LITUANISTIKOS INSTITUTAS

VACLOVAS BIRŽIŠKA

ALEKSANDRYNAS

SENŲJŲ LIETUVIŲ RAŠYTOJŲ,
RAŠIUSIŲ PRIEŠ 1865 M.,
BIOGRAFIJOS,
BIBLIOGRAFIJOS
IR BIOBIBLIOGRAFIJOS

I

XVI-XVII amžiai

Išleido JAV LB
Kultūros
Fondas

Čikaga, 1960

INSTITUTE OF LITHUANIAN STUDIES

VACLOVAS BIRŽIŠKA

ALEKSANDRYNAS

BIOGRAPHIES,
BIBLIOGRAPHIES,
AND BIO-BIBLIOGRAPHIES
OF OLD LITHUANIAN AUTHORS
TO 1865

I

16th-17th Centuries

With a Preface in English

Published by the
Lithuanian-American
Cultural Fund, Inc.

Chicago, 1960

Preface

The public is being given here Volume 1 of Aleksandrynas: Biographies, Bibliographies and Bio-bibliographies of Lithuanian Authors to 1865 by the late Professor Vaclovas Biržiška (1884 - 1956). The title of the book Aleksandrynas, in the first place, honors the authors wife, Alexandra, who played a very significant part in her husband's life.

The volume describes one hundred Lithuanian authors covering the period from 1475 to 1720. The text devoted to each author is divided into four parts: (1) the biography of the author; (2) a list of his works, usually with some commentaries; (3) a list of the documents concerning the author; (4) a list of publications about the author.

The two unpublished volumes of Aleksandrynas describe 260 additional Lithuanian authors, covering the period from 1720 to 1865.

Aleksandrynas, the work of long years, was completed for publication by the author himself, except for a few details. Aleksandrynas is being published under the editorial supervision of his brother, Professor Mykolas Biržiška, well-known researcher of the history of Lithuanian literature and culture, formerly rector of the Vytautas the Great University in Kaunas, Lithuania, and rector of the University of Vilnius. As the circumstances of living in Los Angeles, California permitted, M Biržiška has verified some facts and added some bibliographical data.

I ironed out some details regarding standard Lithuanian. Both editors of Aleksandrynas have tried to adhere closely to the method and ideas of the author.

Vaclovas Biržiška, the author of Aleksandrynas, was himself an outstanding Lithuanian bibliographer as well as the outstanding scholar of the history of Lithuanian literature and Lithuanian culture. He was the founder and for many years the director of the library at the Vytautas the Great University in Kaunas and at the same time the editor-in-chief of the Lithuanian Encyklopedia, 1929 - 1939, published in Kaunas. He was later editor of the second Lithuanian Encyclopedia, an enterprice started in Boston, Massachusetts in 1953. Vaclovas Biržiška was elected a life-long honorary consultant of the Library of Congress.

Of the many works of Vaclovas Biržiška, almost all of them in the Lithuanian language, a few may be mentioned: The Lithuanian Bibliography, five volumes, covering a period of over three hundred years (1547-1910); The History of the Old Lithuanian Books, two volumes (Chicago, 1953-57); Aleksandrynas, comprising three volumes, the first exhaustive Lithuanian bibliographical publication of this kind. This work was best liked and valued by the author himself, cherished with deepest pietism and guarded and saved during tempestuous days of World War II. In addition, it might also be mentioned that Vaclovas Biržiška, while working as a consultant at the Library of Congress (1951 - 1955), compiled a bibliography of Lithuanian publications in the United States covering the period from 1875 to 1910. The manuscript of the work is deposited in the Library of Congress. The introduction to that bibliography was published in the January, 1959 issue of the Journal of Central European Affairs.

Aleksandrynas appears as a publication of the Institute of Lithuanian Studies established by the Association of Lithuanian Professors in the United States in 1951. The work is being published by the Lithuanian American Community Cultural Fund, Inc.

The Institute of Lithuanian Studies is a non-profit institution, the main objective of which is research and publication in the Lithuanian language, literature, ethnography, history, geography, and the culture of Americans of Lithuanian descent in the United States. The regular members of the Institute are specialists in these fields who have taught or are teaching in higher educational institutions and/or have written scholarly works.

Dr. P. Jonikas, President
The Institute of Lithuanian Studies

Prakalba

Lituanistikos Instituto, 1951 m. įkurto Amerikos Lietuvių Profesorių Draugijos, vienas svarbiausių uždavinių, šalia lietuvių kalbos, literatūros, tautotyros, Lietuvos istorijos bei proistorės, geografijos ir JAV lietuvių kultūros istorijos tyrimo, yra šių tyrinėjimų vaisių skelbimas visuomenei. Tačiau, nors institutas jau seniai turėjo savo narių paruoštų tų sričių mokslo darbų, jų išleisti vis nebuvo įmanoma dėl lėšų stokos. Ir tiktai dabar Lituanistikos Institutui tenka pasirodyti su pirmuoju veikalu, atėjus į talką JAV LB Kultūros Fondui, kuris šį spaudinį išleido. Už tai Kultūros Fondui, taip pat ir visiems, kuo nors prie veikalo pasirodymo prisidėjusiems, priklauso nuoširdi Lituanistikos Instituto padėka.

Vaclovo Biržiškos (1884 - 1956) "Aleksandrynas" yra didžiai vertingas lietuvių kultūros istorijos tyrinėjimų įnašas. Tas veikalas yra dvigubai svarbus. Viena, jis pirmą kartą mūsų istoriografijoje suburia bei surikiuoja didelį būrį senųjų lietuvių autorių bei rašytojų, jų tarpe ir daugelį ligi šiol maža kam težinomų arba ir visai nežinomų, pasklidusių kelių amžių mūsų kultūros dirvonuose ir tartum ten beišnykstančių laiko prieblandoje, sutelkdamas svarbiausius jų gyvenimo duomenis, jų raštų bei juos liečiančios literatūros ir dokumentų sąrašus. Antra, veikalas žymiai palengvina įvairius tolimesnius mūsų kultūros bei literatūros istorijos tyrinėjimus, patiesdamas jiems tvirtą pamatą svarbiausių duomenų, autoriaus sulasytų kuone per visą jo mokslinės veiklos amžių iš įvairių šaltinių, kurių nevienas šiandien tyrinėtojui sunkiai beprieinamas arba ir visai nebeprieinamas, žuvęs.

Petras Jonikas,
Lituanistikos Instituto prezidentas

Leidėjo žodis

Prof. Vaclovo Biržiškos paruoštas "Aleksandrynas" yra didelis įnašas lietuvių kultūros istorijai pažinti. Pateikdamas pagrindinius duomenis apie mažiausia težinomo laikotarpio lietuvių kultūrininkus ir supažindindamas lietuvių visuomenę su lietuvių kultūros istoriją kūrusiais rašytojais, gyvenusiais ir dirbusiais prieš spaudos draudimo laikotarpį, autorius atliko didelį tautinį darbą. Didžiai vertindamas šį neeilinį veikalą, Kultūros Fondas laiko savo pirmaeile pareiga jį išleisti ir tuo padaryti prieinamą lietuvių visuomenei.

Kultūros Fondas

Brolio paaiškinimai

Vaclovas Biržiška mirė 1956 m. sausio 3 d., palikdamas kelis reikšmingus mūsų mokslui ir visuomenei veikalus, labiau ar mažiau spaudai paruoštus. Mirė Waterburyje, Conn., Jungtinėse Amerikos Valstybėse, toli nuo Lietuvos, kurioje jis tiek metų dirbo ir iš kurios 1944 m. gavo Vokietijon pasitraukti, 1949 m. tepasiekdamas Ameriką ir ligi pat savo mirties 71 metų amžiuje neatsitraukdamas nuo darbo. Savo pastaruosius metus So. Bostone, Mass., jis gyveno malonioje J. Jašinsko šeimoje, kurioje rūpestingai išsaugotas jo palikimas, o šį mano įprašyti gerieji tautiečiai J. Sonda, St. Santvaras ir tas pats J. Jašinskas sutvarkę 1956 m. vasarą persiuntė man į Los Angeles, Calif., kaip vienam dviejų V. B. brolių. Nuo to laiko ėmiau brolio Vaclovo rankraščius, tikriau, mašinraščius, ruošti spaudai, visų pirma pranešdamas, ką esu gavęs, str. "Prof. Vaclovo Biržiškos rankraštinis palikimas", 1956 m. rugsėjo 29 d. išspausdintame "Naujienose" ("Literatūros" Nr. 333) ir "Drauge" ("Mokslo, Meno ir Literatūros" priede). Iš pateiktų ten rašinių sąrašo šį kartą Kultūros Fondas išleidžia čikaginio Lituanistikos Instituto raštų serijos bene brangiausią autoriui "Aleksandryno" veikalą (šiuo tarpu jo I dalį), kuriam autorius davė šiokią antraštę: ALEKSANDRYNAS — senųjų lietuvių rašytojų, rašiusių prieš 1865 m., biografijos, bibliografijos ir biobibliografijos.

"Aleksandryno" vardas kai kam nepatikęs, kažkodėl primindamas "mūsų spaudos persekiotojus" carus Aleksandrus, kitiems gal nebetendencingai Jakštą-Dambrauską arba prezidentą Stulginskį, irgi žinomus Aleksandrus, ir reikalauta, kad leidėjai šį "atsitiktinį" vardą tiesiog išbrauktų. Teko man, nesvetimam savo broliui ir jo veikalui žmogui, net griežtokai spaudoje atsiliepti (1957 m. liepos 13 d. "Drauge", str. "Apie Aleksandryną") ir susilaukti ironiško pasiūlymo "Bože, caria chrani" sugiedoti. Čia gi pasitenkinsiu ne savo, bet kitų žodžiais, pažymėjęs, jog "Aleksandryno" antraštė nėra atsitiktinė. Brolio Vaclovo palikime radau jo dar Vokietijoje rašytos "Aleksandryno" prakalbos pradžią, kurioje jis aiškina šio veikalo kilmę.

"Keliasdešimt metų dirbant man lietuvių knygai, savaime prisirinko ir medžiagos lietuvių rašytojų biografijoms ir jų bibliografijoms. Tačiau

įvairūs kiti darbai neleisdavo man surinktosios medžiagos tinkamai sutvarkyti ir susisteminti. Ir tik žmonai (Aleksandrai) atsigulus į mirties patalą, iš kurio ji jau nebeatsikėlė, ir keletą mėnesių jai bekovojant su mirtimi, o man Ją slaugant per dienas ir naktis [tai buvo 1943 m. M. B-ka], Jos pačios raginamas, ilgomis nakties valandomis ėmiaus to darbo, kuris čia Jos vardu ir pavadintas. To darbo dalis, skirta rašytojams, pradėjusiems rašyti dar prieš spaudos uždraudimą, turėjo apimti apie 450 asmenų. Tačiau tris ketvirtadalius darbo atlikus [surašyta 370 vardų. M. B-ka], žmonos mirtis jį sustabdė. Ir nors po to dar apie metus laiko buvau tokiose sąlygose, kad galėjau naudotis visa savo seniau surinkta medžiaga, tačiau neturėjau jėgų prie jos grįžti, ir darbas liko neužbaigtas ir tuo metu, kada man teko atsisveikinti su tėvyne. Svetur atsidūręs, tegalėjau tik vienukitu bruožu jau parašytąsias biografijas ir bibliografijas papildyti, bet be lietuviškosios medžiagos ir ypač be Lietuvoje likusių mano užrašų ir išrašų nei vienos biografijos visai išsamiai jau negalėjau parašyti. Ir tuo būdu daugiau kaip šimtas rašytojų liko čia neapimtų, o jų tarpe ir tokie stambūs, kaip Didžiosios Lietuvos Simonas Daukantas, Laurynas Ivinskis, Antanas Baranauskas, Jonas ir Antanas Juškos ir kt., o Mažosios Lietuvos — Stanislovas Svetkus Rapolionis, Jonas Bretkūnas, Kristijonas Donelaitis, Liudvikas Martynas Rėza ir kiti"[1].

Šiuo tarpu sustoju brolį kartojęs, nes kiek jau į šalį nutolstu, ir pasikviečiu talkon mano jau minėtą J. Jašinską, pastaraisiais brolio gyvenimo mėnesiais ypatingai jam artimą, tame pat bute gyvenusį ir kas dieną su juo sueidavusį. Šis savo "Spaudos pabirose", išspausdintose 1957 m. rugsėjo 23 d. "Naujienų" II dalyje (Chicagos Lietuvių Literatūros Draugijos leidinyje), Nr. 383, sako:

"Nejaugi mokslininkams kas gali nustatyti, kokį pavadinimą jie turi savo veikalams parinkti? Pažinojau Profesorių (Vaclovą), tiesa, neilgą laiką, bet įvairiais klausimais besišnekėdami, su juo esame ne vieną kartą prasėdėję iki vėliausių išnakčių. Ir Aleksandryną esame palietę. Iš Profesoriaus pasisakymų man yra paaiškėję, kas yra buvusi jam jo buvusi žmona Aleksandra. Jei jis Aleksandros nebūtų turėjęs ir jeigu jos šviesi atmintis jo nebūtų palaikiusi jo sunkiame šios žemės kelyje, vargu ar mes

---

[1] Vis dėlto dar 1944-1945 m. Vienoje ir Freiburge pavyko broliui Vaclovui kiek pasinaudoti universitetinių bibliotekų rinkiniais, 1946-1947 m. dar Pinneberge žinių papildyti, taip pat ir JAV Yale universiteto ir Kongreso (Vašingtone) bei Bostono bibliotekose kai ką laimėti, tad kiek papildyti savo medžiagą. Betvarkydamas jo rašinį, ir aš stengiausi jo trūkumus papildyti.

turėtume tuos veikalus, kuriuos jis yra palikęs rankraščiuose. Kalbant apie Aleksandryną man susidarė įspūdis, kad velionis savo minėtam veikalui tokį pavadinimą pasirinko ne vien savo žmoną pagerbti norėdamas, bet norėjo kartu pagerbt visas tas motinas ir žmonas, kurios davė jėgų tiems mūsų kultūrininkams, kurie aname veikale aptariami ir kurių darbai, kova prieš carizmą ir grumtynės už mūsų kultūrą aprašomi. Veikalo pavadinime "Aleksandrynas" pagerbiamos visos moterys, vienokiu ar kitokiu būdu paskatinusios ir davusios ištvermės mūsų šviesuoliams vyrams kovoti su carizmu ir jo užmačiomis slopinti lietuviškumą.[2] *Todėl to veikalo pavadinimas ir vykęs, ir geras, ir labai labai prasmingas."*

Tiek dėl antraštės. Tikriau dėl jos pradžios, nes juk ji reiškiama toli gražu ne vienu žodžiu, bet ištisa jų eile, kurie visai aiškiai nusako veikalo turinį: senųjų lietuvių rašytojų, rašiusių prieš 1865 m., biografijos, bibliografijos ir biobibliografijos.

Grįžkime prie mano nutrauktos brolio Vaclovo prakalbos:

"Nebūdamas tikras, ar teks man kada nors šį darbą užbaigti, pasiryžau paruošti iš pasiimtos [vėliau V. B-kos dar įrašyta: ir naujai surastos] medžiagos ir tokį nepilną, manydamas, kad ir toks jis mūsų visuomenei bus naudingas ir kad tie, kurie mane pergyvens ir susilauks tinkamų Lietuvoje darbui sąlygų, vėliau galės mano darbą papildyti, ištaisyti, jo visas spragas užkišti ir užbaigti. Tačiau, leisdamas darbą tokios nepilnos formos, kartu turėjau atsisakyti ir nuo to plano, kurį pradžioje buvau sudaręs — sutvarkyti visą medžiagą lygia greta mūsų literatūros kursui, visus rašytojus skirstant atitinkamais mūsų literatūros istorijos nustatytais laiko tarpais. Dabar, kada darbas apima toli gražu ne visus anų laikų rašytojus, toks medžiagos sutvarkymas pasidarė neįmanomas, ir jis galėtų tik kurį skaitytoją suklaidinti. Dėl to visus rašytojus mechaniškai suskirsčiau į Didžiosios ir Mažosios Lietuvos rašytojus ir juos surašiau kronologine [įrašyta ir išbraukta: jų gimimo metų. M. B-ka] tvarka, atsirėmusia tikromis ar spėjamomis jų gimimo datomis. Kiekvieną tų dviejų grupių, atsižvelgdamas į sunkias spausdinimo sąlygas ištrėmime, padalijau į du, maždaug lygius tomus; jei pavyktų vėliau ir trūkstamas biogra" [fijas]... Čia prakalba su lapo galu ir nutrūksta. Nežinia, ar ji bebuvo užbaigta.

Tikrai, Pabaltijo Universiteto stovykloje Pinneberge, netoli Hamburgo (Vokietijoje), 1949 m. esu pas brolį matęs dar taip suskirstytą ir

---

[2] Ir pocarinio laikotarpio kultūriniam, literatūriniam bei visuomeniniam savo vyrų veikimui įtakos požiūriu brolis Vaclovas ypatingai aukštai kėlė mano mirusiąją žmoną ir Balio Sruogos žmoną, kurias, be to, ir labai gerbė, kaip kilnias asmenybes.

spaudai mašinėle surašytą "Aleksandryną", kurio abi dalys dar taip paskirstytos: senieji Didžiosios Lietuvos rašytojai, tomas I ir II, ir senieji Mažosios Lietuvos rašytojai, tomas I(III) ir II(IV), tad drauge kaip ir 4 tomai. Visi jie buvo dviem egzemplioriais, kurių III ir IV t. (senuosius Maž. Lietuvos rašytojus) brolis man davė, ir aš juos tebeturiu (III t. 60 biografijų ir IV t. 84 biografijos), bet I ir II t. (Didžiosios Lietuvos rašytojų) kažkodėl nepasiėmiau, o jau iš Bostono 1956 m. gautame brolio palikime jokių taip suredaguotų egzempliorių nebebuvo. Matyt, brolis bus ir kitiems davinėjęs paskiras dalis naudotis, o paskiau, jau JAV, parengęs paskutinę "Aleksandryno" redakciją, bus ir likusius pas save senosios redakcijos egzempliorius, kaip jam nebereikalingus, panaikinęs. Gi paskutinėje redakcijoje, kurią dabar šiam leidiniui naudojame, brolis grįžo vėl prie bendros kronologinės tvarkos, nebeskirdamas Mažosios Lietuvos nuo Didžiosios Lietuvos tomų.

Dabartinės (paskutiniosios) redakcijos "Aleksandrynas" sudėtas trijose mašinraščio puslapių dėžutėse, kurių kiekvienoje yra viena veikalo dalis: dabar leidžiamoji I dalis — nuo Hussoviano ligi Rabės — 100 rašytojų 338 puslapiuose, II dalis — nuo Engelio ligi Tolovinskio — 151 rašytojas 379 puslapiuose ir III dalis — nuo Daukanto ligi Lipšto — 119 rašytojų 331 puslapyje[3]*. Kartu 370 rašytojų, per 1.000 puslapių.*

Visas rašinys paties autoriaus gražiai mašinėle surašytas, bet yra jo ir ne jo ranka įterpimų plunksna. Deja, plunksniniai įrašai, ypačiai vardai (asmenų ir dar labiau vietovių), sunkiai teisskaitomi, tad, vengiant nebepataisomų klaidų, spaudoje teko nuo kai kurių jų atsisakyti. Kai kas teko išleisti ir iš literatūros nurodymų atskiriems rašytojams, jei kur brolio Vaclovo neaiškiai buvo pažymėta arba aiškiai apsirikta, bet nebebuvo galima patikrinti ir ištaisyti. Tik, ir kai ką pašalinus iš spaudinio, vis dėlto kažin ar bebus išsisaugota nuo vienų ar kitų teksto suklydimų. Tam suprasti tenka turėti galvoje, jog dabartinis "Aleksandryno" leidinys tai p o m i r t i n i s brolio Vaclovo veikalo leidimas, kuriame jam, žinoma, nebetenka dalyvauti, tad ir autoriškai — autoritetingai — nei teksto trūkumų išlyginti, nei mašinraščio arba spaustuvės riktų pašalinti (o šių, kaip paprastai, netrūko). Kadangi, be spaudai skirto teksto, autoriaus palikime nei juodraščio, nei kitos kurios medžiagos nesusirado, su kuo palyginus, drąsiau būtų galima tikresnį tekstą nustatyti, tad, be abejonės, bus likę kai kas mūsų (mano ir P. Joniko) nepastebėta. Juk rinkta ir spausdinta Čikagoje, kur P. Jo-

[3] "Prof. V. Biržiškos rankraštiniame palikime" spaudoje įsispraudė ir šiokių tokių riktų, ypač skaitmenyse. Be to, ypač man brolio tekstą kai kuo papildžius, kiek padidėjo ir puslapių skaičius.

nikas tekstą kalbiniu atžvilgiu stengėsi išlyginti ir paskiau korektūrą skaitė, bet ir aš tolimame nuo Čikagos Los Angeles mieste taip pat visą tekstą esu tvarkęs ir atsiunčiamą man korektūrą skaitęs. Tas, žinoma, veikalui buvo sveika dviejų asmenų jam teikiamo atidumo požiūriu, bet neišvengiamai prailgindavo darbo eigą ir kartais gal kiek sutrukdydavo teksto formos suvienodinimą. Pats prof. Jonikas ne tik kaip ir ex officio — kaip pasiėmusio "Aleksandryną" skelbti Lituanistikos Instituto prezidentas — čia dalyvauja, kaip kalbininkas specialistas tekstą išlygina, bet ir kaip kalbininkas žemaitis (o brolis Vaclovas visų trijų brolių žemaičių bene tik bus karščiausias, kaip ir žemaitiškiausias žemaitis!), o dar pineberginėmis bendro darbo dienomis gražiai su mano broliu susipratęs, tikriausiai bus atitikęs kalbinius autoriaus polinkius su apdaira bei atsidėjimu atliktu kalbos išlyginimu ir rūpestinga korektūra. Bet jis vis dėlto prašo mane čia pažymėti, jog dabartinėmis aplinkybėmis toli gražu ne viskas buvo galima kaip reikiant suvienodinti. Čia reikia dar pridurti, jog, ir spaustuvei nelengvai begaunant sutvarkyti rinkimo darbą, tas ne tik gerokai šį prailgino, bet ir to darbo išdavai — spausdintam tekstui — taip pat bus atsiliepę, nors pats rinkimas buvo pavyzdingai geras.

Mano darbas tebuvo kiek galima tikslesnis teksto patikrinimas, jo papildymas broliui Vaclovui mirus išleistų ir mane pasiekusių leidinių nurodymu ir korektūrinis skaitymas.

Taigi, kad ir jau su pastebėtais ar dar pastebėsimais trūkumais, daug mielo darbo į leidinį įdėję, jį mūsų visuomenei drąsiai pateikiame, suprasdami jo mokslinę ir tautinę reikšmę. Čia savo ir brolio Viktoro (inžinieriaus ir matematiko, bet visada besidominčio ir lituanistiniais savo brolių ir kitų lituanistų darbais, ypatingai artimo a. a. broliui Vaclovui) vardu dėkoju visiems, kurie padėjo "Aleksandryną" (pirmąją jo dalį) išleisti: Lituanistikos Institutui ir jo prezidentui prof. P. Jonikui už veikalo skelbimą instituto raštu; Kultūros Fondui už jo išleidimą; Ben. Babrauskui už malonų talkininkavimą; Los Angeles inžinieriams Valentinui Varnui-Varnauskui ir Viktorui Petrauskui už teksto fotokopijos paruošimą; losangeliniams lotyniškų tekstų vertėjams kunigams Bučmiui ir Rubšiui bei Juozui Tininiui; spaustuvei už įdėtas darbo pastangas ir rinkėjams už tikrai gerą rinkimą; australiečiui Povilui Lukošiūnui už gelbėjimą 1945 m. iš Vienos ne tik mano brolių, bet ir "Aleksandryno" bei kitų brolio Vaclovo rašinių; K. A. Girvilui už leidimo prakalbos vertimą anglų kalba; dr. M. Devenio šeimai ir visiems geriems tautiečiams, kurie savo globa ar kitu kuriuo būdu padėjo broliui nepalūžti ir veikalą išbaigti, šiaip ar taip prie mūsų darbo prisidėjo ir jį palengvino.

Mykolas Biržiška

1. Mikalojus Hussovianus

Biografija. Tikrieji jo gimimo metai nėra žinomi. Spėjama, kad jis gimęs tarp 1475 ir 1485 m. Pagal Korbutą, jis gimė Hussove, Lancutos aps.; kiti mano, kad gimė Lietuvoje. Kilimo nebajoras, buvęs pradžioje kažkokio bajoro bernu. Vilniun patekęs, ten ėjo mokslus, o 1499 m. pateko vėlesnio Plocko vyskupo Erazmo Cioleko dvaran. Apie 1521 m. kartu su Cioleku išvyko Romon, Cioleko sekretorium. 1522 m. Ciolekui Romoje mirus, Hussovianus grįžo, atvyko Krokuvon ir 1525 m. tapo kunigu. Tikroji mirimo data nežinoma, bet 1533 m. dar buvo gyvas.

Raštai. 1) Carmen Nicolai Hussoviani de statura, feritate ac uenatione Bisontos Cracoviae per Hieronymum Vietorem Anno Domini M.D. XXIII Mense Octobr. p.56.

Šį veikalą apie stumbrą, kartu su kitomis informacijomis ir apie Lietuvą, Hussovianus parašė Romoje ir įteikė ten popiežiui Leonui X. Prie šios poemos buvo pridėti ir 8 kiti eilėraščiai. Naujas leidimas buvo išspausdintas 1855 m. Petrapilyje. Tą poemą rusiškai buvo išvertęs kun. K. Jaunius.

2) Nova et miranda de Turcis Victoria Cracouiae 1523.

3) De vita et gestis divi Hyacynthi Cracoviae 1525.

4) Nicolai Hussoviani carmina. Cracoviae 1894 p.IV,118.

Naujausias visų Hussoviano veikalų leidinys, kurį spaudai paruošė J. Pelczar.

Literatūra. *T. Wierzbowski* Bibliographia Polonica II 1891 p.43; III 1894 p.28.

Jeziernicki M.H. w świetle najnowszych badań — Kwartalnik Historyczny 1895.

Dembitzer Ad N.H. epistolas notulae criticae — Eos 1895.

Ćwikliński Nieznany list M.H. — Eos 1895-1896.

J. Pelczar M. H., jego życie i pisma — Sprawozdanie gimn. św. Jacka w Krakowie 1900.

K.A.D. (*Dambrauskas*) K. Jauniaus veikalų sąrašas — Draugija 1908 N. 16 p.445.

J. Kallenbach O żywiole rodzimym w poezyi N.H. — Charistheria c.d. Morawski 1922.

V. Sakavičius Nicolaus Hussovianus, kaipo pirmasis lietuvių humanistas — Lietuvių Tauta III 2 1923 p.464-466.

G. Korbut Literatura polska I 1929 p.131.

Hussovianus Nicolaus — Lietuvių Enciklopedija VIII 1956 p. 347.

K. Korsakas Mikalojus Hussovianus — Lietuvių literatūros istorija I 1957 p. 92-93.

2. Stanislovas Svetkus Rapolionis

Biografija. Jurgio Svetkaus (Swiatzko) sūnus. Pavardę sulotyninta forma rašė Rapagelanus iš sugadintos lyties Rafailovič, Rafalovič. Universitete, kol gavo daktaro laipsnį, vadinamas tiesiog "Stanislaus Lituanus". Galimas daiktas, kad 1528 m. Lietuvos kariuomenės sąrašuose minimas "kniaz' Stanislav", statęs vieną arklį iš Kauno apskrities, yra tas pats Stanislovas Rapolionis, nes čia "kniaz' " turėjo atitikti kunigą. Tačiau tam priešinasi tas faktas, kad Rapolionis pats buvo kilęs ne iš Kauno apskrities, nors, jei, be turto Eišiškių valsčiuje, jo tėvas turėjo kokią nuosavybę ir Kauno apskrityje, tai ir iš tos nuosavybės jis atskirai būtų turėjęs eiti tarnybą. Tėvas dokumentuose vadinamas "Swiatzko Rafailovič", bet tą gudišką pavardės formą K. Jablonskis visai teisingai sulietuvino į Svetkus Rapolionis. Kitų dabar kartais vartojama lietuviška pavardės forma Rapalionis ar Rapailionis atsirado tiktai tokiu būdu, kad tie, kurie ją vartoja, nežinojo Rapolionio kilmės vietos, bet tiesiog sugretino Rapagelanus-Rafailovič-Rapailionis. O Rapolionis buvo kilęs iš "sela Rafailovskago", taigi gudiškam Rafailui, lietuviškam Rapolui priklausančio kaimo, kuris ir anais laikais, būdamas grynai lietuviškame Eišiškių valsčiuje, buvo lietuviškai vadinamas Rapolioniai, ne Rapalioniai ar Rapailioniai.

Kilimo Rapolioniai buvo iš Eišiškių valsčiaus. Neteisingai, pasak Arnoldo 1769 p.360 citatos, Melanchtonas laiške Camerariusui kildino Rapolionį iš Livonijos. 1528 m. Lietuvos kariuomenės sąrašas mini patį į kariuomenę stojantį Eišiškių bajorą Joną Sviatkovičių, galimas daiktas, Stanislovo Rapolionio dėdę ar brolį. 1535 m. Eišiškių valdytojas kėlė bylą Eišiškių bajorui Sviatko Rafailovičiui. 1567 m. Lietuvos kariuomenės sąraše Eišiškių bajorų tarpe minimas "Baltromej Pavlovič Sviatkeviča z sela Rafailovskago" — tai Stanislovo Rapolionio broliavaikis, jo brolio Povilo sūnus. Ten pat minimas ir "Stanislav Rafalovič z sela Rafalovič" ir "Baltromej Janovič Svetekovič z sela Novkanskago". Taigi Svetkos (ar Svetkai) Rapolioniai buvo smulkūs Eišiškių pavieto bajorėliai, kurie į kariuomenę stodavo tik patys, nes savo žmonių neturėjo, o net, kaip buvo anoj 1535 m. byloje, buvo keliama abejonių, ar jie apskritai yra bajorai. Bet jų buvo ir kitur: 1522 V 30 privil. Ivanu Svatku kupli dvorca u Markovskago na Uzle - Lutčiči.

Pirmasis Rapolionio biografas Wigandus Rapolionį vadina Kulviečio giminaičiu (consanguineus). Tačiau tie giminystės ryšiai atrodo abejotini, nes Kulvietis buvo kilęs iš Kauno apskrities, o Rapolionis iš Eišiškių. Jei bent anas spėjimas apie "kniaz' Stanislav" būtų teisingas ir Rapolionis ar jo tėvas būtų turėjęs kokį turtą ir Kauno apskrityje, ar jei jie būtų buvę susigiminiavę per motinas, nes Kulviečio motina buvo kilusi nuo Sudervės, o Rapolionio motina būtų galėjusi kilti ir iš Kernavės vls. Brenkliškių, kur ir Kulviečiai turėjo nedidelį turtą. Tik šiuo tarpu apie Rapolionio motiną ir jos kilmę mes nieko nežinome. Bet jei jie ir buvo giminaičiai, tai, greičiausia, priklausė ne vienai kartai, — tarp Rapolionio ir Kulviečio buvo mažiausia dvidešimt metų skirtumo, — tad Rapolionis būtų galėjęs būti koks artimesnis ar tolimesnis Kulviečio dėdė, bet ne pusbrolis. Matyti, Svetkai vėliau išsikėlė ir į Lietuvos pietų vakarus, nes dar XIX a. buvo žinomas Sviacko dvaras Gardino apskrityje (plg. *W. Sieroszewski* Kurhany-Światowit 1901, taip pat *Tarasenka* Medžiaga p.240).

Stanislovas tai Jurgio Svetkaus Rapolionio sūnus. Tėvo vardas pirmą kartą minimas 1545 I 26 rašytame kunigaikščio Albrechto laiške. Ten apie jį rašoma, kaip apie dar gyvą asmenį, bet jau po pusės metų, Stanislovui Rapolioniui mirus, kada kilo likusio po Rapolionio mirties turto paveldėjimo klausimas, minimas tiktai Stanislovo brolis Povilas, bet ne tėvas. Taigi galimas daiktas, kad kaip tik šiame protarpyje, 1545 m. pradžioje, tėvas ir buvo miręs. Ir turėjo tuo laiku jis būti jau labai senas, jei ir jo tais pačiais metais miręs sūnus Stanislovas mirė susilaukęs 60 metų amžiaus. Tėvo vardas nurodomas ir Stanislovui stojus į Krokuvos akademiją — Stanislaus Georgi.

Nors, matyt, Svetkai buvo ir neturtingi bajorai, bet vis dėlto herbiniai. Karaliaučiaus matrikulų knygoje yra atvaizduotas Rapolionio herbas: į du — baltą ir juodą — lankus padalintas skydas, kurio dešinėje pusėje yra keturašmenis (pagal M. Lilienthalį, Erleutertes Preussen, triašmenis) elnio ragas, o kairėje baltame lanke juodas sparnas. K. Jablonskis (Apie A. Kulviečio kilimą) sprendžia, kad tai yra retokai Lietuvos bajorų vartotas lenkų herbas "Działosza". Bet nėra tikra, ar Svetkai tikrai buvo to ženklo savininkai, ar tik Svetkų ženklą šiaip albumo piešėjas atvaizdavo, nes ten pat atvaizduotas Kulviečio herbas yra nupieštas neteisingai: gulbė snapu yra atsukta ne į tą pusę, kaip tikrajame ženkle.

Ligi 1528 m., t.y. ligi to laiko, kada Rapolionis stojo į Krokuvos akademiją, mes tikrų žinių apie jį neturime. Neminėdamas savo žinių šaltinio, jo amžių nurodo M. Lilienthalis (Erleutertes Preussen IV 1726 p.329),

rašydamas, kad jis miręs 1546 m. (neteisingai, vietoje 1545 m.), turėdamas 60 metų amžiaus. Taigi jis bus gimęs apie 1485-1486 m. Apytikriai ši data ir galėtų būti laikoma jo gimimo metais, nes nėra abejonės, kad, ir akademijon stodamas, jis nebuvo jaunas, jei jau prieš tai ilgesnį laiką vertėsi mokytojavimu. Visi senesnieji Rapolionio biografai taip pat nurodo, kad jis pradžioje buvęs pranciškonu vienuoliu (A. Bruožis tai paverčia tvirtinimu, kad jis "mokėsi Vilniuje pranciškonų vienuolyne"). Lubeneckis (Historia Reformationis Poloniae 1685 p.23) apie jį tiesiog rašo, kad jis buvęs "ex Francisci familia". Ch. G. Friese, A. F. A. (Adamowicz) ir J. Bukowskis įvairiai spėlioja apie laiką, kada jis buvęs pranciškonu, ir apie vietą, kur jis buvęs vienuolyne. Friese nurodo, kad jau 1525 m. kažin koks pranciškonas Vilniuje platinęs Liuterio mokslą. Atsirėmęs Rychcickiu, kuris tą vienuolį vadinęs Pranu, A.F.A. tuo pranciškonu laiko Rapolionį. J. Bukowskis, matyt, remdamasis jo cituojamu A.F.A., vienoje vietoje lietuvį pranciškoną paverčia lietuviu Pranu, o kitoje vietoje tvirtina, kad, greičiausiai, tuoj po 1525 m. Rapolionis metęs vienuolyną. Šis teigimas iš dalies patvirtinamas ir Krokuvos akademijos matrikulų, kur prie kitų stojančių į akademiją vienuolių nurodoma, kokiam ordinui jie priklauso, o prie Rapolionio vardo to nėra. Taigi jau tuo laiku jis vienuoliu nebuvo. Kai dėl vietos, tai nėra jokios abejonės, kad jis buvo vienuolyne ne Krokuvoje, kaip kiti (pvz. Ch. G. Joecheris) tvirtino, bet Vilniuje. Kaip tik tuo laiku Vilniaus pranciškonų tarpe atsirado daug Liuterio šalininkų, nepatenkintų griežta ordino regula. Drausmė pakriko, vienuoliai mesdavo savo vienuolyną ir negalėdavo būti baudžiami, nes kiekvienas jų tuoj susirasdavo sau kokį globėją didiką. Reformacija tiek jau buvo palietusi Vilniaus vienuolyną, jog net Vilniaus kapitula Vilniaus pranciškonus kaltino, kad jie atidarę duris reformacijai į Lietuvą įsileisti. Pranciškonų drausmė buvo pakrikusi ir dėl tų vidaus kovų, kurios tuo laiku jų tarpe ir ėjo tarp lenkų ir lietuvių, kada vietiniai vienuoliai stengėsi nusikratyti priklausymo lenkams. Jiems tai netrukus ir pavyko. Matyt, kaip tik tuo laiku ir Rapolionis metė vienuolyną ir gal tuomet ir iškeliavo pas kokį didiką; gal iš karto pas patį Bilevičių, pas kurį jį mes randame apie 1528 m. Kadangi Rapolionis gimė apie 1485 m., tai į vienuolyną, kur praleido keliolika metų, jis galėjo stoti XVI a. pradžioje.

Nors pirmąsias tikras žinias apie jo studijas mes turime tiktai 1528 metų, bet visai galimas daiktas, kad jis jas buvo ir kiek anksčiau pradėjęs. Tai spėti verčia 1545 m. paskelbtoji Rapolionio mirties proga Holtorpiuso parašyta elegija. Čia, be kitko, rašydamas apie Rapolionį, jis kartu pamini

ir Erazmo Roterdamiečio mirtį (mirė 1536 m.) ir vadina Rap-nį olandu. Ar tik šios aliuzijos nebus atsiradusios iš to, kad Rapolionis buvo Erazmo mokinys, gal Louvaine, kur Erazmas profesoriavo 1517-1521 m.? Jei tai nebus buvusi vien retorinė forma sugretinti du, kad ir ne vienu laiku mirusius žymius asmenis, tai gal ir Rapolionis kokiu būdu buvo patekęs, jau savo vienuolyną metęs, į Louvainą? Juk jeigu jis, dar prieš stodamas į Krokuvos akademiją, jau vertėsi Lietuvos didikų dvaruose mokytojo amatu, tai pats jau prieš tai turėjo kokį aukštesnį mokslą įgyti. O to jam vienuolynas negalėjo duoti. Be to, ir Karaliaučiuje ilgai dar gyvavo tradicija, kad tiek Kulvietis, tiek ir Rapolionis buvę Erazmo mokiniai. Jei dėl Kulviečio jau pavyko išaiškinti, kad jis jokiu būdu negalėjo Erazmo klausytoju būti, tai dėl Rapolionio to jau negalima griežtai neigti.

Visi Rapolionio biografai nurodo, kad jis studijavęs Krokuvoje, nes tai buvo įsakmiai pažymėta Wittenbergo universiteto matrikulose, Rapolioniui ten įsirašant studentu. Tačiau, nors Krokuvos akademijos studentų matrikulos buvo paskelbtos spaudoje, tarp daugybės ten įsimatrikuliavusių studentų jo niekas negalėjo surasti. Kad jis ir nėra ten savo vėliau prisiimta pavarde įrašytas, bet jį ten galima surasti. Žinant, kad jo vardas buvo Stanislovas, o tėvo vardas Jurgis (Georgius), vien tiktai 1509-1528 m. Krokuvos matrikulose yra 15 tokiais vardais ir tėvo vardais įrašytų studentų. Tačiau prie 14 iš jų yra pridėtas kilmės požymis, aiškiai rodąs, kad jie buvo kilę iš Lenkijos. Ir tik vienas buvo lietuvis. Tai 1528 m. rugpiūčio 3 d. įsimatrikuliavęs "Stanislaus Georgy de Rozeny dioecesis Smodiensis", sumokėjęs stojamojo mokesčio keturis grašius. Tai ir bus mūsų Rapolionis. Tai aiškėja labiausiai iš to, kad vieną mėnesį prieš tai, liepos 6 d., čia įsimatrikuliavo ir jo mokinys Abraomas Kulvietis (taip pat ne savo įprastu vardu įsirašęs), o tą pačią dieną, kaip ir Rapolionis, tuojau po jo, įsirašė dar Jurgis Zablockis, paskiau Jono sūnus Motiejus iš Ašmenos, Jono sūnus Kasparas iš Užuguosčio (de Zugoszcz), Povilo sūnus Mikalojus "de Dnyszynty" (gal būt, vietoje "de Dryswyaty" — iš Drūkšių) ir Petro sūnus Adomas iš Drohičino. Čia atrodo visai aiškus dalykas, kad šis Stanislaus Georgy atvyko Krokuvon viso savo mokinių būrio priekyje ir, kaip anais laikais buvo visuose universitetuose įprasta, stojo aukštojon mokyklon kartu su savo mokiniais. Tačiau pradžioje čia gali klaidinti Rapolionio kilimo vietos ir vyskupijos apibūdinimas. Eišiškiai ir pavietas, iš kurio Rapolionis buvo kilęs, taip pat ir Vilniaus vienuolynas, buvo Vilniaus vyskupijoje, o čia jau sulenkinta forma "dioec. Smodiensis" (iš lenkų "żmudzka" vietoje įprastos ir net tose pačiose matrikulose nuolatos vartojamos formos "Mednicensis") nurodyta Žemaičių vyskupija. O vietovė "de

Rozeny" yra abejonės nekelią Raseiniai, su kuriais formaliai Rapolionis neturėjo nieko bendra. Bet kodėl Rapolionis neteisingai nurodė ir savo kilimo vietą ir vyskupiją? Ar tik tai nebuvo susiję su tuo, kad jis prieš tai buvo buvęs vienuoliu, taigi, stodamas į katalikų akademiją, jis gal nenorėjo kreipti į save dėmesio, juo labiau, kad ir vienuolynas galėjo ieškoti savo "paklydusio" ir pabėgusio nario. Bet ir abudu tie neteisingi požymiai, greičiausiai, neatsitiktinai buvo išrinkti. Svarbiausias čia yra Raseinių nurodymas, nes vyskupijos nurodymas buvo jau su Raseiniais susijęs, kadangi Raseiniai priklausė Žemaičių vyskupijai. Tuo pačiu laiku ten įsirašęs Abraomas Kulvietis irgi vietoj savo gimtinės Kulvos nurodė Kražius. Tai, matyt, tarp Raseinių ir Kražių ir tenka ieškoti to dvaro, kuriame Rapolionis ir ruošė aukštosios mokyklos studijoms tiek Kulvietį, tiek ir tuos jaunuolius, kurie buvo įsimatrikuliavę tą pačią dieną su juo. Kaip tik tarp tų dviejų vietovių stovi Viduklė, anais laikais priklausiusi vienam pirmųjų reformacijos Žemaičiuose pionierių, vėlesniajam Kulviečio globėjui ir jo reikalų gynėjui Jonui Bilevičiui. Matyt, Bilevičius ir buvo Viduklėje susirinkęs iš įvairių Lietuvos vietų tą visą jaunimo būrį, kuris čia buvo Rapolionio ruošiamas, o paskiau to paties Bilevičiaus buvo pasiųstas į Krokuvos akademiją, nes tuo laiku nebuvo jokios artimesnės aukštosios mokyklos (Karaliaučiaus universitetas tebuvo įkurtas po 16 metų). Visai galimas daiktas, kad pas tą patį Bilevičių ir buvo anksčiau prieglaudą suradęs ir Rapolionis, palikdamas Vilniaus vienuolyną.

Nėra tikrų žinių, kiek laiko Rapolionis studijavo Krokuvoje. Bet atrodo tikra, kad jis čia ilgiau už Kulvietį mokėsi, nes čia jis ir bakalaureatą įsigijo, o jo per vienerius metus nebuvo galima suspėti gauti. Kaip tik po keliolikos metų, įsimatrikuliuodamas Wittenbergo universitete, jis ten pažymėtas "Baccalaurus formatus Theologiae Cracoviensis". Jo studijų Krokuvoje šiokių tokių pėdsakų galima susekti ir iš W. Wisłockio paskelbtų tos akademijos "Acta Rectoralia" I tomo, išspausdinto 1897 m. Ten 1530 IX 24 (N. 3067 p.347-348) byloje Simano de Prossewycze su Peliksu de Tanye, be kitų liudininkų, yra ir studentas "Stanislaus de Lithwania". O iš minimųjų kitose bylose — 1532 III 10 (p.763) Stanislauso de Narkuski de Lithwania, 1532 IX 26 (p.771-772, N. 3163) studento Stanislauso de Lithwania, 1533 III 24 (p.775, N. 3174) Stanislauso Narkuski bakalauro, tai pirmuoju ir trečiuoju atveju, be abejo, mes turime reikalą ne su Rapolioniu, bet su vėlesniuoju Medininkų vyskupu Stanislovu Narkuskiu, kuris tačiau negalėjo būti anuo 1530 m. Stanislausu Lithwanu, nes pats Krokuvoje įsimatrikuliavo tiktai 1531 m. Bet antruoju, 1532 IX 26 atveju, greičiausiai, mes vėl turime Rapolionį, nes čia jo var-

das pažymėtas taip pat, kaip ir 1530 m. byloje, ir be Narkuskio pavardės. o ir vienas tos 1532 m. bylos dalyvių, Sebastijonas de Prosijewicze, buvo bene ano 1530 m. bylos Simano brolis. Tie Krokuvos akademijos rektorių užrašai, liečią studentų bylas, leidžia mums padaryti išvadą, kad Rapolionis Krokuvoje studijavo mažiausia ketverius metus, o gal ir ilgiau, nes anas 1532 IX 26 Stanislaus Lithwanus vadinamas dar studentu, ne bakalauru, o tuo laiku Rapolionis dar nebuvo bakalaureato įsigijęs.

Bet po 1532 m., eventualiai po 1533 m., jei tik metams praėjus nuo mums žinomos paskutiniosios tikslios datos, įsigijo bakalaureatą, Rapolionis visam dešimtmečiui iš mūsų akiračio visai pranyksta ir vėl į šviesą teiškyla 1542 m., t.y. vos treji metai prieš mirtį. Visai galimas daiktas, kad visą tą dešimtmetį jis vertėsi senu savo amatu, mokytojavimu — kokiuose Lietuvos, o gal ir Lenkijos, didikų dvaruose ir jaunuolių ruošimu užsienio studijoms. Grynai dvasinei karjerai, kur jis, jau turįs teologijos bakalauro laipsnį, būtų galėjęs ir daug laimėti, kelias jam buvęs visai užkirstas; ir pats jis, vienuolyną metęs eksvienuolis, be abejo, to nesiekė, juo labiau, kad dar anksčiau jis buvo jau gerokai pasukęs reformacijos linkme.

Kažin kokiu būdu, gal to paties Bilevičiaus rekomenduotas, Rapolionis gauna Prūsijos kunigaikščio Albrechto stipendiją ir 1542 III 22 įsimatrikuliuoja Wittenbergo universitete. Čia įrašomas "Stanislaus Lituanus Baccalaureus formatus Theologiae Cracoviensis". P. Tschakertas (Urkundenbuch), konstatuodamas, kad Albrechtas savo stipendininkus paprastai siuntė į Wittenbergą dvejiems metams ir kad 1543 m. jis jau kvietė Rapolionį iš Wittenbergo į Karaliaučių, daro išvadą, kad Rapolionis jau 1541 m. stojo į Wittenbergo universitetą. Bet tai tuo atžvilgiu prieštarauja visai aiškiems Wittenbergo universiteto užrašams. Ir tas reikalas, dėl kurio 1543 m. jis buvo atšaukiamas, nebuvo normalus, nes tas atšaukimas buvo susijęs su naujais Albrechto planais aukštosios mokyklos kūrimo srityje. O Rapolioniui, kuris jau turėjo Krokuvos bakalaureatą ir, gal būt, dar prieš tai Louvaine ar kur kitur jau aukštojoje mokykloje kurį laiką studijavo, nereikėjo nė metų išstudijuoti visam tam, ką jam Wittenbergo universitetas galėjo duoti.

Praėjus vieneriems metams nuo Rapolionio studijų Wittenberge pradžios, 1543 IV 1 kunigaikštis Albrechtas pasižada apmokėti Rapolionio magistro promociją, ir tam reikalui per savo įgaliotinį Wittenberge Kristoforą Joną pasiuntė Rapolioniui 50 guldenų. Bet jau spalio 6 d. jis šaukia Rapolionį į Karaliaučių, kur jis esąs jam būtinai reikalingas. Mat, jis buvo jį numatęs savo partikuliaro teologijos profesorium. Rapolionis nežinojo, kuo būdu patenkinti abudu vienas antram prieštaraujančius reikalavimus

— ir magistruotis Wittenberge ir grįžti į Karaliaučių. Čia padėjo jam Albrechto patikėtinis Jonas Bugenhagenas, kuris, susisiekęs su Albrechtu, gavo jo galutinį leidimą Rapolioniui dar likti studijų tęsti Wittenberge. Tik Wittenberge Rapolionis ne vien studijavo, bet ir pats kitų mokymu vertėsi. Išliko jo nedatuotas, bet rašytas ar 1543 m. pabaigoje ar 1544 m. pradžioje (nes jis dar nesivadino daktaru) skelbimas, kuriame jis praneša studentams, kad per keletą mėnesių jis apsiimąs kiekvieną išmokyti hebrajų kalbos, kuri esanti daug lengvesnė už graikų kalbą. Iš to skelbimo matyti, kad jis buvo ir geras hebraistas. Hebrajų kalbos žinias jis galėjo įsigyti tiek Krokuvoje, tiek ir anoje spėjamoje jo studijų vietoje prieš ar po Krokuvos.

1544 V 23 jis gavo Wittenberge teologijos licenciatą, o po dviejų dienų, V 25, paties Martyno Liuterio vadovaujamas teologijos fakultetas pripažino jam ir teologijos daktaro laipsnį. Viešas daktarato gynimas įvyko gegužės 29 d. Gavęs apie tai žinią, kunigaikštis Albrechtas tuojau jį pakvietė į Karaliaučių, ir čia Rapolionis buvo jau liepos mėnesio pradžioje. J. Bukowskio (Historja reformacji) ir kai kurių kitų istorikų teigimas, kad Rapolionis iš Wittenbergo nuvykęs ne į Karaliaučių, bet grįžęs į Lietuvą ten skleisti protestantizmo, galėjo atsirasti iš to, kad jie nežinojo jo studijų Wittenberge laiko ir iš dalies tai supainiojo su tuo laiku, kurį jis gal Lietuvoje praleido ne po Wittenbergo, bet po Krokuvos studijų. Iš tikrųjų, Didžiosios Lietuvos jis jau nebematė, ir tik jį supainiojus su Kulviečiu, galima buvo kalbėti apie jo veiklą Lietuvoje.

Į Karaliaučių Rapolionis atvyko tuo metu, kada vyko partikuliaro perorganizavimo į universitetą darbai. Paskaitos universitete turėjusios tik rudenį prasidėti. Gnapheus 1544 VII 4 rašytame iš Karaliaučiaus Jonui Lasickiui laiške, be kitko, praneša, kad "theologus quidem Lituanus" dėsto čia (suprask, partikuliare) psalmes. Tą laišką išspausdinęs P. Tschakertas yra įsitikinęs, kad čia kalbama apie Rapolionį. Ch. G. Joecher taip pat sprendžia, kad Rapolionis kurį laiką ir pedagogiume (partikuliare) profesoriavęs. Bet, greičiausia, čia jie abu klysta. Ligi liepos 4 d. galėjo praeiti daugiausia savaitė nuo Rapolionio atvykimo į Karaliaučių. Be to, ir paskaitos universitete dar nebuvo prasidėjusios, ir tuo būdu Gnapheus čia kalba ne apie universitetą, bet apie paskaitas, vykstančias partikuliare; o ten Rapolionis visai nedėstė. Taigi ir tas "Lituanus" buvo ne jis, bet Abraomas Kulvietis.

Naujame 1544 m. rudenį įkurtame universitete Rapolioniui buvo pavesta pati svarbioji, protestantų teologijos katedra. Ir atlyginimas — metams 200 guldenų arba 300 markių — buvo jam paskirtas didžiausias.

Tačiau šis atlyginimas nebuvo asmeninis, bet susijęs su katedra: svarbiausiosios katedros vedėjas, ir Rapolioniui mirus, gaudavo tokį pat atlyginimą. Šioje katedroje Rapolionis buvęs pirmas Karaliaučiaus universiteto teologijos profesorius. Bet, be bendro teologijos kurso, jam kurį laiką teko dėstyti ir psalmes bei hebrajų kalbą. 1545 m. Holtorpius Rapolionio mirties proga parašytoje elegijoje kaip tik rašo, kad jis "nam sacra quotidie Davidis scripta legebat". O Pisanskis (Entwurf) net plačiai aprašo jo psalmių dėstymo sistemą, nors apie tai 1791 m. (kada tai jis aprašė) Pisanskis negalėjo ničnieko žinoti, nes apie tai XVI a. šaltiniai nieko nepasakoja. Tai bus paties Pisanskio prifantazuota. Galimas daiktas, kad psalmių dėstymą Rapolionis paėmė tiktai 1545 m. pradžioje, kai jas anksčiau dėstęs Kulvietis išvyko į Lietuvą. Taip pat jo biografai tvirtina, kad jis dėstęs ir hebrajų kalbą. Kaip matėme, tam darbui jis buvo gerai pasiruošęs, jei jau Wittenberge mokė studentus hebrajų kalbos. Bet ir hebrajų kalba, kaip ir psalmės, buvo dėstoma Kulviečio, ir vargu ar buvo koks reikalas tuos pačius dalykus pavesti dėstyti dviem įvairiems profesoriams, jei ir tų pačių studentų teologų tebuvo maža. Taigi, greičiausiai, ir hebrajų kalbos pamokas Rapolionis paėmė tiktai Kulviečiui išvažiavus.

Rapolionis pradėjo paskaitas skaityti 1544 m. rudenį, nors ir čia jo bene Lilienthalio parašytoje ir žurnale "Erleutertes Preussen" 1726 m. išspausdintoje biografijoje rašoma, kad jo disputas "de his propositionibus", atliktas 1545 V 8, reiškia, kad iš tikrųjų jis tik gegužės 8 d. ir buvo pradėjęs savo kursą skaityti. Tačiau šis disputas buvo ne jo darbo pradžia, bet pabaiga. Kaip viename savo laiškų Povilui Speratui sakosi, jis nemokėjęs vokiškai kalbėti ("neque enim Germanice loqui possum") ir savo paskaitas, kaip ir visi kiti universiteto dėstytojai, jis skaitė lotyniškai. Sierzputowskis (Kartki z dziejów stosunków polsko pruskich 1902), nesiremdamas jokiais šaltiniais, tvirtina, kad Rapolionis ir Kulvietis Karaliaučiuje dėstę lietuviškai ir lenkiškai. Bet tas tvirtinimas yra paties Sierzputowskio pramanytas, nes tuo laiku ne vien Karaliaučiuje, bet ir visose be išimties Europos aukštosiose mokyklose dėstymo kalba buvo vien lotynų. Ir tokioje pvz. Krokuvos akademijoje jokia paskaita nebuvo skaitoma lenkiškai.

Savo paskaitomis Rapolionis greitai įsigijo didelį populiarumą ne vien universitete, bet ir visame mieste. Jau pirmųjų jo biografų žiniomis (Wigando, Joecherio), jis buvęs mažo ūgio ir kuprotas (gibbosus), bet klausytojus patraukdavęs savo iškalbingumu, savo paskaitas tiesiog deklamuodamas. Jau minėtoje elegijoje Rapolionio mirčiai Holtorpius rašo: "Sic etiam illius splendens oratio fluxit, In qua melleflui copia reris erat."

Ir pats kunigaikštis Albrechtas virto jo uoliausiu klausytoju, beveik nė vienos jo paskaitos nepraleidžiančiu, ir kartu gerbėju, vertinančiu jį labiau už visus kitus profesorius.

Laikomam geriausiu Karaliaučiaus teologu Rapolioniui, be paskaitų, buvo kraunama ir daug kitų darbų. Kada 1545 m. balandžio mėn. iš Lietuvos Karaliaučiun atvyko jaunuolių būrys ruoštis kunigo darbui Mažojoje Lietuvoje, tai ir jų ruošimas turėjo būti tiesioginėje Rapolionio vadovybėje. Taip pat jis su A. Kulviečiu turėjo prižiūrėti ir ruošiamo lietuviško katekizmo vertimą. Ir čia jau iš anksto bene pats Rapolionis nustatė jo planą, žiūrėdamas, kad nebūtų prasilenkta su Liuterio mokslu. Lenkiškai gerai mokąs, jis buvo įtrauktas ir į lenkiškosios tikybinės literatūros ruošimą, labiausiai paisydamas protestantų doktrinos grynumo. Pagaliau, sumanius paruošti ir lenkišką Biblijos vertimą, jis buvęs numatytas to darbo vyriausiuoju redaktorium. Greta jis dar vertė į lietuvių kalbą ir savarankiškai rašė lietuviškas giesmes, kurių dalis vėliau buvo Mažvydo giesmyne išspausdinta. Taip pat atrodo tikra, kad jis buvo pradėjęs ir Bibliją lietuviškai versti. Tik staigi jo mirtis visus tuos darbus nutraukė, o iš dalies ir visiškai sustabdė, nes kai kuriems tų darbų neatsirado tinkamo Rapolionio pavaduotojo.

1544 m. lapkričio mėnesį jis, buvęs vienuolis pranciškonas, nebejaunas kuprelis, sumanė vesti. Šios jo vedybos buvo labiau demonstratyvaus, iš dalies ir politinio pobūdžio. Oficialus vyriausiasis protestantų teologijos dėstytojas, griežtas kunigų celibato priešas turėjo ir savo pavyzdžiu įrodyti, kad jis celibato nesilaiko. Antra vertus, mėgstamiausias kunigaikščio profesorius buvo labai pageidaujama partija tėvams, turintiems jau perauganciąą dukterį, kurios, žinoma, tokioje kombinacijoje niekas ir neatsiklausė. Pasirinkta Kotryna Akstaitė, kito Albrechtui artimo žmogaus ir paties Liuterio asmeninio bičiulio dvaro "leibmediko" Vosyliaus Aksto (Axt) ir Ievos Šenfeldaitės Akstienės duktė. Ieva dar 1509 m. buvo įstojusi į vienuolyną Nimčene (ar Nimsoetene), iš kurio ji, ištekėdama už Aksto, išėjo ir jau 1541 m. mirė Karaliaučiuje maru. O pats Akstas kilimo buvo iš Frankfurto, 1525 m. atvyko į Prūsus ir 1526 m. buvo paskirtas asmeniniu kunigaikščio Albrechto gydytoju. Jis mirė 1556 VIII 9. Be dukters Kotrynos, turėjo dar penketą sūnų: Teobaldą Hipolitą ir Joną, 1542 m. stojusius į Wittenbergo universitetą; Albrechtą, vėlesnįjį kunigaikščio rūmų maršalą; studijavusį Karaliaučiaus universitete Ernestą ir Jurgį. Galimas daiktas, kad Rapolionio uošvis buvo jaunesnis už Rapolionį. Per tas vedybas Albrechtas įrodė savo ypatingą Rapolioniui ir Akstui palankumą, apmokėdamas visas vestuvių išlaidas, kurios tuo laiku būdavo ypa-

tingai didelės, vestuvėms trunkant net keletą dienų ir jose dalyvaujant daugybei svečių. Bet visas tas triukšmas, susijęs ir su visų kitų jo darbų varymu į priekį, pakirto ir šiaip netvirtą Rapolionio sveikatą, ir jis staiga gavo apopleksiją su kūno paralyžiu (anot Wigando, jis buvęs "tabe confectus"). Po kelių ligos dienų jis mirė Karaliaučiuje 1545 m. gegužės 13 d. Apie jo mirtį universiteto rektorius Staphylus jau gegužės 14 d. pranešė visuomenei atskiru raštu. Daug kas rašiusiųjų apie Rapolionį neteisingai nurodo jo mirimo datą. Hartknochas ir Bukowskis nurodo 1546 metų gegužės 13 d., Ch. Joecheris 1545 m. gegužės 30 d., M. Toeppenas 1545 m. kovo 15 d., Wigandus — 1548 m. Per vieną mėnesį mirtis išrovė iš Karaliaučiaus universiteto du jo svarbiausius dėstytojus ir kartu lietuvių rašytinės literatūros pradininkus — Rapolionį ir Kulvietį, kuris mirė birželio 6 d. Kunigaikštis Albrechtas, kuris svarbiausia Rapolionio mirties priežastimi laikė įvairius nesutikimus pačiame universitete, esą, smarkiai paveikusius labai jautrų Rapolionį, taip buvo tos staigios mirties paveiktas, kad įsakė Rapolionį palaidoti Karaliaučiaus katedroje greta savo būsimojo grabo (ne pačiame grabe, kaip tvirtino Lilienthalis). Sužinojęs apie Rapolionio mirtį savo išvykoje į kraštą, jis tuojau grįžo į Karaliaučių ir čia pats dalyvavo laidotuvėse kartu su visu universitetu, burmistrais, vyriausybe bei miniomis žmonių. Laidotuvių pamokslą katedroje pasakė Jonas Brismannas.—Vaikų Rapolionis neturėjo, o jo našlė buvo dar gyva 1572m. Dviem savaitėms nuo Rapolionio mirties praėjus, kažin koks Rapolionio "consobrinus" "Nicolaus de nova natione" (ar tai tik nebus savotiškai sulotynintas Nova Volios, Virbalio, vardas?), besilaikąs, matyti, prie Rapolionio, buvo nusiųstas pas Mikalojų Radvilą su Albrechto laišku, kur buvo pranešama Rapolionį mirus. Greičiausiai, tas pats Nicolaus prieš pusmetį buvo atvykęs iš Lietuvos pas Rapolionį ir buvo jam atvežęs žinias apie kažkokias jo tėvui daromas skriaudas. Rapolioniui paprašius kunigaikščio užtarimo, šis 1545 I 26 buvo nurašęs Mikalojui Radvilai laišką, prašydamas užtarti Rapolionio tėvą. Dabar gavęs žinią apie Rapolionio mirtį, Radvila 1545 VI 21 pasiuntė Albrechtui naują laišką. Laiškas neišliko, bet apie jį sužinome tik iš Albrechto atsakymo, rašyto Radvilai 1545 IX 4. Taigi Radvila palaikė Rapolionio brolio Povilo (tėvas nebeminimas, tai, matyti, jis tais pačiais metais buvo miręs) prašymą jam duoti likusį po Rapolionio mirties turtą. Laišką atvežė Povilo Svetkaus įgaliotas Jonas Radvilavičius (Joannes Radzwilowitz). Kaip tik Lietuvos kariuomenės sąrašai žino Radvilavičius iš to paties Eišiškių pavieto: 1565 m. Martyn Janovič Radvilovič, 1567 Petr Mikolaevič z sela Radvilovič, Petr Janovič Radviloivč z sela Kgeckontovskago, 1528 m. illis Radzivilovič. Bet Povilas

Svetkus ar nežinojo ar apskritai nepaisė fakto, kad Rapolionis buvo vedęs. Galimas daiktas, kad jiems ten Lietuvoje atrodė: jei buvęs vienuolis ir vedęs, tai tokia santuoka negali būti laikoma teisėta, nes Lietuvos įstatymai jos nebūtų pripažinę. Tačiau kunigaikštis Albrechtas tiek savo laiške Radvilai, tiek ir oficialiame atsakyme Povilui Svetkui nurodė, kad Rapolionis savo turtą paliko savo našlei ir kad apie to turto padalinimą tarp visų giminaičių galėtų būti kalba tik tuo atveju, jei Rapolionio šeima pripažintų ir našlės teises į Lietuvoje likusį Rapolionio turtą. Tokį atsakymą gavęs, ir Povilo Svetkaus įgaliotinis turėjo atsisakyti nuo kokių pretenzijų į Rapolionio palikimą Karaliaučiuje, nes velionies ir jo našlės dalis likusiame Lietuvoje turte buvo, be abejo, daug didesnė kaip tai, kas liko Karaliaučiuje. Tik vienerius metus teprofesoriavęs ir turėdamas daug išlaidų Karaliaučiuje kurdamasis ir vesdamas, vargu ar jis buvo suspėjęs kokį didesnį turtą susikrauti. Bet iš to susirašinėjimo paaiškėjo ir tai, kad ligi savo mirties Rapolionis visai nesinaudojo savo teise turtui Lietuvoje gal ir dėl to, kad, stojęs kadaise į vienuolyną, jis turėjo atsisakyti visų žemės turtų. Bet gal ir pačios jo teisės į turtą atsirado tik tų pačių 1545 m. pradžioje, kada mirė jo tėvas.

Rapolioniui mirus, jo katedrą gavo Pridrikis Staphylus, kuris aplenkė savo konkurentus labiausiai tuo, kad jis mokėjęs lietuviškai ir lenkiškai. Šis Staphylus, buvęs Stepelage iš Osnabruecko, kuris ten gimė 1512 VIII 27, bet, likęs našlaičiu, augo pas savo dėdę vestfalietį Birkmaną, Kauno pirklį, ir, ten pas dėdę gyvendamas, šis Stepelage-Staphylus ir pramoko lietuviškai ir lenkiškai. Paskiau jis studijavo Krokuvoje ir Wittenberge. Jis mirė 1565 III 5, 1551 m. virtęs kataliku. Karaliaučiuje jis dėstė nuo 1546 ligi 1549 m.

Raštai. 1) (Judicium apie Laskio Epitome doctrinae ecclesiarum Prussiae orientalis 1544; apie X 25).

Šis Rapolionio darbas kadaise buvęs Karaliaučiuje, bet paskiau dingęs. Jį mini *Faber* Briefe Melanchtons p.104 ir *P. Tschakert* Urkundenbuch III p.86 N. 1710. Melanchtonas savo laiške Albrechtui 1544 V 13, tarp kitko, pasisako, kalbėdamas apie Rapolionį: "Vide et scripta eius". Nors jis jų neįvardijo, bet, matyti, jis čia turėjo galvoje ir šį "Judicium".

2) Praesidente *Stanislao Rapagelano,* Theologiae Doctore, de his propositionibus in accademia Regiomontana in Prussia disputabitur. A.M.D. XLV Maji octavo (Gedruckt bei Weinreich in Koenigsberg 1545). 8 lapai.

Išlikusi (ligi karo) Karaliaučiaus universiteto bibliotekoje knygutė, kurioje paties Rapolionio ranka yra įrašytas paskyrimas kunigaikščiui: "Clementissimo Principi domino suo, Stanislaus fidelis subditus offert." Pakartota 1562 m. leidinyje "Duae Disputationes, prior de ecclesia et eius noti, proposita

in Academia Regiomontana Prussiae a Stanislao Rapagelano, Theologiae Doctore; posterior, de conjuge sacerdotorum ab Hieronymo Mencenio, pastore ad S. Nicolaum Islebii ao 1562." Prakalboje šis Mencenius pats pasisako buvęs Rapolionio studentu. Betgi 1544-1545 m. Karaliaučiaus universiteto studentuose jokio Mencenijaus nebuvo. Tik yra Hieronimus Sandecensis, tas pats Jono Maleckio sūnus Jeronimas Maleckis. Matyti, jis šią knygutę, Mencenijum pasirašęs, ir išleido. Iš viso čia buvo įdėtos 53 "Propositiones", iš kurių pačių ištraukų duoda *P. Tschakert* Urkundenbuch I 1890 p.289-293 ir trumpai pamini ten pat III p.99 (N. 1764).

3) (Senųjų Rapolionio biografų žiniomis, jis buvęs pradėjęs versti Bibliją į lietuvių kalbą, bet tas jo darbas neišliko).

4) (Biblijos vertimas į lenkų kalbą).

1545 V 17 laiške Lasockiui kun. Albrechtas kalba apie Rapolionio mirties sutrukdytą Biblijos vertimą į lenkų kalbą. Tuo vertimo ir jo spausdinimo reikalu pats Rapolionis susirašinėjo su Krokuvos spaustuvininku Wojewodka, jo padedamas norėdamas įsteigti Karaliaučiuje lenkišką spaustuvę Biblijai spausdinti.

5) Gesme ape kenteghima Jhesaus Christaus amszinoija Diewa Sunaus ischguldita nuog Ďactara *Stanislausa Rapagelana.* Patris Sapientia, veritas Diuina (Diewa Tiewa ischmintis Teisibe deiwistes...).

10 posmų, po 8 eilutes, giesmė. Vienintelis tikrai mums žinomas Rapolionio lietuviškas tekstas. Pirmą kartą buvo išspausdintas 1570 m. Mažvydo giesmyne, paskiau buvo pakartotas 1612 m. L. Zengštako giesmyne. Naujai iš fotokopijos atmušė *J. Gerullis* Mažvydas 1922 p.441-445. Paskiau dar *Mykolas Biržiška* Rinktiniuose mūsų senovės raštuose 1927 ir *J. Gerullis* Senuosiuose lietuvių skaitymuose 1927. Į vokiečių kalbą buvo XIX a. pabaigoje išvertęs studentas *Vetter* ir prižiūrėjo *A. Bezzenberger*, o išspausdino *P. Tschakert* Urkundenbuch III p.99-100 N. 1765.

Visai galimas daiktas, kad Mažvydo 1570 m. giesmyne yra ir daugiau Rapolionio parašytų, bet nepasirašytų giesmių, verstų daugiausia iš lenkų ar lotynų, bet ne iš vokiečių kalbos, nes šios kalbos jis nemokėjo. Tų spėjamų Rapolionio giesmių galima būtų ieškoti ypač tarp tų giesmių, kurios Mažvydo giesmyne pavadintos senomis, t.y. parašytomis dar prieš Mažvydui savo giesmyną pradėjus ruošti. Visų pirma, tuojau po giesmės su Rapolionio parašu p.445-449 yra išspausdinta kita giesmė "apie Muka", pavadinta "Sena Gesme apie Septinis szodzus Pona musu Jesaus Christaus, kurius kosznas Criksczonis sawa schirdie kaip didi ir brangu Lobi tur ischdeti (Ataminki szmogau szodzus Jesaus Diewa)", kur, tarp kitko, pavartotas kitur nebevartojamas žodis "Ischpelütas", esąs ir Rapolionio pavarde pasirašytoje giesmėje. Ir savo konstrukcija ši giesmė yra visai tokia pat, kaip ir tikroji Rapolionio.

Iš 11 giesmių, įdėtų į 1547 m. Mažvydo katekizmą, tik dvi neturi vokiško paantraščio. Taigi galėtų būti ir Rapolionio parašytos. Bet vieną jų (Litania naujey suguldita) parašė Jurgis Zablockis, o kitoje (paskutinėje) vokiškasis paantraštys atsirado ją kartojant 1570 m. giesmyne. Devintoji giesmė (Giesme ape Berneli Jesu) visuose Mažvydo giesmynuose yra žinoma net trimis

variantais. Pagrindinis yra 1547 m. katekizme (p.72-74), kurį Mažvydas pakartojo 1566 m. giesmyne (p.219-222), pavadinęs: "Sena bet pataisita gesme ape suneli pannos Marios". Čia tik vietomis ištaisytą rašyba, vietomis kalba (*rasze-rosze, ir lelija-isch lelios* ir kt.). To paties 1566 m. giesmyno p.193-198 yra įdėtas ir tos pačios giesmės kitas variantas, faktiškai kitas vertimas, kitaip sutvarkytas ir kitaip parašytas ir pavadintas: "Giesme sena Ape Uschgimima Ischganytojo musu Pona Jesaus Christaus ant balsa kaip sekasi paraschitas". Išspausdinta, rašant iš dalies lietuvišką tekstą po lotyniškuoju (Bernelis gime Bethlehem Delto dzauges Jerusalem). Jei buvo įdėti du įvairūs vertimai, tai aišku, kad juos ne tas pats asmuo vertė. Galėtų būti taip, kad katekizmo giesmę išvertė pats Mažvydas, pats ją paskiau ištaisė ir 1566 m. pakartojo, o kitą variantą galima būtų laikyti ir Rapolionio vertimu, juo labiau, kad jam jau senoji tradicija tokio turinio giesmės parašymą priskirdavo. Bet galėjo būti ir atvirkščiai: katekizmo giesmę galėjo Rapolionis parašyti.

1570 m. giesmyne p.256-257 išspausdinta "Sena Wokischka Giesme". Tai čia požymis "sena" taikomas vokiškajam tekstui, o ne jo lietuviškajam vertimui. P.281-282 "Sena giesme apie ischnumirusuiju priekelima (Schwenta est labay schi diena)", kur irgi nėra vokiško paantraščio, galėtų būti irgi Rapolionio parašyta. Bet ji, tik kiek pertaisyta, yra pakartota iš 1549 m. "Giesmes Szw. Ambraszejaus", kurią visą, berods, bus Mažvydas parašęs. P.246 tarp "Giesmių ant Dangaus Žęgima" yra ir "Sena Giesme ant sena Balsa (Per tawa Schwenta dangun Zengima)", bet ir ji yra pakartota iš 1549 Giesmės, taigi ir ji, greičiausia, yra Mažvydo darbo.

6) (Lotyniška Rapolionio mįslė).

Erleutertes Preussen IV 17 1726 p.61 iš Sabino Versen pateikia "ein Raetsel, welches ihm Rapagelanus vorgegeben ist: Quattuor emta minis lauri vel odora cupresti/Si fuerint acido ligna cremata foco,/Quaeris, quot cineri,/ Sparso quot in aero fumo/Cedant, igne struem depopulante, minae./Cura quid haec agit te frivola? Lancibus aequis Pendantur cineres: cetera fumus erunt (A. Rukšos vertimas: Lauras ar kipras kvapsnus, keturiom įvertintas minom, Jei smalkiam židiny malkos, tartum, sudegs. Klausi, kiek pelenam, kiek sklindantiem dūmam po orą Minų kiek gi čia teks, krūvą ugnis kad nusiaubs. Kokia menkutė bėda tave čia tekamuoja? Po lygiai Pelenus sverk dubenim: kitkas dūmai tebus).

7) (Rapolionio raštas lenkų kalba apie ausinę išpažintį 1545 m.).

1545 V 17 kunigaikštis Albrechtas laiške Lasockiui, be kitko, rašo, kad 1545 m. sausio mėnesio pradžioje, grįžęs iš Vilniaus, jis buvęs pavedęs Rapolioniui lenkiškai parašyti "den grundt der orenbeichte inn polnische sprach, welches auch von ime hochstes vleissess geschehen", ir kad šį Rapolionio darbą siunčiąs dabar Lasockiui kartu su laišku.

8) (L. Finkelio Bibliografja historyi Polskiej I [2]1937 p. 86 N. 2575 priskiria Rapolioniui Wywod prawdy przez wykłady Krokuvoje 1545, Explanatio Christiana de fide 1545 ir net 1545 prūsišką katekizmą, bet nepateikia jokių įrodymų, kad tai Rapolionio darbas.

Dokumentai. 1) 1528 VIII 3 Rapolionio įrašas Krokuvos akademijos matrikulose, kur jis pasirašė "Stanislaus Georgy de Rozeny dioc. Vilnensis".

Išspausdino *A. Chmiel* Album Studiosorum II 1892 p.242.

2) 1530 IX 24 Krokuvos rektorato byla, kur liudininku yra ir "Stanislaus de Lithwania".

Ištraukų duoda *W. Wisłocki* Acta Rectoralia I 4 1897 p.347-348.

3) 1532 IX 26 Krokuvos rektorato byla, kur liudininku yra ir "Stanislaus Lijthwanus".

Išspausdino *W. Wisłocki* l. c. p.775.

4) 1543 IV 1 Christoforui Jonui į Wittenbergą kunigaikščio Albrechto rašytas laiškas, kuriame rašo, kad padėsiąs ir "den magistrum Lithuanum" ir Petrui Hegemonui įgyti magistro promociją.

Ištrauką duoda *P. Tschakert* Urkundenbuch III p.36 N. 1524.

5) 1543 X 6 Chr. Jonui rašytas kunig. Albrechto laiškas, kuriame rašo, kad, jo prašomas, Petro Hegemono ir "Stanislauso Lituano" promocijoms siunčiąs 100 guldenų.

Ištrauką duoda *P. Tschakert* l. c. VIII p. 47 N. 1576.

6) 1543 X 6 Stanislaus Lituanui rašytas kunig. Albrechto laiškas, kuriame rašo, kad, šiam savo reikalus sutvarkius, jis laukiąs jo grįžimo.

Išspausdino *P. Tschakert* l.c. III p.47 N. 1527.

7) 1543 X 6 Petrui Hegemonui ir Stanislaus Lituanui rašytas kunig. Albrechto laiškas, kuriame jiems rašo, kad, Chr. Jonui tarpininkaujant, jis jiems pasiuntęs promocijai reikalingus pinigus.

Išspausdino *P. Tschakert* l.c. III p.47-48 N. 1578.

8) 1543 XII 21 Stanislaus Lituanui rašytas kunig. Albrechto laiškas, kuriame jis kviečia jį, sutvarkius savo reikalus, tuojau vykti į Karaliaučių, nes jis esąs Albrechtui reikalingas.

Išspausdino *P. Tschakert* l.c. III p.53 N. 1604.

9) 1544 I 30 iš Wittenbergo kunig. Albrechtui rašytas Jono Bugenhageno laiškas, kuriame rašo, kad Stanislaus Lituanus dabar pats nežinąs, kas jam daryti, gavus du priešingus kunig. Albrechto laiškus, kurių viename jam įsakoma magistruotis, o kitam — tuojau grįžti į Karaliaučių. Jis pats norėtų dar vasarą pasilikti studijuoti Wittenberge.

Ištraukų duoda *P. Tschakert* l.c. III p.61 N. 1625. Ištisai išspausdino *J. Voigt* Bugenhagens Briefwechsel N. 132 — Baltische Studien 1888.

10) 1544 II 25 Bugenhagenui rašytas kunig. Albrechto atsakymas, kuriame leidžia Rapolioniui dar likti Wittenberge.

Ištraukų duoda *P. Tschakert* l.c. III p.63 ir *J. Voigt* l.c. p.80.

11) a. 1544 m. Rapolionio skelbimas Wittenbergo universitete apie dėstymą studentams hebrajų kalbos.

Išspausdino *G. Kawerau* Archiv f. Reformationsgeschichte XVII 1920 p.5-6. Skelbimas buvo nuorašu išlikęs Petro Pontano Epistolae quaedam Lutheri 1544 p.946.

12) 1544 III 19 kunig. Albrechto raštas Stanislaus Lituanui, kur pasisako norįs jo grįžimo, nes ketinąs Karaliaučiaus partikuliare pavesti jam teologijos lektoratą.

Ištraukų duoda *P. Tschakert* l.c. III p.65 N. 1640 ir *Toeppen* Die Gruendung der Universitaet Koenigsberg 1844 p.104.

13) 1544 V 25 Martyno Liuterio pasirašyta promocija suteikiamam Theodorui Fabricijui ir Stanislaus Lituanui (lotyniškai) teologijos daktaro laipsniui.

Išspausdino *P. Tschakert* l.c. III p.70-71.

14) 1544 VI 11 kunig. Albrechto laiškas Bugenhagenui, kad Stanislaus Lituanus tuojau po promocijos grįžtų į Karaliaučių.

Ištraukų duoda *P. Tschakert* l. c. III p. 76 N. 1674.

15) 1544 VI 13 Melanchtono laiškas Albrechtui su rekomendacija Stanislaus Lituanui.

Išspausdino *C. G. Bretschneider* Corp. Reformatorum V 1838 p.413-415. Ištraukų duoda *P. Tschakert* l.c. III p.77 N. 1677.

16) 1544 VII 4 iš Karaliaučiaus Jonui Laskiui rašytas Gnapheuso laiškas, kuriame rašo, kad "Theologus quidem Lithuanus suspicatus est Psalterii interpretationem et disputationes est, quae tuae humanitati hic mitto axiomata".

Išspausdino *Gabbema* Epistolarum ab illustribus et claris viris scriptarum Centuriae 1663 p.25. Ištraukų duoda *P. Tschakert* l.c. III p.78 N. 1682. Tschakertas mano, kad šis lietuvis tai Rapolionis, bet čia, greičiausia, kalbama apie Kulvietį.

17) 1544 XI 8 kunig. Albrechto leidimas Stanislovui Rapolioniui vesti jo "leibmediko" Aksto dukterį ir pasižadėjimas apmokėti vedybų išlaidas.

Ištraukų duoda *P. Tschakert* l.c. III p.87 N. 1714.

18) 1545 I 4 Povilui Speratui rašytas lotyniškas Stanislaus Rapagelano laiškas, kuriuo atsakoma į Sperato laišką ir reiškiama nuomonė apie Sperato darbą ir apie du katekizmo lenkiškus vertimus — Martyno (Glossos?) ir Jono Seklucyono — ir pažymima: "Sic et audio Germani suam phrasim imitantes (neque enim Germanice loqui possum)".

Išspausdino *P. Tschakert* l.c. III p.91-92 N. 1732.

19) 1545 I 26 kunig. Albrechto laiškas Mikalojui Radvilai, kur, Stanislovo Rapolionio prašomas, jis užsistojo Rapolionio tėvą "Georgium Swiatzko Rapailowitz".

Išspausdino *Th. Wotschke* Abraham Culvensis — Altpr. Monatsschrift 1905 p.190-191 N. XXI.

20) 1545 II 14 Melanchtonui rašytas kunig. Albrechto laiškas, kuriame, be kitko, rašo, kad jis pats dažnai lankąs Rapolionio paskaitas ir dalyvaująs jo disputuose.

Ištraukų duoda *P. Tschakert* l.c. III p.95 N. 1744.

21) 1545 V 1 vyskupo Sperato laiškas Rapolioniui iš Marienverderio, kur rašo, kad jis siunčiąs Seklucyono lenkišką katekizmą jo nuomonei gauti. Kiek anksčiau jis buvo Rapolioniui siuntęs vieną lietuvį, kurį kunig. Albrechtas norįs paruošti lietuvių kunigu, nes Speratus turįs tik vieną lietuvį kunigą Engelšteine (Engeliškiuose). Tuo pačiu reikalu jis rašąs ir Kulvečiui.

Išspausdino *Nicolovius* Die bischoefliche Wuerde p.117-119. Ištraukų duoda *L. Rhesa* Vita Pauli Sperati 1823 p.16-17 ir *P. Tschakert* l.c. III p.97-98. Nicolovius nežino adresato.

22) 1545 V 14 universiteto rektoriaus Sabino spausdintas pranešimas apie Rapolionio mirtį. Visi studentai kviečiami pirmą valandą susirinkti prie Rapolionio namų mirusiojo pagerbti.

Išspausdinta Scripta quaedam publice proposita 1547 p.6v. Ištraukų duoda *P. Tschakert* l.c. III p.100 N. 1766.

23) 1545 IV 8 Krokuvos spaustuvininkui Wojewodkai rašytas kunig. Albrechto laiškas, kuriame kalbama apie reikalą įkurti Karaliaučiuje (lenkišką) spaustuvę, apie kurią, Albrechto pavedamas, Wojewodkai jau buvęs rašęs "achtbar und hochgelehrte unser lieber getreuer Stanislaus Rapagellanus".

Ištraukų duoda *T. Wotschke* Herzog Albrechts Briefe an J. Laski — Altpr. Monatsschrift XLV 1908 p. 454.

24) 1545 V 17 Stanislovui Lasockiui (Lassota) rašytas kunig. Albrechto laiškas, kuriame rašo apie Rapolionio darbą, apie ausinę išpažintį ir apie susitrukdymą, dėl Rapolionio mirties, N. Testamento vertimo.

Ištraukų duoda *T. Wotschke* A.S. u. J. Seklucyan — Ztschr.d.hist.Gesellschaft f. d. Provinz Posen XVII 1902 p.226-227 ir Geschichte d. Reformation in Polen 1911 p.274.

25) 1545 V 23 kunig. Albrechto laiškas Melanchtonui apie Rapolionio mirtį. Pareiškia nuomonę, kad mirtį galėję paskubinti ir ginčai bei nesutarimai universitete.

Ištraukų duoda *P. Tschakert* l.c. p.101 N. 1773.

26) 1545 VI 4 kunig. Albrechto laiškas Mikalojui Radvilai kokio "Nicolauso de nova natione", Stanislovo Rapolionio "consobrinuso" privačiais reikalais.

Išspausdino *T. Wotschke* Abraham Culvensis — Altpr. Monatsschrift 1905 p.19.

27) 1545 VI 30 kunig. Albrechtui rašytas Krokuvos spaustuvininko Wojewodkos laiškas, kuriame, be kitko, rašo, kad iš Seklucyano sužinojęs apie savo bičiulio Rapolionio mirtį.

Ištraukų duoda *T. Wotschke* l.c. p.169 ir Gesch. d. Reformation p.89, 291.

28) 1545 VI 30 Albrechto laiškas Melanchtonui su prašymu surasti Rapolionio pavaduotoją.

Ištraukų duoda *P. Tschakert* l.c. III p.102 N. 1779.

29) 1545 VI 30 tokio pat turinio Albrechto laiškas Joakimui Camerarijui.

Ištraukų duoda *P. Tschakert* ten pat.

30) 1545 VI 30 Sabino laiškas Melanchtonui apie Rapolionio mirtį su Rapolionio apibūdinimu.

Išspausdinta *Sabinus* Poemata 1563 p.526-527 ir *Hartknoch* Kirchenhistorie 1686 p.294. Ištraukų duoda *P. Tschakert* l.c. III p.102-103 N. 1781.

31) 1545 VIII 1 Albrechtui rašytas Melanchtono ir Camerarijaus laiškas, kuriame jam rekomenduoja Staphylusą katedrai po Rapolionio mirties. Išspausdino *C. G. Bretschneider*, Corpus reformatorum V p.812-813.

32) 1545 IX 4 Mikalojui Radvilai rašytas kunig. Albrechto laiškas, kuriame neigiamai atsako į Rapolionio brolio Povilo prašymą atiduoti jam likusius po Rapolionio mirties daiktus.

Išspausdino *T. Wotschke* A. Culvensis p.191-193 N. XXIII-XXIV.

33) 1545 IX 6 kunig. Albrechto laiškas Melanchtonui apie pasiūlymą Rapolionio įpėdiniu katedroje paskirti Staphylusą.

Ištraukų duoda *P. Tschakert* l.c. III p.108 N. 1801.

Literatūra. *Bernhardus Holtorpius* Elegia de Obitu Clarissimi Viri Doctoris Stanislai Rapagelani Professoris Theologiae in Academia Regiomontis. Regiomonti 1545 got. raidėmis ir 1546 lot. raidėmis (pakartojo Erleutertes Preussen IV 1726 p.65-74).

Eine Clagerede ueber den toedlichen abgang des Achtbaren und Hochgelehrten herren Stanislai Rapagelani. Anno M.D. XLV. Koenigsberg. 6 lapai.

G. Sabinus Bekanntmachung an die Universitaet Koenigsberg — Scripta quaedam publica proposita 1547.Blatt 6 v.

(") Poemata 1563 p.526-527.

(") 1589 p.300 (epigramma ad St. Rapagelanum).

Duae Epistolae Aloysii Lipomani an D. Nicolaum Radivillium et Radivilii ad Lipomanum. Regiomonti 1556.

Wigandus Stanislaus Rapagellanus, sacrae theologiae doctor. (Rankraštis prieš 1587).

Gabbema Epistolarum ad illustribus et claris viris scriptarum centuriae tres 1663. p.25.

Lubenecius Historia reformationis Poloniae 1685 p.23.

Ch. Hartknoch Preussische Kirchen-Historie 1686 p.291, 294-295.

T. Lepner Der preussische Littauer 1690 (1744 p.128).

M. Lilienthal Historische Beschreibung d. Thums 1716 p.34.

(") Joannis Brismani Lebens Beschreibung (Fortsetzung) — Erleutertes Preussen III 27 1725 p.209, 214.

(") (be parašo) Das Leben D. Stanislai Rapagelani, ersteren Professoris zu Koenigsberg — Erleutertes Preussen IV 37 1726 p.53-74.

(") Kurzgefasste Historie der Koenigsbergischen Academie — Erleutertes Preussen IV 39 1726 p. 170, ST. 41 p. 325, 329.

D. H. Arnold Historie der Koenigsberger Universitaet I 1746 p.19, 48, 49; II 1746 p.152-153.

(") Fortgesetzte Aufsaetze zu Historie der Koenigsberger Universitaet 1769 p.72.

(") Kurzgefasste Kirchengeschichte 1769 p.360, 362, 376.

Ch. G. Joecher Allgemeines Gelehrten Lexicon III 1751 p.1905.

Beitraege zu d. Polnischen Weltlichen, Kirchen u. Gelehrtengeschichte 1764 II p.31-32.

J. F. Goldbeck Nachrichten von der Koeniglichen Universitaet zu Koenigsberg 1782 p.8-9.

Ch. G. Friese Beytraege zur Reformationsgeschichte in Polen und in Littauen II B.1 1786 p.70-71.

G. Ostermeyer Erste litauische Liedergeschichte 1793 p.258.

L. v. Baczko Versuch einer Geschichte und Beschreibung Koenigsbergs 1804 p.124.

G. Ch. Pisanski Entwurf einer preussischen Literaergeschichte 1791 p.166, 167, 219, 245-246 (²1886 p.109-100, 161).

L. Rhesa Geschichte der litauischen Bibel 1816 p.4-5.

(") Vita Pauli Sperati 1823 p.16-17.

S. B. Linde Zdanie sprawy o dziełach X. Rhesy — Roczniki Tow. Przyj. Nauk XIII 1820 p.121.

P. Koeppen O proischoždenii, jazyke i literature litovskich narodov 1827 p.228-229.

C. E. Foerstemann Liber decanorum facultatis theologicae academiae Vitebergensis 1838 p.33.

(") Album Academiae Vitebergensis I 1841 p.194.

C. G. Bretschneider Corpus reformatorum. Philipi Melanchtoni Opera V 1838 p.413-415, 784, 812-813, 907 — 908.

M. Toeppen Die Gruendung der Universitaet Koenigsberg 1844 p.104, 108, 110, 145-146, 154, 235.

Rychcicki Skarga i jego wiek I 1850 p.34.

A.F.A. (*A. F. Adamowicz*) Die evangelisch-lutherische Kirche zu Wilna 1855 p.10, 15 (tas pats ir lenkiškai: Kościół Augsburski w Wilnie 1855).

F. M. Sobieszczański — Encykl. powszechna Orgelbranda XI 1865 p. 943.

J. Bukowski Dzieje Reformacyi w Polsce I 1883 p.191, 337-342.

K. — Biblioteka Warszawska 1885 I p. 137.

O. Voigt Bugenhagens Briefwechsel — Baltische Studien 1888 p.30.

X. Liske i A. Lorkiewicz Memoriale ordinum fratrum minorum a fr. Joanne de Komorovo compilatum — Monumenta Poloniae Historica V 1888 p.22-23.

P. Tschakert Urkundenbuch zur Reformationsgeschichte I 1890 p.242, 259-262, 288-293, 339, 342; III 1890 p.36, 47-48, 53, 61, 70-71, 76-78, 86, 87, 91-92, 95, 97-103, 126, 282-283.

(") Herzog Albrecht von Preussen als reformatorische Persoenlichkeit — Schriften f. Reformationsgeschichte XI 45 1894 p.57-58, 82.

R. Schwede Zur Geschichte d. litauischen Gesangbuecher — Mitteilungen d. Lit. Lit. Gesellschaft III H. XVI 1891 p.392.

H. Eysenblaetter Georg Sabinus — Sitzungsberichte Prussia H. 19 1895 p.90, 94.

V. Wierzbowski Bibliographia polonica II 1891 p.176 (N. 1707).

A. Chmiel Album studiosorum academiae Cracoviensis II 1892 p.242.

W. Wisłocki Acta rectoralia Almae Universitatis Studii Cracoviensis. I fsc. 4 1897 p.747-748, 768, 771-772.

Akty Vilenskoj komissii XXIV 1897 p.33, 34, 35.

E. Volter O pervom poete litovskom Stanislave Rapagelone — Izvestija Imp. Russkago Geografičeskago Obščestva 1898 XXXIV.

(") Litauische Dichter und Volksbildner — Mitteilungen d. Lit. Lit. Gesellschaft V 3/4 (27/28) 1902-1903 p.309.

M. Liubavskij Litovsko-russkij sejm 1901 p.445.

W. Sieroszewski Kurhany, stare smietniska, oraz cmentarze w widłach Niemna i Hańczy — Światowit III 1901 (Swiacko dvaras).
Sierzputowski Kartki z dziejów stosunków polsko-pruskich 1902 p.62-71.
F. Tetzner Die Slawen in Deutschland 1902 p.41, 96.
F. Koch Der letzte Druck d. J. Maletius — Altpr. Monatsschrift XL 1903 p.482.
A. Freytag Die Preussen auf d. Universitaet Wittenberg und nichtpreussischen Schuehler Wittenbergs in Preussen 1903 p.82, 94, 95, 96, 98.
Th. Wotschke Andreas, Samuel und Johann Seklucyan — Zeitschrift der historischen Gesellschaft f. die Provinz Posen XVII 1902 p.190, 214-215, 216, 226-227.
(") Abraham Culvensis — Altpr. Monatsschirft LII 1905 p.168, 190-191, 191-193.
(") Herzog Albrechts Briefe an Johann Laski — Altpr. Monatsschrift LV 1908 p.464.
(") Geschichte der Reformation in Polen 1911 p.34, 87-89, 94, 97, 98, 274, 291.
A. Bezzenberger Die litauische Literatur — Die Kultur d. Gegenwart 1908 p.357-358.
(") Ueber das aelteste Album d. Universitaet — Sitzungsberichte Prussia H. 17 1892 p.19.
G. Erler Die Matrikel der Albertus Universitaet zu Koenigsberg I 1910 p.XVI.
V. Gaigalaitis Lietuvių nusidavimai ir mūsų rašliava 1911 p.10.
S. Tijunaitis Lietuvos atgimimas 1911 p.21.
A. B. Klaipėdiškis (*Ansas Bruožis*) Mūsų raštijos tėvai — Pasiuntinys 1912 N. 11/12 p.332.
Probočių Anūkas (*Ansas Bruožis*) Mažosios Lietuvos buvusieji rašytojai 1920 p.5-6.
Litovskaja Metrika. Perepisi vojska litovskago 1915 p. 80, 334, 759, 762, 763, 765, 768; t. I, č. 1 1903 p. 1103-1104.
G. Kawerau Aus dem Wittenberger Universitaetsleben — Archiv f. Reformationgeschichte XVII 1920 p.1-10 (5-6).
J. Yčas Mažosios Lietuvos praeitis — Kovo 20 diena 1921 p.42
J. Gerullis Mosvid 1923 (lietuviškojoj laidoj: Mažvydas 1922) p.XXX-XXXI, 441-445.
(") Senieji lietuvių skaitymai I 1927 p.29-30.
J. Fijałek Opisy Wilna — Ateneum Wileńskie II N. 5/6 1924 p.125-126.
Mykolas Biržiška Mūsų raštų istorija I [2]1925 p. 15-16.
(") Rinktiniai mūsų senovės raštai I 1927 p.29-30.
S. Gallandi Altpreussisches Adlerlexikon — Prussia H.7 1927 p.110.
Vaclovas Biržiška Lietuviškų knygų istorijos bruožai I 1930 p.34, 40, 45, 57.
(") Lietuvių rašytojų kalendorius 1946 p.23.
(") Abromas Kulvietis — Pėdsakai 1946 N. 1 p.12-13.
(") 400 metų lietuviškosios knygos kelias — Žingsniai 1948 N. 15 p.20-21.

(") Jurgis Zablockis — Tremties Metai 1947 p.410-411.
(") Martynas Mažvydas ir jo bendradarbiai — Lietuvių Žodis 1947 N. 16-17.
(") Mažosios Lietuvos rašytojai ir raštai — Aidai 1948 N. 18 p.352.
(") Senųjų lietuviškų knygų istorija I 1953 p.83, 85, 86, 97, 128, 137; II 1957 p.158, 159.
P. Tarasenka Lietuvos archeologijos medžiaga 1928 p.240 (Sviacko dvaras).
Vydūnas (*Vilius Storosta*) Siebenhundert Jahre deutsch-litauischer Beziehungen 1932 p.267.
K. Jablonskis Apie Abraomo Kulviečio kilmę — Archivum Philologicum V 1935 p.110.
S. Bodniak Albrecht Hohenzollern — Polski Słownik Biograficzny 1935 p.50 (vadina Rapolionį — Polak z Litwy).
S. Kott Billewicz Jan — Polski Słownik Biograficzny II 1936 p. 98-99.
L. Finkel Bibliografja hitoryi polskiej I 1937 p.86.
J. Rimantas Stanislovas Rapolionis — Šviesa 1946 N. 2 p.53-55.
K. Gečys Katalikiškoji Lietuva 1946 p.62.
V. Mykolaitis Pirmoji lietuviška knyga — LTSR Mokslų Akademijos Žinynas II 1948 p.55.
Goetz von Salle Geschichte der Albertus Universitaet 1944 p.16, 22-23, 24
W. Mannhardt Letto-Preussische Goetterlehre 1936 p.280.
V. Jungfer Litauen 1948 p.205.
J. Vanagaitis Kovos keliais 1938 p. 18.
K. Korsakas Stanislovas Rapolionis — Lietuvių literatūros istorija I 1957 p.103-104.

3. Jurgis Zablockis

Biografija. Zablockio pavardė yra laikoma sulenkinta. J. Gerulis (Mažvydas p.XXX) spėja, kad jo tikroji pavardė galėjusi būti Užpurvis ar Užbalis. Tačiau nėra abejonės, kad tuo laiku visuotiniu papročiu Lietuvoje jis tokią pavardę buvo gavęs nuo gyvenamosios vietovės, nes aišku, kad tai nėra tėvavardinė pavardė. Jo gimimo vieta ir gimimo metai nėra tikrai nustatyti. Bet, turint galvoje, kad jis Krokuvos akademijoje įsimatrikuliavo 1528 VIII 3, tenka manyti, kad tuo laiku jis turėjo ne daugiau kaip 20 metų ir ne mažiau kaip 15. Taigi jo gimimo metai galėtų svyruoti tarp 1508 ir 1513 metų, t.y. jis bus gimęs apie 1510 m.

Akademijoje jis buvo įsirašęs "Georgius Luce de Zablocz dioc. Vilnensis", jo tėvo vardas Lukošius, o gimimo vieta Vilniaus vyskupijos Zablotė, taigi ne Žemaičiuose, nors visiškai pasitikėti spausdintomis Krokuvos akademijos matrikulomis negalima ne vien dėl to, kad jų leidėjas galėjo kitas vietas blogai išskaityti, bet ir dėl to, kad patys įsirašantieji nevisados teisingai savo gimimo vietas nurodydavo. Pavyzdžiui, tais pačiais 1528 m. ton pačion akademijon kartu su Zablockiu stoję Kulvietis ir Rapolionis taip klaidingai ir klaidinančiai buvo čia įsirašę, kad ilgai nebuvo galima jų tuose sąrašuose rasti. Vietovė pavadinta Zablocz. Lietuvoje anuo laiku ir vėliau buvo daugybė tokių vietovių, kurios tiek savo sulenkintomis, tiek ir grynomis lietuviškomis formomis tai būtų galėjusios visai atitikti: čia ir Zablociškiai, Zablaciškiai, Zablačiai, Zablackai, Zablatiškis, Zablotiškis, Zablotė, Zablockiai. Tai vis daugiausia aukštaičių vietovės, taigi ano meto Vilniaus vyskupijoje. Tokių suslavintų vietovardžių Žemaitijoje buvo daug mažiau. Pvz. J. Sprogis (Geografičeskij slovar' drevnej Žomojtskoj zemli 1888) XVI a. Žemaitijoje nenurodo nė vienos tokiu būdu iškreiptos gyvenamosios vietovės pavadinimo formos. Bet gal ir Zablockio Zablotė tuo laiku turėjo gryną lietuvišką vardą. Ir tai dar labiau apsunkintų jos suradimą, nes įvairių Užbalių, Užpelkių, Užpurvių, Užubalių, Užuraisčių ir pan. yra dabar ir buvo anais laikais daug daugiau negu tų suslavintų, ir tai daugiausia vidurinėje ir rytų Lietuvoje. Tačiau tos vietovės suradimo ribos žymiai susiaurėja, kai imame kreipti dėmesį į ypač artimus Zablockio santykius su Kulviečiu, krintančius į akį nuo pat pirmo jo pasirodymo viešumoje Krokuvos akademijos studentais ir verčiančius tarti, kad jie bus

buvę ne vien vienminčiai ir studijų draugai, bet, greičiausiai, ir artimi kaimynai, net gal iš mažens ir kartu augę. Tuo atveju jau netektų Zablockio giminės ieškoti po visą Lietuvą, tik kur nors artimiausioje Kulviečio kaimynystėje. Ir tikrai, visai netoli nuo Kulviečio gimtinės Kulvos, dabartiniame Jonavos valsčiuje, 10-12 km nuo Jonavos yra viensėdis Užbaliai (Novakai). Tai ir galėtų būti Zablockio gimtinė, jei apskritai XVI a. ši vietovė jau buvo atsiradusi ir buvo gyvenama ir jei anais laikais ji tokį vardą jau būtų turėjusi. Sprogis XVI a. Žemaitijoje tokios vietovės nemini. Jis temini Užbalius "Pažiabriuose", Raseinių vls.; Užpelkius Rikšiliuose, Raseinių vls., ir Gilvičiuose, Beržėnų vls.; Užraisčius, Vilkijos vls.; Užuraistį, Paberžės dvaro, Vilniaus aps. Tačiau anuo laiku Kulva ir dabartinis Jonavos vls. buvo ne Žemaičiuose, o Sprogis daugiausia duoda tik XVI a. Žemaitijos vietovių. K. Jablonskis (Istorijos archyvas I) žino dar Užpelkius Mažųjų Dirvėnų valsčiuje, Pavenčių vaitystėje, 1540 IX 22 Užubalio žemę prie Panevėžiuko ir Pašvitinio, Anutos dvaro "Zabolotję" Ašmenos aps. Iš tos paskutiniosios vietos gal ir buvo kilęs Jonas Zablockis, kuris 1565 m. Lietuvos kariuomenės sąrašu buvo nusiuntęs į Ašmenos vėliavą savo sūnų, o pats stojo su etmono vėliava, ar 1567 m. kariuomenės sąrašo Jurgis Zablockis iš Kleničių ir Zabaločių dvarų, statęs vieną arklį (raitelį) į tą pačią Ašmenos vėliavą. Tačiau visos tos vietovės mums nepadeda nustatyti tikrosios Jurgio Zablockio gimimo ir kilimo vietos. Todėl šiam kartui dėl Kulvos artumo galima būtų ja laikyti ir Jonavos Užbalius, anuomet buvusius Kauno paviete. Bet gal tuomet 1528 m. Lietuvos kariuomenės sąrašu asmeniškai kariuomenėn stojęs Kauno pavieto bajoras Lukaš Martinovič, taigi Martynaitis, Martyno sūnus, Lukošius ir buvo mūsų Jurgio Zablockio tėvas? Tačiau būdinga, kad nei Kojalavičius savo XVII a. Compendiume, nei A. Bonieckis (Poczet rodów W.X.L.) jokio bajoro Zablockio Lietuvoje nemini, nors, kaip matėme, jau Lietuvos kariuomenės sąrašai keletą tokių nurodo. Gal ir iš tikrųjų Jurgis Zablockis Lietuvoje tuo laiku vartojo kokią kitą, ne iš vietovės pasiimtą pavardę.

Kaip jau buvo nurodyta, Zablockis pirmą kartą yra minimas 1528 VIII 3 įsimatrikuliavęs Krokuvoje, ir tai vos vienam mėnesiui praėjus po čia įsimatrikuliavusio Kulviečio. O tą pačią Zablockio įstojimo dieną čia įsimatrikuliavo ir visa iš Lietuvos atvykusių jaunuolių grupė. Šios grupės priešakyje buvo įsirašęs "Stanislaus Georgy de Rozeny dioc. Smodiensis", be abejonės, Stanislovas Rapolionis, kuris, matyt, buvo visos tos grupės palydovas, vadovas ir, greičiausiai, mokytojas. Visai galimas daiktas, kad ir Zablockis kartu su visa ta grupe kur nors Lietuvoje ruošėsi studijoms akademijoje. Sprendžiant iš to, kad Rapolionis ir Kulvietis, kurių kilimo

vietos yra tiksliai nustatytos, buvo čia įrašyti, nurodant ne jų gimimo vietas (vienas parodytas kilęs iš Raseinių, o kitas iš Kražių), galima tarti, kad visa ta grupė mokėsi kur nors tarp Raseinių ir Kražių, kur Bilevičiaus dvare, nes tuomet ta vieta jau buvo žinoma savo simpatijomis reformacijai ir vėliau ypač globojusi Kulvietį ir iš dalies ir Zablockį. Kaip tik tarp Raseinių ir Kražių — Vidukleje — ir buvo svarbiausioji anuo metu Bilevičiaus rezidencija. Tai gal ten ir Zablockis bus ruošęsis studijoms ir iš ten bus ir į Krokuvą nuvykęs.

Apie jo studijas Krokuvoje ligi šiol nepavyko jokių žinių susekti. Nežinome nei kiek laiko jis tenai studijavo (Rapolionį čia randam ir 1530 ir 1532 m.), nei ką jis, studijas baigęs, veikė per 12 metų, ligi 1540 m. Zablockis, trumpam Krokuvoje pasirodęs, mums iš akių visai pranyksta. Visai galimas daiktas, kad tolimesnių studijų jis iš Krokuvos buvo išvykęs kur į Vakarų Europą, su Kulviečiu ar ir be jo. Bet ir tas kulvietinis pokrokuvinis laikotarpis tėra mažiausiai nušviestas. To laiko Vakarų aukštųjų mokyklų matrikulose ligi 1540 m. niekur Zablockio neužeiname. Galimas daiktas, kad jau tuo laiku jis savo profesija pasirinko privatų mokytojavimą įvairių Lietuvos ir Lenkijos didikų dvaruose.

1540 XI 23 Wittenbergo universiteto rektorius Jurgis Maior įrašė į to universiteto įmatrikuliacijos knygą ką tik įstojusį studentą "Georgius Sablocius Lituanus nobilis". Kadangi ir vėliau jis nuolat minimas mentoriumi ir globėju įvairių didikų vaikų, su kuriais jis kartu įsirašydavo į atitinkamus universitetus, tai galimas daiktas, kad ir į Wittenbergą jis atvyko tokias pat funkcijas eidamas, globodamas Joną ir Stanislovą Golanskius ar Golaskius (galimas daiktas, kad, matrikulas spausdinant, jų pavardė buvo iškreipta), jau 1540 XI 24, t.y. vos tik vienai dienai po Zablockio įsirašymo praėjus, čia pat, Wittenberge, įsimatrikuliavusius. Galimas daiktas, kad jau keletą metų prieš tai Zablockis gyveno Golanskių dvare kur nors Lenkijoje (Lietuvoje tuo laiku jokių Golanskių nebuvo), ruošdamas jų vaikus į aukštąją mokyklą. Matyt, jau iš Wittenbergo, 1541 ar 1542 m., Kulvietis jį buvo iškvietęs į Vilnių savo padėjėju jo įsteigtoje ten mokykloje. Kadangi tuo laiku Kulvietis jau gyveno Lietuvoje, tai iš to matome, kad nuolatiniai jų santykiai nenutrūkdavo ir jiems įvairiuose kraštuose gyvenant.

Kulviečio mokykloje Vilniuje Zablockis mokytojavo (pasak Wotschkės, nuo 1541 m.) ligi 1542 m. gegužės mėnesio. Kada jau aiškiai protestantu pasireiškusį Kulvietį globojusi karalienė Bona paliko Vilnių, išsikeldama Lenkijon, tai kartu su iš Vilniaus į Karaliaučių pabėgusiu Kulviečiu ir Zablockis, nors ir neveikęs čia atvirai prieš katalikų bažnyčią, bet pakaltintas vien dėl savo santykių su Kulviečiu, vengdamas Vilniaus

vyskupo Povilo Alšėniškio represijų, jau balandžio mėnesio pabaigoje taip pat pasitraukė į Karaliaučių. Tačiau jis čia neilgai teužtruko, nes, daug mažiau už Kulvietį susikompromitavęs katalikų tikybinei vyresnybei, jis galėjo grįžti jei ne į Lietuvą, tai į Lenkiją. 1542 VIII 12 kunigaikštis Albrechtas parašė jam rekomendacinį laišką, skirtą Žemaitijos seniūnui Jurgiui Sironovičiui (tokios pavardės seniūno Žemaitijoje nebuvo; spausdintieji šaltiniai tą pavardę aiškiai iškreipė), o 1542 VIII 23 ir pačiam Didžiajam Lietuvos Kunigaikščiui Žygimantui Augustui; dar Zablockio reikalu parašė laiškus savo įgaliotiniams Lenkijoje ir Lietuvoje Tomui Sobockiui ir Gabrieliui Therlai.

Tų laiškų saugojamas, Zablockis tuojau išvyko į Krokuvą, matyt, vykdamas per Lietuvą, nes tam reikalui ir buvo gavęs rekomendacijos laišką Žemaitijos seniūnui. Išvyko Lenkijon ieškoti mokytojo vietos. Gal dabar kiek ir pačioje Krokuvoje užtrukęs, jis čia gavo ir magistro laipsnį, nes anuose laiškuose Albrechtas magistru jo dar nevadina, o 1545 m. pradžioje jis tą laipsnį jau vartoja. Nors T. Wotschkė ir tvirtina, kad ir iš Lenkijos dėl tikybinių persekiojimų Zablockis turėjęs pabėgti, tačiau jokiuose šaltiniuose apie tai ničnieko nesakoma, ir tai belieka laikyti vien paties Wotschkės pramanyta informacija. Greičiausiai, Krokuvoje gavęs magistro laipsnį, jis lengvai gavo mokytojo vietą kokio Lietuvos didiko dvare ir, tokio savo patrono globojamas ir nesikišdamas į tuo laiku ėjusius Lietuvoje tikybinius ginčus, metus kitus ramiai ir nekliudomas ten išgyveno. Tik po kelerių metų dėl jo įvyko kažkokie ginčai ir kivirčai, tačiau atrodo, kad ne politinio ar tikybinio pobūdžio, bet tik grynai materialinio. Dėl jų asmeninis nejudamasis jo turtas, greičiausia, iš savo tėvo paveldėtas, buvo kitų paimtas. Tuomet jis vėl išvyko į Karaliaučių, kur jau 1544 m. pabaigoje susitiko su Kulviečiu ir pradėjo jį kalbinti grįžti į Vilnių, kur politinė padėtis žymiai pasikeitė, prie tėvo gyvos galvos paėmus į savo rankas Lietuvos valdymą Žygimantui Augustui. Mat, tikybinei protestantų propagandai varyti pasidarė daug palankesnės sąlygos, kadangi tuo laiku čia pasikeitė santykiai su kitatikiais. Galimas daiktas, kad Zablockis šį kartą buvo atvykęs į Karaliaučių ne tiek dėl anų materialinių kivirčų, kiek norėdamas iš čia pasiimti Kulvietį.

Karaliaučiuje Zablockis užtruko kiek ilgiau už Kulvietį. Kunigaikštis Albrechtas jau 1545 I 2 parašė jam rekomendacinį laišką Mikalojui Radvilai, o Zablockiui tiktai po savaitės, 1545 m. sausio 10 d. Nors galimas daiktas, kad jie, jei ir nevienu laiku bus gavę sau rekomendacijas, bet išvykę kartu, nes čia, be jokių rekomendacijų atvykęs, Zablockis galėjo spręsti, kad jam tokia rekomendacija nė nebus reikalinga grįžti, ir tik vė-

liau sugalvojęs ir sau jos prašyti. Šiame Albrechto laiške nieko nerašoma apie tikrąjį tos kelionės tikslą, tik nurodoma, kad jis vykstąs Lietuvon savo turto teisių ginti, nors iš tikro tos kelionės tikslas ir buvo tikybinė protestantizmo propaganda, kurią Albrechtas tuo laiku ypač rėmė ir ne vien tikybiniais, bet ir politiniais sumetimais, tuo būdu stiprindamas savo politinę įtaką Lietuvoje. Kartu Zablockis vežė ir 1545 I 15 rašytą laišką jo įgaliotiniui Lietuvoje Pabijonui Zemenui.

Vilniuje Zablockis su Kulviečiu teužtruko vos keletą mėnesių. Kulviečiui čia mirtinai apsirgus, Zablockis jį išvežė į Kulvą ir čia jį ligi mirties (1545 VI 6) slaugė. Kulviečiui mirus, Zablockis grįžo į Karaliaučių, kur jį randame jau 1545 m. pabaigoje. 1546 m. jis vėl įsimatrikuliavo Karaliaučiaus universitete ("Georgius Zablocius") kartu su Martynu Mažvydu, Aleksandru Rodūnioniu ir Baltramiejum Vilentu. Visai galimas daiktas, kad juos jis ir buvo į Karaliaučių atgabenęs. Tuo laiku jis su Mažvydu ir labiau susiartino, nes 1547 m. pradžioje, leisdamas savo katekizmą, kurį jis turėjo jau 1546 m. paruošti, Mažvydas čia išspausdino ir vieną Zablockio parašytą giesmę, kurią jis bus turėjęs iš jo gauti jau prieš 1547 m. Kiek laiko Karaliaučiuje pastudijavęs, Zablockis vėl iš čia išvyko mokytojauti kokio Lietuvos didiko dvare.

Apie 15 metų vėl apie jį nieko negirdėti. Ir tik 1560 m. kovo-rugpiūčio mėnesį jis atlydėjo į Tuebingeno universitetą Eustako Valavičiaus giminaičius ir kitus jaunuolius: Joną ir Juozą Valavičius, Joną ir Petrą Vesiolovskius, Melkiorą Giedraitį, Petrą Korsaką, Stanislovą Kmitą ir Pridrikį Skuminą (Tiškevičių). Bene Eustako Valavičiaus dvare prieš tai jis ir mokytojavo. Galimas daiktas, kad dviem iš to būrio — Petrui Vesiolovskiui (Vessolouski) ir Jonui Valavičiui (Wolouitz) — 1558 XII 29 įsimatrikuliuojant Karaliaučiaus universitete, jis ten buvo juos palydėjęs ir ten juos globojo. Bet, jau nekartą aname universitete įsimatrikuliavęs, šį kartą ten nebuvo įsirašęs. Tuebingene įsimatrikuliuodamas, Zablockis buvo aiškiai pažymėtas viso ano būrio "preceptoriumi". Čia jis su savo globotiniais gyveno apie trejus metus ir, be kitko, turėjo nemaža įtakos vėlesniajam katalikybės atgaivintojui Žemaitijoje ir lietuviškos literatūros pradininkui Didžiojoje Lietuvoje, būsimajam Medininkų vyskupui Merkeliui Giedraičiui. Šis, tuo laiku dar reformacijos šalininkas ir Mikalojaus Radvilos patikėtinis, jau 1551 II 12 buvo įsimatrikuliavęs Karaliaučiuje ("Melchior Gedrotius"), 1560 II 14 Wittenberge ("Melchior Goderitz Lituanus Nobilis") ir 1560 VIII 14 Tuebingene ("Melchior Gedrotius"), o jau vėliau, 1563 m., įsimatrikuliavo dar ir Leipzigo universitete ("Godritz Melch. Lituanus"). Mokytojo ir mokinio santykiai buvo, matyti, labai artimi, jei

Giedraitis, 1561 m. leisdamas savo parašytą žymios reformacijos veikėjos ir savo studijų draugų motinos Kotrynos Vesiolovskienės laidotuvėms knygutę, kartu įsidėjo ten ir iš Zablockio gautą lotynišką epitafiją, o jau po keliasdešimt metų, 1609 IV 2 rašydamas savo testamentą, Giedraitis vienu iš testamento liudininkų pakvietė kažkokį Erazmą Zablockį, gal Jurgio Zablockio broliavaikį ar net sūnų, gavusį vardą priminti garsiam humanistui Erazmui Roterdamiečiui, kurio klausytoju po savo Krokuvos studijų galėjo būti ir Jurgis Zablockis.

Tuebingene gyvendamas, Zablockis ypač susiartino su buvusiu katalikų vyskupu, o dabar protestantizmo platintoju Vergerijumi. 1563 m. vasario mėnesį pas Vergerijų į Tuebingeną atvykus kunigaikščio Albrechto pasiuntiniui Jurgiui Veigeliui, kuris, keliaudamas į Šveicariją, buvo čia sustojęs, Zablockis sumanė vykti kartu su juo susieiti su Šveicarijos reformatais. Tačiau išvyka kiek užtruko dėl Wittenbergo kunigaikščio Kristupo vyresniosios dukters vestuvių su Liudviku Heseniečiu, nes į tas vestuves buvo pakviesti ir Zablockio auklėtiniai. Tik po vestuvių, 1563 V 10, Zablockis su trimis savo auklėtiniais išvyko į Šveicariją, kur, be kitų, 1563 V 31 buvo ir Kalviną aplankęs. Iš čia jis grįžo į Tuebingeną ir, matyt, greitai po to ir mirė, būdamas tarp 50 ir 60 metų amžiaus. Atrodo, kad mirė dar prieš 1563 m. lapkričio mėn., nes kada 1563 m. lapkričio mėnesį jo auklėtiniai buvo savo tėvų ir globėjų iš Tuebingeno atšaukti, ir jau tų metų gruodžio mėnesio pradžioje atsisveikino Stuttgarte su kunigaikščiu Kristupu, Zablockis visai nebeminimas atšaukimo laiškuose, o visuose senesniuose susirašinėjimuose dėl tų jaunuolių jis būdavo kartu su jais vis paminimas. Kada 1564 m. per Tuebingeną iš Šveicarijos grįžo jaunasis Jonas Kiška, tai jį jau lydėjo irgi ne Zablockis, bet tenykščio profesoriaus sūnus.

Apie Zablockio šeimyninius santykius tuo tarpu beveik nieko nežinoma. Anksčiau minėtas Giedraičio testamento liudininkas Erazmas Zablockis galėjo būti jo sūnus. Bet, visą savo amžių gyvendamas svetimuose namuose, nuolat keliaudamas ir keisdamas savo gyvenamąją vietą, vargu ar jis galėjo sukurti ir šeimos židinį. Nėra aišku, ar jam buvo giminė 1556 m. vasaros semestre įsimatrikuliavęs Leipzigo universitete Pranas Zablockis (Franciscus Zablotzky, nenurodant jo tautybės), kuris, 1556 VII 20 įsimatrikuliuodamas Wittenbergo universitete, pasivadino jau "Polonus", o 1557 VII 15 Karaliaučiaus universitete "Polonus Nobilis". Greičiausiai, jis buvo kilęs iš Lenkijos Zablockių, kurių ten buvo nemaža. Taip pat neaiškūs jo santykiai su 1546-1547 m., t.y. tais pačiais metais, kaip ir Jurgis Zablockis, Karaliaučiuje įsimatrikuliavusiu "Jonu Zabletzki", ar 1574

X 9 ten pat įsimatrikuliavusiu Stanislovu "Sablouski Vilnense". Greičiausiai, kitas Stanislovas Zablockis, lenkas, 1570 m. buvo Krokuvos akademijoje bedeliu.

Raštai. 1) Šešių eilučių lotyniška Zablockio epitafija Kotrynos Vesiolovskienės mirčiai paminėti, išspausdinta Merkelio Giedraičio išleistoje knygutėje In mortem Catharinae Wolowicz Coniugis Generosi ac Magnifici Domini Petri Weselovii Baronis a Bialystok in Magno Ducatu Lithuaniae Authore *Melchioro D. Gedrocio* Regiomonti Borussiae Excudebat Joannes Daubmannus. b.m. (1561). 8 lapai (16 p.).

Kotryna Volovičiūtė — 1558 m. mirusio Petro Vesiolovskio našlė ir Zablockio auklėtinių Jono ir Petro Vesiolovskių motina.

2) Litania nauieij suguldita ant tas natas kaipa giestisy Tiewe musu dąnguesis. Got Vater jn dem himmelreych. (O Dieve kurss dąngui essi O Jesau ijr schwenta dwase...).

21 šešiaeilių posmų giesmė, kurią, autoriaus nenurodydamas, *Martynas Mažvydas* buvo išspausdinęs savo 1547 m. katekizme (*J. Gerullis* Mažvydas 1922 p.54-59) su viena vokiška eilute pradžioje, rodančia, kad versta iš vokiško originalo, o pats Mažvydas 1547 m. vokiškai dar nemokėjo. Ta pati giesmė buvo pakartota ir 1570 m. Mažvydo "Giesmese Chriksczioniskose", kur ji, galimas daiktas, buvo įdėta jau ne Mažvydo, bet to giesmyno leidėjo Baltramiejaus Vilento, nes jau buvo išspausdinta po spėjamųjų Abraomo Kulviečio išverstų psalmių. Čia ji pavadinta: "Litania Nauiey suguldita nů *M. Georgiusa Zablotiusa.* Ant ta balsa: Tiewe musu Danguiesis" (*J. Gerullis* Mažvydas p.567-574). Čia pakartota iš 1547 m. leidimo, pridėjus gaidą, kurios tenai nebuvo, kiek pakeitus rašybą ir pašalinus vieną posmą, kuris 1570 m. buvo anachronizmas, nes kalba apie jau mirusios kunigaikštienės sveikatą ("Mussu atpent dok kunigei Sweikatu ijr kunigaikstei..."). Tačiau šio posmo įdėjimas 1547 m. katekizme leidžia nustatyti ir tikrąjį to katekizmo išspausdinimo laiką, nes kunigaikštienė mirė jau 1547 IV 11. Taigi ši Zablockio giesmė bus buvusi išspausdinta dar jai gyvai esant, t.y. prieš IV 11, ir tuo būdu katekizmo sausio mėnuo reiškė mūsų sausį, o ne lapkričio ar gruodžio mėnesį, kaip daugelio buvo spėjama. Zablockio pavardė čia galėjo būti įdėta ir paties Mažvydo, jei jis sudarė visą giesmyną, nors ji čia rašoma kiek kitaip, negu kitoje jo giesmėje, kurią, be abejonės, įdėjo Mažvydas. Ją prie šios giesmės galėjo pridėti ir Vilentas, kuris, greičiausia, nekartą asmeniškai su Zablockiu buvo susiėjęs, ir iš jo paties galėjo sužinoti, kad jis ją parašęs; o gal Mažvydo palikime buvo ir visas Zablockio parašytų giesmių rinkinėlis, iš kurio Vilentas ir galėjo savo žinias imti.

Kartu su vokišku originalu, iš kurio Zablockis vertė, pakartojo Ch. S. Stang Die Sprache d. litauischen Katechismus von Mažvydas 1929 p.43-46, o kartu su visu 1547 m. katekizmu 1874 m. *A. Bezzenbergeris* ir 1922 m. *J. Gerulis.*

3) Gesme ape Christaus isch nůmirusiu priekelima, ischguldita nůg Mistra *Georgiusa Zablociusa* Christ lag in Todes banden. (Christus kente

smerties rischus; Ischduots est vsch musu ghrekus...).
Su gaida ir viena vokiška eilute, rodančia, kad versta iš vokiško originalo. Įdėta tarp "Gesmių ant Veliku" 1570 m. Mažvydo giesmyne (*J. Gerullis* Mažvydas p.263-267). Visai galimas daiktas, kad tarp bevardžių 1570 m. Mažvydo giesmyno giesmių yra ir daugiau Zablockio parašytų.

Dokumentai. 1) 1542 VIII 12 lotyniškas kunigaikščio Albrechto laiškas Žemaitijos seniūnui Jurgiui Sironovičiui (?).
Ištraukų duoda *Th. Wotschke* Vergerios zweite Reise p.264.
2) 1542 VIII 16 lotyniškas kunigaikščio Albrechto laiškas Žygimantui Augustui, prašant leidimo Zablockiui mokytojauti Krokuvoje.
Išspausdino *Th. Wotschke* Abraham Culvensis 1905 p.171.
3) 1542 VIII 23 vokiškas kunigaikščio Albrechto laiškas Tomui Sobockiui su rekomendacija Zablockiui.
Išspausdino *Th. Wotschke* l.c. p.172.
4) 1542 VIII 23 kunigaikščio Albrechto laiškas tuo pačiu reikalu Gabrieliui Therlai.
Ištraukų duoda *Th. Wotschke* l.c. p.172.
5) 1545 I 10 lotyniškas kunig. Albrechto laiškas Mikalojui Radvilai su rekomendacija Zablockiui.
Išspausdino *Th. Wotschke* l.c. p.182.
6) 1545 I 15 vokiškas kunig. Albrechto laiškas Pabijonui Zesenui tuo pačiu reikalu.
Išspausdino *Th. Wotschke* l.c. p.182-183.
7) 1560 III 4 kunigaikščiui Kristupui (Stuttgarte) rašytas lotyniškas Eustako Valavičiaus laiškas, kuriame jo globai paveda savo giminaičius, siunčiamus į Tuebingeną "pii et eruditi viri Georgii Zablotzki" priežiūroje.
Išspausdino *Th. Wotschke* l.c. p.210-212. Tą pačią dieną tuo pačiu reikalu ir tam pačiam asmeniui, tik Zablockio neminėdami, rašo Žygimantas Augustas ir Jonas Kmita. Jų laiškus išspausdino *Th. Wotschke* l.c. p.210-213.
8) 1560 III 4 Mikalojaus Radvilos iš Vilniaus kunigaikščiui Kristupui rašytas lotyniškas laiškas, kuriame jis jam rekomenduoja Valavičiaus studijoms Tuebingene siunčiamus giminaičius Joną ir Juozą Valavičius, Joną ir Petrą Vesiolovskius ir poločėną Korsaką, prie kurių dar prisijungė Stanislovas Kmita ir Fridrikas Skuminas, o jų preceptorium ir inspektorium esąs "Georgius Zaboloczki, vir bonus, pius et non ineruditus".
Išspausdino *E. Kausler u. Th. Schott* Briefwechsel 1875 p.224-227.
9) 1560 VI 20 kunigaikščio Kristupo iš Stuttgarto Mikalojui Radvilai rašytas laiškas, kuriame dar praneša, kad mielai priimsiąs jam siunčiamus jaunuolius.
Išspausdino *E. Kausler u. Th. Schott* l.c. p.227-229.
10) 1560 IX 8 Vergerijaus kunigaikščiui Kristupui rašytas lotyniškas laiškas, kuriuo praneša, kad anie jaunikaičiai lietuviai ir gudai (Rusi) atsiuntę į Stuttgartą žmogų, prašydami jų lėšomis jiems parūpinti butus.
Išspausdino *E. Kausler u. Th. Schott* l.c. p.241-243.
11) 1560 IX 10 kunigaikščio Kristupo atsakymas Vergerijui, kuriame,

be kitko, jis pranešė davęs įsakymą anuos jaunikaičius svetingai priimti.

Išspausdino *E. Kausler u. Th. Schott* l.c. p.243-244.

12) 1560 X 3 kunig. Kristupui rašytas Vergerijaus laiškas, kuriame rašo apie lietuvių jaunuolių pasitenkinimą jų gražiu priėmimu.

Spausdino *E. Kausler u. Th. Schott* l.c. p.246-247.

13) 1560 X 20 kunig. Kristupui Vergerijaus rašytas laiškas, kuriame rašo, kad dėl karo su Rusija tų jaunuolių tarnas, kuris iš Lietuvos per Prūsus turėjęs jiems atvežti pinigų, galėjęs važiuoti tiktai per Maž. Lenkiją ir Čekiją, bet ne per Prūsiją.

Išspausdino *E. Kausler u. Th. Schott* l.c. p.248-249.

14) 1561 V 2 Žygimanto Augusto laiškas kunig. Kristupui apie tų jaunuolių atšaukimą iš Tuebingeno ir jų siuntimą kitur.

Išspausdino *Th. Wotschke* l.c. p.229-230.

15) 1561 VIII 22 kunig. Kristupui rašytas Vergerijaus laiškas, kuriame praneša, kad lietuviai jaunuoliai, kuriuos atšaukia, matyti, blogai apie juos painformuoti jų tėvai, nutarę vieną iš savųjų nusiųsti į Lietuvą pasiaiškinti ir atsivežti pinigų. Išrinktas jaunuolis, kuris važiuosiąs kartu su Vergerijaus sūnėnu Liudviku, tai Melchior Gedrovicz (Giedraitis).

Išspausdino *E. Kausler u. Th. Schott* l.c. p.281-282.

16) 1562 III 11 Vergerijaus laiškas kunig. Kristupui, pranešąs, kad Tuebingene studijuoją lietuviai atsidūrę sunkioje būklėje, nes jiems prieš šešis mėnesius pasiųstieji pinigai (300 talerių) jų nepasiekę, ir prašo kunigaikščio jiems tame reikale padėti.

Išspausdino *E. Kausler u. Th. Schott* l.c. p.333-334.

17) 1562 VII 25 kunig. Kristupui rašytas Vergerijaus laiškas, kuriame jis praneša, kad jo patarimu "dominus Melchiorus nobilis Lituanus" (Giedraitis) siunčiąs kunigaikščiui jo iš Lietuvos atsivežtuosius briedžio ragus ir kad su Giedraičiu atvykęs vienas lietuvis jaunikaitis, parodęs nuostabią pažangą moksle, nes čia atvykęs jis nemokėjęs nė vieno žodžio lotyniškai, o dabar jau puikiausiai susikalbąs.

Išspausdino *E. Kausler u. Th. Schott* l.c. p.353-354.

18) 1563 IV 4 kunig. Kristupui Vergerijaus rašytas laiškas, kuriame rašo, kad lietuviai tiubingeniečiai kartu su lenku Valentinu Masloviju esą patekę į sunkią padėtį, nes daugiau kaip prieš metus per Leipzigo pirklį jiems nusiųstų pinigų (70 talerių) jie ligi šiol negavę, ir dabar jie norėtų, kunigaikščiui tarpininkaujant, skųstis Saksonijos kunigaikščiui.

Išspausdino *E. Kausler u. Th. Schott* l.c. p.382-383.

19) 1563 V 8 Vergerijaus laiškas kunig. Kristupui, kad jo "domini Lituani" buvę pareiškę norą dalyvauti kunigaikščio dukters Jadvygos vestuvėse su Liudviku Heseniečiu. Kadangi, Vergerijui tarpininkaujant, kunigaikštis juos į tas vestuves pakvietęs, tai ten ir vykstą (vestuvės įvyko gegužės 10 d.).

Išspausdino *E. Kausler u. Th. Schott* l.c. p.386-387.

20) 1563 V 31 Bullingerio laiškas Bezai su gražiu Zablockio apibūdinimu.

Išspausdino *Th. Wotschke* Georg Weigel p.32.

21) 1563 IX 25 Eustako Valavičiaus laiškas kunig. Kristupui, kur jis atšaukia iš Tuebingeno savo giminaičius.

Išspausdino *Th. Wotschke* A. Culvensis p.242-243.

22) 1563 XI 7 kunig. Kristupui rašytas Vergerijaus laiškas, kuriame praneša, kad atšaukiamieji Lietuvon lietuviai studentai ruošiąsi per 15 dienų išvažiuoti. Klausia, kada jis galėtų su jais atvykti į Stuttgartą atsisveikinti, padėkoti už globą ir įteikti kunigaikščiui Mikalojaus Radvilos rašytą laišką.

Išspausdino *E. Kausler u. Th. Schott* l.c. p.397-398.

23) 1563 XI kun. Kristupo laiškas Vergerijui, kur jam praneša, kad Vergerijaus laiške nurodytu laiku jis galėsiąs lietuvius jaunuolius priimti, jiems per Stuttgartą namo važiuojant.

Išspausdino *E. Kausler u. Th. Schott* l. c. p. 398-399.

24) 1563 XI 24 kunig. Kristupui Vergerijaus rašytas laiškas, kuriame, be kitko, praneša, kad galėsiąs su lietuviais jaunikaičiais atvykti į Stuttgartą 8-10 dienų tarpe.

Išspausdino *E. Kausler u. Th. Schott* l. c. p. 399-400.

25) 1563 XI kunig. Kristupui Vergerijaus rašytas laiškas, kuriame praneša lietuvių studentų prašymą pratęsti jiems terminą 30 talerių skolai grąžinti.

Išspausdino *E. Kausler u. Th. Schott* l.c. p.471-472.

26) 1563 XII kunig. Kristupo atsakymas Vergerijui.

Ištrauką duoda *Th. Wotschke* Vergerios zweite Reise p.312.

Literatūra. *C. E. Foerstemann* Album Academiae Vitebergensis I 1841 p.186, 320, 370.

E. v. Kausler und Th. Schott Briefwechsel zwischen Christoph von Wuertenberg und Petrus Paulus Vergerius 1875 p.224-227, 241-244, 246-249, 281-282, 333-334, 353-354, 382-383, 386-387, 397-400, 471-472.

A. Chmiel Album studiosorum Universitatis Cracoviensis II 1892 p.242.

G. Erler Die Matrikel der Universitaet Leipzig I 1895 p.711.

(") Die juengere Matrikel der Universitaet Leipzig I 1909 p.139.

(") Die Matrikel der Albertus Universitaet I 1910 p.6, 21-22.

Th. Wotschke Abraham Culvensis — Altpr. Monatsschrift XLIII 1905 p.157-158 (ir prierašas su Zablockio biografija), 165, 171, 172, 182-183.

(") Christoph Tretius — Altpr. Monatsschrift XLIV 1907 p.23.

(") Geschichte der Reformation in Polen 1911 p.82, 87-88.

(") Vergerios zweite Reise nach Preussen und Litauen — Altpr. Monatsschrift XLVII 1911 p.263-265, 275, 312.

(") Georg Weigel — Archiv f. Reformationsgeschichte XIX 1922 p.32-33.

H. Hermelink Die Matrikeln der Universitaet Tuebingen I 1906 p.413.

(*A. Bruožis*) *A. B. Klaipėdiškis* Mūsų raštijos tėvai — Pasiuntinys 1912 N. 11/12 p.333.

Litovskaja Metrika I 3. Perepis' vojska litovskago 1915 p.64, 254, 590.

J. Gerullis Mažvydas 1922 p. XXIX - XXX (vokiškajam leidime 1923 p.XXXIII-XXXIV).

Ch. G. Stang Die Sprache des litauischen Katechismus von Mažvydas 1929 p.42-46, 180.
Vaclovas Biržiška Lietuviškų knygų istorijos bruožai I 1930 p.34.
(") Lietuvių rašytojų kalendorius 1946 p.22.
(") Abraomas Kulvietis — Pėdsakai 1946 N. 1 p.7, 12, N. 2 p.10, 11, N. 3/4 p.1-18.
(") Jurgis Zablockis — Tremties Metai 1947 p.409-416.
(") Martynas Mažvydas ir jo bendradarbiai — Lietuvių Žodis 1947 N. 16-20 (tas pats vokiškai: Martin Mažvydas und seine Mitarbeiter 1948 p.7, 8, 9, 13, 19-20).
(") Senųjų lietuviškų knygų istorija I 1953 p.85, 86-87, 92, 98, 161, 162; II 1957 p.159, 162.
S. Kot Billewicz Jan — Polski Słownik Biograficzny II 1936 p.98-99.

4. Abraomas Kulvietis

Biografija. Pavardė buvo rašoma įvairiai: lotyniškuose dokumentuose ir raštuose Culvensis, Mažvydo 1570 m. giesmyne Kulviškis, lenkų istorikų (o jais buvo pasekę P. Jakubėnas ir K. Avižonis) Kulva — pavertus pavarde gyvenamosios vietos pavadinimą. Tačiau K. Jablonskis (Apie Kulviečio kilimą) teisingai išveda, kad Kulviškiu jį pavadino Vilentas (ar pats Mažvydas), lietuviškai išversdamas jo sulotynintą pavardę Culvensis, bet iš tikro ji lietuviškai skambėjusi Kulvietis (gudiškuose dokumentuose Kulviet'). Toje pačioje Kulvoje, kurioje gimė ir augo Kulvietis, gyvenę ir Kulviškiai (gudiškuose dokumentuose Kulvinskiai). 1583 m. Abraomo giminaičiai Kulviečiai buvo net iškėlę Kulvinskiams (Kulviškiams) bylą dėl neteisėto jų pavardės pasisavinimo. Kulviškių buvo ne tik bajorų, bet ir valstiečių. Pvz. 1582 V 5 Trakų vaivadijos Drevininkų kaime buvo įrašytas "Jan Kulviškis s synom Ščepanom" (K. Jablonskis Istorijos archyvas I 1934 p.226[25]). Kulviškiai vartojo ir kitą ženklą, būtent, Bončą, arba Vienaragį (A. Kojałowicz Compendium p.32).

Be Volkčkos Kulvos, kuris Horodlės seime buvo priėmęs Pusožio (Półkoza) ženklą, tiksliai Abraomo Kulviečio kilmę išaiškino K. Jablonskio paskelbtieji dokumentai. Kulviečiai kilę iš Ginvilos. Gal tas pats Ginvila minimas 1461 ir 1466 m., kada jam D.L.K. Kazimiero buvo skiriami po vieną "čelovieką". Ginvila turėjęs keturis sūnus: Radvilą, Mačį, Stankų ir Joną (ar Jušką). Iš Jono sūnų 1534 m. buvo dar gyvi Petras, Mykolas ir Mikalojus. Jų trijų Petras buvo Abraomo Kulviečio tėvas. Tačiau, be Abraomo prosenelio Ginvilos, Ginvilų turėjo būti ir daugiau, nes 1528 m. Lietuvos kariuomenės sąrašas žino daugelį Ginvilaičių (Ginvilovičių), stojančių į kariuomenę iš įvairių Lietuvos vietovių: Medininkuose Stanislovas Ginvilaitis (vienas 1498 m. dokumentas jį mini Vosyliškių valsčiuje, o 1501 VI 24 vadina Lydos bajoru), Kernavėje Povilas, Ukmergėje Grigas, Kaune ir Žiežmariuose Baltramiejus, Aukštadvaryje Simanas (Šimko), Merkinėje Jonas, Kurkliuose ir Vilkijoje Janus, Viduklėje Laurynas, Viešvėnuose Baltramiejus (Bartoš). 1568 m. kariuomenės sąrašas žino dar Steponą (Ščepaną) iš Telšių, Martyną iš Vilkijos. Gal kiti jų ir buvo artimi giminaičiai, bet atrodo, kad su Abraomo prosenoliu Ginvila jie nieko

bendra neturėjo. Anais laikais dar pavardės nebuvo sutvirtėjusios, ir daugelis senoviškų lietuviškų vardų, kaip Ginvila, dar nebuvo virtę pavardėmis. Ginvilų buvo ir nebajorų, pvz. 1519 m. minimas "čelovek gospodarskij Obelskij Ginvil".

Vėlesnieji heraldikai, Kulviečių giminės kilmės ieškodami, keletą tikrųjų asmenų ir faktų apipynė daugybe jų pačių pramanytųjų ir visą giminę kildino net iš legendinių, irgi daugiausia pramanytų, Lietuvos didžiųjų kunigaikščių. J. Bobrowiczius (Herbarz polski K. Niesieckiego IV 1859 p.118-123), papildydamas Niesiecką Wielądkos pramanytomis žiniomis ir patvirtindamas lietuvišką Kulviečio pavardės formą (jis jos nelenkina, bet pabrėžia, kad ji buvusi "Kulvietis"), visus Kulviečius kildina iš, esą, 1278 m. mirusio Romunto (Rumunto), Lietuvos didžiojo kunigaikščio (tokio tikrovėje niekados nebuvo). Romuntas turėjęs penkis sūnus: 1281 m. mirusį Lietuvos didįjį kunigaikštį Narimantą, Giedrį, iš kurio tariamai buvo kilę kunigaikščiai Giedraičiai, ir kitus, savo tarpe pasidalijusius įvairiomis Lietuvos teritorijos dalimis. Giedrius turėjęs sūnų Ginvilą, iš kurio kilę Ginvilaičiai-Kulviečiai (A. Boniecki Poczet rodów p.62 težino vieną Ginvilą, kuris 1398 m. buvęs Trakų seniūnu). Vienas Ginvilo sūnų, Bubėta, buvęs sritinis kunigaikštis Kulvoje ir miręs 1399 m. Bubėtos sūnus Ratibaras (!) priėmęs krikštą ir kartu ir Mykolo vardą. Jis turėjęs sūnų Gagulį, šis Melkiorą, Melkioras Abraomą, Abraomas Praną, Stankaus, Mačio Radvilos ir Jono tėvą. Tuo būdu visoje toje genealogijoje istoriniai asmenys tėra tik Ginvila, bet nustumtas šimtą metų atgal, ir šie keturi broliai, tik jie buvo ne Prano, bet paties Ginvilos sūnūs. Paslaugūs XVIII a. genealogai tarp Ginvilos ir jo sūnų įkišo net šešias kartas. Be to, ši legendinė genealogija dar apipinta fantastinėmis žiniomis apie jų valdomus kraštus ir vartojamus herbus, eina tik Radvilos tikra ar pramanyta linija, bet visai nemini Petro, mūsų Abraomo tėvo, linijos. Gali būti, kad ir čia Bobrowiczius-Wielądek stengėsi į darnesnę ir savo reikalams tinkamesnę sistemą suvesti kai kurias palaidas Kojelavičiaus Compendiumo žinias, nes ir Kojelavičius vadina (p.5) Ginvilą Giedriaus palikuoniu, atmetusiu seną Hipocentauro ženklą ir pradėjusiu vartoti Rožę. Ginvilos sūnumis Kojelavičius deda tą patį Butėną, Hurdą ir Birimą. Iš Hurdos buvę kilę kunigaikščiai Giedraičiai, jų tarpe ir vyskupas Merkelis Giedraitis, tuo būdu virtęs Abraomo Kulviečio giminaičiu. Kitą Ginvilą Kojelavičius kildino iš Mingailos, padarė jį Polocko kunigaikščiu ir davė jam ženklą Gedimino Stulpus (p.2). Galiausiai (p.50) Kojelavičius mini dar Ginvilas-Piotrovskius, kuriems duoda Ginvilos (to vardo) herbą, Bobrowicziaus-Niesieckio teikiamą ir visiems Kulviečiams, nors šie tikrovėje vartojo Gulbę.

Istorinis Abraomo tėvas, Petras Kulvietis, kad ir vėlesnieji Kulviečiai reiškė pretenzijų net į Lietuvos didžiųjų kunigaikščių sostą, buvo tik smulkus bajorėlis, net "savo žmonių neturėjęs" ("liudej svoich ne majet") ir iš viso savo ūkio į kariuomenę turėjo stoti pats vienas. 1528 m. kariuomenės sąraše iš Kauno pavieto stojo net trys Petrai Jonaičiai (vienas iš jų Petr Juškovič) ir visi trys "savo žmonių neturėjo". Iš jų visų Abraomo tėvas, greičiausiai, buvo Petras Juškaitis, nes beveik greta jo rašomas (matyt, jo brolis) Michno Juškaitis, o iš K. Jablonskio paskelbtųjų dokumentų jau matėme, kad 1534 m. buvo gyvi trys broliai — Petras, Mykolas ir Mikalojus. Gali būti, kad jų pusbroliai buvo tame pačiame 1528 m. sąraše minimi Kauno pavieto bajorai Martynas ir Andrius Radvilaičiai. Petras Kulvietis kartu su broliais valdė Kulvą, kuri ir anuo metu buvo Kauno pavieto ir Trakų vaivadijos, dabar Kauno aps. Vandžiogalos vls., 6 km nuo Jonavos. Be Kulvos, jie valdė dar ir Brenkliškius, anuo metu Kernavės vls., netoli nuo Sudervos. Atrodo, kad 1528 m. sąrašas Kulviečius mini ir Kernavės bajoruose. Ten tarp tų, kurie "savo žmonių neturi", yra įrašytas ir Petras Juškaitis, gal tas pats Abraomo tėvas, o tarp turtingesniųjų minimas Martynas Kulvietis (Kulvoitia) su 2 arkliais, kurį K. Jablonskis laiko Stankaus sūnumi, Mykolas Juškaitis (gal Petro brolis) su 2 arkliais, Stankienė našlė (gal Petro dėdienė) su vienu arkliu, Povilas Ginvilaitis, Petras Jonaitis (net du, kaip ir Kulvoje), Jurgis Stankaitis, Mykolas Jonaitis, Motiejus Stankaitis, Mikalojus Jonaitis. Nors sunku vien iš vardų ir tėvų vardų nustatyti jų savitarpio giminystės saitus, bet, kadangi Kulviečiai valdė žemę ir Kernavės valsčiuje, tai jie privalėjo ir iš ten stoti karo tarnybon, ir todėl jų turėjo būti ir tarp stojusių į kariuomenę Kernavės bajorų.

Visi Kulviečiai vartojo Gulbės ženklą (anot Bobrowicziaus-Niesieckio, greta asmeninio Ginvilos ženklo), nors tarp daugybės to ženklo nešiotojų savo Compendiume Kojelavičius Kulviečių visai nebemini; be to, ir pats ženklas Kojelavičiaus yra kiek kitaip atvaizduotas, negu Kulviečio, Karaliaučiaus universiteto matrikulų knygoje: Kojelavičiaus vaizduojamoji gulbė yra snapu pasukta į kairę, Abraomo Kulviečio į dešinę. Tačiau tai galėjo būti ir klaidingas vaizdavimas piešėjo, kuris galėjo ir nieko apie tuos ženklus nenusimanyti. Visi Kulviečiai taip ir pasivadino nuo savo valdomo Kulvos dvaro, o nenusimaną lietuvių kalboje lenkų istorikai Kulvos dvarą pavertė Kulviečio pavarde.

Petras Kulvietis buvo vedęs Elzbietą Jodataitę, kurios pavardę Wotschkė ir juo sekdami kiti buvo iškreipę į Hadathaitę-Hadath, o Probočių

Anūkas (Bruožis) pavertė Adaite, be to, laikydami tai ne Kulvietienės, bet Kulviečių giminės vardu. Dokumentuose ši pavardė rašoma Jadat, Jadot. Dar 1516 m. kažkoks Jan Stankovič Bernatovič iš Trakų pav. skundė brolius Mikalojų ir Kriščoną "Jadatovičov" dėl parduotos žemės nesutvarkytų reikalų. Yra išlikęs 1538 XI 29 Žygimanto I aktas, patvirtinąs, kad "Jan Jedatovič" pardavė Rodiškius. Rodos, Elzbieta Jodataitė Kulvietienė buvo duktė Mikalojaus Jodatos, kuris 1528 m. gal jau buvo miręs, jei iš Sudervės ir Ariogalos po arklį į kariuomenę statė ne pats Mikalojus Jodata, bet "Mikolaevaja Jadotovičia", nors ji čia ir nevadinama našle: gal ji tuos arklius statė ne iš vyro dvarų, bet iš savo kraitinių. Kita vertus, kaip spėja K. Jablonskis, ši Mikalojienė Elzbietai galėjusi būti motina ar ir pamotė, o gal ir brolienė. Tik atrodo neabejotina, kad Elzbieta Jodataitė Kulvietienė buvo kilusi iš kažin kur nuo kaimyninės Brenkliškiams Sudervės. Petro ir Elzbietos Kulviečių santuokos metams nustatyti neturime jokios patikimos medžiagos, ir tai apsunkina paties Abraomo Kulviečio gimimo metų nustatymą. Tačiau iš Abraomo gyvenimo eigos sprendžiant, ji bus įvykusi ne XV a., bet XVI a. pradžioje, gal apie 1508-1509 m. Pats Petras Kulvietis mirė 1542 m. o Elzbieta Kulvietienė ne anksčiau kaip 1550 m., nes dar 1549 m. jos svainis Mikalojus Kulvietis kėlė jai bylą.

Iš jų santuokos gimė ne vienas Abraomas, kaip teigė Wotschkė su kitais jo sekėjais, bet ir antras sūnus, Adomas. Šis dar prieš 1549 m. buvo išvykęs į užsienį, kur jis kažin kur tarnavo, o gal vėliau ir studijavo. Mat, 1554 X 4 Karaliaučiaus universitete įsimatrikuliavęs "Adamus Petrovicz de Szawkiani" bus galėjęs būti tas pats Petro Kulviečio sūnus Adomas. O gali būti, kad ir dar 1528 VIII 3 Krokuvoje įsimatrikuliavęs kartu su Abraomu "Adam Petri de Drohobycz" yra irgi tas Adomas Kulvietis, o tie "Szawkiani" ar "Drohobycz" galėjo žymėti ne jo kilmės vietą, bet tą vietovę, iš kurios jis buvo ten atvykęs. Bet 1567 m. kariuomenės sąrašas žymi, kad iš Kulvos kariuomenės stoja ne "Adam Piotrovič", bet "Adam Janovič", kuris statė du arklius. Iš šios žinios išeitų, kad Adomas buvo ne Petro sūnus, bet brolis, o Abraomui dėdė. Tačiau, jei čia kalbama apie tą patį Adomą, tai čia turime neabejotiną klaidą, nes 1534 m. dokumentas tarp Jono sūnų jokio Adomo nemini. Iš savo užsienio kelionių sugrįžęs, Adomas apsigyveno toje pačioje po tėvų ir brolio mirties paveldėtoje Kulvoje. Jau vienas 1584 m. aktas mini Kauno pavieto bajorą Adomą Kulvietį, taigi jis jau 1584 m. gyveno savo tėviškėje. Čia jis mirė 1594 m. balandžio 30 d., palikęs našlę Gendrutę Mikalojaitę Kulvietienę ir vienintelę dukterį Sofiją Kulvietytę. Tuo būdu Petro Kulviečio linija pasibaigė, o kiti vėlesnieji Kulviečiai jau ėjo iš Petro brolių.

Kulvoje gimė ir Abraomas. Kai kurie lenkų istorikai jį buvo net pavertę Lietuvos lenku ("Polak z Litwy"), nors su lenkais jis niekados nieko bendra neturėjo. Kaip jau minėta, jo tiksli gimimo data nėra žinoma. Bet, sprendžiant iš to, kad į Krokuvos akademiją jis stojo 1528 m. ir kad dar 1540 m. karalienė Bona jį vadino jaunuoliu ("iuvenis"), nėra abejonės, kad jis gimė jau XVI a., ir gal, kaip spėja ir Crollmann, apie 1510 m., o gal net kiek ir vėliau, apie 1512 m., nes, akademijon stodamas, jis galėjo turėti nuo 16 ligi 18 metų amžiaus.

Apie jo gyvenimo eigą ligi 1528 m. mes visai neturime jokių tikrų žinių. Tačiau aišku, kad, prieš stodamas aukštojon mokyklon, jis kur nors turėjo mokytis ir ruoštis aukštosioms studijoms. Vienintelė mokykla Lietuvoje, kurioje tuo metu buvo galima šiokį tokį pasiruošimą aukštosioms studijoms gauti, buvo Vilniaus katedros mokykla; bet ji buvo nepopuliari, beveik neturėjo mokinių, ir, greičiausiai, jos Kulvietis nelankė. Labiau patikima versija, kad kartu su kitais jaunuoliais jis buvo prisiglaudęs kokio didiko dvare ir ten buvo ruošiamas privačiai samdomo mokytojo. Čia, matyti, kartu su juo ruošėsi ir Jurgis Zablockis, su kuriuo jis glaudžiai santykiavo ligi pat mirties. Beveik tikra, kad jį čia ruošė Stanislovas Svetkus Rapolionis, kuris kitų laikomas net Kulviečio giminaičiu, nors tam tvirtinimui jokių įrodymų ligi šiol surasti nepavyko. Už Kulvietį daug vyresnis, tuo laiku dar vienuolis ar kunigas, bet nesilaikąs nei vienuolyno, nei bažnyčios Rapolionis, matyt, jau prieš pradėdamas savo studijas, Krokuvoje ir kur kitur jau aukštojoje mokykloje studijavo (jį daug kas laikė Erazmo Roterdamiečio mokiniu, tai pas jį studijuoti jis tegalėjo tik prieš 1528 m.), o paskiau vertėsi privataus mokytojo darbu. Tai patvirtina ir tas faktas, kad Rapolionis, vos mėnesiui praėjus nuo Kulviečio įsimatrikuliavimo Krokuvos akademijoje, ir pats ten pat įsimatrikuliavo viso iš Lietuvos atvykusių jaunuolių būrio priešakyje.

Visi be išimties Kulviečio senieji ir naujieji biografai tvirtino, kad Kulvietis savo studijas pradėjęs Krokuvos akademijoje. Tačiau, kad ir tos akademijos matrikulos jau buvo išspausdintos, jiems vis nepavykdavo jos studentų sąrašuose Kulviečio surasti. Bet jau vien iš to fakto, kad jo bičiulis, kaimynas ir jo gyvenimo eigos palydovas Jurgis Zablockis 1528 m. stojo Krokuvos akademijon, buvo galima spręsti, kad vienu laiku su Zablockiu čia įsirašė ir Kulvietis. Ir ši išvada pasirodė visai teisinga, nes 1528 m. liepos 6 d. šios akademijos įmatrikuliacijos knygose įrašytas ir naujas studentas "Abraham Petri de Krosz dioec. Vylnensis", sumokėjęs imatrikuliacijos mokesčio tris grašius. Tas pažymėjimas "de Krosz" vietoje "de Culva" ir suklaidino visus rašiusiuosius apie Kulvietį, juo labiau,

kad anksčiau jiems nebuvo žinoma net Kulviečio tėvo vardas ir jie net negalėjo Kulviečio tose matrikulose surasti. Bet kad šis įrašas kalba apie Kulvietį, abejoti netenka ne vien dėl to, kad mėnesiui praėjus po jo čia įsirašė Rapolionis (irgi pažymėtas "de Rozeny", nors kilimo jis nebuvo raseiniškis) ir Jurgis Zablockis, bet ir dėl to, kad tai yra vienintelis Abraomas, stojęs Krokuvos akademijon per visą XVI a. Tą patį tvirtina ir vyskupijos pažymėjimas: Kražiai buvo ne Vilniaus, bet Medininkų vyskupijoje. Taigi, jei tai būtų buvęs koks tikras kražiškis, būtų buvę nurodyta "dioec. Mednicensis", kaip daugeliui Krokuvoje studijavusių žemaičių. Bet Kulva, Kulviečio gimimo vieta, buvo ne Medininkų, bet kaip tik Vilniaus vyskupijoje. Tuo būdu matrikulų įraše iš keturių požymių — vardo, tėvo vardo, kilimo vietos ir vyskupijos — tik viena kilimo vieta tėra neteisingai nurodyta. Šiuo tarpu, turint galvoje tik A. Chmielio 1892 m. išspausdintas metrikas (Album studiosorum universitatis Cracoviensis), sunku pasakyti, ar čia Chmiel neteisingai išskaitė teisingą pažymėjimą matrikulose, pakeitęs sau nežinomą Kulvą girdėtaisiais Kražiais, ar taip ir matrikulose įrašyta. Paskutiniuoju atveju tenka tarti, kad Kulvietis atvyko į Krokuvą nuo Kražių, kur kokiame dvare jis ruošėsi studijoms aukštojoje mokykloje. Kadangi ir jo mokytojas Rapolionis tuo pačiu laiku parodytas iš Raseinių, nors kilimo jis buvo eišiškietis, tai tarp Kražių ir Raseinių ir tenka ieškoti ano dvaro. Ir kaip tik tarp tų dviejų vietovių pusiaukelėje yra Viduklė, XVI a. pirmojoje pusėje Jono Bilevičiaus dvaras ir jo gyvenamoji vieta. O tas Bilevičius, tuo laiku buvęs Žemaitijos vietininkas, buvo vėliau ypatingas Kulviečio globėjas ir rėmėjas ir kartu vienas pirmųjų protestantizmo šalininkų Žemaitijoje. Tai, matyti, iš maža kam težinomos Viduklės Krokuvon atvykęs Kulvietis įsirašė artimojo miestelio Kražių gyventoju, o Rapolionis nurodė Raseinius, iš kitos Viduklės pusės.

Gal Kulvietis pirmas buvo išsiųstas į Krokuvą apsidairyti, o gal ir buto suieškoti, nes, tik mėnesiui nuo jo įsirašymo praėjus, rugpiūčio 3 d., į Krokuvą atvyko ir visa šešių asmenų grupė su Rapolioniu priešakyje; pastarasis, matyti, ir atvežė kitus savo mokinius, kurie anksčiau kartu su Kulviečiu mokėsi. Tačiau galėjo jie ir visi kartu atvykti. Tik vienas iš jų, Kulvietis, tiek jau buvo pasiruošęs, kad galėjo iš karto akademijon stoti, o kiti dar visą mėnesį čia pat Krokuvoje Rapolionio buvo ruošiami studijoms. Šion grupėn, be Rapolionio, kuris čia įsimatrikuliavo vardu "Stanislaus Georgy de Rozeny dioc. Smodiensis", ir Jurgio Zablockio, įėjo dar Mathias Johannis de Oszmiana, Caspar Johannis de Zugoszcz (Užuguostis?), Nicolaus Pauli de Dnyszyathy (Dryswyathy?— Drūkšiai?) ir Adam

Petri de Drohobycz (gal Adomas Kulvietis?). Išskyrus Rapolionį ir Zablockį, su jais Lietuvos viešajame gyvenime vėliau nė netenka susidurti. Gal jie virto kokiais eiliniais provincijos kunigais ar privačiais mokytojais. Matyt, bus buvę ne kokių didikų vaikai, bet smulkūs bajorėliai ar net miestiečiai. Kaip jau teko nustatyti iš anų Kulviečio Kražių ir Rapolionio Raseinių, jie, greičiausiai, visi buvo surinkti anoje Bilevičiaus Viduklėje ir ten buvo bendrai ruošiami studijoms. Tačiau, juos iš įvairių Lietuvos vietovių krūvon renkant, be Bilevičiaus, galėjo veikti ir koks kitas ano laiko mecenatas, kuris vėliau ir parėmė jų studijas Krokuvoje. Tokia mecenatė bus galėjusi būti ir pati Žygimanto I (II) žmona Bona, kuri kaip tik nuo 1528 m. pradžios buvo apsigyvenusi Vilniuje ir tuo laiku su ypatingu uolumu ieškojo Lietuvos didikų ir platesnės bajorų visuomenės palankumo savo politiniams ir ekonominiams tikslams Lietuvoje. Toks rėmėjas ir mecenatas galėjo būti ir nevedybinis Žygimanto I (II) sūnus, anuo metu Vilniaus vyskupas, vadinamas Jonu iš Lietuvos Kunigaikščių, apie kurį Vilniaus vyskupų istorikas V. Prialgauskis rašė, kad jis ypač rūpinęsis lenkų kalbos plėtimu Lietuvoje. Tai tam jo tikslui galėjo tarnauti ir Lietuvos jaunuolių siuntimas Lenkijos Krokuvon. Juos galėjo paremti ir to laiko Lucko vyskupas, vėlesnysis Vilniaus vyskupas ir Kulviečio priešas Povilas Alšėniškis, kuris tuomet jau gyveno Vilniuje, ruošdamas sau dirvą Vilniaus vyskupo sostui užimti, ir todėl tam reikalui visur rankiojo šalininkus. Tai galėtų nušviesti ir tą aistrą, kuria jis vėliau puolė Kulvietį, iš kurio tikėjosi susilaukti katalikų kunigo. Betgi šis virto griežtu katalikybės priešu. Pagaliau tas globėjas galėjo būti Lietuvos kancleris ir Vilniaus vaivada Albertas Gostautas ir jo sūnus Stanislovas, kurie vėliau Kulvietį nepaprastai rėmė. Vis dėlto, ar kas iš jų tuos jaunuolius rėmė, ar ne, svarbiausias čia vaidmuo, be abejo, atiteko Jonui Bilevičiui.

Ar, važiuodamas į Krokuvą, Kulvietis jau buvo paliestas reformacijos sąjūdžio, tikrai nežinome, nors už tai daug sako jo globėjo Bilevičiaus ir mokytojo Rapolionio vardai, tuo laiku aiškiai ryšėję su reformacija. Bet ir pati Krokuvos katalikiškoji akademija ta linkme galėjo jam įtakos turėti, nes ir ji neliko svetima naujiems tikybiniams vėjams. Kaip tik tais pačiais 1528 metais, kada čia stojo Kulvietis, vienas akademijos dėstytojų, čia jau nuo 1522 m. dėstęs Jonas iš Ilžos jaunesnysis, 1528 m. studentams skaitęs šv. Ambraziejaus Officia ir kartu buvęs šv. Stepono bažnyčios pamokslininku, buvo pakaltintas kai kurių protestantiškų pažiūrų skleidimu. Nors šį kartą jam pavyko pasiteisinti, bet jis nuo savo pažiūrų neatsisakė, ir toliau jas neviešai rodydamas, kol 1534 m., pažadėjęs visus savo tvirtinimus viešai atšaukti, jis slaptai pabėgo į Vroclavą, ir todėl jau už akių Kro-

kuvos vyskupijos teismo buvo paskelbtas eretiku. Ir kai kurie kiti akademijos dėstytojai reformacijos jau buvo mažiau ar daugiau paliesti. Visa tai turėjo ir atvykusius iš Lietuvos jaunuolius veikti, juo labiau, kad jau ir Lietuvoje jie buvo apsupti smarkiai įsisiūbavusios tikybinės audros. Bet Kulvietis, matyt, tuo laiku dar ne tiek domėjosi tikybiniais ginčais, kiek humanistiniu sąjūdžiu, filologinėmis senovės kalbų studijomis, kurios Krokuvoje tuo laiku neaukštai testovėjo, ypač nuo to laiko, kada tais pačiais 1528 m. iš Krokuvos išvyko akademijos senovės kalbų profesorius anglas Leonardas Coxas (Cockes), čia kiek anksčiau buvęs humanistinio sąjūdžio pradininku ir ypač garsinęs Erazmo Roterdamiečio vardą ir jo raštus. Matyt, dėl to Kulvietis neilgai Krokuvoje testudijavo, verždamasis į Vakarus, kur jį ypač viliojo pagarsėjęs Erazmo vardas ir jo paskaitų ir raštų garsas.

Jau po metų, 1529 m., Šv. Kryžiaus dieną, Kulvietis, esant dekanu Stanislovui iš Lovičo, gavo bakalauro laipsnį (Abraham de Kolwa) ir, greičiausiai, dėl to susidomėjimo senovės kalbomis jis jau apie 1530 m. iš Krokuvos išvyko. Kulviečio studijas rašę Tschakertas ir Wotschkė, nežinodami, kuriais metais jis buvo savo studijas Krokuvoje pradėjęs, siunčia jį iš Krokuvos į Louvainą klausyti Erazmo Roterdamiečio paskaitų ir studijuoti ten hebrajų ir graikų kalbų. Be to, Wotschkė iš ano laiko Louvaino universiteto profesorių sąrašo pasirinko tuos profesorius, kurie neva turėję Kulviečiui ypatingos įtakos (pvz. Glocknerį). Dar Bruožis verčia Kulvietį klausyti Erazmo paskaitų Wittenberge, nors Erazmas ne tik ten niekados nedėstė, bet ir šiame mieste nėra nė karto apsilankęs. Bet aniedu Kulviečio biografai smarkiai suklydo. Jei Kulvietis iš Krokuvos vyko į Louvainą, tai jis negalėjo būti Erazmo mokiniu; o jei vis dėlto jo mokiniu buvo, tai tik ne Louvaine, ir anie Wotschkės minimi profesoriai nebuvo Kulviečio profesoriai ir, suprantama, jam jokios įtakos negalėjo turėti. Mat, Erazmas Louvaine dėstė tik 1517-1521 m., t.y. tuomet, kada Kulvietis nė savo studijų Krokuvoje nebuvo pradėjęs ir tebuvo 8-10 metų vaikas. 1521 m. pabaigoje Erazmas išsikėlė į Baselį, 1529 IV 13 į Freiburgą i. Br., o 1535 m. iš Freiburgo grįžo į Baselį, kur ir mirė 1536 VII 12. Taigi tuo laiku, kada Kulvietis išvyko iš Krokuvos, Erazmas, greičiausiai, jau buvo iš Baselio išsikėlęs į Freiburgą, ir jei Kulvietis vyko į Vakarus specialiai Erazmo paskaitų klausyti, tai turėjo jisai vykti į Freiburgą. Tačiau išspausdintose Freiburgo universiteto matrikulose Kulviečio nėra. Tai ir nežinome, kur ir iš kurio dėstytojo jis taip gražiai pramoko senovės kalbų, kad paskiau garsėjo puikiausiu tų kalbų žinovu. Pvz. jo pirmasis biografas, dar XVI a. pabaigoje jo biografiją surašęs Wigandus, konsta-

tavo, kad lotynų, graikų ir hebrajų kalbas Kulvietis mokėjęs ne blogiau už savo motinos kalbą ("non minus quam maternam colleget"). Gal tame universitete, kur jis kalbų pramoko, o ne Krokuvoje, jis buvo ir magistro laipsnį įsigijęs. Šiaip apie tą pirmąjį jo studijų Vakarų Europoje etapą mes šiuo tarpu neturime jokių patikimų duomenų. Gal tų studijų laiku jį materialiai jau šelpė jo tėvai, nes, matyt, tuomet ir buvo atsiradusi ta 104 kapų lietuviškų grašių skola, kurią jo studijoms apmokėti buvo užtraukęs jo tėvas ir kuri buvo grąžinta Kulviečio motinos, mirus ne tik tėvui, bet ir pačiam Abraomui.

Apie 1535 m. Kulvietis grįžo į Lietuvą. Tas pats Wigandus tvirtina (bet Wigandus neišvengia daug faktinių klaidų), kad jis tais pačiais 1535 m. pirmą kartą susitikęs su kunigaikščiu Albrechtu (vėliau dar 1536 ir 1538 m.). Jei tikrai tas pasimatymas įvyko, tai, greičiausiai, jam per Prūsus grįžtant į Lietuvą. Lietuvoje jis praleido apie metus, iš dalies viešėdamas Kulvoje pas tėvus, iš dalies Vilniuje, kur jis suėjo ir su kancleriu Albertu Gostautu. Kadangi neabejojama, kad Kulvietis kurį laiką buvo ir katalikų kunigas, nes kitaip vėliau nebūtų gavęs leidimo šv. Onos bažnyčioje Vilniuje pamokslininkauti, tai gal kaip tik tuo metu — 1535-1536 m. — jis ir buvo Vilniuje įšventintas katalikų kunigu, nes jam kaip tik tuomet ir buvo suėję įšventinimui reikalingi 24 metai. Tai dar paaiškintų tą griežtumą, kuriuo jį vėliau puolė vyskupas Alšėniškis: kas kita virtęs katalikybės priešu buvęs katalikų kunigas, kas kita paprastas pasaulietis, kurių tuomet daug, visai nepersekiojamų, įsitraukdavo į tikybinius ginčus. Anot Bayerio (Svite d. Professoren 1725), vaivada Gostautas buvo jam davęs lėšų užsienyje medicinai studijuoti. Tačiau šaltiniai tos žinios nepatvirtina, ir yra tikrai žinoma, kad medicinos jis visai nestudijavo. Gal tik tos tariamosios medicinos studijos tebuvo priedanga pašalpai iš Gostauto gauti, nes tuo laiku jis buvo linkęs greta senovės kalbų studijuoti protestantų teologiją. Matyt, gyvenimas užsienyje tuo laiku, kada tenai ypač buvo įsisiūbavusios tikybinės aistros, turėjo jam lemiamos įtakos ir pagimdė svajonę virsti naujos tikybos skleidėju Lietuvoje. Tačiau tam reikėjo ir nuodugniau pačią tą naująją doktriną pažinti.

Vaivados Gostauto rekomendacijos laišku kunigaikščiui Albrechtui aprūpintas, Kulvietis 1536 m. išvyko į Prūsus. Nors, kaip matėme, jau prieš tai Kulvietis gal buvo radęs progą pasimatyti su Albrechtu, tačiau Gostauto rekomendacija įstatė jį Albrechto akyse į nepaprastai privilegijuotą padėtį, nes ši rekomendacija Albrechtui svėrė labai daug. Kaip tik tuo laiku Albrechtas, Žygimanto Augusto pusbrolis (Albrechto motina

buvo tikroji Žygimanto Senio sesuo, taigi Žygimanto Augusto teta), norėjo likti Lietuvos regentu prie nepilnamečio Lietuvos Didžiojo Kunigaikščio Žygimanto Augusto, o Gostautas buvo vienas tų Lietuvos didikų, kurie šias Albrechto pretenzijas rėmė. Bet ir pats Kulvietis turėjo Albrechtui padaryti gerą įspūdį, ypač tuo metu Albrechtui ieškant žmonių, kurie būtų galėję imtis protestantizmo propagandos Lietuvoje. Taigi, į Gostauto laišką reaguodamas, Albrechtas nukreipė Kulvietį į Leipzigą, kur jis jau 1536 m. pavasario semestre įsimatrikuliavo, matrikulose pasirašęs "Abraham Lituanus", kartu sumokėdamas normalų imatrikuliacijos mokestį, 6 grašius. Paprastai Kulviečio biografai siunčia jį į Leipzigą jau po studijų Wittenberge, taigi 1537 m. pavasarį. Bet tokiam tvirtinimui prieštarauja visai aiškūs Leipzigo universiteto matrikulų užrašai. Leipzige įsirašydamas, Kulvietis nepasivadino magistru, bet, kadangi jis iš karto buvo priimtas universiteto korporacijos "natio polonica" nariu, kur galėjo stoti tik turį daktaro ar magistro laipsnį, tai ir jis tuomet magistro laipsnį, be abejo, turėjo. Ši "natio polonica", viena pagrindinių trijų universiteto korporacijų, atsiradusi Leipzigo universitetui tik įsikūrus iš apleidusių Prahos universitetą išeivių, nebuvo tautinė lenkų korporacija, bet apėmė visus iš Europos rytų ir šiaurės atvykusius studentus, kurių kiti buvo kilę ir iš kraštų, niekados nieko bendra nei su Lenkija, nei su lenkais neturėjusių. Tais pačiais, kaip ir Kulvietis, metais į tą patį universitetą stojo ir Jonas Seklucyonas, su kuriuo Kulvietis ypač susiartino.

Nė vienoje Kulviečiui rūpimoje mokslo srityje to laiko Leipzigo universitetas negalėjo jo patenkinti, ir todėl jis čia teužtruko du semestrus. Jau 1537 m. gegužės mėnesį išsikėlė į Wittenburgą ir čia įsimatrikuliavo, pasirašęs jau "Abraham Littuanus Magister", būdamas pirmasis į tą universitetą stojęs lietuvis studentas. Gal jį į Wittenbergą ne tiek traukė galimumas studijuoti pas Liuterį teologiją, kiek klasikinės studijos pas Melanchtoną. Čia jisai stojo, nežiūrėdamas, kad jau 1537 m. vasario 4 d. (ne 1534 m. vasario 4 d., kaip rašė Bukowskis ir Wotschkė) karalius Žygimantas I (II) buvo Lietuvos ir Lenkijos jaunikaičiams uždraudęs lankyti protestantizmo židinį Wittenbergo universitetą, to uždraudimo nepaisantiems grasindamas neprileisti "ad quasvis dignitates et magistratus", o naujai vykstantiems ir tiems, kas kalbins juos vykti, ištrėmimu ar ir didesnėmis bausmėmis ("extorses esse iubemus vel severius"). Galimas daiktas, kad, Kulviečiui vykstant į Wittenbergą, tas uždraudimas jam dar nebuvo žinomas. Bet pasiekė jį jau Wittenberge, nes jis teužtruko labai trumpai, vos vieną semestrą. Matyt, vengdamas konflikto su savo vyriausybe, o gal ir iš paties universiteto gavęs viską, ką tas jam galėjo duoti, jis dar tais

pačiais 1537 metais išvyko Italijon, ne į Leipzigą, kaip kad anksčiau kitų buvo rašoma.

Kurį laiką Romoje užtrukęs, iš ten jis nuvyko į Sieną, kur, kiek pastudijavęs, gavo teisių daktaro laipsnį. Iš jo žodžių Confessijoje "quando insignia doctoratus accepi, comissa est mihi potestas interpretandi, disputandi, docendi scripturas" kiti jo biografai taria, kad Sienoje jis gavęs ne vien teisių, bet ir teologijos daktaratą, nes tik šis daktaratas ir suteikdavo teisę komentuoti Šv. Raštą. Bet atrodo, kad šiam antrajam mokslo laipsniui gauti jis teturėjo per maža laiko; be to, be palyginti trumpų studijų Krokuvoje, jis niekur kitur katalikų teologijos mokslų nestudijavo. Bet taip pat aišku, kad ir, būdamas aiškiai pasireiškęs protestantizmo šalininkas, studijuodamas katalikų universitete, jis savo simpatijų protestantizmui viešai reikšti negalėjo.

1537 m. pabaigoje, ar, greičiausiai, jau 1538 m. pradžioje Kulvietis išvyko iš Italijos. Jo biografai tvirtina, kad išvykęs gilinti Wittenberge nutrauktų studijų. Tačiau tai bus tik jų jokiais dokumentiniais įrodymais neparemtas laisvas spėjimas, nes, daktaro laipsnį gavęs ir prieš tai jau keliuose universitetuose daug ką išklausęs, jis Wittenberge jau nieko sau naujo nebūtų galėjęs išgirsti. Taigi jis, greičiausiai, iš Italijos skubėjo ne į Wittenbergą, bet į Lietuvą savo žinių pritaikyti savo tėvynėje. Tik pasiekęs Prūsus, jis gavo žinių, kad jo tėvai yra uždaryti kalėjime neva už tai, kad jų sūnus, studijuodamas protestantų universitetuose, nusikaltęs anam Žygimanto Senio įsakymui. Taip šio arešto priežastį aiškino XVI a. Kulviečio biografas, neatkreipęs dėmesio į tai, kad, nors kiek ir pavėlavęs, jis vis dėlto tam įsakymui pasidavė ir iš Wittenbergo išvyko; o tuo laiku, kada jo tėvai buvo kalinami, jis studijavo katalikų universitete. Be to, apie jo trumpalaikes studijas Wittenberge nebuvo kam Lietuvos vyriausybės painformuoti, nes tuo laiku jis ten buvęs vienintelis studentas iš Lietuvos. Antra vertus, svarbiausias kaltininkas čia buvo jis pats, o ne jo tėvai. Tuo tarpu 1538 m. patekęs į Lietuvą, jis nebuvo nei suimtas, nei apskritai persekiojamas. Galiausiai, vietinė Lietuvos administracija be specialiai aukštesniosios valdžios ar teismo jai duoto įsakymo neturėjo teisės suimti laisvojo bajoro, ir dar ne už jo paties, bet už sūnaus kaltę. Atrodo, kad iš tikro buvo visai kitaip: visi tie politiniai motyvai atsirado jam jau mirus, kada norėta jį paversti kažin kokiu protestantizmo kankiniu Lietuvoje. O, tikriausiai, tie jo šeimos nedraugai, kuriais jis vėliau ir savo Confessijoje nusiskųsdavo, sugebėjo jo tėvus įskųsti kokiu kitu nusikalstamu darbu. Kalinimą galima būtų sieti ir su nesumokėjimu tos skolos, kurią jie sūnaus studijoms buvo užtraukę. Kaip ten bebūtų, Kulviečiui skubiai atvy-

kus į Lietuvą ir jo tėvus užtarus ir už juos laidavus kokiam geram bičiuliui, jie tuojau buvo iš kalėjimo išleisti. Tas bičiulis ir užtarėjas, greičiausiai, buvo 1539 m. miręs kancleris ir vaivada Albertas Gostautas. Pasak Wotschkės, Gostautas buvo miręs, Kulviečiui dar Sienoje bestudijuojant. Tuomet turėtume tarti, kad Kulvietis grįžo ne 1538, bet 1539 m. Bet tai nesiderina su kitais žinomais jo biografijos faktais. Greičiausiai, ir tą, kaip ir daugelį kitų faktų, Wotschkė pats sukomponavo, nes jo cituotuose ir naudotuose dokumentuose apie tai nėra nė žodelio.

Į Lietuvą Kulvietis grįžo sau labai palankiu laiku, nes tada Vilniuje gyveno ir jaunasis Lietuvos Didysis Kunigaikštis Žygimantas Augustas ir jo motina, karalienė Bona, kuri, pradėdama vykdyti Lietuvai vis dėlto žalingą savo ekonominę politiką, bandė vaidinti ir Lietuvos savotiškos kultūrintojos vaidmenį. Todėl kiekvienas iš Vakarų atvykęs asmuo būdavo jos palaikomas ir remiamas, ypač, jei jis atvykdavo iš jos tėvynės Italijos. Bet ir šiaip net pats Kulvietis, matyt, čia jau daug kam buvo žinomas ir daugelio laukiamas, nes taip išmokslintų žmonių, kaip jis, to laiko Lietuva visai neturėjo. Jo bičiuliai ar šalininkai buvo jį jau iš anksto numatę jų projektuojamos Vilniuje steigti aukštesniosios mokyklos vedėju. Dar čia jam neatvykus, vaivados Gostauto raštininkas Jonas Viliamovskis (o už jo pečių gal stovėjo ir pats vaivada) ir magistras Jurgis iš Eišiškių įteikė Vilniaus kapitulai prašymą leisti jiems įsteigti Vilniuje privačią mokyklą bajorų vaikams. Bet kapitula to leidimo nedavė, motyvuodama, kad ir prie šv. Jono bažnyčios veikianti katedros mokykla pati mokinių beveik neturinti; betgi labiausiai dėl to, kad patys prašytojai esą išėję mokslus Vokietijoje, ir būtų pavojinga tokiems leisti katalikų vaikus auklėti. Tikrai, Jonas Viliamovskis jau 1529 m. buvo įsimatrikuliavęs Leipzigo universitete. O šis Jurgis iš Eišiškių, vėliau Prūsuose žinomas vardais Georg Eyschitzki, Georg Hausich, Haustintz Lituanus, Gregorius Vilnensis, Wittenberge buvo įsimatrikuliavęs tiktai 1541 m., kur 1546 VII 3 gavo magistro laipsnį ir apie 1553 m. buvo paskirtas protestantų kunigu Rusnėje. Apie jį A.F.B. (Kościoł augsburski w Wilnie p.10) prirašė įvairių nesąmonių, pavertęs jį tuo pačiu Vilniaus pranciškonų gvardionu Jurgiu Martynu (o šis Jurgis Martynas Bukowskiui virto Jurgiu Martynu Moscovidius, arba Mažvydu), kuris 1523 m. sudaręs su vyskupo Stanislovo Hosijaus tėvu Ulriku Hose sutartį žemei parduoti.

Pačiam Kulviečiui į Vilnių atvykus, padėtis pasikeitė. Kulvietis tuojau buvo karalienės Bonos priimtas, nes turėjęs jai prisistatyti jos valdomo Kauno pavieto bajoru. Bonai jis palikęs labai gerą įspūdį savo humanistiniu išsilavinimu ("quia eruditus iuvenis fuit", kaip ji pati vėliau apie tą pirmą

pasimatymą rašė), ir iš karto įgijo jos palankumą. Kadangi saitų su katalikų bažnyčia jis viešai dar nebuvo nutraukęs ir bent pradžioje savo protestantiškų pažiūrų viešai nerodė, tai Bona jam išrūpino leidimą įkurti Vilniuje mokyklą (Tschakertas tai neteisingai sieja su Žygimanto Augusto dvaru). Čia išsiversta be kapitulos leidimo. Bent išlikusiuose kapitulos protokoluose apie Kulviečio mokyklą nieko nesakoma. Mokykla buvo įkurta Vilniuje. Prof. S. Kotas viename savo pranešime Kaune Lietuvos Istorijos Draugijos posėdyje bandė įrodinėti, kad ši mokykla veikusi ne Vilniuje, bet Bonos veikimo centre Kaune. Bet tai klaida, nes pats Kulvietis savo Confessijoje visai aiškiai tuo reikalu pasisako: "discipulorum enim, quos *Vilnae docui,* amici . . . paucos pessimam mihi retulerunt gratiam . . .", bet ir Regenvolscius (Systema 1679 p.74), greičiausiai, Kulviečio Confessijos nė nematęs, 1652 m. rašo apie Kulvietį, kad jis "in urbe Wilnensi scholam aperuerat . . ."

Mokykla buvusi įkurta 1539 m. pabaigoje ar 1540 m. pradžioje (pasak Regenvolscijų ir Lasickį 1539 m.) ir buvo skirta specialiai klasikinėms kalboms studijuoti. Nors apie jos veikimą mes tiek tiktai težinome, kiek apie ją vėliau pats Kulvietis savo Confessijoje papasakojo (o tų žinių jis pateikė palyginti labai nedaug), bet atrodo tikra, kad ji buvo daug aukštesnio tipo už aną katedros mokyklą, kuri todėl neturėjo pasisekimo, kad nieko teigiamo savo mokiniams neduodavo. Įsigalėjus Lietuvoje papročiui siųsti jaunuolius aukštųjų mokslų studijuoti į užsienius, tuomet daugiausia į Krokuvą, bet kitiems patenkant ir į Vakarų Europą, taip pat Šveicariją ir Italiją, buvo jaučiamas didelis tokios mokyklos trūkumas ruošiant užsienio studijoms. Čia, žinoma, svarbiausias buvo geras apsipažinimas su lotynų kalba, nes visos paskaitos visose aukštosiose Europos mokyklose buvo skaitomos vien lotyniškai. Kulviečio mokykla ir buvo užsibrėžusi šį specialų tikslą — ruošti aukštosioms studijoms, ir todėl turėjo nemažą pasisekimą. Turint galvoje vedėjo ir dėstytojo, taip pat ir jo padėjėjo Jurgio Zablockio mokslines kvalifikacijas, faktiškai ji buvo pirmoji Lietuvoje aukštoji mokykla, tik be teologijos, kuri Vakarų katalikų ir protestantų kraštuose anuomet sudarydavo visų universitetų centrą. Kai Vilniaus katedros mokykla teturėjo vos keletą mokinių, pas Kulvietį jų iš karto susirinko ligi 60, ir tai iš įvairių bajorų ir miestiečių sluoksnių. Jų tarpe buvo ir didikų vaikų, pvz. Povilo Naruševičiaus sūnus, ar Kulviečio vadinamas Dominus Sandomirius — matyti, Sandomiriaus kasteliono Koliankos Volskio sūnus, Barboros Radvilienės, būsimosios Žygimanto Augusto žmonos motinos, brolis, kuris, greičiausiai, tuo laiku viešėjo Radvilų dvare Vilniuje. Apsčiai buvo ir nepasiturinčių mokinių, su kuriais Kulvietis turėjo ne-

maža bėdos: mokykla ne tik vaikus mokė, bet kiti jų pačioje mokykloje ir gyveno, net joje gaudavo ir išlaikymą. Gi jokios pašalpos iš šalies negaudama, mokykla turėjo išsilaikyti mokinių tėvų sumokamais pinigais; bet, kaip tai vėliau Kulvietis Confessijoj konstatavo, daugelis jų savo skolų nesumokėjo. J. Bukowskis vėl tvirtino, kad daugumas Kulviečio mokinių buvę lenkų ir lietuvių bajoraičiai, anksčiau jo vadovaujami Wittenberge studijavę. Tai aiški nesąmonė, nes Wittenbergo universitete studijavusieji nebūtų paskui ėję mokytis paruošiamojoje į universitetą mokykloje. Be to, pats Kulvietis, Wittenberge bestudijuodamas, tebuvo vienintelis iš Lietuvos atvykęs studentas (tik jam jau išvažiavus, atvyko Jonas Christoporskis, o po metų dar Rotundus — Augustinas Mieleckis); o ir pats būdamas tenai tik studentas, jis jokio vadovaujamo vaidmens kitiems studentams nebūtų galėjęs vaidinti. Kitas irgi literatūrinis istorinis fantastas, prof. A. Brueckneris, tvirtino, kad mokykla buvusi lotyniškai lenkiška, nors jos abudu mokytojai — Kulvietis ir jo padėjėjas Jurgis Zablockis — buvo gryni lietuviai, lietuvių rašytinės literatūros pradininkai, mokykloje viskas buvo dėstoma lotynų kalba, kaip ir Krokuvos akademijoje, kur nė viena paskaita nebuvo lenkiškai skaitoma. Jokių nusiskundimų tos mokyklos darbu ir kryptimi to laiko dokumentuose neišliko. Jeigu Kulvietis savo veiklą būtų vien ja apibrėžęs, tai ji dar ilgai būtų galėjusi gyvuoti ir tuo būdu Lietuvos kultūros raidoje būtų suvaidinusi labai svarų vaidmenį.

Bet Kulvietis jau buvo smarkiai paliestas Liuterio mokslo ir net svajojo Lietuvoje suvaidinti panašų vaidmenį, kokį vokiečių kraštuose suvaidino Liuteris. Albrechto ir Bonos rekomenduotas, dar oficialiai būdamas katalikų kunigas, jis buvo paskirtas Vilniaus vokiečiams skirtosios šv. Onos bažnyčios pamokslininku. Ir čia iš sakyklos jis iš karto pradėjo skelbti visas tas idėjas, kurios Vakarų Europoje buvo sukėlusios protestantizmo sąjūdį, ypačiai puldamas katalikų dvasininkiją. Veltui jam palanki Bona stengėsi suvaldyti jo reformatišką uolumą, ypač patardama jam neliesti kunigų ir vienuolių. Bet Kulvietis jos patarimų nepaisė, ir, jos žodžiais, "dixit et loquebatur, quod non erant discenda". Šiais pamokslais jis prieš save ir savo šalininkus sukėlė ypač aukštesniąją dvasininkiją. Savo Confessijoje jis pats šiaip apibūdina nukreiptą prieš jį dvasininkų veiklą: "mei hostes, non tantum me condemnare velunt, sed etiam in dies in contionibus publice ingnomina notant, traducunt, proscindunt ac lacerunt". Ypač griežtai prieš jį stojo atsakingas už katalikų bažnyčios būklę Vilniaus vyskupijoje vyskupas Povilas Alšėniškis, daugelio tada buvęs kaltinamas, kad dėl jo apsileidimo reformacija Lietuvoje taip buvo paplitusi. Tuo reikalu pirmasis Kulviečio biografas Wigandus rašo: "multorum episcoporum

in Lituania odia in se concitavit, qui variis modis ipsi insidiae struerunt", nors iš tikro čia galėjo būti kalba tik apie vieną vyskupą Alšėniškį, kaip vėliau visai teisingai buvo pastebėjusi ir Bona žodžiais "praesertim d. episcopus Vilnensis maximo illum odio prosequebatur". Bet kol Kulvietį dangstė Bona, kuri kad ir buvo griežta katalikė, bet, savo specifinių politinių ir ekonominių tikslų Lietuvoje siekdama, gudriai laviravo tarp įvairių Lietuvoje besireiškiančių politinių ir tikybinių srovių, tol ir Kulvietis galėjo Vilniuje jaustis saugus. Tačiau 1542 m. gegužės mėnesį ji paliko Vilnių ir išsikėlė Lenkijon, ir tuo būdu Kulvietis neteko ir jos globos.

Paprastai Kulviečio biografai tvirtino, kad Kulvietis pabėgęs į Prūsus jau Bonai iš Vilniaus išvykus, kada jau buvo paskelbtas Žygimanto I (II) nukreiptas prieš Kulvietį dekretas. Bet viename savo laiške kunigaikščiui Albrechtui pati Bona pasisako, kad, dar prieš išvykimą, ji patarusi Kulviečiui kartu su savo artimaisiais padėjėjais pasitraukti saugesnėn vieton, kur jam negrėstų suėmimas, nes, globos nustojęs, jis Vilniuje nebūsiąs saugus. Taigi, greičiausiai, jau 1542 m. pradžioje Kulvietis kartu su Jurgiu Zablockiu ir kitais slaptai išvyko į Prūsus. Taip pat kitų (pvz. Załęskio) neteisingai teigiama, kad, Kulviečiui pabėgus, jo mokykla ir toliau veikusi ir neva pradėjusi smukti tik nuo 1565 m., kada mirė Radvila Juodasis, ir kad dar 1570 m. Radvila Rudasis su Blandrata manęs ją reformuoti.

Tik Bonai iš Vilniaus išvykus ir, galimas daiktas, dar negavęs žinios apie Kulviečio pabėgimą, vyskupas Alšėniškis jau 1542 m. gegužės 19 d. išgavo iš Žygimanto I (II) tiesiogiai prieš Kulvietį nukreiptą dekretą. Gerai žinodama, kad Kulvietis jau yra Prūsuose, Bona, kad ir turėdama didelę įtaką Lietuvos didžiajam kunigaikščiui ir karaliui, nesistengė to dekreto paskelbimo sutrukdyti. Dekretas Kulviečio veiklą Vilniuje šiaip apibūdino: "illum (Abrahamum de Culva) non obscure doctrinam externam ab Ecclesia Catholica Romana damnatum, tum doctis, tum factis profitere; quin etiam id dare operam, ut cum eo una et coeteri omnes in hoc Magno Ducatu nostro homines in impiam illam ejus persvasiones descendant . . . multis eum et horribilis blasphemis, in Sanctae Catholicae veteris Ecclesiae instituta, in ieiunia, missas et sanctum usum, in omnes Ecclesiarum Caeremonias, Sacerdotum ordinationes, templa, festivitates edioq. omnem Catholicae administrationis politiam, debecchatum esse et simplice homines seduxisse . . . ." Tiek įvairių kaltinimų surinkus, savaime buvo aiškios ir sankcijos: Kulviečiui įsakoma stoti į konsistorijos teismą, grasinant, kad nestojęs jis būsiąs pasaulinės valdžios prievarta pristatytas, o jei pasislėpsiąs, tai būsiąs paskelbtas banitu, jo visas turtas būsiąs konfiskuotas, jo dalį paimant valstybės naudai, kitą Vilniaus bažnyčių reikalams ir

trečią Vilniaus vyskupui. Tačiau šūvis jau buvo pavėluotas, nes jau prieš porą savaičių Kulvietis buvo išvykęs į Karaliaučių, kur jau buvo visiškai saugus. Kita vertus, tuo laiku Kulvietis jokio nuosavo turto neturėjo. Tik kiek vėliau, tais pačiais metais mirus jo tėvui, Kulva su Brenkliškiais paveldėjimo keliu turėjo atitekti jam su broliu. Tuos dvarelius jam ir mėginta atimti. Tuo tarpu dekretu pasinaudojo vien kiti Kulviečio mokinių tėvai, kurie jo pabėgimo proga nesumokėjo jam už savo vaikų mokslą ir išlaikymą.

Tik į Karaliaučių atvykęs, jau 1542 VI 23 Kulvietis buvo paskirtas kunigaikščio Albrechto tarėju su metiniu 100 markių atlyginimu, nors pirmąjį algos trečdalį, 30 markių, jis tegavo po pusės metų, gruodžio 23 d., ir tai jau ne kaip tarėjas, bet kaip partikuliaro vicerektorius. Vėlesnėse kunigaikščio dvaro apyskaitose Kulvietis vadinamas kunigaikščio archipedagogu jau nuo 1541 m. ligi 1543 m. Kitaip sakant, Albrechtas jo tarnybon buvo įskaitęs ir dalį laiko, jo praleisto Vilniuje, vadovaujant Vilniaus mokyklai ar, greičiausiai, pamokslininkaujant šv. Onos bažnyčioje, kur jis buvęs paskirtas paties Albrechto rekomenduotas.

Kulviečiui tik suspėjus Karaliaučiuje įsikurti, atėjo žinia, kad staiga mirė jo tėvas ir kad jo motina šalinama iš Kulvos. Visai galimas daiktas, kad, po tėvo mirties Abraomui pasidarant tėvo turto įpėdiniu, kiti jo giminaičiai ir kaimynai sumanė pasinaudoti Žygimanto I (II) dekretu prieš Kulvietį, kad galėtų pasisavinti tą jo turtą. Gavęs apie tai žinią, Kulvietis per kunigaikščio Albrechto atstovus prie Žygimanto Augusto dvaro Andrių Rippę ir Joną Lohmuellerį kreipėsi į patį Lietuvos didįjį kunigaikštį, prašydamas apginti jo motiną ir jam pačiam leisti atvykti į Lietuvą jo palikimo reikalų sutvarkyti. To prašymo paveiktas, Žygimantas Augustas išdavė Kulvietienei apsaugos raštą. Bet vis dėlto tų pačių metų rugsėjo mėnesį Kulvietį pasiekė nauja žinia, kad vyskupo Alšėniškio įsakymu jo motina ir keli jo šalininkai esą įmesti į kalėjimą. Tuomet Kulvietis pasiryžo ir be leidimo vykti į Lietuvą ir stoti į konsistorijos teismą, tikėdamasis tuo būdu išvaduoti savo karštai mylimą motiną. Kadangi Albrechto tuo laiku Karaliaučiuje nebuvo, tai Kulvietis išsirūpino iš jo pavaduotojų Karaliaučiuje atostogas ir tuojau išvyko. Bet jau kelyje jį pavijo 1542 m. spalio 8 d. rašytas kunigaikščio Albrechto laiškas, kuriame jam buvo įsakoma dėl labai svarbių reikalų tuojau grįžti į Karaliaučių ir pažadama tinkamai sutvarkyti visus asmeninius ir šeimyninius jo reikalus.

Kulviečiui šio įsakymo paklausius ir grįžus į Karaliaučių, Albrechtas visų pirma išgavo iš Trakų vaivados Stanislovo Gostauto (mirusio 1542 XII 18), buvusio Vilniaus vaivados Albrechto Gostauto sūnaus ir pirmojo

Barboros Radvilaitės vyro, apsaugos laišką ilgamečiui Kulviečio tarnui globėjui, lydėjusiam jį visose jo kelionėse Stanislovui Ukmergiečiu (Wilcomiriensis), ir išsiuntė jį su Kulviečio laiškais į Lietuvą. Tas Stanislovas Ukmergietis daugiau buvo Kulviečio globėjas ir draugas, negu tarnas. Matyti, tai buvo vienas iš tų dviejų Stanislovų Ukmergiečių, kurie buvo įsimatrikuliavę, kiek ir studijavę Krokuvos akademijoje: 1507 m. ten buvo įsimatrikuliavęs Stanislovas Jacobi de Wilcomeria, sumokėjęs įmatrikuliacijos mokesčio 2½ grašio, o 1536 m. įsimatrikuliavo Stanislaus Martini de Wilcomeria, sumokėjęs vieną grašį. Galėjo būti ir bent 20 metų už Kulvietį vyresnis pirmasis, nes antrojo studijų laikas atitiko tą laiką, kada tik Kulvietis grįždavo iš savo užsienio kelionių. Nors, kita vertus, tuo laiku, kada Kulvietis dirbo Vilniuje, Stanislovas turėjo daugiau laiko ir savo studijoms ir buvo Kulviečiui mažiau reikalingas, o jo sumokėtas minimalusis imatrikuliacijos mokestis rodo, kad tai buvo neturtingas asmuo, kai pirmasis buvo sumokėjęs pilną mokestį, kokį mokėjo ir pasiturį studentai. Stanislovui išvažiavus, Albrechtas pavedė Kulviečio reikalus Lietuvoje sutvarkyti savo atstovui Krokuvoje prie karaliaus Žygimanto Senio Jostui Liudvikui Dietzui (Decius). Šis kreipėsi į savo anksčiau remiamo Kulviečio nepamiršusią Boną. Ji jau prieš tai buvo gavusi iš savo administratoriaus Kaune žinią, kad Kulviečio dvarai pašaliečių nesą užgrobti, bet kad tikrai jo motina ir keli šalininkai kalinami, kadangi buvo atsisakę duoti pasižadėjimą nutraukti visus saitus su Kulviečiu, nerašyti jam laiškų ir iš jo laiškų nepriimti. Kadangi visi suimtieji buvo jos valdomo Kauno pavieto bajorai, tai Bona ir pareikalavo iš vyskupo Alšėniškio tuojau visus kalinius paleisti, nes jie nepriklausą vyskupo jurisdikacijai. Vyskupas, gerai žinodamas, kad jis, juos suimdamas, elgėsi neteisėtai, noromis nenoromis turėjo karalienės reikalavimo paklausyti, ir visi suimtieji iš kalėjimo buvo paleisti. Be to, Bonos palaikomas Dietzas gavo iš Žygimanto Senio raštą, kuriuo ir Kulva su Brenkliškiais pavedami valdyti Elzbietai Kulvietienei, kol grįš abudu jos sūnūs, su sąlyga, kad motinos valdomųjų turtų medžiaginė vertė nesumažėtų. Tuo raštu Kulviečiui ne tik buvo pritaikyti bendrieji Lietuvos įstatymų turto paveldėjimo ir jo valdymo nuostatai, bet ir buvo faktiškai panaikintas anas to paties Žygimanto Senio dekretas, kuriuo buvo numatytas Kulviečio nuosavybės konfiskavimas valstybės, bažnyčių ir vyskupo naudai.

Tas reikalas, dėl kurio Kulvietis buvo Albrechto atšauktas iš kelionės į Lietuvą, buvo jo sumanyto vadinamojo partikuliaro steigimas. Jau tuokart planuodamas Karaliaučiuje steigti universitetą, visų pirma Albrechtas sumanė įkurti universitetui paruošiamąją mokyklą, vadinamąjį partiku-

liarą, kuris, kiek mokslo pajėgų ir studentų sutraukęs, ilgainiui būtų galėjęs būti perorganizuotas į universitetą. Kadangi Albrechto numatytieji kandidatai partikuliaro rektoriaus pareigoms Kristoforas Jonas ir kiti dėl įvairių priežasčių negalėjo tų pareigų eiti, tai Albrechtas nusistatė laikinuoju partikuliaro vicerektorium pastatyti Kulvietį, kuris, Vilniaus mokyklai vadovaudamas, jau buvo įgijęs nemažą pedagoginį patyrimą ir, be to, plačiai buvo žinomas puikus senųjų kalbų žinovas. Tokį siūlymą gavęs ir nujausdamas, kad, jį priėmęs, jis turės nutraukti saitus su tėvyne, Kulvietis nutarė kreiptis į Boną specialiu raštu. Greičiausiai, 1542 m. spalio mėn. prašytoje ir Bonai pasiųstoje, o tik 1543 m. išspausdintoje "Confessio fidei Abrahami Culvensis scripta ad serenissimam reginam Poloniae" (6 puslapiai) Kulvietis visų pirma nusiskundžia savo priešininkais ir priešais, kurie viską žymėdavęsi, kas tik jo nenaudai galėjo būti pavartota; primena Vilniaus mokyklą ir savo mokinius, kurių tėvų daugumas neatsilyginę už jų vaikų mokymą; kreipia dėmesį į savo šeimyninius reikalus, kai, pasinaudodami jo nebuvimu Kulvoje, kaimynai daug jo turto išgrobstę, išbėgioję tarnai visiškai nugyvenę ūkį, o motiną dėl to įstūmę į didelį vargą. Papasakojęs apie tai, kokių jam daroma priekaištų, jis plačiai išdėsto savo tikybines pažiūras, kur pakartoja svarbiausius protestantizmo principus, pirmą kartą viešai protestantu pasisakydamas. Pabaigoje jis nurodo, kad esą nemaža lietuvių, gerai išmokslintų Bonos valdinių, dėl jo persekiojimo turėjusių bėgti į Vakarus, kur vieni radę prieglaudą pas kunigaikštį Albrechtą, kiti pas kitus kunigaikščius. Čia jis, greičiausiai, turėjo galvoje aną Jurgį Eišiškietį, kuris jau 1541 m. stojo į Wittenbergo universitetą, taip pat tuo metu ten įsimatrikuliavusį kaunietį Pridrikį Staphylusą-Stapelage (Rapolioniui mirus, paveldėjusį jo katedrą Karaliaučiuje), gal tą patį Rapolionį, Jurgį Zablockį, kaunietį Jurgį Butnerą ir kitus. Paminėjęs, kad Albrechtas kuria gerai mokslo pajėgomis ir lėšomis aprūpintą aukštąją mokyklą, kurios priekyje norįs pastatyti Kulvietį, pabrėžia, kad jei jam nebūtų galima dirbti Bonos globoje, jis turėsiąs tą pasiūlymą priimti, nors ir jam, ir kitiems skaudu svetimiems tarnauti, kai jie būtų galėję būti saviesiems naudingi. Į laišką Kulvietis atsakymo negavo. Savaime aišku, ir negalėjo gauti, nes Bona šiuo metu nebūtų sugebėjusi jam sudaryti kokių pakenčiamų darbo sąlygų. Kulvietis Albrechto pasiūlymą priėmė, ir 1542 m. gruodžio 11 d. jo globai buvo pavesti susirinkę studentai (G. Ch. Pisanski Entwurf partikuliaro steigimo datas buvo nukėlęs į 1541 m.). Hopijum pasirėmęs, Toeppenas tvirtina, kad, būdamas labai turtingas, Kulvietis savo lėšomis išlaikydavęs daug partikuliaro studentų, ypač lietuvių. Ši žinia, greičiausiai, buvo atsiradusi tuo metu dėl to, kad kiti Kulviečio mokslo darbo ko-

legos, nuolat girdėdami apie kažin kokius Kulviečio turtus Lietuvoje, dėl kurių jis tiek nemalonumų turėjo, o patys, be gaunamosios algos, jokio kito turto neturėdami, buvo įsitikinę, kad jis esąs labai turtingas Lietuvos dvarininkas, nors iš tikrųjų iš tų dvarų nei jis pats bestudijuodamas negalėjo išsilaikyti, nei ilgą laiką nebuvo galima apmokėti jo užsienio studijoms užtrauktų skolų. Partikuliaro veikimo metu, paties Kulviečio liudijimu, tie dvarai buvę visai nugyvendinti, o jo gaunamoji alga buvusi tokia nedidelė, kad jos vos užtekdavo pačiam Kulviečiui Karaliaučiuje išsilaikyti.

Partikuliaro reikalus Kulviečiui buvo nelengva tvarkyti ne vien dėl to, kad viską reikėjo iš pat pradžios organizuoti, bet ir dėl to, kad pirmoji dėstytojų sudėtis nebuvusi visai tinkama, ypač jų tarpan įsibrovus tokiam nedrausmingam ir nesugyvenamam profesoriui, kaip Melchioras Isinderis, su kuriuo įvykę eilė įvairių nesusipratimų (jis 1555 m. iš proto išėjo ir mirė 1588 I 6). Iš to Tschakertas ir kiti išvedė, kad Kulvietis nebuvęs pateisinęs tų vilčių, kokias, jį skirdamas vicerektorium, turėjęs Albrechtas, ir dėl to 1543 m. rudenį jis buvęs pakeistas Bretschneiderio. Tačiau tikroji to pakeitimo priežastis buvo visai kita. Albrechtas nebuvo pamiršęs asmeninių Kulviečio reikalų, ir 1543 m. gegužės mėnesį Žygimanto Augusto su Elzbieta Habsburgaite santuokos proga viešėdamas Krokuvoje, Kulviečio įprašytas ir Bonos palaikytas, iš Žygimanto Senio gavo apsaugos laišką, kuriuo Kulviečiui buvo leista nuvykti į Lietuvą. Bet Albrechtas jo neišleido tol, kol jo pavaduoti partikuliare neatvyko Bretschneideris. Šiam 1543 m. rudenį perėmus Kulviečio pareigas partikuliare, Kulvietis tuojau išvyko į Lietuvą, pasiėmęs ir 1543 X 7 rašytąjį Albrechto rekomendacijos laišką Žemaitijos vietininkui Jonui Bilevičiui (nors vargu, ar Kulvietis buvo to laiško reikalingas, nes Bilevičius jį jau iš mažens pažino, ypač jam pas jį besiruošiant studijoms universitete). Tame laiške Albrechtas paveda Kulvietį Bilevičiaus globai.

Šį kartą kelionė į Lietuvą vien asmeniniais reikalais užtruko apie šešis mėnesius. Tada daugiausia Kulvietis pagyveno tėviškėje pas motiną. Greičiausiai, šiame ramiausiame savo gyvenimo laikotarpyje jis ir parašė tas lietuviškas giesmes, kurių dalį Mažvydas išspausdino savo 1570 m. giesmyne.

1544 m. balandžio mėnesį Kulvietį vėl randame Karaliaučiuje, kur jis, neapkrautas rektoriaus administracinėmis pareigomis ir nekamuojamas rūpesčių dėl savo motinos, galėjo ramiai ir savo moksliniu darbu verstis, ir rimčiau imtis savo pedagoginių pareigų partikuliare, kuriam dabar vadovavo naujas rektorius Jurgis Sabinus.

Tačiau 1544 m. vasaros laiku Karaliaučiuje įvyko naujos atmainos. Partikuliaras buvo perorganizuotas į universitetą, ir tik prie jo buvęs pedagogiumas ir toliau ligi 1619 X 4 savarankiškai veikė prie universiteto. Įkurtajame universitete Kulviečiui buvo pavesta graikų kalbos katedra, o greta jos jam buvo pavesta dėstyti ir hebrajų kalbos gramatiką ir komentuoti Dovydo psalmes (Rapolionio biografai teigia, kad tuodu dalykus tuo pačiu laiku dėstęs ir Rapolionis, kuris irgi buvęs neblogas hebrajų kalbos žinovas; dar būdamas Wittenbergo universiteto studentu, dėstęs ją privačiai savo kolegoms. Bet, greičiausiai, jis tuos dalykus apsiėmė dėstyti tik tada, kada Kulvietis buvo vėl išvažiavęs į Lietuvą, t.y. 1545 m. pavasario semestre). Tiek D. H. Arnoldtas savo Karaliaučiaus universiteto istorijoje, tiek ir G. Ch. Pisanskis (Entwurf 1791) tvirtina, kad Kulvietis buvęs ir teisių mokslų ekstraordinarinis profesorius. Tačiau tai klaida. Nors Kulvietis ir turėjęs teisių daktaro laipsnį, bet teisių mokslų katedra buvusi pavesta vienam Kristoforui Jonui, kuris buvo pirmasis ir ilgą laiką ir vienintelis teisių fakulteto profesorius. Atlyginimo požiūriu Kulvietis buvo paliktas žemiausioje kategorijoje (Rapolionis buvo aukščiausioje), ir gaudavo metams iš viso tik 66 guldenus ir 20 grašių, t.y. lygiai tris kartus mažiau už Rapolionį. Tokio atlyginimo skirtumo netenka aiškinti tuo, kad jis buvo mažiau už kitus vertinamas dėstytojas ar buvo laikomas už kitus turtingesniu. Universitetą kuriant, visos katedros buvo suskirstytos į keletą kategorijų. Pagal jų svarbumą valstybei ir profesorinis atlyginimas buvo susijęs ne su šiokiu ar tokiu asmeniu, bet vien su katedra. Po metų Kulviečiui ir Rapolioniui mirus, ir jų katedrų paveldėtojai gavo tokį pat, kaip ir jie, atlyginimą. Apie Kulvietį dėstytoją žinių neišliko. Be to, jis taip trumpai tedėstė, jog dar nebuvo suspėjęs aplink save sudaryti individualinės dėstytojo atmosferos. Jis, nė pusės metų neprofesoriavęs, vėl išvyko į Lietuvą ir jau iš jos atgal nebegrįžo.

Žygimantui Augustui jau ir faktiškai pradėjus Lietuvą valdyti, reformacijai ten plėstis sąlygos griežtai pakito: jokių oficialių kliūčių nedaryta laisvai tikybinei propagandai. Jau čia veikė daugybė religijų, atskalų ir sektų, o propagatoriai patraukė į reformaciją žymią Lietuvos didikų ir šiaip visuomenės dalį. Ir pats Žygimantas Augustas rodė didelį susidomėjimą naujomis tikybinėmis idėjomis. Šias informacijas apie pakitusią Lietuvos padėtį 1544 m. pabaigoje Karaliaučiun atvežė čia vėl atvykęs Jurgis Zablockis. Jis ir prikalbino Kulvietį vėl vykti į Lietuvą, tik jau ne privačiais ar asmeniniais reikalais, bet tikybinei propagandai, kuriai varyti buvo nesunku gauti ir vieno ar kito didiko paramą, kad reikale lengvai galėtų juos ir nuo priešų apginti. Nors buvęs Kulviečio rėmėjas vaivada Stanis-

lovas Gostautas jau 1542 m. mirė, bet Kulviečiui atrodė, kad ir be jo globos jis nebūsiąs savo veikloje suvaržytas. Albrechto leidimą vykti nesunku buvo gauti, nes ir jis pats buvo susirūpinęs Liuterio šalininkų Lietuvoje stiprinimu, kadangi vykstančioje tenai tikybinėje kovoje grynojo liuteronizmo šalininkai ir buvo patys silpnieji. 1545 I 2 Kulvietis gavo iš Albrechto rekomendacinį laišką Mikalojui Radvilai, kuriame tačiau sąmoningai terašyta vien apie šeimyninius Kulviečio reikalus, kaip apie vienintelį jo kelionės tikslą, visiškai nutylint tikrąjį Kulviečio uždavinį. Panašų laišką sausio 10 d. gavo ir Zablockis.

1545 m. sausio mėnesio pirmojoje pusėje Kulvietis išvyko į Lietuvą, nors tuo laiku jis sirgo plaučiais ir kelionė žiemos metu buvo ypač pavojinga. Trumpai Kulvoje teužtrukęs, Kulvietis nuskubėjo į Vilnių ir čia su visa savo aistra stojo į tikybinius ginčus, nors ir jo senas nedraugas vyskupas Alšėniškis vis tebevaldė Vilniaus vyskupiją. Tik tuomet jis nebebuvo jam pavojingas. Šis paskutinysis Kulviečio lankymasis Vilniuje tetruko du mėnesius. 1545 m. balandžio mėnesį jo sveikata ūmai pablogėjo, ir jis savo bičiulių (greičiausiai, to paties Zablockio) skubiai buvo išvežtas iš Vilniaus į Kulvą. Čia po pusantro mėnesio, 1545 m. birželio 6 d., namiškių ir bičiulių apsuptas, jis pasimirė, nė keturiasdešimt metų neišgyvenęs. Wigandus neteisingai rašo, kad jis miręs 1542 m., o Tschakertas Wigando neteisingą datą taip pat neteisingai ištaiso į 1546 m. Protestantų vyskupo Sperato 1545 m. gegužės 1 d. rašytasis Kulviečiui laiškas, kur jis jį ragino virsti Lietuvai bibliniu Abraomu ir, be kitko, paruošti penkis lietuvius jaunikaičius protestantų kunigais Rytprūsių lietuviškoms parapijoms, greičiausiai, Kulviečio rankų jau nepasiekė. J. Bukowskis, kuris pakartojo Tschakerto neteisingą Kulviečio mirimo datą, taip pat neteisingai tvirtina, kad Kulvietis jau porą metų prieš savo mirtį buvęs sugrįžęs į Lietuvą, nors iš tikro jis tik porą mėnesių čia praleido. O Osinskis (Wizerunki 1836) laiko jį gyvu dar 1555 m. ir spėja, kad jis buvęs tas pats Videt, kuris 1555 m. įsteigė Vilniaus liuteronų bažnyčią.

Jo mirtis netrukus buvo apsupta ligi mūsų laikų be jokio pagrindo kartojama legenda. Ją sukūrė Kulviečio motina Elzbieta Kulvietienė, kuri savo laiške kunigaikščiui Albrechtui rašė, kad sūnus miręs ne natūralia mirtimi, bet buvęs savo priešų katalikų papirktų gydytojų nunuodytas. Nors nei Albrechtas, nei kitas kuris Kulviečio bičiulis ir artimasis tos versijos nekartojo, bet, tuo laišku pasirėmęs, pirmas viešai tą versiją paleido Kulviečio biografas Wigandus, o paskiau jį jau kartojo ir kai kurie kiti apie Kulvietį rašiusieji (jų tarpe ir Wotschkė, ir šiaip daug neteisingų žinių apie Kulvietį prirašęs). Tiesa, turint galvoje ano laiko labai neaukštą

medicinos lygmenį, pakviestas prie sunkiai apsirgusio Kulviečio gydytojas labai lengvai galėjo jam ne padėti, bet nesąmoningai pakenkti, nes reikėjo turėti labai stiprų organizmą išeiti gyvam iš ano laiko gydytojų rankų. Tačiau tai neleidžia kalbėti apie nunuodijimą tyčia. Atrodo, kad Kulviečio ligos ir mirties priežasčių tenka kitur ieškoti. Keliolika savo gyvenimo metų praleidęs užsienio studijose ir tam labai nedaug lėšų turėdamas, savo gyvenamąją vietą keisdamas nepatogiausiu laiku ir sąlygomis, neretai kelionėse patekdamas į gyvybei pavojingą padėtį, Kulvietis, matyt, dar pačioje jaunystėje buvo apsirgęs plaučių džiova. Keletą paskutiniųjų jo gyvenimo metų tiesiog karštligiška jo veikla irgi yra džiovininkui būdinga. Galiausiai, paskutinį kartą iš Karaliaučiaus Lietuvon vykdamas, jis jau skundėsi skausmais krūtinėje, nors, aiškus daiktas, Karaliaučiuje niekas nemanė jo nuodyti. Taigi ir mirė jis tikriausiai ne nuo nuodų, bet džiova, ypač greitąja džiova, jei ano laiko papročiu jam sergančiam leido kraują. Ir tuo būdu jis buvo pirmasis lietuvis rašytojas, pakirstas to didžiausio lietuvių literatūros priešo, kuris išvarė iš gyvųjų tarpo ne vieną dešimtį mūsų gabiausiųjų rašytojų (pakanka čia vien priminti K. Sirvydą, S. Stanevičių, Kudirką, Vaičaitį, Biliūną, Višinskį, Bytautą, Skabeiką, Kruminą).

Jis buvo palaidotas Kulvoje kalnelyje. Hoppė pasakoja, kad prieš mirtį jis buvęs pareiškęs norą jį palaidoti Kulvos bažnyčios kapinėse. Bet prisibijodamas, kad jo priešai nesutrukdytų jo krikščioniškosios laidosenos, jis pats pasiūlęs save laidoti kalnelyje prie namų. Jo karaliaučiniai bičiuliai — vėlesnysis pirmasis filosofijos fakulteto dekanas Jonas Hopijus (Hoppe) ir pirmasis teisių fakulteto profesorius Kristoforas Jonas (Jonas Kirtoforas?) — Karaliaučiaus rūmų bažnyčioje įmūrijo paminklinę lentą su lotyniška epitafija, o minint Kulviečio mirties metines, tas pats Hopijus universitete Kulviečio garbei pasakė prakalbą, kurią kartu su dviem anomis epitafijomis 1547 m. atskiru leidiniu išspausdino.

1545 m. birželio 13 d., t.y. vos tik vienai savaitei nuo Kulviečio mirties praėjus, Žemaitijos seniūnas Jonas Bilevičius, kartu su Jonu Kmita, kuris su Bilevičium valdė Žemaitiją, iš Viduklės pasiuntė kunigaikščiui Albrechtui bendrą pranešimą apie Kulviečio mirtį ir palaikė Elzbietos Kulvietienės pridėtame laiške jos prašymą grąžinti jai likusią Karaliaučiuje Kulviečio mantą ir knygas. Tuos laiškus Karaliaučiun nuvežė tas pats Stanislovas Ukmergietis, kuris prieš metus buvo grįžęs į Lietuvą su Kulviečio laiškais ir po to liko tarnauti pas Bilevičių. Albrechtas jau birželio 29 d. atsakė į Bilevičiaus ir Kmitos laišką ir kartu atsiuntė ilgą užuojautos laišką Kulvietienei. To laiško nuoširdus tonas radosi ne vien dėl užuojautos motinai, netekusiai savo mylimo ir jau pagarsėjusio sūnaus, bet ir dėl paties Al-

brechto gailesio, nes tuo laiku jis ir buvo manęs Kulvietį su Rapolioniu pristatyti ruošti kandidatus kunigus Mažosios Lietuvos lietuviškosioms parapijoms. Vieno mėnesio būvyje mirus Rapolioniui ir Kulviečiui (Rapolionis mirė gegužės 13 d.), žymiai susitrukdė to sumanymo vykdymas. Kartu su laišku, matyti, per tą patį Stanislovą Ukmergietį, jis atsiuntė ir kuklią Kulviečio mantą ir jo biblioteką. Su ta biblioteka leidžia susipažinti pridėtas prie laiško knygų sąrašas. Iš viso joje buvo 80 knygų, jų tarpe, jau Kulviečiui išvažiavus iš Karaliaučiaus ir 1545 m. iš spaustuvės išėjęs prūsų katekizmas, sąraše pavadintas "prutenicum libellus", kuris, matyt, buvo čia patekęs Kulviečiui esant Vilniuje. Dauguma bibliotekėlės knygų buvo graikų ir lotynų klasikai, teologinės knygos tiktai kelios, hebrajų kalbos gramatika ir žodynas ir viena lenkiška knyga. Krinta į akis ir tai, kad nors čia buvo aštuonios Melanchtono parašytos knygos, betgi nė vienos Liuterio. Biblioteka buvo atgabenta į Kulvą. Bet jau 1594 m., kada, Kulvoje mirus Abraomo broliui Adomui Kulviečiui, buvo surašytas pilnas Kulvos dvaro inventorius, kuriame nebuvo apleistas nė vienas net smulkiausias daiktas, jame jau nė viena tų knygų nebeminima. Gal tas knygas senoji Kulvietienė buvo išdalijusi Kulviečio bičiuliams (Zablockiui ir kitiems), o gal Adomas Kulvietis, grįžęs į katalikus (jei jis apskritai buvo nuėjęs brolio pėdomis ir buvo virtęs protestantu), knygas, rašytas daugiausia nuo katalikybės atsimetusių asmenų, sunaikino ar atidavė jėzuitams.

1547 VI 26 Jonas Hopijus siuntė Mykolui Juškevičiui Kulviečiui savo išspausdintą prakalbą Kulviečio mirties sukakčiai paminėti ir pridėtame laiške šį Kulvietį pavadino Abraomo pusbroliu, nors iš tikrųjų tai buvo jo dėdė, tėvo brolis, 1562 ir 1567 m. buvęs dar Kauno teisėju, kuris dėl senatvės tų metų kariuomenės sąraše minimas jau nuo kariuomenės prievolės atleistas. 1567 m. Gardino seimas jį buvo išrinkęs Kauno pav. mokesčių rinkėju. Būdinga, kad Hopijus tos prakalbos nenusiuntė Kulviečio broliui, kuris, matyt, tuo laiku dar nebuvo grįžęs iš savo užsienio kelionių.

Adomas Kulvietis buvo palikęs vienturtę dukterį, kurios tolimesnis likimas nepaaiškėjo. Tačiau Kulviečių šeima neišnyko ir toliau šakojosi iš Abraomo dėdžių. Mykolas Juškaitis turėjo sūnų Vaitiekų, kuris 1567 m. iš Kulvos, Brenkliškių statė du arklius ir vieną pėstininką, o jo žentas Jurgis Deltuviškis (Dzievaltovskis) iš Kulvos ir Mykoliškio dvaro statė du arklius, iš Užuraisčio vieną arklį, iš jo globojamo Siesikų dvaro du arklius ir iš Gelvonų du, taigi iš viso 7 arklius. Tai rodo, kad ši Kulviečių šeimos šaka buvo daug turtingesnė už Abraomo tėvą, kuris tik asmeniškai į kariuomenę eidavo. Matyti, kad ir kitas tėvo brolis, Mikalojus, materialiai stovėjo daug tvirčiau, jei jo sūnus Venclovas iš tos pačios Kulvos

ir iš Brenkliškių 1567 m. statė du arklius ir vieną pėstininką. Bet tos materialiai ir fiziškai stipresnės Kulviečių šeimos atžalos, palikusios eilę per šimtmečius ėjusių palikuonių, Lietuvos viešajame gyvenime jokio pėdsako nepaliko. Tik vienas Abraomas pergyveno šimtmečius.

Raštai. 1) Confessio fidei *Abrahami Culvensis* scripta ad serenissimam reginam Poloniae 1543 (Karaliaučiuje) p.6.

Pateikia nemaža autobiografinės medžiagos. Spaudinys, kurio ištraukų pateikė Erleutertes Preussen T.IV St.37 1726 p.56-57, o visą pakartojo *P. Tschakert* Urkundenbuch III 1890 p.54-57.

2) Malonus dekawoghimas Ponui Diewui vsch schwenta dusches papeneghima ir pagirdima schwentu kunu ir brągu krauiu Pona Jhesaus Christaus ischwersta isch D. Mart. Luth. Giesmes per Daktara *Abrahama Kulwiski* Gott sey gelobet vnd gebenedeiet (Pagarbints buki ir paczestawotas: Susawa kunu sawa brangu krauiu: Kurs nu est mus papeneies: Důk Diewe ant ischganima: Kyrie eleison...).

Trijų posmų po 8 eilutes giesmė, vienintelis mums žinomas abejonių nekeliąs Kulviečio lietuviškas tekstas. Pirmą kartą buvo išspausdintas praėjus 25 metams nuo Kulviečio mirties, 1570 m. *M. Mažvydo* giesmyne (fotografuotinis *J. Gerullio* pakartojamas 1922 m. p.377-379). Iš čia pakartotas dar *Mykolo Biržiškos* Rinktiniuose mūsų senovės raštuose 1927 p.108 ir *J. Gerullio* Senuosiuose lietuvių skaitymuose 1927 p.28-29. Greičiausiai, tos rūšies giesmių Kulvietis buvo ir daugiau parašęs ir palikęs jų atskirą rinkinėlį, iš kurio vieną paėmęs, Mažvydas joje ir pažymėjo Kulviečio vardą, o kitas gal įdėjo ir be pavardės. Mykolas Biržiška l.c.p.108 kelia klausimą, ar ne Kulvietis bus parašęs 1547 m. Mažvydo katekizme išspausdintą giesmę "Ljaupsink duscha mana pana" (pakartotą 1570 m. giesmyne p.351-355 — 102 psalmė). Ši Kulviečio vardu pažymėta giesmė paskiau be jo vardo ir kiek ištaisyta buvo kartojama visuose lietuviškuose giesmynuose (pvz. 1900 m. giesmyne ji yra pažymėta N. 172).

3) (Lietuviškieji Dovydo psalmių vertimai).

J. Hopijus savo "Oratio funebris in obitum A. Culvensis" 1547 m. rašo, kad Kulvietis, jau mirties patale gulėdamas, prašęs "ut convocata tota familia, psalmos, quos docuerat amicos suos, lituanice conceret". Atskirame leidinyje neišspausdintų psalmių (nors čia žodis "psalmi" nebūtinai turėjo reikšti Dovydo psalmes, tik apskritai tikybines giesmes) galima ieškoti antrojoje Mažvydo giesmyno dalyje, kurioje buvo išspausdinta ir anoji Kulviečio giesmė. Mažvydo 1547 m. katekizme yra įdėtos dvi psalmės, o 1570 m. giesmyne 40. Iš tų 42 psalmių dvi yra pažymėtos tuo pačiu antruoju numeriu, nors tai yra dvi skirtingos giesmės, tuo pačiu numeriu per klaidą pažymėtos. Devintoji psalmė yra išspausdinta du kartus, bet dviem įvairiais vertimais. 51 psalmė 1547 m. katekizme pavadinta 50 psalme, o 1570 m. giesmyne ji yra du kartus išspausdinta taip pat įvairiais vertimais. Pagaliau, dviem skirtingais vertimais 1570 m. giesmyne yra išspausdinta ir 66 psalmė. Tų dubletinių vertimų tekstus sugretinus, pasidaro aišku, kad 9, 51 ir 66 psalmės yra dviejų skirtingų ver-

tėjų, kurių vienas visas tas tris psalmes vertė iš lotyniško vertimo, o kitas iš vokiško, vienas daug seniau už kitą. Visai galimas daiktas, kad tie trys senesnieji vertimai yra Kulviečio atlikti. Bet visos jos yra giesmyne išspausdintos atskiroje psalmių grupėje, vardu "Psalmes ant Rita meta". Atrodo, kad ir visa ši psalmių grupė buvo prie jau užbaigto Mažvydo darbo prijungta jo leidėjo Baltramiejaus Vilento ir yra vieno ir to paties asmens surašyta. Taigi, jei čia įeinančios dubletinės psalmės buvo Kulviečio parašytos, tai ir visa anoji psalmių grupė taip pat bus jo darbo. Tą grupę sudaro: Psalmas 1 (Paschlowintas wiras...), 2 (Kodelei griesz pagonis), 3 (Weschpatie kaip daug ira warginanczių mane), 4 (Kada schauksiu ischklausik mane...), 5 (Szodzius mana ausimis prighimk Wieschpatie...), 6 (Wieschpatie nekoroki mane narse tawa...), 7 (Wieschpatie Diewe mana taweie nůssitikiu...), 8 (Wieschpatie panawauesus musu...), 9 (Schlawe tau Diewe domij, isch wissas schirdies mana...), 10 (Kadelei wieschpatie stawy nůg tola...), 11 (Ingi wieschpati tikiu...), 12 Gielbek Wieschpatie...), 13 (Ikkalei wieschpatie vszmirschi mane...), 120 (Pakileiiau akis mana...), 123 (Tawesp pakileijau akis mana...), 22 (Wieschpatis est piaemu mana...), 66 (Diewas te sussimilst mums...), 15 (Pone kas giwenti turies namusu tawa...), 51 (Sussimilki ant manes Diewe..., o gal būti ir paskutinioji "Psalmių ant Ritameta" nenumeruota giesmė Paschlowintas wieschpatis Diewas Israela...). Iš viso 19, o su paskutiniąja 20 giesmių. *J. Bertoleitis* (Die Reformation I p.23) taria, kad didesnioji Mažvydo giesmyno psalmių dalis buvusi Kulviečio išversta ir vėliau (p.33), savo tvirtinimo pagrindo neduodamas, priskiria Kulviečiui vertimą psalmių N. 1-13, 31, 37, 51, 70, 79, 110, 111, 112, 114 (čia Bertoleičio neabejotina klaida, nes ne 124, bet kaip tik 114 psalmės vertėju Mažvydo nurodytas Jomantas), 115 ir 117, taigi iš 38 psalmių 24 40 vertimų. Bet kadangi 114 psalmės vertėju yra pažymėtas Jomantas, tai gal ir visa psalmių grupė, kuri giesmyne yra išspausdinta kartu su 114 psalme, yra Jomanto, ne Kulviečio versta, būtent, psalmės 111, 112, 117, 114, 115, 31, 3, 101, 129 ir 142. Psalmių 70 ir 79 giesmyne nė nėra. Matyti, Bertoleitis gavo 79 iš 129 (jos lotynišką numeraciją CXXIX parašęs LXXIX, o 70 iš 120 (LXX vietoje CXX), nes nei 120, nei 129 jis visai nemini. 129 priskirtina Jomantui, o 120, kaip matėme, Kulviečiui. Dėl 51 psalmės tai jau *Mykolas Biržiška* l.c.p.108 spėdavo, kad katekizmo 50-ji (o giesmyno 51-ji) bus Kulviečio versta. Tačiau, greičiausiai, Kulvietis buvo išvertęs jos senesnįjį variantą (p.537).

Dokumentai. 1) 1542 V 19 lotyniškas Žygimanto I(II) dekretas prieš Kulvietį ir jo mokyklą.

Išspausdino *M. Baliński* Historya miasta Wilna II 1836 p.142-151 ir *J. Kurczewski* Kościół Zamkowy II 1910 p.60-62, o sutrumpintą lenkišką vertimą *I. Daniłowicz* Skarbiec dyplomatów T. II 1862 p.313-314.

2) 1542 VI 23 kunigaikščio Albrechto išlaidų knygos užrašas apie Kulviečio priėmimą nuo 1542 VI 23 kunigaikščio tarnybon.

Išspausdino *P. Tschakert* Urkundenbuch III p.19 (N. 1464).

3) 1542 X 8 lotyniškas Albrechto laiškas Kulviečiui, atšaukiąs jį iš kelionės į Lietuvą.

Išspausdino *Th. Wotschke* Abraham Culvensis 1905 p.172-173.

4) 1542 X 27 lotyniškas Albrechto laiškas Stanislovui Gostautui su rekomendacija vykstančiam Kulviečio reikalais Stanislovui Ukmergiečiui.

Išspausdino *Th. Wotschke* l.c. p.173.

5) 1542 XI 18 vokiškas Albrechto laiškas Dietzui, kur jam paveda Kulviečio reikalais pasikalbėti su Bona.

Išspausdino *Th. Wotschke* l.c. p.173-174.

6) 1542 XII 11 protokolas apie partikuliaro perdavimą Kulviečio globai.

Išspausdino *Th. Wotschke* l.c. p.174-175. Ištraukų duoda *P. Tschakert* l.c. III p.27 (N. 1487).

7) 1542 XII 27 Dietzo pranešimas Albrechtui Kulviečio reikalais su lotynišku Bonos apibūdinimu jos pažiūros į Kulvietį.

Išspausdino *Th. Wotschke* l.c. p.175-178.

8) 1543 I 13 vokiškas Albrechto laiškas Dietzui tuo pačiu klausimu.

Išspausdino *Th. Wotschke* l.c. p.178-179.

9) 1543 m. lotyniškas Andriaus Rippės ir Jono Lohmuellerio raštas Žygimantui Augustui, prašant duoti leidimą Kulviečiui nuvykti į Lietuvą. Kulvietis čia jų apibūdinamas kaip "vir eruditione vulgaris aliisque praeclaris virtutibus praeditus".

Ištraukų duoda *P. Tschakert* l.c. III p.57.

10) 1544 X 7 lotyniškas Albrechto laiškas Žemaitijos seniūnui Jonui Bilevičiui, prašant globoti Lietuvon vykstantį Kulvietį.

Išspausdino *Th. Wotschke* l.c. p.181.

11) Apie 1544 IV 24 rašytas burgrafui Martynui Cannacheriui vokiškas Kulviečio laiškas, kuriame yra užtariamas suspenduotas Lyko kunigas Stanislovas iš Krokuvos. (Vyskupas Speratus jį gavo IV 24).

Ištraukų duoda *P. Tschakert* l.c. III p.67 (N. 1652).

12) 1544 VII 14 Gnapheuso laiškas iš Karaliaučiaus Laskiui, kuriame dar rašo, kad "Theologus quidem Lithuanus" čia dėstąs psalmes.

Ištraukų duoda *P. Tschakert* l.c. III p.78 N. 1682a. Tschakert mano, kad čia kalbama apie Rapolionį, bet, greičiausiai, apie Kulvietį.

13) 1545 I 2 lotyniškas Albrechto laiškas Mikalojui Radvilai, prašant globoti vykstantį į Lietuvą Kulvietį.

Išspausdino *Th. Wotschke* l.c. p.181-182.

14) 1545 V 1 Kulviečiui rašytas lotyniškas vyskupo Sperato laiškas, kuriame paveda jam paruošti penkis lietuvių kunigus ir prideda: "Est tibi nomen Abrahamo. Si secundum nominis interpretacionem quadtenus pater multorum gentium esse cupias..."

Išspausdino *P. Tschakert* l.c. III p.98, išrtaukos I p.342.

15) 1545 VI 13 Albrechtui rašytas lotyniškas Jono Bilevičiaus ir Jono Kmitos laiškas, kuriame jie praneša apie Kulviečio mirtį.

Išspausdino *Th. Wotschke* l.c. p.183-184.

16) 1545 VI 15 Albrechtui rašytas lotyniškas Elzbietos Kulvietienės laiškas, kuriame praneša apie sūnaus mirtį ir prašo atsiųsti jai sūnaus daiktus ir knygas.

Išspausdino *Th. Wotschke* l.c. p.184-186.

17) 1545 VI 29 lotyniškas Albrechto atsakymas Bilevičiui ir Kmitai.

Išspausdino *Th. Wotschke* l.c. p.186-187.

18) 1545 VI 29 lotyniškas Albrechto laiškas Kulvietienei su pridėtu Kulviečio knygų sąrašu.

Išspausdino *Th. Wotschke* l.c.p. 187-190.

19) 1547 VI 26 Jono Hopijaus laiškas Mykolui Juškevičiui Kulviečiui, siunčiant jam Hopijaus "Oratio funebris".

Ištraukų duoda *P. Tschakert* l.c. III p.163 (N. 2007).

20) 1549 XII 16 Vilniaus vietininko Bagdono Epimacho sprendimas Elzbietos Kulvietienės byloje su jos svainiu Mikalojumi Kulviečiu dėl Brenkliškių dvaro.

Išspausdino *K. Jablonskis* Archivum Philologicum V 1935 p.111-114. Mini *A. Boniecki* Poczet rodów p.162.

21) 1594 V 30 Kulvos dvaro inventorius, sudarytas mirus Adomui Kulviečiui.

Išspausdino *K. Jablonskis* Istorijos archyvas I 1934 p.357-358.

Literatūra. *Johannes Hopius Budisensis* Oratio funebris in obitum nobilis ac clarissimi viri Doctoris Abrahami Culvensis Lithuani, Professoris in Academia Regiomontana Prussiae Anno MDXLVII Mense Junio (su dviem epitafijomis). (Ištraukų duoda *J. Gerullis* Mažvydas p.XXIX).

Wigandus Doctor Abrahamus (prieš 1587 m.). (Rankraštis Wolfenbuettelio bibliotekoje, pakartota *P. Tschakert* Urkundenbuch III p.280-281).

J. Lasicki Apologia pro Volano adversus Antonium Possevinum 1584 p.15.

A. Regenvolscius (*A. Węgierski*) Systema historico-chronologica 1652 p.74, 382 ([2]1679 p.74).

Simon Starovolscius Monumenta Sarmatorum 1655 p.362-363 (Hopijaus ir Ch. Jono epitafijos tekstas).

V. Kojałowicz Historia M.D. Lithuaniae II 1656 p.428.

(") Miscellanea p.84 (Kulvietį paverte Viclefu).

Ch. Hartknoch Preussische Kirchen Historie 1686 I p.291-292; II p.156.

M. Lilienthal Historische Beschreibung d. Thums d. Stadt Kneiphoff-Koenigsberg 1716 p.57-58 (Kulviečio paminklinės lentos epitafija).

(") Joannes Brismani Lebens Beschreibung — Erleutertes Preussen III St. 26 1725 p.209.

(") Kurzgefasste Historie d. Koenigsbergischen Akademie — Erleutertes Preussen 1727 IV St. 39 p.164, 170, St. 41 p.325, St. 45 p.677.

(") Das Leben d. Stanislai Rapagelani — Erleutertes Preussen IV St. 37 1726 p.55-57.

Bayer Svite derer Professorum Graecae Linguae d. Universitaet zu Koenigsberg — Continuirtes Gelehrtes Preussen 1725 IV p.9-10.

D. H. Arnoldt Historie d. Koenigsbergischen Universitaet I 1746 p.31-32, 45, 58, 64; II p.259, 264-265.

(") Zusaetze zur Historie der Koenigsberger Universitaet 1769 p.162.

Ch. G. Joecher Allgemeines Gelehrten-Lexicon I. Leipzig 1750 p.2146 (remiasi vienu Arnoldtu).

F. Th. Pisanski Dissertatio historico-litteraria graecae linguae in Prussia historiam in compendio sistens 1766 p.14-15.

J. F. Goldbeck Nachrichten von der Koenigl. Universitaet zu Koenigsberg i. Pr. 1782 p.9.

G. Ch. Pisanski Entwurf einer preussischen Literaergeschichte 1791 p.155, 156, 183, 220, 299 ([2]1886 p.101, 181, 195).

Ch. G. Friese Beytraege zu der Reformationsgeschichte in Polen und Litauen 1786 II p.70-71.

A. R. Gebser u. *G. A. Hagen* Der Dom zu Koenigsberg i. Pr. II 1835 p.203 (epitafijos tekstas).

M. Baliński Historya miasta Wilna II 1836 p.101-103, 142-151.

(") Andrzej Wolan — Biblioteka Warszawska 1841 I p.433-434, 435.

A. Osiński — Wizerunki i Roztrząsania Naukowe 1836 N.11 p.132.

J. N. Bobrowicz Herbarz Polski Niesieckiego IV 1839 p.118-123.

J. I. Kraszewski Wilno III 1841 p.106-107.

C. E. Foerstemann Album Academiae Vitebergensis I. Lipsiae 1841 p.160, 190.

J. Łukaszewicz Dzieje kościołów wyznania helweckiego w Litwie I 1842 p.4 (prierašas), 7-8 (ir prierašas).

Max Toeppen Die Gruendung d. Universitaet zu Koenigsberg 1844 p.90-92, 97, 110, 147.

J. Jaroszewicz Obraz Litwy III 1845 p.80.

J. Muczkowski Statuta, nec non Liber promotionum in Univ. Jagiell. Cracoviae 1849 p.182.

A. F. A. (*A. F. Adamowicz*) Kościół Augsburski w Wilnie 1855 p.10.

(") Die evangelisch lutherische Kirche zu Wilna 1855 p.11, 27.

W. Przyjałgowski Żywoty biskupów Wileńskich I 1860 p.148.

Th. Muther Aus dem Universitaet- und Gelehrtenleben im Zeitalter der Reformation 1866 p.46-49.

I. Daniłowicz Skarbiec dyplomatów T. II 1862 p.313-314.

A. H. Kirkor Prosveščenie i narodnoe tvorčestvo v Litve — Živopisnaja Rossija III 1 1882 p.101.

J. Rostowski Lit. Soc. Jesu Hist. pars prior (1877 p.8) (Kulvietį supainiojo su Viclefu ir viską, kas įvyko Vilniuje su Kulviečiu, priskyrė neva čia atvykusiam Viclefui).

St. Tomkowicz Metrica nec non liber nationis polonicae Universitatis Lipsiensis — Archiwum do dziejów literatury i oświaty II 1882 p.428.

J. Bukowski Dzieje Reformacyi w Polsce I 1883 p.171-175, 337.

W. Wisłocki Liber diligentiarum facultatis artisticae universitatis Cracoviensis — Archiwum do dziejów literatury i oświaty IV 1886 p.185-190.

A. Boniecki Poczet rodów W. X. Litewskiego 1887 p.62, 163.

J. Koestlin Die Baccalaurei und Magistri d. Wittenberger philos. Facultaet 1538-1546. 1890 p.19.

P. Tschakert Urkundenbuch zur Reformationsgeschichte I 1890 p.244.

249-251, 342; II p.436 (N. 1384); III p.19, 27, 54-57, 67, 97, 98, 163, 280-281 (N. 1464, 1487, 1610, 1652, 1758, 1759, 2007, 2422).
(") Herzog Albrecht von Preussen als reformatorische Persoenlichkeit —Schriften des Vereins f. Reformationsgeschichte XI. Schrift 45 1894 p.56-57.
A. Chmiel Album studiosorum Universitatis Cracoviensis II 1892 p.105, 241-242, 278.
H. Eysenblaetter Georg Sabinus — Sitzungsberichte d. Altertumsgesellschaft Prussia XIX 1895 p.90, 93.
G. Erler Die Matrikel der Universitaet Leipzig I 1895 p.601, 620.
(") Die Matrikel der Albertus Universitaet I 1910 p.XVI, 17.
F. Leontovič Akty Litovskoj Metriki I 1896 p.168 (N. 424), I 2 1897 p.84 (N. 591).
Akty Vilenskoj komissii XXIV 1897 p.93, 416, 447; XXV 1898 p.76, t. XX 1893 p.81; XXXII 1907 p.439.
W. Kojałowicz Herbarz W. X. Litewskiego tak zwany Compendium 1897 p.2, 5, 7, 50.
T. Sierzputowski Kartki z dziejów stosunków polsko pruskich 1892 p.71-77.
H. Freytag Die Preussen auf d. Universitaet Wittenberg und nicht preussiche Schueler Wittenbergs in Preussen 1903 p.91-92.
Th. Wotschke Abraham Culvensis — Altpr. Monatsschrift XLII 1905 p.153-252.
(") Andreas, Samuel und Johann Seklucyan — Zeitschrift d. historischen Gessellschaft fuer die Provinz Posen XVII 1902 p.190.
(") Geschichte der Reformation in Polen 1911 p.11, 33, 50, 87-89, 91.
S. Załęski Jezuici w Polsce I 1908 p.11, 179 (išnaša), 180.
A. Dambrauskas Pradžia ir išsiplėtimas protestantizmo Lietuvoje XVI a. 1909 p.11-12.
J. Totoraitis Vysk. Giedraičio nuopelnai lietuvių tautai — Vadovas 1910 N. 15 p.262-263.
E. Wolter Litauische Dichter und Volksbildner — Mitteilungen d. Lit. Lit. Gesellschaft V 1911 p.309 (Rapolionį ir Kulvietį suplakė į vieną asmenį).
A. B. Klaipėdiškis (*Ansas Bruožis*) Mūsų raštijos tėvai — Pasiuntinys 1912 N. 11/12 p.332-333.
Probočių Anūkas (*Ansas Bruožis*) Mažosios Lietuvos buvusieji rašytojai 1920 p.6-8.
J. Kurczewski Kościół zamkowy czyli Katedra Wileńska II 1910 p.60-62; III 1916 p.37.
W. Semkowicz Braterswo szlachty polskiej — Polska i Litwa 1914 p.444.
Litovskaja Metrika. Otdel pervyj. Čast III. Perepis' vojska Litovskago 1915 p.64, 714-715.
(") Tom I 1903 p.1157, Č.I T.I 1910 p.23, 74, T.III 1 1914 p.417, 1356.
Naujas Kalendorius 1919 metams, 1918 p.26-27.
J. Purickis Protestantizmo Lietuvoje žlugimo priežastys — Draugija 1914 N. 87 p.248, 250-251.
(") Die Glaubenspaltung in Litauen 1919 p.76.

J. Sembrytzki-Bittens Geschichte d. Kreises Heydekrug 1920 p.39.
J. Gerullis Mažvydas 1922 p.XXVIII - XXIX (vokiškajam leidime p.XXXII - XXXIII).
(") Senieji lietuvių skaitymai I 1927 p.28-29.
(") Archivalische Hinweise auf die Beziehungen preuss. litauischen Reformatoren in Polen — Archiv f. slav. Philologie XLI 1927 p.128-129.
(") Litauische Dialektstudien 1930 p.47-53 (Gerullis čia pamėgino užrašyti Kulviečio giesmę iš 1570 Mažvydo giesmyno grynai tarmiškai, kaip dabar ją Kulvoje taria).
A. Brueckner Z polsko-litewskich stosunków wyznaniowych — Reformacja w Polsce II 1922 p.262.
D. Alseika Lietuvių tautinė idėja istorijos šviesoje 1924 p.21.
Mykolas Biržiška Mūsų raštų istorija I[2] 1925 p.16.
(") Rinktiniai mūsų senovės raštai 1927 p.108.
(") Lietuvių tautos kelias I 1952 p.69, 185.
O. Barkowski Die Besiedlung des Hauptmamtes Insterburg — Prussia H.28 1928 p.192-193.
Vaclovas Biržiška Lietuviškų knygų istorijos bruožai 1930 p.34, 40.
(") Lietuvių rašytojų kalendorius 1946 p.22-23.
(") Abromas Kulvietis — Pėdsakai 1946 N. 1 p.5-15; II p.8-20; III 1947 N. 3/4 p.17-21 (tas pats atskirai angliškai: Abraham Kulvietis — Contributions of the Baltic University, Pinneberg 1947 (1946) N. 47 p.30).
(") Jurgis Zablockis — Tremties metai 1947 p.409-416.
(") Martynas Mažvydas ir jo bendradarbiai — Lietuvių Žodis 1947 N. 19 (tas pats atskirai vokiškai: Martin Mažvydas und seine Mitarbeiter. Heidelberg 1948 p.7-9, 18, 19, 22).
(") Senųjų lietuviškų knygų istorija I 1953 p.78, 83, 84-85, 98, 129; II 1957 p.158, 159.
(") Kulvietis Abraomas — Lietuvių Enciklopedija XIII 1958 p.341-342.
J. Bertoleit Die Reformation unter d. preussischen Litauern I.—Jahrbuch der Synodalkommission f. ostpreussische Kirchengeschichte 1932 p.22-23, 33.
Vydūnas (Vilius Storasta) Siebenhundert Jahre deutsch-litauischer Beziehungen 1932 p.267.
P. Jakubėnas Abraomas Kulva 1933 (atmušta iš Mūsų Žodžio 1933 N. 1-13) (vertimas iš Wotschkės per redaktoriaus neapsižiūrėjimą išspausdintas nenurodžius autoriaus, bet vertėją autoriumi padėjus).
K. Jablonskis 1594 m. Kulvos dvaro inventorius — Istorijos archyvas I 1934 p.357-358.
(") Apie Abromo Kulviečio kilmę — Archivum Philologicum V 1935 p.107-113 (su Kulviečio ženklo ir įrašo Karaliaučiaus universitete fotokopija).
St. Bodniak Albrecht Hohenzollern — Polski Słownik Biograficzny I 1935 p.50.
St. Kot Billewicz Jan — Polski Słownik Biograficzny II 1936 p.98-99.
(") La Réforme dans le Grand-Duché de Lithuanie 1953 p.10.
Ch. Crollmann Culvensis Abraham — Altpreussische Biographie, Lieferung 4 1938 p.119.

J. Vanagaitis Kovos keliais 1938 p.18.
H. Kramm Wittenberg und das Auslanddeutschtum im Lichte aelterer Hochschulschriften 1941 p.107-108.
R. A. Meissinger Erasmus v. Rotterdam. Wien 1942 p.343.
K. Gečys Katalikiškoji Lietuva 1946 p.62, 65.
V. Mykolaitis Pirmoji lietuviška knyga — LTSR Mokslų Akademijos Žinynas II 1948 p.55-56.
Goetz von Salle Geschichte der Albertus Universitaet 1944 p.9-10, 16, 23, 28.
V. Jungfer Litauen 1948 p.205.
K. Korsakas Abraomas Kulvietis — Lietuvių literatūros istorija I 1957 p.102-103.

5. Jonas Kirtoforas

Biografija. Šis Mažvydo giesmyne minimas vienos lietuviškos giesmės autorius ligi šiol nėra galutinai paaiškėjęs. Tačiau galimas daiktas, kad jis buvo tas pats Kristoforas (Christofferus) Jonas, kurio lietuvišką vardą atitinkančią pavardę Mažvydas ir paėmė vardu, o jo nelietuvišką vardą paėmė pavarde, ir tuo būdu iš Kristoforo Jono pasidarė Jonas Kirtoforas (Kyrtoforas). Nors, kita vertus, XVI a. pavardė Jonas buvo žinoma ne vien Rytprūsiuose, bet ir vidurinėse ir vakarinėse vokiečių žemėse, su tuo skirtumu, kad jei Rytprūsiuose tos pavardės nešiotojai galėjo ją paimti iš lietuviško vardo ir, greičiausia, buvo kilimo lietuviai, tai anų, vakarinių vokiečių, Jonų pavardė bus galėjusi atsirasti iš Jonos pranašo, nes šis vardas, forma Jonas, buvo žinomas ir rytuose, pravoslavų tarpe, pvz. 1595 m. Brastos bažnytinės unijos aktą, tarp kitų, pasirašė ir Jonas Hohol Archimandrita Kobrinensis, kurio vardas akto tekste lotyniškai išverstas Johannes.

Kristoforas Jonas, vardu "Christofferus Jona ex Kungsberg Prussie", Karaliaučiaus miesto tarėjo Mikalojaus sūnus ir Andriaus Jono brolis, kunigaikščio Albrechto lėšomis stojo į Wittenbergo universitetą 1529 m. rugpiūčio 22 d., taigi gimęs apie 1510 m. Po šešerių metų, 1535 m., jis gavo Wittenberge laisvųjų menų magistro laipsnį, ir buvo paliktas universitete dėstytoju (magister legens), o 1543 m. vasaros semestre buvo čia filosofijos fakulteto dekanu. Wittenberge jis skaitė teisės paskaitas, vertėsi teisių patarėjo praktika ir ligi 1542 m. prižiūrėjo ir globojo kunigaikščio Albrechto stipendininkus Wittenbergo universitete. Albrechto kviečiamas naujai steigiamo partikuliaro rektorium, jis ten nevyko, matyt, nenorėdamas susitrukdyti sau daktaro laipsnio įsigyti, bet pačiam partikuliaro steigimui jis visiškai pritarė. Jam šios vietos nesutikus paimti, partikuliaras buvo pavestas Kulviečio globai.

Kunigaikščiui Albrechtui sutikus, jis 1543 m. vasarą išvyko į Italiją, kur ir gavo teisių daktaro laipsnį, galimas daiktas, tame pačiame Sienos universitete, kuriame daktarizavosi ir Kulvietis.

Iš Italijos į Wittenbergą sugrįžęs, 1544 III 20 Jonas buvo kunigaikščio Albrechto išreikalautas į Karaliaučių, kur buvo paskirtas ką tik įsteigto universiteto pirmuoju ir kartu vieninteliu teisių (institucijų) profeso-

rium (pagal M. Lilienthalį, antruoju profesorium) ir Albrechto tarėju. 1544 VIII 17 iškilmingai universitetą atidarant, Jonas lotyniškai paskaitė pirmąją paskaitą universitete. 1546 m. jis buvo teisių fakulteto dekanas, gaudamas 200 guldenų, arba 300 markių, atlyginimo metams. 1548 m. vasaros semestre jis buvo universiteto rektorius. 1551 m. jis yra vienas narių komisijos, sudarytos Kulmo teisynui miestams surašyti. 1554 m. vėl dekanas, 1562 m. vicekancleris.

Vėliau įsivėlęs į osiandrininkų ginčus, jis buvo priverstas pasitraukti is universiteto. Mirė Karaliaučiuje 1582 m. vasario 21 d.

Jis turėjo brolį Andrių, Hermeninkių savininką, kuris tarnavo valdiniu Ortelsburgo amtmonu, o prieš tai tarnavo Albrechto dvare, ir seserį Oną, ištekėjusią už Jokūbo Kleinau. Ar šių palikuonys vadinosi Jonais ar Christoforais, sunku dabar įspėti, nes vėliau Prūsuose pasitaikydavo abidvi pavardės: pvz. Christophorus Jonas Regiomontanus Borussus 1601 IV 2 įsimatrikuliavo Karaliaučiaus universitete, o 1689 VII 15 ten pat įsimatrikuliavo Christophori Joh. Erh. Regiomonte Prus. Kad Kristoforas Jonas galėjo būti anas Mažvydo Jonas Kirtoforas, rodo ir tai, kad, matyti, jis bus turėjęs artimų santykių ir su Abraomu Kulviečiu, jei šiam mirus, 1547 m. kartu su Hoppe parašė ir išspausdino jam skirtą epitafiją.

Bet nors gali būti, kad Jonas Kirtoforas ir Kristoforas Jonas buvo vienas ir tas pats asmuo, tačiau Jono Kirtoforo asmeniui nustatyti yra galimi ir kiti spėjimai. Pvz. Kirtoforui galėjo atitikti ir Chrystoporskis. Toks Jonas Chrystoporskis (Joannes Christoporinus) 1537-1539 m. Wittenberge klausė Liuterio paskaitų ir jam Melanchtonas paaukojo savo raštą "De purgatorio". Jis vėliau, 1552 m., viešai suplėšė popiežiaus raštą. Gal tai tas pats Jonas Chrystoporskis, kuris 1545 m. ir vėliau buvo Žygimanto Augusto rūmininkas, o vėliau buvo Sieradzės kastelionas, miręs 1588 m. Tačiau šis Christoporskis buvęs lenkas, ir vargu ar mokėjo lietuviškai. Kitas Johannes Chrystoporsky (gal ano sūnus) 1569 m. stojo į Leipzigo universitetą ir 1571 m. tenai buvo nariu "nationis Polonicae", kurioje galėjo dalyvauti ir lietuviai.

Galiausiai, kiekvienas Jonas, Kristupo ar Kristoforo sūnus, galėjo Mažvydui virsti Jonu Kirtoforu. O tokių XVI a. dokumentai žino nemaža. Pvz. 1600 m. Upytės antstoliu buvo Jonas Kristofovič Rajunies (*K. Jablonskis* Istorijos archyvas I 1934 p.425, 549). Atitinkamus asmenis pažįsta ir XVI a. Lietuvos kariuomenės sąrašai: 1565 m. su Lydos vėliava stojo Jonas Kristofovič (o 1567 m. su Eišiškių vėliava), 1567 m. iš Telšių Jonas Kirtoitis ir kiti.

Raštai. 1) Perszegnoghima Giesme pabengent sluszba Diewa/ parent žmoniems ing namus sawa / isch lenkiska ischwersta per *Jona Kyrtophora* / ant to balsa kaip cze regi (perszegnok mus Diewe Tiewe: Tawa schwenta deschine...).

Penkių posmų po keturias eilutes giesmė, išspausdinta 1570 m. M. Mažvydo "Giesmese Chriksczoniszkose" (*J. Gerullis* Mažvydas 1922 p.492-494). Paskiau ji buvo kartojama visuose lietuviškuose giesmynuose; dar 1900 m. giesmyne ji beveik be jokių pakeitimų įrašyta N. 216. Galimas daiktas, kad tarp bevardžių Mažvydo giesmyno giesmių buvo ir daugiau Kirtoforo parašytų.

2) Doctoris Jonae Bedenken wegen der Statuten der Koenigsbergischen Schulen. (Apie 1545) 81 lapas (162 puslapių).

Karaliaučiaus valstybinio archyvo rankraštis. Mini *Tschakert* III p.107 N. 1797.

3) 1547 VI 28 Epitaphium des Abraham Culvensis gesetzt im Dom zu Koenigsberg von *Christian Jonas und Johann Hoppe.*

Kulviečio antkapio epitafija. Išspausdino *S. Starovolscius* Monumenta Sarmatorum 1655 p.362-363, *M. Lilienthal* Beschreibung der Thums 1716 p.57-58, *Gebser und Hagen* Der Dom d. Koenigsberg 1835 II p.203.

4) Consilium *D. Christophori Jonas* ueber Heshusii Lehre de abstracto 1547 IV 4.

Rankraštis Karaliaučiaus universiteto bibliotekoje.

5) *Christophorus Jonas Prutenus* De expensis studiosorum et de defensione 1539 VIII 3.

Ch. Jono disputas Wittenbergo universitete.

Dokumentai. (Visi liečia Kristoforą Joną).

1) 1539 I 15 K. Jono laiškas kunigaikščiui Albrechtui.

Mini *P. Tschakert* Urkundenbuch II p.378 N. 1167.

2) 1539 VIII 24 Melanchtonui rašytas kunigaikščio Albrechto laiškas, kuriame atkreipia jo dėmesį į Joną.

Ištraukų duoda *P. Tschakert* l.c. II p.387 N. 1204.

3) 1540 I 8 Melanchtono atsakymas Albrechtui su atsiliepimu apie Joną.

Ištraukų duoda *P. Tschakert* l.c. p.II p.394 N. 1276.

4) 1540 IV 24 Jono laiškas Albrechtui iš Wittenbergo, jam siunčiant Luko Granapfelio (Cranacho) pagamintus Liuterio ir Melanchtono atvaizdus.

Ištraukų duoda *P. Tschakert* l.c. p.399 N. 1248 ir *Gebser* u. *Hagen* Der Dom zu Koenigsberg II p.112.

5) 1540 VIII 13 Jonui rašytas Albrechto laiškas, kuriame prašo sužinoti Liuterio ir Melanchtono nuomonę apie Albrechto brolį, Rygos arkivyskupą Vilhelmą.

Ištraukų duoda *P. Tschakert* l.c. II p.403-404 N. 1264 ir *Faber* Briefe Luthers p.33.

6) 1540 VIII 13 Albrechto instrukcija Jonui pasikalbėjimo su Liuteriu ir Melanchtono reikalu.

Ištraukų duoda *P. Tschakert* l.c. p.404 N. 1265.

7) 1540 IX 10 liečiąs Joną Melanchtono laiškas Albrechtui.

Ištraukų duoda *P. Tschakert* l.c. p.406 N. 1274.

8) 1541 VII 27 Albrechto laiškas Jonui apie magistrą Totzchelį.

Ištraukų duoda *P. Tschakert* l.c. II p.428 N. 1350.

9) 1541 XII 13 Melanchtonui rašytas Albrechto laiškas, kuriame minimas ir Jono laiškas Albrechtui.

Ištraukų duoda *P. Tschakert* l.c. II p.435 N. 1376.

10) 1541 m. lotyniškai ir vokiškai parašytas Jono patarimas, kaip Karaliaučiuje įkurti partikuliarą.

Ištraukų duoda *P. Toeppen* Die Gruendung d. Universitaet Koenigsberg 1844 p.82-83 ir *P. Tschakert* l.c. II p.436 N. 1382.

11) 1542 II 15 Albrechto laiškas Jonui su pasiūlymu užimti partikuliaro rektoriaus vietą ir atgabenti į Karaliaučių tris ar keturis padėjėjus.

Mini *P. Tschakert* l.c. III p.3 N. 1397.

12) 1542 II 15 to paties turinio Albrechto laiškas Melanchtonui.

Ištraukų duoda *P. Tschakert* l.c. III p.3 N. 1397.

13) 1542 II 28 Albrechto laiškas Melanchtonui su padėka už Jono nurašytus Regensburgo reichstago aktus.

Ištraukų duoda *P. Tschakert* l.c. III p.3 N. 1398.

14) 1542 V 7 Melanchtono laiškas Albrechtui su rekomendacija Jonui, būsimam teisių profesoriui, ir pasiūlymu naujos mokyklos rektorium paimti Hermanną Westfalus.

Ištraukų duoda *P. Tschakert* l.c. III p.9 N. 1420.

15) 1542 V 16 Melanchtonui rašytas Albrechto laiškas, kuriame prašo įtikinti Joną priimti partikuliaro rektoriaus vietą.

Ištraukų duoda *P. Tschakert* l.c. III p.10 N. 1424.

16) 1542 V 16 pakartotinis Albrechto laiškas Jonui su pasiūlymu priimti rektoriaus vietą.

Ištraukų duoda *P. Tschakert* l.c. III p.10 N. 1425.

17) 1542 prieš VI 13 P. Hegemono iš Wittenbergo Albrechtui rašytas laiškas, kuriame per į Karaliaučių važiuojantį Joną praneša apie savo materialinę būklę.

Ištraukų duoda *P. Tschakert* l.c. III p.12 N. 1436.

18) 1542 VII 30 Heckelmanui rašytas Hegemono laiškas, kuriame minimas ir išsiųstas per Joną laiškas Albrechtui.

Išspausdino *P. Tschakert* l.c. III p.15 N. 1446.

19) 1542 VIII 8 Jurgiui Venetui (Venedigui) Albrechto rašytas laiškas, kuriame jis paveda jo globai Wittenberge gyvenančius jo stipendininkus, nes Jonas, kuris anksčiau globojo, dabar išvažiuojąs.

Ištraukų duoda *P. Tschakert* l.c. III p.16 N. 1448.

20) 1542 IX 2 Jonui rašytas Albrechto laiškas, kuriame jis paveda Jonui globoti Aksto sūnų Joną (Rapolionio svainį). Kitą Aksto sūnų, Ipolitą, paveda Aurifaberio globai.

Ištraukų duoda *P. Tschakert* l.c. III p.18 N. 1458.

21) 1542 IX 2 tuo pačiu reikalu Albrechto laiškas Aurifaberiui, su rekomendacija Aksto sūnui Ipolitui.

Ištraukų duoda *P. Tschakert* l.c. III p.18 N. 1459.

22) 1542 X 9 Joakimo Camerariuso laiškas iš Leipzigo Albrechtui, kad pas jį buvęs apsilankęs Jonas ir kalbėjęs apie pageidautinus mokytojus.

Ištraukų duoda *P. Tschakert* l.c. III p.23 N. 1469.

23) 1542 X 14 Melanchtono ir Jono laiškas Hoppės ir Isinderio kandidatūrų į profesorius reikalu.

Ištraukų duoda *P. Tschakert* l.c. III p.23-24 N. 1471.

24) 1542 X 27 Albrechto laiškas Jonui ryšium su jo ankstyvesniu pranešimu apie magistro Herrmanno ligą. Kartu informuoja, kad mokykla lektorių klausimą jau sutvarkiusi.

Ištraukų duoda *P. Tschakert* l.c. III p.25-26 N. 1481.

25) 1543 IV 1 Jonui rašytas Albrechto laiškas, kuriame atsako į 1543 II 17 Jono laišką apie Herrmanno (Westphalus) mirtį ir siūlo Jonui priimti partikuliaro rektoriaus vietą.

Ištraukų duoda *P. Tschakert* l.c. III p.36 N. 1524.

26) 1543 V 7 M. Liuterio laiškas Albrechtui apie Jono pageidavimą, prieš važiuojant į Karaliaučių, nuvykti į "Welschlandą"; tai jam patarė Melanchtonas.

Ištraukų duoda *P. Tschakert* l.c. III p.38 N. 1536.

27) 1543 VII 16 Liuteriui rašytas Albrechto atsakymas, kuriame linki Jonui laimingai nukeliauti į Italiją.

Ištraukų duoda *P. Tschakert* l.c. III p.41-42 N. 1548.

28) 1543 X 6 Jonui rašytas Albrechto laiškas, kuriame praneša, kad, patenkindamas jo prašymą, jis jau nusiuntęs 100 guldenų Rapolionio ir Hegemono promocijoms apmokėti.

Ištraukų duoda *P. Tschakert* l.c. III p.47 N. 1576.

29) 1544 III 10 iš Wittenbergo Albrechtui rašytas Jono laiškas, kuriame praneša, kad jis greitai ruošiąsis vykti į Karaliaučių (laiškas gautas VI 6).

30) 1544 III 20 Jonui rašytas Albrechto laiškas, kuriame jis jį kviečia kiek galint greičiau atvykti į Karaliaučių institucijų lektūros paimti.

Ištraukų duoda *P. Tschakert* l.c. III p.65 N. 1642 ir *P. Toeppen* Die Gruendung der Universitaet Koenigsberg 1944 p.167.

31) 1544 VI 12 Jonui rašytas Albrechto laiškas, kuriame, atsakydamas į III 10 Jono laišką, džiaugiasi, kad jis pagaliau pasiryžęs tuojau atvykti į Karaliaučių.

Ištraukų duoda *P. Tschakert* l.c. III p.76-77 N. 1675 a.

32) 1544 VII 16 Melanchtono laiškas Albrechtui su Jono rekomendacija.

Ištraukų duoda *P. Tschakert* l.c. III p.78 N. 1683. Ištisai išspausdino *C. G. Bretschneider* Corpus reformatorum p.443-444.

33) 1544 VIII 28 Melanchtonui rašytas Albrechto laiškas, kuriame džiaugiasi, kad Jonas jau atvykęs į Karaliaučių ir pasiėmęs pirmojo Karaliaučiaus universiteto teisių profesoriaus pareigas.

Ištraukų duoda *P. Tschakert* l.c. III p.81 N. 1695.

34) 1548 VII 3 Albrechto raštas universiteto rektoriui Jonui su pasiūlymu Aurifaberį priimti profesorium.

Ištraukų duoda *P. Tschakert* l.c. III p.190 N. 2119.

35) 1566 XII 1 Jono laiškas J. Moerlinui.

Mini *A. Seraphim* Handschriften Katalog 1909 p.138.

36) 1567 VIII 18 Jono laiškas tam pačiam.
Mini *A. Seraphim* l.c. p.139.

37) 1567 II 7 (?) Jono laiškas tam pačiam.
Mini *A. Seraphim* l.c. p.139.

38) 1571 IV 14 Jono laiškas Jonui Jokūbui Truchsessui, Sembos landfogtui.
Mini *A. Seraphim* l.c. p.51.

39) 1571 V 16 Jono laiškas tam pačiam.
Mini *A. Seraphim* l.c. p.52.

40) 1573 I 29 Jono laiškas tam pačiam.
Mini *A. Seraphim* l.c. p.52.

Literatūra. Scriptorum publice propositum in academia Witebergensis I 1560 p.64, 111.

S. Starovolscius Monumenta Sarmatorum 1655 p.362-363.

G. Suevus Academia Wittebergensis 1655.

M. Lilienthal Historische Beschreibung der Thums d. Stadt Koenigsberg 1716 p.57-58.

(") Kurzgefasste Historie d. Koenigsbergischen Academie — Erleutertes Preussen (Fortsetzung) IV St. 44 1727 p.583.

D. H. Arnoldt Geschichte der Koenigsberger Universitaet II 1746 p.239.

(") Fortges. Zusaetze zu seiner Historie d. Koenigsberger Universitaet 1769 p.45.

J. F. Goldbeck Nachrichten von d. koenigl. Universitaet zu Koenigsberg i.P. 1782 p.9.

G. Ch. Pisanski Entwurf einer preussischen Literaergeschichte 1791 p.168, 220, 277, 366 (1886 60, 181, 183).

Faber Ph. Melanchtons Briefe 1817 p.25.

de Wette Luthers Briefe 1825 V p.557.

Gebser und Hagen Der Dom zu Koenigsberg II 1835 p.203.

C. G. Bretschneider Corpus Reformatorum. Ph. Melanthoni Opera V 1838 p.443-444.

C. E. Foerstemann Album Academiae Vitebergensis I 1841 p.113, 166.

Th. Muther Aus dem Universitaets- u. Gelehrtenleben 1866 p.46-47.

P. Toeppen Die Gruendung der Universitaet Koenigsberg 1844 p.82-83, 87-88, 91, 94, 105, 107, 110, 111, 120-121, 125, 146, 211, 217.

P. Gallandi Koenigsberger Stadtgeschlechter — Altpr. Monatsschrift XIX 1882 p.235-236.

E. D. Schnaase Andreas Aurifaber u. seine Schola Dantiscana — Altpr. Monatsschirft XI 1874 p.312.

S. Tomkowicz Metrica nec non Liber Nationis Polonicae Universitatis Lipsiensis — Archiwum do dziejów oświaty II 1882 p.434, 441.

(") Materyały do historyi stosunków kulturalnych w XVI w. na dworze królewskim polskim 1915 p.47, 50.

J. Koestlin Die Baccalaurei u. Magistri d. Wittenberger philosophischen Fakultaet — Osterprogramm d. Univ. Halle II 1888 p.22; III 1890 p.8, 21, 23.

P. Tschakert Urkundenbuch zur Reformationsgeschichte I 1890; II p.240-241, 246-248, 251, 262-263, 287, 387, 394, 399, 403-404; 406, 428, 435, 436, III p.3, 9-10, 12, 15-16, 18, 23, 25-26, 36, 38, 41-42, 47, 64-65, 76-78, 81.

(") Herzog Albrecht von Preussen 1894 p.57-58.

K. Lohmeyer Kaspar v. Nostitz Haushaltungsbuch 1893 p.255.

G. Erler Die juengere Matrikel d. Universitaet Leipzig I 1909 p.62.

(") Die Matrikel d. Albertus Universitaet I 1910 p.XVI, 154; II 1911/1912 p.166.

Th. Wotschke Vergerios zweite Reise nach Preussen u. Litauen — Altpr. Monatsschirft XLVIII 1911 p.232-233.

(") Geschichte der Reformation in Polen 1911 p.56.

(") Johann Lasitius — Zeitschr. f. slav. Philologie II 1926 p.459.

H. Freytag Die Preussen auf d. Universitaet Wittenberg 1903 p.17-20, 33.

A. Seraphim Handschriften Katalog d. Stadtbibliothek Koenigsberg 1909 p.51, 53, 125.

Litovskaja Metrika I 3. Perepisi vojska litovskago 1915 p.223, 285, 335, 1303.

Z. *Ivinskis* Kirchengesang in Litauen im XVI-XVII Jhr. — Commentationes Balticae I 1953 p.79.

J. Gerullis Mažvydas 1922 p.XXXV (vokiškajam leidime p.XXXX), 492-494.

Goetz von Salle Geschichte der Albertus Universitaet 1944 p.7, 9, 15, 21, 47.

Vaclovas Biržiška Lietuviškų knygų istorijos bruožai I 1930 p.41.

(") Lietuvių rašytojų kalendorius 1946 p.22.

(") Senųjų lietuviškų knygų istorija I 1953 p.96; II 1957 p.160.

K. Jablonskis Istorijos archyvas I 1934 p.425, 549.

Kirtoforas (Kyrtophoras) Jonas — Lietuvių Enciklopedija XI 1957 p.525.

6. Abelis Vilis

Biografija. Pavardė buvo rašoma Will, kartais net Wild. Tikroji Abelio gimimo ir mirimo data nėra žinoma. Greičiausiai, jis buvo kilęs iš tų pačių Pabėtų (Karaliaučiaus apygardoje), kuriuose jam teko praleisti ir žymiausią savo gyvenimo dalį. Pabėtuose Viliai minimi jau beveik nuo XVI a. pradžios. Jau 1527 m. Pabėtuose minimas Matijošius Vilis, kuriam 1527 VII 7 aktu kunigaikštis Albrechtas užrašė Pabėtų malūną. Tik nėra aišku, kokie santykiai buvo tarp šio Matijošiaus ir buvusių čia vėliau kunigų Mykolo ir Abelio Vilių. Bet atrodo, kad jo artimas giminaitis, gal ir sūnus, buvo Mykolas Vilis, buvęs čia dar prieš sekuliarizaciją katalikų kunigu, o paskiau virtęs vienu pirmųjų protestantų kunigų Mažojoje Lietuvoje; toks jis žinomas Pabėtuose nuo 1520 m., t.y. dar prieš oficialią sekuliarizaciją, ligi 1540 m. Anot D. H. Arnoldto, Mykolas Vilis buvo įvestas į parapiją tiktai 1529 XI 3. Tačiau įvedimo data toli gražu nevisada tesutapdavo su paskyrimu kokios bažnyčios kunigu. Mykolas Vilis galėjo gauti tą parapiją, kurią jis anksčiau valdė būdamas katalikų kunigu, ir dar be jokio oficialaus įvedimo. Mykolo Vilio materialinė padėtis buvusi labai sunki, ir dėl to jis jau 1540 m. išsikėlė į Klaipėdą įgulos kunigu.

Jau 1542 m., t.y. vos dvejiems metams praėjus nuo išsikėlimo iš čia Mykolo Vilio, Pabėtų parapiją jau valdo Abelis Vilis po Isoliuso, pakeitusio čia Mykolą Vilių. Tai tuo laiku jis turėjo mažiausia 25-27 metus, taigi jis bus gimęs ne vėliau kaip 1515 metais. Neatrodo, kad jis būtų Mykolo Vilio sūnus, nes tuo laiku, kada jis gimė, Mykolas Vilis dar buvo katalikų kunigas, ir galėjo vesti, jei apskritai jis buvo vedęs, ne anksčiau kaip 1520 m. Taigi galimas daiktas, kad Abelis buvo kilęs iš ano Matijošiaus Vilio šeimos.

Nėr žinios, kur ir kokiu būdu Abelis Vilis buvo paruoštas kunigo darbui. Tuo laiku Mažojoje Lietuvoje stingant protestantų kunigų, ypač mokančių vietos kalbos, neretai kunigais buvo skiriami vietiniai žmonės ir atėjūnai iš Didž. Lietuvos ir negavę sistemingo mokslo, tik neretai jį jau vėliau pagilindami. Tai ir čia gal 1544-1545 m. įsimatrikuliavęs Karaliaučiaus universitete *Abel Wild Regiomontanus* buvo tas pats jau kunigas Abelis Villis, stojęs universitetan teologijoje pasitobulinti. 1546-1547 m. tame pačiame universitete buvo įsiregistravę dar du Viliai (Will) —

Joannes ir Christophorus — galėjo būti ir Abelio Vilio broliai, ar bent iš tos pačios šeimos kilę.

Dar prieš 1554 m. Karaliaučiuje iškilus reikalui išversti į prūsų kalbą Liuterio enchiridioną, nes vien tiktai tuo laiku turimų dviejų netobulų 1545 metų prūsiškų katekizmų bažnytiniam darbui buvo per maža, kunigaikščio rūmų pamokslininkas Funckas tam darbui rekomendavo Abelį Vilį. (Šis Funckas gimė 1518 II 7, nuo 1549 m. buvo Karaliaučiaus kunigaikščio Albrechto rūmų pamokslininkas. 1551 m. jis virto osiandrininku, ir nors 1556 m. jis ir atšaukė savo prie jų prisidėjimą, bet vis dėlto 1566 X 28 jis kartu su Horstu ir Schnelliu buvo nugalabytas). Jau pats tas faktas, kad Vilis buvo tam darbui rekomenduotas tuo laiku, kada jau visa eilė jaunuolių, mokančių prūsiškai, buvo priimti universitetan, sako, kad Vilis pakenčiamai mokėjo prūsiškai, nors vėliau, XIX-XX a. kiti kalbininkai ir abejojo. Kadangi vis dėlto tos kalbinės medžiagos, kurią teikdavo anie abudu prūsų katekizmai, buvo per maža pakenčiamai šiam platokam Liuterio katekizmui į prūsų kalbą išversti, tai, matyti, norėdamas atitinkamos medžiagos semtis tiesiog iš prūsiško, prūsiškai dar kalbančio kaimo, Vilis pasiėmė padėjėju gerai prūsiškai, kuršiškai ir lietuviškai mokantį Bogyčių baudžiauninką Povilą Megotę (Megotte) (jis buvo gyvas dar 1595 m.), kuris jau nuo 1547 m. buvo Pabėtų bažnytiniu "tulku" (vertėju). Tačiau Viliui buvo nelengva naudotis Megotės pagalba, nes jo ponas, amtmonas von Eichicht, taip buvo pasunkinęs baudžiavą, jog Megotė tiesiog neturėjo laisvo laiko bent kuo Viliui padėti. Dėl to ir pats vertimo darbas žymiai vėlavosi, ir Vilis 1554 VII 26 savo rašytame Funckui laiške nusiskundžia tokia padėtimi ir vadina patį Eichichtą tiesiog "šėtono įrankiu". Tuo pačiu kartu jis stengėsi pasiteisinti dėl taip užvilkinto darbo. Jis jį baigė tiktai apie 1561 m., t.y. maždaug per 7 metus, ir kai kurias enchiridiono dalis jau vertė ne iš pirmųjų Liuterio tekstų, bet iš 1558 m. vokiškos agendos.

Kiek darbą sutrukdė ir Vilio santykiai su Funcku. Jau 1554 m. dėl savo simpatijų osiandrininkams jis kurį laiką buvo uždarytas kalėjime. Bezzenbergeris spėja, kad jis, greičiausiai, kalintas dėl ano laiško Funckui, kuriame jis neigiamai buvo atsiliepęs apie oficialųjį valdžios pareigūną. Tačiau parapiečiai, sudėję kiek pinigų ir įnešę už savo kleboną piniginį užstatą, jį iš kalėjimo išvadavo ir grąžino parapijon.

Bet ir savo bažnytinės vyriausybės akyse jis neturėjo perdaug gero vardo. 1569 m. vizituodamas Sembos vyskupiją, vyskupas Joakimas Moerlinas aplankė ir Pabėtų parapiją ir 1568 m. gegužės 18 d. surašė išlikusį tos vizitacijos aktą, kuriame ir sužymėjo eilę priekaištų Viliui.

Apie jį jis bendrai išsireiškia, kad tas osiandrininkų šalininkas savo klebono pareigas netvarkingai atlikdavęs. Parapijos sodo pastate leidęs apsigyventi keliems amatininkams, kurie čia įsitaisę duonos kepyklą ir prekiaudavę čia ne vien savo iškepta duona, bet ir alumi. Ta prekyba jie versdavęsi ir klebonijoje. Vilis turėjęs teisę laisvai žvejoti parapijos malūno tvenkinyje, bet tik savo stalo reikalui, tam panaudodamas ir savo darbininką. Bet ir šia teise jis piktnaudžiaudavęs ir tas žuvis kitiems pardavinėdavęs. Jis taip pat savo reikalams išeikvojęs dalį bažnytinio turto, kaip ir 11 markių, kurias parapiečiai buvo sudėję bažnytiniam sodui pasodinti ir sutvarkyti. Jo bernas sudeginęs sodo tvoros medžiagą, lygiai taip pat, kaip Vilis plačiai savo naudai suvartodavęs medžiagą iš parapijos miško. Šiaip Moerlinas ir daugiau ten netvarkos buvo suradęs, bet jo nepašalino ir nenubaudė, kadangi jis pažadėjęs pasitaisyti.

Apie 1575 m. Vilis apako, ir jau nebegalėjo eiti klebono pareigų. Jam pavyko išsirūpinti valdžios leidimą apsigyventi Karaliaučiaus Lebo (Loebenichto) ligoninėje, kur jis, matyti, netrukus ir mirė, gal net tais pačiais 1575 m., nes jau nuo 1575 XII 16 į jo parapiją Pabėtuose buvo paskirtas kunigas Jonas Hermanas Decimatorijus.

Raštai. Enchiridion Der kleine Catechismus Doctor Martin Luthers, Teutsch und Prussisch. Gedruckt zu Koenigsberg in Preussen durch Johann Daubman. M.D.LXI. Kita antraštė: Der kleine Catechismus Doctor Martin Luthers Deutsch vnd Preussisch, vor die Pfarrer auf dem Lande, die Einfeltigen daraus zu vnterweisen, vnd die Jugent darinn zu ueben, damit sie erlernen moegen, was jhnen nuetzlich ist zu jhrer Seligkeit und Darneben das Traw- vnd Tauff-buechlein, wie solches in der Kirchenordnung jetzung im Land zu Preussen gehalten wird.

Stas Likuts Catechismus D.M.L. Mixkai bhe Prusiskai, prastans Predickerins no tautan, Stans Langiseilingins praipowaidint, bhe stan Maldunin enstesmu preiiaukint, kad stai ismukint massiska tenneimons enterpon ast, prei tennison Deiwutisken Preistesmu stas Luebi bhe Crixtisne laiskas kuigi stas subs en stesmu kirkis teikusnan tenti en Prusiskan tautan laikuts wirst Anno M.D.LXI. p.134.

Tarp kelių išlikusių egzempliorių yra kai kurių skirtumų, matyt, atsiradusių tada, kada, dalį egzempliorių išspausdinus, tekstas kituose dar buvo taisomas. Pradžioje eina kunigaikščio Albrechto prakalba ir paties Villio paaukojimas Albrechtui. Pabaigoje yra dalis prūsiškos agendos.

Dokumentai. 1) 1527 VII 7 kunigaikščio Albrechto aktas, kuriuo Matijošiui Viliui atiduodamas Pabėtų malūnas.

Išspausdino *A. Rogge* Cultur- und Kirchenhistorische Streifzuege im Kirchspiel Pobethen — Altpr. Monatsschrift XI 1874 p.536-537.

2) 1539 X 14 Albrechto reskriptas apie Mykolo Villio materialinės padėties pagerinimą.

Išspausdino *A. Rogge* l.c. p.537-538 ir *P. Tschakert* Urkundenbuch II 1890 p.391 (N. 1215).

3) 1554 VII 26 Abelio Villio laiškas Funckui apie G.v. Eichichtą.

Išspausdino *A. M.* (*Meckelburg*) Neue Preussische Provinzial Blaetter VII 1855 p.396-397 ir *P. Tschakert* Altpr. Monatsschrift XXVI 1889 p.514-515. Ištraukų duoda *Rogge* l.c. p.539 ir *E. Berneker* Die Preussische Sprache 1896 p.88-89.

4) 1566 VI 30 A. Vilio laiškas, kuriuo jis išnuomoja bažnytinį sodą Hansui Schultischen.

Išspausdino *A. Rogge* l.c. p.539-540.

5) 1569 V 18 vyskupo Joachimo Moerlino Pabėtų bažnyčios vizitacijos aktas.

Išspausdino *F. Koch* Altpr. Monatsschrift XLIV 1907 p.278.

Ištraukų duoda *A. Bezzenberger* Zeitschrift f. vergl. Sprachforschung XLI 1907 p.65.

6) 1595 II 3 Povilo Megotės prašymas Prūsijos kunigaikščiui.

Išspausdino *G. Gerullis* Ein Bittgesuch von Abel Wills Tolken — Filologu Biedribas Raksti VIII 1928 p.52-53.

Literatūra. *D. Braun* Bibliotheca Brauniana 1723 p.25.

M. Praetorius Historische Nachricht von den alten Preussischen Sprache —Acta Borussica II 4 1731 p.544-545.

D. H. Arnoldt Kurzgefasste Kirchen Geschichte 1769 p.289.

(") Kurzgefasste Nachrichten von allen Predigern I 1777 p.29.

J. A. Pauli Kurtzer Entwurf einer weltlaeufigen Ausfuehrung einiger Saetze von alten Preussischen Sprache — Acta Borussica III 1742 p.585-588.

A. Krause Litthauen 1834 p.98.

F. Bopp Ueber die Sprache der alten Preussen — Abhandlungen der Berliner Akademie d. Wissenschaften 1853.

J. S. Vater Die Sprache der alten Preussen 1821 p.1-69.

S. B. Linde O języku dawnych prusaków — Roczniki Warsz. Towarz. Prz. Nauk XV 1822 p.212, 266-267.

G. H. F. Nesselmann Die Sprache der alten Preussen 1845 p.8-34.

(") Thesaurus linguae prussicae 1873 p.VII, 222, 2nž.

(") Ein deutsch-preussisches Vocabularium — Altpr. Monatsschrift V 1868 p.469-472.

(") Kritische Bemerkungen ueber das deutsch-preussische Vokabular — Altpr. Monatsschrift VI 1869 p.315, 321.

A. M. (*A. Meckelburg*) Notiz zur Geschichte der Uebersetzung der Lutherschen Katechismus in d. Preussische — Neue Preussische Provinzial Blaetter VII 1855 p.396-397.

Bolius — Neue Preussische Provinzial Blaetter VII 1855 p.296.

A. Rogge Cultur- und Kirchenhistorische Streifzuege im Kirchspiel Pobethen — Altpr. Monatsschrift XI 1874 p.535-540.

A. Leskien Deklination im slavisch-litauischen und germanischen 1876.

A. Bezzenberger Altpreussisches I. Zur Kritik des altpreussischen Textes — Altpr. Monatsschrift II 1878 p.270-279.

(") Ueber die altpreussische Katechismen — Sitzungsberichte der Alterthumsgesellschaft Prussia XX 1896 p.89-94.

(") Studien ueber die Sprache der preussischen Katechismen — Ztschr. f. vergl. Sprachforschung XLI 1907 p.65-127.

(") (Recenzija Trautmanno Die altpr. Sprachdenkmaeler) — Ztschr. f. vergl. Sprachforschung XLIV 1911 p.296.

F. Bechtel Zum altpreussischen Enchiridion — Altpr. Monatsschrift XVIII 1881 p.310-319.

C. C. Uhlenbeck Die drei altpreussischen Katechismen 1889 p.13-47.

P. Tschakert Zur Enstehungschichte des altpreussischen Katechismus von Abel Will — Altpr. Monatsschrift XXVI 1889 p.514-515, 703.

(") Urkundenbuch zur Reformationsgeschichte I 1890 p.341; II p.391 (N. 1215).

F. Fortunatov Ob udarenii i dolgote v baltijskich jazykach — Russkij Filologičeskij Vestnik XXXIII 1895 p.252-297.

E. Berneker Die preussische Sprache 1896 p.22-87, 88-237.

M. Schultze Grammatik der altpreussischen Sprache 1897 p.IV, 66.

A. Brueckner Preussisch und Polnisch — Archiv f. slav. Philologie XX 1898 p.481-515.

J. Sembrytzki Geschichte der Stadt Memel 1900 p.60.

E. Volteris Lietuviška chrestomatija 1901 I.

F. Tetzner Die Slawen in Deutschland 1902 p.14-15, 21.

(") Abel Will von Pobethen — Wanderer durch Ost- und Westpreussen IV 1907 p.71-74.

Franz Koch Joachim Moerlin als samlaendischer Bischof — Altpr. Monatsschrift IV 1907 p.273-274.

R. Trautmann Altpreussische Sprachdenkmaeler I 1909; II 1910 p.XXXII, 470.

(") Die Quellen der drei altpreussischen Katechismen und der Enchiridion von Willent — Altpr. Monatsschrift XLVI 1909 p.217-231, 465-479.

(") Miszellen — Ztschr. f. vergl. Sprachforschung XLIII 1909 p.174-175.

G. Erler Die Matrikel der Albertus Universitaet I 1910 p.2.

E. Lewy Preussisches—Indogermanische Forschungen XXXII 1913 p.170-179.

E. Hermann Wills Kentniss des Preussischen — Ztschr. f. vergl. Sprachforschung XLIII H. I/2 1915 p.147-158.

E. Nieminen Der urindogermanische Ausgang *ai* im Baltischen 1922 p.71 ir kt.

J. Gerullis Baltica — Archiv f. slav. Philologie XXXIX 1924 p.65-66.

(") Ein Bittgesuch von Adel Wills Tolken — Filologu Biedribas Raksti VIII 1928 p.50-53.

(") Zur Beurteilung des altpreussischen Enchiridions — Streitbergs Festgabe 1924 p.96-105.

K. Būga Lietuvių kalbos žodynas I 1924 p.LXIII.

J. Endzelins Sikumi (Prūšu (tu) satini — Filologu Biedribas Raksti VIII 1928 p.7.

(") Altpreussische Grammatik 1944 p.200, 2 (Senprūšu valoda 1943).
W. Mannhardt Letto-preussische Goetterlehre 1936 p.273, 281.
Z. *Rysiewicz* L'accentuazione dell'antico prussiano — Studi Baltici 1940 p.92-104 (Il problema filologico dell'Enchiridion).
Weder Funk Johannes — Altpreussische Biographie I 1941 p.202.
V. Vileišis Tautiniai santykiai Mažojoj Lietuvoje 1935 p.20-23.
Vaclovas Biržiška Senųjų lietuviškų knygų istorija I 1953 p.77, 79-81.
Petras Jonikas Lietuvių kalbos istorija 1953 p.32-33.
Vydūnas Siebenhundertjahre deutsch-litauischer Beziehungen 1932 p.267.

7. Martynas Mažvydas

Biografija. Vadino save Vaitkūnu, t.y. Vaitiekaus sūnumi (lotyniškai tai viename rašte kunigaikštis Albrechtas išvertė į Albertides). Lotyniškai savo pavardę rašėsi Mossuidius (Albrechtas jį viename laiške pavadino Metzwidius), lietuviškai 1547 m. katekizme akrostiku pasirašė Masvidius, 1549 m. Mosuidas. J. Šliūpas jį pavadino Mažvydys. P. Pakarklis pavertė vokiečiu Machwitzu ar Magwitzu, o 1855 m. A. F. A. (Adamovičius) pavertė jį Jurgiu Martynu Moscovidiusu, supainiojęs jį dar su Jurgiu iš Eišiškių, ir verčia jį būti ne Kulviečio mokiniu, bet jo mokyklos steigėju ir net 1539 m. Vilniaus liuteronų pamokslininku. Tai vis grynos pasakos.

Nežinome nei jo gimimo vietos, nei metų, bet spėjama, kad jis gimęs apie 1520 m. Gimė Didžiojoje Lietuvoje, bet, kadangi tenai buvo daugybė Vaitiekų bei Vaitkūnų, iš jų daugybės neįmanoma pasirinkti tinkamo mūsų Mažvydui. Pvz. 1528 m. Lietuvos kariuomenės sąrašu iš Karšuvos valsčiaus vieną arklį statė Micko Voitkovič, iš Kurklių Jan Voitkovič ir Jurij Voitkovič, 1567 m. iš Pavandenio ir Kurklių Motiejus Voitkoitis, iš Veliuonos Sim Voitkoitis, Grigul Voitkunos, Pavel Voitkunos, iš Viduklės Sebostian Voitkoitis, iš Pajūrio vls. net Martin Voitkovič, taip pat Jokūbas Voitkaitis, Pavel Voitkaitis ir kt. J. Senkus mano, kad forma Vaitkūnas buvo paplitusi į vakarus nuo Nevėžio, ligi Šiaulių ir Raseinių. Tačiau K. Jablonskis rado Žemaitijoje ir Mažvydų, būtent, 1537 m. Didžiųjų Dirvėnų vls. gyveno Aukutėlis Mažvydaitis, 1542 m. Pašiaušės dvare Kražių vls. veldomas Mažvydas, 1555 m. Tytuvėnų dvare, Viduklės vls., Minkus Možvydaitis; visi jie buvo valstiečiai. K. Jablonskis mano, kad jie nieko bendra su Martynu Mažvydu nebuvo turėję, nors atrodo, kad anas Mažvydaitis iš Tytuvėnų prie Viduklės — Jono Bilevičiaus būstinės — galėjo ką bendra ir turėti, nes kaip tik Bilevičius bene siuntė Mažvydą į Karaliaučių, tai ir galėjo jį pažinti, turėdamas jį čia pat po ranka Tytuvėnuose.

Kita vertus, tame pačiame 1555 m. Tytuvėnų inventoriuje minimas ir Matej Voitkoitis z synom Petrašom ir Jan Vaitkaitis z synom s bratjej Jurgelem Martinom (1581 m. jų jau nėra), 1566 m. Kretingos vls. Tūbausiuose Gryč Mažvydaitis.

Kaip matome, tiek Vaitkūnai, tiek ir žinomi Mažvydai ir Mažvydaičiai visi buvo žemaičiai.

Tai, greičiausiai, ir Martynas Mažvydas bus buvęs žemaitis. Tačiau, dėl jo raštų kalbos savybių, kuriose yra ir aukštaitiškų ir žemaitiškų elementų, paprastai tariama, kad jo motina buvusi žemaitė, tėvas aukštaitis, o jo pusbrolis Vilentas galėjęs gimti iš Mažvydo motinos sesers. Bet A. Schleicheris nenori jo pripažinti žemaičiu. O K. Jablonskis jo žemaitiškos kalbos aukštaitiškumus gal teisingai aiškina ne mišrios šeimos, bet tos bendrinės lietuvių kalbos įtaka, kuri jau tuo laiku buvo susidariusi Lietuvoje ir kurios jis galėjęs išmokti ne iš motinos, bet iš tos aplinkos, kurioje jis gyveno, dar besimokydamas kur Kaune ar Vilniuje ar kurio Lietuvos didiko dvare. Tačiau apskritai jo tėvo aukštaitiškumas yra atmestinas, nes ne tik kad visi Vaitkūnai ir Mažvydai buvo žemaičiai, bet ir pietiniai žemaičiai, nes, jei jis būtų kilęs iš Žemaitijos šiaurės, tai būtų buvęs ne Vaitkūnas, bet Vaitkaitis. Taigi Mažvydo tėviškės tektų ieškoti kur nors apie Kražius — Tytuvėnus — Viduklę.

Kadangi Vilentas save vadino bajoru ir buvo Mažvydo pusbrolis, tai buvo manoma, kad ir Mažvydas buvo kilęs iš bajorų. K. Jablonskis taria, kad jis, greičiausiai, buvo kilęs iš miestelėnų, nes savo kilme jis niekada nesigyrė. Bet lygiai taip pat jis galėjo kilti ir iš valstiečių, juo labiau, kad, kaip matėme, tarp ligi šiol surastų Mažvydų ir Mažvydaičių nėra nei bajorų, nei miestelėnų. O Vilento bajoriškumas galėjo eiti vien iš tėvo.

Kadangi, būdamas pirmame universiteto semestre, Martynas paruošė savo katekizmą, ar net į universitetą stojo, turėdamas jau visą savo spaudai paruoštą rankraštį, tai, be abejo, jis tuo laiku buvo jau subrendęs žmogus, taigi buvo gimęs ne vėliau kaip 1520 m. Kita vertus, sprendžiant iš jo neblogo jau pirmaisiais jo studijų metais lotynų kalbos pasiruošimo, tenka tarti, kad, prieš stodamas į Karaliaučiaus universitetą, jis jau kur kitur savo vėlesnioms studijoms ruošėsi. Nė vieno Vakarų Europos universiteto matrikulose jo nerandame, o ir jis, be abejo, anksčiau niekur Vokietijoje nestudijavo, nes, į Karaliaučiaus universitetą stodamas, jis dar visai vokiškai nemokėjo, ir, tik ilgesnį laiką pagyvenęs Mažojoje Lietuvoje, bet to, ir vedęs vokietę, bent tiek pramoko vokiškai, kad galėjo verstis iš vokiečių kalbos tiek kaip vertėjas, tiek ir rašytojas; bet savo korespondenciją vis vien vedė tik lotyniškai. Kai kas tardavo, kad jis, prieš atvykdamas į Karaliaučių, kurį laiką studijavęs ir Krokuvos akademijoje. Tačiau tos akademijos sąrašuose nėra nei jo, nei kokios kitos pavardės, kuri galėtų būti jam priskiriama. Nuo 1527 ligi 1547 m. į Krokuvos akademiją iš Lietuvos stojo tik du Martynai (1535 ir 1540 m.), bet ne Vaitiekaus Alberto sūnūs; o

vienintelis stojęs Alberto Vaitiekaus sūnus buvo 1533 m. Morkus de Kiedani. O tuose sąrašuose, nors ir yra nemaža klaidingų ir klaidinančių gimimo vietų nurodymų (pvz. Rapolioniui ar Kulviečiui), bet stojančiųjų vardai ir jų tėvų vardai visados teisingai buvo įrašomi. Taigi, greičiausiai, jis savo studijoms buvo pasiruošęs kur nors Lietuvoje; visai galimas daiktas, kad anoje, 1540-1542 m. Vilniuje veikusioje Kulviečio mokykloje. Tai rodo ir tas faktas, kad vėliau kunigaikščio Albrechto jis buvo į Karaliaučių iškviestas kaip tik iš Vilniaus, ir tai, kad 1547 m. pradžioje, leisdamas savo katekizmą, jis čia iš svetimų raštų, be dviejų spėjamų Rapolionio giesmių, kurias galėjo gauti dar 1545 m. tiesiogiai iš Rapolionio, įsidėjo dar vieną neabejotiną Jurgio Zablockio ir vieną ar dvi spėjamas Abraomo Kulviečio giesmes, kurias galėjo iš jų gauti ar nusirašyti dar savo paruošiamųjų studijų laikais Vilniuje.

Nors ir neminimas Mažvydo vardas, bet atrodo, kad pirmąją abejonių nekeliančią žinią apie Mažvydą mums teikia 1545 V 1 vyskupo Pauliaus Sperato laiškas Rapolioniui ir Kulviečiui. Šiame laiške, kuris jau, greičiausiai, Kulviečio ir Rapolionio rankų nepasiekė, greitai jiems mirus, Speratus praneša, kad siunčiąs jiems kunigais paruošti penkis lietuvius jaunuolius. Nors Speratus šių jaunuolių neįvardijo, tačiau, greičiausiai, jų tarpe buvo ir atvykęs jau 1545 m. balandžio mėnesį Mažvydas su Vilentu ir keletas tų, kurie 1544-1545 m. įsimatrikuliavo Karaliaučiaus universitete: Augustinus Jamantowitz (Jomantas), Joannes Zaphischa Lituanus, Joannes Adamus Lithuanus, Matheus Paulus (Pauli?) Lituanus, Joannes Schuka Vilnensis, Christophorus Willewitz, nors tų visų tik vienas Jomantas iškilo lietuviu kunigu. Staigi Rapolionio ir Kulviečio mirtis šį Sperato planą suardė, bent kiek jis lietė Mažvydą su Vilentu. Galimas daiktas, kad jiems buvo patarta, kol paaiškės Rapolionio ir Kulviečio pavaduotojai, grįžti į tėviškę ar į Vilnių ir tenai laukti naujo skyrimo. Tuomet, matyt, Mažvydas ir grįžo Didžiojon Lietuvon.

Naują Mažvydo kvietimą į Lietuvą J. Bertoleitis (ir juo sekę K. Jablonskis ir kiti) sieja su Albrechto laišku Žemaitijos vietininkui Jonui Bilevičiui, kuriame Albrechtas, eilei protestantų kunigų Mažojoje Lietuvoje mirus, prašo jį parūpinti išmokslintų ir lietuviškai mokančių kandidatų užimti kunigų vietoms Mažojoje Lietuvoje. Vienas tokių kandidatų, anot Bertoleičio, buvęs Mažvydas. Albrechto laiškas Bilevičiui buvo rašytas iš Vilniaus 1546 V 8, o lygiai po mėnesio, VI 8, Albrechtas jau asmenišku laišku kviečia Mažvydą. Tai turėtume tarti, kad per vieną mėnesį Albrechto laiškas pasiekė iš Vilniaus Viduklę, kur gyveno Bilevičius. Bilevičius kitų kandidatų tarpe surado ir Mažvydą, apie tai jau į Karaliaučių pranešė

Albrechtui, ir tas tuojau iškvietė Mažvydą. Turint galvoje ano laiko susisiekimo netobulumus, toks tempas būtų visai neįmanomas. Greičiausia, tarp tų kandidatų Mažvydo nebuvo. Bet jo kvietimas į Karaliaučių buvęs susijęs, visų pirma, su tuo, kad jau prieš metus Albrechtas gavo Mažvydą asmeniškai pažinti, pastarajam pirmą kartą Karaliaučiun atvykus. Pats Albrechto kvietimo tonas aiškiai sako, kad kreipiamasi ne į visai nežinomą asmenį, apie kurį tik pirmą kartą išgirsta, bet į žmogų, su kuriuo jau anksčiau buvo susitarta, ir todėl net nerandama reikalo nurodyti to tikslo, kuriam jis kviečiamas. Kita vertus, įteikęs Mažvydui Albrechto laišką "fizikas" Jonas Bretschneideris buvo nuolatinis Albrechto įgaliotinis, kuris nebuvęs specialiai Mažvydo reikalu siunčiamas, bet kitais Albrechto reikalais važiavo į Vilnių, tai pasiėmė laišką ir Mažvydui, nes Albrechtas žinojęs, kad kaip tik Vilniuje Mažvydas to laiško ir laukia. Kadangi prieš mėnesį Albrechtas savo laišką Bilevičiui rašė iš Vilniaus, tai, greičiausiai, ten tuo metu jis ir matė Mažvydą ir su juo aptarė jo grįžimo į Karaliaučių galimumus, o po to, pats grįžęs į Karaliaučių (Mažvydui laiškas rašytas iš Karaliaučiaus) ir ten išaiškinęs Mažvydo studijų ir darbo galimumus, tuojau per Brentschneiderį jį ir iškvietė. Bilevičiaus atsakymas Albrechtui, jei jis aplamai jam ką nors siūlė (Bilevičiaus atsakymo Karaliaučiaus archyve nėra) galėjo liesti ne Mažvydą su Vilentu, bet kitus kandidatus. Tik vienu atveju galima būtų sutikti su Bilevičiaus tarpininkavimu, būtent, tariant, kad tuo laiku, kada Albrechtas buvo Vilniuje, ten pat atsirado ir Bilevičius, ir kad Albrechtas savo laišką jam asmeniškai įteikė tik kaip įrodymą būsimiems kandidatams, kad jis jų tikrai esąs reikalingas. Bet ir tuo atveju ne dėl to laiško Albrechtas buvo iškvietęs Mažvydą. A. Brueckneris (Reformacja w Polsce II p.257-265) bandė Mažvydo galutinio atvykimo į Karaliaučių datą nukelti į 1544 m. ar net į dar ankstyvesnį laiką, tvirtindamas, kad kažkoks Martynas, išvertęs lenkišką katekizmą, apie kurį jau 1544 m. buvo Karaliaučiuje kalbama, buvęs tas pats Martynas Mažvydas. Šis sugretinimas buvo Bruecknериui reikalingas įrodyti, kad Mažvydas buvęs ne vien lietuvių, bet ir lenkų rašytojas. Gi iš tikro anas Martynas buvo ne Mažvydas, kaip tai išaiškino Tschakertas ir Gerulis, bet Martynas Glossa. Brucknerio tezę mėgino paremti tik vienas Viktoras Weintraubas (Udział Prus Książęcych w reformacyi polskiej) tuo, kad, kaip 1545 I 4 Rapolionis rašė Speratui, anas Martynas peikė vieną Seklucyono katekizmo vietą ir siūlė ją pakeisti atitinkama Maleckio katekizmo vieta, o Mažvydas kaip tik tą vietą, anot Stango, išvertęs ne iš Seklucyono, bet iš Maleckio ("Ne turek"). Weintraubas nemėgino daug paprasčiau aiškinti tuo, kad Mažvydas, kuris gal asmeniškai iš Rapolionio buvo gavęs jo giesmes, galėjo per

pirmąjį savo apsilankymą Karaliaučiuje tiesiogiai iš jo gauti ir nurodymų, kaip aną vietą versti. Pagaliau, apie tai galėjo Mažvydas sužinoti ir iš Rapolionio laiško Speratui. Būtų keista, jei Mažvydas, tarsi pradėjęs dirbti lenkų literatūrai, paskiau ligi mirties nė vieno žodžio lenkiškai nebūtų rašęs, vien lietuvių literatūrai atsidavęs. Galiausiai, mėginta Mažvydą tapatybinti ir su 1548 m. minimu Joannes Melanops Lituanus, kurio tik vienas tautybės požymis atitinka ir Mažvydo, bet tiek pavardė, tiek ir vardas yra skirtingi, ir aišku, kad šis asmuo nieko bendro su Mažvydu nėra turėjęs. Apie savo kvietimą į Karaliaučių ir pats Mažvydas pasisako 1561 VII 21 laiške Albrechtui: Quoniam vero tuo ... celsitudo me clementer ex Lithuania in hac regionem ad propagandam et praedicandam fidem evangelicam vocavit...

Greičiausiai, Mažvydą su Vilentu į Karaliaučių atgabeno Jurgis Zablockis, kuris kartu su jais universitete ir įsimatrikuliavo. Mažvydas univervitete įsirašė prie rektoriaus Sabino 1546 VIII 1. O jau 1547 m. sausio 8 d. buvo pradėtas spausdinti ir jo paruoštas lietuviškas katekizmas. Tiesa, dėl tos datos Ch. Stangas ir juo pasekę kiti tardavo, kad čia sausis reiškiąs ne mūsiškį sausį, bet lapkritį ar gruodį, ir kad tuo būdu pats katekizmas tebuvęs pradėtas spausdinti tų metų pabaigoje, tad ir tebus buvęs išspausdintas tik kitų metų pradžioje. Tačiau šiai pažiūrai, atsirėmusiai tuo, kad Seklucyono katekizmas, iš kurio kai kurias giesmes Mažvydas buvo išvertęs ir savo katekizmui panaudojęs, buvo pasirodęs tiktai 1547 m. rudenį, griežtai prieštarauja įdėtos Zablockio giesmės turinys, kuriame, be kitko, linkima sveikatos ir kunigaikščio Albrechto žmonai, nors ji buvo jau mirusi 1547 m. balandžio 11 d. Taigi savaime ši vieta turėjo būti ne tik parašyta, bet ir išspausdinta dar tuo laiku, kada kunigaikštienė buvo dar gyva, t.y. prieš balandžio 11 d. O Seklucyono giesmyno giesmėmis Mažvydas galėjo pasinaudoti iš rankraščio ar iš korektūrų, nes tas katekizmas buvo spausdinamas toje pačioje spaustuvėje, kurioje buvo spausdinamas ir Mažvydo katekizmas. O ir pats Seklucyonas jau nuo 1541 m. gyveno Karaliaučiuje. Turint galvoje, kad tai buvo pirmoji spausdinta knyga, kuriai, gal išskyrus 1545 m. prūsų katekizmą, Mažvydas jokių senesniųjų pavyzdžių neturėjo, savaime aišku, kad tai nebuvo koks mechaniškas vieno kito svetimo darbo vertimas, bet tam tikra ištrauka iš Seklucyono, Jono Maleckio, Jodocuso Willicho ir Sauromanuso atranka, papildyta originalėmis Rapolionio, Kulviečio, Zablockio ir paties Mažvydo giesmėmis, tad ir šis pirmasis lietuviškas spaudinys negalėjo būti greitai paruoštas, ir tenka manyti, kad, jau stodamas į universitetą, Mažvydas žymia dalimi rankraštį buvo paruošęs, o per tą pusmetį, kuris suėjo nuo jo įsimatrikuliavimo ligi

atidavimo knygos į spaudą, jis tik gavo iš Staphyluso šio parašytą prakalbą (Staphylus-Stapelage, Kaune augęs ir ilgai gyvenęs, gerai mokėjo lietuviškai) ir rūpinosi jau paruoštos knygos išspausdinimu. Visai galimas daiktas, kad šį katekizmą Karaliaučiuje buvo nusistatyta leisti jau 1545 m., t.y. tik išspausdinus 1545 m. pirmąjį prūsų katekizmą ir Mažvydui pirmą kartą atvykus Karaliaučiun. Gal jau ir tuomet, pasitaręs su Rapolioniu ir iš jo gavęs nurodymų dėl katekizmo turinio, Mažvydas buvo savo darbą pradėjęs ir jį dirbo ligi to laiko, kada antrą kartą atvyko į Karaliaučių. Taip pat galimas daiktas, kad, galutinai katekizmą suredaguojant, kiek padėjo Jurgis Zablockis, kurio rankose, greičiausiai, buvo palikusi ir visa Kulviečio medžiaga, ir gal iš jo Mažvydas gavo ir Kulviečio giesmes, nes galėjo pats tiesiogiai su Kulviečiu ir nesusidurti, jei bent Vilniuje jo mokykloje studijavo. Gi tuo laiku, kada Mažvydas buvo pirmą kartą į Karaliaučių atvykęs, Kulvietis savo dienas baigė Kulvoje.

Mažvydo studijos universitete truko nepilnus dvejus metus, faktiškai tik tris semestrus. Tai irgi sako, kad jis universitetan stojo jau rimtai kur kitur pasiruošęs. Studijavo gaudamas vieną kunigaikščio Albrechto įsteigtą lietuvišką stipendiją. 1548 IV 5, pirmoje universiteto laidoje, Mažvydas gavo bakalauro laipsnį. Iš viso tą pirmąją laidą baigė septyni studentai, bet iš jų visų tik vienas Mažvydas buvęs lietuvis: vienas buvęs kilimo iš Rytprūsių, o visi kiti buvo atvykę iš kitur. Tuo būdu Mažvydas buvo pirmasis lietuvis, tą universitetą baigęs.

Universitetą baigęs, Mažvydas bandė gauti kunigo vietą Labguvoje ar Ragainėje. 1549 III 18 jis ir buvo paskirtas kunigu į Ragainę, kur kunigo vieta buvo neužimta jau nuo 1546 m., kada čia maru mirė kartu su savo šeimos dauguma buvęs tos vietovės klebonas kunigas Ambrozijus Lautenšternas. J. Bukowskis (Historya Reformacyi), iš lotynų kalbos versdamas būdvardį Ragnetensis, Ragainę pavertė niekad nebuvusia Ragneta; be to, Friese atsirėmęs, Martyno Mažvydo vietoje jos klebonu pastatė Jurgį Martyną Moscovidiusą, kurį verčia su Rapolioniu imtis reformacijos plėtimo Lietuvoje ir kurį linkęs laikyti tuo pačiu jam nežinomu Jurgiu (iš tikro, Jurgiu iš Eišiškių — Haustintzu), kuris, dar prieš Kulviečiui atvykstant į Vilnių, rūpinosi tenai mokyklos įkūrimu. Friesė (Beitraege zur Reformationsgeschichte 1786) aną Moscovidiusą paėmė iš 1726 m. IV t. p.59-60 Erleutertes Preussen, o ši žinia remiasi Jeronimo Mencelijaus (tikrai Maleckio) 1562 m. "Duae disputationes". Matyti, iš Friesės tą pačią klaidą pakartojo ir A. F. A. (Adamowicz, Kościół augsburski w Wilnie 1855), kalbėdamas apie 1539 m. Stanislovo Gostauto pastangas padėti Jurgiui Martynui Moscovidiusui įsteigti Vilniuje mokyklą. Ir čia

supainiotas Mažvydas su Jurgiu iš Eišiškių. Tuo būdu kitos klaidos yra kartojamos ir toliau iškreipiamos per ištisus šimtmečius.

Protarpiu tarp baigimo universiteto ir paskyrimo į Ragainę Mažvydas išvertė ir beveik baigė spausdinti "Giesmę S. Ambraziejaus", kuri buvo išspausdinta 1549 m. balandžio 20 d. Kadangi joje išspausdintas paaukojimas Perbandtui, nuo kurio daugiausia ir priklausė Mažvydo paskyrimas į Ragainę, buvo Mažvydo pasirašytas Ragainėje dar kovo 3 d., t.y. dvi savaiti prieš jo paskyrimą, tai, matyti, Mažvydas, būdamas tikras tą vietą gausiąs, pats čia prieš tą paskyrimą atvyko. Čia galutinai paskirtas ir tą vietą paėmęs, matyt, jis čia tais pačiais metais vedė dideliame skurde likusią savo pirmatako dukterį Benigną Lautenšternaitę. Vaikų su ja neturėjo, bet sukūrė grynai lietuvišką šeimą. Universitetą baigęs ir ten prieš tai visas paskaitas klausęs vien lotynų kalba, jis dar 1549 m. visai nemokėjo vokiškai kalbėti, o jo žmona nemokėjo nei lotyniškai, nei lenkiškai, tai savo tarpe jie tegalėjo lietuviškai susikalbėti, nes ši gerai mokėjo lietuviškai. Mat, jos motina savo laiku rekomendavo kunigaikščiui Albrechtui savo sūnų, kaip gerai lietuviškai mokantį. Bet kitaip ir būti negalėjo. Tuo laiku Ragainė ir visa jos apylinkė buvo gryniausias lietuviškas kraštas, kur vien tik valdininkai kalbėjo vokiškai. Matyti, iš žmonos ilgainiui Mažvydas kiek pramoko ir vokiškai, nes po dešimties metų jau galėjo iš vokiečių kalbos išversti "Formą Chrikstima". Gal ji jam kiek ir verčiant bus padėjusi. Bet ligi mirties jis visą korespondenciją rašydavo lotynų kalba. Pramokęs vokiškai kalbėti, rašyti vis tiek neišmoko.

Mažvydo, kaip protestantų kunigo Ragainėje, padėtis nebuvusi lengva. Nors jo pirmatakas dvidešimt metų dirbo Ragainėje, bet, matyt, į savo pareigas grynai formaliai težiūrėjo, daugiausia susirūpinęs savo didelės šeimos išlaikymu, ir parapiečiams jis jokios įtakos neturėjo. Tik paėmęs parapiją, Mažvydas skundėsi kunigaikščiui Albrechtui, kad jo parapijoje katalikybė dar nesanti išnykusi, kad iš seno žmonės greta daugelio pagoniškų apeigų švenčią ir katalikų šventes, į didesnes šventes važinėją į artimiausias Žemaitijos pasienio bažnyčias, laikąsi katalikiškų tikybinių papročių ir neretai tokias apeigas, kaip santuoka, atlieką ne pas Ragainės kunigą, bet pas įvairius pasauliečius, kurie savavališkai einą kunigų pareigas. Mes nežinome, kaip, pragyvenus Ragainėje keturiolika metų, Mažvydui pavyko susitvarkyti savo valdomą parapiją ir ar jis laimėjo parapiečių pasitikėjimą (J. Bertoleitis mano, kad savo parapiečių jis buvęs nemėgiamas; tai būtų visai suprantama, turint galvoje jo pastangas panaikinti visus įsisenėjusius ir nesuderinamus su protestantizmo mokslu papročius). Bet jo dvasinė vyresnybė juo pasitikėjo, gal ne dėl jo bažnytinės veiklos

kiek dėl literatūrinio darbo. Nors anksčiau Tilžės kunigai jį skunde, kad jis buvęs Ossiandro šalininku, bet dėl to kaltinimo jam pavykę pasiteisinti. Nuo 1554 m. jis buvo paskirtas čia pat, Ragainėje, arkidiakonu arba vyskupu (Ostermejeris tardavo, kad jau 1549 m. jis buvęs paskirtas iš karto ir klebonu ir arkidiakonu). Neturėdamas tų rūpesčių, kurie kitiems protestantų kunigams Mažojoje Lietuvoje susidarydavo dėl jų gausių šeimų, Mažvydas žymią savo laiko dalį galėjo skirti grynai literatūriniam darbui. Ragainėje jis išvertė ir paskelbė "Formą Chrikstima". Čia jis paruošė savo "Paraphrasį", kuris teišliko Bretkūno 1589 m. leidimu, bet kurį gal ir pats jis jau apie 1560 m. buvo išleidęs. Čia jis žymia dalimi paruošė ir savo svarbiausiąjį darbą — giesmyną, kurį, jam jau mirus, 1566 ir 1570 m. išleido B. Vilentas. Bet kad ir neturėjo vaikų, tuo pačiu laiku jis daug rūpesčio turėjo dėl savo medžiaginės būklės, nors, tų laikų akimis žiūrint, ji nebuvo bloga. Jis gaudavo 70 markių algos metams, Tilžėje turėjo du sklypus žemės. 1561 m. kunigaikščiui Albrechtui paėmus užstatan iš Lietuvos Virbalį (tuo laiku vadinamą Naująja Valia), Mažvydas, kartu su Širvintos klebonu Tomu Gedkantu, gavo ir čia savo dalį: 1561 IX 12 sudarytas Virbalio inventorius jam Punsko gatvėje atmatavo sodybai keturis prentus žemės, čia pat su tuo pačiu Gedkantu vieną margą klojimui ir dar pats vienas gavo vieną margą daržui. Be to, kartu su Gedkantu gavo ir vieną žemės valaką. J. Gerulis (Archivalische Hinweise p.128) spėja, kad tą žemę jis galėjęs gauti dar iš karalienės Bonos ar iš Žygimanto Augusto, t.y. tuo laiku, kada Virbalis dar nebuvo patekęs Albrechtui. Tik čia Gerulis, greičiausiai, klysta: visai galimas daiktas, kad tame pačiame inventoriuje minimi Napsis ir Dapsis Vaitkūnai (kartu su Napsio žentu Motiejumi) ir Vaitkūnu ir Vaitkevičium vadinamas Grigalius, buvo Mažvydo broliai. Atrodo, kad kunigaikštis Albrechtas Virbalio sklypais apdovadonavo ne tik savo kunigus, bet aprūpindavo ir jų artimiausius giminaičius, kurie, jų vaikams ar apskritai šeimos nariams išėjus į Prūsus protestantų kunigais, buvo priversti apleisti savo senąsias gyvenamas vietas Lietuvoje. Apie Gedkantą tame pačiame inventoriuje aiškiai pasakyta, kad žemę gauna Jurgis Gedkantas su sūnumi kunigu Tamošium.

Ragainėje gyvendamas, Mažvydas tuo pačiu laiku buvo ir vietos amtmono vertėjas, versdamas dokumentus ir varydamas susirašinėjimą dėl čia iš Didžiosios Lietuvos Nemunu atplaukiančių sielininkų ir kitokių pirklių.

Savo žymiai pagerėjusia materialine būkle Mažvydui neilgai teko džiaugtis: po tų apdovanojimų jis greitai mirė. Seniau buvo manoma, kad jis miręs 1562 m., bet J. Bertoleičiui pavyko Karaliaučiaus archyve surasti medžiagos, iš kurios paaiškėjo, kad Mažvydas mirė 1563 m. gegužės 21 d.

Visus neišspausdintus velionies rankraščius paveldėjo jo pusbrolis Baltramiejus Vilentas, kurių dalį jis jau pats išleido, o dalį J. Bretkūnas.

Raštai. 1) Catechismusa prasty Szadei, Makslas skaitima raschta yr giesmes del krikschianistes bei del berneliu iaunu naujey suguldītas Karaliavczui VIII dena Meneses Sausia, Metu vzgimima Diewa M.D.XLVII. Soli Deo gloria. p.79 nž.

Tai yra pirmoji mums žinoma lietuviška knyga. Nors nei antraštiniame lape, nei po prakalba Mažvydo pavardė nėra padėta, bet jis čia akrostiku pasirašė eiliuotoje prakalboje, kur, pradedant trečiąja eilute, pirmosios kiekvienos eilutės raidės sudaro parašą *Martinus Masvidius*. Knygoje yra: Mažvydo lotyniškas ketureilis (Ad Magnum Ducatum Litvaniae), lotyniška, be parašo, prakalba, kurią parašė Karaliaučiaus universiteto rektorius Staphylus-Stapelage (Pastoribus et Ministris Ecclesiarum in Lituania gratiam et pacem), Mažvydo eiliuotinė lietuviška prakalba, kurioje Mažvydas pasirašė akrostiku, "Knigieles Paczias byla Letuuinikump jr Szemaicziump", Mažvydo "Pygus ir trumpas mokslas skaititi yr raschity" (pirmasis lietuviškas elementorius), Mažvydo iš Seklucyono (1545 m. Katechizmu tekst prosty dla prostego ludu) verstas "Catechismusa prasty szadei", kurio atskiros dalys imtos ir iš Jono Maleckio ir Willichuso, ir 11 giesmių, kurių vieną, be abejonės, parašė Jurgis Zablockis, nes 1570 m. giesmyne ji pakartota, padėjus Zablockio parašą; po vieną ar dvi parašė ir Rapolionis su Kulviečiu, o kitas išvertė Mažvydas, nors galimas daiktas, kad čia yra ir viena Jomanto parašyta.

Visą katekizmą pakartojo *A. Bezzenbergeris* 1874 m. ir *J. Gerullis* (Mažvydas 1922 p.1-79). Ištraukų duoda *A. Schleicheris, L. Geitleris, V. Mannhardtas, E. Volteris, A. Leskienas* (pakartojo prakalbą savo Lesebuch 1919 p.102-104), *Mykolas Biržiška.*

2) Giesme S. Ambraszeijaus, bey S. Augustina, kurę wadin: Te Deū laudamus. Su gesmemis ape isch numirusiu priekelima Jesaus Christaus, Isguldītas per *M. Mossuida Waitkuna* etc. Ant naudos Ragaynes Baszniczey ir kitu etc. (pabaigoje: Ischspaust Karalauczuy per Jona Weinreicha. XX. diena menesis Balandza. Metu Diewa 1549). p.14 nž.

Lietuviškas paaukojimas "Sebastianuy perbanth Heubtmonuy Ragaynes" pasirašytas "Ragayneije 3. diena menesis Kowa. Metu Diewa vszgimima. 1549". Po to eina "Tawe Diewa garbinam" (su gaida) ir dvi giesmes: "Giesme ape ischnumirusiu priekelima" ir "Antra Giesme Senoghi (Christus Diewas mussu gelbetoghis)". Vienintelį mums žinomą egzempliorių buvo suradęs vienos senos knygos įrišime *Dr. Z. Celichowskis* ir iš jo 1897 m. pakartojo *E. Volteris* Lietuviškoj chrestomatijoj II 1904 (be prakalbos) ir *J. Gerullis* Mažvyde p.80-92.

3) Forma Chrikstima Karalauczui per Jona Daubmana / Metu Christaus M.D.LIX. p.42 nž.

Pabaigoje įdėta giesmė "Christus Jordanop ateigha". Knygutė versta iš vokiečių kalbos iš 1558 m. išleisto "Kirchen Ordnung". Vertėjas nėra nurodytas, bet jis, greičiausiai, bus buvęs Mažvydas. Kadangi 1549 m. jis buvo pa-

sisakęs visiškai nemokąs vokiškai, tai daug kas tardavo, kad jis ir negalėjęs šio darbo iš vokiečių kalbos išversti. Tačiau tarp 1549 m., kada anas pareiškimas buvo padarytas, ir 1559 m., kada knygutė buvo išspausdinta, praėjo Mažvydo tarnybos Mažojoje Lietuvoje 10 metų, per kuriuos Mažvydas ne tik kad nuolat santykiavo su vokiečiais valdininkais, bet ir buvo jų vertėju; o to darbo jis nebūtų galėjęs atlikti, jei nebūtų vokiškai pramokęs. Vokiškai jis galėjo išmokti kad ir iš savo žmonos, kuri, abidvi kalbas gerai mokėdama, galėjo jam ir prie vertimo padėti.

Pakartojo *A. Bezzenberger* Die litauische Drucke II-IV 1875 p.31-43 ir *J. Gerullis* Mažvyde p.93-104. Ištraukų duoda *L. Geitler* Litauische Studien ir *E. Volteris* Lietuviškoj chrestomatijoj.

4) Gesmes Chriksczoniszkas gedomas Baszniczosu per Aduenta ir Kaledas ik Gramniczu. Ischspaustas Karalauczui nůg Jona Daubmana/Metu Diewa M.D.LXVI. p.94 nž.

Vienintelį žinomą to giesmyno egzempliorių kartu su 1570 m. giesmynu surado J. Gerulis Karaliaučiaus valstybiniame archyve. Jau XVIII a. šis giesmynas ano laiko giesmynų leidėjams buvo visai nežinomas. Lotynišką prakalbą "Reverendis Pastoribus et Ministris Ecclesiarum Litvanicarum Martinus Mosvid gratiam et pacem a Deo Petre et D.N. Jesu Christo" parašė pats Mažvydas. Taigi šis giesmynas jau paties Mažvydo buvo galutinai spaudai paruoštas dar prieš mirtį. Jam mirus ir nesuspėjus jo išleisti, rankraštis atiteko jo pusbroliui Baltramiejui Vilentui, kuris jį ir paskelbė. Šioje dalyje įdėta tik 31 giesmė, kurių daugumą, matyti, parašė pats Mažvydas. Tik viena giesmė (Laupsinimas Simeona schwentoia Senia — Su pakaiu dziauksmu eimi...) turi B. Vilento parašą, o dvi laikomos Rapolionio parašytomis, nors jo parašo jos ir neturi. Vilento giesmę, kuri išspausdinta beveik pačioje giesmyno pabaigoje, greičiausiai, įdėjo jau ne Mažvydas, bet pats šio leidinio leidėjas Vilentas.

Visą giesmyną pakartojo *J. Gerullis* Mažvyde p.149-242.

5) Gesmes Chriksczoniskas gedomas baszniczosu per Welikas ir Sekminias ik Aduenta. Ischspaustas Karalauczui nůg Jona Daubmana. Metu Diewa M.D.LXX. Soli Deo gloria. p.350 nž.

Tai yra antroji 1566 m. giesmyno dalis, surasta su ja kartu. Ir ją žymia dalimi sudarė Mažvydas, įtraukdamas čia ir visus savo senesniuosius raštus. Tačiau, šį rinkinį leisdamas, Vilentas tam tikrą dalį ir nuo savęs pridėjo, nors ne savo, bet kitų darbo, galimas daiktas, rasto taip pat Mažvydo raštų palikime. Be paties Mažvydo originaliųjų ir verstų giesmių ir maldų, yra čia įdėtos giesmės, sukurtos ir jų vardais pažymėtos: Abromo Kulviečio, Stanislovo Svetkaus Rapolionio, Jurgio Zablockio, Baltramiejaus Vilento, Ulriko Mercucecijaus (Hosės?), Stanislovo Marcijano (Musos), Augustino Jomanto (Jamonto) vyresniojo, Aleksandro Rodūnionies, Mikalojaus Blotno, Jono Šeduikionio, Jono Kirtoforo (Kristoforo Jono?), Tomo Gedkanto. Iš jų Zablockio, Jomanto ir Vilento parašu yra įdėta po dvi giesmes, visų kitų po vieną. Bet galimas daiktas, kad ir žymi dalis nepasirašytųjų giesmių yra sukurta ne Mažvydo, bet tų jo bendradarbių, ypač antrojoje dalyje, kurią, greičiausiai, buvo Vilentas pridėjęs. Gal būt, kad visa psalmių grupė, pavadinta, "Psalmai ant Ritameta" (20 psalmių), yra parašyta Kulviečio, o kita grupė,

pavadinta "Psalmai ant Wakara" (10 psalmių), yra sukurta Augustino Jomanto. Gali būti, kad šiame giesmyne yra giesmių, parašytų ir visai šiuo metu nežinomų autorių. Visą giesmyną pakartojo *J. Gerullis* Mažvyde p.243-292.

6) M. M. Trumpas klausimas ir prieprowimas tu kurie nor prijmti schwentaghi Sacramenta Altoriaus (1579) p.65-70.

Pažymėjęs Martyno Mažvydo slapyraidėmis M.M., šį raštą įdėjo *B. Vilentas* savo "Enchiridione Catechismuse maszam" 1579 m. p.65-70. Tai yra, matyti, paties Mažvydo išplėstas jo 1547 m. katekizmo skirsnelis "Ape Swetasti alba Sacramenta altariaus", Vilento iš išlikusio Mažvydo rankraščio išspausdintas. Visai galimas daiktas, kad ir pirmąjį kartą 1575 m. leisdamas savo enchiridioną (šis leidimas nėra išlikęs, bet apie jį težinome iš ano laiko užrašų), Vilentas jau ir tada buvo šį Mažvydo raštą išspausdinęs. Visus Mažvydo raštus 1922 m. leisdamas, J. Gerulis šio rašto nepakartojo, nors jau *Bechtelis,* spausdindamas Vilento raštus, tardavo, kad tai esąs Mažvydo darbas. Tą pačią mintį vėliau 1927 m. buvo iškėlęs ir tas pats Gerulis savo "Senuosiuose lietuvių skaitymuose" (p.68), kur jis p.73-74 buvo šio rašto ištraukas išspausdinęs tarp Vilento raštų.

7) Paraphrasis permanitina poteraus malda per *Martina Moswida* ischguldita. (Karaliaučiuje) (1589) p.14 nž.

Tai yra 1558 m. "Kirchen Ordnung" atitinkamo skirsnio vertimas. Nors knygutėje spausdinimo metai ir nėra padėti ir ji išleista be antraštinio lapo, bet, kadangi abudu tos knygos išlikę egzemplioriai yra organiškai surišti su keliais 1589 m. išspausdintais Jono Bretkūno darbais, paginacijoje sudarydami jų neatskiriamą tęsinį, tai nėra nė mažiausios abejonės, kad ir "Paraphrasis" buvo kartu išspausdintas. Bretkūnas galėjo išspausdinti iš išlikusio Mažvydo rankraščio ar iš vėliau dingusio 1574 m. Vilento spausdinio, kuriame, galimas daiktas, "Paraphrasis" buvo išspausdintas trimis kalbomis — lietuviškai, vokiškai ir lenkiškai, iš kurių Bretkūnas pasiėmė tiktai vieną lietuvišką tekstą, ir todėl nei nepakartojo trikalbės antraštės. Pagaliau, Bretkūnas galėjo savo rankose turėti ir vėliau dingusį autentišką paties Mažvydo leidimą, kuris, anot Gerulio, galėjęs būti išspausdintas tarp 1558 ir 1562 m.

Pakartojo L. Zengštakas 1612 m. ir *Gerullis* Mažvydas p.135-148. Ištraukų duoda *J. Gerullis* Senieji lietuvių skaitymai I 1927 p.93-94.

Dokumentai. 1-2) 1545 V 1 du vyskupo Sperato laiškai: vienas Rapolioniui, o kitas Kulviečiui, kuriais jis siunčia jiems penkis lietuvių jaunuolius (jų tarpe, matyti, ir Mažvydą) paruošti kunigais lietuviškoms parapijoms Mažojoje Lietuvoje.

Pilną laiško Kulviečiui lotynišką tekstą išspausdino *P. Tschakert* Urkundenbuch III 1890 p.98 N. 1759 m., o vokišką laiško Rapolioniui santrauką ten pat p.97-98 N. 1758.

3) 1546 V 8 Vilniuje rašytas lotyniškas kunigaikščio Albrechto laiškas Žemaitijos seniūnui Jonui Bilevičiui, kur prašo parinkti keletą išmokslintų ir gerai lietuviškai mokančių jaunuolių, kurie galėtų kandidatuoti į kunigų vietas Mažojoje Lietuvoje.

Išspausdino *Th. Wotschke* Altpr. Monatsschrift XLII 1905 p.193 N. XXV.

4) 1546 VI 8 kunigaikščio Albrechto iš Karaliaučiaus pasiųstas Mažvydui

(Metzwidiusui) kvietimas atvykti į Karaliaučių.

Išspausdino *A. Bezzenberger* Mitteilungen d. Lit. Lit. Gesellschaft V 5 (Heft 29) 1907 p.357, *Th. Wotschke* l.c. p.193-194 N. XXVI ir *J. Gerullis* Mažvydas p.XII.

5) 1546 VIII 1 Mažvydo įsimatrikuliavimo pažymėjimas Karaliaučiaus matrikulose.

Ištrauką iš Karaliaučiaus universiteto albumo išspausdino *A. Bezzenberger* Sitzungsberichte d. Altpr. Gesellschaft Prussia XVII 1892 p.22.

6) 1548 m. Mažvydo laiškas universiteto rektoriui, pasirašytas Martinus Mosuid Protomartyr dictus.

Ištraukų duoda *J. Bertoleit* Die Reformation 1932 p.25.

7) 1548 IV 5 Mažvydo promocija Karaliaučiaus universitete.

Ištrauką iš "Album facultatis artium in Academia Regiomontana" išspausdino *P. Tschakert* l.c. p.185 N. 2100.

8) 1548 X 21 kunigaikščio Albrechto laiškas iš Karaliaučiaus Ukmergės ir Anykščių vietininkui Albrechtui Kmitui Koncevičiui su prašymu pasirūpinti išreikalauti iš Valentino Buivydo jo skolą Mažvydui, kada tas už jį laidavo Buivydui 1547 m., Valentino Vilkomirijaus vardu stojant Karaliaučiaus universitetan ir neturint pinigų užsimokėti.

Išspausdino *Th. Wotschke* l.c. p.196-197 N. XXXII.

9) 1548 m. (?) P. Staphyluso laiškas kunigaikščiui Albrechtui apie Johanną Melanopsą Lituaną, kurį kiti neteisingai tapatybina su Mažvydu.

Ištraukų duoda *P. Tschakert* l.c. III p.207-208 N. 2168.

10-11) 1549 III 18 ir III 20 du kunigaikščio Albrechto reskriptai Sebastijonui Perbandtui apie Mažvydo paskyrimą į Ragainę ir vyskupo Staphyluso atliktą jo į tas pareigas įvedimą.

Ištraukų duoda *A. Faerber* Die Geschichte der Kirchengemeinde Schirwindt 1906 p.10.

12) 1549 m. Mažvydo laiškas, kuriame tarp kito ko prisipažįsta nemokąs vokiškai.

Ištraukų duoda *J. Gerullis* Senieji lietuvių skaitymai 1927 p.2 ir Archivalische Hinweise p.124.

13) Prieš 1551 m. rašytas kunigaikščiui Albrechtui lotyniškas Mažvydo laiškas apie protestantų bažnyčios būklę Ragainės vyskupijoje ir apie tai, kad parapiečiai faktiškai dar nėsą nutraukę saitų su katalikų bažnyčia.

Išspausdino *J. Gerullis* Tautoje ir Žodyje IV 1926 p.427-431.

14) Apie 1559 m. kunigaikščiui Albrechtui rašytas Mažvydo lotyniškas laiškas apie bažnytinius santykius Ragainės vyskupijoje ir apie savavališkai einančius kai kurias kunigų pareigas asmenis.

Išspausdino *J. Gerullis* l.c. p.431-432.

15) 1559 VI 28 to paties Leonhardo Kanthuno, apie kurį rašė Mažvydas, kad jis savavališkai einąs kunigo pareigas, laiškas kunigaikščiui Albrechtui.

Išspausdino *J. Gerullis* l.c. p.432.

16) 1559 m. Mažvydo lotyniškas laiškas kunigaikščiui Albrechtui apie jo materialę būklę.

Ištraukų duoda *J. Bertoleit* Die Reformation I 1932 p. 35.

17-18) 1560 m. kunigaikščiui Albrechtui rašyti du Mažvydo laiškai, kuriuose tarp kito ko Mažvydas pareiškia nepalaikysiąs Ossianderio ir atsisako mokytoju priimti ignorantą Sethe, nes jam esąs reikalingas mokąs lotynų kalbą mokytojas.

Ištraukų duoda *K. Fortstreuter* Ueber die Herkunft 1930 p.130.

19) 1561 VII 21 Mažvydo laiškas kunigaikščiui Albrechtui.

Ištraukų duoda *K. Forstreuter* l.c. p.130.

20) 1561 X 12 Jurbarko valsčiaus ir Naujosois Valios (Virbalio) inventorius su sužymėta Mažvydo nuosavybe Virbalyje.

Išspausdino *K. Jablonskis* Istorijos archyve I 1934 p.563-667 (p.638, 643, 651).

Literatūra. *H. Mencelius* Duae disputationes a Stanislao Rapagelano et Hieronymo Mencelio 1562.

Th. Lepner Der preussische Littauer 1690 (1740 p.128).

(*M. Lilienthal*) Das Leben d. Stanislai Rapagelani — Erleutertes Preussen IV St. 37 1726 p.60.

J. J. Quandt (1735 m. Biblijos prakalba).

A. Lucanus Preussens Uralter 1748 (²1901 p.223).

D. H. Arnoldt Historie der Koenigsberger Universitaet II 1746.

(") Fortgesetzte Zusaetze zur Historie d. Koenigsberger Universitaet 1769 p.173.

(") Kurzgefasste Nachrichten von allen Predigern II 1777 p.126.

(") Kurzgefasste Kirchengeschichte 1769 p.289-290, 371 (Maszvidius).

Ch. G. Friese Beitraege zur Reformations-Geschichte in Polen und Litauen II 1786 p.70.

G. Ch. Pisanski Entwurf einer preussischen Literaergeschichte 1791 p.327 (²1889 p.212).

G. Ostermeyer Erste littauische Liedergeschichte 1793 p.8-18, 253.

L. Rhesa Geschichte der littauischen Bibel 1816 p.5-7.

S. B. Linde Zdanie sprawy o dziełach X. Rhesy — Roczniki Tow. Przyj. Nauk XIII 1820 p.121-122.

(") O języku dawnych Prusaków — Roczniki Tow. Przyj. Nauk XV 1822 p.191.

P. Koeppen O proischoždenii, jazyke i literature litovskich narodov 1827 p.229-230.

A. Schleicher Lituanica — Sitzungsberichte d. kais. Akademie d. Wissenschaften 1853 p.87-89, 115.

J. Łukaszewicz Geschichte der reformierten Kirche in Litauen I 1848 p.3.

A. F. A. (*A. F. Adamowicz*) Kościół augsburski w Wilnie 1855 p.10, 43.

(") Die evangelisch lutherische Kirche zu Wilna 1855 p.11, 59.

F. Kurschat Zur Geschichte der littauischen Bibel — Evangelisches Gemeindeblatt 1864 N. 33 p.154.

J. Bender Zur altpreussischen Mythologie und Sittengeschichte — Altpr. Monatsschrift IV 1867 p.116-118.

A. Bezzenberger Litauische und lettische Drucke des 16 Jahrh. I 1874 p.XIV+36; II-IV 1875 p.31-43.

(") Beitraege zur Geschichte der litauischen Sprache 1877 p.V.
(") Goetting. Gelehrter Anzeiger 1874 p.1484-1486, 1875 p.268-272.
(") Ueber das aelteste Album d. hiesigen Universitaet—Sitzungsberichte d. Altertumsges. Prussia XVII 1892 p.22.
(") Zur Biographie d. Moswidius — Mitteilungen d. Lit. Lit. Gesellschaft V 5 (H.29) 1907 p.357-358.
(") Die litauische Literatur — Die Kultur der Gegenwart I Abt. IX 1908 p.358.
L. Geitler Litauische Studien 1875 p.1-3, 10-12.
K. Estreicher Bibliografia polska XIX p.97; XXII p.594; XXIII p.XXXIV.
V. Jagić (A. Bezzenbergerio 1547 m. katekizmo leidimo recenzija) — Archiv f. slav. Philologie II 1877 p.367-369.
F. Bechtel Zum altpreussischen Enchiridion — Altpr. Monatsschrift XVIII 1881 p.310.
(") B. Willents litauische Uebersetzung d. Lutherschen Enchiridions — Litauische und lettische Drucke III 1882 p.IV, 36-37.
(") Lithuanica — Nachrichten d. Ges. d. Wissenschaften zu Goettingen p. 593, 620-624.
J. Bukowski Historya reformacyi w Polsce I 1882 p.336, 339.
V. Hoffheinz Bericht ueber einen literarischen Fund — Mitt. d. Lit. Lit. Gesellschaft I 5 1882 p.267-268.
J. Bs. (*Jonas Basanavičius*) Lietuviszkos knygos — Auszra 1884 N. 7/8 p.240-244.
Akty Vilenskoj Komissii XIV 1887 p.14, 16, 129.
M. Stankiewicz Bibliografia litewska II 1889 p.1-5.
Lietuvos Mylėtojas (*Jonas Šliūpas*) Lietuviszkieji rasztai ir rasztininkai 1890 p.7, 9.
A. Harnoch Chronik und Statistik d. evangelischen Kirchen 1890 p.343.
P. Tschakert Urkundenbuch zur Reformations Geschichte I 1890 p.313, 342; III 1890 p.98-99 (N. 1758-1759), p.175 (N. 2064), p.185 (N. 2100), p.207-208 (N. 2168).
(") Herzog Albrecht von Preussen als reformatorische Persoenlichkeit — Schriften d. Vereins fuer Reformationsgeschichte XI. Schrift 45 1894 p.65.
P. Schwede Zur Geschichte d. litauischen Gesangbuecher — Mit. d. Lit. Lit. Gesellschaft III 4 (H.16) 1891 p.397-398.
Pranys Ašakaitis (*Pranas Mašiotas*) Seniausia lietuviška knįga — Varpas 1892 N. 4/5 p.69-70.
E. Volter Martin Mosvid—Enciklopedičeskij Slovar' Brockhausa i Efrona XIX 1896 p.927.
(") Novootkrytyj pamiatnik litovskago jazyka 1549 g. — Žurnal Min. Narodnago Prosveščenija 1897 N. 9 p.165-167.
(") Litovskaja Chrestomatija I 1901 p.3-15; II 1904 p.249-252.
Z. *Celichowski* Przekład litewski pieśni Te Deum Laudamus 1897 p.20-24.
A. Brueckner Altlitauisch zatagamis — Archiv f. slav. Philologie XXII 1900 p.574.
(") Starożytna Litwa — Biblioteka Warszawska 1897 II p.264.

(") Lituanica — Kwartalnik Historyczny 1898 p.112-113.
(") Z polsko-litewskich stosunków wyznaniowych — Reformacja w Polsce II 1922 p.257-265.
B.p. 350 metų jubiliejus — Varpas 1899 N. 5.
V. Porzeziński K istorii form spriaženija v baltijskich jazykach 1901 p.26, 28, 29, 42, 44, 54, 58, 61, 62.
F. Tetzner Die Slawen in Deutschland 1902 p.41, 51, 89, 96.
Th. Wotschke Abraham Culvensis — Altpr. Monatsschrift XLI 1905 p.193-194 (N. XXV-XXVI).
(") Geschichte der Reformation in Polen 1911 p.90, 97.
A. Faerber Geschichte der Kirchengemeinde in Schirwindt 1906 p.10, 18-19.
G. Erler Die Matrikel der Albertus Universitaet I 1910 p.2, 4, 6.
S. Tijūnaitis Lietuvos atgijimas 1911 p.22.
V. Gaigalaitis Lietuvos nusidavimai ir mūsų rašliava 1911 p.11.
(") Ewangeliszki surinkimai Prūsų Lietuvoje 1904 p.49.
A. B. Klaipėdiškis (*Ansas Bruožis*) Mūsų raštijos tėvai — Pasiuntinys 1912 N. 11/12 p.334-337.
(") (*Ansas Bruožis*) Prūsų lietuvių raštija 1913 p.7-9.
Probočių Anūkas (*Ansas Bruožis*) Mažosios Lietuvos buvusieji rašytojai 1920 p.8-13 (p.9-12 pakartojo Mažvydo 1547 m. eiliuotinę prakalbą).
E. Hermann Ueber die Entwicklung d. lit. Konjunktionalsaetze 1912 p.6-10.
(") Bemerkungen zum altlitauischen Schriftum in Preussen — Nachrichten d.k. Gesellschaft d. Wissenschaften zu Goettingen. Phil.-hist. Klasse 1924 p.106-109, 110, 111.
(") Litauische Studien 1926 p.83-85, 103, 106-108, 185-187, 223, 353.
(") Die litauische Gemeinsprache als Problem d. allgemeinen Sprachwissenschaft — Nachrichten d. Ges. d. Wissenschaften zu Goettingen. Phil.—hist. Klasse 1929 p.71-72.
A. Jakštas (*Al. Dambrauskas*) Mūsų alfabeto klausimu — Draugija 1914 N. 83 p.386-389.
Litovskaja Metrika. I 3 Perepisi vojska litovskago 1915 p.217, 223, 1264, 1265, 1280, 1287, 1288, 1294, 1299, 1312, 1345, 1346.
A. Leskien Litauisches Lesebuch 1919 p.102-104.
J. Sembritzki-Bittens Geschichte des Kreises Heydekrug 1920 p.77-78.
Jonas Yčas Mažosios Lietuvos praeitis — Kovo 20 diena 1921 p.42-43.
E. Fraenkel Baltoslavica 1921 p.2, 30, 31, 48, 51.
(") Litauische Beitraege — Indogermanische Forschungen XLV 1927 p.79, 83, 91.
(") Syntax der litauischen Postpositionen 1929 p.7, 12, 19, 21-22, 27-28, 33, 43-45, 51-52, 63, 65, 92, 108, 110, 117, 127, 137-138, 144, 150, 159-160, 184, 192-193, 204, 214-215, 222, 226-227, 236, 238, 250, 253, 256, 270, 281.
(") Syntax der litauischen Kasus — Tauta ir Žodis IV 1926 p.131, 132, 135, 139, 140, 145, 159, 160, 165, 168, 170, 171, 172, 174, 185; V 1928 p.2, 5 ir kt.
(") Apie Mažvydo Katekizmo kalbą — Archivum Philologicum II 1931

p.140-142.

(") Sprachliche Untersuchung d. Katechismus von 1598. 1947 p.38, 52, 53, 54, 78, 105.

J. Gerullis Auffindung d. aeltesten litauischen Gesangbuches — Sitzungsberichte d. Alterthumsges. Prussia XXIV 1923 p.143-144.

(") Mažvydo Giesmių knygos naujai surastos — Švietimo Darbas 1922 N. 3/6 p.279-284.

(") Herkunft der Dative sing. der *i*-Staemme im Baltischen — Archiv f. slav. Philologie XXXVIII H.1/2 1922 p.65.

(") Mažvydas 1922 p.XXX + 592 (vokiškas leidimas — Mosvid 1923 p.XXXX + 592).

(") Nauji XVI amž. dokumentai apie reformaciją Prūsų Lietuvoje — Tauta ir Žodis IV 1926 p.426-432.

(") Archivalische Hinweise auf die Beziehungen preussisch-litauischer Reformatoren zu Polen — Archiv f. slav. Philologie XXI 1927 p.121-124.

(") Senieji lietuvių skaitymai 1927 p.1-37, 68, 93-94.

(") Verschollene altlitauische Drucke aus Koenigsberg — Archivum Philologicum V 1935 p.99.

E. Nieminen Der urindogermanische Ausgang ai im Baltischen 1922 p.26, 32.

A. Jakštas (*Al. Dambrauskas*) (Gerulio išleistų Mažvydo raštų recenzija) — Draugija 1923 N. 1/2 p.51-54.

T. Brazys Mažvydo "Giesmių" melodijų kilmė ir jų santykis su lietuvių tautos muzika — Soter I 1924 p.103-117.

K. Būga Lietuvių kalbos žodynas I 1924 p.LV, LVI-LVII.

Mykolas Biržiška Mūsų raštų istorija I[2] 1925 p.17-18.

(") Rinktiniai mūsų senovės raštai 1927 p.5-10, 106-118.

(") Lietuvių tautos kelias I 1952 p.113, 117, 138.

Ch. S. Stang Die Sprache des litauischen Katechismus von Mažvydas 1929 p.192.

F. Specht Lituanica — Ztschr. f. vergl. Sprachforschung LVII 1930 p.279, 282, 289, 291.

(") - Ztschr. f. slav. Philologie XII 1935 p.204, 211, 216, 219 (rec. Arumaa).

(") Zur Endung der 2. Pluralis im Litauischen — Archivum Philologicum II 1931 p.51, 57.

(") Die Flexion der *n*-Staemme im Baltisch-Slavischen — Ztschr. f. vergl. Sprachforschung LIX 1932 p.237, 258.

(") Zur Geschichte der Verbalklasse auf ė — Ztschr. f. vergl. Sprachforschung LXII 1935 p.83.

Lituanica (II. Die Flexion der idg. ė-Staemme und des Dativs Singularis) — Ztschr. f. vergl. Sprachforschung LXIII 1936 p.71, 74, 82, 86.

Vaclovas Biržiška Lietuviškų knygų istorijos bruožai I 1930 p.33-43.

(") Giesmynai — Lietuviškoji Enciklopedija VIII 1940 p.1447-1448.

(") Lietuvių rašytojų kalendorius 1946 p.23.

(") Martynas Mažvydas ir jo bendradarbiai — Lietuvių Žodis 1947 N. 16-20 (ir Naujienose 1947).

(") Martin Mažvydas und seine Mitarbeiter 1948 p.31.

(") Senųjų lietuviškų knygų istorija I 1953 p.16, 17, 83-94, 96, 100, 101, 108, 129-130, 132, 134-135, 197; II 1957 p.10, 12, 88, 122-123, 135, 137, 138, 146, 158, 159-160, 161, 162, 164.

K. Forstreuter Die Herkunft der preussisch-litauischen Reformatoren — Ztschr. f. slav. Philologie VII H.1/2 1930 p.130-131.

P. Skardžius Die slavischen Lehnwoerter im Altlitauischen — Tauta ir Žodis VII 1931 p.29 ir kt.

(") Martynas Mažvydas ir jo vaidmuo lietuvių bendrinės kalbos istorijoje — Aidai 1947 N. 5 p.198-201.

J. Bertoleit Die Reformation unter d. preussischen Litauern — Jahrbuch d. Synodalkomission 1932 p.25-35.

Vydūnas (*Vilius Storosta*) Siebenhundert Jahre deutsch-litauischer Beziehungen 1932 p.268.

P. Arumaa Untersuchungen zur Geschichte der litauischen Personalpronomina 1933 p.152, 157, 160, 175-177.

E. Hofmann Kultur und Sprachgeist in den Monatsnamen — Ztschr. f. vergl. Sprachforschung LX 1933 p.58-59, 68.

K. Jablonskis Istorijos archyvas I 1934 p.636-651.

(") Mažvydo gyvenimas ir aplinka — Senoji lietuviška knyga 1947 p.514-515.

W. Weintraub Udział Prus Książęcych w reformacyi polskiej — Reformacja w Polsce VI 1934 p.58.

E. Radzikauskas (*Liudas Gira*) Lietuviškos eilėdaros kūrimosi raida — Darbai ir Dienos III 1934 p.186-189, 192-194.

P. Jonikas Mažosios Lietuvos rašto kalba — Židinys 1935 N. 12 p.514-515.

(") Nuo Mažvydo iki Jablonskio — Literatūra I 1950 p.119-124.

(") Lietuvių kalbos istorija — Naujienos 1951 N. 205, 206, 221.

(") Lietuvių kalbos istorija 1953 p.65-72, 164, 182-183, 187, 189.

S. Kot Billewicz Jan — Polski Słownik Biograficzny II 1936 p.98-99.

W. Mannhardt Beitraege zur Mythologie d. lettischen Voelker — Magazin d. Lett.-Liter. Gesellschaft XIV 1868 p.128-129, 138.

(") Letto-preussische Goetterlehre 1936 p.279-281, 351-352.

J. Vanagaitis Kovos keliais 1938 p.18.

J. Totoraitis Sūduvos Suvalkijos istorija 1938 p.603.

Z. *Ivinskis* Medžių kultas lietuvių religijoje — Soter 1939 N. 28 p.128-129.

(") Die Druckerei der Jesuiten in Vilnius — Commentationes Balticae I 1953 p.27.

(") Kirchengesang in Litauen im XVI - XVII Jhrh. — Commentationes Balticae I 1953 p.70, 73-77, 79, 98.

V. Falkenhahn Der Uebersetzer Johannes Bretke 1941 p.12, 52, 173, 175, 178, 180-181, 185, 192, 197, 201, 211-212, 218, 249, 257, 273, 276, 328, 361, 365, 392, 402, 404, 406.

J. Rodenberg Die Druckkunst als Spiegel der Kultur 1942 p.103.

V. Mykolaitis Literatūrinai elementai Mažvydo ir jo amžininkų raštuose — Senoji lietuviška knyga 1947 p.127-158.

(") Pirmoji lietuviška knyga — LTSR Mokslų Akademijos Žinynas II 1948 p.50-67.

Z. Slaviūnas Liaudies papročiai ir mitiniai įvaizdžiai Mažvydo raštuose — Senoji lietuviška knyga 1947 p.165-214.

K. Doveika Prielinksnių vartojimas Mažvydo katekizme — Senoji lietuviška knyga 1947 p.257-283.

P. Galaunė Mažvydo knygų meniškoji pusė — Senoji lietuviška knyga 1947 p.291-296.

J. Senkus Mažvydo vardas ir pavardė — Senoji lietuviška knyga 1947 p.109-113.

J. Kruopas Žodyninės slavybės Mažvydo raštų kalboje — Senoji lietuviška knyga 1947 p.217-256.

(") Mažvydas lietuvių rašomosios kalbos istorijoje — LTSR Mokslų Akad. Žinynas II 1948 p.81-101.

V. Maciūnas Mūsų literatūra tautos tarnyboje — Aidai 1948 N. 12 p.104-105.

P. Naujokaitis Lietuvių literatūra 1948 p.11.

V. Jungfer Litauen 1948 p.206.

J. Safarewicz Un acrostiche de Mažvydas — Prace Filologiczne XVIII 1938 p.7-8.

(") Dwa drobiazgi litewskie — Inter arma 1946.

P. Pakarklis Mažoji Lietuva Mažvydo laikais — Senoji lietuviška knyga 1947 p.53-88.

") Mažvydo kilmės klausimu — Senoji lietuvška knyga 1947 p.115-123.

(") Teisiniai terminai seniausioje lietuviškoje knygoje — Senoji lietuviška knyga 1947 p.285-287.

K. Jablonskis Mažvydo gyvenimas ir aplinka — Senoji lietuviška knyga 1947 p.89-108.

J. Laužikas Mažvydo elementorius — Senoji lietuviška knyga 1947 p.159-163.

M. Ročka Pirmasis lietuviškas hegzametras — Senoji lietuviška knyga 1947 p.297-319.

V. Abramavičius Senųjų lietuviškų knygų spaustuvės — Senoji lietuviška knyga 1947 p.321-338.

K. Korsakas Pirmoji lietuviška knyga — Senoji lietuviška knyga 1947 p.13-52.

(") Pirmieji raštai lietuvių kalba — Lietuvių literatūros istorija I 1957 p.96-126.

K. Korsakas ir *J. Lebedys* Lietuvių literatūros istorijos chrestomatija (feodalizmo epocha) 1957 p.36-48.

8. Ulrikas Mercucecijus

Biografija. Jokių tikrų žinių apie to vardo Mažvydo bendradarbį neturime. Sulotyninta pavardė, be abejo, buvo kiek iškreipta. Gal tai iš tėvo Morkaus koks Morkūnas ar Morkutis. 1528 m. Lietuvos kariuomenės sąrašas žino Juchną Merkutevičių, kuris statė vieną arklį kartu su Vilkijos dvaru. Ir vardas Ulrikas lietuviams buvo neįprastas, nors pvz. 1594 m. mirus Adomui Kulviečiui, sudarant Kulvos dvaro inventorių, liudininkų tarpe pažymėtas ir Baltromej Ulrivič (Ulrichovič?) Kulviet, Kulviečių giminaitis, tačiau visuose ligi šiol paskelbtuose XVI a. inventoriuose tik vieną kartą šis vardas teužtinkamas. Kadangi ši Mažvydo pateikta Ulriko Mercucecijaus giesmė buvo išversta iš vokiečių kalbos, tai jos vertėjas, mokėjęs vokiškai, galimas daiktas, studijavo kuriame vokiškame universitete ar bent ilgiau kokiame vokiečių krašte gyveno dar prieš 1563 m., t.y. prieš Mažvydo mirtį, nes, matyt, dar Mažvydui esant gyvam, ši giesmė bus į jo rankas patekusi.

Tarp 1544-1570 m. įsimatrikuliavusių Karaliaučiaus universiteto studentų nebuvo nė vieno Ulriko. Bet 1533 m. žiemos semestre Leipzigo universitete įsimatrikuliavo "Ulricus Hostius von der Wyldt (Wylde)". Tai Ulrikas Hosė (Hosius) iš Vilniaus. Jis yra vienintelis šiuo tarpu surastas Ulrikas, kuris galėtų aną mažvydinį Ulriką atitikti.

Šio Ulriko Hostijaus tėvas, Ulrikas Hosė (jo žmona Ona Schlacker) 1503 m. iš Badeno Pforzheimo atvyko į Krokuvą, paskiau išsikėlė į Vilnių (jau 1522 m. ten veikė), kur buvo Vilniaus pinigų kalyklos vedėjas ir pilies bei miesto prokuratorius. Jis mirė Vilniuje 1535 m. gegužės mėn., vadinamas Vilniaus "horodničium". 1518 VIII 18 jo duktė Ona buvo ištekėjusi už Hektoro von Watt, o kita duktė, Barbora, ištekėjo už Hieronimo Bero. Ulrikas Hosė turėjo tris sūnus: Joną, Stanislovą (1504-1579, vėliau pagarsėjusį kova su reformacija vyskupą, paskiau ir kardinolą, Stanislovą Hosijų) ir Ulriką, matyti, tą patį Leipzigo studentą Hosijų. Agnetę Dietzaitę, dukterį 1545 XII 26 mirusio kunigaikščio Albrechto tarėjo ir įgaliotinio Krokuvoje Justo Liudviko Dietzo, buvo vedęs Ulriko Hosės sūnus Ulrikas. Hosės šeimoje buvo katalikų (kardinolas Stanislovas) ir evangelikų, pvz. Agnetės Dietzaitės broliai Justas Liudvikas ir Hansas Dietzai. Kitą Ulriko Hosės dukterį, kardinolo seserį Brigitą, 1546

m. buvo vedęs Krokuvos tarėjas Petras Danielius, kurį jau 1532 m. vyskupas šaukė tieson už reformacijos palaikymą. Žygimantas Augustas visus tris Hosės brolius nobilitavo.

Jau pats tas faktas, kad Hosių šeima, išsikėlusi iš Krokuvos, gyveno Vilniuje, duoda kiek pagrindo ir Mercucecijaus pavardę su jais sieti, nes tai, be abejo, tokia pat vietovardinė pavardė, kaip Rapagelanus, Kulvietis, Zablockis. Ji galėjo būti susijusi ir su Merkine (tuomet ji lietuviškai skambėtų Merkinietis), kur galėjo gimti anas Ulrikas, o gal greičiau su Markučiais prie Vilniaus, kuriuose bene gyveno Hosė, ir tuomet Ulriką mes galėtume vadinti Markučiečiu ar Markučiu, nes tie vardai yra daug artimesni tam Mercucijui, negu Merkinė. Bene tuose Markučiuose Ulrikas Hosė tėvas 1515 m. gavo leidimą statyti malūną.

Siuo tarpu, kol neturime kito asmens, kurį galėtume su anuo Mercucecijum identifikuoti, galėtume ir prie ano Hosės sustoti, nes už jį kalba trys momentai — vardas, kilimas iš Lietuvos, taigi ir lietuvių kalbos mokėjimas, ir studijos Leipzigo universitete, kurios leido ir vokiškai geriau pramokti, jau nebekalbant apie tai, kad Hosės, kaip vokiečių kilmės, be abejo, ir namie vokiečių kalbą vartojo. O Mercucecijaus pateikta trumpa giesmė ir yra iš vokiečių kalbos išversta. Tačiau paties Ulriko Hosės jaunesniojo gyvenimo eigos ligi šiol dar nepavyko išaiškinti. Bet vis dėlto jis, greičiausiai, gyveno prie tėvo Vilniuje. Ir kaip tik ten su juo galėjo sueiti ir Mažvydas, jei ne savo studijų metu Kulviečio mokykloje, tai bent vėliau, kada jis bene 1545 m. Vilniuje laukė iškvietimo į Karaliaučių, kur bene ir ruošė savo katekizmo vertimą. 1537 m. Žygimantas Augustas patvirtino broliams Jonui, Stanislovui ir Ulrikui ir jų seserims valdymą iš tėvo paveldėtų Beikauščinos Mozelevščinos dvarų, o 1542 m. malūno valdymą. Taigi Ulriko sūnus tuo laiku buvo gyvas. Miręs 1610 m. Vilniuje Vilniaus kanauninkas Vilčopolskis tarp kitko savo testamente mini jo pirktus iš Jono Ulriko Hosijaus Bezdonis. Tačiau tas Jonas Ulrikas, jei nebuvo Ulriko sūnus, greičiausia, čia klaidingai pažymėtas vietoje Jono ir Ulriko — brolių. Bet Markučiai, rodos, sudarė dalį Bezdonių dvaro.

J. Šliūpas (Gadynė šlėktos viešpatavimo 1909 p.28-29), šaltinio nenurodydamas, rašo, kad Ulrikas Hosijus, patekęs jėzuitų įtakon, buvo vėliau priėmęs katalikybę. Jei tai tikrai taip buvo, tai galėjo įvykti ne anksčiau, kaip apie 1570 m., nes prieš tai Lietuvoje dar jėzuitų nebuvo.

Raštai. Giesme dienoije Prikelima Pona ant dweiju balsu ischguldita nůg *Hulricha Mercuceciusa.* Jesus Christus vnser Heiland/ der den Todt etc. (Jesus Christus sunus Diewa: Smerti pergaleija: Keles isch graba...).

Versta iš Liuterio trijų ketureilių posmelių giesmė, kuri buvo kartojama

visuose vėlesniuosiuose lietuviškuose giesmynuose. 1900 m. giesmyne ji turi N. 76. Pakartojo iš 1570 m. Mažvydo giesmyno *J. Gerullis* Mažvyde p.268-270.

Literatūra. *G. Erler* Die Matrikel d. Universitaet Leipzig I 1895 p.612.
Zbiór dawnych dyplomatów I 1843 (1536 XIII 6).
F. Hipler-W. Zakrzewski Stanislai Hosii Epistolae. Tomus I. — Acta Historica Res Gestas Polonia illustranta. Tomus IV 1879 p.269 ir kt.
A. Boniecki Poczet rodów W.X. Lit. 1887 p.93.
Akty Vilenskoj Komissii 1893 p.170.
Th. Wotschke Geschichte der Reformation in Polen 1911 p.42, 45, 49.
(") Johann Lasitius — Ztschr. f. slav. Philologie II H.1/2 1925 p.82-83, 90.
Litovskaja Metrika. I 3 Perepisi vojska litovskago 1915 p.201.
J. Gerullis Mažvydas 1922 p.XXXV, 268—270 (vokiškajame leidime 1923 p.XXXX, 268-270).
(") Hose Ulrikas — Lietuvių Enciklopedija VIII 1956 p.313-314.
(") Senųjų lietuviškų knygų istorija I 1953 p.96; II 1957 p.160.
W. Kętrzyński Katalog rękopismów — Ossolineum I 1881 p.307.
J. Šliūpas Gadynė šlėktos viešpatavimo Lietuvoje 1909 p.28-29.
Vaclovas Biržiška Lietuvių rašytojų kalendorius 1946 p.23.

9. Stanislovas Marcijanas - Musa

Biografija. Pavardė Marcijanas, greičiausiai, yra tėvavardinė pavardė Martynaitis, iš tėvo Martyno (Mykolas Biržiška ją lietuvina į Marčionis). Stanislovas Martianus, Didžiosios Lietuvos Deltuvos reformatų bažnyčios kunigas, 1570 m., t.y. tais pačiais metais, kada Martyno Mažvydo giesmyne buvo išspausdinta jo giesmė, Deltuvos bažnyčios statytojo Andriaus Višneveckio buvo komandiruotas į 1570 IV 9-15 buvusį Sandomiriuje, Lenkijoje, generalinį reformatų sinodą. Taigi jis bus galėjęs būti Mažvydo bendradarbis, būdamas ne liuteronų, bet reformatų kunigas. Kita vertus, kadangi Mažvydas mirė jau keletą metų prieš 1570 m., tai su Mažvydu jis turėjo susieiti daug anksčiau, greičiausiai, vienu laiku su juo studijuodamas universitete. Ir čia tenka kreipti dėmesį į studentą, kuris 1547 IX 9 įsimatrikuliavo Karaliaučiaus universitete, t.y. vos vieneriems metams praėjus nuo to laiko, kada tame pačiame universitete įsimatrikuliavo Mažvydas, ir kuris čia buvo įrašytas vardu "Stanislaus Musa Vilnensis" (gimęs apie 1520 m.). Mažvydas galėjo jį savo giesmyne pažymėti sulotyninta tėvo pavarde, o Musos pramanyta pravardė vėliau galėjo ir pavarde likti. Stanislovą Musą 1579 m. randame protestantų kunigu Mažosios Lietuvos Lazdynuose, bet nėra oficialios žinios, kur jis praleido laiką, kuris praėjo nuo jo universiteto pabaigimo ligi 1579 m. 1547 m. Stanislovas Musa įsirašė priekyje visos grupės iš Lietuvos atvykusių studentų, kurie, matyt, sudarė kartu su jais įsirašiusio Trakų kasteliono Jeronimo Chodkevičiaus sūnaus Jono savotišką svitą ir kurių tarpe buvo ir kitas Mažvydo bendradarbis Jonas Šeduikionis, taip pat Mažvydo garantija priimtas Valentinas Vilcomirius (Buivydas) ir kiti. Taigi visai galimas daiktas, kad Musa-Marcijanas buvo Chodkevičiaus ir visos tos grupės mentorius, o gal ir mokytojas Lietuvoje. 1549 m. Chodkevičiui išsikėlus į Leipzigo universitetą, paskiau į Wittenbergą, o vėliau prie Karolio V rūmų ir tik 1555 m. grįžus Lietuvon, galimas daiktas, kad ir Musa-Marcijanas ir toliau jį lydėjo ir globojo ir kartu Lietuvon grįžo. Kaip tik tuo laiku Didžiojoje Lietuvoje veikė reformatų kunigas Stanislovas Marcijanas. Tuo būdu galėtume tarti, kad, universitetą pabaigęs Musos pavarde, jis Marcijano vardu buvo reformatų kunigu Didžiojoje Lietuvoje. Ir kaip tik 1578 VI 25 Stanislovas Marcijanas, būdamas refor-

matų kunigas Deltuvoje, dalyvavo Vilniaus liuteronų sušauktame sinode Vilniuje ir ten pasirašė vadinamąją Concordia Vilnensis, tuo būdu nutraukęs saitus su reformatais ir, matyt, tais pačiais metais išvykęs į Mažąją Lietuvą, kur jau Stanislovo Musos vardu virto protestantu kunigu. Mirė bene 1584 m. Lazdynuose.

Apie Stanislovo Marcijano-Musos kilmę šiek tiek duomenų teikia ir Lietuvos kariuomenės sąrašai. Pvz. 1528 m. sąraše vieną arklį iš Vilkijos statė "Stanislav Martinovič s bratom", o paskiau vienas be brolio. 1567 m. sąraše iš Kauno pavieto su Petraševičių gimine vieną arklį statė "Stanislav Martinovič z otčizny s Petraševič", o, matyt, jo brolis "Grigorij Martinovič" irgi vieną arklį. Visai galimas daiktas, kad šis 1567 m. Stanislav Martinovič (o gal ir 1528 m.) yra tas pats mūsų Stanislovas Marcijanas, kuris tuo būdu būtų kilęs iš Kauno pavieto ar iš Pažaislio vls. Petrošiūnų ar iš buvusių Petriškių, Rumšiškių vls. Tačiau atrodo tikra, kad 1599 m. minimas Kartenos dvaro inventoriuje valstietis Stanislovas Martynaitis su mūsų Marcijanu nieko bendra neturėjo.

Stanislovas Musa-Marcijanas-Martynaitis turėjo sūnus Jurgį Musą (ž.) ir 1577 X 2 ir 1584 m. Karaliaučiaus universitete įsimatrikuliavusį Danielių Musą, kuris po tėvo mirties gavo Lazdynų parapiją. Bet Mažojoje Lietuvoje būta ir Marcijanų: pvz. Dovydas Marcijanas, nuo 1593 m. buvęs Žydkiemio kunigu, o 1598-1600 pirmuoju Tolminkiemio kunigu; Petras Martianus, 1584 VII 12 įsimatrikuliavęs Greifswaldo universitete (Petrus Martianus Lituanus). Tačiau vėliau Mažosios Lietuvos kunigų tarpe Martijanų jau nerandame. Bet vėliau atsirado visa generacija kunigų Martinių, galimas daiktas, kilusių iš tų pačių Musų-Martijanų: čia ir 1675 m. miręs Verdainės kunigas Vilhelmas Martinis, ir 1704 m. miręs jo sūnus irgi Verdainės kunigas Vilhelmas Martinis II, ir 1672-1678 m. buvęs Kretingalės, paskiau Verdainės kunigas Martynas Martinis, ir kt.

Raštai. Duchauna Giesme ape Schlowe Diewa Szodza / Per Pawisdzus sena bei nauija Testamenta padauxinta / pataisita / ir ischguldita nůg *Stanislausa Marciana* / Freud euch in dieser zeit... (Dzauketese scheme czese / Jus werneghi Crikschanis: Nes placzei po wissa szeme / Eit skąbedams Diewa szodis).

18 posmų, po 8 eilutes kiekviename posme, giesmė. Viena ilgiausiųjų Mažvydo giesmyno giesmių, versta iš vokiečių kalbos. Su gaida. Išspausdinta 1570 m. Mažvydo giesmyne (*Gerullis* Mažvydas 1922 p.328-340). Įdėta toje giesmyno dalyje, kurią, be abejonės, sudarė patsai Mažvydas, o ne Vilentas. Galimas daiktas, kad Mažvydas iš Marcijano-Musos gavo tuo laiku, kada tas 1547 m. kartu su Mažvydu studijavo Karaliaučiaus universitete.

Literatūra. *A. Regenvolscius* (*A. Węgierski*) Systema historico chronologica 1652 p.429, 446.
J. Łukaszewicz Historya kościołow wyznania helweckiego w Litwie II 1843 p.15.
A. F. A. (*A. F. Adamowicz*) Die evangelisch-lutherische Kirche zu Wilna 1855 p.73-74.
A. Harnoch Chronik und Statistik der evangelischen Kirchen 1890 p.280.
Fr. Tetzner Die Tolminkemischen Kirchenbauakten — Altpr. Monatsschrift XXXIII 1896 p.193.
E. Friedlaender Aeltere Universitaets Matrikeln II. Universitaet Greifswald I 1893 p.325.
H. M. (*Henryk Merczyng*) Zbory i senatorowie 1904 p.86.
G. Erler Die Matrikel der Albertus Universitaet I 1910 p.7.
B. Grużewski Kościół ewangelicko-reformowany w Kielmach 1910 p.336, 421.
Th. Wotschke Geschichte der Reformation in Polen 1911 p.91.
Litovskaja Metrika. I 3 Perepisi vojska Litovskago 1915 p.203, 718.
J. Gerullis Mažvydas 1922 p.XXXV (vokiškajame leidime p.XXXIX-XL) ir 328-340.
Mykolas Biržiška Mūsų raštų istorija I²1925 p.18.
(") Chodkevičius Jonas — Lietuviškoji Enciklopedija V 1937 p.346.
K. Jablonskis Istorijos archyvas I 1934 p.522.
Vaclovas Biržiška Lietuviškųjų knygų istorijos bruožai I 1930 p.41.
(") Lietuvių rašytojų kalendorius 1946 p.23.
(") Senųjų lietuviškų knygų istorija I 1953 p.96, 138; II 1957 p.10, 12, 160.
V. M(*aciūnas*) Marcianas Stanislovas — Lietuvių Enciklopedija XVII 1959 p.285.

10. Augustinas Jomantas

Biografija. Jomantas (Jamontas) pats rašėsi Jamantouitz, Jamundus, A. Bruožis jį vadina Jamundu. Galimas daiktas, kad kilimo buvo žemaitis, gal net iš Jamončių (12 km nuo Rietavo, prie vieškelio iš Rietavo į Plungę). 1554 II 28 ir 1555 IX 28 inventoriai Žarėnų vls. mini Joną Jamontą-Jamontavičių, o 1555 II 12 Rietavo vls. minimas bajoras Mikalojus Jamontovič. 1567 m. Lietuvos kariuomenės sąrašas Užvenčių valsčiuje mini Ščepaną Jamontoitį, o Tverų vls. Povilą Jamontoitį. Bet Jomantų būta ir Rytų Lietuvoje. Pvz. 1546 m. pradžioje Jonas Jono sūnus Jomantas (Jamont) iš Šaltininkų (Soleczniki) įsimatrikuliavo Krokuvos akademijoje; tai tas pats, kuris 1554 X 24 buvo Veliuonos klebonu (Jonas Jamuntovičius Otsolečnikas). A. Bonieckis (Poczet rodów p.102) mini Lauryną Jonaitį Jamontovičių, 1550 m. karalinį bajorą.

1528 m. tarp Eišiškių bajorų yra ir Jamont, o 1516 m. Ukmergės bajoras Bolka Jamontovič. 1528 m. Lietuvos kariuomenės sąrašas Pajūrio vls. mini Jokūbą Jamontovičių, Michailą Jamontovičių; Ukmergės kitas Jamontovič, Taujėnuose Boris Jamontovič, Anykščiuose Jury Jamontovič.

Šiuo laiku dar mums nepaaiškėjusiomis aplinkybėmis, gal sekdamas Kulviečiu, Zablockiu ir kt., gal to paties J. Zablockio atgabentas, A. J. atsirado Mažojoje Lietuvoje ir 1545 m. stojo į ką tik įsteigtą Karaliaučiaus universitetą, nemokėdamas vokiškai, bet mokėdamas lietuviškai, gudiškai, lenkiškai ir lotyniškai. Matyt, buvo gimęs apie 1525 m. Kur jis prieš tai mokėsi, jei galėjo iš karto, tik atvažiavęs į Karaliaučių, stoti į universitetą, kur visas mokslas ėjo lotynų kalba, nėra žinios. Gal jis buvo anos A. Kulviečio mokyklos Vilniuje vienas mokinių, o gal "Augustinus Alexy de Musznyk" vardu 1535 m. buvo įsimatrikuliavęs Krokuvos akademijoje ir ten bent keletą metų studijavo. Karaliaučiaus universitete jis įsimatrikuliavo "Augustinus Jamantouitz" vardu, bet po to, ligi 1555 m., apie jį nieko negirdėti. Studijoms universitete 10 metų būtų jau per daug, tai gal, universitetą pabaigęs, jis dar kuriam laikui buvo grįžęs į Didžiąją Lietuvą ir vėl atvyko į Mažąją Lietuvą, kada jam atsirado proga parapiją gauti.

1555 m. jis buvo paskirtas naujai įkurtos Kraupiško parapijos kunigu dar tuo laiku, kada ten nebuvusi dar pastatyta bažnyčia. 1563 V 21 Mar-

tynui Mažvydui mirus, Jomantas buvo perkeltas į jo vietą Ragainėje ir kartu buvo paskirtas arkidiakonu. Ragainėje apsigyvenęs, jis, matyt, gavo susipažinti ir su Mažvydo literatūriniu palikimu; gal jis jį ir buvo atidavęs B. Vilentui. Čia gyvendamas, jis labiau susidomėjo ir lietuvių literatūriniu darbu ir pats čia nemaža rašė. V. Falkenhahnas (Johannes Bretke) spėja, ar ne iš jo tobulinosi lietuvių kalboje ir Jonas Bretkūnas, ar ne iš jo jis prisigaudė tų slavizmų, kurie vėliau pateko į Bretkūno raštų lietuviškąjį tekstą. Be tiesioginių savo, kunigo, pareigų, Jomantui, kaip ir Mažvydui, teko padėti ir vietinei neperdaug raštingai administracijai, atliekant jos susirašinėjimus įvairiomis kalbomis. Jomantas vėliau ir prašė mokėti jam tokį pat atlyginimą, kokį gaudavo Mažvydas, juo labiau, kad jis mokąs lotyniškai, lietuviškai, lenkiškai ir rusiškai (gudiškai). Tik ir šį kartą jis nemini vokiečių kalbos, nors, be abejo, ilgesnį laiką santykiaudamas su vokiečių administracija, jis jau ir vokiškai turėjo pramokti.

1569 m. Jomantas buvo įveltas į Pilkalnio kunigo Morkaus Raseiniškio bylą su vietiniu amtmonu dėl valstiečių nusiskundimų amtmonu palaikymo. Ryšiumi su ta byla Jomantui buvo įsakyta saugotis, kad jo parapijoje valstiečiai nešauktų jokių susirinkimų. Nuo 1769 II 17 jis gavo sau padėjėju vokiečių diakoną Joną Hopfnerį.

Jomantas mirė ne vėliau kaip 1576 m. gegužės mėn. pradžioje, nes tuo laiku jis jau nurodomas miręs. Į jo vietą buvo paskirtas Simanas Vaišnoras.

Jomantas turėjo sūnų irgi Augustiną, kuris 1576 m. įsimatrikuliavo Karaliaučiaus universitete "Jamandus Augustinus Ragnetensis" vardu, taigi buvo gimęs apie 1556 m., ir tuo būdu jo tėvas, matyt, vedė tais pačiais 1555 m., kada buvo paskirtas Kraupiško kunigu.

Raštai. 1) Psalmas CXXIIII Nisi quia Dominus erat in nobis, dicat nunc Israel. Ischgulditas nůg *Augustina Jamonta*. So Gott der Herr nicht bey uns helt. (Jeib Pons Diews mums nepagelbas Kerschient neprietelems...).

Aštuonių posmų, po 6 eilutes posme, giesmė, versta iš Justo Jono, su gaida. Išspausdinta 1570 m. *Mažvydo* giesmyne (*J. Gerullis* Mažvydas p.336-340).

2) Psalmas 114. Ischgulditas nůg *Augustina Jamonta* (Kada Israel isch Aegypta eia...).

Keturių posmų po keturias eilutes giesmė, išspausdinta 1570 m. *Mažvydo* giesmyne (*J. Gerullis* Mažvydas p.461-462).

3) Giesme isch Euangelista S. Jona 3. Suguldita nůg *Augusta Jamonta* Ant balsa: Laikik pan prieg tawa szodzia (Teip Diews swieta pamileia, labai io pasigaileia...).

Išspausdinta 1612 m. *L. Zengštako* giesmyne p.530. Pakartojo *J. Gerullis* Senuosiuose lietuvių skaitymuose I 1927 p.202-203.

4) Giesme. Seney buwa mums sakyta.

Išspausdinta 1612 m. *L. Zengštako* giesmyne p.109. Versta iš lenkų kalbos.

5) Kristau, Gerybe praejo. Giesme.

Išspausdinta 1612 m. *L. Zengštako* giesmyne p.111v.

6) (Jomantas buvo pradėjęs versti Naująjį Testamentą, ir dar 1576 I 6, prieš pat mirtį, buvo gavęs oficialų raginimą darbą paskubinti, kad jį būtų galima spaudai atiduoti. Rankraščio likimas nežinomas. Visai galimas daiktas, kad jis buvo išvertęs ir Senąjį Testamentą, nes Mažvydas skyriuje "Redas Jutrinas" nurodo, kad kunigai privalo žmonėms lietuviškai skaityti ištraukas iš Senojo Testamento; o tai jie būtų galėję atlikti tiktai turėdami jau paruoštą vertimą).

7) (*E. Hermann* Bemerkungen zum altlitauischen Schriftum p.109-110 taria, kad, gal būti, Jomantas paruošė ir vadinamąją 1573 m. Wolfenbuettelio postilę. Tačiau neturime jokių įrodymų, kad Jomantas tikrai ją būtų paruošęs).

8) (Visai galimas daiktas, kad 1570 m. Mažvydo giesmyno visa psalmių grupė, pavadinta "Psalmai ant Wakara", kur yra ir Jomanto vardu pažymėta 114 psalmė, ne 124, kaip pažymėjo J. Bertoleitis, nes šita psalmė, nors turi Jomanto vardą, bet yra įdėta toje giesmyno dalyje, kurią spaudai paruošė ne Vilentas, bet pats Mažvydas, ir išspausdino *J. Gerulis* Mažvyde p.454-481, taip pat yra vieno Jomanto versta. Ją sudaro psalmės: Diewe ateik man ant pagalbos; Pons biloja mano Panop; Psalmas CX Biloia Ponas Ponui mana, CXI Diekawoiu tau Wieschpatie vissa mana schirdimi, CXII Paschlowintas wiras kurs biose Wieschpaties, CXVII Garbinket Wieschpati wissi pagonis, 114 (su Jomanto parašu), CXV Ne mums Pone ne mumus, XXXI Paschlowinti ira kurims atleistas ira piktenibes, XXXVII Wieschpatie ne narse tawa koznik mane, CI Wieschpatie ischklausik malda mana, CXXIX Isch gijluma schaukiau tawesp Wieschpatie, CXLII Wieschpatie ischklausik praschima mana. Iš tų visų psalmių tik 110 turi gaidą, ir nė viena neturi nei lotyniško, nei vokiško paantraščio, taigi, greičiausia, visos buvo verstos iš lenkų kalbos).

9) (Psalmas CXXX. De profundis clamaui ad te Domine. Aus tieffer noth schrey ich zu dir. Isch giluma schauku tawesp ...).

Iš Liuterio versta giesmė, be vertėjo pavardės, 1570 m. Mažvydo giesmyne įrašyta tuojau po Jomanto verstos 124 psalmės (*J. Gerullis* p.340-343). Ji kalba ir versifikacija visai taip sudaryta, kaip ir 124-ji. Taigi visai galimas daiktas, kad ir ją išvertė Jomantas. Gal jam priskirtinos ir kai kurios kitos tos pačios grupės psalmės: 66, 2, 102, 51 (p.346-360).

Dokumentai. 1-2) Du Jomanto laiškai Karaliaučiaus archyve.

Mini *J. Bertoleit* Die Reformation I p.38-39 (išnaša).

3) 1576 I 3 reskriptas, duotas Jomantui Naujojo Testamento vertimo reikalu.

Mini *F. Pastenazzi* Kurzgefasste Nachrichten p.7.

4) 1576 XI 14 vokiškas Dietricho Pakamoro raštas, kuriame, praėjus daugiau kaip pusei metų nuo Jomanto mirties, prašo jo vieton kunigu į Ragainę paskirti jo buvusį diakoną Joną Hopfnerį.

Išspausdino *W. Witte* S. Waischnoras 1931 p.141-145.
5) A. Jomanto parašo 1567 m. fotokopija (Augustinus Jamundus). Išspausdino *V. Falkenhahn* J. Bretke 1941 p.64 Abb. 4.

Literatūra. *F. Pastenazzi* Kurzgefasste historische Nachrichten von allen in Koenigreiche Preussen befindlichen Kirchen und Predigern 1757 p.7, 70.

D. H. Arnoldt Kurzgefasste Nachrichten von allen Predigern III 1777 p.96, 125.

G. Ostermeyer Erste littauische Liedergeschichte 1793 p.247.

L. Rhesa Geschichte der litthauische Bibel 1816 p.7.

S. B. Linde Zdanie sprawy o dziełach X. Rhesy — Roczniki Tow. Prz. Nauk XIII 1820 p.122.

P. Koeppen O proischoždenii, jazyke i literature litovskich narodov 1827 p.230.

A. Boniecki Poczet rodów W. X. Litewskiego 1887 p.102.

A. Harnoch Chronik und Statistik der evangelischen Kirchen 1890 p.342.

A. Chmiel Album studiosorum Universitatis Cracoviensis II 1892 p.277.

Akty Vilenskoj Komissii XXIV 1897 p.35, 43, 48, 177, 179, 180, 184, 187, 202, 203.

S. Baltramaitis Svedenija o litovskich rukopisiach — Živaja Starina IV 1894 p.101.

Litovskaja Metrika I 1903 p.1158, 1187-88, 1234.

(") Perepisi vojska Litovskago 1915 p.217, 1349, 1350.

Opisanie rukopisnago otdelenija Vilenskoj Publičnoj Biblioteki V 1906 p.7 (N. 557).

G. Erler Die Matrikel der Albertus Universitaet I 1910 p.4, 62.

A. B. Klaipėdiškis (*A. Bruožis*) Prūsų lietuvių raštija 1913 p.29.

Probočių Anūkas (*Ansas Bruožis*) Mažosios Lietuvos buvusieji rašytojai 1920 p.13.

Jonas Yčas Mažosios Lietuvos praeitis — Kovo 20 diena 1921 p.43.

J. Gerullis Mažvydas 1922 p.XX-XXI (vokiškajame leidime p.XXXIV-XXXV).

(") Senieji lietuvių skaitymai I 1927 p.202-203.

E. Hermann Bemerkungen zum altlitauischen Schriftum in Preussen — Nachrichten d.k. Gesellschaft zu Goettingen. Philologisch-historische Klasse 1923 p.109-111.

Mykolas Biržiška Mūsų raštų istorija I[2]1925 p.18.

K. Forstreuter Die Herkunft d. preuss. - litauischen Reformatoren — Ztschr. f. slav. Philologie VII 1930 p.131.

Vaclovas Biržiška Lietuviškųjų knygų istorijos bruožai I 1930 p.40, 45 59.

") Jamontas Augustinas* — Lietuviškoji Enciklopedija X 3 1942 p.368-370.

---

*) Šiuo straipsniu remiasi: Jomantas 2... Augustinas — Lietuvių Enciklopedija IX 1956 p.445. — *M. B-ka.*

(") Lietuvių rašytojų kalendorius 1946 p.23.
(") Senųjų lietuviškų knygų istorija I 1953 p.85, 86, 96, 98-99, 129-130, 131-132, 137; II 1957 p.158, 159, 160.
W. Witte Der Uebersetzer Simon Waischnoras I 1931 p.141-145 ir kt. kt.
J. Bertoleit Die Reformation unter d· preussischen Litauern I — Jahrbuch der Synodalkommission 1932 p.33, 39-40.
O. Barkowski Die Besiedlung des Hauptamtes Insterburg — Prussia B.30 Th. I 1933 p.11.
V. Falkenhahn Der Uebersetzer der litauischen Bibel Johannes Bretke 1941 p.75, 167, 211, 265, 273, 376-377.
J. Vanagaitis Kovos keliais 1938 p.18.

11. Baltramiejus Vilentas

Biografija. Martyno Mažvydo pusbrolis (galimas daiktas, kad abu yra gimę iš dviejų seserų), nors L. Rėza (ir juo sekdamas A. Bruožis) jį vadina Mažvydo broliavaikiu. Kilimo iš Didžiosios Lietuvos, sakėsi bajoru. Savo pavardę įsimatrikuliuodamas buvo įrašęs Villentatius, nors savo išleistuose raštuose pasirašydavo Vilentas. Anot J. Gerulio, ji turėjusi skambėti Vilintas. Ostermejeris ją lietuvino į Vilenčius, bet galimas daiktas, kad ji ir kitaip skambėjo. 1561 m. kunigaikščiui Albrechtui iš Žygimanto Augusto užstatan paimant Naujosios Valios (Virbalio) miestelį, daugelis jo tuščių sklypų buvo išdalinta tiek Mažosios Lietuvos protestantų kunigams, tiek ir jų iš Didžiosios Lietuvos atsikėlusiems giminaičiams. Tuomet ten sklypus gavo ir kunigas Tomas Gedkantas su savo tėvu Jurgiu, ir Martynas Mažvydas su savo broliais ar giminaičiais Vaitkūnais, ir kunigo Pridrikio Masalskio tėvas ar brolis Andrius Masalskis, ir kiti. Juo labiau būtų galima laukti, kad artimiausioje Prūsijos valdžios aplinkoje gyvenęs ir labai blogai materialiai aprūpintas Karaliaučiaus lietuvių kunigas Baltramiejus Vilentas ar pats čia gaus sklypą ar ir šiaip dirbamos žemės, ar pasirūpins, kad jo giminaičiai gautų. Tačiau Vilentų pavardė Virbalio inventoriuje neužtinkama. Bet jau naujų sklypininkų tarpe užtinkame Baltramiejų "Wilnowiecz" ir Stanislovą ir Mikalojų Baltramiejaičius, greičiausiai, ano Baltramiejaus sūnus. Kadangi prie Baltramiejaus "Vilnoviečiaus" nepažymėta, kad tai kunigas, kaip buvo nurodyta prie Mažvydo, Gedkanto, Masalskio, tai čia, be abejo, turime ne mūsų Baltramiejų Vilentą ir ne jo brolį, nes tikrų brolių vienu ir tuo pačiu vardu ir tada nekrikštyta, bet, tikriausiai, jo tėvą (sūnus gavo tėvo vardą, kurį vėliau ir savo sūnui perdavė), o Stanislovas ir Mikalojus, matyt, buvo kunigo Baltramiejaus broliai. Tuomet ir Vilento-Vilnoviečiaus pavardė galėjo kilti iš Vilniečio, Vilniškio — nuo kilmės vietos. Galima būtų tarti, kad ir Vilentas buvo kilęs ne iš Žemaitijos, kaip paprastai manydavo, bet iš rytų ar centrinės Lietuvos, iš Vilniaus vyskupijos. Tad ir Ostermejerio ir A. Bruožio siūloma jo pavardės forma Vilenčius gal labiausiai atitinka tikrąją jo pavardės formą Didžiojoje Lietuvoje, dar prieš išsikeliant į Mažąją, kur jau

nusistojo Vilentas. Dar 1594 IV 16 Lyduvėnų dvaro Šanetų kaime gyveno "Maciej Wilnowiec, żona Gięndruta, syn Piotr". "Wilnowiec" žinomas ir literatūroje: Estr. XXXIII 1939 p.40-41 (ir XXIV 1912 p.158) mini 1589 m. išleistą iš vokiečių kalbos į lenkų išverstą "Żałosne opisanie o upadku króla hiszpańskiego", kur autorius pasirašė "Jan Pawłowicz Wilnowiec". Tik Estreicheris tą "Wilnowiec" laiko slapyvardžiu.

Greičiausia, Vilentas buvo vienas tų lietuvių jaunuolių, kuriuos 1545 V 1 vyskupas Speratus siūlė Rapolioniui ir Kulviečiui paimti savo globon, bet, abiem mirus, tas sumanymas iširo. 1546 VI 8 asmeniniu kunigaikščio Albrechto laišku iššauktas, Mažvydas galėjo savo studijas Karaliaučiaus universitete pradėti tik nuo naujo semestro pradžios, t.y. nuo VIII 1. Panašaus kvietimo negavęs, Vilentas, matyt, jau Mažvydo iššauktas, atvyko Karaliaučiun kiek vėliau. Iš Karaliaučiaus universiteto matrikulų knygos nėra visai aišku, ar jis įsimatrikuliavo dar 1546 m. rudenį, t.y. kartu su savo pusbroliu Mažvydu, ar 1547 m. pradžioje, nors gal ir buvo atvykęs kartu su Mažvydu.

Kad ir maždaug vienu laiku su Mažvydu universitetan stojęs, Vilentas vis dėlto už jį buvo jaunesnis (jis ir mirė praėjus 25 metams nuo Mažvydo mirties), ir stojo aukštojon mokyklon dar visai jaunas. Jis pats 1579 m. savo išleistų "Evangelijų bei epistolų" prakalboje pasisako: "non solum a tenebris annis in hac Academia educatus sum", taigi, greičiausiai, gimė ne anksčiau kaip 1525 m., o gal ir kiek vėliau. Studijavo gaudamas kunigaikščio Albrechto stipendiją ir universitetą pabaigė bent metais vėliau už Mažvydą (nors tikroji jo universiteto baigimo data nėra paaiškėjusi), t.y. pabaigė 1549 ar 1550 m., nes, matyti, dėl amžiaus jis nebuvo gavęs to pasiruošimo, prieš stodamas universitetan, kurį gavo Mažvydas. Tačiau, nors ir tokio amžiaus, tik pabaigęs, jis buvo tuojau paskirtas vienos svarbiausiųjų parapijų — Karaliaučiaus lietuvių parapijos — klebonu ir tas pareigas ėjo apie keturiasdešimt metų, ligi savo mirties.

Pačiame Prūsijos centre gyvendamas ir būdamas labai paslaugus žmogus, jis nuolat tarpininkavo provincijos kunigams jų įvairiuose reikaluose centre. Gi vietos lietuvių tarpe ypatingai išpopuliarėjo, kada, dėl 1571 m. bado į Karaliaučių suplaukus minioms lietuvių varguomenės, Vilentas juos visus globojo, nuolat lankydamas ir kuo galėdamas šelpdamas, nors ir jo materialinė padėtis buvo nekokia, nes ligi 1563 m. jis turėjęs išsilaikyti iš 70 markių metinės algos, kuri tik po 1563 m. buvo pakelta ligi 90 markių. Kaip jau matėme, 1561 m. skirstant Virbalio sklypus, jis pats nieko tenai negavo, nors, Karaliaučiuje gyvendamas ir nuolat sueidamas su valdžios atstovais, lengviau už kitus būtų galėjęs gauti.

Matyti, jam terūpėjo padėti apsirūpinti atitinkamais sklypais Virbalyje savo artimiausiems giminaičiams, jei anie Vilnoviečiai-Vilniečiai buvo tie patys Vilentai. 1569 m. jis, kaip ir Mažvydas, buvo įmaišytas Pilkalnio kunigo Morkaus Raseiniškio bylon, nes kaip tik jis ir buvo įdavęs vyskupui Moerlinui to kunigo skundą prieš Ragainės amtmoną.

Nors, greičiausiai, dar Mažvydui esant gyvam, Vilentas buvo jau sukūręs ar išvertęs vieną kitą lietuvišką giesmę, bet faktiškai lietuvių tikybinėje literatūroje jis tepasireiškė jau Mažvydui mirus, t.y. nuo 1563 m., kada, būdamas artimiausias Mažvydo giminaitis, jis paveldėjo visus jo tiek baigtus, tiek ir nebaigtus rankraščius. Visų pirma, jis susirūpino paskelbimu viso to, kas Mažvydo buvo jau pabaigta ir spaudai paruošta. Taigi 1566 m. išspausdino tą dalį Mažvydo giesmyno, kuri jau buvo visai baigta ir net Mažvydo prakalba aprūpinta, o 1570 m. ir antrąją dalį, tik šią jau pats pabaigęs ir žymiai papildęs, matyti, tarp Mažvydo popierių surasta medžiaga. 1574 m. jis išleido pirmąjį leidimą Mažvydo "Paraphrasio", kurio antrąjį leidimą jau 1589 m. parūpino Bretkūnas. Pasiryžęs antru leidimu paskelbti ir Mažvydo katekizmą, jis, matyt, priėjo išvadą, kad praktikos, bažnyčios reikalams tokia forma, kaip jis buvo Mažvydo išleistas, jis netinka, ir tuomet pats išvertė visą Liuterio katekizmą, tik pridėjęs paties Mažvydo išplėstą vieną 1547 m. katekizmo dalį. O po to jis išvertė tam tikras evangelijų ištraukas bažnyčiose skaityti sekmadieniais ir šventadieniais. Šios jo išleistos "Evangelijos bei epistolos" buvo naudojamos visose Mažosios Lietuvos bažnyčiose ligi to laiko, kada buvo išverstas visas Naujasis Testamentas. O ligi Daukša ir Sirvydas išleido atitinkamus darbus ir Didžiajai Lietuvai, šios Vilento evangelijų ištraukos ilgokai buvo ir ten naudojamos, nors jų tekstas ir nevisai atitikdavo katalikų bažnyčiose vartojamą tekstą.

Vilentas mirė 1587 m. Paprastai tariama, kad miręs spalio mėnesį. Bet kadangi Jonas Bretkūnas jau 1587 m. gegužės 9 d. buvo kviečiamas į Karaliaučių užimti Vilento vietos, tai jis, be abejo, mirė ne vėliau, kaip gegužės mėnesio pirmomis dienomis ar balandžio mėnesį.

Kaip pats evangelijų prakalboje pasisako, Vilentas buvo vedęs du kartus. Greičiausiai, pirmą kartą vedė tais pačiais metais, kai buvo paskirtas Karaliaučiaus lietuvių klebonu, t.y. 1550 m. Jis turėjo sūnus Baltramiejų ir Gasparą ir dar keletą kitų, nes pats 1579 m. rašė, kad iš abiejų santuokų turėjęs daug vaikų. Pirmasis, matyti, gimė 1551 m. ir su broliu Gasparu 1578 III 17 įsimatrikuliavo Karaliaučiaus universitete, dėl tėvo nuopelnų (in honorem patris, pastoris Lithuanicae Ecclesiae) atleistas nuo imatrikuliacijos mokesčio. 1591-1594 m. jis buvo kunigu Trempuose, pas-

kiau Kraupiške, iš kur už kažkokį nusikaltimą buvo pašalintas, bet 1599 II 9 vėl buvo paskirtas pirmuoju kunigu į naujai įkurtą Balėtų parapiją, kur mirė 1605 m. 1563 m. tarp stojusių į Leipzigo universitetą minimas Gregorius Willentus Lituanus gal buvo Baltramiejaus Vilento sūnaus brolis. 1618 VI 26 Karaliaučiuje įsimatrikuliavęs Sebastianus Wilentus Insterburgensis, greičiausiai, buvo Gasparo Vilento sūnus, nes Baltramiejus jaunesnysis Įsrutyje netarnavo.

Raštai. 1) (Spaudai paruošė ir išleido 1566 m. Mažvydo "Gesmes Chriksczoniszkas").

Visas giesmynas, kartu su prakalba, buvo jau Mažvydo spaudai paruoštas, tik jo mirtis jo paskelbimą sutrukdė. Vilentui teko čia rūpintis vien spausdinimu ir korektūra, nors galimas daiktas, kad ne Mažvydas, bet pats Vilentas įdėjo savo sukurtą giesmę "Laupsinimas Simeona schwentoia Senia / suguldita nůg *Bartholomaeusa Willenta* (Su pakaiu dzauksmu eimi...)", nes ši giesmė šiame giesmyne yra vienintelė, kurios yra nurodytas ir autorius. Faktiškai tai yra vertimas vokiškos Liuterio giesmės "Mit fried und freud ich far dahin". Ši giesmė išliko ir visuose vėlesniuosiuose giesmynuose, o 1900 m. giesmyne ji turi N. 44. Tai penkių šešiaeilių posmų giesmė. Pakartojo *J. Gerullis* Mažvydas p.224-227.

2) (Paruošė, papildė ir išleido Mažvydo "Gesmes Chrikschoniskas gedomas per Welikas ir Sekminias ik Aduento" 1570).

Dalį šio giesmyno taip pat paruošė Mažvydas, bet Vilentas, prieš atiduodamas spausdinti, pridėjo nemaža ir kitos medžiagos, tiek savo, tiek kitų parašytos, tiek ir Mažvydo kitiems leidiniams paruoštos. Galimas daiktas, kad pradedama "Psalmemis ant Wakara" (Gerulio leidime nuo p.454) giesmyno dalis yra visa Vilento pridėta, nes ji nėra organiškai su visu giesmynu susijusi ir tos dalies giesmės nėra suskaidytos tarp atskirų bažnytinių periodų, kaip ankstyvesnės giesmės. Žymi dalis tų giesmių, jei ne visos tos dalies giesmės, yra Kulviečio ir Jomanto parašytos. Matyti, norėdamas pakartoti visus senuosius Mažvydo darbus, to giesmyno pabaigoje pridėjo dar ir 1559 m. atskiru leidiniu išleistą "Giesmę S. Amraszeijaus" ir kai kurias, paties Mažvydo taisytas, 1547 m. katekizmo dalis.

Šiame giesmyne gal ne Vilento, bet ir Mažvydo yra įdėta (tai būtų pirmasis Vilento darbas) paties Vilento giesmė "Dzavksma pilna gesme ape Prikelima Pona musu Jesaus Christaus / suguldita nůg *Baltramiejaus Willenta*" (įdomu, kad 1566 m. jo vardas įrašytas lotyniška forma, 1570 m. lietuviška, tai aišku, kad čia juos ne tas pats asmuo abu kartu įrašė) (Gedokem nu ligu balsu). Pakartojo *J. Gerullis* Mažvyde p.270-272. Tai yra trijų posmų po keturias eilutes giesmė. Bet po "Atlepimo" eina dar devyni tos pačios giesmės tęsinio posmai, taigi giesmė turi 12 posmų. Naujausiuose giesmynuose tos giesmės nėra.

Šiam giesmynui išleisti valdžia paskyrė Vilentui 53 kapas pinigų.

3) (Galimas daiktas, kad Vilentas 1574 m. išleido Mažvydo "Paraphrasį permanitiną Poteraus maldą").

Yra žinomas tiktai 1589 m. J. Bretkūno išleistas to "Paraphrasio" leidimas; tačiau, matyti, Bretkūnas spausdino čia ne iš rankraščio, bet iš senesnio spaudinio. Būtų keista, jei Vilentas visus, net visai mažus, Mažvydo rankraščius leisdamas, vieną jų įsidėjęs net į savo paties paruoštą knygą, būtų aplenkęs ir neišspausdinęs šio spaudai visai paruošto Mažvydo rašto. Galimas daiktas, kad archyve J. Gerulio surastas pažymėjimas, jog 1574 m. buvo išspausdinta nežinoma "gebeth" vokiškai, lenkiškai ir lietuviškai, kalba kaip tik apie Vilento išleistą Mažvydo "Paraphrasio" pirmąjį leidimą, kuriam jis tik pridėjo iš 1550 m. "Kirchen Ordnung" paimtą vokišką originalą ir jo lenkišką vertimą, kurį pats atliko ar iš ko gavo, ir visa tai paleido atskira knygute. Būdinga, kad 1589 m. Bretkūno išleistasis lietuviškas "Paraphrasis" neturi antraštinio lapo. Taigi, greičiausiai, senesniame leidime jis buvo sudaręs ne savarankišką knygutę, bet kitos, didesnės dalį. Ir Bretkūnui beliko atskirti lietuvišką tekstą nuo kitų ir, nieko nuo savęs nepridėjus, paskelbti.

4) (Enchiridion Catechismas maszas dael paspalitu Plebonu ir Koznadiju Wokischku lieszuwiu paraszitas per Daktara *Martina Luthera*, o isch Wokischka lieszuwia ant Lietuwischka pilnai ir wiernai perguldítas per *Baltramieju Willentha*) (Karaliaučiuje 1575).

Yra išlikęs ir žinomas tiktai antrasis 1579 m. to enchiridiono leidimas (p.82). Bet jau 1579 m. evangelijų prakalboje Vilentas aiškiai rašo, kad jau anksčiau buvęs paskelbęs pirmąjį enchiridiono leidimą, kurį, vėliau kiek papildęs ir padidinęs, 1579 m. antrą kartą išleido. Kadangi Karaliaučiaus rūmų išlaidų knygoje pažymėta, kad 1575 m. sumokėta 7 mk. ir 30 sch. už išspausdinimą 25 egzempliorių "des littauischen Catechismij Luhteri", tai nėra nė mažiausios abejonės, kad čia kalbama apie 1575 m. pasirodžiusį enchiridiono leidimą (Ostermejeris taria, kad pirmasis leidimas pasirodęs 1577 m.). Be savo vertimo, Vilentas čia pridėjo ir buvusį pas jį Mažvydo katekizmo perdirbinį (Trumpą klausimą... Sacramenta Altoraus), tiktai dar neaišku, ar šis priedas buvo įdėtas abejuose šio enchiridiono leidimuose, ar tik viename 1579 m. 1612 m. *L. Zengštakas* šį enchiridioną išleido trečią kartą, o mokslo reikalams pakartojo 1882 m. *F. Bechtel* Bezzenbergerio serijoje "Die litauische und lettische Drucke d. 16 Jhrh." 1821 m. *J. S. Vater* savo "Die Sprache" pateikė iš 1579 m. leidimo ištraukas, p.168-181.

5) Euangelias bei Epistolas Nedeliu ir Schwentuju dienosu skaitomosias Baszniczosu Chriksczonischkosu... perguldítas ant Lietuwischka Szodzia per *Baltramieju Willenta*... Priegtam ant galo prideta ira Historia apie muka ir smerti Wieschpaties musu Jesaus Christaus... Karalauczui MDLXXIX p.224 nž.

Pradžioje eina paaukojimas kunigaikščiui Jurgiui Pridrikiui su kai kuriomis Vilento autobiografinėmis žiniomis. P.9-195 evangelijos, p.196-222 "Historia apie Muka ir Smerti Pona Musu Jesaus Christaus", p.222-224 "Jesaias LIII". Savo vertimui Vilentas plačiai panaudojo ir lenkiškus katalikų evangelijų vertimus. Bretkūnas, 1595 m. leisdamas savo postilę, kur kiekvieno pamokslo pradžioje yra įdėta trumpa evangelija, čia panaudojo Vilento vertimą, nors tuo laiku jau buvo ir savarankiškai evangelijas išvertęs; bet Vilento vertimas buvo laikomas oficialiuoju. Taip pat ir J. Morkūnas jomis pa-

sinaudojo, 1600 m. leisdamas reformatų postilę. Iš dalies Vilento vertimu naudojosi ir M. Daukša ir kiti katalikiškųjų evangelijų leidėjai (Jaknavičius, J. A. Giedraitis). Vilentas vertė iš vokiško vertimo.

1612 m. *Zengštakas* paskelbė antrą tų evangelijų leidimą, o 1882 m. *F. Bechtel* išleido mokslo reikalams toje pačioje serijoje "Die litauische und lettische Drucke".

6) Giesme diekawoghima po Walgia...

1579 m. enchiridiono p.38 ir pabaigoje yra į tekstą įdėta šios giesmės pradžia, o 1612 m. Zengštakas ją visą išspausdino, nenurodęs nei autoriaus *Mykolo Weisso*, nei vertėjo pavardės. Paskiau ji buvo kartojama visuose giesmynuose, o 1900 m. giesmyne ji įdėta N.314.

7) (*Th. Lepner* Der preussische Littauer p.128 tvirtina, kad Vilentas ar atskirai buvo išleidęs, ar pridėjęs prie kurio kito savo darbo ir rinkinėlį savo parašytų giesmių. Matyti, Lepneris, savo rankose neturėjęs nei Mažvydo, nei Zengštako giesmynų, bet, susidūręs su Vilento giesmėmis, pakartotomis vėlesniuose Kleino ir Rikovijaus giesmynuose, manė, kad jos buvo paimtos iš kokio atskiro Vilento giesmių rinkinėlio).

Dokumentai. 1) 1554 m. Vilento laiškas kunigaikščiui Albrechtui, kuriame jis nusiskundžia, kad jo darbui jam trūkstą svarbiausių teologinių knygų.

Šį laišką gavęs, Albrechtas tam reikalui asignavo 5 florenus. Ištraukų duoda *V. Falkenhan* J. Bretke 1941 p.71.

2) 1570 m. Karaliaučiaus archyvo sąskaita už 1570 m. Mažvydo giesmyno išspausdinimą.

Išspausdino *J. Gerullis* Senuosiuose lietuvių skaitymuose I 1927 p.18.

Literatūra. *K. Henneberger* Erclerung d. Preussischen groessern Landtafel 1595 p.239-240 (pakartojo *A. Bezzenberger* Mitteilungen d. Lit. Lit. Ges. III 2 (H.14 1889) p.128-129.

Th. Lepner Der preussische Littauer 1690 (1744 p.128).

J. H. L. (*J. H. Liedert*) Verbessertes Verzeichniss d. Bischoeffe u. Prediger zu Koenigsberg — Preussische Merkwuerdigkeiten XI 1742 p.792-793.

D. H. Arnoldt Zusaetze zur Historie der Koenigsberger Universitaet 1756 p.209-210.

(") Kurzgefasste Kirchengeschichte 1769 p.290.

(") Kurzgefasste Nachrichten von allen Predigern 1777 p.239-240, 249.

G. Ch. Pisanski Entwurf einer preussischen Literaergeschichte 1791 p.327 (2 1889 p.212).

G. Ostermeyer Erste littauische Liedergeschichte 1793 p.267-268.

L. Rhesa Geschichte der litthauischen Bibel 1816 p.5-7.

S. B. Linde Zdanie sprawy o dziełach X. Rhesy — Roczniki Tow. Prz. Nauk XIII 1820 p.122.

(") O języku dawnych Prusaków — Roczniki Tow. Prz. Nauk XV 1822 p.191.

J. S. Vater Die Sprache der alten Preussen 1821 p.168-181.

P. Koeppen O proischoždenii, jazyke i literature litovskich narodov 1827 p.229-230.

F. Kurschat Zur Geschichte der littauschen Bibel — Evangelisches Gemeindeblatt 1864 N 33 p.154.

W. Trębicki Uwagi nad pierwszym zeszytem Jochera Obrazu bibliograficznego — Biblioteka Warszawska 1841 III p.582.

A. Bezzenberger Beitraege zur Geschichte der litauischen Sprache 1877 p.XX-XXI.

(") Zur litauischen Literaturgeschichte — Mitteilungen d. Lit. Lit. Gesellschaft III 1893 (H. 14 1889) p.128-129.

(") Ueber das aelteste Album der hiesigen Universitaet — Sitzungsberichte d. Altertumsgesellschaft Prussia XVII 1892 p.22.

(") Die litauische Literatur — Die Kultur der Gegenwart 1908 p.358.

F. Bechtel B. Willents Uebersetzung d. Enchiridions — Die litauische und lettische Drucke d. 16 Jahrhunderts III 1882 p.CXLI + 180.

(") Lituanica. II Giesme ape prikelima Pona Christaus suguldita nůg Baltramiejaus Wilenta — Nachr. d. Ges. der Wiss. N. 19 1882 p.593-652.

A. Brueckner Lituanica — Archiv f. slav. Philologie VI 1882 p.602-603.

Akty Vilenskoj Komissii XIV 1888 p.489.

M. Stankiewicz Bibliografia litewska II 1889 p.7-9.

Lietuvos Mylėtojas (*Jonas Šliūpas*) Lietuviszkieji rasztai ir rasztininkai 1890 p.7, 9.

A. Harnoch Chronik und Statistik der evangelischen Kirchen 1890 p.5-6.

W. Porzeziński K istorii form spriaženija v baltijskich jazykach 1901 p.25, 26, 28, 58, 59-61.

F. Tetzner Die Slawen in Deutschland 1902 p.41, 96.

E. Volteris Lietuviškoji chrestomatija II 1904 p.259-260.

W. Gaigalaitis Ewangeliszki surinkimai Prūsų Lietuvoje 1904 p.49-50.

R. Trautmann Die Quellen der drei altpreussischen Katechismen und des Enchiridions von Willent — Altpr. Monatsschrift XLVI 1909 p.217-231, 465-479.

G. Erler Die Matrikel der Albertus Universitaet I 1910 p.6, 65, 233.

E. Hermann Ueber die Entwicklung der litauischen Konjunktionalsaetze 1912 p.22-28.

(") Litauische Studien 1926 p.103, 110-111, 172-173, 189, 224, 353, 395.

(") Bemerkungen zum altlit. Schriftum — Nachr. d. Goetting. Ges. 1923 H. 2 1924 p.107-108.

A. B. Klaipėdiškis (*Ansas Bruožis*) Mūsų raštijos tėvai — Pasiuntinys 1912 N.11/12 p.337-338.

(") (*Ansas Bruožis*) Prūsų lietuvių raštija 1913 p.22.

Probočių Anūkas (*Ansas Bruožis*) Mažosios Lietuvos buvusieji rašytojai 1920 p.13-14.

K. Būga Kalbos mažmožiai — Vairas 1914 N.9 p.17.

A. Leskien Litauisches Lesebuch 1919 p.104-105.

(") Zur baltoslavischen Grammatik — Ztschr. f. vergl. Sprachforschung LIII 1925 p.49-53, 56, 59.

Jonas Yčas Mažosios Lietuvos praeitis — Kovo 20 diena 1921 p.43.

E. Fraenkel Baltoslavica 1921 p.2, 4-7, 8, 15, 33-34, 35, 38, 45, 48, 56, 60,

68.

(") Syntax d. litauischen Kasus — Tauta ir Žodis 1926 p.132, 133, 139, 140, 143, 145, 147, 159, 160, 165, 166, 167, 168, 170, 171, 172, 173, 174, 175, 176, V 1928 p.2, 3, 4 ir toliau.

(") Zur Parataxe und Hypotaxe — Indogermanische Forschungen XLIII 1926 p.296, 304.

(") Syntax der litauischen Postpositionen 1929 p.7, 11-12, 19, 21-23, 25-27, 32-33, 35-36, 43-45, 47-48, 59-60, 62-63, 66, 69-70, 72-73, 75-76, 79, 85, 88-96, 98, 105-110, 112-113, 116, 121, 122, 124-125, 127-129, 137, 182-185, 192, 194-196, 200-202, 204-206, 210, 212, 216, 218-219, 221, 226, 232, 236, 241, 253, 257, 259-260, 263, 266, 269, 271, 274, 276-278, 280-281, 283-285.

(") Sprachliche Untersuchung d. Katechismus von 1598. 1947 p.18, 50, 61, 72, 90, 91.

E. Nieminen Die urindogermanische Ausgang ai im Baltischen 1922 p.26, 32, 43, 50, 66, 67.

J. Gerullis Mažvydas 1922 p.XXXI-XXXIV (vokiškajame leidime 1923 XXXVI-XXXVIII), 224-227, 270-272.

(") Herkunft der Dative Sing. der *i*-Staemme im Baltischen — Archiv f. slav. Philologie XXXVIII H. 1/2 1922 p.57, 59, 61, 69, 74.

(") (Recenzija) — Tauta ir Žodis IV 1926 p.677.

(") Senieji lietuvių skaitymai I 1927 p.18, 66-82.

(") Verschollene altlitauische Drucke aus Koenigsberg — Archivum Philologicum V 1935 p.99-100.

F. Specht Grammatische Einleitung (A. Baranowskis Litauische Mundarten II 1922) p.33, 94, 95, 200, 244, 373.

(") (Gerulio recenzija) — Deutsche Literaturzeitung 1924 N.10 p.796-798.

(") Lituanica — Ztschr. f. vergl. Sprachforschung B. LVII 1930 p.282, 289-291.

(") Zur Endung d. 2 Pluralis im Litauischen — Archivum Philologicum II 1931 p.51, 53, 54.

(") Die Flexion der *-n-* Staemme im Baltisch-Slavischen — Ztschr. f. vergl. Sprachforschung LIX 1932 p.238, 243, 270, 271.

(") (Arumaa recenzija) — Ztschr. f. slav. Philologie XII 1935 p.203, 213, 220.

(") Zur Geschichte der Verbalklasse auf ė — Ztschr. f. vergl. Sprachforschung LXII 1935 p.83.

(") Lituanica (11. Die Flexion der idg. ė-Staemme und d. Dativs Singularis) — Ztschr. f. vergl. Sprachforschung LXIII 1936 p.72, 76, 83.

Mykolas Biržiška Mūsų raštų istorija I [2]1925 p.18.

(") Rinktiniai mūsų senovės raštai 1927 p.15-18, 118.

(") Lietuvių tautos kelias I 1952 p.118.

F. Salopiata Das Verhaeltniss d. Evangelien-Texte in den aeltesten katholisch-lutheranischen Drucken 1929 p.14-15, 45-46.

Vaclovas Biržiška Lietuviškųjų knygų istorijos bruožai I 1930 p.41, 42, 60.

(") Biblija lietuvių kalba — Lietuviškoji Enciklopedija III 1934 p.819.

(") Lietuvių rašytojų kalendorius 1946 p.23.

(") Senųjų lietuviškų knygų istorija I 1953 p.84, 92-94, 96-99, 132-135, 142, 156, 170, 173, 174; II 1957 p.135, 138, 142, 159, 160, 171, 172.

Pr. Skardžius Die slavischen Lehnwoerter im Altlitauischen — Tauta ir Žodis VII 1931 p.22 ir kt.

J. Bertoleit Die Reformation unter d. preussischen Litauern I. — Jahrbuch der Synodalkommission 1932 p.37-39.

Vydūnas (*Vilius Storosta*) Siebenhundert Jahre deutsch-litauischer Beziehungen 1932 p.268.

P. Arumaa Untersuchungen zur Geschichte d. litauischen Personalpronomina 1933 p.9, 50, 64, 65, 127, 157, 160, 166, 171-177.

J. Vanagaitis Kovos keliais 1938 p.18.

K. Jablonskis Istorijos archyvas I 1934 p.636-637.

S. Estreicher Bibliografia polska XXXIII 1939 p.40-41; XXIV 1912 p.158.

V. Falkenhahn Der Uebersetzer Johannes Bretke I 1941 p.41, 59, 71, 75, 86, 89, 150, 171, 174, 176, 178, 180, 183, 185-186, 192, 195, 198, 201, 206-207, 216, 221, 240, 260, 276, 328, 402, 407, 423.

P. Jonikas Lietuvių kalbos istorija 1953 p.183.

12. Tomas Gedkantas

Biografija. Gimė, greičiausiai, Žemaitijos Varniuose, kur jo tėvas Jurgis Gedkantas turėjo namus ir smuklę. Senelis valdęs Kaulakiškių dvarą. "Lietuvos apgyventose vietose" minima tik viena Kaulakiškė Merkinės vls., bet Sprogis (Geografičeskij slovar' p.125) žino ir Pajūrio vls. Maudilėnų dvaro "uročišče" Kevlakiški. Nors dabar ir tų Maudilėnų nėra, bet Vaclovas Biržiška (Kryžiuočių keliai p.26) įrodė, kad Maudilėnams, žinomiems dar ir XIV a., labiausiai atitinka vėlesnysis Tauragės aps. Sartininkų vls. dvaras (kaimas) Vaidilai. Matyti, iš ten ir buvo Gedkantai kilę. Jie dėjosi bajorais, bet senieji Lietuvos herbynai tokios bajoriškos pavardės visai nežino. Kita vertus, XVI a. Kaulakiškiai buvo ne dvaras, bet geriausiu atveju nedidelis ūkis, kurį galėjo valdyti ir laisvasis valstietis. O jei to "dvaro" savininko sūnus Jurgis Gedkantas pradėjo verstis Varniuose smuklininko amatu, tad aišku, kad jis nebuvo bajoras, nes tai bajorams buvo draudžiama. Karalienei Bonai kuriant Naujosios Valios (Virbalio) miestelį, Jurgis Gedkantas sugebėjo ir ten apie 1541 m. gauti sodybai žemės sklypą ir lauką, o Bona į miestelį naujakuriais visų pirma traukė valstiečius, ir ne tik laisvuosius, kaip ji seimų ir Lietuvos didžiojo kunigaikščio (savo vyro) buvo įpareigota, bet ir bėglius baudžiauninkus. Dėl to 1554 m. Vilniaus seime žemaičių bajorai ir skundą Žygimantui Augustui buvo surašę. Jurgis Gedkantas nebuvo bėglys, nes, ir gavęs žemę Virbalyje, jis ir toliau liko gyventi Varniuose. Jis, greičiausia, bus buvęs laisvas valstietis, kuris, numatydamas, kad dėl sūnaus protestantiškos veiklos jam teks keltis iš Varnių, iš anksto ieškojo prieglaudos pas įtakingą Boną (priešingai tam, ką Sūduvos istorijoje rašė J. Totoraitis, Bona ne tik nedraudė savo valdininkams būti protestantais, bet kitus jų, kaip pvz. Kulvietį, ypač globojo). .Jurgis Gedkantas ir pasitraukė į Virbalį po 1558 m., kada jam tolesnis gyvenimas Varniuose pasidarė nebeįmanomas. Žemaičiuose jie buvo vadinami ne Gedkantais, bet Gedkončiais: 1594 IV 16 Lyduvėnų dvare Laukogalių kaime gyveno "Mikołay Petrošaitis Giedkątis, syn Marcin", o 1562 m. Karšuvos vls. Voitomierų kaime gyveno "Woytkus Giedkontaytis", o Ringalių kaime buvo ir laukas "Giedkąntlaukie".

Galimas daiktas, kad Jurgio sūnus Tomas Gedkantas, dar jaunas būdamas, virto protestantu. Jis, atrodo, buvo jaunesnis už Mažvydą, tai ir

gimė gal apie 1525 m. Gali būti, kad, dar Žemaitijoje gyvendamas, jis buvo suėjęs su Mažvydu ir Vilentu, nes, greičiausiai, jie vieni nuo kitų gyveno visai netoli. Šiems jau bebaigiant mokslus universitete, jie gal ir suragino Gedkantą važiuoti į Karaliaučių. Gal apie Gedkantą tarp kitų kalba ir du kunigaikščio Albrechto reskriptai (1549 III 18 ir III 20), kuriuose jis praneša Sebastijonui Perbandtui, kad siunčiąs jam du kunigus — vieną į Ragainę (Mažvydą), o kitą į Širvintą. Šis paskutinysis reskriptuose nėra įvardytas, bet jis, greičiausiai, ir buvo Gedkantas. Taigi tektų manyti, kad jau tuomet, kad ir nebuvęs dar universitete, Gedkantas kur nors praktiškai, gyvendamas prie kokio kunigo, buvo įsigijęs reikalingas kunigui žinias. Būdinga, kad Širvintos protestantų bažnyčios kronika negali nurodyti savo pirmojo kunigo vardo kaip tik 1549-1553 m., t.y. tuo laiku, kada vėlesnysis Širvintos kunigas Tomas Gedkantas studijavo Karaliaučiaus universitete. Tenka manyti, kad dar 1549 m. paskirtas į Širvintą vien su praktišku pasiruošimu, Gedkantas tuojau buvo komandiruotas į Karaliaučių, kad išeitų universitete sistemingą teologijos kursą. Universitete Gedkantas įsimatrikuliavo 1550 VII 17, matrikulose pažymėtas "Thomas Georgius Giedkonti Lituanus". Čia jis savo pavardės neiškreipė ir antro vardo neprisidėjo, bet pasirašė tiktai nepilnai: turėjo būti "Thomas Georgii Giedkonti filius", kaip jis iš tikrųjų ir pasirašė 1553 m. viename savo laiške kunigaikščiui Albrechtui. Universitete studijavo, gaudamas kunigaikščio Albrechto jam paskirtą stipendiją.

1553 m. jis pabaigė universitetą ir tų pačių metų balandžio mėn. buvo pasiųstas į Širvintą. Vykdamas į savo tarnybos vietą, jis pakeliui užsuko į Ragainę pas Mažvydą, kurio priežiūroje buvo ir Širvintos bažnyčia; tas irgi patvirtina faktą, kad 1549-1553 m. Širvintos kunigo nebuvo. Gedkantas čia apsilankė, norėdamas perimti iš Mažvydo bažnyčią ir jos turtą. Tačiau, būdamas Ragainėje, jis sunkiai buvo apsirgęs, o pagijęs kreipėsi į kunigaikštį Albrechtą su prašymu leisti jam ir toliau naudotis valdine stipendija, kurios jis buvo nustojęs baigęs universitetą, ir ar leista jam pasinaudoti Širvintos pinigais apmokėti savo ligos metu padarytoms skoloms. Neišliko žinių, koks buvo Albrechto atsakymas, bet, matyt, jam vis dėlto pavyko savo reikalus sutvarkyti, jei jis dar tais pačiais metais įsikūrė Širvintoje.

Gedkantui gavus protestantų kunigo vietą, žinia apie tai pasiekė Žemaitiją, ir Žemaičių vyskupas Jonas Domanievskis pradėjo spausti Gedkanto tėvus, kuriuos jis 1558 m. apdėjo nepakeliamais mokesčiais. Gedkantas prašė kunigaikščio Albrechto užtarimo, bet, matyt, tam atrodė negalima kištis į šiuos reikalus, ir dėl to Gedkanto tėvai turėjo išsikelti į

Virbalį. Kada 1561 m. Virbalis Bonos buvo iškeistas su Albrechtu į Jurbarką, 1561 X 12 buvo paties Tomo Gedkanto surašytas jo inventorius, iš kurio aiškėja, kad tiek už dalyvavimą Virbalio perėmime, tiek už tą priverstiną išsikėlimą Gedkanto tėvų iš Varnių Albrechtas Tomui ir Jurgiui Gedkantams suteikė neblogą kompensaciją. Būtent, iš inventoriaus aiškėja, kad Tomas miesto rinkoje turėjo keturis prentus sodybai įtaisyti, vienoje Punsko gatvės pusėje Jurgis turėjo du sklypus po keturis prentus, o kitoje pusėje kunigas Tomas keturis prentus; kunigas Tomas dar gavo keturių prentų sklypą tarp Punsko ir Aplinkinės gatvės, kartu su savo tėvu turėjo vieną margą kluono, su kunigu Mažvydu kartu kitą margą, paskiau du margus daržams, vėl su Mažvydu Tomas vieną valaką lauko ir kitą valaką su tėvu Jurgiu. Prie to pridėjus dar pajamas iš Širvintos bažnyčios, atrodytų, kad Tomas Gedkantas buvo net labai gerai aprūpintas. Tačiau jam viso to buvo maža, ir 1562 m. jis vėl kreipėsi į kunigaikštį Albrechtą atskiru raštu, kuriame pažymėjo, kad, jam mirus, jo žmonai ir vaikams teksią kuone badauti ir elgetauti; kad būtų galima to išvengti, jis prašė jam suteikti netoli nuo Širvintos esantį apleistą ūkį, kurį seniau valdė kažin koks Krinius. Vis dėlto jis to sklypo negavo, bet jo vietoje Albrechtas jam pavedė didoką miško sklypą tokiomis sąlygomis, kad per penkiolika metų tiek pats Gedkantas, tiek jo įpėdiniai galėtų tuo mišku pilnai naudotis, nieko už tai nemokėdami ir neidami už jį jokios tarnybos. Penkiolikai metų praėjus, pats Tomas, kol būsiąs gyvas, galėsiąs naudotis senomis sąlygomis, bet, jam mirus, jo įpėdiniai turėsią iš jo eiti įprastą tarnybą. Šis sklypas buvo pavadintas Gedkančiais (Gedkantais), o vėliau šis vardas buvo pakeistas į Pabriedupius.

Po 1563 V 3 Tomo Gedkanto vardas dokumentuose daugiau neužeinamas, bet Širvintos bažnyčios knygose 1563-1566 IV sutinkamas kunigas Tomas Gidrantes, be abejo, tas pats Tomas Gedkantas. Kadangi 1570 m. jo žmona jau vadinama našle, tai Gedkantas mirė tarp 1566 IV ir 1570 m., bet, greičiausiai, tais pačiais 1566 m. 1573-1575 m. Širvintoje kunigu buvo Jonas Hopneris, o po jo, ligi 1592 m., Tomo sūnus Jonas Gedkantas.

Raštai. 1) Magnificat: Pannos Marias schlowinamas, kuriû Diewa darbus durin / Luc. 1 ant wissu tonu prietaisitas nûgi *Thamoschiaus Gedkanta* (Paduksinki duschia mana wieschpati: Ir linksminase dwasse mana...).

1570 m. *Mažvydo* giesmyne išspausdinta Gedkanto giesmė (*J. Gerullis* Mažvydas p.484-489). Greičiausiai, ją Gedkantas parašė 1553 m., ilgesnį laiką dėl ligos užtrukęs Ragainėje pas Mažvydą.

2) *Thomas Gedkantus* Protestatio sacrae regis maiestatis commissariis per illustrissimi Prussiae ducis consiliariis exhibita 1561.

Įdėta pabaigoje (p.251-253) 1561 X 12 "Regestr spisania y podania ludzi ... miasta Ivrborskiego y Nowowolskiego, także y włości wszystkiey ivrborskiey y nowowolskiey..." Protestacijos pabaigoje pažymėta: "... ego Thomas Gedcantus, verbi Domini minister in Schirwinta,... testor ac recognosco, quod hanc... protestationem s.r. maiestatis commissarii illustrissimi Prussiae ducis consiliarii... exhibuerint et, vt regestris manu mea scriptis ipsisque traditis insinuaretur, sedulo petierunt".— Inventoriaus originalas buvo Karaliaučiaus valstybiniame archyve (Ostpr. Fol. 911a / 37). Fotokopija LUB (Rš.394). Pakartojo *K. Jablonskis* Istorijos archyve I 1934 p.665-668.

Dokumentai. 1 ir 2) 1549 III 18 ir III 20 du kunigaikščio Albrechto reskriptai Sebastijonui Perbandtui apie siunčiamus jam kunigus, skiriamus į Ragainę ir į Širvintą.

Išspausdino *A. Faerber* Geschichte der Kirchengemeinde Schirwindt 1906 p.10.

3) 1553 IV Tomo Gedkanto lotyniškas laiškas kun. Albrechtui apie Gedkanto ligą ir apie stipendijos pratęsimą.

Išspausdino *A. Faerber* l.c. p.13-15 (lotyniškai su A. Faerberio vokišku vertimu).

4) 1560 m. Tomo Gedkanto laiškas kun. Albrechtui, prašant užtarti jo tėvus.

Ištraukų duoda *K. Forstreuter* Die Herkunft d. preuss.-lit. Reformatoren 1930 p.130-131 ir *V. Falkenhahn* J. Bretke 1941 p.356-357.

5) 1562 m. Tomo Gedkanto lotyniškas laiškas kun. Albrechtui, prašant žemės.

Išspausdino *A. Faerber* l.c. p.15-18 (su vokišku vertimu). Ištraukų duoda *K. Forstreuter* l.c. p.131 (nurodo 1561 m.) ir *J. Gerullis* Archivalische Hinweise — Archiv. f. slav. Philologie XLI 1927 p.124.

6) 1562 IX 15 kun. Albrechto atsakymas, kuriame pranešama, kad tam tikromis sąlygomis Gedkantui suteikiamas miško sklypas.

Išspausdino *A. Faerber* l.c. p.18.

7) 1563 V 3 raštas Perbandtui apie suteikimą Gedkantui miško.

Ištraukų duoda *V. Falkenhahn* l.c. p.357.

Literatūra. *D. H. Arnoldt* Kurzgefasste Nachrichten II 1777 p.130.

J. Schnaubert Statistische Beschreibung d. Kr. Pilkallen 1894 p.101.

Akty Vilenskoj Komissii XIV 1888 p.488; XXV 1898 p.81, 85.

A. Faerber Geschichte der Kirchengemeinde Schirwindt 1905 p.13-18.

G. Erler Die Matrikel der Albertus Universitaet t. I 1910 p.11.

Litovskaja Metrika III 1 1914 p.250.

J. Gerullis Mažvydas 1922 p.XXXIV (vokiškajame leidime 1923 p.XXXIX) ir 484-489.

(") Archivalische Hinweise auf die Beziehungen preuss.-lit. Reformatoren zu Polen — Archiv f. slav. Philologie XLI 1927 p.121-124.

K. Forstreuter Die Herkunft d. preuss.-lit. Reformatoren — Ztschr. f. slav. Philologie VII 1930 p.130-131.

Vaclovas Biržiška Lietuviškų knygų istorijos bruožai I 1930 p.129-132.

(") Kryžiuočių keliai — Praeitis I 1930 p.26.
(") Gedkantas Tomas — Lietuviškoji Enciklopedija VIII 1939 p.1141-1142 *).
(") Lietuvių rašytojų kalendorius 1946 p.23.
(") Senųjų lietuviškų knygų istorija I 1953 p.96.
J. Bertoleit Die Reformation unter d. preussischen Litauern — Jahrbuch d. Synodalkommission I 1932 p.34.
K. Jablonskis Istorijos archyvas I 1934 p.665-668.
J. Totoraitis Sūduvos Suvalkijos istorija 1938 p.108 ir kt.
V. Falkenhahn Der Uebersetzer Johannes Bretke I 1941 p.164, 355, 357, 376.

*) Šiuo straipsniu remiasi: Gedkantas Tomas — Lietuvių Enciklopedija VII 1956 p.77. — *M. B-ka.*

13. Aleksandras Rodūnionis vyresnysis

Biografija. 1570 m. Mažvydo giesmyne vadinamas Radunianis, kitur jis pats ir jo sūnus, taip pat Aleksandras, savo pavardę rašė Rodonius, Rodanius, Radonius, Radunius, Ruddovius, Rudouius, betgi, greičiausiai, kilimo iš Rodūnės, taigi Rodūnionis, vienas pirmųjų ar net pirmasis rytų Lietuvos lietuvių rašytojas. Greičiausiai, Karaliaučiun jis atvyko 1546 m., gal atvežtas J. Zablockio ar šiaip Jono Bilevičiaus atsiųstas, kada kunigaikštis Albrechtas kreipėsi į Bilevičių ir į kitus reformacijos šalininkus Lietuvoje, prašydamas siųsti jam kandidatų į kunigus darbui Mažosios Lietuvos lietuvių tarpe, nes, mirus Rapolioniui, Kulvietčiui ir kitiems kunigams, ten buvo jaučiamas didelis kunigų trūkumas lietuviškoms parapijoms (iš 1546 V 8 Albrechto laiško Bilevičiui: "ut quantum fieri posset, nobis aliquos doctos et linguae Lithuanicae peritia instructos viros adduceret").

1546 m. pabaigoje ar 1547 m. pradžioje Rodūnionis įsimatrikuliavo Karaliaučiaus universitete, ten pasirašęs "Alexander Radonius". Būdamas kun. Albrechto stipendininkas, jis sumokėjo tik vieną grašį imatrikuliacijos mokesčio. Iš to fakto, kad Karaliaučiaus archyve išlikusiame jo padėkos už suteiktą stipendiją laiške kun. Albrechtui jis jau 1547 m. pasirašė kunigu, J. Gerulis (Senieji lietuvių skaitymai I p.26) išveda, kad Rodūnionis jau tais pačiais 1547 m. buvęs paskirtas į Kaukėnus kunigu. Tai būtų įmanoma, priėmus, kad jis teologiją studijuoti buvo pradėjęs ne Karaliaučiuje, bet kur nors kitur, nes pačiame Karaliaučiuje per vieną semestrą jis nedaug tebūtų galėjęs pramokti, nebent jis čia tik baigė kitur pradėtas studijas (ir J. J. Kvantas mano, kad jis 1547 m. baigęs studijas). Tačiau net tuo atveju, jei jis buvo anksčiau vienas Kulviečio 1540-1542 m. Vilniuje vedamos mokyklos klausytojų, ir ten jis nebūtų galėjęs gauti teologinio pasiruošimo, nes teologjia ten nebuvo dėstoma, o Lietuvoje jis niekur kitur kunigo darbui negalėjo ruoštis. Neturime taip pat žinių, kad be Karaliaučiaus jis būtų lankęs kokią kitą vokiečių ar apskritai užsienio aukštąją mokyklą. Greičiausiai, čia tas jo pasirašymas kunigu nereiškia, kad jis buvo išėjęs teologijos mokslus ir buvo kunigu ordinuotas, bet tiktai kandidatą į kunigus. Juk ir Tomas Gedkantas, tik atvykęs į Mažąją Lietuvą, tuojau buvo paskirtas Širvintos kunigu, bet, užuot paė-

męs parapiją, jis stojo į universitetą. Matyti, kun. Albrechtas, turėdamas daug laisvų parapijų, atvažiuojant naujam kandidatui į kunigus, tuojau jį numatydavo kokion nors parapijon, bet tą parapiją valdyti kandidatas gaudavo tik išėjęs universitetą. Taip, matyti, buvo ir su Rodūnioniu: tik atvažiavęs paskirtas į Kaukėnų parapiją, jis stojo į universitetą, o savo parapiją gavo tik normaliai universitetą baigęs. V. Falkenhahnas (Bretke p.277-278) įtikinamai įrodė, kad 1544-1549 m. Kaukėnų parapijos dvasinius reikalus aprūpindavo ne Rodūnionis, bet tas pats Kanthunas, kuris vėliau išsikėlė į Mažvydo vyskupiją, ir kad rašyti Rodūnionio raštai sudaro įspūdį, jog jis tiktai tais metais atvyko į Kaukėnus. Quandtas taria, kad Kaukėnai tiktai 1557 m. gavę pirmąjį kunigą ir kad tai buvęs Laurentius Cressouius. Bet čia, matyti, jis klysta dėl datos, nes Gedkantas tikrai čia atėjo po Cressouijaus.

Taigi, 1549 m. paėmęs Kaukėnų parapiją, Rodūnionis tuojau ir vedė (jis gimė apie 1526 m.) ir čia, nekeliamas jokion kiton parapijon, išgyveno 34 metus. 1580 I 1 jo adjunktu Kaukėnuose buvo paskirtas jo sūnus Aleksandras. Rodūnionis vyresnysis mirė Kaukėnuose 1583 m.

Yra žinomi dar du Rodūnioniai, kurių giminystės saitai su Aleksandru vyresniuoju nėra visai aiškūs: 1576 m. Karaliaučiaus universitete įsimatrikuliavo Henricus Radovius Tilsensis, kuris galėtų būti ir Aleksandro vyresniojo sūnus, bet šis niekados Tilžėje negyveno, tai ir jo sūnus negalėtų tilžiškiu vadintis. 1560 XI 5 tame pačiame universitete įsimatrikuliavo "Thomas Rodonius Vilnensis", gal naujai iš rytų Lietuvos atvykęs Aleksandro vyresniojo brolis.

Raštai. Gesme ape Veczere Paskutine Pona Jesaus Christaus suguldita nůg *Alexandra Radunianies* (Skambek linksmai balse mana / Ape Jesaus Christaus kuna...).

Devynių šešiaeilių posmų giesmė su gaida, greičiausiai, versta ne iš vokiečių, bet iš lotynų kalbos. Rodūnionis, versdamas iš katalikinio lotyniško teksto, pats ar iš vokiško vertimo ją papildė posmu, nukreiptu prieš katalikybę.

Giesmė išspausdinta 1570 m. Mažvydo giesmyne (*J. Gerullis* Mažvydas p.368-372). Pakartojo *J. Gerullis* Senuosiuose lietuvių skaitymuose I p.26-27. Galimas daiktas, kad tarp bevardžių Mažvydo giesmyno giesmių yra ir daugiau Rodūnionio sukurtų.

Dokumentai. 1) 1547 m. Rodūnionio laiškas kun. Albrechtui su padėka už stipendiją.

Ištraukų duoda *J. Gerullis* Senuosiuose lietuvių skaitymuose p.26.

2) 1549 VIII 9 Tilžės kunigo Jurgio Reichės raštas apie padėtį Tilžės ir Kaukėnų parapijose.

Išspausdino *V. Falkenhahn* J. Bretke p.414-417.

Literatūra. *H. Arnoldt* Kurzgefasste Nachrichten von allen Predigern 1777 p.147.

G. Ostermeyer Erste littauische Liedergeschichte 1793 p.259.

Th. Wotschke Abraham Culvensis — Altpr. Monatsschrift XLII 1905 p.192.

G. Erler Die Matrikel d. Albertus Universitaet I 1910 p.6, 27, 62.

J. Sembritzki Geschichte d. Kreises Memel 1918 p.101 (supainiojo Aleksandrą Rodūnionį su Kasparu Rodūnioniu, gal būt, Aleksandro giminaičiu, mirusiu Priekulėje 1587 IV 29).

J. Gerullis Mažvydas 1922 p.XXXI-XXXII (vokiškajame leidime 1923 p.XXXV-XXXVI) ir 368-372.

(") Senieji lietuvių skaitymai I 1927 p.26 (išnaša).

A. Brueckner Z polsko-litewskich stosunków wyznaniowych — Reformacja w Polsce II 1922 p.259.

Vaclovas Biržiška Lietuviškųjų knygų istorijos bruožai 1930 p.40-41.

(") Lietuvių rašytojų kalendorius 1946 p.23-24.

(") Senųjų lietuviškų knygų istorija I 1953 p.96.

E. Grigoleit Die Pfarrer von Kaukehmen bis 1800 — Archiv fuer Sippenforschung X 1933 N.11 p.359.

V. Falkenhahn Der Uebersetzer Johannes Bretke I 1941 p.276-282.

14. Mikalojus Daukša

Biografija. Nors K. Jablonskio paskelbtoji archyvinė medžiaga jau kiek ir nušvietė Mikalojaus Daukšos kilmę ir kai kuriuos jo gyvenimo faktus, vis dėlto jo biografija žymia dalimi dar yra apytamsi, juo labiau, kad ligi 30-40 jo gyvenimo metų jo vardas dar nebuvo tiesiogiai niekur užtiktas, nors jo šeimyniniai santykiai ir yra išaiškinti. Daukšos šeima yra kilusi iš D. L. K. Vytauto bajoro Vaidilos (greičiausiai, Vaidilos Kušeilevičiaus), turėjusio sūnus Tiršlį, Donį, Sirputį ir Sotį. Apie 1440-1450 m. Sirputis gavo iš D. L. K. Kazimiero žmonių šeimą, nors pačiame tarp 1440 ir 1447 m. paskelbtame akte tekalbama apie suteikimą ponui "Dovkševičiui" dviejų žmonių — Miliaus ir Geišio, jei jie patys panorės tarnauti. Dar 1449 XI 9 ir 1457 II 28 minimas Pac Dovkševič. Sirpučio sūnus Daukša turėjo sūnų Mikalojų, kunigo Mikalojaus Daukšos senelį. Horodlės unijos metu Daukša priėmė Pierzchalos ženklą (penkios stručio plunksnos šalme, raudoname dugne). Mikalojus Daukšaitis turėjo sūnus: Baltramiejų, kunigo Mikalojaus tėvą, Simaną, Stanislovą (jis, Stanisław Daukszewicz, minimas 1474 m.), Joną ir Petrą. Mikalojus Daukšaitis to laiko Veliuonos valsčiuje (Žemaitijoje), vadinamojoje Liaudoje, turėjo Babėnų dvarą, prie kelio tarp Kėdainių ir Dotnuvos. Nuolat prisipirkdami žemės, Mikalojus ir jo įpėdiniai šį dvarą tolydžio plėtė ir XVIII a. jis virto Didžiųjų Daukšių dvaru. K. Jablonskis spėja, kad Mikalojus Daukšaitis mirė ne vėliau kaip 1527 m., nes, 1528 m. kariuomenės sąrašo duomenimis, Babėnams atstovauja jau ne jis pats, bet jo sūnus Baltramiejus, miręs 1586 m. Tačiau tuo laiku Daukšos asmenvardis dar nebuvo virtęs pavarde, nes tas pats 1528 m. sąrašas pažįsta ir daugiau Daukšų: pvz. Daukša Piktužaitis statė vieną arklį iš Viduklės, Daukša Sokaitis su dviem broliais statė vieną arklį iš Ariogalos. Tie patys sąrašai pažįsta ir keletą Daukšaičių: Miknius (Michno), Butkus (Butko) ir Mockus Daukšaičiai iš Medininkų, Rimkus (Rimko) ir Martynas Daukšaičiai iš Rudaminos, Jonas Daukšaitis iš Memėžos, Martynas ir Rimkus (Rimko) Daukšaičiai iš Betygalos (tai, matyti, tie patys, kurie stojo ir iš Rudaminos), Stanislovas Daukšaitis iš Žiežmarių, Jonas Daukšaitis iš Upytės (galimas daiktas, kad tas pats, kuris stojo ir iš Memėžos), Jonas (Janko) Daukšaitis iš Veliuonos, Laurynas ir Mikalojus Daukšaičiai iš Kurklių. Galimas

daiktas, kad veliuoniškis Jonas Daukšaitis (gal tas pats, kuris stojo ir iš Upytės) buvo Daukšos Sirputaičio sūnus ir Mikalojaus Daukšaičio brolis. Bet tie patys sąrašai pažįsta ir nevieną Mikalojų Daukšaitį. Tas sąrašas mini turtingą Mikalojų Daukšaitį iš Ašmenos, kuris statė net penkis arklius; vienas Mikalojus Daukšaitis stojo iš Rudaminos (gal Rimkaus ir Martyno Daukšaičių brolis); vienas Mikalojus Daukšaitis su broliu Laurynu stojo iš Kurklių ir dar vienas iš Kražių. 1514 aktas mini "žena neboščika Stanka Dovkševiča", taip pat ir 1516 m. Vaclovui Mikolaevičiui Dovkševičiui iškėlus reikalą 1585 III 28, Kristina Chodkevičienė, bene Jono Chodkevičiaus našlė, pripažino, kad Gintiliškio vls. jos valdomieji Mikalojus (matyti, Vaclovo tėvas), Jonas, Baltramiejus, Augustinas ir Razmus Dovkševičiai (kurių daugumas vaikai) esą iš senų senovės bajorai, ir jiems ji pavedė 13 valakų tuščiame "zascianke" Baidotuose.

Stojęs iš Veliuonos Baltramiejus Mikalojaitis, greičiausiai, buvo kun. Mikalojaus Daukšos, tėvas. Galimas daiktas, kad ir tas pats Baltramiejus Mikalojaitis su broliais stojo ir iš Kurklių. Tuomet jau anksčiau minėtas kurkliškis Mikalojus Daukšaitis galėjo būti jo tėvas, kun. Mikalojaus senelis, dar gyvas 1528 m., bet jau užleidęs Veliuonos Babėnus savo sūnui Baltramiejui; gal dėl to, o ne dėl mirties, Babėnams ir atstovavo ne Mikalojus, bet Baltramiejus. Gal ir Daukšų šeima turėjo daugiau narių. Gal Daukša Sirputaitis turėjo ne vieną sūnų Mikalojų, bet dar Joną, gal ir Lauryną, o Mikalojus, gal būti, be Baltramiejaus, turėjo dar sūnus Augustiną Mikalojaitį, stojusį iš Veliuonos, gal ir kurį iš kurkliškių Mikalojaičių — Grigą, Jonelį ar Vitkų, ar stojusį su Kurklių vėliava Petrą Mikalojaitį. Berods, buvo ir kitų Daukšaičių; 1496 IV I aktas mini Kauno bajorą Neverą Daukšaitį, o Bonieckis (Poczet rodów p.44) mini ir 1539 m. karaliaus bajorą Mikalojų Daukšaitį.

K. Jablonskis spėja, kad Baltramiejus Mikalojaitis Daukšaitis buvo vedęs du kartus; pirmą kartą tik gavęs ūkį, t.y. apie 1527 m. Tos jo pirmosios žmonos vardo nežinome, bet tai buvusi kunigo Mikalojaus motina, iš kurios apie 1527-1528 m. ir gimė tik tas vienas sūnus Mikalojus. Antrą kartą Baltramiejus vedė Uršulę Stanislovaitę, ir iš jos turėjo sūnų Petrą (mirusį apie 1590-1591 m.), Joną (mirusį 1599 m.), Stanislovą (mirusį 1625 m.)— šis buvo vedęs du kartus: pirmą kartą Daratą Grinevičiūtę-Sakavičienę ir antrą Oną Dirvoniškytę; gal būti, kad ir Morkų (mirusį prieš 1590 m.) ir dukteris: Elzbietą, 1593 m. ištekėjusią už Šimkaus Jurevičiaus Semaškevičiaus, ir Sofiją, kuri, mirus seseriai Elzbietai, apie 1599 m. ištekėjo už savo svainio Semaškevičiaus. Kunigo Mikalojaus pamotė Uršulė Daukšienė dar 1614 m. buvo gyva. 1567 m. mini "rod Dovk-

šov ot Moišagolki" ir iš jo stojo Jurij Baltromeevič ir Andrej Janovič.

Ligi 1570 m., t.y. per pirmuosius 40-45 kunigo Daukšos gyvenimo metus, mes nieko apie jį nežinome. Tariant, kad jis gimė 1527-1528 m., Daukša galėjo būti įšventintas kunigu ne anksčiau kaip 1552-1553 m. Bet rimtas išsilavinimas, toli prašokęs kitų jo laiko kunigų išsilavinimą, ir jo padaryta bažnytinė karjera, pasiekta dar prieš tai, kada jis pasireiškė savo literatūriniais darbais, leidžia spėti, kad jis nebuvo įšventintas kunigu taip, kaip daugumas XV-XVI a. kunigų, t.y. tik pramokęs lotyniškai skaityti ir mechaniškai atlikti apeigas, bet kad jis gavo rimtą pasiruošimą savo vėlesnėms pareigoms kokioje mokykloje. Pradžios mokslą jis tuo laiku galėjo įsigyti vienintelėse ano laiko mokyklose Vilniuje — katedros ar šv. Jono bažnyčios mokykloje; bet jos, blogai pastatytos ir neturėjusios gerų mokytojų, beveik visai neturėjo mokinių. 1540-1542 m. Vilniuje veikė ir vienintelė aukštesnio tipo mokykla, vedama Abromo Kulviečio. Daukša tuo laiku turėjo apie 13-14 metų, taigi dėl amžiaus galėjo tikrai stoti į tą mokyklą. Tačiau, greičiausiai, ir jis, kaip ir daugelis jo laiko bajoraičių, mokėsi ne kokioje mokykloje, bet privačiai: ar pas specialiai jam paruošti pasamdytą mokytoją, ar kartu su kitais kokio nors didiko dvare. Nors mes nieko nežinome apie jo studijas, bet vis dėlto galime spėti, kad, namie paruoštas aukštesnėms studijoms, jis apie 1543-1544 m. išvyko į užsienį.

XVI a. daugumas bajoraičių ir miestiečių, besiruošiančių kunigo darbui Lietuvoje, važiuodavo į Krokuvą, o iš ten kiti iš jų išsikeldavo į vokiečių, italų ar net prancūzų universitetus. Bet Krokuvos akademijos studentų sąrašuose jis nesurandamas. Ryšium su jo vėlesniais glaudžiais santykiais su vyskupu Merkeliu Giedraičiu būtų natūralu jo ieškoti tarp Giedraičio studijų palydovų, kada tas studijavo vokiečių universitetuose. Tačiau tiek Giedraičiui stojant į Karaliaučiaus universitetą, tiek vėliau jam studijuojant Leipzige, Wittenberge, Tuebingene, Daukšos nerandame, nors tų universitetų paskelbtose matrikulose visi Giedraičio palydovai ir kartu su juo stoję į universitetus Lietuvos jaunikaičiai ir yra pažymėti. Kita vertus, visai galimas daiktas, kad, Giedraičiui pradėjus savo užsienio studijas, Daukša buvo jas jau baigęs, nors jo nerandame nė viename vokiečių universitete, kurių matrikulos yra paskelbtos. Bet tos kelios knygos, kurias 1579 m. popiežiaus nuncijaus auditorius Pakulas surado Daukšos valdomojoje Krakių klebonijoje ir kurias jis pripažino eretikinėmis ir dėl to pasiūlė jas sudeginti (Erazmo Roterdamiečio Adagia, graikų kalbos gramatika su Melanchtono prakalba ir Moellerio graikų kalbos gramatika), lygiai ir tos kelios jo bibliotekos knygos, kurios, jam mirus, buvo atiduotos Kretingos vienuolynui ir kurios išliko ligi mūsų laikų, leidžia

ieškoti Daukšos studijų ir ten, kur tuo laiku buvo gyvą Erazmo Roterdamiečio tradicija ir kur aukštai stovėjo klasikinis mokslas, juo labiau, kad visas tas Pakulo pasmerktąsias knygas Daukša galęjo įsigyti tik užsienyje studijuodamas, kaip tai darė ir Giedraitis, kurio išlikusiose ligi mūsų laikų knygose yra kuone kiekvienoje pažymėta, kur jos buvusios paties Giedraičio pirktos.

Erazmas 1519-1521 m. dėstė Louvaine, 1521-1529 IV 13 Baselyje, 1529-1535 m. Freiburge i. Br. ir paskiau vėl Baselyje ligi mirties, 1536 VII 12. Tuo laiku, kada Daukša galėjo išvykti į užsienius studijuoti, jei jis apskritai užsieniuose studijavo, Erazmo jau nebuvo gyvo; bet ypač Louvaine ir Baselyje, ir jam mirus, klasikinės studijos tęsiamos tokios pat dvasios. Freiburge Daukša nestudijavo, nes išleistose to universiteto matrikulose jo vardo nėra. Erazmo tolerantingumas, kuris dėl jo kritiškos pažiūros į daugelį ano laiko katalikų bažnyčios ydų vis dėlto jo nenuvedė į Liuterio šalininkų eiles, labiausiai atitiko ir vėlesniąją Daukšos poziciją: supratęs, kad tokiame tikybiniame chaose, kuris XVI a. Lietuvoje buvo įsiviešpatavęs, liaudis ne tik nepakils kultūriškai, bet dar labiau nusmuks, Daukša Lietuvoje ne tiek kovojo su nekatalikais, kiek stengėsi katalikiškai ir lietuviškai tą liaudį šviesti ir kartu veikti ir kunigus. Bet pats jis nesišalino kitatikių: jo tolerantingumas ryškiai matomas, kada mes jį randame vienu liudininku 1587 m. Morkaus Vnučkos, žymaus reformatų veikėjo, testamento, kur šis karštas reformacijos šalininkas žymią savo turto dalį užrašė įvairioms reformatų bažnyčioms.

Jei Daukša nestudijavo nei Louvaine, nei Baselyje (to patikrinti ligi šiol nepavyko, nes tų universitetų matrikulos nėra ligi šiol visos išspausdintos), tai jo studijų pėdsakų galima būtų ieškoti ir kuriame nors Italijos universitete. Deja, ir tų universitetų matrikulos nėra išspausdintos. Pagaliau E. Volteris (Mitteilungen d. Lit. Lit. Gesellschaft IV 4 1897 p.368), šaltinio nenurodydamas, tvirtina, jog Daukša studijavęs Krokuvoje ir čekų Prahoje. Bet šis teigimas yra klaidingas: kad jis nestudijavo Krokuvoje, tai matyti iš išspausdintųjų Krokuvos matrikulų, o į Prahą, išskyrus keletą atvejų XV a. pradžioje, lietuviai apskritai nevyko, nes ji buvo tikybiškai jiems visai svetima, ir iš ten, dar prieš galimus Daukšos studijų metus, beveik visi nevietiniai studentai iškeliavo ir patys įkūrė Leipzigo universitetą. Ir tuo būdu vienas svarbiausiųjų Daukšos biografijos klausimų — kur ir kada jis mokėsi ir studijavo — taip ir lieka šiuo tarpu nepaaiškėjęs.

Kadangi kunigais paprastai tešventindavo sulaukus 24 metų amžiaus, tai ir Daukša galėjo būti įšventintas kunigu ne anksčiau kaip 1552-1553 m., taigi jau grįžęs iš užsienio, o gal ir kokį dešimtmetį po to. Prisimenant,

kad tuo laiku Lietuvoje dar nebuvo nei vienos kunigų seminarijos. netenka ieškoti jokios specialinės mokyklos, kurioje Daukša būtų buvęs ruošiamas kunigo darbui. Kur ir ką jis veikė prieš 1570 m., mes dar nežinome, bet 1570 m. jis jau žymimas Krakių klebonu, o 1572 m. ir Varnių kanauninku. Taigi reikėtų manyti, kad bent dešimt metų prieš tai jis ėjo ir žemesnes bažnytines pareigas, nes tuo laiku tik didikų vaikai iš karto pakildavo bažnytinėje hierarchijoje (pavyzdžiui, M. Giedraitis tuojau po įšventinimo kunigu buvo iš karto pakeltas pralotu), o Daukša buvo kilęs iš smulkesnių, kad ir turtėjančių bajorų. 1572 m. paskirtas kanauninku, jis, pasilaikydamas Krakių parapiją, išsikėlė gyventi į Varnius, savo parapiją pavesdamas globai specialiai laikas nuo laiko kviečiamo altaristos ar prašydamas kurį kaimyninės parapijos kleboną rūpintis ir Krakių parapija. Bet dėl tokio sutvarkymo kartais jo parapiečiai per ištisus metus nematydavo kunigo. Matyti, dėl savo rimto pasiruošimo Daukša jau prie vyskupo J. Petkevičiaus pradėjo hierarchijoje kilti. Petkevičius jį pastatė kanauninku, o 1574 V 21, surašydamas savo testamentą, vyskupas išrinko jį vienu savo testamento vykdytojų.

Kada, Petkevičiui mirus, vyskupu liko didelis lietuvių patriotas Merkelis Giedraitis, Daukšos vaidmuo Žemaičių vyskupijoje dar labiau padidėjo, juo labiau, kad pradžioje jis buvo vienintelis Varnių kanauninkas, mokėjęs lietuviškai, laikęsis celibato, nors pas save ir laikė erezija kvepiančias knygas, dėvėjęs kunigo rūbais, nešiojęs tonzūrą, atlikinėjęs ir kitas kunigo pareigas tuo laiku, kada daugelis kitų kunigų, kaip konstatavo tas pats Pakulas, šiuo požiūriu buvo labai smarkiai apsileidę. Giedraičiui pradėjus naikinti įsivyravusią prie jo pirmatakų bažnytinę netvarką ir pradėjus reformuoti visą savo valdomosios vyskupijos gyvenimą, Daukša liko jo artimiausias padėjėjas ir visų jo sumanymų vykdytojas. Giedraičiui savo studijų metu užsienyje gavus susipažinti ne tik su išspausdintomis Karaliaučiuje pirmomis lietuviškomis knygomis, bet ir tiesiogiai susidurti su jų rašytojais (vienas Mažvydo bendradarbių ir artimiausias Abromo Kulviečio bičiulis Jurgis Zablockis buvo Giedraičio mokytojas ir globėjas Tuebingene, o ir pats Giedraitis savo studijų metu dar nebuvo katalikas), o užėmus vyskupo sostą, sumanius pradėti ir katalikišką lietuvių literatūrą, Daukša, jo paragintas, pradeda rašyti pirmąsias lietuviškas knygas. Tik, greičiausiai, pirmoji lietuviškoji katalikų knyga — Canisijaus katekizmo vertimas, pasirodęs apie 1585 m. — buvo ne Daukšos paruošta, nes ji, rodos, buvo skiriama Vilniaus, ne Žemaičių vyskupijai. Šis Daukšos darbas, beveik neturint jokių senesnių pavyzdžių, gal išskyrus tik anas lietuviškas protestantų knygas, buvo ypatingai sunkus, ir atimdavo jam labai daug

laiko (pavyzdžiui, savo postilę Daukša vertė mažiausia dvylika metų). O greta to darbo jam teko kovoti už grąžinimą katalikų bažnyčiai tų turtų, kurie prie Giedraičio pirmatakų buvo išgrobstyti ir išeikvoti.

Bet kartu eidamas savo senelio ir tėvo pėdomis, Daukša rūpinosi ir savo materialiniais reikalais: 1580 m., pasilikdamas Krakių klebonu, jis gavo ir turtingą altariją Kražiuose, kuri, matyti, dėl to ir buvo jam duota, kad jis jau ir anksčiau parodė sugebąs kovoti už grąžinimą pasigrobtų turtų, nes tai altarijai priklausančius du palivarkus buvo pasigrobę turtingi dvarininkai Šemetos. Juos Daukša iš Šemetų atgavo tik po penkiolika metų trukusios bylos Lietuvos teismuose.

1585 m. Daukša buvo pakeltas vyskupijos oficiolu, ir tas pareigas ėjo ligi 1592 m. Esant oficiolu, jam tekdavo nuolat faktiškai valdyti vyskupiją, nes vyskupui tekdavo nuolat politiniais Lietuvos reikalais važinėtis į Vilnių, net į užsienį (pvz. Enriko Valois kvietimui į Didžiosios Lietuvos Kunigaikštijos ir Lenkijos sostą). 1592 m. Daukša pakeitė jo daugiau kaip 20 metų valdytą Krakių parapiją į daug pelningesnę Betygalos parapiją. Tuo pačiu laiku jis atsisakė ir oficiolo pareigų, galimas daiktas, norėdamas turėti daugiau laiko literatūriniam darbui. Bet ir Betygalos parapijos jis tiesiogiai nevaldė, tik pavedė rūpintis jos materialiniais reikalais savo broliui Stanislovui (nekunigui). Iš to laiko liko nemaža dokumentų apie nuolatines bylas, kurias, susirūpinęs savo turtu, vedė Daukša.

1609 IV 2 Daukšos akivaizdoje M. Giedraitis surašė savo testamentą, kuriuo ir Daukša buvo apdovanotas nedidele dovana. Kada po keturių dienų vyskupas mirė, susirinkusi Medininkų vyskupijos kapitula išrinko nauju vyskupu Mikalojų Pacą, o Daukšai pavedė administruoti vyskupiją, kol atvyks naujas vyskupas. Ir tuo būdu, turėdamas jau daugiau kaip 80 metų, Daukša turėjo imtis sunkaus darbo valdyti vyskupiją. Tuo laiku jis atsisakė ir nuo Betygalos parapijos. Jam vyskupiją valdant, jėzuitai buvo įvesti į Kražius.

Perdavęs naujai atvykusiam vyskupui vyskupiją, jis pats skubėjo savo materialinių reikalų tvarkyti. 1613 m. vasario 13 d. jis surašė testamentą, o po kelių dienų (bene tik vasario 16 d.) jis mirė. Jo testamentas buvo 1613 m. kovo 3 d. pristatytas patvirtinti Raseinių žemės teismui. Bet dar prieš tai, vasario mėnesį, Daukšos bibliotekos knygos, padarius jose atitinkamus įrašus, buvo atiduotos tik neseniai įkurto Kretingos vienuolyno bibliotekai. Dvi tų knygų pateko jau mūsų laikais į V.D.U. biblioteką. Daukša mirė ir palaidotas Varniuose.

Raštai. 1) Kathechismas Arba Mokslas kiekwienam krikszczionii priwalvs. Parasiztas per D. Jakuba LEDESMA Theologa Societatis Jesu. Ižguldi-

tas iž Lięžuwio Lęnkiszko ing Lietuwiszka per Kuniga Mikałoiu *Daugsza* Kanonika Zemaicziu. Ižspaustas Wilniuje Metuse vžgimimo Wieszpaties 1595 p.190 nž.

Versta iš išspausdintos apie 1590 m. Krokuvoje "Nauka chrześciańska". Nors dabar yra tikrai žinoma, kad jau apie 1585-1589 m. Vilniuje buvo išspausdintas lietuviškas Canisijaus katekizmo vertimas, tačiau kol jis dar nėra surastas, Daukšos 1595 m. katekizmą tenka laikyti pirmuoju, tikrai žinomu, lietuvišku katalikų spaudiniu ir pirmuoju lietuvišku spaudiniu, išspausdintu Vilniuje. Išspausdinta, matyti, labai nedaug egzempliorių, nes knyga buvo skiriama ne liaudžiai, bet vieniems kunigams naudotis. Jau XIX a. pabaigoje tebuvo žinomas vienas to katekizmo egzempliorius, išlikęs buvusioje Vilniaus Viešojoje Bibliotekoje, ir ten, matyti, patekęs iš kokio rusų uždaryto vienuolyno bibliotekos. Tą egzempliorių, nurašęs lotynų raidėmis (jis buvo išspausdintas gotinėmis raidėmis), E. Volteris išleido 1886 m. Petrapilio rusų mokslo akademijos leidinyje "Zapiski", iš kurių vienas šimtas egzempliorių buvo atmuštas ir atskira knyga. Originalinis egzempliorius rusų buvo 1915 m. išvežtas į Rusiją ir ten dingo. 1929 m. E. Sittigas pakartojo Volterio atspaudą, pridėjęs lygia greta lenkiškojo prototipo ir 1605 m. katekizmo tekstą.

2) Trumpas Budas Pasisakimo, arba ižpažinimo Nůdemiu, Drin tu kurie dažnai wartoia tů Sakramentu. Yž ląkiszko ivnt Lietuwiszko perguldītas. Wilnąi MDCXCV. p.110-190 nž.

Nors knyga ir turi atskirą antraštinį lapą, bet ji sudaro tik neatskiriamą 1595 m. katekizmo tęsinį. P. 175-178 yra įdėta giesmė "Malda S. Tamosziaus ižg Aquino (Klonioiůs žemai Tieisa uždęgtoji Tomis figuromis tikrai užlaistoji)" ir "Salve Regina (Sweika Karalyczia)" — pirmosios mums žinomos lietuviškos katalikų giesmės. 1886 m. pakartojo kartu su katekizmu E. Volteris ir 1929 m. E. Sittigas.

3) Postilla Catholicka Tai est: Ižguldimas Ewangeliu kiekvienos Nedelos ir szwętes par wissus metus. Per Kuniga Mikaloiv *Davksza* Kanonika Medniku iž lękiszko perguldita... W Wilniui Drukarnioi Akademios Societatis Iesu. 1599. p.VI + 627(630).

Pradžioje eina lotyniškas ketureilis vyskupo M. Giedraičio ženklui, paskiau aštuonių eilučių lotyniška epigrama, kuri viename (Daukanto) postilės egzemplioriuje įrašyta ir lietuviškai išversta ir pasirašyta Vaclovo Labunauskio (K. Jablonskis išaiškino, kad tai buvęs Vaclovas Daujotas iš Labūnavos). Neaišku, ar tas lietuviškasis vertimas yra autentiškas, ar jis buvo daug vėliau parašytas. Toliau eina lenkiškoji paties Daukšos prakalba. Kadangi Daukšos postilės 246p. 1585 m. miręs popiežius Grigalius XIII vadinamas dar valdančiu popiežium, nors trečiame Wujko postilės leidime nurodomas jau 1590 m. miręs popiežius Sikstas V, tai Tanglis taria, jog Daukša vertęs iš senesnio Wujko postilės leidimo. Tačiau, kadangi popiežius Grigalius minimas gyvas ir kitose postilės vietose (p.460, 504 ir 505), tai aišku, kad Daukša tas vietas buvo išvertęs dar prieš 1585 m., nes negalėjo būti nežinoma, kuris popiežius atitinkamais metais valdo. Tai ir visa jo postilė turėjo būti verčiama mažiausia 15 metų. K. Būga, atkreipęs dėmesį į įvairius kalbinius nevienodumus, kurie pasitaiko įvairiose postilės vietose, teigė, jog, nors Daukša prakalboje ir

pasisako vienas vertęs, vertimas buvęs atliktas kelių asmenų. Tos pačios nuomonės yra Tanglis ir Sittigas, o J. Gerulis (Baltica 1924 p.52) net padarė iš to išvadą, jog Daukša tik redagavo kitų (klierikų) atliktą darbą. Tačiau visi jie neatkreipė dėmesio į tai, jog tie skirtumai galėjo atsirasti tik iš to, kad postilė buvo verčiama ilgesnį laiką. O kita vertus, ir patys tie skirtumai nėra tokios rūšies, kad jie negalėtų atsirasti įvairiu laiku tam pačiam vertėjui. Ir P. Skardžius tas Būgos ir kitų prielaidas įtikinamai sugriovė, priėjęs išvadą, kad visą postilę, be abejo, vertęs pats Daukša.

1823 m. Simanas Stanevičius mėgino postilę pakartoti iš naujo ir paskelbė jos ištraukas dviejose atskirose knygutėse, o 1829 m. savo pakartotos "Universitas linguarum" prakalboje ragino visą postilę iš naujo išleisti. Taip pat ir M. Valančius antrajame 1848 m. "Žemaičių vyskupystės" tome siūlė ją pakartoti. Bet tik 1899 m. E. Volteriui pavyko rusų mokslų akademijos lėšomis pradėti jos naują, iš gotinių į lotynų raides transliteruotą, leidimą. 1904 ir 1909 m. pasirodė du šio leidimo sąsiuviniai, o 1927 m. buvo subrošiūruotas ir trečias iš rinkinio, paruošto dar prieš revoliuciją. Jie nepaėmė visos postilės, tik maždaug du trečdalius — 456 puslapius. Be to, tas pats E. Volteris 1887 m. knygoje "Ob etnografičeskoj poezdke po Litve i Žmudi" 60-71p. pateikė plačias ištraukas, o 1899 m. "Mitteilungen der Litauischen Litterarischen Gesellschaft" IV p.366 išspausdino lotynišką Labunauskio epigramą su jos lietuviškuoju vertmu. 1926 m. Jurgio Gerulio rūpesčiu ir darbu Lietuvos Universitetas išleido Berlyne visos postilės fotokopinį leidimą su M. Biržiškos prakalba.

L. Geitleris "Litauische Studien" p.15 pateikia A. Baranausko nuomonę, kad postilė buvusi Daukšos verčiama Varniuose.

Spėjamas Daukšos darbas:

4) 1579 X 8 popiežiaus nuncijaus auditoriaus Pakulo vizitacijos akte pažymėta, kad Daukša pasisakęs turįs popiežiaus Grigaliaus XIII bulą in Coena Domini ir pažadėjęs ją paskelbti žmonėms. Dėl savotiško jos turinio ją buvo prasmės skelbti tik išvertus lietuviškai. Tuo tarpu yra išlikęs 1641 m. tos bulos lietuviško vertimo nuorašas. Nors kalbininkai ir nežiūrėjo, ar to vertimo kalba atitinka Daukšos raštų kalbą, bet yra visai galimas daiktas, kad tą bulą išvertė Daukša, tik vertimas nebuvo niekur išspausdintas, ilgai gulėjo Varniuose vykupijos raštinėje ir tik, vyskupo Jurgio Tiškevičiaus patvarkymu, buvo bene 1642 m. pabaigoje išsiuntinėtas parapijoms, nors jau tuo laiku pats bulos tekstas buvo pakeistas kita, popiežiaus Urbono VIII bula, bet ji lietuviškai tebuvo išspausdinta 1647 m. Popiežiaus Grigaliaus XIII bulos tekstą iš nuorašo, K. Jablonskio surasto ir nurašyto, pakartojo Vaclovas Biržiška 1931 m. "Tautos ir Žodžio" VII tome, 254-258p.

Neteisingai Daukšai priskiriami darbai:

5) S. Daukantas savo "Būdo" p.34 pateikia ištrauką iš tariamųjų Daukšos 1588 m. omilijų. Beveik visa Daukanto biblioteka yra išlikusi ir atiteko Lietuvių Mokslo Draugijos bibliotekai, ir ten yra vienas pilnas 1599 m. postilės egzempliorius, drauge ir ta pati citata, tik kitame puslapyje. O Volteris turėjo savo rankose ir kitą Daukanto bibliotekos Daukšos postilės egzempliorių, be antraštinio lapo, ir spėja, kad iš jo Daukantas ir paėmęs savo citatą, tik apsirikęs dėl metų ir puslapio, nes bendrai neįmanoma prileisti, kad tokio

didumo knyga, kaip ir pati postilė, būtų be pėdsakų dingusi ir kad pats Daukša, jei būtų ją išleidęs, nebūtų jos savo prakalboje paminėjęs.

6) K. Niesieckio "Korona" p.31 ir "Herbarz" III p.314 mini Daukšos spausdintus originalinius pamokslus. Bet jau M. Valančius savo "Žemaičių vyskupystėje" paabejojo ta žinia, tardamas, greičiausiai, teisingai, kad Niesieckis Wujko postilės vertimą palaikęs Daukšos originaliniu darbu.

Dokumentai. 1) D.L.K. Kazimiero Jogailaičio tarp 1440 ir 1447 IX 4 Gardine surašytas aktas apie suteikimą Daukševičiui dviejų žmonių.

Išspausdino *F. Leontovič* Akty Litovskoj Metriki I 1896 p.6 (N.7).

2) 1525 V 18 aktas, sudarytas Gedgaudaičių ir Mikalojaus Daukšaičio apie pardavimą pastarajam pusės Babėnų dvaro.

Ištraukų pateikia *J. Jablonskis* Tautoje ir Žodyje VII p.414.

3) 1528 IV 24 Bernotų aktas apie pardavimą Baltramiejui Mikolajaičiui Daukšaičiui Miko Jodeikaičio.

Ištraukų duoda *K. Jablonskis* l.c. p.414.

4) 1529 III 7 Bernotų pardavimo aktas Babėnų pusei, parduotai Mikalojui Daukšaičiui.

Ištraukų duoda *K. Jablonskis* l.c. p.414.

5) 1547 VII 24 dalybų raštas tarp Baltramiejaus Mikolaičio ir kitų.

Ištraukų duoda *K. Jablonskis* l.c. p.414.

6) 1574 V 21 vyskupo Petkevičiaus testamentas, kurio vykdytojų tarpe yra ir M. Daukša.

Išspausdino *K. Jablonskis* l.c. p.357-361.

7) 1579 m. Tarkvinijaus Pakulo vizitacijos aktas su užrašais apie M. Daukšą.

Išspausdino *K. Jablonskis* Archivum Philologicum IV 1933 p.68-77.

8) 1585 VI 17 teismo antstolio pareiškimas, kad Daukša šaukiąs į teismą Šemetas.

Išspausdino *E. Volteris* Postilla II 1909 p.XXV.

9) 1585 VII 2 to paties antstolio pareiškimas tuo pačiu reikalu.

Išspausdino *E. Volteris* l.c. p.XXVI.

10) 1586 III 5 Baltramiejaus Mikalojaičio Daukšaičio testamentas.

Ištrauką duoda *K. Jablonskis* Tautoje ir Žodyje VII 1931 p.415.

11) 1587 IV 1 Morkaus Vnučkos testamentas, kuriame liudininkų tarpe yra nurodytas ir M. Daukša, nors po pačiu testamentu jis greta kitų liudininkų ir nepasirašė.

Išspaudino (*H. Merczyng*) Monumenta Reformationis I 1 1911 p.104-112 (^{2}1925).

12) 1588 X 7 skundas prieš Daukšos valdinį.

Išspausdino *E. Volteris* Postilla II 1909 p.XXVI.

13) 1589 VI 24 teismo antstolio pranešimas, kad M. Daukšai esą perduoti Badauskių ir Visginių palivarkai.

Išspausdino *E. Volteris* l.c. p.XXVII.

14) 1590 VII 4 M. Daukšos byla su Šemetomis dėl Badauskių ir Visginių palivarkų.

Ištraukų duoda *K. Jablonskis* l.c. p.416.

15) 1590 XI 8 Babėnų padalijimas tarp M. Daukšos ir jo pabrolių.

Ištraukų duoda *K. Jablonskis* l.c. p.414.

16) 1590 XI 29 Uršulės Baltramiejienės Daukšienės dovanojimo aktas dukterims.

Išspausdino *K. Jablonskis* l.c. p.383-386.

17) 1591 VII 25 teismo antstolio raštas, kad M. Daukšai esąs įteiktas šaukimas į teismą.

Ištraukų duoda *K. Jablonskis* Archivum Philologicum IV 1933 p.84.

18) 1591 X 10 M. Lechavičiaus M. Daukšai duotas įgaliojimas atsiimti iš Šemetų Badauskius ir Visginius.

Išspausdino *E. Volteris* Postilla II 1909 p.XXVII-XXVIII.

19) 1591 X 17 aktas apie atidėjimą M. Daukšos bylos su Šemetomis.

Ištraukų duoda *K. Jablonskis* Tautoje ir Žodyje VII 1931 p.416.

20) 1591 XI 8 teismo sprendimas Gedgaudų ir M. Daukšos byloje.

Išspausdino *K. Jablonskis* l.c. p.361-364.

21) 1595 I 7 Jacevičiaus skundas prieš Joną Baltramiejaitį Daukšą.

Ištraukų duoda *K. Jablonskis* l.c. p.364-365.

22) 1592 I 12 teismo antstolio pranešimas apie įteikimą Daukšai Šemetienės pareiškimo.

Ištraukų duoda *K. Jablonskis* l.c. p.416.

23) 1592 I 15 Abromo Jokubavičiaus byla su M. Daukša.

Ištraukų duoda *K. Jablonskis* l.c. p.416-417.

24) 1592 I 16 Jokubavičiaus skundas prieš M. Daukšą.

Ištraukų duoda *K. Jablonskis* l.c. p.417.

25) 1592 I 31 teismo sprendimas M. Daukšos ir Šemetų byloje.

Išspausdino *K. Jablonskis* l.c. p.365-382.

26) 1592 II 3 teismo antstolio pasiaiškinimas Jokubavičiaus byloje su M. Daukša.

Išspausdino *K. Jablonskis* l.c. p.381-382.

27) 1592 II 5 M. Daukšos skundas prieš Šemetas dėl Kazaičio miškelio iškirtimo.

Ištraukų duoda *K. Jablonskis* l.c. p.417.

28) 1595 X 9 M. Daukšos skundas prieš Rupaitį ir kitus, išplėšusius Gregoravičiaus ir kitų ūkį.

Ištraukų duoda *K. Jablonskis* l.c. p.418.

29) 1593 I 14 M. Daukšos skundas prieš jo kamendorių Joną Ruchliką.

Išspausdino *K. Jablonskis* l.c. p.387.

30) 1593... (30) M. Daukšos skundas dėl Tamoševičiaus sumušimo.

Ištraukų duoda *K. Jablonskis* l.c. p.417.

31) 1593 VI 26 Daukšos skundas dėl Radziminskio grasinimų.

Išspausdino *K. Jablonskis* l.c. p.387-388.

32) 1593 X 9 Karoliaus Katkevičiaus ir kitų susitarimas dėl Grūstės kaimų.

Ištraukų duoda *K. Jablonskis* l.c. p.417-418.

33) 1593 X 22 Gregoravičiaus skundas, kad, važiuodamas iš M. Daukšos Getautiškių, jis pametęs dokumentus.

Ištraukų duoda *K. Jablonskis* l.c. p.418.

34) 1594 II 5 P. Ažagio skundas dėl įsibrovimo į M. Daukšos valdomą Kražių altarijos dvarą.

Ištraukų duoda *K. Jablonskis* l.c. p.418.

35) 1594 IX 28 teismo antstolio Daugėlos pažymėjimas, kad teismo posėdis, skirtas M. Daukšos bylai su Karklėnų ūkininkais, neįvykęs.

Ištraukų duoda *K. Jablonskis* l.c. p.418.

36) 1595 VI 1 M. Daukšos byla su Bukantu dėl Gedminaičio sumušimo.

Ištraukų duoda *K. Jablonskis* l.c. p.418.

37) 1595 X 3 M. Jonavičiaus skundas dėl M. Daukšos valdinio Gricevičiaus vagystės.

Ištraukų duoda *K. Jablonskis* l.c. p.418.

38) 1596 I 10 B. Motiejevičiaus raštas, kad jis iš M. Daukšos pasiskolinęs 25 kapas grašių.

Išspausdino *E. Volteris* Lietuvių Tautoje II 1 1911 p.119-121.

39) 1596 I 10 pripažinimas M. Daukšos užstato teisių Babėnams.

Ištraukų duoda *K. Jablonskis* l.c. p.414.

40) ir 41) 1596 I 30 du M. Daukšos skundai prieš Vasūną ir Zabielą dėl Stanislovo Tamoševičiaus sumušimo.

Ištraukų duoda *K. Jablonskis* l.c. p.418.

42) 1596 II 3 M. Daukšos valdinio Jonikaičio skundas prieš Karklėnų valdinius dėl sumušimo.

Ištraukų duoda *K. Jablonskis* l.c. p.418-419.

43) 1596 III 3 to paties skundas dėl arklių vogimo.

Ištraukų duoda *K. Jablonskis* l.c. p.419.

44) 1596 VI 17 Šemetos raštas su nurodymu, kad M. Daukšos tarnautojas Katurėnas gavęs priteistus pinigus.

Ištraukų duoda *K. Jablonskis* l.c. p.419.

45) 1596 VI 21 Stanislovo Daukšos skundas, kad B. Motiejevičius neleidęs įvesdinti M. Daukšos į Babėnus.

Ištraukų duoda *K. Jablonskis* l.c. p.419.

46) 1597 II 7 M. Daukšos valdinio P. Mikalojevičiaus skundas, kad Vašaitis iškirtęs M. Daukšos miškelį.

Ištraukų duoda *K. Jablonskis* l.c. p.419.

47) 1597 X 7 teismo sprendimas, liečiąs M. Daukšos bylą su B. Motiejevičium.

Išspausdino *K. Jablonskis* l.c. p.388-391.

48) 1597 X 15 teismo sprendimas, liečiąs M. Daukšos žmogaus Jucevičiaus bylą su Šemetiene.

Ištraukų duoda *K. Jablonskis* Archivum Philologicum IV 1933 p.84.

49) 1599 VII 17 Jono Daukšos testamentas.

Ištraukų duoda *K. Jablonskis* Tautoje ir Žodyje VII 1931, p.391 - 392.

50) 1599 VI 15 teismo antstolio pranešimas apie įteikimą M. Daukšos atidedamojo rašto ryšium su Radiminskio byla.

Ištraukų duoda *K. Jablonskis* Tautoje ir Žodyje VII p.419.

51) 1599 X 4 M. Daukšos valdinio Ščepanavičiaus skundas prieš Ambrozevičių, kuris pavogęs jo tris arklius.

Ištraukų duoda *K. Jablonskis* l.c. p.419.

52) 1599 X 15 Rėžniko skundas prieš M. Daukšos miestelėną Venckaitį dėl primušimo ir apiplėšimo.

Ištraukų duoda *K. Jablonskis* l.c. p.419-420.

53) 1600 I 7 Šemetienės tarnautojo Lomkio skundas, kad M. Daukša nepriėmęs jos jam grąžinamos skolos.

Ištraukų duoda *K. Jablonskis* l.c. p.420.

54) 1600 I 9 teismo antstolio Tamoševičiaus pareiškimas, kad jis kartu su M. Daukša nesusilaukęs Šemetienės skolos grąžinimo.

Ištraukų duoda *K. Jablonskis* l.c. p.420.

55) 1600 I 12 teismo sprendimas, liečiąs M. Daukšos bylą su Šemetiene.

Išspausdino *K. Jablonskis* l.c. p.392-394.

56) 1600 I 14 Stanislovo Daukšos užrašas žmonai.

Išspausdino *K. Jablonskis* l.c. p.395-397.

57) 1600 VIII pirmasis vyskupo Melkerio Giedraičio testamentas.

Išspausdino *K. Jablonskis* l.c. p.398-400.

58) 1600 X 22 Daujotų aktas apie Karklėnų Sakvytės perleidimą M. Daukšai.

Išspausdino *E. Volteris* Lietuvių Tautoje II 1 1911 p.121-124.

59) 1602 I 9 kunigo Verekundos byla su Tiškevičium, kur liečiamos ir kelios M. Daukšos bylos.

Ištraukų duoda *K. Jablonskis* l.c. p.420-421.

60) 1604 XI 15 M. Daukšos sprendimas Badauskių ir Visginės ūkininkų prievolių reikalu.

Ištraukų duoda *K. Jablonskis* Archivum Philologicum IV 1933 p.84-85.

61) 1606 I 30 teismo sprendimas, liečiąs M. Daukšos bylą su Šiukštais.

Ištraukų duoda *K. Jablonskis* l.c. p.85.

62) 1609 IV 2 naujas M. Giedraičio testamentas.

Išspausdino *K. Jablonskis* Tautoje ir Žodyje VII p.398-411.

63) 1609 VI 23 teismo sprendimas dėl Babėnų padalijimo.

Išspausdino *K. Jablonskis* Archivum Philologicum IV 1933 p.77-84.

64) 1609 VI 26 Žemaičių vyskupijos kapitulos raštas popiežiui Povilui V, kur prašoma patvirtinti vyskupu jų išrinktą kandidatą Mikalojų Pacą.

Išspausdino *A. Theiner* Vetera Monumenta III 1863 p.328-329 ir pakartojo *E. Volteris* Postilla 1909 p.XXVIII-XXIX. Pirmas po raštu pasirašė M. Daukša, kurio pavardę A. Theiner neteisingai užrašė Davosza. Theineris padėjo ne 1609, bet 1610 metus, bet K. Jablonskis išaiškino, kad ši data yra neteisinga, nes tarp pasirašiusiųjų yra ir 1610 m. pavasarį miręs P. Petkevičius, taigi, jei raštas būtų pasiųstas 1610 m., tai Petkevičius nebūtų galėjęs jo pasirašyti. O ir kapitula negalėjo 1 1/2 metų laukti ir likti be vyskupo ir administratoriaus.

65) 1612 VII 1 K. Jurjevičiaus Babėnų dalies perleidimo M. ir S. Daukšoms aktas.

Ištraukų duoda *K. Jablonskis* Tautoje ir Žodyje VII p.414-415.

66) 1613 II 13 M. Daukšos testamentas, III 5 pristatytas teismui patvirtinti.

Ištraukų duoda *K. Jablonskis* l.c. p.415.

67) 1614 I 20 Uršulės Daukšienės dovanojimo aktas sūnui Stanislovui.

Ištraukų duoda *K. Jablonskis* l.c. p.415.

68) 1615 XI 10 M. Daukšos įpėdinių sutartis apie M. Daukšos turto pasidalijimą.

Išspausdino *K. Jablonskis* l.c. p.411-413.

69) 1625 III 13 Stanislovo Daukšos testamentas.

Ištraukų duoda *K. Jablonskis* l.c. p.415.

Literatūra. *A. Wijuk Kojałowicz* De nobilitate Litvani et Familiae hujus Magni Ducatus (cituoja *E. Volteris* Litovskij Katichizis 1886 p.XXVI).

(") Herbarz Rycerstwa W. X. Litewskiego czyli Compendium 1648-1658 (išspausdintas 1897 p.213).

K. Niesiecki Herbarz polski, wydanie J. Bobrowicza III 1839 p.314.

(") Korona polska I p.31.

S. Rostowski Lituanicarum Societatis Jesu historiarum pars prima 1768 p.232 ([2]1877 p.217).

(*Simanas Stanevičius*) Wyjątek z Kazań žmudzkich 1823 p.125.

(") (Wyjątek z kazań žmudzkich) (1823) p.16.

P. Koeppen O proischoždenii, jazyke i literature litovskich narodov 1827 p.249.

A. Jocher Obraz literatury II 1842 N.447.

J. I. Kraszewski Wilno IV 1842 p.145-146.

J. Laukys (*Simanas Daukantas*) Budą senowęs Lietuwiu 1845 p.34.

Ludwik z Pokiewia (*Liudvikas Adomas Jucevičius*) Litwa 1846 p.34.

(") Wiadomości biograficzne o uczonych žmudzinach 1841 (rankraštis).

M. Wołonczewskis Žemajtiu Wiskupiste II 1848 p.11-12, 67 ([2]1897 p.157).

F. Nowakowski Wycieczka na Litwę — Biblioteka Warszawska 1857 III p.165.

B. — Kuryer Wileński 1861 N. 56 ir 60.

Biblioteka Warszawska 1861 III p.728-729.

A. Theiner Vetera Monumenta Poloniae et Lithuaniae III. Roma 1863 p.328-329.

L. Geitler Litauische Studien 1875 p.15-16.

(") Beitraege zur litauischen Dialektologie 1885 p.1-15.

A. Thomas Zur litauischen Literaturgeschichte — Mitteilungen d. Lit. Lit. Gesellschaft II 3 1884 p.150.

E. Volteris Litovskij Katichizis N. Daukši — Pribavlenie k LIII tomu Zapisok I. Akademii Nauk 1885 p.LXXVI+191.

(") Ob etnografičeskoj poezdke po Litve i Žmudi 1887 p.57-71.

(") Daukša Nikolaj — Enciklopedičeskij Slovar' Brockhausa i Efrona X 1893 p.159-160.

(") Jubileusz pisarza litewskiego M. Daukszy — Kraj 1896 N.12.

(")—Vilenskij Vestnik 1896 N.6-7.

(") N. Dauksza — Mitteilungen d. Lit. Lit. Gesellschaft IV 1899 (H. 22 1897) p.363-375.

(") Lietuviška Chrestomatija I 1901 p.27-52; II 1904 p.260-264.

(") O pereizdanii litovskoj postilly N. Daukši — Izvestija I. Akademii Nauk 1901 N.5 p.LVII-LIX.

(") Zapiska E. A. Voltera ob izdanii postilly N. Daukši — Sbornik Otdelenija Russkago jazyka i slovesnosti I. Akademii Nauk LXVII 1901 p.LX-LXIII (ir atskirai 1901 p.4).

(") — Pečatnoe Iskusstvo 1903 III.

(") Postilla Katholicka I 1904 p.XIX + 208; II 1909 p.209-368; III 1927 p.369-608.

(") Prie kun. Daukšos biografijos — Lietuvių Tauta II 1 1911 p.119-124.

(") Pradėkime rinkti Daukšos medžiagą — Lietuva 1925 N.37.

A. Boniecki Poczet Rodów W. X. Litewskiego 1887 p.44.

J. Hanusz Lituanica — Archiv f. slav. Philologie X 1887 p.642-648 (Volterio Daukšos katekizmo leidimo recenzija).

M. Stankiewicz Bibliografia litewska II 1889 p.17-23.

Lietuvos Mylėtojas (*Jonas Šliūpas*) Lietuviszkieji rasztai ir rasztininkai 1890 p.10-13.

F. de Saussure Sur la nominativ pluriel et le genitiv singulier de la declination consonantique en lithuanien — Indogermanische Forschungen IV 1894 p.461-468.

W. Porzeziński Neskol'ko dannych dlia charakteristiki jazyka sočinenij litovskago pisatelia N. Daukši — Charisterija. Sbornik v čest F. E. Korša 1896 p.513-539 (ir atskiras atspaudas).

(") K istorii form spriaženija v baltijskich jazykach 1901 p.15, 22, 26, 28, 42, 44, 47, 57-62, 70, 92.

F. Leontovič Akty Litovskoj Metriki I 1896 p.6 (N.7), p.99 (N.257)-100.

Akty Vilenskoj Komissii XXIV 1897 p.395, 446.

P. Puskunigis (*Kazys Grinius*) Iš kun. M. Daukšos pamokslų — Varpas 1900 N.7 p.77-78; N.8 p.91-92.

F. Tetzner Die Slaven in Deutschland 1902 p.41.

Opisanie rukop. otd. Vil. Publ. Biblioteki V 1906 p.11 (N.11), 13 (N.14), 27 (N.31).

K. Būga Kalbos mažmožiai — Vairas 1914 N.9 p.17; N.10 p.17; N.11 p.18, 19; N.13 p.15.

(*Kazys Būga*) Seniausi lietuviški spaudiniai — Dirva-Žinynas 1903 sausis p.105-106.

(") Lietuvių kalbos žodynas I 1924 p.XXIX, XXXV-XXXVI, XXXIX, XL, XLII, XLIV-LV, XLVII, XLVIII.

R. Trautmann Miscellen (lit. pažwilti) — Ztschr. f. vergl. Sprachforschung XLIII 1909 p.173.

A. Bezzenberger Die litauische Literatur — Die Kultur der Gegenwart I-IX 1908 p.360.

J. Tijūnaitis Lietuvos atgijimas 1911 p.23-25.

J. Endzelins Baltica (Zum lit. Akzent Dauksza's) — Ztschr. f. vergl. Sprachforschung XLIV 1911 p.49-57.

(*H. Merczyng*) Monumenta Reformationis Poloniae et Lithuaniae I 1 1911 p.104-112 ([2]1925 p.111).

R-čių Jonas (*J. Reitelaitis*) Šv. Rašto į lietuvių kalbą vertimo istorija — Vadovas 1912 N.47 p.252.

Rygiškių Jonas (*J. Jablonskis*) Lietuvių kalbos sintaksė 1911 p.19, 25, 33, 35, 37, 42, 43, 48, 52, 57, 58, 59, 62, 63, 84.

E. Hermann Ueber die Entwicklung der litauischen Konjunktionalsaetze 1912 p.35-37.

(") Die litauische Gemeinsprache — Nachrichten d. Gesellschaft d. Wissenschaften zu Goettingen. Philologisch-historische Klasse 1929 p.75-76.

(") Litauische Studien 1926 p.44, 49, 133-134, 180-182, 197-204, 229, 315, 317, 356, 368, 397, 403, 411-412.

A. Jakštas (*A. Dambrauskas*) Mūsų alfabeto klausimu — Draugija 1914 N.88 p.389-391.

A. Brueckner Polacy a Litwini — Polska i Litwa 1914 p.351-354.

W. Semkowicz Braterstwo szlachty — Polska i Litwa 1914 p.444.

Litovskaja Metrika. I 3 Perepisi vojska Litovskago 1915 p.21-22, 28, 29, 40, 42, 43, 45, 48, 58, 70, 106, 112, 205, 213, 225, 298, 731, 733, 734, 799; I 1903 p.10-12.

K. Prapolianis Lenkų apaštalavimas Lietuvoje 1918 p.48, 81.

A. Leskien Litauisches Lesebuch 1919 p.107-108, 112-114.

E. Fraenkel Baltoslavica 1921 p.2, 36, 47, 53, 54, 61, 66, 70-71, 72, 73.

(") Die praedikative Instrumental im Slavischen und Baltischen — Archiv f. slav. Philologie XL H. 1/2 1925 p.85, 95, 97, 100, 109, 111, 114.

(") Syntax der litauischen Kasus — Tauta ir Žodis IV 1926 p.131, 133, 136, 137, 138, 141, 143, 149, 150, 157, 162, 169, 171, 172, 176, 177, 181; V 1928 p.3 ir toliau.

(") Zur Parataxe und Hypotaxe — Indogerm. Forschungen XLIII 1926 p.296, 310.

(") Litauische Beitraege — Indogerm. Forschungen XLV 1927 p.79, 81, 82; XLVI 1928 p.53, 54.

(") Syntax der litauischen Postpositionen 1929 p.2, 5, 6, 9, 12, 16-17, 22-28, 33, 35, 42, 45, 60-63 ir kt.

(") Sprachliches und sachliches aus dem Gebiete des Baltischen — Woerter und Sachen XII 1929 p.192, 194, 195.

(") (Sittigo darbo recenzija) — Deutsche Literaturzeitung 1929 p.1500-1501 ir Indogerm. Forschungen XLIX 1931 p.342.

(") Zur Bedeutungsentwicklung litauischer Woerter — Ztschr. f. Phonetik VIII H. 2 1954 p.42, 45, 47, 57, 58, 59, 60.

(") Lituanica — Indogerm. Forschungen XLIX 1931 p.55, 57.

(") Sprachliche Untersuchung des Katechismus von 1598. 1947 p.10, 11, 12, 19, 30, 38, 50, 54, 58, 60, 66, 74, 75, 78, 82, 83, 90, 91, 95, 98, 111, 122, 124.

F. Specht Grammatische Einleitung (A. Baranowskis Litauische Mundarten II) 1922 p.8, 27, 30-34, 98, 100-101, 109, 256, 364, 373, 422.

(") Zur litauischen Nominalflexion — Indogerm. Forschungen XLII 1924 p.275, 288, 289, 290, 292.

(") Zur Bedeutung des Nasalvokals bei Daukšą — Tauta ir Žodis VI 1926 p.85-100.

(") Zur Endung des 2 Pluralis im Litauischen — Archivum Philologicum II 1931 p.49, 50.

(") Die Flexion der *n*-Staemme im Baltisch-Slavischen — Ztschr. f. vergl. Sprachorschung LIX 1932 p.214, 226, 236, 237, 241, 245, 269, 276.

(") Zur Geschichte der Verbalklasse au *e* — Ztschr. f. vgl. Sprachforschung LXII 1935 p.84.

(") (Arumaa darbo recenzija) — Ztschr. f. slav. Philologie XII 1935 p.196-197, 201, 212, 215, 217, 218.

(") Die Flexion der idg. ē-Staemme und d. Dativs Singularis — Ztschr. f. vergl. Sprachforschung LXIII 1936 p.69, 70, 73, 82, 87, 88.

E. Nieminen Die urindogermanische Ausgang *ai* im Baltischen 1922 p.20, 27, 29, 31, 33, 34, 41, 48-50, 58-59, 105, 107, 137, 141-143, 146, 151-154.

J. Gerullis Herkunft der Dative Sing. der *i*-Staemme in Baltischen — Archiv f. slav. Philologie XXXVIII H.1/2 1922 p.58,59, 61.

(") Baltica — Archiv f. slav. Philologie XXXIX H.1/2 1924 p.52.

(") Senieji lietuvių skaitymai I 1927 p.118-147.

L. Abramowicz Cztery wieki drukarstwa w Wilnie 1929 p.60-61.

D. Alseika Lietuvių tautinė idėja istorijos šviesoje 1924 p.21-22.

Mykolas Biržiška Mūsų raštų istorija I [2]1925 p.21-24.

(") Daukšos Postilė 1926 p.16+627 (630)+5 nž.

(") Rinktiniai mūsų senovės raštai 1927 p.25-39, 153-154, 207.

(") Lietuvių tautos kelias I 1952 p.88, 112, 118, 119, 123, 128, 130, 188.

W. Schulze Zufall — Ztschr. f. vergl. Sprachforschung LIV 1927 p.228.

E. Tangl Der Accusativus und Nominativus cum Participio im Altlitauischen 1928 p.7-54.

(") Altlitauisch *ejąs* — Ztschr. f. slav. Philologie X 1933 p.374-380.

P. Salopiata Das Verhaeltniss d. Evangelien-Texte in der aeltesten katholisch-litauischen Drucken 1929 p.1-60.

A. Meillet (Sittigo darbo recenzija) — Revue de l'etude slave IX 1929 p.341.

E. Sitting Der polnische Katechismus des Ledesma u. litauischen Katechismen des Daugsza un des Anonymus von 1605. 1929 p.VIII, 163.

J. Balčikonis (Sittigo darbo recenzija) — Švietimo Darbas 1929 p.341.

E. Hofmann Ausdrucksverstaerkung 1930 p.52, 87, 97, 127, 133, 136, 140, 145.

Vaclovas Biržiška Lietuviškųjų knygų istorijos bruožai I 1930 p.71-78, 110.

(") Žemaitiškoji knyga — Gubos 1927 p.100.

(") Grigo XIII bulės vertimas — Tauta ir Žodis VII 1931 p.253-258.

(") Biblija lietuvių kalba — Lietuviškoji Enciklopedija III 1934 p.817.

(") Daukša Mikalojus — Lietuviškoji Enciklopedija VI 1937 p.159-164; Lietuvių Enciklopedija IV 1954 p.369-370.

(") Lietuvių rašytojų kalendorius 1946 p.24.
(") Dar dėl Jaknavičiaus ir "Ewangelie polskie y litewskie"— Archivum Philologicum VIII 1939 p.50, 67-70.
(") Lietuvių pasaulietinės literatūros užuomazgos — Žingsniai 1947 N.9 p.21.
(") Senųjų lietuviškų knygų istorija I 1953 p.11, 56, 66, 133, 162-173, 175; II 1957 p.13, 14, 16, 19, 52, 80, 106, 162, 163, 164, 166, 167.
K. Jablonskis Kiek naujų žinių apie kanauninko Mikalojaus Daukšos kilimą ir gyvenimą — Tauta ir Žodis VII 1931 p.353-422 (atskiras atmušas: Dokumentai apie kun. M. Daukšą 1931 p.70).
(") Papildomosios žinios apie kun. M. Daukšą — Archivum Philologicum IV 1933 p.64-85; atskiras atmušas 1933 p.(64-85).
(") XVI amžiaus belaisviai kaimynai Lietuvoje — Praeitis I 1930 p.168-170.
P. Skardžius Die slavischen Lehnwoerter im Altlitauischen — Tauta ir Žodis VII 1931 p.22 ir kt.
(") Daukša pirmasis bendrinės kalbos kūrėjas Didž. Lietuvoje — Archivum Philologicum IV 1933 p.7-20.
(") Smulkmenos — Archivum Philologicum IV 1933 p.33.
(") Daukšos akcentologija 1935 p.1-311.
(") Etimologinės mažmenos — Archivum Philologicum V 1935 p.161-166.
A. Jakštas (*Aleksandras Dambrauskas*) Apie katalikiškus lietuviškus Šventraščio vertimus — Soter 1933 N.1 (16) p.4-5 (pakartota iš Žinyčios 1902 4/5 p.30-31).
E. Viskanta Naujos žinios apie M. Daukšos kilmę ir gyvenimą — Vairas IV 1932 p.90-91.
N. van Wijk Die Pronominalen Adessivformen des Altlitauschen — Archivum Philologicum IV 1933 p.47-56.
P. Arumaa Untersuchungen zur Geschichte der litauischen Personalpronomina 1933 p.10, 76-77, 81, 83, 90, 97-99, 119, 127-128, 130-132, 149-150, 153, 159, 164-166, 170, 173-174, 178.
E. Radzikauskas (*Liudas Gira*) Lietuviškos eilėdaros kūrimosi raida — Darbai ir Dienos III 1934 p.194-195.
A. Senn Die athematischen Verba in M. Daukšas Schriften — Studi Baltici IV 1935 p.86-122.
V. Mannhardt Letto-preussische Goetterlehre 1936 p.401-402.
J. Totoraitis Sūduvos Suvalkijos istorija 1938 p.264, 274-277.
J. Kabelka 1647 m. evangelijos — Archivum Philologicum VII 1938 p.455-456.
Cz. Falkowski Dauksza Mikołaj — Polski Słownik Biograficzny IV 1938 p.455-456.
Z. Ivinskis Medžių kultas lietuvių religijoje — Soter 1939 N.28 p.135-136.
(") Die Druckerei der Jesuiten in Vilnius — Commentationes Balticae I 1953 p.29-31, 47-57.
(") Lietuvių kalba viešajame Lietuvos 16-17 a. gyvenime — Aidai 1953 N.9 p.414-415.

V. Maciūnas Lituanistinis sąjūdis 1939 p.135, 142.
(") Mūsų literatūra tautos tarnyboje — Aidai 1948 N.12 p.105-106.
V. Falkenhahn Der Uebersetzer Johannes Bretke I 1941 p.99-100, 104.
P. Galaunė Lietuvos knygos raidos metmens XVI-XVII a. — V. D. Kultūros Muziejaus Metraštis I 1941 p.325-326 ir lentelė XLVI.
J. Rodenberg Die Druckkunst als Spiegel der Kultur 1942 p.103.
K. Gečys Katalikiškoji Lietuva 1946 p.236-237 (A. Vaičiulaičio straipsnis).
P. Jonikas Nuo Mažvydo iki Jablonskio — Literatūra I 1950 p.128-130.
(") Lietuvių kalbos istorija — Naujienos 1951 N.221.
(") Mūsų senųjų raštų kalba — Naujienos 1952 N.23, 25, 26.
(") Lietuvių kalbos istorija 1953 p.77-87, 159, 165, 166, 173, 184-187, 189, 190.
V. Jungfer Litauen 1948 p.207-208.
Pr. Naujokaitis Lietuvių literatūra 1948 p.14-15.
K. Korsakas ir *J. Lebedys* Lietuvių literatūros istorijos chrestomatija (feodalizmo epocha) 1957 p.51-59 [XVII a. vidurio XVII a vidurio] laikotarpio literatūrinės ir (J. K r u o p a s) kalbinės ypatybės.
K. Korsakas (red.) Lietuvių literatūros istorija (Feodalizmo epocha) 1957 p.45, 76, (*L. Gineitis*) 131, 135, 138-146, 147, 148, 150, 151, 153, 154, 157, 165, 176, 198, (*J. Lebedys*) 429, 432.

15. Jonas Šeduikionis (Šaduikis)

Biografija. Vardas Šeduk, Šaduk, Šeduika, Šaduikis XV-XVI ir XVIII a. buvo Lietuvoj gerokai paplitęs, bet labiausiai jos centrinėje ir rytinėje dalyje. Jau viename 1457 II 28 akte minimi Šeduikiai — Romeika Evnij a Einivols. 1528 m. Lietuvos kariuomenės sąrašas tarp smulkių asmeniškai į kariuomenę stojančių Taujėnų bajorų mini Joną Šedeikovičių, tarp Anykščių bajorų Jurgį Šeduikovičių, tarp Kauno bajorų Norkų Šaduikovičių ir Bortkų Šaduikovičių (šis statė vieną arklį), tarp Upytės bajorų Mikalojų Šedeikovičių, o 1567 m. sąraše iš Beržinėnų dvaro vieną arklį statė Mikalojus Šideikaitis (šis, greičiausiai, ne iš Šaduikos, bet iš Šideikos). XVI a. Lietuvos inventoriai mini Šeduikus keliose vietose: XVI a. pirmoje pusėje Roman Šaduikovič gyveno Užantalieptės dvare; 1563 m. Rokiškio bažnyčios inventoriuje minimas Janel Šaduika su žentu Povilu, kuris dar su šešiais kitais, kitų pavardžių žmonėmis laikė bažnytinę žemę Šmukštą ("Lietuvos apgyventos vietos" Šmukštus žino tik Gelvonų valsčiuje); 1585 IX 26 Upytės pav. Berštalių dvaro inventoriuje minimi Petras ir Rokas Šedeikoniai. Pagaliau buvo ir Šaduikių kaimas. Būtent, 1731 m. Vilniaus vyskupų stalo dvarų inventoriuje yra Tauragnų valsčiaus Šaduikių kaimas, nors tame kaime tuo laiku jau nei vieno Šaduikio nebuvo. Bet tų pačių metų kituose vyskupo kaimuose Šaduikių, matyti, iš ano kaimo iškeltų, pasitaiko, pvz. Trinkuškių kaime, Salako vls., gyveno Kazimieras Šaduikis, Plakiuose Juozas Šaduikis, Degučiuose Jonas Šaduikis, Klaviškiuose Jonas Šaduikis. Tuo būdu Šaduikių, Šaduikionių-Šeduikionių buvo ir bajorų ir nebajorų. Iš katrų buvo kilęs Mažvydo bendradarbis Jonas Šeduikionis, sunku šiuo tarpu pasakyti. Bet ir Jonų Šeduikių buvo keletas: 1528 m. Taujėnuose, 1563 m. Gelvonų ar Rokiškio valsčiuje. Visi Šeduikioniai — tiek bajorai, tiek ir nebajorai — buvo kilę iš dabartinio Panevėžio ar Ukmergės, Rokiškio, Utenos, Zarasų apskričių. Gal anas taujėniškis Jonas Šedeikovičius ir buvo mūsų Jono Šeduikionio tėvas, tik ne jis pats, nes, jei jis subrendęs įstojo į universitetą, tai vis dėlto 1528 m. jis negalėjo būti tokio amžiaus, kad būtų turėjęs kariuomenėn pats stoti.

Su Šeduikioniu pirmą kartą susiduriame 1547 m., kada jis įsimatrikuliavo Karaliaučiaus universitete, čia įsirašęs "Johannes Schaduk Lituanus". Bestudijuodamas universitete vienu laiku su Mažvydu ir stojęs į

universitetą kaip tik tais metais, kada Mažvydas išleido savo katekizmą, jis, greičiausiai, Mažvydo suragintas ir parašė aną giesmę, kurią vėliau Mažvydas ir ruošėsi įdėti į savo giesmyną, Vilentą išleistą jau Mažvydui mirus. Bet vėliau tarp Mažosios Lietuvos kunigų jis nesurandamas, taigi, greičiausiai, studijas baigęs, jis grįžo į Didžiąją Lietuvą. A. Brueckneris, kuris neturėjo nė mažiausio supratimo apie Lietuvą ir lietuvius, bet visą savo amžių apie tai autoritetingai rašė, ir čia, kaip paprastai, prifantazavo: jam Jonas Šeiduikionis (tėvavardinė pavardė) virto "Jan ze Srednik", kas jo lenkiškame lietuviškų vietų vardų žargone reiškė "Joną iš Seredžiaus", nors savaime aišku, kad tarp Šeiduikos ir Seredžiaus nieko bendro nėra. G. Ostermejeris iš to fakto, kad Zengštako išspausdintos (Ostermejeris Mažvydo giesmyno nežinojo) Šeduikionio giesmės sutrumpinimas ir perdirbinys buvo patekęs į 1653 m. "Knygą nobažnystės", darė išvadą, kad Šeiduikionis buvęs ne liuteronas, bet reformatas. Ostermejeris nežinojo, kad "Knygoje nobažnystės" ši giesmė buvo pakartota iš 1598 m. Melkerio Petkevičiaus katekizmo, bet tai tik ir patvirtina Ostermejerio spėjimą, ir visai galimas daiktas, kad, iš Karaliaučiaus grįžęs Lietuvon, Šeduikionis buvo kur nors reformatų kunigu ir pats savo giesmę čia kiek perredagavo. Galimas daiktas, kad Petkevičiaus katekizmui jis buvo pateikęs ir daugiau savo sukurtų giesmių, tik jų šiuo tarpu neįmanoma čia iš kitų išskirti. Jei Šeiduikionis stojo universitetan tokio amžiaus, kaip ir daugelis ano laiko studentų, taigi turėdamas apie 20 metų, ir tuo būdu buvo gimęs 1527 - 1528 m., tai aną savo perdirbinį ir kitas giesmes jis galėjo pats įduoti Petkevičiui, nes šio katekizmo paskelbimo metais Šeduikionis būtų turėjęs tiktai apie 70 metų. Šiuo tarpu kitų žinių apie Šeduikionį neturime. Tačiau kai ką paaiškina ir 1547 m. įrašas Karaliaučiaus universitete. Čia jis įsirašė kartu su sūnumi Trakų kasteliono Jeronimo Chodkevičiaus Jonu, būdamas, matyti, vienas iš Chodkevičiaus palydovų ir jam aptarnauti pristatytų tarnų, nes įrašytas kaip pauper. Kartu toje pačioje Chodkevičiaus svitoje buvo ir Valentinas Buivydas, už kurį laidavo Mažvydas, taip pat pauperu pažymėtas Jokūbas Vilemovičius, keletas ne visai tepaaiškėjusių studentų, o jų visų priekyje, matyti, pastatytas jų mentorium ir globėju, įsirašė Stanislaus Musa, anas Lietuvos reformatų kunigas Stanislovas Martianus, irgi Mažvydo bendradarbis. Tuo būdu, iš tos visos kompanijos bent trys — Musa - Martianus, Šaduikis ir Buivydas (įsirašęs vardu Valentinus Vilcomirius) — buvo susiję su Mažvydu, o visų mentorius Musa buvo reformatas; tai ir patvirtina faktą, kad ir Šeduikis buvo reformatas. Juos visus globojo Jeronimas Chodkevičius, kuris 1553 m. jau atvirai virto evangeliku reformatu. Visai galimas daiktas, kad Šedui-

kionis ir toliau lydėjo savo valdovą Joną Chodkevičių, kada tas 1549 m. iš Karaliaučiaus išsikėlė į Leipzigo universitetą, paskiau į Wittenbergo universitetą, o vėliau buvo imperatoriaus Karolio V dvare ir tik nuo 1559 m. vėl Lietuvoje. Gal Šeduikionis ir liko visam amžiui šio Chodkevičiaus dvariškiu (Jonas Chodkevičius mirė 1579 m., beveik ligi mirties išbuvęs Livonijos administratorium, ją prijungęs prie Lietuvos). Bet Joną Šeduikionį (Johannes Szaduk) 1596 m. randame svitoje Jurgio ir Jono Radvilų, šiems stojus Baselio universitetan, kur jis įsirašė kaip Radvilų "famulus". Taigi matyti iš Katkevičiaus tarnybos perėjęs į Radvilų.

Raštai. Gesme nobazna ape Muka Pana Jesaus ir ape tos nauda / ischwersta isch Lenkiskas: Mądrość Oica wszechmocnego. Per *Jana Scheduikiani*. (Ischmintis Tiewa amszina: Christus sunus dangaus Pona).

17 ketureilių posmų giesmė su gaida, išspausdinta 1570 m. Mažvydo giesmyne (*J. Gerullis* Mažvydas p.450-454), tuojau po Stanislovo Rapolionio giesmės, matyti, pabaigoje tos giesmyno dalies, kuri paties Mažvydo buvo paruošta, nes po jos eina jau Vilento pridėti "Psalmai ant Wakara". Kiek perdirbta ir dviem posmais sutrumpinta, ji buvo išspausdinta 1598 m. lenkiško lietuviško katekizmo p.163-165, tik nenurodant vertėjo pavardės ir čia pat greta pateikus lenkišką originalą. 1598 m. katekizme ji pavadinta "Antra Giesme, kurioy zodzios griezibe Pona". Čia taisant stengtasi vertimą kiek labiau priartinti prie originalo, kiek pakeičiant žodžių tvarką ir pačius žodžius. Iš 1598 m. katekizmo ji be pakeitimų buvo pakartota 1653 m. "Knygoje nobažnystės", o pirmąją jos redakciją iš Mažvydo giesmyno, dėdamas ir Šeduikionio vardą, pakartojo 1612 m. *L. Zengštakas* "Giesmese Chrikschcionischkose", ir tuo būdu Šeiduikionio vardas liko žinomas dar prieš Mažvydo giesmyno suradimą. Iš Zengštako ši giesmė buvo pakartota ir visuose vėlesniuose giesmynuose ir 1900 m. giesmyne ji turi N.62 — čia, išskyrus mažas rašybos pataisas, ji išliko tokia pat, kaip ir prieš 330 metų, tik keliose vietose pakeistas vienas kitas žodis. Iš Mažvydo pakartojo ir *J. Gerullis* Senuosiuose lietuvių skaitymuose 1927 p.31-32.

Literatūra. *G. Ostermeyer* Erste littauische Liedergeschichte 1793 p.260.

J. Kallenbach Polacy w Bazylei w XVII w. — Arch. do dziejów liter. i oświaty VI 1890 p.7.

Opisanie rukopisnago otdelenija Vilenskoj Publičnoj Biblioteki II 1897 p.82, 83, 85, 86 (1731 m. inventoriai).

G. Erler Die Matrikel der Albertus Universitaet I 1910 p.7.

Litovskaja Metrika č. I t. I 1910 p.36. I 3 Perepisi vojska Litovskago 1915 p.53, 62, 106, 1348.

J. Gerullis Mažvydas 1922 p.XXXIV (vokiškajame leidime 1923 p.XXXVIII-XXXIX), 450-454.

(") Senieji lietuvių skaitymai I 1927 p.31-32.

A. Brueckner Z polsko-litewskich dziejów wyznaniowych — Reformacja w Polsce II 1922 p.261-262.

K. Jablonskis Istorijos archyvas I 1934 p.7, 271, 679.

Vaclovas Biržiška Lietuviškų knygų istorijos bruožai 1930 p.41.

(") Lietuvių rašytojų kalendorius 1946 p.24.

(") Senųjų lietuviškų knygų istorija I 1953 p.96, 104; II 1957 p.10, 12, 160, 164.

Mykolas Biržiška Chodkevičius Jonas—Lietuviškoji Enciklopedija V 1937 p.346-349.

Z. *Ivinskis* Kirchengesang in Litauen im XVI-XVII Jhrh. — Commentationes Balticae I 1953 p.78.

16. Kasparas Hennenbergeris

Biografija. Gimė 1529 m. (mirė turėdamas 71 metus) vidurinėje Vokietijoje, berods, Aukštutinėje Frankonijoje (vadino save Erlichensis Francus), o pagal Pisanskį — Erlichene, Tueringijoje. Nepaaiškėjusiomis aplinkybėmis pateko į Karaliaučių, kur 1550 VI 30 įsimatrikuliavo universiteto teologijos fakultete, įsirašęs "Caspar Hennenberger Francus", kartu atleistas nuo imatrikuliacijos mokesčio. K. Forstreuteris spėja, kad jis, kaip ir daugelis kitų ano laiko liuteronizmo šalininkų, buvęs iš Vakarų Vokietijos iškviestas kunigaikščio Albrechto. Dar būdamas studentas, 1552 III 1 dalyvavo viešajame kunigaikščio pagerbime. Teologiją studijuodamas, kartu domėjosi Prūsijos geografija ir bandė braižyti žemėlapius. Apie 1554 IX buvęs išegzaminuotas, bet neprisidėjęs prie tuo laiku Prūsijoje įsigalėjusių osiandrininkų, kunigu ordinuotas nebuvo, tik tiesiog buvo pasiųstas į Damnavą eiti kunigo pareigų. Kartu jam buvęs pavestas ir aprūpinimas dvasios reikalų Juergenau (Georgenau) parapijos, toj pačioj Brandenburgo apskrity. Arnoldtas mano, kad jis nuo 1559 m. buvęs Georgenau kunigas ir Damnavos diakonas. Damnavoje jis dirbo šešerius metus ir čia 1554 ar 1555 m. vedė Petro Kaufmanno dukterį Klarą. Atlyginimo buvo jam mokama 48 markės metams. Santykiai su parapiečiais nebuvę geri, nes šie nusiskųsdavo jo dažnomis išvykomis, kurias jis, Prūsijos geografiją pradėjęs studijuoti, nuolat darė.

1560 m. Kalėdų metu W. Muehlhauseno (3 mylios nuo Karaliaučiaus) bažnyčios patronas Georg von Kunheim pasirinko jį kunigu į Muehlhauseną. Pagal Pisanskį, jis buvęs paskirtas 1561 m. Vyskupui Aurifaberiui 1561 m. sušaukus kunigų susirinkimą, kad juos priverstų priimti osiandrininkų siūlomą bažnytinę santvarką, Hennenbergeris, kartu su šešiais kitais kunigais, būdami griežti osiandrizmo priešininkai, atsisakė tą sutvarkymą pasirašyti. 1566 m. osiandrininkams Prūsuose išnykus, Hennenbergeris dalyvavo 1567 m. sušauktame bažnytiniame sinode ir kartu su kitais pasirašė Corpus Doctrinae Prutenicae, o 1579 m. Heshusiuso sukeltiems aniems bažnytiniams ginčams išnykus, pasirašė Formula Concordiae, būdamas vienas 307 kunigų, tą formulą pasirašusių.

Be tiesioginių savo bažnytinių pareigų, Hennenbergeris nuo 1569 m. ruošė medžiagą Prūsijos žemėlapiui sudaryti. Tam reikalui teko jam nuo-

lat keliauti po kraštą ir savarankiškai atlikti daugelį matavimų. Šiame darbe jį ypatingai rėmė kunigaikštis Jurgis Pridrikis. Žemėlapis 1576 m. buvo paruoštas. 1589 m. Hennenbergerio patronas Kunheimas jį pašalino iš pareigų motyvu, kam jis, esą, pasipriešinęs Prūsijos bažnytinei santvarkai. Bet tikroji atleidimo priežastis buvo ta, kad jis, nuolat mokslo reikalais keliaudamas po kraštą, visai buvo apleidęs savo parapijos reikalus. Nesėkmingai jis ieškojo vietos Seligenfelde ir Krimyčiuose, bet nebuvo priimtas. Ir tiktai paremtas kunigaikščio Jurgio Pridrikio, 1589 m. (pagal Pisanskį, 1590 m.) jis buvo paskirtas Karaliaučiaus Lebo (Loebenichto) prieglaudos kunigu.

1589 XII 20 ir 21 pasakęs bandomuosius pamokslus, jis nuo 1590 m. vasario mėnesio pradėjo čia eiti savo pareigas. Čia jo parapiečių tarpe buvo nemaža lietuvių ir lenkų. Kadangi Jonas Bretkūnas, tuo laiku buvęs Karaliaučiaus klebonu, buvo atsisakęs be papildomo atlyginimo rūpintis Lebo lietuviais, tai Hennenbergeriui teko ir juos savo globon paimti, nes jis gerai mokėjęs lietuviškai ir lenkiškai. 1595 m. Prūsijos vyriausybė jam paskyrė 300 lenkiškų guldenų premiją už jo mokslo darbus. Nuo 1597 m. jis turėjo ir adjunktą Saliamoną Fincką. Mirė Karaliaučiuje 1600 m. vasario 29 d.

Turėjo du sūnus: Kasparą, kuris 1590 m. išvyko iš Karaliaučiaus į Ansbachą, ir antrą, kunigaikščio rūmų Karaliaučiuje tapytoją Joną (Hansą), vedusį Oną Brenischaitę ir mirusį 1601 XII 21. Jonas (g. 1557 m.) nemaža padėdavo tėvui braižant žemėlapius.

Raštai. 1) Des erbermlichen Lifflandes itziger Standt, was der Muscowiter darinnen eingenommen kurze beschreibung nebst einer Vorrede an Hansen Luther, durch Caspar *Hennenberger* pfarrer zu Muehlhausen anno Christi 1564 mense Februarii p. 11. Rankraštis Ossolineum.

2) Prussiae das ist des Landes zu Preussen welches das herrlichste Theil ist Sarmatiae europeae Eigentliche vnd Warhafftige Beschreibung durch *Casparum Hennenbergerum Erlichensem.* Regiomonti 1576.

Šis žemėlapis buvo medyje išraižytas keturiose lentose ir tuojau Antverpene buvo pakartotas mažesnio formato, bet varyje (Prussia accurate descripta). Antverpeniškio žemėlapio maštabu buvo išleista ir "Prussia vetus" (ligi kryžiuočių). Naujas paties Hennenbergerio leidimas pasirodė 1595 m., o kiti 1629, 1638, 1656 m. Iš 1629 m. leidimo 1863 m. buvo pagaminta fotokopija.

3) Zwo warhafftige, erbermliche und klegeliche zeitungen von der Muscowiters grausamen und gewaltigen Tirannei 1577 p.11-17 (su 1. Des erbermlichen Lifflandes itziger Standt).

4) Kurze und warhaftige Beschreibung des Landes zu Preussen nebst einer Beschreibung aller Hohemeister Deutsches Ordens. Koenigsberg 1584.

Priede duotas senovės Prūsijos žemėlapis: Das Preussenlandes Austeylung nach den alten Namen, an Wasser, Stroemen, Seen.

5) Erclerung der Preussischen groessern Landtafel oder Mappen. Koenigsberg in Preussen Bey Georg Osterbergern 1595 p.492, 29, 13.

Greta: Der See, Stroeme und Fluesser-Namen, welche in der preussischen Mappen verzeichnet sind. Koenigsberg 1595.

6) (Prūsiškas žodynėlis, įvairių prūsų kalbos tarmių, Hennenbergerio 1555 m. surašytas iš vieno 80 metų senio prūso).

Jį mini *M. Praetorius* Deliciae Prussicae tarp likusių, Hennenbergeriui mirus, jo įvairių rankraščių. Tačiau išlikusiame Hennenbergerio rankraštiniame palikime to rankraščio nėra.

7) (22 Hennenbergerio rankraščiai ir Hennenbergerio pagamintos svetimų raštų kopijos).

Buvo išlikę Dancigo miesto bibliotekoje Ms 1259-1264, 1267-1272, 1277, 1280, 1281, 1284, 1295, 1316, 1327, 1600, Uph.g.16.

8) (Eilė Hennenbergerio rankraščių ir nuorašų Gothos rūmų bibliotekoje).

Tarp kitų čia buvo: Christophoro Falconijaus Statuta Dominorum Theutonicorum dieser Lande Preussen 1555, 1588 m. Hennenbergerio parūpintas nuorašas Jono Bretkūno Chronica Landes Preussen, 1588, Die ist geschrieben aus eyner alten Cronicken (sekant Dusburgu), nuorašas Ch. Falconijaus vokiškai verstos 1539 m. čekų kronikos Wentzeslaus Hageck, Wolfgang von Elwangen Acten wieder dir Preussen ir kt.

Dokumentai. 1) Hennenbergerio motyvai prieš 1559 m. bažnytinį sutvarkymą.

Išspausdino *K. Boysen* Beitraege zur Lebensgeschichte Hennenbergers— Altpr. Monatsschrift XLV 1908 p.96.

2) 1559 IV 22 Hennenbergerio laiškas kunigaikščiui Albrechtui savo uošvio reikalu.

Išspausdino *K. Forstreuter* Neue Beitraege zur Lebensgeschichte Hennenbergers — Altpreussische Geschlechterkunde III 4 1929 p.90-91.

3) 1560 m. Hennenbergerio laiškas Moerlinui.

Išspausdino *K. Boysen* l.c. p.96-99.

4) 1561 m. Hennenbergerio užrašai apie 1561 VII 3 kai kurių kunigų pasipriešinimą Aurifaberio siūlomai bažnytinei reformai.

Išspausdino *K. Boysen* l.c. p.99-106.

5) 1561 m. Hennenbergerio raštas Aurifaberiui.

Išspausdino *K. Boysen* l.c. p.106-107.

6) 1564 III 14-15 bažnytinės vizitacijos Muehlhausene aktas.

Išspausdino *K. Boysen* l.c. p.108-114.

7) 1565 VIII 14 Hennenbergerio laiškas Erhardui von Kunheimui.

Išspausdino *K. Boysen* l.c. p.114-116.

8) 1567 Hennenbergerio pranešimas apie 1567 V Karaliaučiaus sinodą.

Išspausdino *K. Boysen* l.c. p.116-121.

9) 1581 IX 18 Hennenbergerio laiškas iš Ortelsburgo kunigaikščiui Jurgiui Pridrikiui apie jo darbo eigą.

Išspausdino *K. Forstreuter* l.c. p.91-92.

10) 1589 VI 30 Hennenbergerio kunigaikščiui Jurgiui Pridrikiui rašytas laiškas, kuriame praneša, kad jis esąs pašalintas iš senosios vietos.

Išspausdino *K. Forstreuter* l.c. p.92-93.

11) 1589 XII 12 kunigaikščio Jurgio Pridrikio raštas apie Hennenbergerio paskyrimą į Karaliaučių.

Išspausdino *K. Boysen* l.c. p.125.

12) 1589 XII 18 kunigaikščio Jurgio Pridrikio įsakymas Hennenbergeriui sakyti bandomąjį pamokslą.

Išspausdino *W. Pierson* Aus einem Kollektanenbuch K. Hennenbergers — Ztschr. f. Preussische Geschichte u. Landeskunde XI 1874 p.85.

13) 1589 XII 22 konsistorijos raštas apie Hennenbergerio paskyrimą į Karaliaučių.

Išspausdino *K. Boysen* l.c. p.125-126 ir *W. Pierson* l.c. p.85, ištraukos p.62.

14) 1590 II Lebo prieglaudos viršininko raštas Hennenbergeriui.

Išspausdino *K. Boysen* l.c. p.126 ir *W. Pierson* l.c. p.85-86.

15) Instrukcija Lebo prieglaudos kunigui.

Išspausdino *K. Boysen* l.c. p.126-127.

16) Užrašai apie Lebo kunigo pajamas.

Išspausdino *K. Boysen* l.c. p.128-130.

17) **1592 II 17** Hennenbergerio laiškas apie būtinumą aprūpinti dvasinius Lebo lietuvių ir lenkų reikalus.

Išspausdino *K. Boysen* l.c. p.130-131. Ištraukų duoda *W. Pierson* l.c. p.62.

18) 1592 m. Lebo prieglaudos vadovybės atsakymas Hennenbergeriui.

Išspausdino *K. Boysen* l.c. p.131-133.

19) Hennenbergerio laiškas Jokūbui Quanttenui.

Išspausdino *K. Boysen* l.c. p.133-135.

Literatūra. *Ch. Hartknoch* Selectae Dissertationes 1679 p.9, 39.

D. Braun Bibliotheca Brauniana 1723 p.254-256, 307-308.

Beschreibung der Stadt Loebenicht—Erleutertes Preussen IV St. 37 1728 p.32 (Hennenbergerio antkapis).

G. J. S. (*G. J. Sahme*) — Erleutertes Preussen V 1742 p.596-603.

D. H. Arnoldt Fortgesetzte Aufsaetze zu seiner Historie der Koenigsberger Universitaet 1769 p.21.

(") Historie der Koenigsberger Universitaet II 1746 p.511.

(") Kurzgefasste Nachrichten von allen Predigern 1771 I p.26; II p.181, 194.

G. C. Pisanski Entwurf einer preussischen Literaergeschichte 1791 p.173, 322-323, 333-335, 339-341, (^{2}1886 p.215-216, 219-222).

F. v. Selasinski Ueber Land- u. Seekarten... welche Ost-und Westpreussen betreffen — Neue Preussische Provinzial Blaetter VI 1848 p.371-378, 444.

J. Voigt Beitrag zur Geschichte der Preussischen Landtafel von K. Hennenberger — Neue Preussische Provinzial Blaetter 1850 II p.85.

K. Kaeswurm Das Hauptamt Insterburg um 1575 nach K. Hennenberger — Neue Preussische Provinzial Blaetter II F.XII 1857 p.24-26.

R. Philippi Der Briefmaler Hennenberger — Neue Preussische Provinzial Blaetter IX 1864 p.321-344.

F. M. S. (*Sobieszczański*) H. K. — Encyklopedja Orgelbranda XI 1862 p.490-491.

A. Meckelburg Hennenbergers Charte von Preussen — Schriften der phys.-oekonomischen Gesellschaft zu Koenigsberg IV 1863 p.1-5.

Hennenberger's grosse Landtafel von Preussen—Altpr. Monatsschrift II 1865 p.170-173.

W. Pierson Aus einem Kollektanenbuch K. Hennenbergers — Zeitschrift f. Preussische Geschichte and Landeskunde X 1873 p.63-64; XI p.85-100, 1874 p.28-32, 357-364.

K. Lohmeyer Kaspar Hennenberger — Allgemeine Deutsche Biographie XI 1880 p.769-771.

W. Kętrzyński Katalog rękopisów Ossolineum I 1881 p.285-286 (N 161).

M. Toeppen Geschichte der preussischen Historiographie 1853 p.242-250.

(") Kleine chronikalische Aufzeichnungen zur Geschichte Preussens — Altpr. Monatsschrift XXXIII 1896 p.407-408.

O. Guenther Katalog der Handschriften der Danziger Stadtbibliothek 1903 p.239-243.

K. Boysen Beitraege zur Lebensgeschichte des Preussischen Kartographen und Historiken Kaspar Hennenbergers—Altpr. Monastsschrift XLV 1908 p.67-135.

G. Erler Die Matrikel d. Albertus Universitaet I 1910 p.11.

H. Bertuleit Das Religionswesen der alten Preussen — Sitzungsberichte der Altertumsgesellschaft Prussia XXV 1924 p.14-15, 18-19.

G. Gerullis Bretke als Geschichtsschreiber — Archiv f. slav. Philologie XL H. 1/2 1925 p.117-127.

A. Strukat K. Hennenberger der erste Kartograph Ostpreussens — Unsere Heimat XI 1929 p.45-46.

K. Forstreuter Neue Beitraege zur Lebensgeschichte K. Hennenbergers — Altpreussische Geschlechterkunde III 4 1929 p.89-93.

C. J. Guttzeit Kaspar Hennenberger — Heiligenberger Zeitung 1929 N.133.

Vydūnas (*Vilius Storosta*) Siebenhundert Jahre deutsch-litauischer Beziehungen 1932 p.82 (ištrauka iš 1595 m. Landtafel), 272.

V. Pryšmantas Prūsų Lietuva Hennenbergerio žemėlapyje — Lietuvos Aidas 1933 N.289.

F. Paudler Alten und Krankentoetung als Sitte bei indogermanischen Voelkern — Woerter und Sachen XVII 1936 p.32-33.

V. Mannhardt Letto-preussische Goetterlehre 1936 p.187, 272, 311-316.

H. Crome K. Hennenbergers Karte des alten Preussen — Alt-Preussen V 1940 p.10-15, 27-32.

Z. Ivinskis Hennenberger Kasparas — Lietuviškoji Enciklopedija IX 1941 p.1289-1290.

Loch K. Hennenberger — Altpreussische Biographie I 1941 p.266.
Vaclovas Biržiška Lietuvių rašytojų kalendorius 1946 p.24.
(") Senųjų lietuviškų knygų istorija I 1953 p.40, 82.
(") Hennenberger Kaspar—Lietuvių Enciklopedija VIII 1956 p.188-189.
J. Balys Lietuvių tautosakos skaitymai II 1948 p.21, 57, 67, 68, 206.
W. Horn Untersuchungen zur Preussischen Landtafel des Kaspar Hennenbergers — Petermanns Geographische Mitteilungen LXXXIX 1943 p.241-246.
Der erste Kartograph unserer ostpreussischen Heimat — Wir Ostpreussen II 1950 f. 8 p.158-159.

17. Mikalojus Blotnas vyresnysis

Biografija. Nei gimimo metai, nei vieta tiksliai dar nepaaiškėjo. Spėjama, kad jis buvo kilęs iš Didžiosios Lietuvos. Tačiau dėl jo pavardės ir daugybės jo paskelbtoje giesmėje polonizmų linkstama jį laikyti nelietuvių kilmės. Bet, jei jis buvo lietuvis, jo tikroji pavardė turėtų kitaip skambėti (pvz. Purvinis, Užubalis, Balutis ar kaip kitaip).

Ligi 1557 m. jis buvo pirmasis Klaipėdos lietuvių bažnyčios protestantų kunigas. Kadangi apie 1557 m. gimė ir jo vyresnysis sūnus Zacharijas, tai Blotnas (Blotno), greičiausia, vedė apie 1555 m. Matyti, tuo pačiu laiku jis gavo ir pirmąją savo kunigo vietą, nes protestantų kunigų tarpe jau anksti nusistojo paprotys vesti, gaunant pirmąjį paskyrimą į kokią savarankišką vietą. Tuomet tektų tarti, kad jis gimė apie 1530 m. Neturime žinių, kur ir kada jis kunigo darbui ruošėsi; tik ne Karaliaučiaus universitete, nes jo nėra įsimatrikuliavusių ten studentų tarpe. Visai galimas daiktas, kad, kaip ir daugelis to pradinio Mažosios Lietuvos protestantizmo laikotarpio kunigų, niekur nėjo sistematingo mokslo, bet tik praktiškai prie kokio kito kunigo pasiruošė.

Nuo 1557 I 4 jis buvo iš Klaipėdos iškeltas į Pilupėnus, kur ir išbuvo kunigu trisdešimt metų. 1579 m. jis su kitais kunigais pasirašė vadinamąją Formula Concordiae. 1563 m. jo materialinė buitis buvo žymiai pagerinta, nes valdžia davė jam ir jo žmonai ligi gyvos galvos valdyti nemažą žemės sklypą prie Pilupėnų. 1573 II 4 įrašydamas Karaliaučiaus universiteto studentais savo sūnus Zachariją ir Joną, jis ir pats "honoris causa" su jais įsimatrikuliavo, nors savaime aišku, kad nestudijavo. Jo trečias sūnus, Mikalojus, įsimatrikuliavo tame pačiame universitete 1577 X 2.

Mikalojus Blotnas vyresnysis mirė Pilupėnuose 1587 m. kovo mėn. Seniau jo mirimo data klaidingai buvo nukeliama į 1594 m., bet paaiškėjo, kad jau 1587 III 27 Jonas Bretkūnas bandė užimti dėl jo mirties likusią laisvą Pilupėnų klebono vietą. Nors jis tos vietos ir negavo, bet į Pilupėnus jau 1587 m. atvyko Blotno įpėdinis Mykolas Sapūnas.

Raštai. Giesme pakasanti szmogaus kuna anta balsa / Tiewe mussu danguijesis... Suguldita nůg *Mikaloiaus Blothna.*

Devynių šešiaeilių posmų giesmė, išspausdinta 1570 m. Mažvydo giesmyne (*J. Gerullis* Mažvydas 1922 p.415-418). Šią giesmę pakartojo 1612 m. giesmyne *L. Zengštakas.* D. Kleinas jos į savo 1666 m. giesmyną neįdėjo. Ji yra įdėta

toje Mažvydo giesmyno dalyje, kurią, greičiausia, buvo paruošęs ne Vilentas, bet pats Mažvydas, taigi giesmė bus buvusi parašyta dar prieš 1563 m. Tarp bevardžių Mažvydo giesmyno giesmių, gal būti, yra ir daugiau Blotno parašytų, bet nepasirašytų giesmių.

Dokumentai. 1) 1563 m. valdžios įsakymas aprūpinti Blotną žeme.

Ištraukų duoda *O. Barkowski* Prussia 30 1933 p.11 ir *V. Falkenhahn* Bretke p.260-261.

2) 1563 IV 30 įsakymas, kuriuo Blotnui skiriama valdyti du "Hufus" žemės.

Ištraukų duoda *O. Barkowski* l.c. p.11.

3) 1573 II 4 įrašas Karaliaučiaus universiteto imatrikuliacijos knygoje (matrikulose).

Ištraukų duoda *A. Bezzenberger* Sitzungsberichte Prussia 1892 p.27 ir *G. Erler* Die Matrikel I p.52.

4) 1578 VII 3 Heidecko ir Tettau raštas Blotno materialiniais klausimais.

Ištraukų duoda *V. Falkenhahn* l.c. p.261-262.

5) 1587 III 27 Jono Bretkūno prašymas suteikti jam mirusio Blotno vietą.

Išspausdino *V. Falkenhahn* l.c. p.418-429; ištraukos p.62, 67, 84, 85.

Literatūra. *D. H. Arnoldt* Kurzgefasste Nachrichten von allen Predigern II 1777 p.156.

G. Ostermeyer Erste litauische Liedergeschichte 1793 p.242.

A. Harnoch Chronik und Statistik d. evangelischen Kirchen 1890 p.163, 358.

A. Bezzenberger Ueber d. aelteste Album d. hiesigen Universitaet — Sitzungsberichte d. Alterthumsgesellschaft Prussia XVII 1892 p.27.

J. Sembritzki Geschichte d. Kreises Memel 1918 p.108.

(") Geschichte d. Stadt Memel ^{2}1926 p.68.

J. Gerullis Mažvydas 1922 p.XXXIV-XXXV (vokiškajame leidime 1923 p.XXXIX) ir 415-418.

Vaclovas Biržiška Lietuviškųjų knygų istorijos bruožai 1930 p.41.

(") Blotno Mikalojus — Lietuviškoji Enciklopedija III 1935 p.1429-1430; Lietuvių Enciklopedija III 1954 p.81.

(") Lietuvių rašytojų kalendorius 1946 p.24.

(") Senųjų lietuviškų knygų istorija I 1953 p.96, 104.

J. Bertoleit Die Reformation unter d. preussischen Litauern — Jahrbuch der Synodalkommission I 1932 p.34.

O. Barkowski Die Besiedlung des Hauptamtes Insterburg — Prussia B.30. T I p.11.

V. Falkenhahn Der Uebersetzer d. lit. Bibel Johannes Bretke 1941 p.8, 62, 67, 84-85, 93, 260-262 (Abb. 73 — Blotno parašo faksimilė), 428-429.

18. Jonas Hopneris vyresnysis

Biografija. Savo pavardę dažniausiai rašė Hoepfner. Gimė 1533 m. Goldbeke, Thueringijoje. 1553 m. įsimatrikuliavo Frankfurto prie Oderio universitete. Universitetą baigęs, išsikėlė į Mažąją Lietuvą ir 1569 II 17 buvo paskirtas vokiečių diakonu Ragainėje prie kunigo Augustino Jomanto. Tais pačiais metais vedė kažkokią Reginą. Ragainėje gyvendamas, gerai pramoko lietuviškai, ir 1573 m. buvo paskirtas lietuvių kunigu į Širvintą; kartu jam buvo pavesta aptarnauti ir Naumiestį. Širvintos bažnytinės knygos jo pavardės visai nemini, ir tuojau po Tomo Gedkanto nurodo kunigu Martyną Heidmaną; tačiau šis galėjo būti paskirtas tiktai po Hopnerio. Širvintoje Hopneriui nepatiko, ir jis jau 1575 m. mėgino išsikelti į Tilžę, 1576 m. į Ragainę, bet, nė vienos, nė kitos vietos negavęs, pats savavališkai apleido Širvintą. 1577 m. (kiti taria — 1581 m.) jis buvo paskirtas Įsručio lietuvių kunigu. 1583 m., pasilikdamas lietuvių kunigu Įsrutyje, jis kartu buvo paskirtas ir Įsručio vokiečių diakonu. Mirė Įsrutyje 1593 m.

Turėjo vyresnį sūnų Joną ir keletą kitų vaikų, buvusių dar mažamečiais, kada Hopneris mirė. Jonas jaunesnysis 1599 m. įsimatrikuliavo Karaliaučiaus universitete ir vėliau buvo Klaipėdos vyskupas. Šis turėjo sūnų taip pat Joną, kuris 1623 VII 3 įsimatrikuliavo Karaliaučiaus universitete, o jo brolis Mikalojus įsimatrikuliavo 1642 VII 1. Jono III vienas sūnus, Jonas Kristupas, įsimatrikuliavo 1673 VII 18, o jo brolis Jonas IV 1680 V 15. Hopnerių buvo ir iš kitų šeimų ir jų daugelis įsimatrikuliavo Karaliaučiaus universitete, nurodydami Karaliaučių savo gimimo vietą, o kiti, kaip broliai Kristupas ir Reinholdas Hopneriai (Regiomontani Borussi), 1654 m. įsimatrikuliavo Wittenbergo universitete.

Raštai. 1) (1590 V 12 ligi gegužės mėn. pabaigos kartu su kitais koregavo Bretkūno Biblijos vertimą).

2) (Kartu su vyskupu Jonu Šperberiu 1590 m. surašė Įsručio vyskupijos lietuviškas parapijas ir lietuviškus kaimus).

Išspausdino *G. Froelich* Zeitschrift d. Altertumsgesellschaft Insterburg H.15 1914 p.30-34.

3) (Joakimo Moerlino giminės knygoje 1591 XII 21 įrašė lotynišką įrašą su dviem lietuviškom eilutėm).

Išspausdino *V. Falkenhahn* Johannes Bretke 1941 p.376 (Abb.74 fotokopija), 383 (trūkstamoji fotokopijos dalis).

Dokumentai. 1) 1575 IV 8 vyskupo Heshuso laiškas Hopnerio perkėlimo reikalu.

Ištraukų duoda *V. Falkenhahn* l.c. p.377.

2) 1575 V 19 antras Heshuso laiškas tuo pačiu reikalu.

Ištraukų duoda *V. Falkenhahn* l.c. p.377.

3) 1576 m. kokio Konarskio iš Jurbarko (Įsručio srities) tuo pačiu reikalu parašytas laiškas.

Ištraukų duoda *V. Falkenhahn* l.c. p.378.

4) 1576 XI 14 D. Packmoro laiškas tuo pačiu reikalu.

Išspausdino *W. Witte* S. Waischnoras 1931 p.141-144; istraukų duoda *V. Falkenhahn* l.c. p.376, 378, 379.

5) 1581 m. Hopnerio laiškas Prūsijos kunigaikščiui.

Ištraukų duoda *V. Falkenhahn* l.c. p.381-382.

6) 1590 V Hopnerio kvietimas į Ragainės konferenciją Bretkūno postilės reikalu.

Ištraukų duoda *V. Falkenhahn* l.c. p.102-103.

7) 1590 V Bretkūno, Hopnerio ir kitų laiškas postilės koregavimo reikalu.

Išspausdino *A. Bezzenberger* Mitteilungen d. Lit. Lit. Ges. III 1893 p.122-123 ir *V. Falkenhahn* l.c. p.431-432.

8) 1590 m. Hopnerio laiškas Prūsijos kunigaikščiui apie jo materialinę būklę.

Išspausdino *V. Falkenhahn* l.c. p.455-457.

9) 1593 X 23 Hopnerio našlės laiškas Prūsijos kunigaikščiui.

Išspausdino *V. Falkenhahn* l.c. p.457-458.

Literatūra. *D. H. Arnoldt* Kurzgefasste Nachrichten von allen Predigern II 1777 p.84, 126-127.

E. Friedlaender Aeltere Universitaets Matrikeln. Universitaet Frankfurt a.O. I 1887 p.125.

A. Bezzenberger Zur litauischen Literaturgeschichte — Mitteilungen d. Lit. Lit. Gesellschaft III 1893 p.122-123.

A. Faerber Geschichte der Kirchengemeinde Schirwindt 1906 p.17-18.

G. Erler Die Matrikel d. Albertus Universitaet I 1910 p.144, 168, 171, 195, 212, 222, 362, 394, 433, 461, 489, 534; II 1911/1912 p.78, 117.

G. Froelich Litauische Kirchen und Doerfer in Hauptamt Insterburg um Jahr 1590 — Zeitschrift d. Altertumsgesellschaft Insterburg XV 1914 p.30-64.

W. Witte Der Uebersetzer S. Waischnoras 1931 p.141-144.

V. Falkenhahn Der Uebersetzer Johannes Bretke 1941 p.103, 171, 239, 273, *374-384*, 403, 432, *455-458* ir rašto fotokopija Abb.30, 73, 74.

B. Weissenborn Album Academiae Vitebergensis I 1934 p.156.

Vaclovas Biržiška Lietuviškų knygų istorijos bruožai I 1930 p.64.

(") Hopneris Jonas — Lietuviškoji Enciklopedija X 1944 p.84; Lietuvių Enciklopedija VIII 1956 p.305-306.

(") Lietuvių rašytojų kalendorius 1946 p.24.

(") Senųjų lietuviškų knygų istorija I 1953 p.102, 138, 141.

19. Mikalojus Siautila

Biografija. Jo pavardė įvairiuose raštuose buvo rašoma Siautil, Sauthel, Sauttel, Sautyll, Sautil, Sauttiels, net Sauckel ir Pantel. Nėra abejonės, kad Siautila buvo kilęs iš Žemaitijos, kur ir dabar yra Siautilų; jų ten buvo ir XVI a. Gilvyčių dvaro ir Beržėnų valsčiaus kaimų 1595 III 6 surašytas inventorius mini "zastenok Pokgaidenis, ležači . . . meži kgruntami bojar . . . Kgabryalovičov į Siutillov". Vėliau Senųjų Gilvyčių dvaras buvo Kurtuvėnų valsčiuje (nuo 1934 m. Gilvyčių kaimas Padubysio vls.). "Lietuvos apgyventos vietos" Pagaidenio visai nežino, bet nurodo Laukuvos vls. kaimą, vardu Siauteliai, kuriame irgi kadaise turėjo gyventi tam kaimui vardą davę Siautilos. XVI a. Lietuvos kariuomenės sąrašai Siautilas žino tik Beržėnų valsčiuje: 1528 m. Micko Siutiloitia statė du arklius (1534-1542 m. jis buvo Tverų tėvūnu), o 1567 m. gal jo sūnus ar vaikaitis Kazimieras Siutil tris arklius ir vieną pėstininką (gal ir greta įrašytas Stas Sitiv su vienu arkliu klaidingai yra tik išskaitytas vietoje Siutil). Taigi iš tų Beržėnų vls. Siutilų, Siautilų (XIX a. jie ją buvo sulenkinę į Siavciłło), greičiausia, ir bus kilęs Mikalojus Siautila.

Ligi 1553 m. apie jį neturime jokių žinių. Nuo 1553 m. jis yra mokytoju Rusnėje, taigi buvo gimęs ne vėliau kaip 1533 m., o gal ir anksčiau. Jam į Rusnę atvykus, čia kunigu buvo Gregorius Vilnensis, tas pats, kuris kitur buvo vadinamas Georg Eykschitzki, Georg Haustintz Lituanus ir kitaip — tas pats Jurgis iš Eišiškių, kuris dar 1539 m. bandė Vilniuje įsteigti mokyklą, kad ją pavestų Kulviečiui. Visai galimas daiktas, kad šis Jurgis iš Eišiškių ir atsikvietė Siautilą iš Žemaitijos. Bet čia Siautila ne tik mokytojavo, bet ir ruošėsi kunigo darbui, ir 1567 ar 1568 m. mirus Jurgiui iš Eišiškių, jo vieton buvo paskirtas kaip tik Siautila. Kur jis ruošėsi mokytojo darbui, kokioje mokykloje jis studijavo, žinių nėra. Gal jam ir užteko to pasiruošimo prie Jurgio iš Eišiškių, nes į Rusnę, dėl blogo materialinio tos parapijos aprūpinimo, maža kas tenorėjo eiti, tai Siautila galėjo čia gauti paskyrimą ir be normalių reikalavimų, kitiems kunigams taikomų.

Siautila Rusnėje išbuvo apie 30 metų ir 1590 m. gavo net padėjėją Lozorių Zengštaką, kuris, Siautilai mirus, buvo paskirtas jo vieton. Ka-

dangi, kaip sakyta, Rusnės parapija buvo labai blogai materialiai aprūpinta, tai ir Siautila, čia gyvendamas, ne tiek rūpinosi parapijos, kiek savo materialiniais reikalais. Matyti, neblogas pajamas jis turėjo iš prekybos, jei Tilžės ir Klaipėdos miestai skundėsi valdžios organams, kad jis jiems atmušąs klientus iš Žemaitijos ir sudarąs rimtą konkurenciją. Bylinėjosi jis dėl žemės ir su vietos ūkininkais, nuolat rašė Prūsijos valdžiai prašymus pagerinti jo materialinę buitį. Gerai lietuviškai mokėdamas, jis galėjo kiek dirbti ir tikybinės literatūros srityje. Visai galimas daiktas, kad jo buvusio padėjėjo L. Zengštako 1612 m. išleistame giesmyne yra ir jo parašytų giesmių, nors jas ir sunku išskirti iš kitų nevardinių to giesmyno giesmių.

Siautila mirė 1595 m. Rusnėje. Turėjo dukterį, kuri ištekėjo už Tilžės raštininko Mykolo Ruprechto.

Raštai. (Buvo vienas aktyviųjų Bretkūno Biblijos vertimo taisytojų korektorių).

F. Falkenhahn (Bretke 1941), ištyręs jo parašą, padėtą po 1579 m. Formula Concordiae, ir kai kurių jo prašymų raštą ir palyginęs su Bretkūno Biblijos korektorių įneštomis pataisomis, priėjo išvadą, kad Siautila buvęs tas Biblijos korektorius, kuris koregavo Biblijos VII tomo p.227-297*r*. Jį Falkenhahnas vadina korektorium x4. Kadangi Bretkūnas VII tomą išvertė 1580 m. balandžio-gegužės mėn., tai jau po to laiko Siautilai ir teko to teksto taisymo imtis.

Dokumentai. 1) 1584 I 27 Prūsijos kunigaikščio raštas dėl Siautilos ginčo su Rusnės mokytoju.

Ištraukų duoda *V. Falkenhahn* J. Bretke p.293.

2) 1587 III 31 vokiškai rašytas Siautilos prašymas kunigaikščiui ūkiniais reikalais.

Išspausdino *V. Falkenhahn* l.c. p.448-450.

3) 1591 m. Klaipėdos ir Tilžės miestų nusiskundimai neteisėta Siautilos prekyba su atvykstančiais žemaičiais.

Ištraukų duoda *V. Falkenhahn* l.c. p.295.

4) 1593 VIII 30 Siautilos prašymas kunigaikščiui ūkiniais reikalais.

Išspausdino *V. Falkenhahn* l.c. p.450-451.

5) 1593 X 28 rašytas hauptfokto W. Wiergauderio ir raštininko Mertenno Sielero kunigaikščiui raštas, kuriame patvirtinamas Siautilos nusiskundimas materialine buitimi.

Išspausdino *V. Falkenhahn* l.c. p.451-452.

Literatūra. *D. H. Arnoldt* Kurzgefasste Nachrichten von allen Predigern II 1777 p.163 (Siautilą vadina Sauckel, Pantel).

A. Boniecki Poczet rodów W.X.Lit. 1887 p.339.

Akty Vilenskoj Komissii XXIV 1897 p.99; XXV 1898 p.510.

Litovskaja Metrika I 3. Perepisi vojska litovskago 1915 p.224, 1318.

J. Sembritzki-Bittens Geschichte des Kreises Heydekrug 1920 p.97, 99.
K. Jablonskis Istorijos archyvas I 1934 p.378.
V. Falkenhahn Der Uebersetzer Johannes Bretke 1941 p.284-298, 448-452 (Abb.47 — parašo fotokopija).
Vaclovas Biržiška Lietuvių rašytojų kalendorius 1946 p.24.
(") Senųjų lietuviškų knygų istorija I 1953 p.104-105, 138.

20. Jonas Bretkūnas

Biografija. Tiek jis pats, tiek ir kiti jo pavardę rašė labai nevienodai: Bretke, Bretkius, Breckijus, Bretkus, Bretchius, Bretchen (L. Rėza: Janus Bretke oder Bretkuns), Bretkūnas. Pastarąją, grynai lietuvišką formą jis vartojo savo lietuviškuosiuose raštuose, ir dėl to ją ir tenka laikyti taisyklingiausia jo pavardės forma. Sprendžiant iš jo paties pasisakymo 1602 III 1 laiške kunigaikščiui, kad jis "in den 66 Jahr Gott lob erstreckt", tenka spręsti, kad jis gimė 1536 m., nes kitų tikrų žinių apie jo gimimo metus neturime. Kaip jis pats pažymėjo stodamas į Karaliaučiaus universitetą, jis gimė Bamboliuose ("in pago vicino Bamlen", kitur Bammelna, Bambeln), 5 km nuo Friedlando, nors administraciškai Bamboliai priklausė ne Friedlandui, bet Taplaukiams (Tepliavai). V. Falkenhahno informacija, jo tėvas buvęs Valteris (Valten) Bretke, minimas dar 1554 m. ir miręs greitai po 1575 m., turėjęs Friedlande namą, smuklę, pusę ūkio ir pusę margo 30 km nuo Heiligenwaldės.

Bretkūno tautybė nėra visai paaiškėjusi. Vieni jį laikė grynu vokiečiu (Hermannas, Forstreuteris, kurį laiką ir Gerulis). Jo vokiškumui įrodyti Hermannas rėmėsi tuo, kad, versdamas Bibliją, Bretkūnas daugelyje vietų virš lietuviško teksto įrašydavo vokiškus žodžius, taigi Hermannas tarė, kad jis vokiškai mokėjęs daug geriau negu lietuviškai. Tačiau šis pavyzdys nieko neįrodo: lietuviškojo kaimo terminija neturėjo daugelio žodžių, vartojamų Biblijos tekste, tai Bretkūnui pačiam teko juos kurti, atsirėmus vokiškais pavyzdžiais, su kuriais jis buvo jau mokykloje susipažinęs. Kiti vėl, kaip Bruožis ir Vaclovas Biržiška, atsirėmęs Bretkūno lietuviškąja literatūrine veikla, laikė jį grynu lietuviu. Tačiau, remiantis paskesniais Gerulio ir ypač Falkenhahno tyrinėjimais, tenka spręsti, kad iš motinos pusės jis buvo prūsas, o iš tėvo pusės, galimas daiktas, kad ir vokietis, bet jau iš mažens gerai lietuviškai, taip pat ir prūsiškai ir net kuršiškai mokėjęs, nes gimė ir augo tokiose vietovėse, kur tos kalbos aplinkoje buvo nuolatos vartojamos. Lenkų kalbos įtaką Bretkūno raštų kalbai, kurioje nemaža yra lenkybių, V. Falkenhahnas linkęs aiškinti tuo, kad jis kurį laiką pratinosi lietuvių kalboje pas kokį iš Didžiosios Lietuvos atsikėlusį kunigą (pvz. pas Tartilavičių Batakietį - Batockį, Jomantą ar net pas Mažvydą),

arba tuo, kad jis, kaip ir Kristupas Alzunijus, kurį laiką buvęs kokio Lietuvos didiko vaikų, bestudijuojančių užsienyje, mokytoju ir iš savo mokinių pasisavinęs ir lenkybių. Tačiau niekur nepavyko jo surasti bestudijuojančio už vokiečių kraštų ribų.

Greičiausia, jau iš mažens Bretkūnas gyveno su tėvais Friedlande. Falkenhahnas spėja, kad Bretkūnas buvo kilęs ne iš Bambolių ūkininkų, kurie tik asmeniškai buvę laisvi, bet iš laisvų prūsų bajorų Varnių (Varnų?), kurių Varnytė (Warnin), greičiausia, ir buvo Bretkūno motina, mirusi prieš 1554 m. Bretkūno motinos giminaičiams, broliams Gregoriui ir Brosei, priklausė Bambolių dvaras. Pirmajai žmonai mirus, Bretkūno tėvas dar prieš 1562 m. vedė antrą kartą Borgau. Pagal Pretorijų, Bretkūnas buvo susigiminiavęs su Kripštų savininku Hansu von Hohendorfu ir Schliebenu, 1599 m. vedusiu Hohendorfaitę.

Valtenui (Valteriui?) Bretkei mirus, jo našlė (Jono pamotė) ištekėjo už Meteno Neumanno (taigi Jono patėvio), kuris perėmė ir visą Bretkūno įmonę. Dėl gerai nesuprastos vienos vietos iš 1563 m. Bretkūno laiško buvo kitų tvirtinama, kad jo tėvai buvę kilę iš aukštutinės Vokietijos, nors tenai buvo kalbama apie tai, kad tėvai Joną buvo iš aukštutinės Vokietijos atšaukę ("ab amiciis in studiis artium promotus sum, parentum meorum petitionibus, *ex superiori Germania reuocantibus*").

Apie Bretkūno gyvenimą prieš stojant į universitetą nežinome nieko. V. Falkenhahnas spėja, kad jis lankęs Friedlando mokyklą, be kurios, greičiausia, jis nebūtų galėjęs būti priimtas į universiteto teologijos fakultetą. Taip pat Falkenhahnas spėja, kad dar prieš savo stojimą universitetan Bretkūnas studijavęs lietuvių kalbą pas kurį nors lietuvių kunigą. Bet tam savo spėjimui Falkenhahnas neturi jokių įrodymų.

Turėdamas 19 metų amžiaus, 1555 m. birželio 14 d. Bretkūnas buvo priimtas į Karaliaučiaus universiteto teologijos fakultetą, kur buvo įrašytas: "Anno salutis Humanae separatae MDLV Rectore per aestatem Simone Titio artium et medicinae doctore dederunt nomina 14 Junii ... Johannes Bretke Fridlandensis natus in pago vicino Bamlen pauper pupillus numeravit 5 gr.". Falkenhahno nuomone, pažymėjimas čia "pauper" tik reliatyviai tesakąs apie jo neturtą, nes jį rektorius atleido tik nuo pusės mokesčio, kai kitus atleisdavo nuo didesniosios dalies ar net ir nuo viso mokesčio. Pažymėjimas "pupillus" (našlaitis), Falkenhahno nuomone, turėjęs reikšti, kad jo motina tuo laiku jau buvo mirusi. Iš dalies tam kiek prieštarautų jo žodžiai apie dar gyvus 1562 m. jo tėvus, nors ten jis, kalbėdamas apie tėvus, tur būti, turėjo galvoje tėvą ir pamotę. Universitetą eidamas, jis, matyti, iš tėvo paramos negaudavo ir nesinaudojo lietuviš-

kąja stipendija, nes išsilaikydavo, skolindamas pinigus iš įvairių gerų savo bičiulių. Jis pats viename savo laiške buvo pasisakęs, kad per dešimtį savo studijų metų jis prisiskolinęs žymią pinigų sumą.

Bretkūno studijų metu Karaliaučiaus universitetas, ypač po osiandrininkų ginčų likvidavimo, buvo žymiai nusilpęs, nes iš 18 katedrų tik 8 tebuvo užimtos. Daugiausia ir buvo nusilpęs teologijos fakultetas. Nors, jam studijuojant Karaliaučiuje, jau buvo 1547 m. išspausdintas Mažvydo katekizmas ir 1549 m. "Giesme Szw. Ambraszeijaus", tačiau, greičiausia, prie lietuviškojo darbo jį patraukė ne tiek tie pirmieji mūsų lietuviški raštai, kiek tiesioginė įtaka Karaliaučiaus Steindammo bažnyčios kunigo Baltramiejaus Vilento ir lenkų kunigo Jono Seklucyono.

1556 m. pabaigoje Bretkūnas apleido Karaliaučių ir nuvyko į Wittenbergą, kur jis 1557 I 16 įsimatrikuliavo vardu "Johannes Bretke Fridlandensis" (Foerstermannas, skelbdamas Wittenbergo matrikulas, neteisingai jo parašą išskaitė "Brecke"). Universiteto rektorium tuo laiku buvo Melkioras Jasoltas. Tarp Bretkūno kolegų, tais pačiais metais įsimatrikuliavusių Wittenberge, buvo ir vėlesniojo Sembos vyskupo Joakimo Moerlino sūnus Jeronimas, kuris 1569 VIII 2 įsimatrikuliavo ir Karaliaučiaus universitete ir nuo 1577 m. buvo Tilžės vyskupas, su kuriuo vėliau Bretkūnas palaikydavo artimus santykius. Wittenberge neabejotinai svarbiausias Bretkūno profesorius buvo Liuterio įpėdinis katedroje Melanchtonas (miręs 1560 IV 19), nors dėl įvairių priežasčių jis tuo laiku dėstė su pertraukomis. Kiti Bretkūno profesoriai tai Bugenhagenas (miręs 1558 IV 20), taip pat Jurgis Majoras, 1558 m. buvęs teologijos fakulteto dekanu ir nekartą vėliau universiteto rektorium, pagaliau ir Bugenhageno įpėdinis Povilas Ebersas.

Nors iš vieno 1591 m. Bretkūno rašyto laiško aišku, kad jis, be Karaliaučiaus ir Wittenbergo, studijavo kažkur ir kitur, tačiau nepavyko jo surasti kito universiteto studentų sąrašuose. Pagaliau iš to paties anksčiau jau minėto 1562 m. laiško aišku, kad tėvai jį atšaukė iš studijų aukštutinėje Vokietijoje (Germania superior), kuriai Wittenbergas priklausė. Tačiau ligi šiol nepaaiškėjo, kokia tai buvo vietovė pietų Vokietijoje ar Šveicarijoje. Taip pat dar nepaaiškėjo, kada jis apleido Wittenbergą ir išvyko į aukštutinę Vokietiją. Kaip jau teko minėti, Falkenhahnas vis dėlto linkęs manyti, kad Bretkūnas, kurį laiką būdamas globėjas kokio nors Lietuvos didiko užsienyje studijuojančių vaikų, kartu su jais galėjęs aplankyti aukštutinę Vokietiją ar Šveicariją. Tik tikrai yra žinoma, kad ligi to laiko, kada jis buvo iš tos "aukštutinės Vokietijos" atšauktas, jis dar niekur ku-

nigo pareigų nėjo. Visos jo studijos bendrai truko septynerius metus, nuo 1555 ligi 1562 m.

1562 m. Bretkūno tėvai, kurie, matyti, jau buvo gavę žinią apie jo paskyrimą kunigo pareigoms eiti, atšaukė jį iš aukštutinės Vokietijos į tėviškę. Čia atvykęs, jis sužinojo, kad esąs skiriamas kunigu į Labguvos parapiją, kur iš klebono buvo reikalaujama gero lietuvių ir prūsų kalbų mokėjimo. Bretkūno pirmatakas Labguvoje buvo kunigas Jurgis Junghenleinas. Parapija buvo aprūpinta žeme, būtent, turėjo 113,5 senųjų Kulmo margų, kas sudaro apie 63,7 ha, iš ko kunigas turėjo apie 40-50 markių pajamų. Bretkūnas į Labguvą atvyko 1562 m. rudenį ar pabaigoje, o jau sausio mėn. pabaigoje ar vasario mėn. pradžioje vedė savo sužieduotinę dar iš Friedlando laikų, visišką našlaitę Verternaitę, dukterį Kristupo von Werthern iš Bambolių ir Elzbietos von Schaffstaedt. Prieš vestuves Bretkūnas kreipėsi atitinkamu lotynišku laišku į kunigaikštį Albrechtą, prašydamas vestuvėms pašalpos, kartu pabrėždamas, kad jam būtina vesti, nes valgymas viešosiose valgyklose jam esąs labai sunkus. Atsakydamas į tą prašymą, Albrechtas įsakė suteikti jam atitinkamą pašalpą produktais ir alumi.

Vedęs Bretkūnas pradėjo eiti kunigo pareigas, pirmas Labguvoje pradėjęs sakyti lietuviškai, o gal ir prūsiškai pamokslus be vertėjo (tulko) pagalbos. Bet materialinė jo būklė pradžioje buvo nekokia. Nors jo valdomos bažnytinės žemės plotas buvęs du kartus didesnis už normalinį ūkininko ūkį, tačiau gaunamų iš ūkio pajamų ne tik jam neužtekdavo pragyvenimui, bet jam teko ir skolintis, nors dalį tų paskolų jis imdavo apmokėti senoms, dar jo studijų laikais padarytoms skoloms. Iš dalies tas lėšų trūkumas atsirasdavo ir iš to, kad jis, eidamas kunigo pareigas, ir, be to, daug laiko atiduodamas savo literatūriniams darbams, pats neturėjo laiko tiesiogiai savo ūkyje dirbti, ir jam teko samdytis darbininkų. Ir visą kunigo tarnybos laiką jis, kaip ir kiti jo laiko kunigai, nuolat nusiskųsdavo savo materialine buitimi. Iš paskirtos jam 150 markių pašalpos jis tegavo vos pirmą trečdalį, o kitų visai negavo.

1567 m. gegužės mėn. pabaigoje Bretkūnas dalyvavo Karaliaučiaus generaliniame sinode, kuriame buvo priimtas ir visų dalyvių pasirašytas Corpus Doctrinae, padaręs galą visiems osiandrininkų ginčams. Čia Bretkūno parašas (Johannes Bretkius pastor Labiensis) eina prieš Augustino Jomanto (Jamundo) parašą.

1569 m. kovo mėnesį jis su kai kuriais kunigais buvo tardomas ryšium su Pilkalnio kunigo Morkaus Raseiniškio (Marcus Rossensky) byla, kada šis buvo kaltinamas valstiečių kurstymu prieš Ragainės amtshauptmaną.

Nors Bretkūnas jau 1562 m. užėmė kunigo vietą, tačiau jis buvo kunigu ordinuotas tiktai 1569 VII 7. Taip tvirtina Arnoldtas, bet Falkenhahnas taria, kad čia esanti klaida, nes ordinacijos visos buvusios atliekamos sekmadieniais, o 1569 VII 7 buvo ne sekmadienis, bet ketvirtadienis; taigi, jei čia ir metuose nėra klaidos, tai pati ordinacija tuomet būtų buvusi atlikta VII 3 ar 10. Tačiau galimas daiktas, kad išaiškinus, kuriais metais VII 7 buvo sekmadienį, tektų ir ordinacijos metus keletą metų nukelti atgal. 1578 ar 1583 m. jis nusipirko Labguvoje iš Jurgio Manikės sodą. Falkenhanas spėja, kad šis staigus Bretkūno praturtėjimas, kuris leido jam net nuosavybę įsigyti, gali būti susietas su tuo faktu, kad apie 1575 m. mirė jo tėvas, po kurio jis galėjęs gauti ir palikimą.

Labguvoje gyvendamas, Bretkūnas 1579 m. kovo 6 d., penktadienį, pradėjo versti į lietuvių kalbą Bibliją, pradėjęs Luko evangelijos vertimu. Tais pačiais metais su kitais kunigais dalyvaudamas Karaliaučiaus sinode, jis pasirašė bažnytinę Formulam Concordiae. Tuo pačiu laiku, ieškodamas būdų pagerinti savo materialinei buičiai ir surasti daugiau laiko savo literatūriniams darbams, jis mėgina išsikelti į kokią kitą parapiją, kur būtų mažiau darbo, arba prašo pakeisti jo pajamas iš tiesioginio ūkio vedimo tam tikra metine alga, kuri jį būtų atleidusi nuo ūkio darbų.

1587 m. mirus Pilupėnų kunigui Mikalojui Blotnui, Bretkūnas, norėdamas iš Labguvos pasitraukti, bandė gauti Pilupėnų parapiją, ir tuo reikalu 1587 IV 10 pasiuntė konsistorijai atitinkamą prašymą. Bet konsistorija, 1587 IV 21 atsakydama į tą prašymą, pareiškė pageidaujanti, kad Bretkūnas, kaip mokąs lietuviškai, prūsiškai ir kuršiškai, pasiliktų Labguvoje. Tačiau kaip tik tuo laiku mirus Karaliaučiaus Steindammo bažnyčios klebonui Baltramiejui Vilentui, Bretkūnas jau 1587 V 9 buvo paskirtas į buvusią Vilento parapiją. 1587 m. birželio 4 d. jis čia turėjo savo pirmą pavyzdinį pamokslą, o birželio 11 d. buvo įvesdintas naujon vieton. Jo įpėdiniu Labguvoje liko Dovydas Landesbergas, bet šiam po pusės metų mirus, buvo paskirtas Joakimas Šenkas, kuris čia išbuvo ligi 1616 m.

Kitiems jo literatūriniams darbams galėjo čia, naujojoje vietoje, kiek padėti gyvenęs čia 1590-1600 II 25 Kasparas Hennenbergeris, kurio išlikusiame ligi mūsų laikų palikime buvo užtikti ir du nuorašai Bretkūno parašytos kronikos. Steindammo bažnyčia Bretkūno laikais aptarnaudavo ne vien Karaliaučiaus gyventojus lietuvius, bet ir lenkus, vieną šeštadienį ir sekmadienį pamaldas skiriant lietuviams, o kitą lenkams. Tik sekmadienio pamokslai buvo čia sakomi vien lietuviškai, nes lenkams jie buvo sakomi kitoje bažnyčioje. Bretkūno laikais lenkų kunigu toje parapijoje buvo Leonardas Dembovskis (Dembovius), o jam 1595 m. mirus, į jo vietą

buvo paskirtas Bretkūno svainis Steponas Wilkau (Vilkas). Bretkūno darbo sąlygos Karaliaučiuje buvo daug geresnės negu tos, kokias jis turėjo Labguvoje, nes čia jis gaudavo atlyginimo 200 markių ir 12 šefelių įvairių javų, ir jam, gaunant nuolatinį atlyginimą, visai neteko rūpintis ūkiu. Dėl to jis čia ir daug daugiau turėjo laiko literatūriniams savo darbams, kurių daugumą jis kaip tik Karaliaučiuje ir atliko. Išleidęs čia giesmyną ir postilę, užbaigęs keletą neišspausdintų darbų, kurie mums težinomi iš išlikusio jo paties sudaryto sąrašo, jis visomis jėgomis kibo į Labguvoje jau pradėtą Biblijos vertimą. Jį užbaigus, prasidėjo ilga kova su bažnytine ir iš dalies pasaulietine valdžia dėl to vertimo spausdinimo.

Dar prieš tai, 1590 V 13, Ragainėje buvo sušaukta kunigų konferencija aptarti Bretkūno postilės leidimo galimumams. 1590 VI 11 konferencijos dalyviai (Sebastijonas Artomedijus, Simanas Vaišnoras, Danielius Gallus-Gaidys, Zacharijas Blotnas, Jonas Hopneris ir Aleksandras Rodonijus-Rodūnionis) priėmė nutarimą, pabrėžiantį reikalingumą postilę išleisti. Grįžęs iš šios konferencijos Karaliaučiun, Bretkūnas nuo birželio 26 d. vėl tęsė Biblijos vertimą ir kartu ligi 1591 m. pabaigė postilės koregavimą, čia atsižvelgdamas ir į kai kuriuos pageidavimus, pareikštus anoje Ragainės konferencijoje. 1591 m. rūmų kunigas Artomedas, profesorius Pouchenijus ir prof. Grunnenas parašė kunigaikščiui rekomendacinį laišką, kuriame nušvietė Bretkūno atliktą darbą ir jo materialinę buitį. Po to ir pats Bretkūnas tais pačiais reikalais kreipėsi į kunigaikštį, pridėjęs savo parašytų darbų sąrašą (iš to sąrašo sužinome apie kai kuriuos jo parašytus lietuviškus raštus, kurie nebuvo išspausdinti ir apie kuriuos tiek težinome, kiek Bretkūnas čia painformavo) ir Karaliaučiaus burmistrų ir miesto tarybos rekomendacinius laiškus. Tačiau kunigaikščio slaptoji taryba nurodė, kad pats miestas privaląs susirūpinti Bretkūno padėties pagerinimu. Nors, matyti, ir pati valdžia kiek jo materialinę buitį pagerino, nes nuo to laiko, be anksčiau gaunamų 12 šefelių javų, jis gaudavo priedo dar 18 ir 10 šefelių, o taip pat ir pašalpą jo raštams leisti. Atrodo, kad pats Karaliaučiaus miestas tuo požiūriu jam nieko nepadėjo.

1592 IX 20 Ragainėje buvo sušaukta nauja lietuvių kunigų konferencija, šį kartą jau Bretkūno Biblijos leidimo reikalu. Joje dalyvavo: Simanas Vaišnoras, Jonas Gedkantas, Jurgis Musa (Marcijanas), Pridrikis Masalskis. Jie savo darbą užbaigė ligi 1592 X 10 ir pareiškė pageidavimą, kad Biblija būtų išspausdinta. Tuomet konsistorija pareikalavo iš Bretkūno, kad jis savo vertimą patikrintų. Jis tą darbą užbaigė 1593 gegužės mėn. ir savo darbą konsistorijai pristatė. Bet, tai jam atlikus, jo vertimo spausdinimo klausimas visiškai nutilo. Galimas daiktas, ir dėl to, kad tuo laiku

jis nustojo savo energingo rėmėjo, kuris turėjo didelę įtaką dvare — Alzunijaus. Netekęs kantrybės, Bretkūnas, 1595 m. liepos mėn. viename savo laiške pagrasino, kad, kadangi Biblijos spausdinimo klausimas nejudąs iš vietos, jis ieškosiąsis kito globėjo ir patrono. Visai galimas daiktas, kad tai buvo susiję ir su atsilankymu pas jį stambaus Didžiosios Lietuvos Kunigaikštystės didiko Naruševičiaus pasiųsto Alberto Striškos, kuris ne tik patikrino, kad Bretkūno Biblijos vertimas visiškai tinkąs ir Didžiosios Lietuvos lietuviams reformatams, bet, galimas daiktas, bus ir pasiūlęs Bretkūnui vykti pas jo poną, kuris, be abejo, išleisiąs tą vertimą. Bet, tokį laišką gavęs, kunigaikštis tuojau pavedė konsistorijai nustatyti sąlygas, kuriomis galima būtų Bretkūno vertimo rankraštį įgyti. Tačiau po to vėl keleriems metams šis klausimas nutilo ir atgijo tiktai 1599 m., bet užbaigtas nebuvo. Biblijos rankraštis buvo nupirktas, bet pati Biblija nebuvo išspausdinta.

Pradėjus 1602 siausti Mažojoje Lietuvoje marui ir jam pasiekus ir Karaliaučių, Bretkūnas ir mirė maru 1602 m. spalio 1 d. Jo įpėdiniu Karaliaučiaus lietuviškoje parapijoje nuo 1604 m. buvo Lozorius Zengštakas (Sengstock).

Bretkūno našlė pergyveno savo vyrą, bet jos mirties data nėra žinoma. Tačiau ji ilgoką laiką gaudavo iš kunigaikščio dvaro pensijos 10 markių metams ir javais 28 šefelius. Bretkūnas turėjo keletą vaikų, apie kuriuos jis neretai savo laiškuose rašė. Tačiau tikrai tėra žinoma vien jo duktė Barbora, kuri 1597 m. ištekėjo už lenkų kunigo prie tos pačios Karaliaučiaus Steindammo bažnyčios Stepono Vilko (Wilkau, gimusio 1568 XI 27). Vilkai turėjo sūnų (Bretkūno sūnaitį) Kristupą Vilką (gimusį 1598 II 3 ir mirusį 1647 XI 2, žinomą to laiko Karaliaučiaus poetą) ir, rodos, dar sūnus Joną ir Pridrikį. Barbora Vilkienė mirė 1600 VII 15. Jos vyras 1601 II 14 vedė antrą kartą Uršulę Krausę. Antrą Bretkūno dukterį bene vedė Kristupas Pretorijus, Motiejaus Pretorijaus tėvas, nes Motiejus vadino Bretkūną savo seneliu. Bet gal Kristupas Pretorijus gimė iš Bretkūnaitės, nes čia metai ne visai atitinka jo vedybas su Bretkūnaite.

Raštai. 1) Navias Testamentas isch D. Mart. Luthero wokischko perguldimo Lietuwischkai ischraschitas per *Jana Bretkuna* Labguwos plebona 1580.

Rankraštis buvo Karaliaučiaus miesto bibliotekoje S 61 40.

Sudarė atskirą išrašą iš Biblijos vertimo.

2) (Tarp 1567 V ir 1569 rudens Bretkūnas buvo išvertęs lietuviškai Kleine Corpus Doctrinae von Judex; tai bene tas pats Paruus Corpus Doctrinae Christianae *Johannis Wigandi.*

Šie Bretkūno darbai nebuvo išspausdinti, nei rankraščiais neišliko, težinomi iš Bretkūno darbų sąrašo, kurį buvo pridėję kunigaikščio tarėjai prie savo 1589 X 14 laiško. Bet apie Kleine Corpus jis rašo savo 1570 III 29 laiške Moerlinui, prašydamas grąžinti jam jo rankraštį.

3) Prisiega (Esch prisiekiu Diewui...) ir Graudinimas Po prisiegos (Dabakes, idant nu ties sakitumbei...) (Labguva 1584).

Iš Karaliaučiaus valstybinio archyvo rankraščio E M 102 62 *J. Gerulis* išrašė šios priesaikos tekstą ir išspausdino straipsnyje "Zur Johannes Bretke" Studi Baltici V 1936. Šį tekstą buvo sudaręs pats Bretkūnas, nes iš susirašinėjimo, pridėto prie to rankraščio, matyti, kad jam tas darbas buvo pavestas.

4) Summarische und warhaftige Beschreibung des alten und edelen Landes zu Preussen, darinnen erzelet werden die furnembsten Volcker so dasselbige bewonet, was ihre Sitten, Glaub und Gottesdienst gewesen, auch was fuer Verenderungen sich darinnen zugetragen, bis es entlich der deutschen Orden kommen.

Tai yra ta pati Bretkūno "Historia rerum prussicarum", taip pat "Chronicon des Landes Preussen", rašytos dar prieš 1584 m., nes jau 1588 ir 1589 m. jas nurašydavo Kasparas *Hennenbergeris*, kurio palikime išsisaugojo keletas tos knygos dalies nuorašų, kurių vienas buvo Gothoje, vienas Karaliaučiuje ir vienas Dancige. Visas rankraštis sudarė apie 18 knygų.

Iš vieno tų rankraščių, "Chronicon des Landes Preussen Colligirt durch Joannem Bretkium Pfarrhern Das Erste Buch Aussgeschriben von mir Casparo Hennenbergero Pfarhern zu Muehlhausen 1588", *Gerulis* straipsnyje "Bretke als Geschichtschreiber" (Archiv f. slav. Philologie XL 1925 p.117-127) pateikia šias ištraukas: Von den Sudawen ihrem herkommen Leben, Glauben vnd Gottendienst; Der Sudawen Goetter. Von den Sudawen Priester. Der Sudawen Fest und Gottesdienst. Lob der rechten vralten Preussen. Ehestandt der alten Preussen. Ihre Speiss vnd Tranck. Goetter der alten Preussen. Was die Scandiani fuer Abgotten mit sich in Preussen gebracht haben. Wohnung und Stelle darinnen diese der Bruthener Goetter wohnen. Der erste Theil des ersten Buches: gemeyne beschreybung des Landes zu Preussen (f.74-76 Lage, Grenzen, Laenge und Breite, Produkte, Verzeichniss der Voegel, der Seen und Fluesse, die Fische). Das ander Theil dieses Buchs. Von den furnembsten und am heftigsten Volckern do im Lande Preussen gewohnet und noch inne haben (f. 79-94 Fabeln von Ulmigeris, Scandianis, Widewuto u.s.a. nachstellen). f. 95-99 Etzliche vorneme Geschicht so sich zwischen den Preussen und Polen haben begeben, allein kurtz entworfen mit Vermeldung der Jahrzahl. Kurze Annalen vom Jahre 505-1213 nach Miechow und Cromer und ein Auszug aus der Stella.

5) (Augustana Confessio prieš 1589 m.).

Šis Bretkūno vertimas težinomas iš jo paties sudaryto 1589 X 14 sąrašo: "Libelli a Johann Bretkio Borusso in Lithuanicam linguam translati: *Augustana Confessio*, Paruum corpus doctrinae Christianae Mathia Judicis, Corpusculum doctrinae Christianae Johannis Wigandi, Schmalcaldii Articuli, Postilla Coruini in Euangelia Dominicilia ohne die sich gedruckt werden, Biblia veteris et noui Testamentum". Greičiausia, šią "Augustana Confessio" vertė

Bretkūnas iš 1577 m. leidimo, Karaliaučiuje išspausdinto ir kartojančio 1531 m. Wittenberge išleistą leidimą. Šis rankraštis liko visai nežinomas ir pati "Augustana Confessio", pirmą kartą lietuviškai ne Bretkūno, bet Pridrikio Kuršaičio versta, pasirodė tik 1851 m., t.y. praėjus beveik 250 metų nuo to laiko, kada Bretkūnas šį darbą buvo atlikęs.

6) (Schmalcaldii Articuli a. 1589).

Iš to paties sąrašo težinomas Bretkūno vertimas.

7) Giesmes Duchaunas isch Wokischka ing Lietuwischka lieszuwi per nekurius Plebonus Hercegistes Prusu pergulditas. Iszspaustas Karaliauczuie per Jurgi Osterbergera 1589 p.66.

Buvo žinomi tik du to Bretkūno giesmyno egzemplioriai (Karaliaučiuje ir Uppsaloje) ir abiejuose egzemplioriuose yra po keletą puslapių ranka prirašytų skirtingų giesmių, kurios tačiau yra ne Bretkūno įrašytos, bet kokio vėlesniojo ar vėlesniųjų tų egzempliorių savininkų.

Giesmynas apima iš viso 76 giesmes (be kancionalo). Nors antraštėje ir nurodoma, kad giesmės yra verstos iš vokiečių kalbos, bet jų tarpe yra verstų ir iš lenkų ir lotynų kalbų. Daugumas giesmių yra čia pakartotas iš 1566 ir 1570 m. Mažvydo giesmynų, tik visas jas Bretkūnas mažiau ar daugiau perredagavo ir žymią Mažvydo giesmynų giesmių dalį visai atmetė, nes Mažvydas turi iš viso 136 giesmes, o čia kartu su kancionalu 93. Dalį giesmių pats Bretkūnas savarankiškai parašė, tik ligi šiol nepalyginta Bretkūno giesmyno su Mažvydo, tai ir negalima šiuo tarpu nustatyti, kiek Bretkūnas čia įnešė savo darbo. Iš 76 šio giesmyno giesmių apie 60 buvo kartojamos visuose vėlesniuose giesmynuose ligi mūsų laikų.

8) Kancionalas nekuriu Giesmiu Baszniczioie Diewa ant didziun Szwencziun saenu budu giedamuiu. Isspaustas Karaliauczuie per Gurgi Osterbergera 1589 p.64.

Sudaro kaip ir antrą dalį "Giesmiu Duchaunu", su kuriomis kartu buvo išspausdintas. Viso įdėta 17 giesmių su gaidomis; beveik visos yra paimtos iš Mažvydo, tik žymiai ištaisytos.

9) Kollectas Alba Paspalitas Maldas prastasu Nedeliasu ir didzosu Schwentesu per wissus maetus Hercegisteie Prusu giedamas isch Wokischko lieszuwio ing Lietuwischka pergulditas. Per Jana *Bretkuna.* M.D.L.XXXIX (Karaliaučiuje, Jurgio Osterbergerio spaustuvėje) p.32.

Tai pirmoji lietuviška maldaknygė: mat, nors Mažvydo giesmynuose buvo išmėtyta ir nemaža maldų, bet jos nebuvo sujungtos į atskirą leidinį, o jo trumpas "Paraphrasis" negalėjo maldaknygės atstoti. Bretkūno "Kollectose" yra įdėtos ir dvi giesmės: Malda Wieszpaties musu Jesaus Christaus giesme per Powilu Spereta pataisyta (su gaida) ir: Nu szmogaus kuna pakaskem (pataisytas kancionalo N.56 giesmės tekstas).

10) (Jurgis Fridriks Margrabas Brandenburge, Prususu, Stetine, Pomeranioie, Kassubu, Slawoku .... Dûta 22 diena Septembrio Metu Diewo 1589) p.2.

Jurgio Pridrikio įsakymas, draudžiąs skotams "krominінkams" keliauti su prekėmis Prūsų krašte, kad nedarytų vietos pirkliams konkurencijos. Be abejo, vertimą atliko Karaliaučiuje Bretkūnas. Tačiau pats įsakymas nebuvo

išspausdintas, bet buvo platinamas autentiškais nuorašais. Išspausdino *A. Bezzenberger* Altpr. Monatsschrift XV 1878 ir Beitraege zur Kunde d. indogermanischen Sprachen II 1878, taip pat ir *J. Gerullis* Senieji lietuvių skaitymai 1927.

11) Biblia tatai esti Wissas Schwentas Raschtas Lietuwischkai perguldi-tas per *Jana Bretkuna* Lietuvos Plebona Karaliaucziuje 1590 I ligi VIII tomų p.620, 468, 452, 490, 476, 266, 598, 478 (rankraštyje yra paginuoti ne puslapiai, bet lapai, tai tų lapų čia yra du kartus mažiau).

Rankraštis buvo Karaliaučiaus universiteto bibliotekoje Msc 1214-1221, o pilna fotokopija VD Universiteto bibliotekoje.

Pirmoji dalis versta nuo 1588 VII 3 ligi 1590 XI 26, antroji nuo 1589 IX 13 ligi 1590 I 3, trečioji nuo 1585 XII 2 ligi 1590 III 6, ketvirtoji nuo 1590 III 11 ligi 1590 VII 24, penktoji nuo 1585 II 14 ligi 1590 IX 3, šeštoji 1580 V 20-VII 5 (psalmynas), septintoji nuo 1579 III 6 ligi 1580 V 11 ir aštuntoji dalis nuo 1579 X 10 ligi 1580 IV 1. Bretkūnas vertė iš vokiško Liuterio vertimo, tik Luko evangelijas iš lotynų kalbos. Kaip tik jis tomis Luko evangelijomis ir buvo savo darbą pradėjęs ir ligi 1580 V pabaigė Naujojo Testamento vertimą Morkaus ir Motiejaus evangelijomis. Po to jis ėmėsi Senąjį Testamentą versti, visų pirma išversdamas psalmes; vertimą užbaigė 1580 III. Po to penkeriems metams jis darbą pertraukė, atitrauktas kitų savo pareigų ir literatūrinių darbų. Po pertraukos jis 1585 IX-XI išvertė Knygas Tobijaus, XI-XII Jesaus Syracho (Rėza neteisingai nurodo, kad po pertraukos Bretkūnas kaip tik šia dalimi buvo darbą atnaujinęs), paskiau ligi 1586 II vertė Saliamono kalbesius. Rėza manė, kad Bretkūnas vertęs ne nustatyta Biblijos tvarka todėl, kad visų pirma norėjęs patiekti liaudžiai labiausiai reikalingų skaitymų. Nors, galimas daiktas, jis todėl buvo pradėjęs evangelijomis, kad buvo nepatenkintas ką tik pasirodžiusiu Vilento evangelijų santraukų vertimu. Paskiau nuo 1586 VI ligi 1588 VI vėl eina dviejų metų pertrauka, kada jis nieko neišvertė. Po pertraukos jis į darbą grįžta 1588 VII 3, po dviejų mėnesių vėl sustoja ligi 1589 II 18 ir nuo to laiko jau verčia be pertraukų ligi 1590 XI 27, kada darbą pabaigė penkta Maižiešiaus knyga. Tuo būdu jis vertimą pabaigė per 11 metų ir 8,5 mėnesių, bet faktiškai tevertė trejus metus ir 7 mėnesius.

Iš viso to darbo buvo išspausdinta tik viena šeštoji dalis — Dovydo psalmės, kurias spaudai paruošė ir 1625 m. išleido Jonas Rėza (Psalteras Dowido Wokischkai Bei Lietuwischkai).

12) Postilla Tatai esti Trumpas ir Prastas Ischguldimas Euangeliu, sakamuiu Baszniczioie Krikschczionischkoie nůg Aduento ik Waeliku. Per *Jana Bretkuna* Lietuwos Klebona Karaliaucziuie Prussůu Ispaude Karaliaucziuie Jurgis Osterbergeras Maetu Pono 1591 p.6, 431, 3.

P.355-416 eina: Passio Tatai esti Muka Pono musu Jesaus Christaus isch keturiu Euangelistu Lietuwischkai ischraschita Per Jana Bretkuna 1591. P.417-418: Esaias LIII, p.430-431 Dwi Maldi.

13) Postilla tatai esti Trumpas ir Prastas Ischguldimas Euangeliu sakamuiu Baszniczoie Krikschczionischkoie, nůg Waeliku ik Aduento. Per *Jana*

Bretkuna Lietuwos Plebona Karaliaucziuie Prussûsu Isspausta Karaliaucziuie Jurgio Osterbergerio. Maeta Pono 1591 p.2, 523, 3.

1667-1679 m. buvęs Karaliaučiaus rūmų bibliotekininkas M. Grabe, kad padidintų bibliotekos lėšas, tarp kito išpardavė čia dar iš XVI a. išlikusius ir saugojamus postilės egzempliorius.

14) (Paraphrasis permanitina poteraus malda per Martina Moswida ischguldita Karaliaučiuje 1589 p.14).

Šią knygutę išleido Bretkūnas kartu su savo giesmėmis, kancionalu ir kolektomis, pakartojęs iš neišlikusio pirmojo leidimo, paties Mažvydo išspausdinto tarp 1558 ir 1562 m.

15) (1599 IV 14 J. Bretkūno įrašas Joakimo Moerlino, vyskupo sūnaus, giminės knygoje naujai lietuviškai išversto Symbolum Joh. 20, 20-23 (...Kaip mane Tewas siunte, taip asz ius siunczu...). Iš viso 9 eilutės lietuviško vertimo ir 9 eilutės lotyniško paaukojimo, pasirašyto Bretkūno).
Fotokopiją pateikė *V. Falkenhahn* p.128 (tob. VII Abb.9).

Dokumentai. 1) 1563 m. sausio mėn. pradžios kunigaikščiui Albrechtui Bretkūno laiškas, kuriame prašo jį sušelpti jo vestuvių su Verternaite proga. Čia kiek rašo ir apie praeitį.

Ištisai išspausdinto *V. Falkenhahn* J. Bretke 1941 p.417-418, dalinė fotokopija p.48-49; ištraukos p.47-48, 50, 65, 166-167, 170.

2) 1563 I 20 kunigaikščio Albrechto teigiamas atsakymas į aną Bretkūno laišką.

Ištraukų duoda *V. Falkenhahn* savo veikale.

3) 1567 m. Bretkūno prašymas pagerinti jo materialinę buitį, jo įteiktas kunigaikštienei Onai Marijai (antrajai Albrechto žmonai).
Ištraukų duoda *V. Falkenhahn* l.c. p.64.

4) 1567 m. antroj pusėj kunigaikštienės Onos Marijos rašytas Labguvos amtshauptmanui ir raštininkui Poviluì Poerneriui raštas, kuriame reikalauja iš jų žinių apie Bretkūno materialinę buitį.
Ištraukų duoda *V. Falkenhahn* p.64.
5) 1567 XII 26 kunigaikštienės Onos Marijos įsakymas mokėti Bretkūnui per trejus metus po 50 markių, taigi iš viso 150 prūsiškų markių, arba 100 florinų-guldenų, Bretkūno skoloms apmokėti.
Ištraukų duoda *V. Falkenhahn* l.c. p.64, 65.
6) 1568 XII (rezoliucija padėta XII 18) vokiškas Bretkūno laiškas valstybės tarybai jo piniginiais reikalais.
Išspausdino *V. Falkenhahn* l.c. p.419-420, ištraukos p.61,65-66, 69; ištraukų duoda *J. Gerullis* Zu Johannes Bretke p.51.
7) 1569 II (rezoliucija padėta II 23) vokiškas Bretkūno laiškas valstybės tarybai jo materialiniais reikalais.
Išspausdino *V. Falkenhahn* l.c. p.423-424; ištraukos p.62, 66.
8) 1570 III 29 J. Bretkūno laiškas Moerlinui materialiniais reikalais, tarp kito ko, prašant grąžinti paskolintą vertimą "Kleine Corpus doctrinae".
Išspausdino *V. Falkenhahn* p.423-424; ištraukos ten pat p.62, 66 ir *W. Sahm* Labiau 1942 p.305.

9) 1570 IV 6 Moerlino atsakymas Bretkūnui.

Ištraukų duoda *V. Falkenhahn* l.c. p.66.

10) 1570 V 8 Labguvos amtshauptmano Bastiano Peerleino liudijimas, pasiųstas vyr. burmistrui Kristupui von Kreitzenui, apie Bretkūno materialinę būklę Labguvoje.

Išspausdino *V. Falkenhahn* l.c. p.424-425; ištraukos p.76-77.

11) 1578 IX 11 Labguvos raštinės raštas su Bretkūno darbo apibūdinimu.

Ištraukų duoda *V. Falkenhahn* l.c. p.49,77,79.

12) 1580 VII 21 kunigaikščiui Jurgiui Pridrikiui vokiškas Bretkūno rašytas laiškas, kuriame pareiškia savo pageidavimus, apibūdina savo atliktą darbą ir grasina, kad jei jie nebus išpildyti, tai jis ieškosiąs sau kito pono.

Išspausdino *V. Falkenhahn* l.c. p.425-427; ištraukos p.62, 66, 69-70, 80, 81.

13) 1584 VII 3 gautas vokiškas Bretkūno laiškas kunigaikščiui apie jo būklę ir darbą Labguvoje.

Išspausdino *V. Falkenhahn* l.c. p.427-428; ištraukos p.62,66-67, 82.

14) 1584 VII 9 Labguvos tarėjų H. Lankheimo ir P. Poernerio raštas kunigaikščiui Jurgiui Pridrikiui apie Bretkūno darbą Labguvoje su patarimu jo naudojamą ūkį pakeisti metine alga.

Ištraukų duoda *V. Falkenhahn* l.c. p.61, 83.

15) 1584 VIII 5 atsakymas iš Karaliaučiaus į Bretkūno ir labguviškių prašymą. Atsakymo tekstas neišliko, bet, greičiausia, jis bus buvęs neigiamas, nes ir po kelerių metų Bretkūno materialinė buitis nepasikeitė.

Mini *V. Falkenhahn* l.c. p.83.

16) 1587 III 27 gautas kunigaikščiui Jurgiui Pridrikiui rašytas vokiškas Bretkūno laiškas, kuriame prašo jį perkelti į Pilupėnus.

Išspausdino *V. Falkenhahn* l.c. p.428-429; ištraukos p.62, 67, 84-85; duoda ir *W. Sahm* Labiau 1942 p.305-306.

17) 1587 IV 21 gautas kunigaikščiui Jurgiui Pridrikiui rašytas vokiškas konsistorijos raštas, kuriame rašoma, jog konsistorija pageidaujanti, kad mokąs lietuviškai, prūsiškai ir kuršiškai Bretkūnas liktų Labguvoje.

Išspausdino *V. Falkenhahn* l.c. p.430; ištraukos p.50-51, 53, 85-86, 218.

18) 1587 V 9 oficialinis raštas apie Bretkūno paskyrimą į Karaliaučių.

Išspausdino *V. Falkenhahn* p.431.

19) 1587 VI 8 tarnybos narių raštas, rašytas D. Roggei ir B. Morgensternui, apie Bretkūno darbo pradžią Karaliaučiuje.

Ištraukų duoda *V. Falkenhahn* l.c. p.96.

20) 1587 VII 19 Artomedijaus laiškas kunigaikščiui apie numatomą Bretkūno pavaduotoją Labguvoje.

Ištraukų duoda *V. Falkenhahn* l.c. p.53.

21) 1587 IX 1 Labguvos parapijos prašymas, kad vieton atšaukto į Karaliaučių Bretkūno būtų jiems atsiųstas lietuviškai mokąs kunigas.

Ištraukų duoda *V. Falkenhahn* l.c. p.49.

22) 1589 X 14 kunigaikščiui Jurgiui Pridrikiui tarybos narių raštas, kuriame rašoma apie Bretkūno darbus ir apie pavojų iš katalikų, kurie išplatino lietuvišką Canisijaus katekizmo vertimą. Prie rašto pridėtas Bretkūno raštų sąrašas.

Plačią ištrauką duoda *V. Falkenhahn* l.c. p.98-100 ir *J. Gerullis* Zur Johannes Bretke p.52.

23) 1589 XI 24 slaptųjų tarėjų pranešimas kunigaikščiui Jurgiui Pridrikiui, kad Bretkūno postilei išleisti reikią asignuoti 300 guldenų.

Ištraukų duoda *V. Falkenhahn* l.c. p.100.

24) 1589 XII slaptųjų tarėjų pranešimas tarybai apie asignavimą 300 guldenų Bretkūno postilei išleisti.

Ištraukų duoda *V. Falkenhahn* p.101.

25) Apie 1590 m. rašytas Joakimo von Eysersdorffo laiškas Bretkūnui. Išliko dalis, panaudota Bretkūno Biblijos vertimo tekstui rašyti. Ištraukų duoda *V. Falkenhahn* p.214.

26) 1590 m. kunigaikščiui Jurgiui Pridrikiui vokiškai rašytas Bretkūno laiškas, kuriame Bretkūnas siūlo išspausdinti savo postilę.

Šiame laiške yra padėta V I rezoliucija, kad tuo reikalu šaukiama konferencija Ragainėje.

Išspausdino *V. Falkenhahn* l.c. p.431-432; ištraukos p.101-102.

27) 1590 V 13 Bretkūnui rašytas kunigaikščio Jurgio Pridrikio raštas, kuriame pranešama apie Ragainėje šaukiamą konferenciją Biblijai peržiūrėti.

Išspausdino *A. Bezzenberger* Mitteilungen d. Lit. Lit. Gesellschaft III 1893 (H.XIV 1889 p.124-125).

28) 1590 V kunigaikščio Jurgio Pridrikio raštas, kuriuo šaukiama kunigų konferencija Ragainėje Biblijai koreguoti.

Ištraukų duoda *V. Falkenhahn* l.c. p.102-103, 221.

29) 1590 VI 1 konferencijos dalyvių pranešimas kunigaikščiui Jurgiui Pridrikiui apie atliktą konferencijoje darbą, paminint kartu ir aną lietuvišką katalikų knygą.

Ištraukų duoda *V. Falkenhahn* p.103-104.

30) 1591 VII S. Artomedo, A. Pouchenijaus ir Kr. Grunenijaus raštas apie Bretkūno darbą ir jo materialinę buitį.

Išspausdino *V. Falkenhahn* p.105-108.

31) 1591 VII-VIII Karaliaučiaus burmistro ir tarybos raštas apie Bretkūno darbą.

Išspausdino *V. Falkenhahn* p.108-109.

32) 1591 m. Bretkūno raštų sąrašas.

Išspausdino *V. Falkenhahn* p.109-110.

33) 1591 XI 9 tarybos atsakymas burmistrui.

Ištraukų duoda *V. Falkenhahn* p.110-111.

34) 1591 XI 25 tarybos pranešimas tuo pačiu reikalu kunigaikščiui.

Ištraukų duoda *V. Falkenhahn* p.112.

35) 1592 IX kunigaikščiui Jurgiui Pridrikiui Bretkūno rašytas raštas, kuriame praneša, kad Biblijos vertimas pabaigtas.

Ištraukų duoda *V. Falkenhahn* p.113.

36) 1592 IX 20 kunigaikščio Jurgio Pridrikio raštas Ragainės hauptmanui apie šaukiamą Ragainėje kunigų konferenciją Biblijai koreguoti.

Ištraukų duoda *V. Falkenhahn* p.113-114.

37) 1592 IX 22 tuo pačiu reikalu kunigaikščio Jurgio Pridrikio raštas numatytiems Biblijos korektoriams.

Ištraukų duoda *V. Falkenhahn* p.113-114.

38) 1592 X 10 konferencijos dalyvių pranešimas apie jų atliktą darbą.

Ištraukų duoda *V. Falkenhahn* p.115.

39) 1592 X Bretkūno prašymas sušaukti naują konferenciją su hebraistais.

Ištraukų duoda *V. Falkenhahn* p.115-116.

40) 1592 XI 3 tarėjai Hofmeisteris, Burgas, Marschas, Fabritijus pataria kunigaikščiui negailėti lėšų tokiai konferencijai su hebraistais sušaukti.

Išspausdino *A. Bezzenberger* Mitteilungen d. Lit. Lit. Ges. III 1893 (H.XIV 1889) p.126-128; ištraukų duoda *V. Falkenhahn* p.116.

41) 1592 XI 8 kunigaikščio Jurgio Pridrikio raštas konsistorijai, prašant tuo reikalu jos nuomonės.

Ištraukų duoda *V. Falkenhahn* p.111.

42) 1592 XI 12 konsistorijos atsakymas Bretkūno Biblijos reikalu.

Išspausdino *V. Falkenhahn* p.433-435; ištraukos p.116-118, 171-172.

43) 1592 XI 17 Kasparo Hennenbergerio laiškas kunigaikščiui Jurgiui Pridrikiui, kur jis tarp kito rašo, kad Bretkūnas atsisakąs rūpintis Karaliaučiaus Lebo bažnyčios lietuvių lenkų tikybiniais reikalais, nes už tas pridedamas pareigas nieko jam nemokama.

Išspausdino *K. Boysen* Altpr. Monatsschrift XLV 1908 p.130-131.

43a) 1592 m. Lebo ligoninės vedėjo atsakymas Hennenbergeriui, kur pažymėta, kad Bretkūnas nenorįs čia eiti.

Išspausdino *K. Boysen* l.c. p.131-133.

44) 1593 (gautas V 18) kunigaikščiui rašytas Bretkūno raštas, kuriame jis praneša atlikęs jam pavestą konsistorijos darbą peržiūrėti Biblijai ir prašo paskirti naują konferenciją kalbai peržiūrėti.

Išspausdino *V. Falkenhahn* p.435-436; ištraukos p.118.

45) 1595 (gautas VII 17) kunigaikščiui Jurgiui Pridrikiui rašytas vokiškas Bretkūno laiškas, kuriame praneša ieškosiąs sau kito pono, kadangi kunigaikštis jam neatsakąs.

Išspausdino *V. Falkenhahn* p.436-437; ištraukos p.119.

46) 1595 VII 18 kunigaikštis Jurgis Pridrikis paveda konsistorijai aptarti sąlygas įsigyti Bretkūno Biblijos vertimo rankraščiui.

Išspausdino *V. Falkenhahn* p.437-438; ištraukos p.119-120.

47) Apie 1595 m. rašytas Karaliaučiaus lenkų kunigo Stepono Wilkau raštas apie tai, kaip jis pasidalijęs darbu su Bretkūnu aprūpinti lenkų ir lietuvių parapiečių reikalams.

Ištraukų duoda *V. Falkenhahn* p.95.

48) 1595 IX pabaigos raštas būsimojo Bretkūno žento, lenkų kunigo Karaliaučiuje Stepono Wilkau, kur jis aprašo savo introdukcijos iškilmes ir pamini kartu ir Bretkūno dalyvavimą tose iškilmėse.

Ištraukų duoda *V. Falkenhahn* p.122-123.

49) 1598 XII 10 kunigaikščiui rašytas Bretkūno laiškas, kuriame jis prašo jam pranešti, ar kunigaikštis norįs turėti jo Biblijos rankraštį.

Išspausdino *V. Falkenhahn* p.438-439; ištraukos p.122-123.

50) 1599 II 14 konsistorijai rašytas kunigaikščio raštas, kuriame jis prašo pranešti sąlygas, kuriomis galima būtų įsigyti Bretkūno Biblijos vertimo rankraštį.

Ištraukų duoda *V. Falkenhahn* p.123.

51) 1599 IV 14 Bretkūno įrašas Joakimo Moerlino giminės knygoje.

Išspausdino *V. Falkenhahn* p.128 (Abb. 9 fotokopija); ištraukos p.124.

52) 1599 V 24 kunigaikščiui rašytas konsistorijos raštas, kuriame siūloma už Bretkūno Biblijos vertimą sumokėti 500-600 guldenų.

Išspausdino *V. Falkenhahn* p.440-441; ištraukos p.123.

53) 1599 (gautas IX 19) pakartotinas Bretkūno laiškas kunigaikščiui jo Biblijos rankraščio įsigijimo reikalu.

Išspausdino *V. Falkenhahn* p.441-442; ištraukos p.124-125.

54) Apie 1600 m. Karaliaučiaus teologų atsiliepimas apie Bretkūno Biblijos vertimą.

Ištraukų duoda *V. Falkenhahn* p.124.

55) 1600 (gautas X 28) kunigaikščiui rašytas Bretkūno laiškas, kuriame jis rašo, kad per aštuonerius metus negavęs iš kunigaikščio jokio atsakymo į savo laiškus.

Išspausdino *V. Falkenhahn* p.442-443; ištraukos p.125-126.

56) 1602 (gautas III 1) kunigaikščiui rašytas Bretkūno laiškas, kuriame praneša iš naujo visą savo vertimą peržiūrėjęs.

Išspausdino *V. Falkenhahn* p.443-444; ištraukos p.126.

57) 1602 XI 13 kunigaikščiui rašytas Karaliaučiaus burmistro raštas, kuriame mini ir Bretkūno mirtį.

Ištraukų duoda *V. Falkenhahn* p.135.

58) 1603 (gautas II 22) Karaliaučiaus parapijos pranešimas apie Bretkūno mirtį.

Išspausdino *V. Falkenhahn* p. 444-445; ištraukos p. 127-128, 133-134, 135.

59) 1603 (gautas III 30) lenkiškosios Karaliaučiaus parapijos prašymas duoti jai atskirą nuo lietuvių kunigą.

Išspausdino *V. Falkenhahn* p.446-447.

60) 1603 VI-VII lietuvių parapijos Karaliaučiuje raštas apie parapijos padėtį Bretkūnui mirus.

Išspausdino *V. Falkenhahn* p.447; ištraukos p.134.

61) 1603 (gautas IX 30) lietuvių parapijos Karaliaučiuje raštas, kuriame rašo, kad parapija jau $1\frac{1}{2}$ metų neturinti savo lietuvio kunigo.

Išspausdino *V. Falkenhahn* p.448.

62) Apie 1603 m. rašytas vieno tarybos nario raštas apie buvusią mirusio Bretkūno materialinę buitį.

Ištraukų duoda *V. Falkenhahn* p.113.

Literatūra. *T. Lepner* Der Preussische Littauer 1690 (1744 p.129-132). *M. Praetorius* Deliciae Prussicae 1690 I p.2, 5; II p.43, 53; III p.65; IV p.17, 30, 44, 57, 61, 77, 87, 89, 104 ir kt. (1871 p.3, 4, 5, 8, 9, 15, 17, 18, 19, 22, 25, 35, 38-40, 41).

W. H. Beckher Kurtze Beschreibung des Schlosses und der Stadt Labiau — Erleutertes Preussen II 1725 p.721.

J. J. Quandt 1735 m. Biblijos prakalba.

H. Lucanus Preussens Uralter 1748.

Ch. G. Joecher Allgemeines Gelehrter Lexicon I 1750 p.1370-1371.

D. H. Arnoldt Kurzgefasste Kirchengeschichte 1769 p.311-312.

(") Fortgesetzte Zusaetze zur Historie der Koenigsberger Universitaet 1769 p.54.

(") Kurzgefasste Nachrichten von allen Predigern 1777 I p.120, 147, 149; II p.49.

F. Pastenazzi Kurzgefasste Nachrichten 1757 p.7.

G. Ch. Pisanski Entwurf einer preussischen Literaergeschichte 1791 p.327 (^{2}1886 p.179, 212).

G. Ostermeyer Erste littauische Liedergeschichte 1793 p.18-23.

L. Rhesa Geschichte der litthauischen Bibel 1816 p.8-21, 43.

S. B. Linde Zdanie sprawy o dwóch dziełach X. Rhesy — Roczniki Warsz. Tow. Prz. Nauk XIII 1820 p.122-124.

F. Siarczyński Obraz wieku panowania Zygmunta III 1828 I p.44.

A. Krause Litthauen 1834.

W. Trębicki Uwagi nad pierwszym zeszytem Jochera Obraz bibliograficzny — Biblioteka Warszawska 1841 III p.582.

C. E. Foerstermann Album Academiae Vitebergensis I 1841 p.324.

W. Pierson Aus einem Kollektenbuche Kaspar Hennenbergers—Zeitchrift f. Preussische Geschichte und Landeskunde X 1873 p.56, 68-69.

L. Geitler Litauische Studien 1875 p.12-15.

(") Bretkunova Litovska Postilla — Rad Jugoslavenske Akademie Znanosti XL 1877 p.16.

A. Bezzenberger Beitraege zur Geschichte der litauischen Sprache 1877 p.V-XIX.

(") Mythologisches im altlitauischen Texten — Beitraege zur Kunde der indogermanischen Sprachen I 1877 p.42-45.

(") Zur litauischen Literaturgeschichte — Mitteilungen d. Lit. Lit. Gesellschaft III 1898 p.121-128.

(") Die litauische Literatur — Die Kultur der Gegenwart 1908 p.358-359.

(") Zur litauischen Bibliographie—Mitteilungen d. Lit. Lit. Gesellschaft 1880 p.27.

W. Hoffheinz Bericht ueber einen litterarischen Fund — Mitteilungen d. Lit. Lit. Gesellschaft I 1883 p.268.

F. Bechtel Lituanica — Nachrichten der Gessellsch. d. Wissenschaften zu Goettingen 1882 N.19 p.594-595, 601-620, 621-624, 624-641.

J. Basanavičius Bretkūno Postilla — Auszra 1885 N.12.

(") Levas lietuvių pasakose ir dainose — Lietuvių Tauta II 4 1919 p.506.

E. Volter Ob etnografičeskoj poezdke po Litve i Žmudi 1887 p.78-80, 84-87.

(") Lietuviška chrestomatija II 1904 p.471-476.

M. Stankiewicz Studya bibliograficzne II 1889 p.10-15.

Lietuvos Mylėtojas (*Jonas Šliūpas*) Lietuviszkieji rasztai ir rasztininkai 1890 p.7-9, 14.

R. Schwede Zur Geschichte der litauischen Gesangbuecher — Mitteilungen d. Lit. Lit. Gesellschaft III 1893 p.398-399 (Heft XVI 1891).

K. Estreicher Bibliografia Polska XIII 1894 p.334-335; XXII 1908 p.V; XXIII 1910 p.5, V, VII; XXVIII 1930 p.V; XXIX 1933 p.97.

W. Porzeziński K istorii form spriaženija v litovskich jazykach 1901 p.25, 28, 29, 42, 44, 57, 61, 105.

A. Leskien Litauische Partikeln und Konjunktionale — Indogermanische Forschungen XIV 1903 p.89-113.

(") Litauisches Lesebuch 1919 p.106, 108-109, 110-112.

(") Litauisches ilgas — Archiv f. slav. Philologie III 1879 p.720 ir recenzija p.485-504.

K. Boysen Der Koenigsberger Annalist Hans Muelfelt — Altpr. Monatsschrift XLI 1904 p.367.

(") Beitraege zur Lebensgeschichte der Preussischen Kartographen und Historiken K. Hennenberger — Altpr. Monatsschrift XLV 1908 p.86, 94, 131-133.

F. Tetzner Die Slawen in Deutschland 1902 p.41, 51, 89.

W. Gaigalat Die evangelische Gemeinschaft 1904 p.27.

(") Lietuvos nusidavimai ir mūsų rašliava 1911 p.15.

(") Ewangeliszki surinkimai Prūsų Lietuvoje 1904 p.50.

J. Sembritzki Geschichte der Stadt Memel 1900 p.62.

J. Sembritzki-Bittens Geschichte des Kreises Heydekrug 1920 p.77.

A. Seraphin Handschriften-Katalog der Stadt Bibliothek Koenigsberg 1909 p.290.

G. Erler Die Matrikel der Albertus Universitaet zu Koenigsberg I 1910 p.18, 45.

J. Tijunaitis Lietuvos atgijimas 1911 p.22.

R-čių Jonas (*Reitelaitis Jonas*) Švento Rašto vertimo istorija — Vadovas 1912 N.47.

A. B. Klaipėdiškis (*Ansas Bruožis*) Prūsų lietuvių raštija 1913 p.9-10, 29-32.

Probočių Anūkas (*Ansas Bruožis*) Mažosios Lietuvos buvusieji rašytojai 1920 p.15-16.

E. Barwiński-L. Birkenmajer Sprawozdanie z poszukiwań w Szwecyi 1914 p.277, 278.

J. Kopp Geschichte des Landkreises Tilsit 1918 p.202.

E. Fraenkel Baltoslavica 1921 p.4, 5, 24, 36, 37, 38, 46-47, 61, 65, 69.

(") Zur baltoslavischen Grammatik — Ztschr. f. vergl. Sprachforschung LIII 1925 p.57, 61, 63.

(") Der praedikative Instrumental im Slavischen und Baltischen — Archiv f. slav. Philologie XL H.1/2 1925 p.98, 104, 116.

(") Zur Parataxe und Hypotaxe — Indogermanische Forschungen XLIII 1926 p.296, 305, 312.

(") Syntax der litauischen Kasus — Tauta ir Žodis IV 1926 p.135, 138, 140, 161, 175, 181, 185.

(") Litauische Beitraege — Indogermanische Forschungen XLV 1927 p.85, 87; XLVI 1929 p.50, 51, 56.

(") Syntax der litauischen Postpositionen 1929 p.4-5, 8-9, 16-17, 19, 23, 26-27, 29, 39, 48-49, 51, 57, 75, 82, 95, 99, 104, 106, 111, 129, 147, 149, 156-158, 160, 165, 178, 194, 204, 226-227, 239-241, 244, 261, 275-276, 279, 285-286.

(") Lituanica — Indogermanische Forschungen XL 1922 p.160.

(") Zur Bedeutungsentwicklung litauischer Woerter — Ztschr. f. Phonetik VIII 1954 H. 1/2 p.45, 47.

F. Krček Talokus bei Bretkun—Indogermanische Forschungen XL 1922 p.160.

F. Specht Grammatische Einleitung (A. Baranowskis Litauische Mundarten II) 1922 p.102, 108.

(") Lituanica — Ztschr. f. vergl. Sprachforschung LVII 1930 p.276-279, 281-292, 295.

(") Zur Geschichte der Verbalklasse auf ē — Ztschr. f. vergl. Sprachforschung LXII 1935 p.83.

(") Zur Endung der 2. Pluralis im Litauischen — Archivum Philologicum II 1931 p.47-52, 54-55, 67.

(") Die Flexion der *n*-Staemme im Baltisch-Slavischen—Ztschr. f. vergl. Sprachforschung LIX 1932 p.233, 238, 239, 243 ir kt.

(") (Arumaa recenzija) — Ztschr. f. slav. Philologie XII 1935 p.196-198, 201, 202, 204, 205, 207, 211-213, 215-220.

J. Gerullis Herkunft der Dative Sing. der *i*-Staemme im Baltischen — Archiv f. slav. Philologie XXXVIII H. 1/2 1922 p.57, 59, 62.

(") Baltica — Archiv f. slav. Philologie XXXIX H.1/2 1924 p.53.

") Bretke als Geschichtsschreiber—Archiv f. slav. Philologie XL H. 1-2 1925 p.117-127.

(") Litauischer Erbeid von 1572 — Archiv f. slav. Philologie XL H. 3/4 p.293-309.

(") Senieji lietuvių skaitymai I 1927 p.87-117.

(") Archiwalische Hinweise auf die Beziehungen preussisch-litauischer Reformatoren — Archiv f. slav. Philologie XLI 1927 p.121-124.

(") Zu Johannes Bretke — Studi Baltici V 1935-1936 p.48-61.

(") Bretke Johann — Altpreussische Biographie I 1941 p.82-83.

E. Hermann Bemerkungen zum altlitauischen Schriftum in Preussen — Nachrichten d. Gesellschaft d. Wissenschaften zu Goettingen. Phil.-hist. Klasse 1924 p.106-120, 149.

(") Litauische Studien 1926 p.16-23, 26, 46, 85-86, 103-104, 111-118, 172-174, 189-191, 214, 224-225, 353-354, 395, 400.

(") — Lietuvos Aidas 1933 N.42.

E. Nieminen Der urindogermanische Ausgang *ai* im Baltischen 1922 p.42, 54.

J. Bertoleit Die Religionswesen der alten Preussen — Sitzungsberichte der Alterthumsgesellschaft Prussia XXV 1924 p.24-75.

(") Die Reformation unter d. preussischen Litauern—Jarhbuch der Synodalkommission 1932 p.42.
Mykolas Biržiška Lietuvių dainų literatūros istorija 1919 p.25.
(") Mūsų raštų istorija ²1925 p.18-19.
(") Rinktiniai mūsų senovės raštai 1927 p.19-25, 119-121.
(") Lietuvių tautos kelias I 1952 p.118, 156.
C. Krollmann Die Schlossbibliothek zu Koenigsberg — Altpreussische Forschungen IV 1927 p.137.
Eberhard Tangl Der Accusativus und Nominativus cum Participio in Altlitauischen 1928 p.30-36, 45-51.
K. Forstreuter Die Herkunft preussisch-litauischer Reformatoren — Ztschr. f. slav. Philologie VII 1930 p.132.
(") Deutsche Kulturpolitik im sogenannten Preussischen Litauen — Deutsche Hefte f. Volks-und Kulturbodenforschung 1933 H.6 p.262.
E. Hofmann Ausdruckverstaerkerung im Balto-Slavischen 1930 p.72, 76, 85.
Vaclovas Biržiška Lietuviškų knygų istorijos bruožai 1930 p.43-45, 46, 60-65.
(") Biblija lietuvių kalba — Lietuviškoji Enciklopedija III 1934 p.819-820; Lietuvių Enciklopedija II 1954 p.469-472.
(") Bretkūnas Jonas — Lietuviškoji Enciklopedija IV 1935 p.651-654; Lietuvių Enciklopedija III 1954 p.245-246.
(") Lietuvių rašytojų kalendorius 1946 p.24.
(") Mažosios Lietuvos rašytojai ir raštai — Aidai 1948 N.18 p.352-353.
(") Senųjų lietuviškų knygų istorija I 1953 p.13, 15, 40, 81, 93-94, 99, 100-103, 105, 107, 111, 132, 135-142, 152, 155; II 1957 p.67, 135, 161.
P. Skardžius Die slawischen Lehnwoerter im Altlitauischen — Tauta ir Žodis VII 1931 p.22 ir kt.
Vydūnas (*Vilius Storosta*) Siebenhundert Jahre deutsch-litauischer Beziehungen 1932 p.268.
A. Merkelis Jonas Bretkūnas — Lietuvos Aidas 1932 N.294.
P. Arumaa Untersuchungen zur litauischen Personalpronomina 1933 p.9, 12, 48, 77-78, 82, 84, 93, 138, 139, 153-154, 156-158, 162-166, 160, 173, 176, 178, 179.
N. van Wijk Die pronominalen Adessivformen des Altlitauischen — Archivum Philologicum IV 1933 p.47, 48, 49, 54.
R. Ekblom Un manostritto lituano dimenticato — Studi Baltici IV 1935 p.21-23.
V. Vileišis Tautiniai santykiai Mažojoje Lietuvoje 1935 p.119-120.
W. Mannhardt Letto-preussiche Goetterlehre 1936 p.421-425.
J. Vanagaitis Kovos keliais 1938 p.20-21.
V. Falkenhahn Der Uebersetzer der litauischen Bibel Johannes Bretke 1941 p.XV, 487.
W. Sahm Labiau 1642-1942 p.121, 304-306.
J. Rodenberg Die Druckkunst als Spiegel der Kultur 1942 p.103.
V. Maciūnas Keturi Mažosios Lietuvos didieji — Aidai 1948 N.18 361, 364.

(") Mūsų literatūra tautos tarnyboje — Aidai 1948 N.12 p.105.

P. Naujokaitis Lietuvių literatūra 1948 p.12-13.

Z. Ivinskis Iš Mažosios Lietuvos kultūrinio gyvenimo 16-18 amžiuje — Aidai 1948 N. 18 p.367.

V. Jungfer Litauen 1948 p.206.

P. Jonikas Lietuvių kalbos istorija — Naujienos 1951 N.221.

(") Mūsų senųjų raštų kalba — Naujienos 1952 N.22.

(") Lietuvių kalbos istorija 1953 p.55, 73-76, 171-172.

Z. Ivinskis Kirchengesang in Litauen im XVI-XVII Jhrh. — Commentationes Balticae I 1953 p.79.

L. Gineitis Jonas Bretkūnas — Lietuvių literatūros istorija I V. 1957 p. 161-167.

K. Korsakas ir *J. Lebedys* Lietuvių literatūros istorijos chrestomatija (feodalizmo epocha) 1957 p.74-75, 84-90.

21. Jonas Bylaukis

Biografija. Jo pavardė buvo rašoma įvairiai: Bielauk, Bielavk, Bielauck, Bilack, Bilaw, Bilauk. Kilęs iš Vėluvos, kur gimė apie 1540 m.; ten pradžioje ir mokėsi. Nors Karaliaučiaus universiteto imatrikuliacijos knygoje jo pavardės nėra, tačiau V. Falkenhahnas spėja, kad jis buvęs to universiteto alumnas. 1564 m. jis gyveno Įsručio Jurbarke, tik ne kunigu, bet, greičiausia, precenteriu, ir tik nuo 1573 m. (pagal Arnoldtą, nuo 1576 m.) kunigu. Mirė ten pat, Jurbarke, 1603 m. spalio 5 d.

Jo įpėdiniu Jurbarko parapijoje liko Valentinas Fojerštokas. Bylaukio sūnus Albertas 1604 IV 6 įsimatrikuliavo Karaliaučiaus universitete. Gal šio Alberto brolis Johannes Bylauck ten pat įsimatrikuliavo 1612 VI 25 (pažymėtas Weloviensis, taigi iš Vėluvos, nors Jonas Bylaukis vyresnysis Vėluvoje tik gimė, bet ten kunigu nedirbo) ir antrą kartą 1620 VI 15, o jo sūnūs Johannes ir Christophorus Bilauck Balga Borussi, pastoris filii, Karaliaučiuje įsimatrikuliavo 1644 IX 2. Bene Christoforo sūnus, taip pat Christophorus Bilau Balga Borussus, 1664 m. įsimatrikuliavo Wittenbergo universitete.

Raštai. 1) Yschguldimas Evangeliv per wissus Mettus (1573) I dalis p.300, II dalis p.302. Rankraštis vadinamas Wolfenbuettelio postile. Rankraščio įrišime įspausta "Johannes Bielavk", o antraštiniame lape "Michael Sappun Bartensteinensis". Nors kartais ir tariama, kad tą rankraštinę postilę parašęs Bylaukis, bet postilės kalba yra rytiečių lietuvių, o Bylaukis buvo vakarietis. Šis rankraštis nėra originalas, bet nuorašas ligi šiol neišaiškinto autoriaus rašto, kas matyti iš pabaigos žodžių: "In 3 Wochen 2 tagen durch Gottes huelf ausgeschrieben Ao 73 den 2 Septembris". Lygindamas rankos raštą, *V. Falkenhahnas* nustatė, kad rankraštį nurašinėję Jonas Bylaukis, Mykolas Sapūnas ir Patroklas Velverus. Dėl autoriaus tai *E. Hermannas* spėdavo, ar nebus tik Augustinas Jomantas postilę parašęs, o anie trys tik jį sau nusikopijavę.

2) (1590 m. dalyvavo Ragainės konferencijoje, sušauktoje Bretkūno Biblijos koreguoti, nors pačiame Biblijos rankraštyje V. Falkenhahnui nepavyko surasti Bylaukio ranka padarytų pataisų, taigi, greičiausia, jam Bretkūnas nesiuntė savo rankraščio pataisoms įrašyti).

Dokumentai. 1) 1590 V 13 kunigaikščio Jurgio Pridrikio šaukimas, tarp kitų ir Bylaukio, į Ragainės konferenciją.

Ištraukų duoda *V. Falkenhahn* J. Bretke 1941 p.103.

2) 1590 V Bretkūno, Bylaukio ir kitų raštas kunigaikščiui apie Biblijos koregavimo eigą.

Išspausdino *A. Bezzenberger* Mitteilungen d. Lit. Lit. Gesellschaft III 1893 (H.XIV 1889) p.122-123. Ištraukų duoda *V. Falkenhahn* l.c. p.171, 431-432.

3) 1596 m. Bylaukio prašymas dėl žemės ir tuo reikalu paskirtos komisijos sprendimas.

Ištraukų duoda *V. Falkenhahn* l.c. p.373-374.

Literatūra. *D. H. Arnoldt* Kurzgefasste Nachrichten von allen Predigern II 1777 p.91.

T. Voelkel Lituanica in Wolfenbuettel Bibliothek — Altpr. Monatsschrift XVIII 1890.

A. Bezzenberger Zur litauischen Literaturgeschichte — Mitteilungen d. Lit. Lit. Gesellschaft III 1893 (H.XIV 1889) p.122-123.

V. Gaigalaitis Eine litauische Handschrift aus dem Jahre 1573—Mitteilungen d. Lit. Lit. Gesellschaft IV 1899 (H.22 1897) p.416-418.

(") Die Wolfenbuetteler Postillenhandschrift — Mitteilungen d. Lit. Lit. Gesellschaft V 1911 (H.25 1900) p.1-57, (H.26 1901) p.117-165, (H.27/28 1903) p.231-247.

E. Volteris Lietuviška chrestomatija II 1904 p.252-257.

G. Erler Die Matrikel d. Albertus Universitaet I 1910 p.164, 203, 250, 461.

E. Hermann Ueber die Entwicklung der litauischen Konjunktionalsaetze 1912 p.13-17.

(") Bemerkungen zum altlitauischen Schriftum in Preussen — Nachrichten d. Gesellschaft d. Wissenschaften zu Goettingen. Phil.-hist. Klasse 1923 p.109-111.

(") Litauische Studien 1926 p.16, 84, 103, 108-110, 171-172, 187-188, 223, 393, 394, 400-401.

A. B. Klaipėdiškis (A. Bruožis) Prūsų lietuvių raštija 1913 p.43.

Mykolas Biržiška Rinktiniai mūsų senovės raštai 1927 p.10-11.

J. Gerullis Senieji lietuvių skaitymai I 1927 p.40-54.

Vaclovas Biržiška Lietuviškų knygų istorijos bruožai I 1930 p.59-60.

(") Bylaukis Jonas — Lietuviškoji Enciklopedija III 1934 p.983-984; Lietuvių Enciklopedija II 1954 p.507.

(") Lietuvių rašytojų kalendorius 1946 p.24.

(") Senųjų lietuviškų knygų istorija I 1953 p.130, 131, 138, 141; II 1957 p.161.

J. Bertoleit Die Reformation unter d. preussischen Litauern I. — Jahrbuch der Synodalkomission 1932 p.36-37.

P. Arumaa Untersuschungen zur Geschichte d. litauischen Personalpronomina 1933 p.9, 15, 22, 49, 148, 155, 157, 176.

B. Weissenhorn Album Academiae Vitebergensis. Juengere Reihe. Teil I Register 1934 p.21.

V. Falkenhahn Der Uebersetzer Johannes Bretke 1941 p.17, 78, 103, 171, 239, 250, 342, 367-374, 432; jo rašto fotokopijos Abb.30, 65, 67, 68, 69, 70, 71, 72.

22. Simanas Vaišnoras

Biografija. Pavardė buvo rašoma dar Waischnarus, Waischnor, Wosnarus, Waischner, gudiškuose dokumentuose Voišnar, pats Simanas lietuviškai pasirašydavo Waischnors, Waischnoras, lotyniškai Waischnarus. A. Bruožis jį vadino Vaišnora, E. Grigoleitis Waisznaris. Vaišnoras, be to, save vadino dar ir Varniškiu. Tai Lepneris aiškina tuo, kad jis kilęs iš Varnakiemio, Ragainės aps., o Probočių Anūkas (A. Bruožis) — iš Varnakiemio Didžiojoje Lietuvoje. Dabar tačiau neabejojama, kad čia Vaišnoras turėjo galvoje Varnius, ano laiko žymiausią vakarų Lietuvos centrą, nors galimas daiktas, kad jis buvo gimęs ne pačiuose Varniuose, bet kur norint jų kaimynystėje. Mūsų laikais į pietus nuo Varnių, už 2½ km nuo Šilalės, yra Vaišnoriškės kaimas, o Šiaulių aps. yra net trys Vaišnorių kaimai, tačiau šie, greičiausia, nieko bendra su XVI a. Vaišnorais neturėjo. Vaišnorų buvo ir Tauragnų vls. (1792 Štakių kaime "Symon Weysznor, Jan Weysznor").

Tiek Wittė, tiek Falkenhahnas taria, kad Waišnoras buvęs smulkusis bajoras. Tikrai, bajorų Vaišnorų būta Lietuvoje iš seno, ir jau 1413 m. Horodlės unijos metu Wojsnar Wilkolewicz buvo priėmęs herbą Jūrų Katiną. Wittė bajorus Vaišnorus surado Lietuvos rytuose, bet ten nebuvo jokių Varnių, taigi ir su mūsų Vaišnoru jie nieko bendro neturėjo. Minsko vaivadijos Bielicos 1594 m. inventoriuje minimas mirusio Simano Vaišnoro (matyti, to paties, kuris 1581 m. buvo Ašmenos mokesčių rinkėju ir kurį Kojelavičius savo Compendiume vadina Vaišnoru Vilkolevičium, taigi kaip ir aną Horodlės unijos Vaišnorą) sūnus Elijošius Vaišnor. Bonieckis (Poczet) 1541 m. rado Vilniaus paviete bajorą Joną Vaišnaravičių. Šiam 1529 I 15 Žygimantas I patvirtino bajoriškas teises. Matyti, tas pats Simanas Vaišnoras (Simon Voišnar, Šimon Voišnar) 1563 m. kariuomenės surašymo metu pasiuntė į Ašmenos vėliavą tris raitelius, o pats tuo pačiu laiku buvo Mikalojaus Sapiehos vėliavos algininkas; 1567 m. iš Ašmenos aps. Vaišnoravo statė tris arklius. 1567 m. Gardino seime jis buvo išrinktas mokesčių rinkėju. Bet 1528 m. kariuomenės sąrašas ir Karšuvos valsčiuje, t.y. Žemaitijos gilumoje, mini bajorą Rimką Vaišnarevičių, kuris statė vieną arklį. Mūsų "varniškis" Simanas Vaišnoras nie-

kur nei pats bajoru nesivadino, nei jo niekas "nobilis" netitulavo, taigi jis galėjo būti ir nebajoras, bet iš laisvųjų valstiečių kilęs, juo labiau, kad tuo laiku pavardės nebuvo dar galutinai sutvirtėjusios, ir "Vaišnoras" buvo vartojamas ir pavarde ir vardu. Laisvųjų valstiečių Vaišnorų buvo ir XVI a., ir net netoli nuo Vaišnoriškės, kuri tuo laiku priklausė Karšuvos valsčiui. K. Jablonskis (Istorijos archyvas I p.604) 1561 X 12 Jurbarko valsčiaus inventoriuje Ariškėnų vaitystėje (Ariškėnai tai dabartiniai Draudeniai) Būdviečių kaime mini Mikutį Voišnaraitį, o Pajūrio vaitystėje (p.615-616), dar arčiau prie anos Vaišnoriškės, Akmenos kaime ("Lietuvos apgyventos vietos" dabar šios vietovės nežino) gyveno Voišnar Mileikaitis ir dar keli kiti Mileikaičiai, kurių kiekvienas, be savo valako Akmenoj, turėjo dar pievą prie Jūros ir prie Akmenos upių. Galimas daiktas, kad Akmenos kaimas, kuriame gyveno anie Vaišnorai, vėliau ir virto Vaišnoriške (priklausiusia, greičiausia, taip pat Karšuvos valsčiui). Bet inventorius buvo surašytas 1561 m., t.y. tuo laiku, kada Simanas Vaišnoras dar Žemaičiuose gyveno. Kadangi čia atitinka ir vieta ir laikas, tai visai galimas daiktas, kad Simanas Vaišnoras visai nebuvo bajoras, bet ano Vaišnoro Mileikaičio sūnus ar artimas giminaitis, greičiausia, laisvasis valstietis. Vienas 1562 m. aktas tame pat Karšuvos vls. Nartikų k. mini Girdutį Vaišnoraitį, Tukainų k. Petrą Vaišnoraitį ir kt.

Simano Vaišnoro pasitraukimas į Mažąją Lietuvą ne būtinai turėjo būti susijęs su kokiais tikybiniais persekiojimais (jis jų savo raštuose visai ir nemini), bet su nenoru pasilikti tėvynėje tada, kada Jurbarko valsčius, kuriame gyveno anie Vaišnorai, anksčiau buvęs privatinė Prūsijos kunigaikščio nuosavybė, 1567 m. mainais už Virbalį buvo Lietuvai grąžintas. Gal dar prieš 1567 m., besiremdamas savo valdovo, Prūsijos kunigaikščio, globa, jis kokiu nors būdu buvo susikompromitavęs pasaulietinės ar bažnytinės valdžios akyse, ir dėl to, po 1567 m., bijodamasis atsakomybės už savo senesniuosius darbus, jis laikė saugesniu daiktu pasilikti savo senojo valdovo valdžioje ir pereiti į Mažąją Lietuvą.

Mažojoje Lietuvoje jis buvęs maloniai priimtas, ir ten jis galėjo padaryti tokią karjerą, kurios niekada nebūtų pasiekęs savo senojoje tėvynėje. Apžvelgiant iš Didžiosios Lietuvos kilusių Mažosios Lietuvos lietuvių kunigų biografijas, aiškiai matyti, kokį didelį jų gyvenime vaidmenį vaidino įvairūs materialiniai reikalai ir kaip rūpestingai kunigaikštis Albrechtas ir jo įpėdiniai sprendė visas tų atėjūnų materialines pretenzijas, kurių kitos buvo ir visai nepamatuotos. Ir vis tai daryta tam, kad iš Didžiosios Lietuvos daug daugiau žmonių patrauktų.

Kaip tik kitais metais po to, kada Jurbarko valsčius buvo Lietuvai grąžintas, 1568 X 15, Simanas Vaišnoras stojo į Karaliaučiaus universitetą, ten įsimatrikuliavęs vardu "Simon Wosnarus Lituanus", nepridėjęs požymio "nobilis", kas ir rodo, kad jis nebuvo bajoras. Vaišnoras gimė gal apie 1545 m. 1570 m. sudarytame alumnų kataloge jis jau įrašytas "Simon Wischner Lituanus et Polonus". Gal tą "Polonus" jis įrašė todėl, kad, mokėdamas ir lenkiškai kalbėti, jis tikėjosi kandidatuoti ir į kokią lenkiškai kalbančių vakarinės Prūsijos dalies parapiją. Jo tiktai 1600 m. pavartotas prievardis "Varniškis" universitete gal sąmoningai nebuvo įrašytas, kad nesudarytų nemalonumų jo senojoje tėviškėje likusiems giminaičiams.

Vaišnoras 1568-1571 m., būdamas kunigaikščio Jurgio Pridrikio stipendininkas, studijavo universitete teologiją. Universitetą baigęs, vienomis informacijomis, jis 1571-1576 m. buvo Įsės kunigu, bet W. Wittė mano, kad tuo laiku Įsėje buvęs kitas kunigas. O J. J. Quandtas, greičiausia, jį supainiojo su sūnumi ir, be to, tvirtino, kad Įsėje jis buvęs dar prieš 1576 m. Oswaldo vardu, nors tai buvo visai kito kunigo pavardė. Jei jis tuo laiku Įsėje nebuvo, tai 1571-1576 m. laikotarpį galėjo ir tėvynėje praleisti. Tačiau tuomet būtų ne visai suprantama, kokiu būdu, skiriamas į savo pirmąją tarnybos vietą, į Ragainę, jis iš karto, dar tik pradedąs savo kunigo karjerą, buvo ir superintendentu pakeltas. Įsė dar 1579 m. nebuvo savarankiška parapija, bet priklausė Kuncų parapijai, o Vaišnoras galėjo tą laiką dirbti kokioje kitoje parapijoje (gal toje pat Kuncų) ir jau ten įsigijo didelį žmonių pasitikėjimą (buvo vadinamas "mūsų pons Simons"), ir, mirus Augustinui Jomantui, buvo jo vieton paskirtas Ragainės klebonu, nežiūrint pasipriešinimo vietos amtmono Packmoro, kuris ton vieton siūlė buvusį prieš tai Jomanto padėjėją Joną Hopnerį.

Vaišnoras gavo Ragainės parapiją 1576 m. gruodžio mėn. ir čia gyveno ligi mirties. Ragainėje apsigyvenęs, jis tuojau vedė kažkokią Oną (jos tėvo pavardės nežinome). Tai išvedama iš to, kad jo vyriausias sūnus, irgi Simanas, jau 1599 m. įsimatrikuliavo Karaliaučiaus universitete, taigi buvo gimęs apie 1578-1580. Toji Vaišnoro santuoka iš dalies patvirtina tą faktą, kad Ragainė galėjo būti ir jo pirmoji tarnybos vieta, nes jau XVI a. protestantų kunigų tarpe Mažojoje Lietuvoje buvo nusistojusi tokia tradicija, kad jie vesdavo tik gaudami savo pirmąją tarnybą. Materialiai Vaišnorui Ragainėje sekėsi neblogai. Čia jis įsitraukė ir į lietuvių tikybinį literatūrinį darbą. Čia jis rašė giesmes ir paruošė savo knygas. Be to, jis buvo įtrauktas į Jono Bretkūno Biblijos vertimo ir postilės redagavimo darbą. 1591 m. antrojoj gegužės pusėj jis dalyvavo Bretkūno

postilei tikrinti sušauktoje konferencijoje, o 1592 m. rugsėjo mėn. (ligi spalio mėn. 12 d.) ir kitoje konferencijoje, sušauktoje Bretkūno Biblijos vertimui koreguoti. Tačiau Bretkūno Biblijos rankraštyje nėra žymių, kad jis savo ranka būtų ką ištaisęs. Be to, kaip prieš jį Mažvydas ir Jomantas, jis buvo ir oficialinis Ragainės valdžios organų vertėjas. Vaišnoras mirė Ragainėje 1600 m. lapkričio 16 d. (gregoriniu kalendoriumi).

Jam mirus, jo įpėdiniu Ragainėje buvo paskirtas Jonas Gedkantas. Vaišnoro našlė dar keletą dešimčių metų gyveno ir dar 1623 m. ji dalijosi su vaikais Simano Vaišnoro palikimu. Įsimatrikuliavęs 1599 I 26 Karaliaučiaus universitete sūnus Simanas 1605-1608 m. buvo kunigu Įsėje (dėl to kiti, painiodami jį su tėvu, ir tėvą Simaną paversdavo Įsės kunigu), nuo 1608 m., prieš Gavaičių parapijos norą, jis buvo paskirtas Gavaičių klebonu ir mirė, Arnoldto ir jį pakartojusio Bruožio žiniomis, 1625 m. Bet pagal Wittę jis jau 1622 m. buvo miręs. Jis buvo vedęs Pridrikio Lobelio seserį, o jo sesuo Ona ištekėjo už Jokimo Lobelio. Vaišnorienė ir abudu Lobeliai buvo vaikai Burhardto Lobelio, turėjusio dar vieną sūnų Burhardtą, kuris kiek dirbo ir lietuvių tikybinės literatūros srityje.

Raštai. 1) Zemczuga Theologischka... Lietuwischkai ira perguldita per *Simona Waischnora warnischki*... (Karaliaučiuje) 1600 p.56 + 269 + 82.

Pradžioje eina Vaišnoro lotyniškas paaukojimas ir lietuviška prakalba, paskiau Zacharijo Blotno lietuviška prakalba. Ištraukų duoda *J. Gerullis* Senieji lietuvių skaitymai I 1927 p.172-181.

2) Apie Dvsches Zmoniv nvmirvsiv... *Jokubas Herbrandtas.* (Karaliaučiuje) 1600.

Sudaro neatskiriamą Zemczugos dalį. Ištraukų duoda *J. Gerullis* Senieji lietuvių skaitymai I 1927 p.181-183.

3) Apie popieszischkaie Mische *Aegidius Hunius.* (Karaliaučiuje) 1600.

Sudaro Zemczugos ir Herbrandto tęsinį. Ištraukų duoda *J. Gerullis* l.c. p.183-185. Visos trys knygelės buvo skiriamos protestantizmui plėsti Didžiojoje Lietuvoje.

4) Kitta Giesme isch Wakischka ing Lietuwischka lieszuwi perguldita per *Simona Waischnara* Plebona Ragaines (Kielesi Christus nůg smerczia Alle: Alleluja).

Išspausdinta 1612 m. Zengštako giesmyne p.29v-30. Kartojo *J. Gerullis* l.c. p.206-207. Manoma, kad ši giesmė buvo parašyta daug anksčiau už Zemczugą.

5) Schlowinkit Pona Iuk ghis ira geras.

Giesmė, išspausdinta 1612 m. L. Zengštako giesmyne p.95r, tačiau pažymėta ne pilna Vaišnoro pavarde, bet inicialais S.W., kurie šiame giesmyne galėjo atitikti ne tik Vaišnorą, bet ir *Stanislovą Virčinskį*, kurio viena giesmė, pasirašyta pilna pavarde, buvo tame pačiame Zengštako giesmyne išspausdinta. *G. Ostermejeris* (Erste littauische Liedergeschichte p.267) neabejoja,

kad tai Vaišnoro giesmė, bet įrodymų tam nepateikia. Bet Gerulis, Wittė ir Falkenhahnas nėra tikri, kuriam jųdviejų ją tenka paskirti. Bet, greičiausia, neabejotinos Vaišnoro giesmės pavadinimas "Kitta Giesme" galėjo tokiu būdu atsirasti, kad Zengštakas, turėdamas dvi Vaišnoro sudėtas giesmes, kad medžiagą tvarkant nesusipainiotų, antrą pavadino "Kita giesme", o pirmąją pažymėjo Vaišnoro inicialais.

6) (Dalyvavo J. Bretkūno Biblijos ir postilės koregavime).

Dokumentai. 1) 1576 XI 14 Ditricho Packmoro raštas, kuriuo jis, mirus Jomantui, į Ragainę rekomenduoja Joną Hopnerį.

Išspausdino *W. Witte* Simon Waischnor 1931 p.141-145.

2) 1590 V 11 J. Bretkūno laiškas kunigaikščiui Jurgiui Pridrikiui postilės leidimo ir koregavimo reikalu.

Išspausdino *A. Bezzenberger* Mitteilungen d. Lit. Lit. Gesellschaft III 1893 p.122-123 ir *V. Falkenhahn* Bretke p. 431-432; ištraukos p.101-102.

3) 1590 m. kunigaikščio Jurgio Pridrikio įsakymas sušaukti 1590 V 13 Ragainėje konferenciją Bretkūno raštams peržiūrėti.

Ištraukų duoda *V. Falkenhahn* l.c. p.102-103.

4) 1590 m. gegužės mėn. Vaišnoro ir kitų pranešimas apie atliktą darbą, koreguojant Bretkūno raštus.

Ištraukų duoda *V. Falkenhahn* l.c. p.171.

5) 1590 VII 29 kunigaikščio Jurgio Pridrikio raštas, kuriuo jis patenkina Vaišnoro prašymą jo materialinės padėties pagerinimo reikalu.

Išspausdino *W. Witte* l.c. p.145-146.

6) 1590 VIII 6 Lehmano testamentas, kuriame liudininku yra pasirašęs ir Vaišnoras.

Išspausdino *W. Witte* l.c. p.145. Ištraukų duoda *V. Falkenhahn* l.c. p.408.

7) 1592 IX 22 kunigaikščio Jurgio Pridrikio raštas Vaišnorui ir kitiems, šaukiant Bretkūno Biblijai koreguoti naują konferenciją Ragainėje.

Ištraukų duoda *V. Falkenhahn* l.c. p.114, 398-399.

8) 1592 X 20 Vaišnoro ir kitų pranešimas apie Biblijos koregavimo eigą.

Ištraukų duoda *V. Falkenhahn* l.c. p.399.

9) 1592 XI 12 konsistorijos raštas, kuriame Vaišnorui ir kitiems nurodoma, kaip reikia koreguoti Bretkūno Biblijos vertimą.

Išspausdino *V. Falkenhahn* l.c. p.433-435; ištraukos p.116-118, 171-172.

10) 1601 m. Zacharijo Blotno vyresniojo prašymas suteikti jo sūnui vietą, kurią anksčiau turėjo Vaišnoras. Pridėtas ir Vaišnoro apibūdinimas.

Išspausdino *W. Witte* l.c. p.147-148; ištraukų duoda *V. Falkenhahn* l.c. p.405.

11) 1623 IX 28 Vaišnoro našlės Onos Vaišnorienės susitarimas su vaikais dėl palikimo.

Išspausdino *V. Falkenhahn* l.c. p.458-460.

Literatūra. *Th. Lepner* Der preussische Littauer 1744 (1690) p.131.

Pastenazzi Kurzgefasste historische Nachrichten von allen Kirchen und Predigern I 1757 p.53.

D. H. Arnoldt Kurzgefasste Nachrichten von allen Predigern II 1777 p.145.
(") Zusaetze zur Historie d. Koenigsb. Universitaet 1769 p.174.
G. Ostermeyer Erste littauische Liedergeschichte 1793 p.267.
L. Rhesa Geschichte der litthauische Bibel 1816 p.16-17.
A. Bezzenberger Beitraege zur Geschichte der litauischen Sprache 1877 p.XXII-XXIII.
(") Zur litauischen Literaturgeschichte — Mitteilungen d. Lit. Lit. Gesellschaft III 2 (H.14) 1889 p.121-123.
(") Die litauische Literatur — Die Kultur der Gegenwart 1908 p.359.
J. Gallandi Koenigsberger Stadtgeschlechte — Altpr. Monatsschrift XX 1883 p.41.
A. Boniecki Poczet rodów W.X. Litewskiego 1887 p.379.
M. Stankiewicz Bibliografia litewska II 1889 p.26-27.
W. Wijuk Kojałowicz Herbarz 1897 p.106-107.
Akty Vilenskoj Komisii XXIV 1897 p.73, 184, 187; XXV 1898 p.33, 40, 60, 397, 519, 521; XXVIII 1914 p.146, 147.
W. Porzeziński K. istorii form spriaženija v baltijskich jazykach 1901 p.42, 61.
W. Gaigalaitis Ewangeliszki surinkimai Prūsų Lietuvoje 1913 p.50-51.
G. Erler Die Matrikel der Albertus Universitaet I 1910 p.43, 144.
Eismann Bilder aus der Geschichte der Niederung 1912 p.30.
A. B. Klaipėdiškis (*Ansas Bruožis*) Prūsų lietuvių raštija 1913 p.49.
Probočių Anūkas (*Ansas Bruožis*) Mažosios Lietuvos buvusieji rašytojai 1920 p.14.
W. Semkowicz Braterstwo szlachty polskiej — Polska i Litwa 1914 p.444.
Litovskaja Metrika I 3. Perepisi vojska litovskago 1915 p.216, 268, 581. III 1 1914 p.417.
J. Kopp Geschichte des Landkreises Tilsit 1918 p.202, 209.
Jonas Yčas Mažosios Lietuvos praeitis — Kovo 20 diena 1921 p.44.
E. Fraenkel Baltoslavica 1921 p.59.
(") Syntax der litauischen Postpositionen 1929 p.188, 277.
J. Gerullis Herkunft d. Dative d. i-Staemme im Baltischen — Archiv f. slav. Philologie XXXVIII H.1/2 1922 p.58, 60, 61, 73, 74, 85.
(") Senieji lietuvių skaitymai I 1927 p.168-185, 200, 202.
E. Hermann Litauische Studien 1926 p.23, 118-119, 174-175.
(") Die litauische Gemeinsprache als Problem d. allgemeinen Sprachwissenschaft — Nachrichten d. Goettingener Ges. d. Wissenschaften. Philol.-hist. Klasse 1929 H.1 p.72.
Vaclovas Biržiška Lietuviškų knygų istorijos bruožai I 1930 p.63, 128-129.
(") Lietuvių rašytojų kalendorius 1946 p.24-25.
(") Senųjų lietuviškų knygų istorija I 1953 p.104, 130, 138, 139, 141; II 1957 p.148, 161.
W. Witte Der Uebersetzer Simon Waischnoras 1931 p.1-207.

P. Skardžius Die slavischen Lehnwoerter im Altlitauischen — Tauta ir Žodis VII 1931 p.24 ir kt.

E. Grigoleit Die Pfarrer von Inse und Kallningken — Altpreussische Geschlechterkunde VI 1932 p.37-38.

Vydūnas Siebenhundert Jahre deutsch-litauischer Beziehungen 1932 p.268.

F. Specht Die Flexion der *n*-Staemme im Baltisch-Slavischen — Ztschr. f. vergl. Sprachforschung LIX 1932 p.236, 270, 272, 276.

(") Zur Geschichte der Verbalklasse auf -ē- — Ztschr. f. vergl. Sprachforschung LXII 1935 p.84.

(") (P. Arumaa rec.) — Ztschr. f. slav. Philologie XII 1936 p.200, 204, 207, 208, 211, 216, 217, 219.

P. Arumaa Untersuchungen zur Geschichte d. litauischen Personalpronomina 1933 p.106, 158, 163, 177.

J. Bertoleit Die Reformation unter d. preussischen Litauern II. — Jahrbuch der Synodalkommission 1933 p.14.

J. Vanagaitis Kovos keliais 1938 p.21.

K. Jablonskis Istorijos archyvas 1934 p.604 ir kt.

V. Falkenhahn Der Uebersetzer Johannes Bretke 1941 p.105, 114, 117, 171-172, 175-176, 180, 183, 185, 195, 232, 240, 250, 258, 272-273, 298-299 358-359, 361, 380, 398-412, 434, 458, 460 (Vaišnoro parašo fotokopijos: p.248 Abb.30, p.377 Abb.75, p.385 Abb.77).

P. Jonikas Lietuvių kalbos istorija 1952 p.172.

L. Gineitis Simonas Vaišnoras — Lietuvių literatūros istorija V. 1957 p. 167-169.

K. Korsakas ir *J. Lebedys* Lietuvių literatūros istorijos chrestomatija (feodalizmo epocha) V. 1957 p.91-95.

23. Merkelis Petkevičius

Biografija. Merkelio tėvas Jonas Petkevičius, senelis Grigas, prosenelis Mikalojus, proprosenelis Vaitiekus Ivaškovičius. Senelis Grigas Mikalojaitis Petkevičius 1517 m. bylinėjosi su savo broliais Jurgiu Mikalojaičiu, Bartošium Petkevičium ir Stanislovu Jonaičiu dėl palikimo po senelio Vaitiekaus Ivaškovičiaus. Šis Stanislovas, matyt, buvo jų pusbrolis, sūnus Jono, Mikalojaus brolio, 1546-1570 m. buvęs Lietuvoje "česniku". Šio Stanislovo Jonaičio sūnūs Jonas ir Baltramiejus 1596 XII pardavė Dauginius ant Šventosios Jonui Sirvydui. Grigas Petkevičius, kaip matyti iš 1528 m. Lietuvos kariuomenės sąrašo, turėjo statyti į kariuomenę keturis raitelius, taigi matyti, buvo gerokai pasiturįs dvarininkas. (Gal tai jo brolis Jurgis, kuris, vadinamas "Georgius Pietcovitius", apie XVI a. vidurį buvo Radvilų namų gydytojas). Grigo sūnus Jonas buvo dar gyvas 1541 m., kada bylinėjosi su Kondratavičium, bet 1567 m. jau buvo miręs. Jis turėjo dvarus apie Maišiagalą ir Salaką. Jo žmona, Merkelio motina, Kotryna Steckaitė Petkevičienė.

Tėvui Jonui mirus, Merkelis buvo dar nepilnametis, tai, greičiausia, bus gimęs apie 1550 m. Bet, matyti, jis anksti neteko ir motinos, jei, tėvui mirus, jis daugiausia gyveno pas dėdę Matą Petkevičių. Šis Matas buvo, greičiausia, Jono brolis ar pusbrolis, gal ano Stanislovo Jonaičio sūnus. Galimas daiktas, kad Mato sūnus, taigi Merkelio pusbrolis, buvo "Petras Matthiae de Pietkouice Pietkowicz", kuris 1573 m. įsimatrikuliavo Krokuvos akademijoje.

1580 m. Merkelis buvo jau mokesčių rinkėju, 1581 - 1608 m. Vilniaus žemės teismo raštininku. Dar prieš 1586 m. jis yra ir Raseinių laikytojas. Jo parašas randamas daugybėje bylų: 1587 IV 10 (Tomo Rudaminos), 1588 I 14 (Onos Gorskienės testamente), 1594 (Dzievaltovskių pardavimo sutarty), taip pat bylose 1597 VIII 5, 1598 VI 16, 1599 VII 29 (kada Amuradovičius pardavė spaustuvininkui Jonui Karcanui namus, įsigytus iš spaustuvininko Danieliaus iš Lęczycos). Buvo vedęs du kartus: iš pirmosios žmonos turėjo sūnus Samuelį, Vaitiekų ir Juozą, kurie visi trys 1596 VI 24 įsimatrikuliavo Karaliaučiaus universitete. Antrą kartą, nors ir reformatas, buvo vedęs vyskupo M. Giedraičio pusseserę Daratą Jokū-

baitę Giedraitytę-Šalkauskienę, Petro Šalkauskio našlę. Bene iš jos turėjo sūnų Stanislovą, kuris, 1596 VI 24 įsimatrikuliuodamas Karaliaučiaus universitete kartu su anais trimis Petkevičiais, pasivadino jų "frater patruellis".

Uolusis reformatas Merkelis dalyvavo daugelyje to laiko reformatų aktų: byloje dėl Vilniaus reformatų bažnyčios sudeginimo jo vardas minimas 1591 VI 10, VI 17, VI 25, VII 5 dokumentuose. 1593 VII 15 jis yra vienas liudininkų Druckio Sokolinskio užrašų Vitebsko evangelikų bažnyčios naudai. 1595 VI 2/3 jis pasirašo liudininku Daratos Zavišienės užrašo Žeimių reformatų bažnyčios naudai. 1603 XII 4 jis pasirašo vienu iš liudininkų ir etmono Kristupo Radvilos testamente. Savo lėšomis jis pastatė evangelikų bažnyčią Glinciškiuose. 1591 VIII 12 jis pats surašė Gandvičiaus našlės ieškinį Vilniaus evangelikų bažnyčiai, o 1596 I 16 ir X II jis yra Vilniaus žemės teismo posėdžio raštininkas Jankauskienės byloje prieš reformatų bažnyčią Vilniuje.

1598 m. Petkevičius įtaisė Vilniuje spaustuvę specialiai reformatų knygoms spausdinti. Čia pas jį dirbo Vosylius Malachviejevičius (jį Bandtkie, Kraszewskis ir J. Bukowskis neteisingai vadino Laurynu, o Wywialkowskis jį pavertė Morkūno spaustuvės savininku), kuris vėliau dirbo Lvivo ir Paniovcų spaustuvėse (nors ten dirbo ne Vosylius, bet Laurynas), ir Stanislovas Wierzeiskis. Šie spaustuvininkai 1598 m. Petkevičiaus lėšomis išspausdino dvi knygas: Grigo iš Žarnovco Clypeus ir 1598 m. lenkišką-lietuvišką katekizmą. Pirmojoje knygoje pažymėta, kad ji buvo išspausdinta M. Petkevičiaus spaustuvėje, o antrojoje Petkevičius rodomas tik leidėju, nors spausdinta toje pačioje spaustuvėje. Kadangi kitų Petkevičiaus spausdinių visai nežinome, tai galimas daiktas, kad 1598 m. Petkevičius savo spaustuvę pardavė broliams Sultzeriams, kurių spaustuvė pradėjo Vilniuje veikti kaip tik tais pačiais 1598 m., o lenkiškas-lietuviškas katekizmas ir buvo išspausdintas tuo laiku, kada spaustuvė jau buvo Sultzerių rankose. Matyti, Petkevičius buvo priverstas savo spaustuvę parduoti, nes, turėdamas daug darbo, susijusio su savo tarnyba teisme, ir daug rūpesčių dėl įvairių savo materialinių reikalų, pats neturėjo laiko rūpintis ir spaustuve.

Petkevičius mirė Vilniuje 1608 m. Vyriausiojo Lietuvos Tribunolo sesijos metu, kurioje jis dalyvavo raštininku. Jis paliko, matyti, ir šeimą. Greičiausia, Karaliaučiaus universitete 1639 V 4 įsimatrikuliavęs "Samuel Pietkiewitz Vilnensis Lituanus minorennis" buvo vienas jo vaikaičių.

Raštai. Polski z Litewskim Katechism wydany nakładem ***Malchera Pietkiewicza.*** **(Vilniuje 1598) p.8+187 numeruoti lapai (374 puslapiai) + 6 + 125.**

Nors antraštėje Petkevičius rodomas vien tiktai leidėju, bet lenkiškoje prakalboje jis pats pasisako, kad iš kelių asmenų gavęs kiek lietuviškai išverstų giesmių, bet ir pats, kiek mokėdamas, iš lenkų į lietuvių kalbą išvertęs nemažą katekizmo dalį. Kadangi ši knyga yra ne vien katekizmas, bet ir giesmynas, maldaknygė ir agenda, tai, matyti, ja norėta iš karto užkišti visas spragas, kurios buvo, neturint visai jokios lietuviškos reformatų literatūros. Savo bendradarbių Petkevičius nenurodo, bet, be abejonės, vienas jų buvo Jonas Šeduikionis, kurio sukurta giesmė "Tewa amszina iszmintis" jau buvo išspausdinta 1570 m. Mažvydo giesmyne, o čia pakartota, autoriaus nenurodant ir kiek pakeitus tekstą. Tą darbą galėjo ir pats Šeduikionis atlikti, jei, šį katekizmą ruošiant, jis dar buvo gyvas. Keturios giesmės (p.109 Tas est Diewa prisakimas, p.112 Mes tikim ing wienągi Diewa, p.175 Dwasia szwenta musump ateik ir p.176 trumputės maldelės — Diewop tiewop, Sunamp Diewa ir Dwasiop szwentop) yra paimtos ar tiesiog iš 1547 m. Mažvydo katekizmo ar iš jų vėlesniųjų pakartojimų, nes jų tekstas yra kiek pakeistas. Giesmė "Christus musu gelbietojas" yra paimta iš 1549 m. "Giesmes Szw. Ambraszeijaus". Nors visi tie tekstai buvo pakartoti ir 1570 m. Mažvydo giesmyne, bet galimas daiktas, kad Petkevičius to giesmyno savo rankose ir neturėjo, nes šiaip būtų iš jo paėmęs ir daugiau ir nebūtų iš naujo vertęs tų pačių psalmių, kurios daug geriau buvo išverstos 1570 m. giesmyne. Be Šeduikionio, giesmyne galėjo bendradarbiauti ir Albertas Striška, kiek anksčiau iš Lietuvos komandiruotas pas Bretkūną susipažinti su jo Biblijos vertimu, o gal ir Stanislovas Musa Marcijanas, nes abudu buvo reformatai.

Ligi Antrojo Pasaulinio karo vienintelis šio katekizmo išlikęs originalinis egzempliorius buvo saugojamas Dancigo miesto bibliotekoje, kur jis pateko iš 1802 XI 17 mirusio Jono Uphageno. Antruoju šio katekizmo leidimu tenka laikyti 1653 m. "Kniga Nobaznistes" (visas jos keturias dalis), nes visos jos dalys tik išplečia atitinkamas 1598 m. katekizmo dalis, kartais net kartodamos jį žodis į žodį. Liko nepakartota tiktai agenda, bet ir ji 1656 m. dar buvo Kėdainiuose spausdinama, tik liko neužbaigta, spaustuvei susilikvidavus. Vėlesnieji leidimai, atsirėmę jau "Kniga Nobaznistes", pasirodė 1781, 1845, 1877, 1916 ir 1924 m.

Visą katekizmą fotokopijos būdu pakartojo 1939 m. *J. Balčikonis.* Ištraukas buvo paskelbę *A. Brueckneris* Archiv f. slav. Philologie XIII 1891 p.574-590, *J. Gerullis* Senuosiuos lietuvių skaitymuos I 1927 p.148-155 ir *Mykolas Biržiška* Rinktiniuose mūsų senovės raštuose 1927 p.180-186.

Literatūra. *Adrianus Regenvolscius* (*Węgierski*) Systema historico-chronologica 1652 p.149.

J. D. Hoffmann De Typographiis in Regno Poloniae et Magno Ducatu Lithuaniae 1740 p.43, 50.

J. Lelewel Bibliograficznych ksiąg dwoje I 1823 p.200.

J. S. Bandtkie Historja drukarń 1826.

A. Jocher Obraz bibliograficzno-historyczny 1842 N.3100.

J. I. Kraszewski Wilno IV 1842 p.143.

E. D. Schnaasse Zur polnischen Literatur — Ztschr. f. historische Theologie N.F.XXVI 1862.

J. Bukowski Dzieje Reformacyi w Polsce I 1883 p.459.
A. Boniecki Poczet rodów W.X. Litewskiego 1887 p.246-247.
M. Stankiewicz Studya bibliograficzne II 1889 p.20.
A. Brueckner Der litauisch-polnische Catechismus vom Jahre 1598 — Archiv f slav. Philologie XIII 1891 p.557-590.
Akty Vilenskoj Komissii XX 1893 p.61-69, 115-118, 119-121, 128-129, 123-124; XXXII 1907 p.456-459.
(*M. Davainis Silvestraitis*) Isz Lietuvos — Vienybė Lietuvininkų 1894 N.12 p.138.
A. Chmiel Album studiosorum Universitatis Cracoviensis III fasciculus I 1896 p.90.
W. Porzeziński K istorii form spriaženija v baltijskich jazykach 1901 p.11, 21, 26, 28, 42, 44, 57, 59, 61.
E. Volter — Pečatnoe iskusstvo 1903.
A. Bezzenberger Die litauische Literatur — Die Kultur der Gegenwart I-IX 1908 p.361.
G. Erler Die Matrikel der Albertus Universitaet zu Koenigsberg I 1910 p.132, 400.
(*H. Merczyng*) Monumenta Reformationis Polonicae et Lituanicae I 1911 p.11, 66, 68, 71, 72, 77, 157,174.
B. Grużewski Kościól ewangelicko-reformowany w Kielmach 1912 p.44.
E. Fraenkel Baltoslavica 1921 p.31, 32, 61.
(") Zum Katechismus des Malcher Pietkiewicz — Ztschr. f. vergl. Sprachforschung LIII 1925 p.79.
(") Der Katechismus d. Malcher Pietkiewicz von 1598 — Ztschr. f. slav. Philologie III 1926 p.68-81.
(") Syntax der litauischen Kasus — Tauta ir Žodis IV 1926 p.165, 176; V 1928 p.6, 9, 14, 19 ir kt.
(") Syntax der litauischen Postpositionen 1929 p.12, 19, 20, 24, 44, 95, 109, 113, 127, 148, 158, 160, 181, 184, 192, 233, 236, 272.
(") Sprachliche, besonders syntaktische Untersuchung des kalvinistischen litauischen Katechismus des Malcher Pietkiewicz von 1598. 1947 p.140.
E. Nieminen Der urindogermanische Ausgang *ai* im Baltischen 1922 p.26, 31, 32, 45.
J. Gerullis Herkunft der Dative Sing. der *i*-Staemme im Baltischen — Archiv f. slav. Philologie XXXVIII H.1/2 1922 p.58, 61.
(") Senieji lietuvių skaitymai I 1927 p.148-155.
L. Abramowicz Cztery wieki drukarstwa w Wilnie 1925 p.51-52.
Mykolas Biržiška Mūsų raštų istorija I [2]1925 p.27.
(") Rinktiniai mūsų senovės raštai 1927 p.184-186.
(") Lietuvių tautos kelias I 1952 p.124.
E. Hermann Litauische Studien 1926 p.28, 125-127, 176, 195-196, 227, 277-278, 355, 396, 401.
Vaclovas Biržiška Lietuviškų knygų istorijos bruožai 1930 p.90-91.
(") Lietuvių rašytojų kalendorius 1946 p.25.
(") Senųjų lietuviškų knygų istorija II 1957 p.11-13, 13-15, 164.

F. Specht Die Flexion der *n*-Staemme im Baltisch-Slavischen — Ztschr. f. vergl. Sprachforschung LIX 1932 p.235, 270.

(") (Arumaa darbo recenzija) — Ztschr. f. slav. Philologie XII 1935 p.204, 211, 214-217.

P. Skardžius Die slavischen Lehnwoerter im Altlitauischen — Tauta ir Žodis VII 1931 p.38 ir kt.

P. Arumaa Untersuchungen zur Geschichte der litauischen Personalpronomina 1933 p.181.

E. Radzikauskas (*L. Gira*) Lietuviškos eilėdaros kūrimosi raida — Darbai ir Dienos III 1934 p.203.

J. Balčikonis Žodis antram leidimui p.II-VI ir *K. Jablonskis* Žinios apie Merkelį Petkevičių p.VII-XIII prie 1598 m. katekizmo 1939 m. fotokopinio leidimo.

P. Jonikas Lietuvių kalbos istorija — Naujienos 1951 N.221.

(") Lietuvių kalbos istorija 1953 p.185.

Z. Ivinskis Kirchengesang in Litaunen im XVI-XVII Jhrh. — Commentationes Balticae I 1953 p.80, 98.

L. Gineitis Petkevičiaus katekizmas — Lietuvių literatūros istorija I 1957 p.153.

24. Danielius Gaidys

Biografija. Savo pavardę sulotyninta forma rašė Gallus, bet jo sūnus virto jau Hahnu. Apie jo gyvenimą ligi 1579 m. nieko šiuo tarpu dar nepavyko sužinoti. Nors jo pavardė nerandama nei vieno vokiško universiteto, nei Krokuvos akademijos sąrašuose, tačiau jis buvo labai išmokslintas žmogus, laisvai kalbėjo keturiomis — lietuvių, lenkų, vokiečių ir lotynų — kalbomis. Jei apskritai jis išsilavino pats, be kokio universiteto, tai kunigo pareigoms turėjo, greičiausia, ruoštis prie kokio kito kunigo. Dokumentuose jis pirmą kartą aptinkamas 1579 m., kada, būdamas Laukiškos kunigu (10 km nuo Labguvos), jis pasirašė 1579 m. Formula Concordiae. Tačiau dar 1574 m. Laukiškoje buvo kitas kunigas, o Gaidys buvo, matyti, čia paskirtas prieš pat 1579 m., nes ir tais pačiais 1579 m. jis vedė kažkokią Eufroziną (mirusią apie 1620 m.), taigi Laukiška galėjo būti jo pirmoji vieta, ir kartu ir vienintelė, nes dar 1602 II 23 jis minimas kunigu Laukiškoje, o 1607 VI 12 jau ten yra kunigu jo sūnus Andrius, taigi jis mirė tarp 1602 ir 1607 m.

Turėjo aštuonetą vaikų. Jų Andrius, gimęs apie 1579-1580 m. ir 1599 X 2 įsimatrikuliavęs Karaliaučiuje, vėliau buvo kunigu ir tėvo įpėdiniu Laukiškos parapijoje. Apie sūnus Danielių ir Jurgį nieko nežinome, o iš dviejų dukterų, Kristinos ir Kotrynos, pastaroji 1609 m. ištekėjo už kunigo Jono Seelio (ar Selos), kunigo Domininko Seelio sūnaus.

Raštai. 1) (1579-1580 m. buvo svarbiausias Bretkūno Biblijos vertimo taisytojas).

V. Falkenhahnas vadina jį korektorium x_1. Jam gyvenant artimiausioje Bretkūno kaimynystėje, Bretkūnas, kol gyveno Labguvoje, jam siuntė peržiūrėti vieną knygą po kitos. Dar ir į Karaliaučių išsikėlęs, Bretkūnas pasiuntė jam pirmą Mozės knygą, bet daugiau, greičiausia, dėl tolimo atstumo, jau nebesiuntinėjo. Tose Biblijos dalyse, kurias Bretkūnas išvertė dar Labguvoje, ir pirmoj Mozės knygoje, Falkenhahnas surado iš viso 1000 Gaidžio ranka padarytų pataisų, t.y. du kartus tiek, kiek davė pataisų visi kiti korektoriai kartu.

2) (1590 m. kartu su kitais dalyvavo Bretkūno postilės koregavime).

Dokumentai. 1) 1590 m. Prūsijos kunigaikščio šaukimas į konferenciją postilės peržiūrėti.

Ištraukų duoda *V. Falkenhahn* J. Bretke 1941 p.102-103.

2) 1590 V II bendras raštas (kitų tarpe ir Gaidžio) postilės koregavimo reikalu.

Išspausdino *A. Bezzenberger* Mitteilungen d. Lit. Lit. Gesellschaft III 1893 (H.14 1889) p.122-123 ir *V. Falkenhahn* l.c. p.431-432.

3) 1602 II 23 Danieliaus Gaidžio liudijimas vienoje byloje.

Ištraukų duoda *V. Falkenhahn* l.c. p.246.

4) 1620 III 29, mirus motinai Gaidienei, vaikų tarpusavio susitarimas dėl tėvų palikimo.

Ištraukų duoda *V. Falkenhahn* l.c. p.249, 250, 255.

Literatūra. *D. Arnoldt* Kurzgefasste Nachrichten von allen Predigern II 1777 p.54.

A. Bezzenberger Zur litauischen Literaturgeschichte — Mitteilungen d. Lit. Lit. Gesellschaft III 1893 (H.14 1889) p.122-123.

G. Erler Die Matrikel der Albertus Universitaet I 1910 p.157.

J. Gerullis Senieji lietuvių skaitymai I 1927 p.110.

Vaclovas Biržiška Lietuviškų knygų istorijos bruožai I 1930 p.64.

(") Gaidys Danielis — Lietuviškoji Enciklopedija VIII 1939 p.788; Lietuvių Enciklopedija VI 1955 p.458.

(") Lietuvių rašytojų kalendorius 1946 p.25.

(") Senųjų lietuviškų knygų istorija I 1953 p.138, 141.

V. Falkenhahn Der Uebersetzer Johannes Bretke 1941 p.58, 82, 102, 171, 179, 188-189, 200, 202-203, 208, 237, 245-255, 259, 274-279, 299, 395, 433 ir Abb.6, 12-14, 29-37 (Gaidžio rankos rašto fotokopijos).

25. Aleksandras Rodūnionis jaunesnysis

Biografija. Aleksandro vyresniojo sūnus, kaip ir tėvas, savo pavardę įvairiai rašė: Radunius, Ruddovius ir kt. Gimė apie 1550 m. Kaukėnuose, kur jo tėvas tuo laiku buvo kunigu. 1573 V 21 įsimatrikuliavo Karaliaučiaus universitete, ten įsirašęs "Alexander Radunius, iuravit, ob. pauperiam dedit gr.2". Studijas pabaigė 1579 m. ir tų pačių metų rugpiūčio 17 d. vyskupo Wigando buvo ordinuotas kunigu. Nuo 1580 I 1 buvo tėvo padėjėju ir mokytoju Kaukėnuose. 1583 m. tėvui mirus, nuo 1583 m. liepos mėn. paveldėjo tėvo parapiją Kaukėnuose. Turėjo ginčų su savo parapiečiais ir 1586 I 14 prisiekė, kad jo parapiečiai nemoką jam tos dešimtinės, kurią mokėjo jo tėvui. Tilžės amtmonui buvo uždėta pareiga prižiūrėti, kad jam toji dešimtinė būtų mokama. Tiksli jo mirimo data nėra nustatyta. D. H. Arnoldtas nurodo, kad jis miręs apie 1613 m., G. Ostermejeris tiktai sako, kad jis gyvenęs ligi 1600 m., o gal ir ilgiau. Bet V. Falkenhahnas viename 1592 VIII 19 rašte jau rado Kaukėnuose kitą kunigą — Ambrozijų Hartwigą, nors pagal Kvantą Hartwigas buvęs į Kaukėnus paskirtas tiktai 1593 I 19. Viename 1593 I 4 rašte apie Rodūnionį kalbama jau kaip apie mirusį, kuris paliko našlę su vaikais ir brolį Enriką, su kuriuo našlė prieš tai turėjusi kažin kokius materialinius ginčus. Taigi Rodūnionis, greičiausia, mirė 1591 ar 1592 m. Nors Falkenhahnas ir konstatavo, kad 1600 m. Kaukėnų bažnyčios sąskaitos yra parašytos ranka, visai panašia į Rodūnionio jaunesniojo raštą, bet Falkenhahnas spėja, kad tas sąskaitas rašė Rodūnionio sūnus, kuris tuo laiku buvo Kaukėnuose mokytoju.

Raštai. **1) Gott hat Euangelium gegeben das wir werden from. Ischguldita per *Alexandra Rodoniu Jaunaghi* P. K. (Diews dawe Euangelia mums ant passigerinima...).**

15 penkiaeilių posmų giesmė, pirmą kartą išspausdinta 1612 m. Zengštako giesmyne p.85-86.

Pakartojo *J. Gerullis* Senieji lietuvių skaitymai 1927 p.203-205.

2) (1585 m. lapkričio mėn. pabaigoje ar gruodžio mėn. pradžioje iškoregavo 27 J. Bretkūno Biblijos vertimo puslapius).

V. Falkenhahnas jį pavadino Bretkūno Biblijos korektorium x_3.

3) (1590 m. dalyvavo Bretkūno postilės koregavime).

Dokumentai. 1) 1580 I 1 Tilžės arkivyskupo Moerlino raštas apie įvedimą Aleksandro Rodūnionio (Radonij) į Kaukėnų kunigo padėjėjo pareigas.

Išspausdino *V. Falkenhahn* J. Bretke 1941 p.280-281.

2) 1590 V 1 J. Bretkūno raštas jo rankraščių koregavimo reikalu.

Išspausdino *A. Bezzenberger* Mitteilungen d. Lit. Lit. Gesellschaft III 1893 p.122-123 ir *V. Falkenhahn* l.c. p.431-432.

Literatūra. *D. H. Arnoldt* Kurzgefasste Nachrichten von allen Predigern II 1777 p.147.

G. Ostermeyer Erste littauische Liedergeschichte 1793 p.259.

A. Bezzenberger Zur litauischen Literaturgeschichte — Mitteilungen d. Lit. Lit. Gesellschaft III (H.14 1889) p.122-123.

G. Erler Die Matrikel der Albertus Universitaet I 1910 p.53.

J. Gerullis Mažvydas 1922 p.XXXI-XXXII (vokiškajame leidime 1923 p.XXXV-XXXVI).

(") Senieji lietuvių skaitymai I 1927 p.203-204.

Vaclovas Biržiška Lietuviškų knygų istorijos bruožai 1930 p.45.

(") Lietuvių rašytojų kalendorius 1946 p.25.

(") Senųjų lietuviškų knygų istorija I 1953 p.104, 141.

E. Grigoleit Die Pfarrer von Kaukehmen bis 1800 — Archiv f. Sippenforschung X 1933 N.11 p.359.

V. Falkenhahn Der Uebersetzer Johannes Bretke 1941 p.280-281, 284, 431-432.

26. Jokūbas Morkūnas

Biografija. Gal jis buvo palikuonis Jono Markovičiaus, kuris 1510 V 1 minimas Vilniaus burmistru. Sulenkinta forma jis save vadino Markowicz, bet lietuviškai pats pasirašė Morkūnas. Ligi šiolei apie jį tiek tebuvo žinoma, kad jis buvo Vilniaus spaustuvininkas, kuris Vilniuje spausdino knygas nuo 1592 m. ligi 1609 m. (J. Łukaszewicz, Dzieje kościołów rašo, kad savo rankose turėjęs ir vieną knygą, 1583 m. išspausdintą Morkūno spaustuvėje, bet jo žinia atrodo abejotina). L. Abramowiczius (Cztery wieki drukarstwa) spėja, kad Morkūnas ne pats įsteigęs spaustuvę, bet išsinuomojęs iš Vilniaus evangelikų bažnyčios, ir kad ši spaustuvė buvusi sunaikinta 1611 m., kada Vilniuje buvo tikybinės riaušės. Z. Wywiałkowskis (Czcionkarnie) nurodo, kad Morkūnas spausdinęs knygas po Voliano ir kad jo spaustuvė 1594 m. buvusi atiduota Kristupui Volbromčikui, kuris 1598 m. ją pardavė Stanislovui Malachviejevičiui. Čia Wywiałkowskis spaustuvės darbininkus pavertė jos savininkais ir, be to, supainiojo Morkūno spaustuvę su Petkevičiaus spaustuve. Iš tikrųjų visą tą laiką spaustuvė buvo vieno Morkūno rankose. Pagaliau J. Bukowskis (Dzieje reformacyi) tvirtino, kad Morkūnas paveldėjęs Danieliaus iš Lęczycos spaustuvę, nors šis savo spaustuvės niekam nepardavė.

Kadangi viename Morkūno spaustuvės spaudinyje, išspausdintame 1605 m., spausdinimo vieta yra nurodyta "Zeymis" (vieni tai laiko Žeimis, kiti Seinais), o kitame spaudinyje, išspausdintame 1599 m., spausdinimo vieta yra nurodyta Sicinskio Upytėje, tai daug kas tarė (pvz. Bandtkie, Kraszewskis, Lukaszewiczius), jog Morkūnas buvęs keliaująs spaustuvininkas, kuris važinėjęs iš vieno reformatų didiko dvaro į kitą ir ten spausdinęs savo knygas. Bet tikrai jis visas savo knygas tespausdino Vilniuje, tik kartais spausdinimo vieta nurodydavo tą vietovę, kur buvo rezidencija to didiko, kuris davė lėšas knygai išspausdinti (pvz. 1605 m. "W Żeymach").

P. Gilewskio "Wykład katechizmu", išspausdinto 1605 m., prakalboje Morkūnas aiškiai pasisakė, kad jis spausdinęs ne tik svetimas knygas, bet ir savo parašytąsias, ir čia pat vadina save jau senyvu žmogumi. 1600 m. lietuviškoje postilėje, išspausdintoje Morkūno spaustuvėje Sofijos Mor-

kuvienės Vnučkienės lėšomis, vienoje vietoje yra padėtas parašas "Parwesdetojas tu S. Zodiu J.B.", o lotyniško paaukojimo Vnučkienei pabaigoje yra padėtas parašas "J.B.M.". Galima manyti, kad abudu parašai yra to paties asmens, kuris ir visą postilę, ar bent jos dalį, išvertė. Man atrodo, kad abidvi tos slapyraidės reiškia tą patį Jokūbą Morkūną. Tokią išvadą galima padaryti iš kelių faktų. 1583 X 23 Karaliaučiaus universitete vieną ir tą pačią dieną įsimatrikuliavo ir Jonas Albertas (Vaitiekus) Bilevičius ir greta jo "Jacobus Baltromieiwitz Litvanus". Tikriausiai, šis Jokūbas Baltramiejaitis buvo Bilevičiaus palydovas ar net globėjas jo studijų metu, nes anuo laiku, važiuodami į užsienius studijuoti, visi stambesniųjų didikų vaikai buvo lydimi tam tikrų globėjų-mentorių, ar preceptorių, kurie dažniausiai kartu su jais ir stodavo į universitetą. Bet šis Bilevičius, Žemaičių seniūno ir Šiauduvos tėvūno sūnus, jau kitais, 1584, metais buvo išrinktas liudytoju ir vykdytoju Sofijos Vnučkienės ir jos vyro Morkaus Vnučkos gausių užrašų įvairioms evangelikų bažnyčioms Lietuvoje. O ta pati Vnučkienė ypač globojo ir rėmė ir Morkūną. Iš to galima būtų padaryti išvadą, kad Bilevičiaus mentorius Karaliaučiuje Jokūbas Baltramiejaitis ir spaustuvininkas Jokūbas Morkūnas yra vienas ir tas pats asmuo, kuris postilėje vienoje vietoje pasirašė J.B., t.y. Jokūbas Baltramiejaitis, o kitoje vietoje J.B.M., t.y. Jokūbas Baltramiejaitis Morkūnas.

Iš to jau išeina, kad bent žymiausią postilės dalį išvertė pats Morkūnas. Tai, kad po 22 metų vadina save jau senyvu žmogumi ("w sędziwości moiej"), tai išvadai ir prielaidoms neprieštarauja, kadangi, važiuodamas su Bilevičium į Karaliaučių ir ten stodamas studentu, jis, greičiausia, jau nebuvo jaunas, nes globėjai paprastai būdavo renkami iš pagyvenusių žmonių. Galimas daiktas, kad Morkūnas Karaliaučiuje ne tiek studijavo universitete, kiek praktiškai dirbo kokioje spaustuvėje, norėdamas pramokti spaustuvininko darbo. Kaip tik tuo laiku Karaliaučius buvo tas artimiausias Vakarų Europos centras, iš kurio ėjo į Lietuvą knygų spausdinimo menas. Jau pirmas Vilniaus spaustuvininkas Skorina, sumanęs atnaujinti savo 1525 m. veikusią Vilniuje spaustuvę, vėliau keliavo į Karaliaučių ir iš ten parsivežė vieną spaustuvininką į Lietuvą. Vėliau, kada Mikalojus Radvila sumanė įkurti Lietuvos Brastoje spaustuvę, kunigaikštis Albrechtas buvo jam trejiems metams paskolinęs savo spaustuvininką iš Lyko Joną Maleckį. O tuo pačiu laiku, kaip ir Morkūnas, dirbę Vilniuje spaustuvininkai Saliamonas ir Ulrikas Sultzeriai buvo savo laiku taip pat įsimatrikuliavę Karaliaučiaus universitete studentais (Saliamonas 1594 m., o Ulrikas 1602 m.) ir, matyti, abudu ten studijavo spausdinimo techniką.

Iš to, kas pasakyta, išeina, kad Morkūnas buvo Baltramiejaus sūnųs, gal Morkaus vaikaitis (iš čia Morkūnas-Markovič), gimęs ne vėliau kaip 1550 m., o gal ir anksčiau, jei 1605 m. jis save vadino senyvu žmogumi. 1583 X 23 jis įsimatrikuliavo Karaliaučiaus universitete, bet galimas daiktas, kad jau 1584 m. jis kartu su Bilevičium grįžo į Lietuvą. Po to gal vėl kurį laiką studijavo ar mokytojavo kokio evangelikų didiko dvare, kol, vieno jų (gal tos pačios Vnučkienės) paremtas, įsteigė savo spaustuvę Vilniuje; Hoffmannas 1740 m. jį vadina Kristupo Radvilos spaustuvininku. Kaip ir daugumas to laiko spaustuvininkų, jis kartu vertėsi knygų įrišimu ir prekyba (užpirkdamas knygas Poznanėje); jis minimas pirmuoju žinomu Vilniaus knygrišiu. 1597 m. jis dirbo pas Ašmenos pakamarį Mikalojų Zenavičių — tą patį, kuris 1599 m. žuvo kautynėse ties Viedroša. Nėra žinios, koks jo buvo čia darbas, bet gal jis mokė jo sūnų Joną, kuris daug vėliau įsimatrikuliavo Leideno universitete. 1597 XII 18 jis, vadinamas Vilniaus knygrišiu ir Mikalojaus Zenavičiaus "dlužebnik", įteikė teismui skundą, kad Vilniaus jėzuitų kolegijos mokinys Jonas Nekrašas kėsinęsis jį nužudyti.

Morkūnas mirė po 1611 m., nes nuo to laiko jo vardas neužeinamas. Galimas daiktas, kad 1596 III 11 Pakruojaus dvarelio inventoriuje minimas bajoras Jonas Markovičius buvo vienas jo sūnų, kaip kad ir 1597 VII 15 įsimatrikuliavęs Altdorfo universitete "Johannes Marcouitius Lituanus", kuris 1598 V 4 įsimatrikuliavo ir Heidelbergo universitete, įsirašęs "Joannes Marcouizius Lituanus" ir ten buvęs teologijos studentu dar ir 1600 m.

Raštai. Postilla Lietuwiszka Tatay est Iżguldimas Prastas Ewangeliu ant kožnos Nedelios ir Szwentes per wisus metus Kurios pagal budą sena Bažniczioy Diewa est skaitomos. Nu isz nauia su didżiu perwezdeghimu est iżduota. Nokladu Jos Mili: Ponios Zophios paszuszwes Ponios Morkuwienes Wnuczkienies Marszalkienes K.J.M. Wilniuy Per Jokuba Morkuna tarna Kunigaykszczia Jo Milistos Pona Krisztafa Radiwila... 1600 p.15 nž. + 389 (379).

Mikalojaus Reyaus lenkų postilės vertimas. Evangelijų tekstai nėra savarankiškai išversti, bet Morkūno paimti iš 1579 m. Vilento evangelijų. Tą evangelijų atrankos darbą jis galėjo atlikti dar Karaliaučiuje begyvendamas. Nors knygoje ir yra pažymėta "isz nauia su didziu perwezdeghimu est iżduota", bet tai nėra naujas leidimas tos pačios postilės, tik čia pirmuoju leidimu palaikyta, greičiausia, Daukšos katalikų postilė, kurią ir išorės ši postilė primena: toks pats formatas, didumas ir net vinjetė antraštiniame lape. Kita vertus, pirmuoju leidimu galėjo būti palaikyta ir 1591 m. Bretkūno postilė, bet jos formatas yra du kartus mažesnis.

Be vietų su parašais *J.B.* ir *J.B.M.*, yra čia dar eiliuotas paaukojimas lenkų kalba, pasirašytas *J.K.L.*; tai, matyti, yra tas pats *Jan Kozakowicz Litwin*, kuris kitą eilėraštį išspausdino prie Reyaus postilės. Reikia manyti, kad, verčiant šią postilę, vienas Morkūno bendradarbių buvo ir Vidžių katechetas Albertas Striška, kuris kiek anksčiau buvo komandiruotas į Mažąją Lietuvą susipažinti su J. Bretkūno Biblijos vertimu.

Literatūra. *J. S. Bandtkie* Historja drukarń 1826.

A. Regenvolscius (*Węgierski*) Systema historico-chronologicum 1652 p.149.

J. D. Hoffmann De Typographiis in Regno Poloniae et Magno Ducatu Lithuaniae 1790 p.43, 49-50.

J. Łukaszewicz Dzieje kościołów wyznania helweckiego w Litwie II 1843 p.187-188.

Ludwik z Pokiewia (*L. A. Jucevičius*) Litwa 1846.

A. Bezzenberger Beitraege zur Geschichte der litauischen Sprache 1877 p.XXI-XXII.

(") Die litauische Literatur — Die Kultur der Gegenwart I 9 1908 p.361.

J. Bukowski Dzieje Reformacyi w Polsce I 183 p. I 1883 p.458.

J. Końcewicz (*Koncevičius*) Zur litauischen Bibliographie — Mitteilungen der Lit. Lit. Gesellschaft I 1883 p.160.

Żegota Wywiałkowski Czcionkarnie istniejące w dzielnicach ziem polskich 1884 p.9, 10.

G. Toepke Die Matrikel der Universitaet Heidelberg II 1886 p.192.

M. Stankiewicz (*Stankevičius*) Bibliografia litewska II 1889 p.23-24.

A. Brueckner Der litauisch-polnische Catechismus — Archiv f. slav. Philologie XIII 1891 p.557.

(") Mikolaj Rey 1905 p.412-415.

(") Z teki bibliograficznej — Pamiętnik Literacki III. 1904 p.84.

J. Sembritzki Die polnischen Reformirten und Unitarier in Preusen 1893 p.192.

E. Volter (*Volteris*) Obrazcy inorodčeskoj pečati p.15-16.

(") — Mitteilungen d. Lit. Lit. Gesellschaft II 1883 p.23.

(") Lietuviška chrestomatija II 1904 p.464-470.

Akty Vilenskoj Komisiii XX 1893 p.124.

Litovskaja Metrika T. I 1903 p.10-15.

G. Erler Die Matrikel der Albertus Universitaet zu Koenigsberg I 1910 p.81.

(*H. Merczyng*) Monumenta Reformationis I 1 1911 p.100-112.

E. Steinmeyer Die Matrikel der Universitaet Altdorf I 1912 p.81.

B. Grużewski Kościół ewangelicki w Kielmach 1912 p.122, 181.

E. Hermann Die Entwicklung der litauischen Konjunktionalsaetze 1912 p.38-40.

(") Litauische Studien 1926 p.28-29, 127-130, 176-177, 196, 356-357, 396, 401-402.

L. Abramowicz Cztery wieki drukarstwa w Wilnie 1925 p.49-50, 55-58.

Mykolas Biržiška Mūsų raštų istorija I [2]1925 p.27.

(") Rinktiniai mūsų senovės raštai 1927 p.40-45.

J. Gerullis Herkunft der Dative Sing. der *i*-Staemme im Baltischen — Archiv f. slav. Philologie XXXVIII H.1/2 1922 p.56, 61.

(") Senieji lietuvių skaitymai I 1927 p.156-168.

Erich Kraemer Die Sprache der Postilla Lietuwiszka vom Jahre 1600. Leipzig 1927 p.27.

J. Rodziewiczówna Cech introligatorski w Wilnie 1929 p.6.

Vaclovas Biržiška Lietuviškų knygų istorijos bruožai 1930 p.91-92.

(") Lietuvių rašytojų kalendorius 1946 p.25.

(") Senųjų lietuviškų knygų istorija 1 1953 p.133; II 1957 p.13-16, 23, 164.

E. Fraenkel Syntax der litauischen Postpositionen 1929 p.225.

(") Zur Geschichte der pronominalen Flexion im Indogermanischen und Litauischen — Ztschr. f. vergl. Sprachforschung XVI 1929 p.265.

(") Sprachliche Untersuchung des Katechismus von 1598. 1947 p.9, 49, 55, 88, 120.

Katalog pokazu zabytków synodu w Wilnie 1926 p.40-41.

P. Skardžius Die slavischen Lehnwoerter im Altlitauischen — Tauta ir Žodis VII 1931 p.27 ir kt.

F. Specht Lituanica (II. Die Flexion d. idg. *e*-Staemme und der Dative Singularis) — Ztschr. f. vergl. Sprachforschung LVII 1930 p.294-295; LXIII 1936 p.82, 87, 88.

(") Die Flexion der *n*-Staemme im Baltisch-Slavischen — Ztschr. f. vergl. Sprachforschung LIX 1932 p.235, 236, 271, 272.

(") Zur Endung der 2. Pluralis im Litauischen — Archivum Philologicum II 1931 p.49, 55.

(") Die Geschichte der Verbalklasse auf ē — Ztschr. f. vergl. Sprachforschung LXII 1935 p.85.

(") (Arumaa darbo recenzija) — Ztschr. f. slav. Philologie XII 1935 p.201, 206, 213-217.

J. Czarnecki (*Turkowski*) Rzut oka na historję książki Wileńskiej 1932 p.22, 26.

P. Arumaa Untersuchungen zur Geschichte der litauischen Personalpronomina 1933 p.27, 30-31, 33, 44-46, 49, 77, 84-85, 92, 127, 130, 150-152, 155-156, 158-161, 174-175, 179-181.

K. Jablonskis Istorijos archyvas I 1934 p.410[2].

A. Šapoka Čičinskis — Lietuviškoji Enciklopedija V 1937 p.1141; Lietuvių Enciklopedija IV 1954 p.180-181.

Z. *Ivinskis* Die Druckerei der Jesuiten in Vilnius — Commentationes Balticae I 1953 p.37.

L. Gineitis Jokūbas Morkūnas — Lietuvių literatūros istorija I 1957 p.154.

27. Albertas Striška

Biografija. Pagal Kojelavičių (Compendium p.215-216), Striškos buvo kilę iš Daugėlų. Vienas gavusio Horodlės seime Zadoros ženklą Trakų vaivados Havnulionio sūnus Jonas, pasižymėjęs 1432 m. Ukmergės kautynėse, gavo Daugėlos pavardę. Jis turėjęs keturis sūnus, kurių vienas, Gaurilius Kuronios ar Kutosius, turėjo sūnų Joną Strišką. Iš šio sūnaus Stanislovo prasidėjo Daugėlų-Striškų šeima, iš kurios Kojelavičius mini Upytės pataurininkį Kristupą ir Jurgį. 1567 m. Lietuvos kariuomenės sąrašas mini Andrių Strišką, kuris, stodamas su Merkinės vėliava, iš Seinų (Seen) ir Beržininkų statė du arklius. 1585 m. Kristupas Striška pasirašo liudininku Kristupo Radvilo užrašų Biržų miesto ir evangelikų bažnyčios naudai. 1594 m. raštininkas Grigas Striška dalyvavo sudarant Bielicos (Minsko vaivadijoje) inventorių. Kristupo Radvilos "tarnas" Jonas Daugėla Striška 1619 m. iš Kristinos Malatestienės už 100 lietuviškų grašių kapų atpirko teisę valdyti Biržų Astravą. Dar vienas Kristupas Daugėla Striška 1651 XII 5 dalyvavo Kėdainių evangelikų sinode, 1653 m. Vilniaus provinciniame sinode. Jis 1655 m. pasireiškė griežtu Jonušo Radvilos šalininku. Matyti, kad visi tie Striškos buvo iš vienos šeimos kilę, tik šiuo tarpu neaišku, kokie jų buvo savitarpio giminystės saitai ir kokie saitai su Vidžių evangelikų katechetu Albertu Striška. Taip pat aišku, kad tiek anie Striškos, tiek ir Albertas buvo visi evangelikai reformatai. Vidžius buvo užėmęs Vilniaus vyskupas Vaitiekus. Gal dėl tų bylų su vyskupu jie ir virto reformacijos šalininkais.

Apie Albertą Strišką iš jo gyvenimo Didžiojoj Lietuvoje tiek težinoma, kad buvo Stanislovo Naruševičiaus dvariškis ir Vidžių katechetas (Vidžiai jau 1511 m. buvo vadinami Povilo ir Jono Naruševičių "otčiznoe imenie"). Apie tą Naruševičių žinoma, kad jis 1555 m. buvo įsimatrikuliavęs Jenos universitete. Jis buvo sūnus ano 1511 m. Povilo ir brolis Mikalojaus ir Povilo. 1562-1582 m. jis buvo Vilniaus tėvūnas. Į Mažąją Lietuvą Striška atvyko, greičiausiai, 1577 m. vasarą, lydėdamas atvykusius į Karaliaučių ir čia 1577 VI 21 įsimatrikuliavusius Didžiosios Lietuvos Kunigaikštijos paiždininkio ir Žemaitijos kasteliono Mikalojaus Naruševičiaus sūnus — brolius Kristupą, Joną ir Povilą. Tačiau Lietuvos evan-

gelikų Naruševičių siunčiamas ne tų jaunųjų Naruševičių globoti, bet visai kitu reikalu, jis nestojo kartu su jais į universitetą, bet tais pačiais 1577 metais vien tiktai Alberto vardu (pavardė dar nebuvo minima) nuvyko į Labguvą pas Joną Bretkūną ir ten stojo pradžios mokyklos mokytoju ir kantorium. Kaip ilgai jis čia gyveno, tiksliai negalima būtų pasakyti; bet jau iš to fakto, kad jis savo parašą Biblijoje padėjo VIII tome, o tą tomą Bretkūnas buvo užbaigęs versti 1580 m. kovo mėnesį, savaime aišku, kad bent 1580 m. Striška Labguvoje gyveno, nors galimas daiktas, kad jis laukė ir viso vertimo pabaigos, o tai Bretkūnas tebuvo užbaigęs 1590 m. spalio mėn. 27 d. Bet už 1580 m. Striškos buvimo Labguvoje ribą kalba ir tai, kad ir visi trys broliai Naruševičiai studijavo Karaliaučiaus universitete ligi 1580 m. Tų metų sausio 3 d. Povilas Naruševičius jau įsimatrikuliavo Ingolstadto universitete, o Kristupas ir Jonas Naruševičiai 1580 spalio 3 d. įsimatrikuliavo Altdorfo universitete (1581 XII 13 Kristupas išsikėlė iš Altdorfo į Ingolstadto universitetą). Tai ar tik Striška ir nelydėjo jų toliau į Altdorfą ir Ingolstadtą?

Prieš išvykdamas iš Labguvos, Striška peržiūrėjo visą Bretkūno išverstą Naująjį Testamentą, kurį Bretkūnas pabaigė versti 1580 V 14 (jis sudarė visos Biblijos VII ir VIII tomą), bet tiesiogiai Striškos įneštų pataisų Bretkūno rankraštyje nerandame. Vienoje vietoje, būtent, Danieliaus knygose, yra pataisa, padaryta panašiu į Striškos raštu. Bet V. Falkenhahnui pavyko išaiškinti, kad tą pataisą padarė Danielis Gallus-Gaidys; o ir padaryta ji ne Naujame Testamente, kurį Striška pats pasisako peržiūrėjęs, bet Senajame. Kita vertus, jam kartu su Bretkūnu gyvenant, nebuvo ir prasmės atskirai rankraštį taisyti, jei Bretkūnas turėjo galimumo kas dieną su juo pasitarti dėl tų vertimų vietų, kurios jam galėjo kokių abejonių kelti. Priešingai V. Falkenhahno teigimui, galima tarti, kad Striškos įtaka Bretkūno vertimo kalbai buvo daug didesnė, negu kitų Biblijos korektorių-taisytojų, ir galimas daiktas, kad tie visi slavizmai, kurių taip gausu Bretkūno Biblijos vertime, pateko čia ne per Jomantą ar kitus Mažosios Lietuvos kunigus, bet tiesiog per Strišką.

Naujojo Testamento pabaigoje (tomas VIII, p.237v) Striška padėjo tokį parašą: Ego Albertus Strischka Catechista widzensis in districtu Magnifici Domini Stanislai Naruschewic Magni Procuratoris Vilnensis, testor hoc meo proprio chyrographo me versionem Noui Testamenti Reuerendi viri Joannis Bretkij Pastoris in Labia approbare. Et cum hactenus nulla prorsus scripta in nostra lingua lituanica edita sunt non dubito quin haec versio Ecclesiae lituanicae si ederetur magnum fructum sit allatura". Tai, kad jis rašo "nostra lingua lituanica", o ne "ea lingua lituanica" ar

kaip kitaip, aiškiai rodo, kad Striška laikė save ne gudu, kaip taria Falkenhahnas, bet lietuviu. Jo aprobatos atsiradimas šiame rankraštyje gali būti šiuo būdu išaiškintas: tariant, kad jis Bretkūno Biblijos rankraščio nekoregavo, bet tik asmeniškai jam duodavo kalbinių patarimų, paprasto katecheto, kuriam Mažojoje Lietuvoje atitikdavo precentorius ar kantorius, aprobata niekam negalėjo būti autoritetinga ir negalėjo turėti jokios įtakos tų organų, nuo kurių priklausė nutarimas, ar Bibliją spausdinti ar ne, sprendimui. Bet žodžiai "Ecclesiae lituanicae magnum fructum sit allatura" aiškiai sako, kad čia kalbama apie šio vertimo tinkamumą Didžiosios Lietuvos evangelikams reformatams, kurie, matyti, ir buvo Striškai pavedę ištirti, ar Bretkūno vertimas ir jiems tiksiąs. Greičiausia, iš paties Striškos jie ir buvo girdėję apie tą vertimą, nes, Striškai atvykus į Karaliaučių, Bretkūnas savo vertimo dar nebuvo pradėjęs. Kita vertus, ir pats Bretkūnas buvo susirūpinęs tuo, kad knyga, jei ji bus išspausdinta, būtų platinama ir Didžiojoje Lietuvoje, ir tat gal būtų galėję paveikti ir Mažosios Lietuvos valdžios nusistatymą Biblijos spausdinimo reikalu. Tačiau, jei tokie sumetimai veikė Bretkūną, tai vis dėl to Striškos aprobata padėties nepakeitė, ir Biblija nebuvo išspausdinta.

Nuo to aprobatos įrašymo Striška pranyksta iš mūsų horizonto, ir jokių žinių šiuo tarpu apie jį nesurasta. Kaip jau buvo sakyta, galimas daiktas, kad jis 1580 ir 1581 m. lydėjo Naruševičius jų kelionėse po vokiečių universitetus, o paskiau, greičiausia, grįžo į tuos pačius Vidžius. Galimas daiktas, kad jis dalyvavo ruošiant 1599 m. lenkiškai lietuvišką evangelikų katekizmą ir 1600 m. postilę, bet pačiose tose knygose ligi šiol jo dalyvavimo pėdsakų neužtikta.

Raštai. **(Bendradarbiavo su Bretkūnu, šiam verčiant į lietuvių kalbą Bibliją).**

Literatūra. *L. Rhesa* **Geschichte der litthauischen Bibel 1816 p.13 (Striškos įrašo tekstas).**

J. Łukaszewicz **Historya Kościołów wyznania helweckiego w Litwie II 1843 p.264.**

E. Tyszkiewicz **Birže 1869 p.149.**

A. Bezzenberger **Beitraege zur Geschichte der litauischen Sprache 1877 p.X.**

Akty Vilenskoj Archeografičeskoj Komissii XIV 1887 p.567.

A. Boniecki **Poczet rodów W.X. Lit. 1887 p.200-201.**

W. Kojałowicz **Herbarz tak zwany Compendium 1897 p.215-216.**

G. Erler **Die Matrikel der Albertus Universitaet I 1910 p.63-64.**

Monumenta Reformationis I 1 1911 p.135.

Litovskaja Metrika 1 3. Perepisi vojska Litovskago 1915 p.166.

(") Č. III. Kniga publičnych del. T. I 1914 p.1356.

P. Rūškys Biržų pilis — Mūsų Senovė I 1 1921 p.166.

J. Gerullis Senieji lietuvių skaitymai I 1927 p.96 (pakartotas Striškos įrašas).

Th. Lockemann-F. Schneider Die Matrikel der Akademie zu Jena 1548-1557. Zwickau 1927 p.54.

Vaclovas Biržiška Lietuviškų knygų istorijos bruožai I 1930 p.63.

(") Lietuvių rašytojų kalendorius 1946 p.25.

(") Senųjų lietuviškų knygų istorija I 1953 p.137, 139, 142; II 1957 p.10, 12, 15, 161.

V. Falkenhahn Der Uebersetzer Johannes Bretke 1941 p.171, 172, 231, 247, 385, 395-396, Abb.76 (Striškos aprobatos fotokopija).

28. Mykolas Sapūnas

Biografija. Jo pavardė buvo rašoma Sappuhn ar net ir Sabbuhn. Gimė Barštyne apie 1553 m. 1576 m. pavasario semestre stojo į Karaliaučiaus universitetą, kur įsimatrikuliuojant buvo įrašytas "Michael Sepanus Bartensteinensis". 1579 m. buvo paskirtas naujai įkurtos Žydkiemio parapijos pirmuoju kunigu dar tuo laiku, kada čia nė bažnyčios nebuvo ir pamaldos buvo atliekamos privatiniuose namuose. 1586 m. buvo iškeltas taip pat pirmuoju naujai įsteigtos Kusų parapijos kunigu, o 1594 m. mirus kunigui Mikalojui Blotnui, buvo iškeltas į jo vietą Pilupėnuose, kur buvo kunigu ligi savo mirties, 1630 m.

Turėjo sūnus Kristupą, Dovydą, 1609 XI 11 įsimatrikuliavusį Karaliaučiaus universitete (Pillopenensis Lithuanus), ir Mykolą, ten pat įsimatrikuliavisį 1624 VI 20 (Michael Sappuhn Pillupenensis).

Raštai. Yszguldimas Evangeliv per wissus Mettus 1573 I p.300; II p.302. Vadinamosios Wolfenbuettelio postilės rankraštis, kurio įrišime yra įspausta J. Bylaukio pavardė, o antraštiniame lape yra padėtas Mykolo Sapūno vardas. Kai kas laikė Sapūną to rankraščio autorium, bet jo parašymo metu (prieš 1573 m., nes šis tėra tik nuorašas) Sapūnas nė savo studijų nebuvo pradėjęs. Gerulis laikė Sapūną tik rankraščio savininku, gavusiu rankraštį iš Bylaukio, bet V. Falkenhahnas iš rankos rašto lyginimo nustatė, kad rankraščio dalis yra Sapūno ranka nurašyta.

Literatūra. *F. Pastenazzi* Kurzgefasste historische Nachrichten 1757 p.47.
D. H. Arnoldt Kurzgefasste Nachrichten von allen Predigern II 1777 p.98, 121, 124.

A. Harnoch Chronik und Statistik der evangelischen Kirchen 1890 p. 334.

J. Schnaubert Statistische Beschreibung des Kreises Pillkallen 1894 p.98-99.

V. Gaigalaitis Eine litauische Handschrift aus d. J. 1573 — Mitteilungen d. Lit. Lit. Gesellschaft IV 1899 (H.22 1897) p.416-418.

(") Die Wolfenbuetteler Postillenhandschrit — Mitteilungen d. Lit. Lit. Gesellschaft V 1911 (H.25 1900 p.1-57, H.26 1901 p.117-165, H.27/28 1903 p.231-247).

G. Erler Die Matrikel d. Albertus Universitaet I 1910 p.64, 190, 281.

J. B. Klaipėdiškis (*A. Bruožis*) Prūsų lietuvių raštija 1913 p.43.

E. Hermann Litauische Studien 1926 p.16, 84, 103, 108-110, 171-172, 187-188, 223, 393, 394, 400-401.

J. Gerullis Senieji lietuvių skaitymai I 1927 p.40.

Vaclovas Biržiška Lietuviškų knygų istorijos bruožai I 1930 p.59.

(") Lietuvių rašytojų kalendorius 1946 p.25.

(") Senųjų lietuviškų knygų istorija I 1953 p.130-131; II 1957 p.30, 161.

J. Bertoleit Die Reformation unter d. preussischen Litauern I.—Jahrbuch der Synodalkommission 1932 p.36.

V. Falkenhahn Der Uebersetzer Johannes Bretke 1941 p.23, 240 (ir Abb. 70, 71 — Sapūno rankos rašto fotokopijos).

29. Patroklas Velveris

Biografija. Kilęs iš Westfalijos. 1575 m. įsimatrikuliavo Karaliaučiaus universitete, čia įrašytas "Patroclus Velvetius Rusatensis Westphalus, alumnus", taigi gimęs 1555 m.

1577-1593 XI buvo pradžioje precentorium, paskiau kunigu Kraupiške. 1588 m. buvo jam priskirtas padėjėjas — mokytojas, kuris jį pavadavo mokykloje. 1593 XI 28 buvo perkeltas į Tilžę lietuvių bažnyčios kunigu ir vokiečių bažnyčios diakonu. Mirė Tilžėje 1598 m. M. Lilienthalis vietoj Tilžės nurodo jį buvus 1593 - 1598 m. Karaliaučiaus diakonu.

Raštai. 1) (Kartu su J. Bylaukiu ir M. Sapūnu buvo vienas vadinamosios 1573 m. Wolfenbuettelio postilės nurašinėtojų).

Velverio dalyvavimą šiame darbe nustatė V. Falkenhahnas, lygindamas jo rankos raštą su postilės teksto raštu.

2) (Visai galimas daiktas, kad jis buvo ir vienas Bretkūno Biblijos vertimo korektorių, nors tiesioginių jo pataisų pačiame Biblijos rankraštyje neužtikta).

Literatūra. *J. Ch. Teubner* Beschreibung der Stadt Tilsit—Erleutertes Preussen 1727 IV St. p.631.

M. Lilienthal Kurtzgefasste Historie d. Koenigsbergischen Akademie — Erleutertes Preussen St. XLV 1727 p.631.

D. H. Arnoldt Kurzgefasste Nachrichten von allen Predigern II 1777 p.126.

A. Harnoch Chronik und Statistik der evangelischen Kirchen 1890 p.1342.

G. Erler Die Matrikel der Albertus Universitaet I 1910 p.61.

E. Hermann Litauische Studien 1926 p.16, 84, 103, 108-110, 171-172, 187-188, 223, 393, 394, 400-401.

V. Falkenhahn Der Uebersetzer Johannes Bretke 1941 p.70, 72, 240, 286, 299, 320, 369, 372 (p. 70-72 Velverio parašo fotokopija).

Vaclovas Biržiška Lietuvių rašytojų kalendorius 1946 p.25.

(") Senųjų lietuviškų knygų istorija I 1953 p.131, 138; II 1957 p.161.

30. Jonas Gedkantas

Biografija. Tomo Gedkanto sūnus. Gimė 1556 m. Širvintoje. 1578 IV 4 įsimatrikuliavo Karaliaučiaus universitete (Johannes Gedkantus Schirwintensis), bet čia studijavo trumpai, nes vėliau savo tarnybos pradžią jis skaitė nuo tų pačių 1578 m. V. Falkenhahnas spėja, kad, tik į universitetą stojęs, jis tuoj išlaikė kunigo egzaminus ir buvo tuojau paskirtas į vietą kunigu. Bet jis 1578 m. buvo paskirtas į Širvintą dar ne kunigu, bet precentorium, nes dar 1579 m. čia kunigu buvo Martynas Heidmanas ir tik po Heidmano, taigi maždaug nuo 1580 m., Gedkantas buvo paskirtas Širvintos kunigu. Čia jis buvo ligi 1592 m. pabaigos, kada iš Širvintos jis buvo iškeltas į Viešvilę. 1600 XII 22 iš Viešvilės jis buvo paskirtas į Ragainę; bet ilgai nenorėjo ten vykti, ir tik savo vyresnybės spiriamas apie 1601 m. vidurį ten nuvyko, savo vietoje palikęs Zachariją Blotną jaunesnįjį, kuriam jis norėjęs užleisti Ragainę.

1602 m. Ragainėje mirė maru jo žmona ir beveik visi jo vaikai. 1603 m. jis buvo kviečiamas lietuvių kunigu į Karaliaučių, į mirusio J. Bretkūno vietą, bet nesutiko. Greitai po to jis vedė antrą kartą ir iš antrosios žmonos turėjo dar keturis vaikus. 1612 m. buvo pakeltas arkipresbiteriu.

1618 m. pradžioje jis gavo apopleksijos smūgį. Jam ilgesnį laiką nepasveikstant, nuo 1618 m. kovo mėn. pabaigos ar balandžio mėn. pradžios į jo vietą Ragainėje buvo paskirtas Jurgis Beselmanas, o Gedkantui buvo paskirta nedidelė pensija. Jis buvo gyvas dar 1619 m., bet, greičiausia, tais pačiais metais ir mirė. Jo sūnus Pridrikis, vėliau išgarsėjęs karo inžinierium ir tvirtovių statytoju, buvo ir su lietuvių literatūra susijęs; paliko vieną lietuvišką pasaulietinio turinio eilėraštį. Duktė Barbora 1642 m. ištekėjo už kunigo Jono Lobelio, Burhardto brolio.

Raštai. (1592 m. buvo vienas iš veikliųjų Bretkūno Biblijos lietuviško vertimo korektorių — vertimo taisytojų).

Gedkantas taisė Morkaus ir Motiejaus evangelijas, kur įnešė 22 pataisas. V. Falkenhahno vadinamas korektorium x_7.

Dokumentai. 1) 1592 IX 20 ir IX 22 raštai, kuriais jam ir kitiems pavedama Bretkūno Biblijos korektūra.

Ištraukų duoda *V. Falkenhahn* J. Bretke p.358.

2) 1522 X 10 Gedkanto ir kitų raštas tos korektūros klausimais.
Ištraukų duoda *V. Falkenhahn* l.c. p.115, 353-354.
3) 1592 XI 12 Weisso ir kitų laiškas tuo pačiu reikalu.
Išspausdino *V. Falkenhahn* l.c. p.432-435.
4) 1593 V 18 Bretkūno laiškas Biblijos koregavimo reikalu.
Išspausdino *V. Falkenhahn* l.c. p.435-437.
5) 1600 XII 9 J. Ottero laiškas Gedkanto išsikėlimo į Ragainę reikalu.
Ištraukų duoda *V. Falkenhahn* l.c. p.360-361.
6) 1600 I Zacharijo Blotno laiškas Viešvilės parapijos paėmimo reikalu.
Ištraukų duoda *V. Falkenhahn* l.c. p.360.
7) 1601 I 22 Gedkanto laiškas, kuriame jis praneša atsisakąs važiuoti į Ragainę.
Ištraukų duoda *V. Falkenhahn* l.c. p.361.
8) 1601 II 4 Moerlino laiškas Gedkanto perkėlimo reikalu.
Ištraukų duoda *V. Falkenhahn* l.c. p.361.
9) 1601 III Zacharijo Blotno vyresniojo laiškas tuo pačiu reikalu.
Ištraukų duoda *V. Falkenhahn* l.c. p.360.
10) 1603 VIII 4 Gedkanto laiškas, kuriame jis praneša nesutinkąs vykti į Karaliaučių mirusio Bretkūno vietos užimti.
Ištraukų duoda *V. Falkenhahn* l.c. p.360-361.
11) 1618 I 31 konsistorijos raštas Gedkanto pavadavimo Ragainėje reikalu.
Ištraukų duoda *V. Falkenhahn* l.c. p.364-365.
12-14) 1618 II 15, III 14 ir IV 23 trys A. Wendto laiškai tuo pačiu reikalu.
Ištraukų duoda *V. Falkenhahn* l.c. p.356, 358, 365-366, 368.

Literatūra. *D. H. Arnoldt* Kurzgefasste Nachrichten von allen Predigern II 1777 p.130.
J. Schnaubert Statistische Beschreibung des Kreises Pilkallen 1894 p.101.
A. Faerber Geschichte der Kirchengemeinde Schirwindt 1906 p.18, 217.
G. Erler Die Matrikel der Albertus Universitaet I 1910 p.65.
Vaclovas Biržiška Giedkantas Jonas — Lietuviškoji Enciklopedija VIII 1939 p.1142*.
(") Lietuvių rašytojų kalendorius 1946 p.25.
(") Senųjų lietuviškų knygų istorija I 1953 p.138; II 1957 p.88.
V. Falkenhahn Der Uebersetzer Johannes Bretke 1941 p.114, 117, 133, 136, 168, 172, 232, 265, 353-367, 376, 410, 434 (rankraščio fotokopijos Abb.20, 27, 35, 58-64, 75).

*) Šiuo straipsniu pasiremta: Gedkantas... 2. Jonas — Lietuvių Enciklopedija VII 1956 p.77. — *M. B-ka.*

31. Zacharijas Blotnas vyresnysis

Biografija. Gimė apie 1556 m. Klaipėdoje. Kunigo Mikalojaus Blotno vyresniojo sūnus. Kadangi tėvas buvo kilęs iš Didžiosios Lietuvos, tai V. Falkenhahnas (kaip ir J. Gerulis dėl jo tėvo) taria, kad jo pavardė buvusi Purvinis; tačiau XVI a. Lietuvoje dar neversta pavardžių iš lietuvių kalbos į lenkų.

Zacharijas augo ir pradžios mokslą įgijo Pilupėnuose, kur nuo 1557 m. jo tėvas buvo kunigu. 1573 II 4 tėvas, pats "honoris causa" įsirašydamas į Karaliaučiaus universitetą, kartu įmatrikuliavo ir savo sūnus Zachariją ir Joną; trečias sūnus, Mikalojus jaunesnysis, įsimatrikuliavo 1577 X 2 dar "minorennis" pavadinimu.

Universitetą pabaigęs, Zacharijas 1576 m. buvo paskirtas lietuvių kunigu į Tilžę ir kartu (ligi 1592 m.) buvo ir Tilžės vokiečių diakonu. 1576 m. vedė. Nuo 1585 m. dalyvavo visuose darbuose, susijusiuose su Bretkūno Biblijos ir postilės redagavimu ir koregavimu.

Turėjo sūnus Zachariją, Joną, Jeremiją ir Simaną. Vaikams paaugus, turėjo daug rūpesčių, kol juos ant kojų pastatė. Mirė Tilžėje 1602 m. spalio mėn.

Raštai. 1) *Zacharijas Blothno* Lietuwos Klibons Tilszeje — Skaititoiop — Zemczuga Theologischka (Margarita Theologica) (Karaliauczui 1600) p.5-21 nž.

Lietuviška Blotno prakalba prie *Vaišnoro* Zemczugos Theologischkos. Pakartojo *J. Gerullis* Senieji lietuvių skaitymai I 1927 p.172-175. Plačią ištrauką, vokiškai verstą, išspausdino *V. Falkenhahn* Bretke 1941 p.272-273.

2) (Nuo 1585 m. dalyvavo Bretkūno Biblijos koregavime).

Tiesiogiai iš Bretkūno gavo perkoreguoti Tobijo knygos 27 puslapius, čia įnešdamas 201 pataisą. V. Falkenhahnas jį vadina korektorium x_2."Tobith" knygos pabaigoje Blotnas padėjo ir savo parašą "Hujc Lithuanico Tobiae limam adhibuit Zacharijas Blothno Tilsensis Diacon. 1585."

3) (Dalyvavo 1590 V Ragainės konferencijoje Bretkūno postilei koreguoti).

Dokumentai. 1) 1586 VIII 4 Tilžės magistrato raštas kunigaikščiui apie Tilžės mokyklą ir apie Blotną.

Ištraukų duoda *V. Falkenhahn* J. Bretke 1941 p.271-272.

2) 1590 V Blotno ir kitų šaukimas į Ragainę Bretkūno Biblijos peržiūrėti.

Ištraukų duoda *V. Falkenhahn* l.c. p.102-103, 250.

3) 1590 V 7 Blotno laiškas Tilžės magistratui materialiniais reikalais.

Ištraukų duoda *V. Falkenhahn* l.c. p.267-268.

4) 1590 V 11 Bretkūno laiškas kunigaikščiui Biblijai peržiūrėti korektorių, jų tarpe ir Blotno, paskyrimo reikalu.

Išspausdino *A. Bezzenberger* Mitteilungen d. Lit. Lit. Gesellschaft III 1893 (H. 14 1889) p.122-123 ir *V. Falkenhahn* l.c. p.431-432.

5) 1590 V ir kitų Ragainės konferencijos dalyvių laiškas postilės koregavimo reikalu.

Ištraukų duoda *V. Falkenhahn* l.c. p.171.

6) 1590 V keli Blotno laiškai Tilžės magistratui materialiniais reikalais.

Ištraukų duoda *V. Falkenhahn* l.c. p.256, 264, 266-268.

7) 1590 VII 1 Blotno ir kitų laiškas dėl Ragainės konferencijos išdavų.

Ištraukų duoda *V. Falkenhahn* l.c. p.267.

8) 1591 II J. Moerlino laiškas kunigaikščiui, tarp kito ko, ir Blotno reikalais.

Ištraukų duoda *V. Falkenhahn* l.c. p.264-265, 268-269.

9) 1591 II 23 kunigaikščio atsakymas Moerlinui.

Ištraukų duoda *V. Falkenhahn* l.c. p.269-270.

10) 1600 m. Blotno laiškas.

Ištraukų duoda *V. Falkenhahn* l.c. p.311.

11) 1601 I 21 sūnaus ranka rašytas Z. Blotno laiškas į Ragainę J. Otterui sūnaus kandidatūros reikalu.

Ištraukų duoda *V. Falkenhahn* l.c. p.273.

12) 1601 II 21 Ottero atsakymas Blotnui.

Ištraukų duoda *V. Falkenhahn* l.c. p.273.

13-14) 1601 II du J. Moerlino laiškai Otterui tuo pačiu reikalu.

Ištraukų duoda *V. Falkenhahn* l.c. p.273, 405.

15) 1601 III Blotno padėkos laiškas kunigaikščiui už leidimą sūnui sakyti bandomąjį pamokslą Ragainėje.

Ištraukų duoda *V. Falkenhahn* l.c. p.260, 261.

16) 1601 VI 4 Tilžės hauptmano Kitlitzo laiškas kunigaikščiui apie Blotno sūnų sukeltas muštynes.

Ištraukų duoda *V. Falkenhahn* l.c. p.467-468.

17) 1601 VIII 1 Zacharijo Blotno padėkos laiškas kunigaikščiui už neatidavimą sūnaus konsistorijos teismui.

Ištraukų duoda *V. Falkenhahn* l.c. p.468.

18) 1601 VIII 20 Zacharijo Blotno laiškas sūnaus reikalu, kur kartu minima ir Tilžės mokyklos netvarka.

Ištraukų duoda *V. Falkenhahn* l.c. p.468.

Literatūra. L. Rhesa Geschichte der litthauischen Bibel 1816 p.14 (prierašas).

J. Ch. Teubner Beschreibung der Stadt Tilsit — Erleutertes Preussen IV St. 45 1727 p.631.

D. H. Arnoldt Kurzgefasste Nachrichten von allen Predigern II 1877 p.141.

A. Bezzenberger Beitraege zur Geschichte der litauischen Sprache 1877 p.IX-X.

(") Ueber das aelteste Album d. hiesigen Universitaet — Sitzungsberichte d. Altertumsgesellschaft Prussia XVIII 1892 p.27.

(") Zur litauischen Literatur — Mitteilungen d. Lit. Lit. Gesellschaft III 1893 p.121-127.

G. Erler Die Matrikel d. Albertus Universitaet I 1910 p.52-64.

F. Koch Nachkommen des Joachim Moerlin — Altpr. Monatsschrift XLVIII 1911 p.481.

J. Kopp Geschichte d. Landkreises Tilsit 1918 p.202.

E. Hermann Bemerkungen zum altlitauischen Schrifttum — Nachr. d. Goetting. Gesellschaft d. Wissenschaften, Phil.-hist. Klasse 1923 H. 2 1924 p.115-116.

J. Gerullis Senieji lietuvių skaitymai I 1927 p.172-175.

Vaclovas Biržiška Lietuviškų knygų istorijos bruožai I 1930 p.61, 63, 64, 129.

(") Blotno Zacharijas — Lietuviškoji Enciklopedija III 1935 p.1430 ir IX 1940 p.1521; Lietuvių Enciklopedija III 1954 p.81.

(") Lietuvių rašytojų kalendorius 1946 p.25-26.

(") Senųjų lietuviškų knygų istorija I 1953 p.55, 106, 137, 140, 141; II 1957 p.148, 162.

Bertoleit Die Reformation unter d. preussischen Litauern I. — Jahrbuch der Synodalkommission 1932 p.46.

V. Falkenhahn Der Uebersetzer Johannes Bretke 1941 p.103, 133, 168, 171, 200, 231, 239, 249-250, 255-274, 311, 331, 360-361, 405, 409, 432, 466-469 (ir rankraščio fotokopijos — Abb.12, 13, 15, 22, 28, 30, 38, 40-44).

A. B. Klaipėdiškis Prūsų lietuvių raštija 1913 p.49.

V. Maciūnas Mūsų literatūra tautos tarnyboje — Aidai 1948 N.12 p.105.

32. Pridrikis Masalskis

Biografija. Visi Masalskiai buvo kilę iš Didžiosios Lietuvos, bet jie ten buvo labai įvairios padėties, pradedant kunigaikščiais ir baigiant smulkiais bajorais. 1528 m. Lietuvos kariuomenės sąrašai tarp kunigaikščių mini Joną Timotiejaus sūnų Masalskį, kuris statė du arklius, ir jo brolį Jurgį (kuris 1546 m. buvo dar gyvas), kuris statė tris arklius. Abudu buvo Smalensko akalničiaus Timotiejaus Vladimiraičio Masalskio sūnūs. Su Merkinės bajorais Bagužis Masalskis statė penkis arklius, o bene jo sūnus, karaliaus dvariškis Petras Masalskis, 1567 m. surašymu, iš savo dvarų Gardino apskrityje statė du arklius. 1528 m. Vosylius Masalskis su Vosyliškio bajorais statė keturis arklius. 1565 m. Bagužio Masalskio sūnus Petras Merkinės vėliavai statė du arklius ir vieną pėstininką. 1567 m. vėl tarp kunigaikščių Mykolas Masalskis su sūnumi Jurgiu iš Danilčicų Gardino aps., Korsakovičių Minsko aps. ir Buiničių Oršos aps. statė 6 arklius ir 3 pėstininkus. Tais pačiais metais Fiodoro Mykolaičio Masalskio sūnus Jonas iš Svisločiaus aps. Oleksičių, Gardino aps. Snarų, Valuinės Onoškavičių ir Chodakų ir vieno Kremenčiaus aps. dvaro statė net 11 arklių ir 6 pėstininkus. Mykolas Masalskis iš Gardino aps. statė vieną arklį. Andriaus Masalskio sūnus Jurgis iš Nalibokų ir Ukmergės aps. Pavirinčio statė 9 arklius ir keturis pėstininkus. Kaip matome, visi jie, išskyrus vieną Jurgį, Andriaus sūnų, kariuomenėn stodavo iš gudiškų ir ukrainietiškų Lietuvos sričių. 1596 I 17 Liktėnų dvare ties Betygala minimas net Pridrikis Masalskis (kunigaikštis), o 1584 VIII 22 Karaliaučiaus universitete įsimatrikuliavo broliai (Grigo sūnūs) Jurgis ir Lukas Masalskiai.

Šiuo tarpu sunku pasakyti, ar turėjo ką nors su jais bendro kunigas Pridrikis Masalskis, nors yra tikrai žinoma, kad jis buvo kilęs iš Didžiosios Lietuvos ir kad jis ten buvo evangelikas reformatas. Gal būti, kad jis buvo sūnus to Andriaus Masalskio, kuris pagal 1561 IX 12 Jurbarko ir Novavalios (Virbalio) inventorių, greta Mažvydo, Gedkanto ir iš dalies ir Vilento, buvo ten gavęs sodybą, darbą ir, su trimis kitais asmenimis, valaką žemės. Prieš tai, kad tai buvo kunigo Masalskio tėvas, galėtų liudyti tik tas faktas, kad 1561 m. Pridrikis Masalskis buvo vos kelerių metų vaikas (jis gimė apie 1558 m.), o Prūsijos kunigaikštis Albrechtas Virbalio sky-

pais apdovanodavo daugiausia tuos savo kunigų šeimos narius, kurie dėl jų sūnų veiklos Mažojoje Lietuvoje turėjo bėgti iš Didžiosios Lietuvos.

Pridrikis Masalskis apie 1587 m. dar gyveno Kėdainiuose, buvo tuo laiku vedęs ir turėjo tris vaikus, tai ir buvo vedęs ne vėliau kaip 1584 m. Dėl nežinomų priežasčių jis savo šeimą metė ir pats vienas pabėgo į Mažąją Lietuvą, niekam čia nieko nesakydamas, kad buvęs vedęs. Taigi galimas daiktas, kad ir pabėgo jisai ne dėl kokių tikybinių persekiojimų, bet dėl kokių kivirčų su šeima.

1590 m. jis Karaliaučiuje išlaikė kunigo egzaminus ir 1590 III 27 buvo paskirtas kunigu į Priekulę. Kadangi tuo laiku Karaliaučiaus universitete teologijos fakultetas jau veikė visai normaliai ir tokio didelio kunigų trūkumo, kaip prieš 40-50 metų, Mažojoje Lietuvoje nebuvo jaučiama, tai, greičiausia, jis buvo prileistas prie kunigo egzaminų ne vien po tam tikros praktikos pas kokį kunigą, bet atlikęs kokias studijas (Karaliaučiaus universitete studentų tarpe jo nebuvo) ar dėl to, kad jau Lietuvoje jis ėjo dvasininko pareigas.

Tačiau jis čia ne vien išlaikė egzaminus, bet ir vedė, niekam nesakydamas, kad jis jau buvo vedęs. Kažkokiais keliais žinia apie tai pasiekė jo žmoną Kėdainiuose, ir ji 1595 m. atsiuntė Karaliaučiaus dvasinei vyresnybei skundą prieš savo vyrą, kaltindama jį dvipatyste. Masalskis tuojau buvo suimtas, pašalintas iš tarnybos ir metus išlaikytas kalėjime. Po metų jis vis dėlto sugebėjo išsisukti, iš kalėjimo buvo paleistas ir grąžintas ton pačion vieton Priekulėje. Ten jis ir mirė 1613 m. balandžio 17 d.

Dėl tos jo bylos atsiradusios, pertraukos kitų buvo manyta, kad Priekulėje buvęs ne vienas, bet du skirtingi Pridrikiai Masalskiai.

Raštai. (1592 m. kartu su kitais Mažosios Lietuvos kunigais koregavo Bretkūno Biblijos vertimą).

Pačiame Biblijos rankraštyje V. Falkenhahnas jo rankos pataisų nesurado, ir mano, kad jis Biblijos tiesiogiai nekoregavo, bet vien dalyvavo tuo reikalu sušauktoje konferencijoje.

Literatūra. *D. H. Arnoldt* Kurzgefasste Nachrichten II 1777 p.162.

A. Boniecki Poczet rodów W.X. Litewskiego 1887 p.174-177.

Akty izdavaemye Vilenskoj Archeografičeskoj Komissieju XIV 1888 p. 523.

G. Erler Die Matrikel der Albertus Universitaet I 1910 p.83.

Litovskaja Metrika I 3. Perepisi vojska Litovskago 1915 p.16, 85, 86, 344, 471, 472, 521, 603.

J. Sembritzki Geschichte des Kreises Memel 1918 p.101-102.

Vaclovas Biržiška Lietuviškų knygų istorijos bruožai I 1930 p.63.
(") Lietuvių rašytojų kalendorius 1946 p.26.
(") Senųjų lietuviškų knygų istorija I 1953 p.138.
K. Jablonskis Istorijos archyvas I 1934 p.637, 643, 651.
V. Falkenhahn Der Uebersetzer Johannes Bretke 1941 p.114, 232, 338, 384-391 (p.377 Abb.15 Masalskio parašo fotokopija).

33. Jurgis Musa

Biografija. Greičiausia, vilniečio Stanislovo Musos, kuris, matyti, buvo tas pats Mažvydo bendradarbis Stanislovas Marcijanas, sūnus. Jurgio Musos vardas nesurandamas nei vieno vokiečių universiteto matrikulose, tai galimas daiktas, kad jis, kaip tuo laiku nemaža ir kitų, kunigo darbui ruošėsi praktiškai, gal būti, kad net pas savo tėvą. Bet jau 1582 m. jis buvo paskirtas pirmuoju Pilkalnio kunigu, tai gal gimė apie 1558 m. Greičiausia, tais metais, kada buvo paskirtas į Pilkalnį, jis ir vedė, nes jo sūnus Mikalojus, dar 18 metų neturėdamas, 1600 VI 21 įsimatrikuliavo Karaliaučiaus universitete (Nicolaus Musa Pilkalnensis Borussus). Pilkalnyje Jurgis Musa ir gyveno ligi mirties, 1606 m.

Jo sūnus Mikalojus nuo 1619 m. buvo Pilkalnio kunigu, 1645 m. išsikėlė į Dancigą ir ten mirė 1654 m. Jurgio Musos duktė Urtušė buvo ištekėjusi už Korko. Jurgio Musos broliai Danielius ir Tobijas 1577 X 2 buvo įsimatrikuliavę Karaliaučiaus universitete. Jų Danielius 1584 m. buvo paskirtas tėvo Stanislovo įpėdiniu Lazdynuose.

Raštai. (Buvo vienas Bretkūno Biblijos vertimo kalbos taisytojų-korektorių).

V. Falkenhahnas Bretkūno rankraštyje nerado Jurgio Musos ranka padarytų pataisų, tai, matyti, Bretkūnas jam atskirai savo rankraščio pataisoms įrašyti nesiuntė.

Dokumentai. 1592 XI 2 Karaliaučiaus konsistorijos raštas, nustatąs tvarką Bretkūno Biblijai koreguoti. Rašte, tarp kitų korektorių, minimas ir Jurgis Musa.

Išspausdino *V. Falkenhahn* J. Bretke 1941 p.433-435.

Literatūra. *D. H. Arnoldt* Kurzgefasste Nachrichten von allen Predigern II 1777 p.128.

A. Harnoch Chronik und Statistik der evangelischen Kirchen 1890 p.335, 337.

J. Schnaubert Statistische Beschreibung d. Kreises Pilkallen 1894 p.100, 102.

G. Erler Die Matrikel der Albertus Universitaet I 1910 p.7, 64, 151.

Vaclovas Biržiška Lietuviškų knygų istorijos bruožai 1930 p.63.

(") Senųjų lietuviškų knygų istorija I 1953 p.102, 138.

V. Falkenhahn Der Uebersetzer Johannes Bretke 1941 p.114, 117, 172, 239, 284, 338, 391-395 (parašo fotokopija p.337 Abb.75), 433-435.

34. Petras Blastus Kmita

Biografija. Nors jis pats save ir vadino "Polonus", bet, greičiausia, buvo kilęs iš Lietuvos ir, galimas daiktas, buvo sūnus Stanislovo Kmitos, kuris "Stanislaus Kmita Lituanus" vardu 1553 m. įsimatrikuliavo Frankfurto ant Oderio universitete, į kurį vėliau stodavo įvairių krypčių Lietuvos reformatai, paskui čia ir stipendijomis aprūpinami (1570 m. čia įsimatrikuliavo ir Andrius Liubeneckis).

Nors kiti taria, kad Petras Kmita atvykęs Lietuvon iš Lenkijos kartu su savo būsimuoju uošviu Juozu Karcanu, kurio tėvas Jonas ligi 1579 m. laikė arijonų spaustuvę Loske, o nuo 1580 m. ligi 1611 m. Vilniuje, bet tai klaidinga nuomonė, nes jau 1598 m. Kėdainių arijonų maldos namuose buvo pamokslininku kažkoks "Blastus", be abejo, tas pats Petras Blastus Kmita, kuris, atrodo, tik metęs darbą Kėdainiuose, ėmėsi spaustuvininko darbo. Greičiausia, jis buvo pamokslininku dar jaunas būdamas, tai gal gimė apie 1560 m. Nepavyko surasti jo užsienio studijų pėdsakų, tai gal jis niekur užsienyje ir nestudijavo. Iš Kėdainių jis atvyko į Vilnių, kur vedė Juozo Karcano dukterį ir pradėjo dirbti Karcanų tėvo spaustuvėje (ten dirbo ir 1606 m.). Tačiau J. D. Hoffmannas 1740 m. jį vadina pirmuoju Liubčės spaustuvininku nuo 1592.

Jonui Karcanui mirus 1611 m., jo spaustuvę perėmė jo sūnus Juozas, spausdinęs ligi 1619. Bet, matyti, ir Karcanaitė-Kmitienė paveldėjo dalį spaustuvės įrankių, nes jau tais pačiais 1611 m. ir Kmita įkūrė Vilniuje spaustuvę, kuri čia veikė tik ligi 1612 m. Iš to laiko yra žinomi keturi tos spaustuvės spaudiniai. 1612 m. Kmita perkėlė savo spaustuvę į Liubčę (pagal Sobieszczańskį 1623 — Enc. Orgel). L. Abramavičius taria, kad Kmita likvidavęs savo spaustuvę sostinėje dėl paaštrėjusių čia nekatalikų persekiojimų; tik, greičiausia, ne dėl šito, bet dėl to, kad pajamomis iš nedidelės spaustuvės, tespausdinusios vienų arijonų raštus, ir, be to, turėjusios ir čia varžovą svainio asmenyje, jis negalėjo savo šeimos išlaikyti.

Liubčės dvaras, kuris, neseniai prieš tai mirus jos savininkui Kiškai, per Kiškos dukterį, Jonušo Radvilos žmoną, perėjo į Radvilų rankas, Kmitai teikė daug geresnes sąlygas gyventi. Tylioje, nuošalioje vietoje ant Nemuno kranto gulįs dvaras nepatraukdavo pašaliečių, bet ir pragyvenimo

sąlygos čia buvo daug pigesnės kaip Vilniuje, tad Kmita, čia atsikėlęs, čia ir liko ligi savo mirties, 1627 ar 1628 m. Kai Vilniuje jis teišspausdino porą knygų, čia, Liubčėje, iš savo varstoto išleido apie trisdešimt arijonų ir reformatų knygų. Retkarčiais jis kur išvykdavo; pvz. 1618 m. jis aplankė arijonų "Romą" — Rakovą, kur tuo laiku gyveno arijonų šulas Andrius Liubeneckis. O 1623 m. buvo Krokuvoje, kur gynė savo uošvio Juozo Karcano šeimos teises į likusį Krokuvoje tikrojo Juozo Karcano brolio, Vaitiekaus Karcano, turtą.

Kmitai mirus, jo spaustuvė vienerius metus veikė aplamai jo įpėdinių vardu, o nuo 1632 ar 1633 m. (pagal Abramovičių, apie 1626, pagal Wywiałkowskį, tik nuo 1641 m., bet toji žinia yra klaidinga) jos vieninteliu savininku liko sūnus Jonas Kmita. Ligi 1642 m. Jonas Kmita savo spaustuvėje išspausdino ne mažiau kaip dvidešimt spaudinių. Po 1642 m. ji, matyti, perėjo į kitas rankas (Wywiałkowskis tvirtina, kad į Jono Langės rankas) ir toje pačioje Liubčėje veikė ligi 1654 ar 1656 m. Sobieszczańskis rašo neteisingai, kad Kmita dar prieš 1592 m. gavęs Vilniaus spaustuvę, ją 1623 pardavęs Jonui Kmitai ir Liubčėje spausdinęs ligi 1639 m., o tuomet ją atidavęs tam pačiam Kmitai.

Raštai. 1) Dides geribes ir baymes Diewo pilnamuy... Ponu Andreiu Lubenieckam... atminties del ranka sawo pasirasze Anno Domini 1618 24 Februarij *Petrus Blastus Kmita Polonus.*

Petro Kmitos lietuviškas įrašas Andriaus Liubeneckio albume, įrašytas Kmitai aplankius Rakovą. Išspausdino *Ch. S. Stang* Archivum Philologicum III 1932 p.45.

2) (Parašė vieną epigramą prie Saliamono Rysińskio Przypowieści).

Literatūra. *Juszyński* Dykcyonarz poetów I 1820 p.184.

J. S. Brandtkie Historya drukarń I 1828 p.342-350.

W. Trębicki Uwagi nad dziełem: Starożytny teatr w Polsce — Biblioteka Warsz. 1843 IV p.371-372.

Żegota Wywiałkowski Czcionkarnie w dzielnicach ziem polskich 1884 p.10, 11, 13, 14.

E. Friedlaender Aeltere Universitaets Matrikeln I. Universitaet Frankfurt a.O. 1887 p.143.

L. Abramovicz Cztery wieki drukarstwa w Wilnie 1925 p.44-47, 59.
Katalog pokazu zabytków ze zbiorów Synodu w Wilnie 1926 p.36-37.
Ch. S. Stang Archivalia — Archivum Philologicum III 1932 p.45.
Vaclovas Biržiška Lietuvių rašytojų kalendorius 1946 p.26.
(") Senųjų lietuviškų knygų istorija II 1957 p.17, 165.
(") Kmita Petras Blastus — Lietuvių Enciklopedija XII 1957 p.151.
A. Grabowski Mozajka — Biblioteka Warszawska 1855 IV p.78.

J. D. Hoffmann De Typographiis in Regno Poloniae et Magno Ducatu Lithuaniae 1740 p.44, 47.

M. Poliński Niektóre dodatki do dzieła "Wilno przez J. S. Kraszewskiego" — Wizerunki i Roztrząsania Naukowe 24, 1843 p.209.

F. M. S. (*Sobieszczański*) Kmita Piotr Blastus — Encyklopedja Orgelbranda XIV 1863 p.899.

Hr. Kmita P.B. — Wielka Encykl. Powsz. Illustr. XXXVI 1904 p.807.

35. Lozorius Zengštakas

Biografija. Pavardę rašė Sengstack. Gimė 1562 m. Luebecke, penktadienį prieš šv. Martyną (lapkričio 6 d.?). Tačiau jo tėvas kilimo buvo iš Rygos, tik vėliau Vokietijon pasitraukęs. Lozorius mokėsi Luebecke (pagal A. Bruožį, aukštesniuosius mokslus ėjo Rygoje ir Gdanske) ir Karaliaučiaus universitete, nors to universiteto matrikulose jis nėra įrašytas, tai gal vien alumnu ten tebuvo. 1585 m. vedė. 1586 m. važiavo į Rygą gelbėti rusų apiplėštų savo tėvų, bet ilgesnį laiką užtruko Klaipėdoje ir įsitikinęs, kad negalėsiąs vykti toliau, 1586 m. (pagal Bruožį, 1587 m.) išėjo kunigo adjunktu į Verdainę. 1588 m. ten pat jau buvo klebonu. 1590 m. buvęs iškeltas į Rusnę Siautilos adjunktu (diakonu). 1593 m. bandė gauti Kraupiško parapiją, bet ją gavo Vilentas. Siautilai mirus, 1595 m. buvo paskirtas jo vieton Rusnės klebonu. Nuo 1598 I 12 buvo lietuvių kunigu Klaipėdoje. Bretkūnui mirus, buvusioji jo Karaliaučiaus lietuviškoji parapija 1603 IX 30 kreipėsi į vyriausybę, prašydama paskirti jai kunigu Zengštaką, kuris gražiai mokąs lietuviškai, kuršiškai ir vokiškai. Šis prašymas buvo patenkintas, ir nuo 1604 IV 22 Zengštakas gavo Karaliaučiaus lietuvių parapiją. Jis mirė Karaliaučiuje 1621 m. vasario 28 d., o nuo tų pačių metų balandžio 26 d. į jo vietą buvo paskirtas Jonas Rėza.

Kadangi Zengštakas gimė Luebecke, tai kildavo klausimas, kur jis taip gražiai lietuviškai pramoko. G. Ostermejeris tarė, kad jis lietuviškai mokėjęs dar prieš savo paskyrimą į Verdainę ir kad jo lietuvių kalbos mokytojas galėjęs būti Baltramiejus Vilentas. Bet Vilentas mirė tais pačiais metais, kada Zengštakas atvyko į Verdainę. Tačiau pats Zengštako įtraukimas į darbą lietuvių tarpe ir, jam dešimtį metų tarp lietuvių padirbėjus, paskyrimas pradžioje Klaipėdos lietuvių kunigo vieton, o po šešerių metų svarbiausion lietuvių parapijon Karaliaučiuje, kurios kuone visi lietuviai kunigai užėmė žymią vietą lietuvių protestantinėje literatūroje, savaime rodo, kad, savo darbą Mažojoje Lietuvoje pradėdamas, jis jau gerai lietuviškai mokėjo. Kadangi Luebeckas buvo tik jo gimimo, bet ne jo šeimos kilmės vieta, kurioje jo tėvai atsirado tik atsitiktinai, priversti sunkių gyvenimo sąlygų kitur, tai, nors ir nėra abejonės, kad jis buvo ne lietuvis, bet vokietis, tik, matyti, dar jaunas būdamas, jis turėjo jau santykių ne tik

su Mažąja Lietuva, bet per Rygą ir su Didžiąja, ir dėl jų iš mažens jau galėjo lietuviškai kalbėti. O vėliau, 35 metus gyvendamas tarp lietuvių, jis tiek savo kalbą patobulino, kad kalbos požiūriu savo raštuose nestovėjo nė kiek žemiau už grynuosius lietuvius.

Raštai. 1) Enchiridion Catechismas maszas... per *Lazara Sengstack* Lietuwos Plebona Karaliauczios atnaugintas. (Karaliaučiuje) 1612 p.X+73+1.

Trečias Vilento enchiridiono leidimas (pirmasis pasirodė 1575, antrasis 1579 m.), kuriame Zengštakas ne tik ištaisė korektūros klaidas ir kalbą, bet ir trijose vietose įnešė savo teksto papildymą.

2) Ewangelias bei Epistolas... per *Lazara Sengstak*... atnaugintos. (Karaliaučiuje) 1612 p.XII+217+IV.

Antrasis Vilento 1579 m. evangelijų leidimas. Dedikuotas 1612 8 I d. novembri kunigaikščiui Jonui Zigmantui. Atsišaukimas į kunigus pasirašytas 1612 IX 18. Ir šiame leidinyje Zengštakas ištaisė korektūros klaidas ir kalbą, nuo savęs pridėjo tris epistolas ir keturias evangelijas ir vienoje vietoje Senojo Testamento tekstą pakeitė ištrauka iš Naujojo Testamento.

3) Giesmes Chrikszczioniszkos ir Duchaunischkos Per Wissus maetus... isch Wokischka bei Lenkischka ingi Lietuwiszka szodi nekuriun Plebonu perwerstos a Nu... per *Lazaru Sengstak* Lietuwos Plebona Karaliauczios atnaughintos. (Karaliaučiuje) 1612 p.12+244+4.

Su lotyniška Zengštako prakalba ir keturiais Zengštakui skirtais ir Jurgio Reimano, Baltazaro Gruenendewaldės, Jono Alduso ir Jurgio Beselmano parašytais lotyniškais eilėraščiais. Iš jų aiškėja, kad Zengštakas šiame giesmyne ne vien pakartojo senųjų giesmynų giesmes, jas papildęs kitų asmenų naujai parašytomis giesmėmis, bet ir pats nemaža buvo išvertęs, tik po jomis savo parašo nebuvo padėjęs, ir dėl to dabar sunku nustatyti, kurios tų giesmių buvo jo parašytos. Be giesmių, paimtų iš Mažvydo ir Bretkūno giesmynų, Zengštakas čia įdėjo ir anksčiau niekur nespausdintų giesmių S. Vaišnoro, A. Jomanto, A. Rodūnionio ir S. Virčinskio. Iš jų keturias pakartojo *J. Gerullis* Senieji lietuvių skaitymai I p.200-206, vieną *Mykolas Biržiška* Rinktiniai mūsų senovės raštai 1927 p.121, vieną *R. Schwede* Mitteilungen d. Lit. Lit. Gesellschaft III 1893 (H.XVI 1891) p.400. Iš viso giesmyne įdėta 151 giesmė. Be jų, dar Uszrakinimas Mischos, *Mažvydo* Paraphrasis, Symbolum Niceanum ir Symbolum Athanasianum.

Dokumentai. 1603 IX 30 Karaliaučiaus lietuvių parapijos prašymas paskirti jai Zengštaką klebonu.

Išspausdino *V. Falkenhahn* Bretke 1941 p.447-448.

Literatūra. *G. Reimer* Merkwuerdigkeiten der Stadt und Festung Memel — Erleutertes Preussen IV 40 St. 1726 p.255.

J. H. L. (*J. H. Liedert*) Verbessertes Verzeichniss d. Bischoeffe u. Prediger zu Koenigsberg — Preussische Merkwuerdigkeiten XI 1742 p.792-793.

D. H. Arnoldt Historie der Koenigsberger Universitaet I 1746 p.43.

(") Zusaetze zur Historie der Koenigsberger Universitaet 1756 p.194, 1769 p.67.
(") Kurzgefasste Nachrichten von allen Predigern II 1777 p.164.
(") Kurzgefasste Kirchengeschichte 1769 p.482.
G. Ostermeyer Erste littauische Liedergeschichte 1793 p.23-25.
W. Trębicki Uwagi nad pierwszym zeszytem Jochera Obraz — Biblioteka Warszawska 1841 III p.582.
L. Rhesa Geschichte der litthauischen Bibel 1816 p.6, 17.
P. Koeppen O proischoždenii, jazyke i literature litovskich narodov 1827 p.230.
A. Bezzenberger Beitraege zur Geschichte der litauischen Sprache 1877 p.XXIII-XXV.
(") Die litauische Literatur — Kultur der Gegenwart 1908 p.359.
V. Hoffheinz Bericht ueber einen literarischen Fund — Mitteilungen d. Lit. Lit. Gesellschaft I (H.5) 1882 p.268.
J. Bechtel B. Willent's litauische Uebersetzung des Luther'schen Enchiridions und d. Episteln u. Evangelien 1882 p.CXLI+160.
(") Lituanica—Nachrichten d. Ges. d. Wissenschaften zu Goettingen 1882 p.595-620, 624-641.
M. Stankiewicz Studya bibliograficzne II 1889 p.30-32.
R. Schwede Zur Geschichte der litauischen Gesangbuecher — Mitteilungen d. Lit. Lit. Gesellschaft III 1893 (H.14 1891) p.399-400.
Lietuvos Mylėtojas (Jonas Šliūpas) Lietuviszkieji rasztai ir rasztininkai 1890 p.7, 14.
A. B. Klaipėdiškis (Ansas Bruožis) Mūsų raštijos tėvai — Pasiuntinys 1912 N.11/12 p.338-340.
(") Prūsų lietuvių raštija 1913 p.10, 22, 26, 29.
Probočių Anūkas (Ansas Bruožis) Mažosios Lietuvos buvusieji rašytojai 1920 p.17-18.
W. Gaigalaitis Evangeliški surinkimai Lietuvoje 1904 p.51.
(") Lietuvos nusidavimai ir mūsų rašliava 1911 p.17.
J. Sembritzki Geschichte des Kreises Memel 1918 p.109.
(") Geschichte der Stadt Memel ²1926 p.71.
J. Sembritzki-Bittens Geschichte des Kreises Heydekrug 1920 p.77, 90-91, 97.
Jonas Yčas Mažosios Lietuvos praeitis — Kovo 20 diena 1921 p.51.
Mykolas Biržiška Mūsų raštų istorija I ²1925 p.29.
(") Rinktiniai mūsų senovės raštai 1927 p.121.
E. Hermann Litauische Studien 1926 p.23, 46, 86, 104, 119-120, 175, 192, 226, 401.
J. Gerullis Senieji lietuvių skaitymai I 1927 p.188-206.
E. Fraenkel Syntax der litauischen Postpositionen 1929 p.5.
Vaclovas Biržiška Lietuviškų knygų istorijos bruožai I 1930 p.45-46.
(") Lietuvių rašytojų kalendorius 1946 p.26.
(") Senųjų lietuviškų knygų istorija I 1953 p.103-105, 109, 135; II 1957 p.135, 172.

Vydūnas (*Vilius Storosta*) Siebenhundert Jahre deutsch-litauischer Beziehungen 1932 p.269, 304.

F. Specht Lituanica — Ztschr. f. vergl. Sprachforschung B.57 1930 p.291.

(") Zur Endung der 2. Pluralis im Litauischen — Archivum Philologicum II 1931 p.51, 57.

(") (P. Arumaa recenzija) — Ztschr. f. slav. Philologie XII 1935 p.215, 217.

P. Arumaa Untersuchungen zur Geschichte der litauischen Personalpronomina 1933 p.9, 121.

J. Bertoleit Die Reformation unter d. preussischen Litauern II.—Jahrbuch der Synodalkommission 1933/1934 p.15-17.

J. Vanagaitis Kovos keliais 1938 p.21.

Iz. Matusevičiūtė Prierašai Berlyno Valstybinėje Bibliotekoje Sengstoko originale — Archivum Philologicum VII 1938 p.88-101.

V. Falkenhahn Der Uebersetzer Johannes Bretke 1941 p.96, 138, 176, 178, 180, 183, 185, 240, 282-283, 294, 298, 312, 328, 417, 447-448.

Z. *Ivinskis* Kirchengesang in Litauen im XVI-XVII Jhrh.—Commentationes Balticae I 1953 p.79.

36. Stanislovas Virčinskis

Biografija. Kilęs iš šeimos, XVI-XVII a. davusios Mažajai Lietuvai eilę protestantų kunigų. Senelis Leonhardtas buvo kunigu Žabynuose (pagal Arnoldtą, ligi 1578 m., pagal Harnochą, ligi 1590 m., bet galimas daiktas, kad Harnochas jį supainiojo su sūnumi). Tėvas Andrius paveldėjo Leonhardto Žabynų parapiją. Be sūnaus Stanislovo, jis, rodos, turėjo ir kitą, kuris, Povilo "Wirzinski" vardu, 1597 m. gavo valdyti 7 kaimus Įsručio apygardoje.

Andriaus sūnus Stanislovas 1583 VI 12 įsimatrikuliavo Karaliaučiaus universitete (Stanislaus Wirtzinski Insterburgensis), taigi gimė apie 1563-1565 m. Nėra žinoma, ką jis veikė ligi 1595 m., bet, greičiausia, universitetą pabaigęs, buvo paskirtas tėvo padėjėju Žabynuose. Andriui Virčinskiui mirus, Stanislovas 1595 m. buvo paskirtas Žabynų klebonu. Čia dirbo ligi mirties. Mirė, rodos, 1612 m.

Turėjo sūnus (kiti neteisingai juos laikė jo broliais) Saliamoną, 1599 V 21 įsimatrikuliavusį Karaliaučiaus universitete (Salomon Wircensius Schobinensis Lithuanus), 1633-1667 m. buvusį kunigu Tolminkiemyje; Jurgį; Severiną, 1603 XI 16 įsimatrikuliavusį Karaliaučiaus universitete (Sabinensis Lithuanus), 1621-1633 m. buvusį kunigu Tolminkiemyje, o paskiau Gumbinėje. Vieno šių trijų sūnus ar vaikaitis buvo 1644 XI 26 Karaliaučiaus universitete įsimatrikuliavęs "Gothofredus Wirczynsky Insterburgensis Borussus, Pastoris filius" ir įsimatrikuliavimą pakartojęs 1649 I 21.

Raštai. 1) Ich weisz mir ein Bluemlein ist huebsch vnd fein. Isch Wokischka Lietuwischkai pergulditas per *Stanislao Wircinskio* Plebana Szabines (Szinau esch graszia szolele Kurios geidz mana Szirdele) — L. Sengstak Giesmes Chriksczionischkos 1612 p.114v -115v.

Ši giesmė, pirmą kartą išspausdinta 1612 m. Zengštako giesmyne, paskiau buvo kartojama visuose vėlesniuose lietuviškuose giesmynuose. 1900 m. giesmyne ji turi N.165. Iš originalo ją pakartojo *J. Gerullis* Senieji lietuvių skaitymai I 1927 p.205-206.

2) (Schlowinket Pona Juk ghis ir geras — L. Sengstak Giesmes 1612 p.95r).

Zengštako giesmyne po šia, iš Selneckerio versta, giesme yra padėtos raidės *S.W.*, kurios lygiai galėjo reikšti Stanislovą Virčinskį, kaip ir Simaną Vaišnorą, nes giesmyne yra įdėtų ir vieno ir kito parašytų giesmių. Greičiausia, šią giesmę parašė S. Vaišnoras. Ir *G. Ostermeyer* (p.267) šią giesmę priskiria Vaišnorui, nors to tvirtinimo ir nemotyvuoja. Giesmė buvo kartojama visuose vėlesniuose giesmynuose; 1900 m. giesmyne ji turi N.198.

Literatūra. Recessus Generalis der Kirchen-visitation der Insterburgischen Aembtern 1639 p.56-57.

G. H. Arnoldt Kurzgefasste Nachrichten von allen Predigern II 1777 p.122.

G. Ostermeyer Erste littauische Liedergeschichte 1793 p.268-269.

A. Bezzenberger Zur litauischen Bibliographie — Mitteilungen d. Lit. Lit. Gesellschaft I 1883 p.37-38.

A. Harnoch Chronik und Statistik der evangelischen Kirchen 1890.

G. Erler Die Matrikel der Albertus Universitaet I 1910 p.79, 145, 159, 163, 174, 464.

J. Gerullis Senieji lietuvių skaitymai I 1927 p.200, 205-206.

Vaclovas Biržiška Lietuviškų knygų istorijos bruožai I 1930 p.45.

(") Lietuvių rašytojų kalendorius 1946 p.26.

(") Senųjų lietuviškų knygų istorija I 1953 p.104.

Otto Barkowski Die Besiedlung des Hauptamtes Insterburg—Prussia XXX Th. 1 1933 p.21.

J. Bertoleit Die Reformation unter den preussischen Litauern II. — Jahrbuch der Synodalkommission 1933/1934 p.16.

37. Petras Kleikys (Nicolai)

Biografija. Petro tėvas Mikalojus Kleikys (Kleike) 1545 m. įsimatrikuliavo Karaliaučiaus universitete (jo pavardę G. Erleris neteisingai išskaitė Nicolaus Kleitzke vietoje Kleike).

Petras gimė Klaipėdoje 1574 m. Dažniausiai save vadino ne Kleikiu, bet tėvavardine pavarde — Nicolai. Arnoldtas jį neteisingai pavadino Bleicke. Mokėsi Klaipėdoje, o 1595 VII 4 įsimatrikuliavo Karaliaučiaus universitete vardu Petrus Kleicke Mumelensis Borussus, sumokėjęs imatrikuliacijos mokesčio 10 grašių. Magistruotis nuvyko į Wittenbergą, kur 1604 m. įsimatrikuliavo vardu Kleickius Petrus Memelensis Borussus.

1608 m. Kleikys buvo paskirtas konrektorium į Karaliaučių. 1609 m. buvo kunigu Brunsbergo Fleckene. Prieš vykdamas į naują paskyrimo vietą, jis, jau turėjęs magistro laipsnį, 1609 I 19 dar kartą įsimatrikuliavo Karaliaučiaus universitete — M. Petrus Kleicke Mumelensis repetitius scholasticum. Nuo 1617 m. jis buvo Įsrutyje superintendentu (Erzpriester). 1638 m. kartu su Ahasveru Brandtu, Pabijonu v. Ostau, Fr. v. Goetrenu ir B. Gruenendenwalde dalyvavo generalinėje Mažosios Lietuvos bažnyčių vizitacijoje. Mirė Įsrutyje 1640 m.

Turėjo 10 vaikų. Gal jų vienas buvo Jokūbas Nicolai (Regiomonti Borussus), kuris 1619 m. įsimatrikuliavo Wittenbergo universitete. Petro Kleikio įpėdiniu Įsrutyje buvo Matthias Settus.

Raštai. (Buvo vienas Jono Rėzos 1625 m. išleistų "Dovydo Psalmių" redaktorių ir korektorių).

Literatūra. *D. Pastenazzi* Nachrichten von den Predigern in Insterburgischen Distrikt 1757 p.20.

D. H. Arnoldt Kurzgefasste Nachrichten von allen Predigern II 1777 p.82.

L. Rhesa Geschichte der litthauischen Bibel 1816 p.18.

Carl Winterhold Kosten einer Erzpriesterwahl in Insterburg — Altpr. Monatsschrift XII 1875 p.76.

G. Hoennig Der General-Bescheid d. Kirchen-Visitation d. Insterburgischen Amts von J. 1638. Insterburg 1885 p.13.

R. Boszutski Dr. B. von Sanden — Ztschr. d. Altertumsgesellschaft Insterburg VII 1901 p.16.

G. Erler Die Matrikel der Albertus Universitaet I 1910 p.5, 126.

Vaclovas Biržiška Lietuviškų knygų istorijos bruožai I 1930 p.46.
(") Lietuvių rašytojų kalendorius 1946 p.26.
(") Senųjų lietuviškų knygų istorija I 1953 p.106.
(") Kleikys Petras — Lietuvių Enciklopedija XII 1957 p.91.
J. Bertoleit Die Reformation unter d. preussischen Litauern II. — Jahrbuch d. Synodalkommission 1933/1934 p.31-36 (generalinė vizitacija).
B. Weissenborn Album Academiae Vitebergensis I 1934 p.51, 208.

38. Jonas Komperskis

Biografija. Gimė a. 1570 m. (jo 1622 IX nekrologas nurodo, kad jis miręs eidamas 52 metus, bet kitomis žiniomis jis 1611 m. turėjęs 37 metus, tai bus gimęs a. 1574 m.). Kilimo lietuvis. Jaunas stojo į Vilniaus akademiją, kurioje buvo studentu dar 1593 m. ir bene tais ar 1594 m. čia įsigijo filosofijos magistro laipsnį (jo nekrologas sako, kad daktaratą jis gavęs dar prieš stodamas į jėzuitus). Į jėzuitus stojo 1594 m. (vienerius metus studijavo teologiją Vilniuje) ir greitai po to buvo tolimesnėms studijoms pasiųstas į Romą, kur studijavo teologiją 3 metus. 1603 m. ir, greičiausia, Romoje gavo ir filosofijos daktaro laipsnį. Iš Romos grįžęs, buvo gramatikos ir humaniora mokytoju Kalisze ir Vilniuje. Pultuske 2½ metų buvo konsultorium ir 3 metus dėstė ten filosofiją. Paskiau Vilniuje dėstė hebrajų kalbą ir ten 1610 IX 3 atliko 4 įžadus. 1613-1616 m. buvo Kražių kolegijos rektorium, paskiau buvo paskirtas naujai įkurtos Smalenske jėzuitų rezidencijos superioru ir šią rezidenciją reorganizavo į Smalensko kolegiją. 1622 m. buvo nuvykęs į Vilnių į jėzuitų Lietuvos provincijos kongregaciją. Grįždamas į Smalenską, sunkioje kelionėje apsirgo netoli Polocko, buvo nugabentas į Polocko kolegiją ir čia mirė 1622 rugsėjo 7 d.

Apie jį jėzuitų archyvas Romoje pažymi: 1622 7 Septembris. P. Joannes *Komperski* Lituanus, quatuor votos Professus, aetatis suae anno quinquagesimo secundo, initie Societatis septimo supra vigesimum, Professionis vero duodecimo. Deo illum ad meliorem vitam vocando Polocie obiit. Vir fuit non minus eruditione quam virtute conspicans: maximam aetatis suae in Societate actae partem in variis muneribus scholasticis consumpsit; non enim humaniores solum pertractando lrās, sed altiores et Philosophiam site, (cuius laurea ante ingresuum donatus fuerat) Causas ad conscientiam pertinentia et Sacras lrās. Ingenio masuito, serio tamen ac sollicito in Societatis ar proximorum salutis negotiis; sui contemptor, suique animi motuum compressor egregius: mirae patientiae humilitis obediantiae ac in Superiores observantiae persuediosus. In eos, quos graui aliqua animi perturbatione laborare, aut tentantione pulsari amimaduerteret familiaritatem sese insinuare solitus , re captata sermonis occasione,

turbidas mentes componere, ac fluctuantis in arrepto diuini setuitii proposito confirmare posset. Rudium instructione admodum locabatur, magnumque semper incandorum animorum prosetulit zelum. Factus Residentiae Smolenscensis Superior res eius ita promouit, ut amplis a Serenissimo Rege assignatis possesionibus, tandem Collegii formam verteretur. Nouissime ex Congregatione Prouinciali rediens, longi et difficilis itineris fractus incommodis letsali (?) morbo medio in itinere corripitur; ager ad virum nobilem delatus; eius uxorem cum sorore ab heretica prauitate, ad Catholice fidei reduxit veritatem, expiauit, ac Sacra Communione refecit; inde morbo ingrauiscente ad Collegium Polocensi translatus, multis egregiae suae virtutis relictis documentis, huius arumnoseae vitae curium, paucis diebus absoluit.

(Jėzuitų archyvas Romoje. Lithuania Necrologia t.61. f.23).

Raštai. 1) (1603 m. Romos šv. Stanislovo kolegijai suruošus iškilmingą ten apsilankiusio kardinolo Petro Aldobrandini sutikimą, Komperskis, kaip vienas tos kolegijos auklėtinių, parašė ir viešai lietuviškai paskaitė specialiai tai iškilmei pritaikytą prakalbą. Kiti auklėtiniai sveikino kitomis kalbomis).

2) Threnodia In Obitum... Alberti Radziwill... A praecipue iuventute Parthenicae Sodalitatis in Academia Vilnensi S.J. conscripta. Vilnae 1593. p.58 nž.

Rinktinis 45 akademijos sodalicijos narių darbas, kurio dedikaciją parašė tos sodalicijos pirmininkas Jonas Komperskis.

Literatūra. Lithuania Necrologia 1622. (Romos jėzuitų archyvas t.61 f.23).

St. Rostowski Lithuanicarum Societatis Jesu historiarum pars prima 1768 p.292-293, 434, 439 (^{2}1877 p.271, 411, 415, 466).

K. Estreicher Bibliografija polska XIX 1903 p.486-487.

S. Załęski Jezuici w Polsce IV 2 1904 p.1019.

H. Barycz Polacy na studjach w Rzymie 1938 p.221.

M. Brensztejn Szkoła w Krožach na Žmudzi (rankraštis).

Vaclovas Biržiška Lietuvių rašytojų kalendorius 1946 p.26-27.

(") Senųjų lietuviškų knygų istorija I 1953 p.173, 195; II 1957 p.78-79.

(") Lietuvių pasaulietinės literatūros užuomazgos — Žingsniai IX 1947.

(") Komperskis Jonas — Lietuvių Enciklopedija XII 1957 p.282-283.

39. Andrius Rokiškietis

Biografija. Kaip matyti iš jo pavartotos pavardės, buvo kilęs iš Rokiškio. Apie jį tiek težinome, kad jis buvęs arijonas ir kad 1617 m. aplankęs arijonų vadą Liubeneckį Rakove, Lenkijoje.

Raštai. Jonas szwentas pirmoia gromatoja Atskirime treczeme rasza tuo budu... brolis mielaussias *Andriejus Rakiska* ranka sawa raszyta Rakawe metuose 1617 menesia paszdzernika 12 dwilektoia dien.

Lietuviškas įrašas Liubeneckio albume, išspausdintas Ch. S. Stango.

Literatūra. *Ch. S. Stang* Archivalia — Archivum Philologicum III 1932 p.44.

Vaclovas Biržiška Senųjų lietuviškų knygų istorija II 1957 p.17, 165.

40. Stanislovas Burnevičius

Biografija. XVI a. pabaigos ir XVII a. pradžios Kėdainių miestietis, 1618 m. aplankęs Rakove Liubenecką, taigi, greičiausia, ir pats arijonas. XVII a. Kėdainiuose randame keletą Burnevičių, greičiausia, kilusių iš tos pačios šeimos: Elijošių, mirusį apie 1650 m.; Joną, mirusį Kėdainiuose 1653 m.; pagaliau Lauryną, kuris dalyvavo 1647-1663 m. Kėdainių evangelikų sinoduose ir kurį laiką buvo sinodo iždininku.

Raštai. Po Żmu'cku. 6/10 Litwan. Toi yra walia tawo... napisał w Rakowie 27 Maij Roku 1618 *Stanisłav Burniewicz* Obywatel miasta Kieydanskiego w ziemi Żmudtskiey.

Lietuviškas įrašas Liubeneckio albume, išlikusiame Čartoriskių bibliotekoje Krokuvoje.

Išspausdino Ch. S. Stangas.

Literatūra. *Ch. S. Stang* Archivalia — Archivum Philologicum III 1932 p.44.

Collecta Zboru Kiejdanskiego. (Vilniuje 1939) p.64, 77, 85, 91, 99, 101, 107, 112, 124, 126.

Vaclovas Biržiška Senųjų lietuviškų knygų istorija II 1957 p.17, 165.

(") Burnevičius Stanislovas — Lietuvių Enciklopedija III 1954 p.370-371.

41. Elijošius Gintautas

Biografija. Lietuvos arijonas, apie 1617-1618 m. aplankęs A. Liubeneckį Rakove. Matyti, buvo kilęs ar iš Lietuvos didikų Gintautų deltuviškių (XVII a. Gintovt-Dzievaltovskiai), kurie dar XVI-XVII a. rašėsi Dzievaltovskiais-Deltuviškiais,o gal iš smulkių bajorų ir net valstiečių Gintautų, kurių vardu buvo pavadintas Gintautiškių vienkiemis Šėtos vls., Kėdainių aps., 5 km nuo Šėtos.

Raštai. Tegul Ponas Diewas wisagalis Pona Tuia gniku (?) Blagaslowiia ... *Elias Gintowt* (apie 1618 m.).

Lietuviškas įrašas A. Liubeneckio albume. Išspausdino *Ch. S. Stangas* ir *A. Aukstkalns.*

Literatūra. *Ch. S. Stang* Archivalia — Archivum Philologicum III 1932 p.45.

Alv. Augstkalns Smulkūs pastebėjimai. Senų lietuviškų raštų dalykai — Archivum Philologicum V 1935 p.149-151 (tą patį tekstą pakartojo, tik jį kitaip interpretavo).

Vaclovas Biržiška Senųjų lietuviškų knygų istorija II 1957 p.17, 165.

Gintautas Elijošius — Lietuvių Enciklopedija VII 1956 p.265.

42. Jonas Okelevičius

Biografija. XVII a. pradžios arijonų pamokslininkas Lietuvoje. Būdamas N. J. Dzievaltovskio palydovu, o gal ir mentorium, 1594 XI 8 įsimatrikuliavo Karaliaučiaus universitete, čia įsirašydamas "Joannes Okelerus Lituanus". Taigi gimė gal apie 1574-1576 m. ir mirė po 1618 metų. Šiuo tarpu kitų duomenų apie jį dar nepavyko surasti.

Raštai. Apocaly. 3/21 Litvanice Kursay piargales, duasiu iamuy sedeti su manimi... scripsit haec Rakoviae 24 Maij Anno 1618 Joannes Okielewicz Minister in Samogitia.

Lietuviškas įrašas Andriaus Liubeneckio albume. Išspausdino *Ch. S. Stang* Archivum Philologicum III 1932 p.44.

Literatūra. *G. Erler* Die Matrikel der Albertus Universitaet zu Koenigsberg I 1910 p.124.

Ch. S. Stang Archivalia — Archivum Philologicum III 1932 p.44.

Vaclovas Biržiška Lietuvių rašytojų kalendorius 1946 p.26.

(") Senųjų lietuviškų knygų istorija II 1957 p.17, 165.

43. Jonas Rėza

Biografija. Pavardė buvo rašoma Rehsa, Rhesa, Rehse, Röss, Rehsen. Sūnus Matijošiaus ir Onos Rėzų. Tėvas Matijošius nuo 1575 m. buvo Tilžės mokyklos vedėjas, 1579 m. pasirašė Formulam Concordiae ir mirė 1586 m. Jis buvo gimęs Karaliaučiuje. Bene jo brolis ar tėvas Bartholomeus Resa rašė laišką Žygimantui Augustui (jis yra Stockholmo universiteto bibliotekoje). Abudu Rėzos buvo gryni lietuviai, nors Forstreuteris ir stengėsi juos paversti vokiečiais.

Jonas Rėza gimė 1576 V 25 (pagal neteisingą Arnoldto informaciją, 1567 V 25) Tilžėje. Mokslą pradėjo tėvo vedamoje Tilžės miesto mokykloje, bet tėvui 1586 m. mirus, perėjo į Tilžės kunigaikščio (buvusią miesto) mokyklą ir, ją baigęs, 1591 V 28 stojo į Karaliaučiaus universitetą (Joannes Rhesa Tilsensis, 30 gr.). Kurį laiką studijavo ir Wittenbergo ir Strassburgo universitetuose.

Nors jo laidotuvių pamoksle ir sakoma, kad jis ketverius metus, nuo 1595 ligi 1600 m., buvęs Tilžės mokyklos kantorium, o pagal A. Pruehmerį jis ten buvęs kantorium net nuo 1591 ligi 1598 m., bet iš tikrųjų jis ten tebuvo paskirtas 1599 I 28 po ilgų miesto valdybos ginčų su vyriausybe dėl miesto teisės čia kantorius skirti. Svarbiausias miestui motyvas prieš valdžios kandidatą Joną Pretorijų siūlyti Joną Rėzą buvęs tas, kad Rėza, kaip gimęs lietuvis, labai gerai lietuviškai mokąs ir dėl to galįs būti ir lietuvių pamokslininku; be to, kad jis esąs buvusio rektoriaus sūnus ir turįs rūpintis savo gausių brolių ir seserų išlaikymu. Ginčas pagaliau buvęs išspręstas kompromiso keliu: Rėza buvo paskirtas kantorium, o Pretorijus jo padėjėju — subkantorium. Bet miestas, kovodamas dėl savo teisės skirti Rėzą mokyklos kantorium, nepasirūpino sutvarkyti jo materialinės padėties, ir Rėza, ištisus metus kantorium išbuvęs, tiesiog badavo. Dėl to jis, pirmajai progai pasitaikius, atsisakė tarnybos ir nuo 1600 I 6, po Dovydo Marcijano, gavo Tolminkiemio klebono vietą.

1600 XI 6 jis vedė Barborą Ekertaitę, su kuria turėjo keturias dukteris, o jai 1617 m. pasimirus, jis jau 1617 XI 20 vedė antrą kartą Barborą Pelmanaitę, su kuria turėjo dar tris sūnus ir dvi dukteris. 1621 IV 26 (pagal Arnoldto neteisingą informaciją, 1620 m.) jis iš Tolminkiemio

buvo perkeltas į Karaliaučių lietuvių parapijos klebonu, kur kaip tik buvo laisva vieta, mirus Lozoriui Zengštakui.

Karaliaučiuje dirbdamas, jis visų pirma susirūpino galimumu išleisti Bretkūno Biblijos vertimą. Ištaisęs atitinkamą vertimo dalį, jis paruošė spaudai Bretkūno Dovydo psalmių vertimą. Rankraštį paruošęs, jis jį pasiuntė patikrinti kunigams Petrui Kleikiui (Nicolai) Įsrutyje, Jurgiui Beselmanui Ragainėje, Zacharijui Blotnui jaunesniajam Tilžėje, Valentinui Fojerštokui Jurbarke, Jurgiui Virčinskiui Stalupėnuose, Kristupui Šteinui Įsrutyje ir Kristupui Sapūnui Didžiuosiuose Rūdupėnuose. Jiems šį darbą atlikus ir įnešus kiek pataisų, Rėza, gavęs tam reikalui iš valdžios lėšų, šį psalmyną 1625 m. ir išleido. F. Spechtas sako, kad savo redakciniame darbe Rėza iš Bretkūno vertimo pašalinęs visas pasenusias ar kalbiškai netaisyklingas konstrukcijas ir formas ir paties Bretkūno įvestas tarmines savybes, jų vietoje nustatęs naują bendrinę rašomąją lietuvių kalbą, kuri vėliau vyravo visoje Maž. Lietuvos lietuvių tikybinėje literatūroje.

Šį darbą atlikęs ir psalmes išspausdinęs, Rėza pradėjo rūpintis ir viso Bretkūno rankraščio išleidimu. Bet 1629 m. rugpiūčio mėn. jis susirgo maru ir rugpiūčio 30 d. mirė.

Gal jo vaikaitis ar provaikaitis buvo Jokūbas Roehsa, gimęs 1660 m. Vėluvoje, lankęs Jenos universitetą, 1690-1739 II 18 buvęs Vėluvos mokyklos rektorium. Šio sūnus Jurgis Pridrikis Rhesa gimė Vėluvoje, 1717 XI 11 magistravosi Karaliaučiaus universitete ir mirė 1728 m.

Raštai. 1) Psalteras Dowido Ing Lietuwischkus Szodzius pirmiausei ischgulditas per *K. Jona Bretkuna*... Bet dabbar... Per *K. Jona Rehsa* dabbar szittuo cziesu Lietuwininku plebona Karaliautzoje supilnaste atnaugintas. (Karaliaučiuje) 1625 p.492.

Tekstas išleistas lygia greta vokiškai ir lietuviškai, su vokišku antraštiniu lapu priekyje. Vokiška Rėzos dedikacija pasirašyta 1625 IX 25, vokiška *J. Behmo* prakalba pasirašyta 1625 X 1, lotyniški, Rėzai paaukoti, eilėraščiai, parašyti *K. Liebruderio, Kr. Sapūno, J. Riedigerio, K. Eilardo, C. Mislentos ir M. Reimeruso.*

Prieš spausdindamas, Rėza pats iškoregavo atitinkamas originalinio Bretkūno rankraščio vietas, įtraukęs čia 25 pirmuose puslapiuose 110 pataisų, kurias visas paskiau įtraukė ir į savo išleistą psalmyną. *V. Falkenhahnas* vadina jį Bretkūno Biblijos korektorium x[5]. Ištraukas išspausdino *J. Gerullis* Senieji lietuvių skaitymai 1927 p.212-216.

2) (Spaudai ruošdamas ir visą Bretkūno Bibliją, Rėza buvo ją visą nukopijavęs (pagal Recessus generalis, tik vieną Naująjį Testamentą) ir čia buvo irgi įtraukęs nemaža savo pataisų, tačiau prieš mirdamas nebesuspėjo viso darbo užbaigti ir paruošti atitinkamos dirvos visai Biblijai išleisti).

Dokumentai. 1) 1780 IX 10 Matijošiaus Rėzos ir Frischeinitzo raštas Tilžės miesto valdybai apie miesto mokyklos buitį.

Ištraukų duoda *V. Falkenhahn* J. Bretke 1941 p.305.

2) 1586 VIII Tilžės miesto burmistrų ir miesto valdybos raštas apie mokyklą ir apie Matijošių Rėzą.

Ištraukų duoda *V. Falkenhahn* l.c. p.303-304.

3) 1599 m. pradžios Tilžės miesto tarybos raštas kunigaikščiui apie Jono Rėzos paskyrimą kantorium.

Ištraukų duoda *V. Falkenhahn* l.c. p.308-310.

4) 1599 I 28 vyriausybės sutikimas Rėzą paskirti kantorium.

Ištraukų duoda *V. Falkenhahn* l.c. p.310.

5) 1599 II 16 kunigaikščio Jurgio Pridrikio reskriptas, kuriame sakoma, kad Tilžės miesto mokykla priklausanti kunigaikščiui, o ne miestui, ir todėl miestas neturįs teisės ten skirti mokytojų.

Išspausdino *H. Poehlmann* Geschichte d. Gymnasiums zu Tilsit 1886 p.8-9.

6) 1600 m. Jono Rėzos raštas Tilžės magistratui.

Ištraukų duoda *V. Falkenhahn* l.c. p.306-307, 310-311.

7) 1600 II 25 Tilžės amtmono raštas kunigaikščiui, kad Rėza iš Tilžės išsikėlęs į Tolminkiemį.

Ištraukų duoda *V. Falkenhahn* l.c. p.310.

8) 1623 m. J. Rėzos raštas kunigaikščiui Jurgiui Pridrikiui apie tai, kad Dovydo psalmės esančios paruoštos spaudai.

Ištraukų duoda *L. Rhesa* Geschichte der litthauischen Bibel 1816 p.18 (išnaša).

9) 1624 IX 24 J. Rėzos raštas kunigaikščiui apie savo materialinę buitį.

Išspausdino *V. Falkenhahn* l.c., ištraukos p.88-89, 312, 314-316; duoda ir *J. Bertoleit* Die Reformation 1933/1934 p.18.

10) 1627 VIII 6 panašus, kaip N.7, paties J. Rėzos raštas kunigaikščiui.

11) 1730 I 3 J. J. Kvanto raštas vyriausybei apie 1625 m. psalmių leidimą.

Ištraukų duoda *V. Falkenhahn* l.c. p.237-238, 319.

Literatūra. Recessus generalis der Kirchen - Visitation des Insterburgischen und anderen litauischen Ambtern... Anno 1639 (Ištrauką duoda *A. Bezzenberger* 1887 (1880) p.37).

Infimatio in Funere Viri Reverendi... Dn. Johannis Rhesen... Nomine Rectoris, Senatus Academiae Regiomontanae 1629.

J. H. L. (*J. H. Liedert*) Verbessertes Verzeichnis d. Bischoeffe und Predigern zu Koenigsberg — Preussische Merkwuerdigkeiten XI 1742 p.792-793.

A. H. Lucanus Preussen Uralter 1748 (1901) p.223.

D. H. Arnoldt Kurzgefasste Kirchengeschichte 1769 p.482.

(") Zusaetze zur Historie d. Koenigsberger Universitaet 1769 p.116, 184.

(") Kurzgefasste Nachrichten von allen Predigern II 1777 p.23.

S. B. Linde Zdanie sprawy o dwóch dziełach Rhesy — Rocz. Warsz. Tow. Przyj. Nauk XII 1820 p.123-124.

(") O języku dawnych Prusaków — Rocz. W.T.Prz. N.XV 1822 p.177-178.

L. Rhesa Geschichte der litthauischen Bibel 1816 p.17-21, 43.

P. Koeppen O proischoždenii, jazyke i literature litovskich narodov 1827 p.230-231.

F. Kurschat Zur Geschichte d. littauischen Bibel — Evangelisches Gemeindeblatt 1864 N.34 p.157.

A. Bezzenberger Beitraege zur Geschichte der litauischen Sprache 1877 p.XXV-XXVII.

(") Zur litauischen Bibliographie — Mitteilungen d. Lit. Lit. Gesellschaft I 2 1880 p.37.

(") Die litauische Literatur — Die Kultur der Gegenwart 1908 p.359.

H. Poehlmann Geschichte d. koenigl. Gymnasiums zu Tilsit — Festschrift zum Jubilaeum d. koenigl. Gymnasiums zu Tilsit 1886 p.8-9.

M. Stankiewicz Studya bibliograficzne II 1889 p.34-36.

A. Harnoch Chronik und Statistik der evangelischen Kirchen 1890 p.7.

J. Sembritzki Die polnischen Reformirten und Unitarier 1893 p.80.

F. Tetzner Die Slawen in Deutschland 1902 p.41, 96.

G. Erler Die Matrikel der Albertus Universitaet I 1910 p.109.

R-čių Jonas (*Jonas Reitelaitis*) Švento Rašto į lietuvių kalbą vertimo istorija — Vadovas 1912 N.47 p.247.

A. B. Klaipėdiškis (*Ansas Bruožis*) Prūsų lietuvių raštija 1913 p.30-32.

Probočių Anūkas (*Ansas Bruožis*) Mažosios Lietuvos buvusieji rašytojai 1920 p.18.

E. Barwiński Sprawozdanie z poszukiwań w Szwecji 1914 p.184.

A. Pruemers Georg Motz der Kantor zu Tilsit — Altpr. Monatsschrift LI 1914 p.97.

J. Gerullis Herkunft d. Dative Sing. d. *i*-Staemme im Baltischen—Archiv f. slav. Philologie XXXVIII H. 1/2 1922 p.60-62.

(") Senieji lietuvių skaitymai I 1927 p.212-216.

E. Hermann Litauische Studien 1926 p.120, 192, 226.

Mykolas Biržiška Mūsų raštų istorija I[2] 1925 p.29.

F. Specht Eine angebliche litauische Instrumental Konstruktion und die Anfaenge einer litauischen Schriftsprache in Ostpreussen — Ztschr. f. vergl. Sprachforschung LXII 1930 p.279-293.

(") Die Flexion der *n*-Staemme im Baltisch-Slavischen — Ztschr. f. vergl. Sprachforschung LIX 1932 p.240, 243.

(") Zur Geschichte der Verbalklasse auf -ē- — Ztschr. f. vergl. Sprachforschung LXII 1935 p.83-84.

(") (P. Arumaa recenzija) — Ztschr. f. slav. Philologie XII 1935 p.205, 212, 217, 219.

Vaclovas Biržiška Lietuviškųjų knygų istorijos bruožai I 1930 p.63-64.

(") Biblija lietuvių kalba — Lietuviškoji Enciklopedija III 1934 p.820.

(") Lietuvių rašytojų kalendorius 1946 p.26.

(") Senųjų lietuviškų knygų istorija I 1953 p.105-107, 140-141.

Pr. Skardžius Die slavischen Lehnwoerter im Altlitauischen — Tauta ir Žodis VII 1931 p.22 ir kt.

Vydūnas Siebenhundert Jahre deutsch-litauischer Beziehungen 1932 p.304.

J. Bertoleit Die Reformation unter d. preussischen Litauern II. — Jahrbuch d. Synodalkommission 1933/1934 p.17-18.

J. Vanagaitis Kovos keliais 1938 p.21.

K. Forstreuter Die Herkunft von Johann Rhesa und Martin Ludwik Rhesa — Ztschr. f. slav. Philologie XIV 1937 p.26.

P. Jonikas Mažosios Lietuvos rašto kalba — Židinys 1935 N.12 p.515.

(") Kleino gramatikų bendrinė kalba — Archivum Philologicum VII 1938 p.58-59.

(") Lietuvių kalbos istorija — Naujienos 1951 N.221.

(") Lietuvių kalbos istorija 1953 p.183-184.

V. Falkenhahn Der Uebersetzer Johannes Bretke 1941 p.2, 88-89, 160, 171, 175-176, 180, 183, 185, 189, 191, 195, 198-199, 201, 235, 237-238, 240-241, 298-322, 452-455 (Rėzos autografų fotokopijos — p.240 Abb.18 (Tafel XI), Abb.25 (Tafel XIII), p.304 Abb.52, 53, 54, 55).

44. Zacharijas Blotnas jaunesnysis

Biografija. Zacharijo Blotno vyresniojo sūnus. Gimė apie 1577 m. Tilžėje ir lankė Tilžės partikuliaro mokyklą. 1594 m. buvo paskutinėje klasėje ir, greičiausia, mokyklą pabaigė 1595 m. Pabaigęs stojo į Karaliaučiaus universiteto alumnatą, bet, dar universiteto nebaigęs, gavo Piktupėnų precentoriaus vietą.

1600 m. pabaigoje mirus Ragainės klebonui Simanui Vaišnorui, Zacharijas Blotnas tėvas stengėsi į tą vietą įstatydinti savo sūnų Zachariją, juo labiau, kad iš Viešvilės į Ragainę kviečiamas Jonas Gedkantas nenorėjo ten keltis. Zacharijas sūnus buvo net gavęs leidimą sakyti bandomąjį pamokslą, tačiau vis dėlto į Ragainę pagaliau nuvyko Gedkantas, o Blotnas buvo paskirtas į Gedkanto vietą, į Viešvilę. Tačiau, kad ir gavęs paskyrimą, jis dar negalėjo ten vykti, nes jam buvusi iškelta baudžiamoji byla už tai, kad, užsistodamas savo brolį, Tilžės mokyklos mokinį, jis primušęs vieną tos mokyklos mokytojų. Į Viešvilę Blotnas nuvyko tik antrojoje 1601 m. pusėje; tačiau ten visai trumpai tebuvo, nes jau 1602 XI 5 buvo perkeltas klebonu į Piktupėnus.

1603 m. pabaigoje buvo kviečiamas užimti mirusio Jono Bretkūno vietą Karaliaučiaus lietuvių bažnyčioje, bet ten vykti nesutiko. 1608 m. buvo perkeltas vokiečių diakonu į Tilžę, o 1614 m. mirus Tilžės lietuvių kunigui Ambrozijui Hartwigui, buvo paskirtas lietuviškos parapijos klebonu Tilžėje. Mirė Tilžėje 1629 m.

Raštai. (Buvo vienas Jono Rėzos bendradarbių, taisant ir ruošiant spaudai Bretkūno išverstas Dovydo psalmes, kurios 1625 m. buvo išleistos).

Dokumentai. 1) 1601 I Zacharijo Blotno jaunesniojo laiškas kunigaikščiui dėl vietų Viešvilėje ir Ragainėje.

Ištraukų duoda *V. Falkenhahn* J. Bretke 1941 p.360.

2) 1601 I 21 Zacharijo Blotno vyresniojo laiškas Otterui į Ragainę sūnaus paskyrimo reikalu.

Ištraukų duoda *V. Falkenhahn* l.c. p.273.

3) 1601 I 21 (?) Ottero atsakymas Blotnui.

Ištraukų duoda *V. Falkenhahn* l.c. p.273.

4) 1601 II 1 du J. Moerlino laiškai tuo pačiu reikalu.

Ištraukų duoda *V. Falkenhahn* l.c. p.273.

5) 1601 III Zacharijo Blotno vyresniojo laiškas kunigaikščiui tuo pačiu reikalu.

Ištraukų duoda *V. Falkenhahn* l.c. p.360.

6) 1601 VII 4 hauptmano Kitlitzo pranešimas apie muštynes, kuriose dalyvavęs ir Zacharijas Blotnas jaunesnysis.

Ištraukų duoda *V. Falkenhahn* l.c. p.467.

7) 1601 VIII 1 Zacharijo Blotno vyresniojo padėkos laiškas kunigaikščiui už tai, kad jo sūnus nebuvęs pašauktas atsakyti konsistorijos teismui.

Ištraukų duoda *V. Falkenhahn* l.c. p.468.

8) 1601 VIII 2 Zacharijo Blotno vyresniojo prašymas, kad jo sūnui būtų leista vykti į Viešvilę.

Ištraukų duoda *V. Falkenhahn* l.c. p.468.

9) 1603 IX 26 kunigaikščio laiškas Zacharijui Blotnui jaunesniajam dėl vietos Karaliaučiuje.

Ištraukų duoda *V. Falkenhahn* l.c. p.137.

10) 1603 m. pabaigos Zacharijo Blotno jaunesniojo raštas, kuriame jis praneša negalįs priimti kvietimo į Karaliaučių.

Ištraukų duoda *V. Falkenhahn* l.c. p.137.

11) 1608 IX 26 Zacharijo Blotno jaunesniojo atsakymas Tilžės magistratui dėl vietos Tilžėje.

Ištraukų duoda *V. Falkenhahn* l.c. p.265.

Literatūra. *J. Ch. Teubner* Beschreibung der Stadt Tilsit — Erleutertes Preussen IV 1727 St.45 p.631-632.

D. H. Arnoldt Kurzgefasste Nachrichten von allen Predigern II 1777 p.142.

L. Rhesa Geschichte der litthauischen Bibel 1816 p.18.

J. Kopp Geschichte des Landkreises Tilsit 1918 p.202, 209, 210.

Vaclovas Biržiška Lietuviškųjų knygų istorijos bruožai I 1930 p.46.

(") Blotno Zacharijas — Lietuviškoji Enciklopedija III 1935 p.136-137; Lietuvių Enciklopedija III 1954 p.81.

(") Lietuvių rašytojų kalendorius 1946 p.26.

(") Senųjų lietuviškų knygų istorija I 1953 p.106.

V. Falkenhahn Der Uebersetzer Johannes Bretke 1941 p.136-137, 239-240, 264-265, 270-271, 273, 359-360, 371, 467-468.

45. Jonas Gruževskis

Biografija. Įsikūrusi Lietuvoje Gruževskių šeima buvo kilusi iš Mozūrų, kur Povilas Gruževskis valdė Lomžos srityje Mlodzianovo dvarą. Iš čia Gruževskiai ir rašėsi "iš Mlodzianovo Gruževskiais". Povilo sūnūs Jonas ir Jokūbas Gruževskiai išsikėlė į Lietuvos rytus, į Naugardėlio apskritį, ir čia Jonas nusipirko Niegnevičiaus, o Jokūbas Baracino dvarą. 1572 m. Jonas užleido Niegnevičiaus broliui Jokūbui, o pats išsikėlė į Šiaulius, ir čia davė pradžią kelmiškei Gruževskių atžalai. Šie Gruževskiai liko evangelikais reformatais. Jokūbas liko katalikas ir valdė Niegnevičius ir Baraciną. Apie 1577 m. jis vedė Bagdono iš Kozielsko Puzinos dukterį Oną Puzinaitę, ir čia jiems 1578 m. gimė sūnus Jonas. Kojelavičius savo "Herbyne" Gruževskių visai nemini, nes jie buvo ne Lietuvos, bet Lenkijos bajorai. Niesieckis mini kunigą Joną Gruževskį, bet nepaaiškina jo giminystės saitų su kitais Gruževskiais, o Gruževskių šeimos heraldikas B. Gruževskis vėl nežino kunigo Jono Gruževskio. Gi jėzuitų biografai, rašydami apie Joną Gruževskį, tiktai trumpai nurodo, kad jis gimęs Lietuvoje.

1595 X 30 Jonas Gruževskis stojo į jėzuitų ordiną ir, atlikęs eilę privalomų studijų Lietuvoje (greičiausia, Vilniuje), tolimesnių studijų buvo pasiųstas į Romą, kur jis studijavo dar 1601 m. Grįžęs po kelerių metų studijų Lietuvon, jis 1609 m. gavo Vilniaus akademijoje teologijos daktaro laipsnį ir tuojau buvo paskirtas Vilniaus akademijos profesorium. 1613 XII 1 Nesvyžiuje davė 4 įžadus. 1615-1619 ir 1625-1628 m. jis buvo Vilniaus akademijos rektorius. 1622 VII Vilniaus kongregacijoje išrinktas prokuratorium, jis 1622 XI lankėsi Romoje ordino prokuratorių pasitarime ir kartu palydėjo į Romą Rudaminą, Sarbievskį ir kitus jaunuolius. Protarpiais ir vėliau jis dar buvo Vilniaus ir Varšuvos profesų namų viršininku. 1628 m. jis buvo Kauno ir Varšuvos prof. namų ir kolegijos rektorius. M. Valančius neteisingai nurodo, kad jis 1642 m. buvęs Vilniaus akademijos ir kolegijos rektorius. 1644-1646 m. jis buvo Lietuvos jėzuitų provinciolu. Jau 1644 III 15 jis padėjo savo, kaip provinciolo, aprobatą Sirvydo "Punktuose sakymų". 1646 m. jis dalyvavo VIII generalinėje jėzuitų kongregacijoje Romoje. Grįždamas iš šios kelionės ir dar nepasiekęs

Lietuvos, jis mirė Varšuvoje 1646 VIII 12. Tarp kito ko, Gruževskis ruošė ir Juozapatą Kuncevičių.

1637 X 9 įsimatrikuliavę Groningeno universitete "equites Lituani" Jonas ir Mikalojus Gruževskiai, greičiausia, buvo jo broliavaikiai iš kelmiškės linijos. Iš jų Jonas 1643 VI 22 įsimatrikuliavo dar ir Leideno (Lugduni Batavorum) universitete.

Raštai. 1) (1601 m. jėzuitams iškėlus Romoje puotą kardinolo Borghese garbei, Jonas Guževskis viešai lietuviškai aiškino vieną posmą iš Izajo knygų. Kiti studentai tai padarė kitomis kalbomis).

2) (Gromata arba istatimas Urbono Aszmojo Popiežiaus — Synodus quarta Dioecesis Samogitiensis Vilnae 1647 p.32-42).

Ši gromata, su kai kuriais nežymiais pakeitimais, buvo 1690 m. pakartota leidinyje "Collectanea Pacoviana". Gromatos vertimą į lietuvių kalbą anksčiau priskirdavau Jonui Jaknavičiui. Tačiau, kadangi tų pačių 1647 m. Jaknavičiaus nekeliąs abejonės darbas "Ewangelie polskie y litewskie" kalbos požiūriu kai kur labai griežtai skiriasi nuo "Gromatos", tai netenka priskirti Jaknavičiui ir "Gromatos" vertimo. Kadangi, be to, "Gromatos" skelbimu buvo ypatingai suinteresuoti jėzuitai, tai visai galimas daiktas, kad ją lietuviškai išvertė gerai lietuviškai mokėjęs ir jau dirbęs literatūroje Jonas Gruževskis. Nors Gruževskis mirė dar prieš šią "Gromatą" išspausdinus, bet 1647 VII 15 Žemaičių kunigų sinodas visai aiškiai pataria ne išversti į lietuvių kalbą šią "Gromatą", bet jau anksčiau paruoštą vertimą išspausdinti ("Eandem Bullam fideliter lingua Samogitica translatam et declaratam hic opponendam esse censuimus"). Tuo būdu visai galimas daiktas, kad Gruževskis galėjo iš anksto savo paruoštą vertimą dar prieš išvažiavimą į Romą įteikti būsimam sinodui, kuris paskiau jį ir išspausdino. Nors, kita vertus, šią "Gromatą" galėjo išversti ir kiti ano laiko lietuviai jėzuitai, jau pasireiškę savo lotyniškais ar lenkiškais literatūriniais darbais: kurį laiką buvęs Kražių kolegijos rektorium Danielius Butvila (gimęs 1600 m. ir miręs 1682 I 10), ar taip pat kurį laiką rektoriavęs Kražiuose Žygimantas Liauksminas (gimęs 1597 m. ir miręs 1670 IX 11), ar pagaliau taip pat žemaitis, buvęs Naugardėlio kolegijos rektorius Stanislovas Tupika (gimęs 1616 ir miręs 1682 III 12). Tačiau, nors sinodas šį vertimą ir vadino žemaitišku, bet iš tikrųjų tai buvo aukštaitiškas vertimas. O šie trys jėzuitai buvo žemaičiai, kai Gruževskis buvo aukštaitis.

3) Ultima et maxima hominis mutatio. Sive de mistica cum Deo unione... Pars libri prior. De honestate morali ac quisitiva. Auctore R. P. Joanne *Gruzewski* S.J. Theol. Doctore. Vilnae 1641 p.493. Pars posterior scilliter de fortitudine et iustitia. Vilnae 1644 p.821.

Ta pati knyga buvo pakartota ir 1646 m.

4) (S. Rostowskis pasakoja, jog J.G., kad vaikai lengviau palaikytų atmintyje katechetinį mokslą, sukūrė giesmę ir rūpinosi, kad ji gatvėse ir turgavietėse būtų giedama, gal būt, lietuviškai).

Literatūra. *St. Rostowski* Lithuanicarum Societatis Jesu historiarum pars prima 1768 p.366 (626), 367(627), 434, 439, 440, 447, 460; [2]1877 p.328, 334, 341, 351, 415, 416, 418, 422, 432, 461, 466.

K. Niesiecki Herbarz polski. Wydanie J. N. Bobrowicza. IV 1939 p.303.

J. I. Kraszewski Wilno IV 1842 p.38.

Encykl. Orgelbranda X 1862 p.490-491.

A. A. de Backer Bibliothèque des écrivains de Compagne de Jésus, II s. 1854 p.277-278; I 1869 p.2317.

Album studiosorum Academiae Lugduni Bataviae 1875 p.341.

C. Sommervogel Bibliothèque de la Compagne de Jésus III 1892 p.1894 (Gruszewski Jean); II 1891 p.473-474 (Butwill); IV 1893 p.1569-1570 (Lauxmin); VIII 1898 p.270 (Tupik).

M. Valančius Trumpa Kauno bažnyčių istorija — Žinyčia 1900 N.2 p.46.

J. Bieliński Uniwersytet Wileński II 1899/1900 p.569; III p.25.

(*A. Dambrauskas*) Balsas Amerikiečių Lietuvių į Leoną XIII 1900 p.27-28.

(*A. Dambrauskas*) *A. Jakštas* Lotyniškas periodas lietuvių literatūroje — Žinyčia 1901 N.3 p.14.

S. Załęski Jezuici w Polsce IV 2 1904 p.876, 916.

(") Jezuici w Polsce 1908 p.49.

B. Grużewski Kościół ewangelicko reformowany w Kielmach 1912 p.3-5.

Album studiosorum Academiae Groningianae 1915 p.36.

E. Fraenkel Baltoslavica 1921 p.69.

E. Hermann Litauische Studien 1926 p.135, 184, 205.

H. Barycz Polacy na studjach w Rzymie 1930 p.221.

B. Andruška Tėvas Andrius Rudamina 1933 p. 30, 33.

Vaclovas Biržiška Gruževskis Jonas — Lietuviškoji Enciklopedija IX 1940 p.747; Lietuvių Enciklopedija VIII 1956 p.543.

(") Lietuvių rašytojų kalendorius 1946 p.26.

(") Senųjų lietuviškų knygų istorija II 1957 p.52, 78-79.

Mykolas Biržiška Senasis Vilniaus universitetas 1940 p.16, 20 (M.B.: II laid. 1955 p.14, 19, 20).

Z. *Ivinskis* Lietuvių kalba viešajame Lietuvos gyvenime 16-17 a. — Aidai 1954 N. 8 p.369.

(") Kirchengesang in Litauen im XVI-XVII Jahrh. — Commentationes Balticae I 1958 p.103.

46. Konstantinas Sirvydas

Biografija. Savo pavardę visuose savo raštuose pats rašė Širvydas (Szyrwid). Taip pat tą pavardę rašė ir beveik visi jo biografai, išskyrus vieną Alegambę, 1643 m. ir 1599 VIII Rygos jėzuitų katalogą, kur jis įrašytas "Syrwid". Matyti, buvo kilęs nuo Anykščių ir gal iš Griežionėlių ar Latavėnų, nes bajorai Sirvydai XV-XVII a. dvarelius turėjo Dabužiuose ir Griežionyse. 1470 IV 13 dokumente įrašyta: "Orvidu a Syrvidu čotyri čeloveki: Radus, Batis, Mostelis, a četverty s nimi". 1528 m. Lietuvos kariuomenės sąrašas žino Jančiką Sirvidovičių, kuris statė vieną arklį iš Beržėnų vls., o 1567 m. sąrašas žino Joną Sirvydaitį (Jan Sirvydovič), kuris statė vieną arklį iš Latavėnų laukų už Dabužius ir Griežionis ("z domu Dobunskago i Krežanskago"). Gal šis Jonas Sirvydaitis ir buvo Konstantino Sirvydo tėvas ar senelis, o to Jono sūnus, greičiausia, Konstantino brolis, Voitiech Janovič Sirvid su žmona Polonja Martinovna 1596 m. pardavė Jonui Andrievičiui Tovtginui (nazvyskom Čechoviča) dv. Kgrižanskoe ir borek Šeduikiški. Tauragnų vls. buvo "Širvydų" (Szyrwidzie) kaimas (minimas 1792 m.).

Konstantinas gimė, greičiausia, 1579 m. (oficialinėmis jėzuitų archyvo žiniomis, 1611 m. turėjo 32 metus), nors įvairūs autoriai nurodo nevienodas jo gimimo datas. Sotvellio ir Rostowskio biografijose rašoma, kad, 1598 m. stodamas į jėzuitų ordiną, jis turėjęs 21 metus, taigi būtų gimęs 1577 m. Tačiau visų patikimiausias Rygos jėzuitų katalogas, sudarytas 1599 VIII, rašo, kad į jėzuitų ordino noviciatą jis stojo 1598 III 10 "annorum 19 senus", taigi gimęs 1579 m. Sommervogelis teigia jį gimus 1580 m., o atsirėmęs Rostowskiu ir Brownu M. Stankevičius teigia, kad jis gimęs 1564 m., nors Rostowskio raštuose visai tos datos nėra. Be to, ši gimimo data visai nesiderina su tais, tikrai žinomais metais, kada Sirvydas davė keturis įžadus ir gavo kitus šventinimus.

Sirvydas mokėsi Vilniaus jėzuitų kolegijoje, kurioje ligi 1598 VIII 10 išklausė humaniora ir poeziją, nors 1606 m. Pultusko kolegijos katalogas mini tik gramatiką ir humaniorą. 1598 VIII 10 Sirvydas stojo Vilniuje į jėzuitų naujokyną. Čia vėl kiti biografai kai ką pripainioja. Stankevičius rašo, kad Sirvydas stojęs į naujokyną vienuolikos metų amžiaus. Tai yra

aiški nesąmonė, nes tokio amžiaus vaikai niekados nebuvo į jėzuitų naujokynus priimami. Čia, galimas daiktas, Stankevičius pasekė tokia pat atsitiktine M. Valančiaus klaida, ar, gerai lotyniškai nemokėdamas, Sotvellio ir Rostowskio "undevicennis" vietoje dvidešimt vienerių išvertė "vienuolika". Bet dvidešimt vieneri metai ir Sotvellio ir Rostowskio yra nurodyti klaidingai, nes, kaip matėme, surašytas tik metams nuo paties įvykio praėjus, 1599 VIII, Rygos jėzuitų katalogas nurodo, kad jis stojęs 1598 VIII 10, devyniolikos metų amžiaus (ištraukas iš to katalogo, likusio rankraščiu, pateikė F. Spechtas, gavęs jas iš jėzuitų provinciolo B. Bleyaus). Sommervogelis irgi nurodo 1598 metus.

Stojęs į naujokyną, Sirvydas 1598-1599 m. Nesvyžiaus jėzuitų kolegijoje klausė retoriką, o 1599 m. du mėnesius mokėsi Dorpate (Tartu) ir Rygoje. 1600-1601 m. jis mokytojavo žemesnėse (infimoj ir gramatikoj) Nesvyžiaus kolegijos klasėse ir kartu pats čia klausė filosofiją. 1600 m. liepos mėnesį Dorpato kolegijoje jis gavo scholastiko laipsnį ir beveik ligi pat mirties aukštesnio mokslo laipsnio jis neturėjo. Paskiau jis toliau klausė filosofiją Pultusko kolegijoje (F. Spechtas, kuris pirmas, pasinaudojęs jėzuitų katalogais, teisingai nušvietė daugelį Sirvydo gyvenimo momentų, čia suklydo, žodį "Pultoviensis" vietoje Pultusko išvertęs niekados neegzistavusia Poltavos kolegija). Pultuske 1604 VI 23 "plus quam mediocriter" išlaikė logiką. 1610 V čia apgynė tezes iš visos teologijos. 1612 VIII davė vadinamuosius trečiuosius įžadus, o 1617 XII 17 ketvirtuosius įžadus (1628 m. Vilniaus katalogas pažymi: "professus 1617 die 17 Dec."). M. Valančius, gerai neįsiskaitęs į Sotvellio informaciją, kur tas rašo "Societate se aggregavit anno solutis 1598 et voto quattuor professus est", rašo, kad Sirvydas davęs ketvirtuosius įžadus 1598 m., nors Sotvellio tie metai tenurodomi Sirvydo stojimo į jėzuitus metais, o ketverių įžadų metų Sotvellis visai nepateikė, bet tiktai pasitenkino konstatavimu fakto, kad jis ketvirtuosius įžadus buvęs davęs. Visai galimas daiktas, kad ir Stankevičius, žinodamas, kad jėzuitai ketvirtuosius įžadus suteikia ne anksčiau, kaip sukakus 33 metus amžiaus (Sirvydas davė keturis įžadus jau turėdamas 38 metus), paėmęs iš Valančiaus ketvirtųjų įžadų 1598 m., iš jų atskaitė 33 metus ir gavo, kad Sirvydas gimęs 1564 m. Šios pastarosios datos, be Stankevičiaus ir tų, kurie, jo nepatikrinę, jo datą pakartojo, niekas kitas nenurodo. Gi tokią gimimo datą išvedęs ir taip pat žinodamas, kad kunigais šventina tiktai tuos, kam sukako 24 metai amžiaus, Stankevičius sugalvojo ir 1588 m. Sirvydui įsišventinti kunigu, nors 1588 m. Sirvydas teturėjo tik 8-9 metus amžiaus.

1622 m. Vilniaus jėzuitų katalogas šiaip nusako Sirvydo darbą ordine: trejus metus dėstė pozityvinę filosofiją, trejus metus buvo lenkų pamokslininku, dešimt metų buvo lietuvių pamokslininku ir trejus metus rektoriaus tarėju. Sommervogelis tą Sirvydo veiklą kiek kitaip suskirsto: professa 4 ans la theologie, l'Ecriture sainte et precha 13 ans en polonais et en lithuanien. Tačiau pilnai pasitikėti tegalima Vilniaus kolegijos žiniomis, nes tai buvo oficialinės žinios, surašytos jam dar gyvam esant. Jei Sirvydas visas tas pareigas būtų ėjęs vieną po kitos, tai filosofiją jis būtų turėjęs pradėti dėstyti jau 1603 m., t.y. dar tuo laiku, kada jis pats net nebuvo išlaikęs logikos. Tačiau jo biografas Sotvellis ir juo atsirėmęs Poszakowskis rašo, kad Sirvydas vienu ir tuo pačiu laiku dėstęs akademijoje, sakęs lietuviškus pamokslus šv. Jono bažnyčioje, o lenkiškus katedroje ir, be to, dar dėstęs klierikams Šv. Raštą šv. Kazimiero bažnyčioje. Greičiausia, lietuvių pamokslininku (archyvo žiniomis, jis nuo 1610 m. buvo "Confessarius et Concionator Lituanicus") jis buvo paskirtas tuojau po to, kada davė tris įžadus, t.y. 1612 m., o nuo to laiko ligi 1622 m. praėjo lygiai 10 metų, kas visai atitinka Vilniaus katalogo informaciją. Laiką, kada jis atlikdavo kitas savo funkcijas, galima nustatyti, palyginus 1622 m. katalogą su 1628 m. katalogu. Ten nurodoma, kad Sirvydas filosofiją dėstęs penkerius metus; taip pat, kad tik trejus metus buvęs lenkų ir 10 metų lietuvių pamokslininku; kad rektoriaus tarėju buvęs ketverius metus, admonitoriumi trejus metus ir dvejus metus "prefectus rerum spiritualium et confessarius domesticus". Iš tų dviejų katalogų sulyginimo matyti, kad po 1622 m. Sirvydas jau nebesakė nei lietuviškų, nei lenkiškų pamokslų, nes čia abudu katalogai pateikia tuos pačius metus. Akademijoje jis dėstė filosofiją nuo 1619 ligi 1624 m. (trejus metus ligi 1622 m. ir dvejus metus po 1622 m.). Rektoriaus tarėju (konsultorium) jis buvęs nuo 1619 ligi 1623 m. (trejus metus ligi 1622 m. ir vienerius po to). Admonitoriumi buvo nuo 1624 ligi 1626 m., o dvasinių reikalų prefektu ir naminiu nuodėmklausiu nuo 1627 ligi 1628 m. Admonitoriaus, dvasinių reikalų prefekto ir naminio nuodėmklausio pareigos buvo grynai garbės pareigos, kurios jam neatimdavo daug laiko, ir, matyti, jos jam buvo suteiktos, jį atleidus nuo kitų pareigų, tam, kad duotų jam laiko ir galimumo verstis grynais literatūros darbais, kurie jam buvo taip pat jo viršininkų pavesti.

Nuo 1628 m. jis buvo atleistas ir nuo tų garbės pareigų (1630 m. jis tebuvo rektoriaus tarėjas), nes nuolatos sunkėjanti liga neleido jam eiti jokių viešųjų pareigų, nors ligi paskutiniųjų savo gyvenimo valandų jis neišleido plunksnos iš rankų, visas į savo raštus pasinėręs. Norėdama pagerbti tokį jo intensyvų darbą, Vilniaus akademijos vadovybė, 1631 m.

gegužės mėnesį, dalyvaujant ir Lietuvos jėzuitų provinciolui Mikalojui Lenčickiui, suteikė jam, sergančiam ir nesikeliančiam iš patalo, "privatim" filosofijos ir laisvųjų menų magistro laipsnį. Kaip jau buvo anksčiau pažymėta, ligi to laiko jis teturėjo normalia tvarka įsigytą scholastiko laipsnį.

Dar kurį laiką prieš tai jo viršininkai susirūpino tuo, kad mirtis nenutrauktų jo neužbaigtų darbų, ir davė jam padėjėju Joną Jaknavičių, kuris jau nuo 1628 m. buvo lietuvių pamokslininkas Vilniuje. Jaknavičius jau atliko dalį Sirvydo darbo, 1629 m. leidžiant pirmąją "Punktų sakymų" dalį, o Sirvydui mirus, atliko tokį pat darbą Sirvydui, kaip Vilentas Mažvydui, užbaigė ir iš dalies papildė likusiuosius rankraščiu Sirvydo darbus ir juos išleido. Greičiausia, išleido ir du naujuosius Sirvydo žodyno leidimus, kaip kad ir to žodyno leidimus specialiai lenkiškoms mokykloms, t.y. be lietuviško teksto.

Sirvydas mirė Vilniuje 1631 m. rugpiūčio 23 d., tesulaukęs vos 51-52 metų amžiaus, prieš tai bent penkerius metus nepagydomai sirgęs. Jo biografai nieko nesako, kokia tai buvusi liga. Tačiau, turint galvoje tai, kad jis sirgo ilgus metus ir kaip tik paskutiniaisiais savo gyvenimo metais atliko daugumą savo literatūrinių darbų, — o prieš tai jis buvo nepaprastai veiklus, vienu laiku atlikdamas eilę sunkių bažnytinių pareigų, — tenka manyti, kad jis buvo sirgęs plaučių džiova, atsiradusia jam bedirbant intensyvų darbą ir gyvenant drėgnuose ir nesveikuose Vilniaus kolegijos rūmuose.

Raštai. 1) Katechismas aba pamokimas Wienam kvriamgi Krikszczionivy reykiamas. Paraszitas Nuog D. Jokuba Ledesmos. (Vilniuje) 1605 p.95.

Pačioje knygoje nėra nurodyta, kas ją vertė; tačiau nėra abejonės, kad vertė koks jėzuitas. Nei vienas jėzuitų biografų to darbo nepriskiria Sirvydui ir apskritai tos knygos nemini. Tačiau visai galimas daiktas, kad tai bus pirmasis Sirvydo darbas. Lygiai taip pat, kaip ir šio katekizmo vertėjas, ir Sirvydas buvo lietuvis rytietis. Nėra didelių skirtumų tarp šiame darbe vartojamos lietuvių kalbos tarmės ir žinomųjų Sirvydo raštų tarmės. Kai kurie rašybos skirtumai lengvai gali būti išaiškinti tuo, kad po to, kada šis darbas buvo paskelbtas, Sirvydas dar apie trisdešimt metų praktiškai ir teoriškai studijavo lietuvių kalbą, ir vėliau pats nustatydavo lietuvių kalbos gramatikos taisykles; o jam šį pirmąjį darbą rašant, dar jokios lietuvių kalbos gramatikos nebuvo parašytos. Jei tikrai vertė Sirvydas, tai pasidaro aišku, kodėl šiame darbe nebuvo padėta jo pavardė: tuo laiku jis buvo dar visai jaunas žmogus, tik neseniai stojęs į jėzuitų ordiną, taigi jis dar negalėjo vadintis jėzuitu ir rašytoju, juo labiau, kad ir pats darbas nebuvo originalus, bet tiktai Daukšos katekizmo kalbos surytietinimas. Kita vertus, daugelis jėzuitų parašytų darbų buvo leidžiama jų autorių nenurodant; pvz. beveik nei viename gausių Jaknavičiaus darbų jo pavardės nepadėta. Jei šį darbą parašė ne Sirvydas,

bet koks kitas jėzuitas, tai autoriaus galima būtų ieškoti tarp jų jėzuitų lietuvių, kurie gimė XVI a. ir kurie vėliau buvo žinomi vienu kitu savo spausdintu darbu. Toks autorius galėtų būti 1552 m. gimęs Gasparas Savickis, ar 1572 m. gimęs Antanas Vidzevičius, ar 1574 m. gimęs vėlyvesnysis provinciolas Mikalojus Lenčickis, ar 1578 m. gimę Andrius Novickis, Jonas Gruževskis ir Jonas Komperskis, kurių du paskutinieji yra mums žinomi ir savo smulkiais lietuviškais rašiniais.

Tai nėra originalus vertimas: vertėjas, laikydamas rankose Daukšos katekizmą, jį tarmiškai žodis po žodžio taisė, tik vietomis savarankiškai vertė tas vietas, kurių Daukša nebuvo išvertęs.

Vienintelį žinomą egzempliorių buvo Krokuvoje suradęs M. Stankevičius, o 1890 m. jį išspausdino J. Bystronis ir 1929 m. pakartojo E. Sittigas. Ištraukas pateikia J. Gerullis Senuosiuose lietuvių skaitymuose I 1927 p.186-196.

2) Dictionarium trium linguarum in usum studiosae iuventutis. Vilnae 1629.

Lenkiškas-lietuviškas-lotyniškas žodynas. Antras leidimas pasirodė 1631 m., trečias 1642 m. (tur būt, abudu išleido Jaknavičius), ketvirtas 1677 m. ir penktas 1713 m. Per neatidumą kiti bibliografai buvo pramanę niekados neišspausdintus leidimus 1712 m. ir 1718 m. Prakalbose prie vėlesniųjų leidimų reikalas juos kartoti aiškinamas "iniuria temporum ac tempestate bellica". Tikrai, 1630 m. Vilniaus gaisras ir 1630-1631 m. siautęs Lietuvoje maras galėjo sunaikinti 1629 m. leidimą. Tačiau tarp 1631 ir 1642 m., be vietinių tikybinių suiručių, nuo kurių, be to, nukentėjo ne katalikai, bet kitatikiai, neįvyko nieko ypatingo, kas būtų galėjęs sunaikinti 1631 m. leidimą. Nuo 1655 m. per šešerius metus siautusi žiauri maskolių okupacija galėjo sunaikinti 1642 m. leidimą, bet 1677 m. leidimas galėjo būti natūraliai išparduotas per 35 metus. Kita vertus, žodyno paskirtis "in usum studiosae iuventutis", t.y. akademiniam jaunimui, esant dideliam skaičiui studentų, sudarydavo žodynui visai natūralią ir pastovią prekyvietę, kurioje žodyno egzemplioriai galėjo būti išparduoti ir be karų ir kitų gamtos nelaimių.

3) Punkty Kazań od Adwentu aż do Postu Litewskim ięzykiem z wytłumaczeniem na Polskie przez Księdza *Konstantego Szyrwida.* (Vilniuje) 1629 p.12+383+5.

Pats Sirvydas čia paruošė pačius "Punktus" ir pats juos išvertė į lenkų kalbą. Taip pat jis pats atrinko iš Wujko reikalingas ištraukas iš lenkiškų evangelijų, kurios yra įdėtos kiekvieno punkto pradžioje. Bet šias ištraukas išvertė į lietuvių kalbą Jonas Jaknavičius.

4) Punkty Kazań na Post Wielki Językiem Litewskiem przez *W. X. Constantego Szyrwida.* (Vilniuje) 1644 p.259.

Antroji 1629 m. "Punktų" dalis, kuri buvo išspausdinta 13 metų praėjus nuo Sirvydo mirties. Čia pats Sirvydas paruošė tiktai lietuviškus "Sakimus" ir pats sužymėjo reikalingas Wujko evangelijas, kurioms jis savo "punktus" rašė. Bet jis jau nebesuspėjo prieš mirtį jų išversti į lenkų kalbą, ir juos išvertė kitas asmuo, kas pažymėta ir pačiame leidinyje. Dabar jau nėra nė mažiausios abejonės, kad tiek tą vertimą į lenkų kalbą, tiek ir evangelijų vertimą į lietuvių kalbą atliko *Jonas Jaknavičius,* kuris ir pats pasirašė po paaukojimu

slapyraidėmis I.I.S.I., t.y. Joannes Jachnowicz Societatis Iesu. Nėr žinios, ar Sirvydas ruošė ir trečią dalį, kuri būtų apėmusi "sakymus" nuo gavėnios ligi advento; bet, greičiausiai, jo darbas buvo taip suplanuotas, kad apimtų ištisus metus, ir tuo būdu turėjo Vilniaus vyskupijai suvaidinti panašų vaidmenį, kokį Žemaičių vyskupijai suvaidino Daukšos postilė, kuriai pavaduoti ir buvo Sirvydo darbas pradėtas.

1629 m. "Punktai" buvo pakartoti 1845 m. Tą darbą atliko kunigo L. Montvydo lėšomis S. Daukanto prikalbintas M. Valančius, kuris Sirvydo teksto kalbą žymiai pakeitė. Mokslo reikalams tą pačią dalį 1884 m. pakartojo A. Bezzenbergerio serijoje "Die litauische und lettische Drucke" R. Garbė. Jis žadėjo išleisti ir antrąją dalį, bet neišleido. 1928 m. F. Spechtas Hallėj išleido abiejų dalių fotokopines nuotraukas. Ištraukas paskelbė L. Geitleris Litauische Studien 1875 p.17-19 (ne iš originalo, bet iš Valančiaus - Montvydo pakartojimo), S. Mikuckis Litovskaja Chrestomatija 1876 p.1-24 (rusų raidėmis), E. Volteris Lietuviška chrestomatija II 1904 p.262-268, J. Gerullis Senieji lietuvių skaitymai I 1927 p.217-226, Mykolas Biržiška Rinktiniai mūsų senovės raštai 1927 p.44-60.

5) Clavis lingvae Lituanicae. (Vilniuje) 1630.

Lietuvių kalbos gramatika, Alegambės 1643 p.84 nurodoma tarp kitų Sirvydo darbų. Vėlesnieji Sirvydo biografai tą žinią kartojo iš Alegambės. Toks leidinys nei spausdintas nebuvo, nei rankraščiu neišlikęs. Kartais spėjama, kad tai tas pats 1737 m. "Universitas", tačiau tai abejotina, nes nebuvo reikalo keisti antraštės; o, be to, visuose Sirvydo darbuose buvo dedama antraštiniame lape ir jo pavardė, ko čia nėra. Bet vis dėlto *Rostowskis* 1877 p.430 prie Clavis nurodo "Typis acad. S.J. 1630".

6) Dictionarium Polono-Latinus in usum studiosae iuventutis Poloniae. Auctore *Constantino Szyrwid.* Editio nova. (Varšuva) 1641 p.540.

Tai yra tas pats trikalbis žodynas, tik be lietuviškojo teksto. Matyti, išleistas Lenkijos jėzuitų kolegijų mokiniams naudotis. Nors pažymėta "editio nova", tačiau jo senuoju leidiniu, greičiausia, laikytas pilnasis trikalbis žodynas. Visai galimas daiktas, kad šį leidimą, jau Sirvydui mirus, paruošė Jonas Jaknavičius.

7) (F. Siarczyński II 1828 p.258 Sirvydui priskiria dar šiuos darbus: Kazanie obozowe o Bogarodzicy, Nagrobek Osmanowi, Cesarzowi Tureckiemu, Kazanie o sw. Jacku, Janie Kantym, i td. 1633 m. Siarczyńskį pakartojo A. Jocheris II N. 5168, o juos abudu De Backer III 1876 p.1030, C. Sommervogelis VII 1896 p.1799, J. Bieliñskis II p.591 ir iš dalies S. Załęskis II p.676. Tačiau, kaip visai teisingai išaiškino K. Estreicheris XXX p.360, visi tie raštai buvo parašyti ne Sirvydo, bet Pabijono Birkowskio).

8) (C. Sommervogelis VII 1896 p.1799 ir jį pakartojęs S. Załęskis II p.676 tarp Sirvydo darbų nurodo ir "Kazania na wszystkie Niedziele całego roku po polsku i po litewsku miane w Wilnie. Dr.Acad.S.J."

Čia jie abu supainiojo su Sirvydo "Punktais", nes tokių pamokslų Sirvydas visai nespausdino ir nerašė. Tačiau ir J. Karłowiczius O języku litewskim 1875 p.222 greta 1629 m. "Punktų" mini ir 1629 m. "Kazania", irgi nepastebėjęs, kad čia kalbama apie vieną ir tą patį leidimą.

Dokumentai. 1) 1598 VIII 10 Rygos jėzuitų katalogo 1599 VIII pastaba apie Sirvydo stojimą į jėzuitų naujokyną.

Ištrauką iš rankraščio paskelbė *F. Specht* Szyrwids Punktay sakimu 1929 p.7* (išnašoje).

2) 1604 VII 23 pastaba, kad Sirvydas išlaikęs Pultusko jėzuitų kolegijoje logikos egzaminą.

Išspausdino *Ch. S. Stang* Archivum Philologicum III 1932 p.42 (ištrauka iš "Liber extraordinarius provincialis").

3) 1606 VII surašyta Pultusko kolegijos kataloge Sirvydo tarnybos eiga ligi 1600 VIII.

Ištrauką duoda *F. Specht* l.c. p.8* (7 išnaša).

4) 1610 VI sužymėti Sirvydo visos teologijos egzamino rezultatai.

Išspausdino *Ch. S. Stang* l.c. p.41.

5) 1612 VIII pažymėjimas, kad Sirvydas davęs tris įžadus, ir kartu pridėtas jo apibūdinimas.

Išspausdino *Ch. S. Stang* l.c. p.41.

6) 1622 m. Vilniaus kolegijos kataloge surašyta Sirvydo tarnybos eiga.

Ištrauką duoda *F. Specht* l.c. p.8* (8 išnaša).

7) 1628 VII surašyta Vilniaus kolegijos kataloge Sirvydo tarnybos eiga.

Ištrauką duoda *F. Specht* l.c. p.8* (10 išnaša).

8) 1630 X surašyta Vilniaus kolegijos kataloge Sirvydo tarnybos eiga.

Ištrauką duoda *F. Specht* l.c. p.8* (10 išnaša).

9) 1631 V Vilniaus akademijos nutarimas suteikti Sirvydui filosofijos ir laisvųjų menų magistro laipsnį.

Įrašytas rankraštiniame "Laurea Academica Academiae Vilnensis". Nespausdinta.

10) 1631 m. Vilniaus kolegijos rankraštinio katalogo pastaba Sirvydo mirties proga.

Išspausdino *F. Specht* l.c. p.8* (11 išnaša).

Literatūra. *Ph. Alegambe* Bibliotheca Scriptorum Societatis Jesu 1643 p.84.

A. Wijuk Kojałowicz Miscellanea 1650 p.127.

N. Sotvell Bibliotheca Scriptorum Societatis Jesu 1676 p.157.

J. B. Mencken Compendioses Gelehrten Lexicon. Leipzig 1715 p.2223-2224.

J. Poszakowski Kalendarz jezuicki większy 1740 (August 23).

S. Rostowski Lituanicarum Societatis Jesu historiarum provincialium pars prior 1768 p.327, 462-463 (457) (Martynovo 1877 m. leidinyje p.303, 430, 434).

P. Koeppen O proischoždenii, jazyke i literature litovskich narodov 1827 p.249, 251.

F. Siarczyński Obraz panowania Zygmunta III 1828 p.258.

F. A. Ebert Allgemeines Bibliographisches Lexicon II M-Z. Leipzig 1830 p.872.

S. Stanevičius Wyjaśnienie mytologii litewskiej, zawartej... w słownikach ir kt. (rankraštis apie 1838 m.).

L. Jucewicz Pisarze w narodowym języku litewskim (Szyrwid) — Piśmiennictwo Krajowe 1841 III p.187-189.
(") Litwa 1846 p.8.
J. I. Kraszewski Wilno IV 1842 p.38.
M. Wolonczewskis Žemaitiu Wiskupiste II 1848 p.68-69. ([2]1897 p.157).
F. Nowakowski Wycieczka na Litwę — Biblioteka Warszawska 1857 III p.165.
B. - Kuryer Wileński 1861 Nr.56.
Biblioteka Warszawska 1861 III p.729-730.
M. Baliński Dawna Akademia Wileńska 1862 p.144.
(") Starożytna Polska III (bendrame su T. Lipinskiu veikale, kurio IV t. Balinskio su talkininkais skirtas Lietuvai. — *M. B-ka*) 1850 p.503.
J. Brown Biblioteka pisarzów asystencji polskiej Towarzystwa Jezusowego 1862 p.202.
S. Mikucki Kilka filologicznych uwag nad dziełem Narbutta — Biblioteka Warszawska 1858 I p.445, 446.
F. M. S(obieszczański) Szyrwid Konstanty — Encyklopedya Orgelbranda XXIV 1867 p.875-876.
J. Karłowicz O języku litewskim 1875 p.222.
L. Geitler Litauische Studien 1875 p.17-19.
A. De Backer Bibliothèque des écrivains de la Compagne de Jésus III 1876 p.1030 (priskiria Sirvydui ir Birkovskio raštus).
R. Garbe K. Szyrwid's Punkty Kazań 1884 p.I-XLVIII ir 156.
A. Bezzenberger Litauische Forschungen 1886 p.VI.
(") Die Litauische Literatur — Die Kultur der Gegenwart I 9 1908 p.361.
E. Volter Szyrwid's Punkty Kazan — Archiv f. slav. Philologie VIII 1885 p.524-531; tas pats rusiškai — Žurnal Ministerstva Narodnago Prosveščenija 1886 II p.306-317 (Garbės leidimo rec).
(") Litovskij Katichizis N. Daukši 1887 p.XXVI-XXVII, XXX-XXXII, LXIX.
(") Širvid Konstantin — Enciklopedičeskij Slovar' Brockhausa i Efrona XXXIX 1903 p.590.
(") K. Szyrwid's Dictionarium — Mitteilungen d. Lit. Lit. Gesellschaft V 5 1900 p.66-70.
Jane Lee A Lithuanian preacher of the seventeenth Century — The Academy 1887 N.803 (Garbės recenzija).
M. Stankiewicz Bibliografia litewska II 1889 p.36-38.
Lietuvos Mylėtojas (*Jonas Šliūpas*) Lietuviszkieji rasztai ir rasztininkai 1890 p.15-16.
J. Bystroń Katechizm Ledesmy w przekładzie wschodnio litewskim 1890 p.131.
P. Gimbuts (*Jonas Jablonskis*) Konstantinas Szyrwidas ir jo statraszas — Varpas 1890 N.5.
Rygiškių Jonas (") Lietuvių kalbos sintaksė 1911 p.19, 21, 22, 59 ir kt.
F. de Saussure Sur le nominatif pluriel et le genetif singulier de la declinaison consonantique en lituanien — Indogerm. Forschungen IV 1894 p. 457-461.

C. Sommervogel Bibliothèque de la Compagne de Jésus VII 1896 p.1799-1800 (remiasi Sotveliu, Brownu ir De Backeriu).

J. Bieliński Uniwersytet Wileński II 1899/1900 p.591, 701, III p.350.

(*Aleksandras Dambrauskas*) Balsas Amerikiečių Lietuvių į Leoną XIII 1900 p. 28.

(") *A. Jakštas* Lotyniškas periodas lietuvių literatūroje — Žinyčia 1901 N 3 p.17 .

(") (") Apie katalikiškus lietuviškus šventraščio vertimus — Žinyčia 1902 N.4/5 p.31 (pakartota Soter N.1 [16] p.5-6).

(") *Ks. A. D.* Szyrwid Konstanty — Encyklopedja Kościelna XXVIII 1905 p.134-135.

W. Porzeziński K istorii form spriaženija v baltijskich jazykach 1901 p.27 - 28, 29, 41, 43, 44, 57, 59, 61, 102, 103, 121, 145.

S. Załęski Jezuici w Polsce II 1901 p.675 - 676, 700.

(") Jezuici w Polsce 1908 p.94, 95.

F. Tetzner Die Slawen in Deutschland 1902 p.41.

A. Leskien Litauisches "eskulus" "Buche" — Indogerm. Forschungen XIII H. 3/4 1902 p.279 - 280.

(") Litauisches Lesebuch 1919 p.115 - 117.

S. Baltramonaitis Sbornik bibliografičeskich materialov 1904 N.642 ir kt.

Akty Vilenskoj Komissii 1907 XXXII p. 7, 144, 197, 299, 302, 317, 108, 437.

J. Kurczewski Kościół zamkowy I 1908 p.299 - 300.

J. Tijunaitis Lietuvos atgimimas 1911 p.25.

Litovskaja Metrika I 1910 p.73. I 3 Perepisi vojska litovskago 1915 p.225, 631 - 632.

E. Hermann Entwicklung der litauischen Konjunktionalsaetze 1912 p.42 - 45.

") Litauischen Studien 1926 p.44 - 45, 134 - 135, 181 - 183, 204, 229, 357, 397, 403.

K. Propolianis Lenkų apaštalavimas Lietuvoje 1918 p.77.

A. Brueckner Polacy a Litwini — Polska a Litwa 1914 p.357-358.

(") Dzieje kultury polskiej IV 1945 p.585.

Akty Vilenskoj Komissii t.38 1914 p.140 - 141.

K. Būga Kalbos mažmožiai — Vairas 1914 N.9.

K. Matas (*V. Vilkaitis*) K. Širvydas — Liet. Žinios 1914 N.62.

E. Fraenkel Baltoslavica (10. Zu den slavismen Szyrwid's) 1921 p.2 - 4, 6, 15, 24, 26, 27, 29 - 30, 31, 35, 45, 48, 60.

(") Der praedikative Instrumental im Slawischen und Baltischen — Archiv. f. slav. Philologie XL H.1/2 1925 p.85, 87 - 89, 91 - 93, 95 - 98, 100, 101, 111.

(") Zur Baltoslavischen Grammatik — Ztschr. f. vergl. Sprachforschung LIII 1925 p.50 - 53, 64.

(") Syntax der litauischen Kasus — Tauta ir Žodis IV 1926 p.132, 133, 135, 139, 140, 141, 143, 144, 147, 165, 169, 171, 172, 173; V 1928 p.2, 4, 6, 9, ir kt.

(") Syntax der litauischen Postpositionen 1929 p.2, 5-7, 12, 19, 21, 23-25, 27, 31, 37, 45, 47, 59, 65-66 ir kt.

(") Lituanica — Indogermanische Forschungen XLIX 1931 p.53, 54, 56, 204.

(") Sprachliche Untersuchung d. Katechismus von 1598. 1947 p. 8, 9, 10, 11, 12, 13, 23, 28, 37, 42, 49, 60, 91, 92, 98, 113, 139.

(") Zur Bedeutungsentwicklung litauischer Woerter — Ztschr. f. Phonetik VIII 1954 N.1/2 p.42.

E. Nieminen Der urindogermanische Ausgang *ai* im Baltischen 1922 p.20, 27, 34, 105.

J. Gerullis Herkunft der Dative Singularis der *i* - Staemme im Baltischen — Archiv f. slav. Philologie XXXVIII H.1/2 1922 p.57-58, 61, 79.

(") Senieji lietuvių skaitymai 1927 p.186 - 196, 217 - 218.

D. Alseika Lietuvių tautinė idėja istorijos šviesoje 1924 p.22.

F. Specht Grammatische Einleitung (A. Baranowski, Litauische Mundarten II 1922) p.6-8, 15, 19, 23, 44, 46, 48, 51-56, 58, 63, 72, 88, 100-101, 111, 143, 182, 200, 256, 372.

(") Szyrwids Punktay Sakimu 1929 p.VIII ir 163.

(") Zur Endung der 2 Pluralis im Litauischen — Archivum Philologicum II 1931 p.49, 50.

(") Die Flexion der *n* - Staemme im Baltisch - Slavischen — Ztschr. f. vergl. Sprachforschung LIX 1932 p.228, 235, 244, 275.

(") Zur Geschichte der Verbalklasse auf ė — Ztschr. f. vergl. Sprachforschung LXII 1935 p.84 - 85.

(") (P. Arumaa darbo recenzija) — Ztschr. f. slav. Philologie XII 1935 p.199, 205.

(") Lituanica — Ztschr. f. vergl. Sprachforschung LXIII 1936 p.76, 87.

K. Būga Lietuvių kalbos žodynas I 1 p.24. p.LIV - LV, LVI.

J. Basanavičius Vilnius lietuvių dainose — Lietuvių Tauta III 3, 1925 p.609 - 610.

Mykolas Biržiška Mūsų raštų istorija [2]1925 p.25-26.

(") Lietuvių tautos kelias I 1952 p.58, 69, 88, 112, 118, 119, 123, 126, 127.

(") Rinktiniai mūsų senovės raštai 1927 p.44 - 60, 222 - 229.

(") Iš D. Poškos raštų — Lietuvių Tauta II 3 1914, p.373.

(") Senasis Vilniaus universitetas 1940 p.16, 21, 41; [2]1955 p.13-14.

E. Tangl Der Accusativus und Nominativus cum Participio im Altlitauischen 1928 p.29-34.

E. Sitting Der polnische Katechismus des Ledesma un die litauischen Katechismen des Daukszas und des Anonym von 1605. 1929 p.VIII ir 163.

P. Korbut Literatura polska I 1929 p.290.

P. Salopiata Das Verhaeltniss der Evangelien - Texte in d. aeltesten katholisch-litauischen Drucken 1929 p.8-60.

Vaclovas Biržiška Lietuviškų knygų istorijos bruožai 1930 p.72 - 82.

(") Dar dėl Jaknavičiaus ir "Ewangelie Polskie i Litewskie" — Archivum Philologicum VIII 1939 p.50-51, 54-63, 67-71, 75-82.

(") Dictionarium trium linguarum — Lietuviškoji Enciklopedija VI 1937 p.624; Lietuvių Enciklopedija IV 1954 p.499.

(") Clavis linguae lituanicae — Lietuviškoji Enciklopedija V 1937 p.662, Lietuvių Enciklopedija IV 1954 p.57.

(") Rašytojų kalendorius 1946 p.27.

(") Senųjų lietuviškų knygų istorija I 1953 p.24, 54, 133, 164, 172 - 173, 174 - 181, 186; II 1957 p.27, 29, 31, 33, 36, 106, 166 - 167.

P. Skardžius Die slavischen Lehnwoerter im Altlitauischen — Tauta ir Žodis VII 1931 p.23 ir kt.

Ch. S. Stang Archivalia — Archivum Philologicum III 1932 p.40 - 41.

V. K. Konstantinas Širvydas — Naujoji Romuva 1931 N.16.

K. Jablonskis Kėdainių burmistras Steponas Jaugelis (Telega) — Archivum Philologicum IV 1933 p.87.

N. van Wijk Die pronominalen Adessivformen des Altlitausichen — Archivum Philologicum IV 1933 p.47, 49, 50, 54.

P. Arumaa Untersuchungen zur litauischen Personalpronomina 1933 p.11, 26, 38, 39, 41, 91 ir kt.

J. Totoraitis Sūduvos Suvalkijos istorija 1938 p.264 - 265.

J. Kabelka 1647 metų evangelijos — Archivum Philologicum VII 1938 p.76 - 83.

K. Gečys Katalikiškoji Lietuva 1946 p.237 (A. Vaičiulaičio straipsnis).

V. Jungfer Litauen 1948 p.209.

P. Naujokaitis Lietuvių literatūra 1948 p. 15.

P. Jonikas Nuo Mažvydo iki Jablonskio — Literatūra I 1950 p.130 - 132.

(") Gimtojo žodžio baruose 1951 p.129-130.

(") Lietuvių kalbos istorija — Naujienos 1951 N.221.

(") Mūsų senųjų raštų kalba — Naujienos 1952 N.26 - 27.

(") Lietuvių kalbos istorija 1953 p.84 - 95, 128, 166, 172.

Z. Ivinskis Lietuvių kalba viešajame Lietuvos 16 — 17 a. gyvenime — Aidai 1953 N.8 p.362.

L. Gineitis Konstantinas Širvydas — Lietuvių literatūros istorija I (Feodalizmo epocha) 1957 p.146-150.

K. Korsakas ir *J. Lebedys* Lietuvių literatūros istorijos chrestomatija (feodalizmo epocha) 1957 p.69-75.

47. Jonas Hopneris jaunesnysis

Biografija. Jono Hopnerio vyresniojo ir Reginos Hopnerienės sūnus. Kaip ir tėvas, savo pavardę vokiškai rašė Höpfner, lotyniškai Hophnerus.

Gimė apie 1580 metus Įsrutyje. 1599 I 26 įsimatrikuliavo Karaliaučiaus universitete (Joannes Hophnerus Insterburgensis, bet ne Ragnetensis, t. y. gimė tėvui jau iš Ragainės išsikėlus, taigi gimė ne anksčiau kaip 1577 m.).

Pagal Arnoldtą, jis jau nuo 1598 m. buvo diakonu Ragainėje, bet, greičiausia, bent porą metų vėliau, kada jau pabaigė universitetą. J. Sembritzkis jį rodo Verdainės kunigo adjunktu nuo 1604 VIII ligi 1616 m. Nuo 1616 ligi 1621 m. jis buvo diakonu Šilutėje. 1621 m. jis buvo paskirtas lietuvių kunigu ir vyskupu Klaipėdoje. Arnoldto žiniomis, jis mirė Klaipėdoje 1637 m., bet 1638 m. Recessus generalis jį buvo įrašęs vienu Bretkūno Biblijos korektorium, o paskiau išbraukęs, tai, greičiausia, jis mirė 1638 m., juo labiau, kad pagal J. Sembritzkį (Geschichte des Kreises Memel p.57) jis 1638 IV 22 įsigijo prie Klaipėdos Etyčių kaime ūkį, gavusį Hopneriškių vardą; tas vardas buvęs pakeistas į Gagališkius. Kita vertus, tą ūkį galėjo pirkti ir jo sūnus, irgi Jonas Hopneris, 1623 VII 3 įsimatrikuliavęs Karaliaučiaus universitete (Johannes Hopnerus Memelensis minorennis), 1638 m. buvęs jau kunigu. Bet kitoje savo knygoje (Geschichte der Stadt Memel ²1928) Sembritzkis Joną Hopnerį rodo mirusį 1637 m.

Raštai. 1) Christups ira Wardas tawa... *Johannis Hophneri* Past. Litv. Mem... Typis Laurentii Segebadi Anno 1634.

Lietuviškas šešiaeilis, kartu su lotynišku Hopnerio distichu išspausdintas Kristupo Pretorijaus (1601 — 1673 VII 21), Motiejaus Pretorijaus tėvo, 1634 IV 20 magisterio promocijos proga (šiai promocijai gauti Pretorijus buvo įsimatrikuliavęs Karaliaučiaus universitete 1633 IV 10). Išspausdino *W. Neuman* Archivum Philologicum V 1935 p.127.

2) (1638 m. buvo numatytas dalyviu konferencijos Bretkūno Biblijos vertimo kalbai peržiūrėti, bet vėliau, kaip miręs, iš dalyvių sąrašo buvo išbrauktas).

Dokumentai. 1) 1614 XI 9 Hopnerio raštas vizitatoriams apie netinkamą Verdainės bažnyčios tvarką.

Ištraukų duoda *J. Sembritzki - Bittens* Geschichte des Kreises Heydekrug 1920 p. 39.

2) 1621 m. įrašas Klaipėdos bažnyčios varpe, kad jis nuliedintas "Jochemus Nermus magistrato czesy, Hofnerus Lietuvos klebonas bey biskupas, Matheus Lorhenus kaplanas".

Išspausdino *R. Dethkefsen* Festschrift Bezzenberger 1921 p. 18.

Literatūra. *D. H. Arnoldt* Kurzgefasste Nachrichten von allen Predigern II 1777 p. 153, 166.

G. Erler Die Matrikel der Albertus Universitaet I 1910 p. 144, 271, 349.

J. Sembritzki Geschichte des Kreises Memel 1918 p. 57, 109.

(") Geschichte der Stadt Memel ²1926 p.71.

Sembritzki - Bittens Geschichte des Kreises Heydekrug 1920 p. 39, 91.

R. Dethlefsen Glockeninschriften — Festschrift A. Bezzenberger 1921 p. 18.

F. W. Neumann Litauische Gelegenheitsgedichte aus dem 17 Jahrh. — Archivum Philologicum V 1935 p. 126 - 129.

V. Falkenhahn Der Uebersetzer Johannes Bretke 1941 p. 241 - 242, 384.

Vaclovas Biržiška Hopneris Jonas — Lietuviškoji Enciklopedija X 1941 p. 84; Lietuvių Enciklopedija VIII 1956 p. 306.

(") Lietuvių rašytojų kalendorius 1946 p. 27.

(") Lietuvių pasaulíetinės literatūros užuomazgos — Žingsniai 1947 N. 9 p. 26.

(") Senųjų lietuviškų knygų istorija II 1957 p.89, 90.

J. Aistis ir *A. Vaičiulaitis* Lietuvių poezijos antologija 1951 p.113 (kartojama šešiaeilis).

48. Kristupas Šteinas

Biografija. Pavardė buvo rašoma Stein. Gimė apie 1582-1585 m. Didžiuosiuose Rūdupėnuose. 1602 IV 21 įsimatrikuliavo Karaliaučiaus universitete (Christophorus von Stein, Regiomontanus Borussus). Nuo 1609 m. buvo kunigu Kraupiške, nuo 1620 m. lietuvių kunigu ir vokiečių diakonu Įsrutyje. Mirė Įsrutyje maru 1625 m. dar prieš spalio mėnesį.

Raštai. (Buvo vienas tų septynių kunigų, kurie peržiūrėjo ir perredagavo J. Rėzos 1625 m. išleistas Dovydo psalmes).

Literatūra. *D. H. Arnoldt* Kurzgefasste Nachrichten von allen Predigern II 1777 p. 84, 97.
L. Rhesa Geschichte der litthauischen Bibel 1824 p.18.
G. Erler Die Matrikel der Albertus Universitaet I 1910 p.159.
Vaclovas Biržiška Lietuviškųjų knygų istorijos bruožai I 1930 p. 46.
(") Lietuvių rašytojų kalendorius 1946 p. 27.
(") Senųjų lietuviškų knygų istorija I 1953 p. 106.

49. Valentinas Fojerštokas

Biografija. Gimė Tilžėje apie 1583 m. 1600 VI 4 įsimatrikuliavo Karaliaučiaus universitete (Valentinus Feirstock Tilsensis). 1603 m. buvo paskirtas Tilžės provincijos mokyklos subrektorium. 1603 m. mirus Jonui Bylaukiui, nuo 1604 III 2 buvo į jo vietą paskirtas lietuvių kunigu Jurbarke (Įsručio aps.). 1625 maru mirus Įsručio lietuvių kunigui Kristupui Šteinui, nuo 1626 m. buvo į jo vietą paskirtas Įsručio lietuvių kunigu. Mirė Įsrutyje 1653 m. ir buvo palaidotas Įsručio lietuvių bažnyčioje.

Buvo vedęs 1634 m. mirusią 62 metų amžiaus Daratą Hartleinaitę. Turėjo sūnus: Kristupą, kuris 1625 II 5 buvo įsimatrikuliavęs Karaliaučiaus universitete "ius scholasticum" pakartoti (Christophorus Feuerstock Georgenburgensis), ir 1628 VII 5 ten pat įsimatrikuliavusį Joną. Fojerštokas savo pavardę rašė Feuerstock, Feirstock.

Raštai. (Buvo vienas taisytojų J. Rėzos 1625 m. išleisto J. Bretkūno Dovydo psalmių vertimo).

2) (Apie 1648 m., kaip ir Kristupas Sapūnas, Burhardas Lobelis, gal ir J. Lėmanas, buvo sudaręs savarankišką lietuvišką giesmynėlį, kurį, kaip ir anie trys, buvo atidavęs Danieliui Kleinui sunaudoti jo ruošiamam lietuviškam giesmynui. Tačiau 1666 m. Kleino giesmyne nėra giesmių, Fojerštoko vardu pasirašytų, jei bent kitos jų yra čia išspausdintos be sudarytojo parašo).

Literatūra. *D. H. Arnoldt* Kurzgefasste Nachrichten von allen Predigern II 1777 p. 84, 91.

L. Rhesa Geschichte der litthauischen Bibel 1816 p.18.

B. Borzutski Dr. B. v. Sanden — Sitzungsberichte d. Altertumsgesellschaft Prussia VII 1901 p.8 - 9.

G. Erler Die Matrikel der Albertus Universitaet I 1910 p.151, 191, 308.

Vaclovas Biržiška Lietuviškųjų knygų istorijos bruožai I 1930 p.46, 48.

(") Feuerstock Valentinas — Lietuviškoji Enciklopedija VIII 1939 p.130; Lietuvių Enciklopedija VI 1955 p.228.

(") Lietuvių rašytojų kalendorius 1946 p.27.

(") Senųjų lietuviškų knygų istorija I 1953 p.106, 108.

V. Falkenhahn Der Uebersetzer Johannes Bretke 1941 p.342.

50. Jurgis Virčinskis

Biografija. Savo pavardę rašė sulotyninta forma Wircinsius. Leonhardto Vilčinskio provaikaitis, Andriaus vaikaitis ir Žabynų kunigo Stanislovo Virčinskio sūnus.

Gimė apie 1586 m. 1602 IV 21 įsimatrikuliavo Karaliaučiaus universitete (Gregorius Wirtzinius Shabinensis minorennis). 1609 m. išvyko į Wittenbergo universitetą magistruotis ir ten įsimatrikuliavo vardu "Wirtinsius Sziabinensis Borussus".

Nuo 1613 m. buvo kunigu Stalupėnuose. Mirė ten pat 1640 m. Turėjo brolius kunigus Saliamoną ir Severiną.

Raštai. (Buvo vienas Jono Rėzos spaudai paruošto ir 1625 m. išspausdinto Bretkūno išversto Dovydo psalmyno taisytojų).

Literatūra. Recessus generalis der Kirchen - Visitation des Insterburgischen . . . Aembter 1639 p.56 - 57.

D. H. Arnoldt Kurzgefasste Nachrichten von allen Predigern II 1777 p.116.

L. Rhesa Geschichte der litthauischen Bibel 1816 p.18.

A. Bezzenberger Zur litauischen Bibliographie — Mitteilungen der Lit. Lit. Gesellschaft I 1883 p.37.

G. Erler Die Matrikel der Albertus Universitaet I 1910 p.159.

Vaclovas Biržiška Lietuviškųjų knygų istorijos bruožai 1930 p.46.

(") Lietuvių Rašytojų kalendorius 1946 p.27.

(") Senųjų lietuviškų knygų istorija I 1953 p.106.

B. Weissenborn Album Academiae Witebergensis I 1934 p.327.

51. Petras Tarvainis

Biografija. Gimė apie 1580-1590 m., gal Viduklės vls., nes 1528 m. Lietuvos kariuomenės sąrašas mini Viduklės vls. Pašką Tarvointaitį, kuris kariuomenei statė vieną arklį. Taip pat viename 1466 V 8 akte minimas "čelovek Torvoinos". Studijavo Vilniaus akademijoje, kur tarp kitko jį randame 1604 m. Įšventintas kunigu, jis greitai po to buvo paskirtas Šiaulių klebonu. Nors M. Valančius (Wiskupiste I p.130), neteisingai jį vadindamas Tarvoišiu, rašo, kad į Šiaulius jis buvęs paskirtas 1617 m., bet jau 1613 m., kada vyskupiją valdė vyskupas Mikalojus Pacas, dvasiškijos sąrašuose pažymėta: "Szawle parochus Petrus Tawoin Radziwiliszki Fundatio ejus est in spe proxima cujus cura eindem Petro Tawoin est comissa". Taigi tuo pačiu laiku, be Šiaulių parapijos, jam buvo pavesta ir naujai įkurta Radviliškio parapija. Kada 1617 m. Žygimantas III (IV) Šiaulių bažnyčią apdovanojo 72 valakais žemės, Tarvainis ją sukeitė į artimą karališką (iš Šiaulių ekonomijos), kadangi anoji buvo labai toli. Sumanęs statyti Šiauliuose mūro bažnyčią, jis buvo gavęs Žygimanto III (IV) leidimą Šiaulių parapiečius apdėti tam tikra rinkliava. Greičiausia, šis leidimas buvo duotas 1618 III 10, kada Žygimantas tarp kito uždėjo klebonui pareigą "ut duos vicarios optime gnaros linguam lituanicam ad docendum parvulum habeat". Valančius nurodo, kad bažnyčiai statyti pradėjęs rinkti lėšas, jis rinko "nuo kiekwiena Sziauliu walstiaus ukininka po wieną lietuviszką skatiką. Tu pinigu nepakakus . . . iszrinka po ditka isz butas". Tarvainiui pavyko ne tik bažnyčią išmūryti, bet ir susilaukti jos pašventinimo 1634 m. Naują vyskupijos padalijimą dekanatais įvedus, Tarvainis buvo paskirtas pirmuoju Joniškio dekanato dekanu su buveine Šiauliuose. Dekanu jis buvo ligi savo mirties. Valančius taria, kad šis vyskupijos suskirstymas dekanatais buvęs įvestas vyskupo Tiškevičiaus, kuris buvo vyskupu nuo 1633 m. Bet V. Smigelskis mano, kad tai buvę atlikta prie vyskupo Stanislovo Kiškos, kuris vyskupu buvo nuo 1619 m. ligi 1626 m. Atrodo, kad Smigelskis buvo teisus, nes Tarvainis jau 1626 m. save vadina Šiaulių dekanu. Bet 1643 m. Žemaičių vyskupijos bažnytiniame susirinkime Joniškio dekanatui atstovauja dekanas Kasperas Razutavičius,

o 1647 m. susirinkime Piltino klebonas ir kartu Joniškio dekanas Sebastijonas Pikelis. Tai ir Tarvainis, matyti, mirė tarp 1634 m., kada jis organizavo Šiaulių bažnyčios pašventinimą, ir 1643 m.

Raštai. 1) Beatus vir, qui inventus est sine macula a Petro Tarwoyn. 1604. Petro Tarvainio lotyniškas eilėraštis, išspausdintas kartu su kitų Vilniaus akademijos studentų eilėraščiais rinkinyje "Theatridium Poeticum Ad Triumphum Litvanorum Vilnae in Translatione Sancti Casimiri. Vilnae 1604.

2) Przywitanie wesołe Tak smiertelnego Duchownego y Svieckiego Jako Niesmiertelnego Senatu Anielskiego Na szczęsliwy przyjazd do Szawel... Georgii Tyszkiewicz... Episcopi Samogitiae kiedy na oczekane Kosciola Szawelskiego Poświęcenie Roku Pańskiego 1634 dnia... Octobras przybywać szczęsliwie raczył. Przez X. Piotra Tarwoynia Plebana Szawelskiego Dziekana Zmoydzkiego uczynione... Vilnae. Formis Acad:Societ:Jesu (1634) p.22 nž. Lenkiški Tarvainio sveikinimo eilėraščiai, bet jų tarpe ir 14 eilučių lietuviškas eilėraštis: Anioł do ludu: Brągus Phoenixas pauxtis, pauxtis didzio Pona Swiesey žyvancio, linxmay spindincio Titona. Sauley paszwestas, raetas phoenixas ant swieta, Ne kozna szalis gimda, bet Arabu wieta. Siessi szymtay sieszdesimt io pagiwenima, Sudaegis isz pelenu turi vzgimima. O Phoenixas brągusis, Biskupe Ziemayciu Essi tewas siratu ir wissu Ponayciu Didzio Diewo Biskupas yr Sauley Teysibes Paswestas pauxtis, pilnas meailes yr grazibes. Siasis simtus siasdesimts meatu pagiwanki Židek Diewo Winicioy yr sweykas pasenki Kwapancios cnatas zieda ant Senatwes sukrauk Sparnais auxtay lakioki irgi dangu kelauk. — Pirmas šį lietuvišką eilėraštį surado S. Estereicheris ir paskelbė "Bibliografia polska" 1936 m. XXXI tome, p.54, tik, lietuviškai nemokėdamas, kai kuriose vietose eilėraštį ne visai teisingai nurašė. Iš Estreicherio pakartojo A. Brueckneris Ztschr. f. slav. Philologie XIV 1937 p.53-54, o iš Bruecknerio Amerikos "Draugas" 1947 N.46.

Literatūra. *S. Rostowski* Lituanicarum Societatis Jesu historiarum pars prior 1768 p.469 (pateikia žinią apie 1604 m. leidinį).

M. Wołonczewskis Zemaitiu Wiskupiste I 1848 p.130.

A. Jakštas (*Dambrauskas*) Lotyniškas perijodas lietuviškoje literatūroje — Žinyčia 1901 N.3 p.19.

M. R. Jastrzębiec (*M. Rimkevičius*) Divide et impera 1907 p.9 (pateikia ištrauką iš 1618 III 10 Žygimanto III rašto).

B. Smigelskis Kunigo vikaro užrašai — Draugija 1909 N.35 p.249.

Litovskaja Metrika. T.I 1910 p.78. I 3 Perepisi vojska litovskago 1915 p.214.

S. Estreicher Bibliografia polska XXX 1934 p.89; XXXI 1936 p.53-54.

A. Brueckner Ein litauisches Gedicht von J. 1634 — Ztschr. f. slav. Philologie XIV 1937 p.53 - 54.

Vaclovas Biržiška Lietuvių rašytojų kalendorius 1946 p.27.

(") Lietuvių pasaulietinės literatūros užuomazgos — Žingsniai 1937 N.9 p.21 - 22.

(") 1634 metų eilėraštis — Spinduliai (Stockholme) 1946 N.5.

Mykolas Biržiška Lietuvių tautos kelias I 1952 p.123.

52. Jokūbas Paškevičius

Biografija. Gimė apie 1587 m. (apie jį Poszakowskis rašo, kad mirė "prope septuaginta"). Stojęs į jėzuitų ordiną, ilgus metus buvo misininku Žemaitijoje ir Latvijoje. Marų laiku ypatingai buvo veiklus Kaune ir Kražiuose. Jo biografas Poszakowskis laiko jo ypatingu nuopelnu tai, kad jis, nuolatos susidurdamas su liaudies papročiu žmonių ligoms gydyti vartoti įvairias žoleles, specialiai Šv. Marijos šventėmis iškilmingai tas žoles, ypačiai rūtas ir šalavijas, šventino tam, kad, vėliau jas pavartoję ir nuo jų pagiję, žmonės laikytų tai ne tų žolių veikimo pasėka, bet stebuklingu Šv. Marijos nuopelnu. Mirė Pašiaušyje 1657 IV 12.

Raštai. Vieno Lietuvos vienuolyno bibliotekos XVIII a. kataloge teko surasti įrašytą vieną Jokūbo Paškevičiaus 1656 m. išleistą knygą, kurios antraštė nebuvo ten įrašyta, bet tik buvo pažymėta, kad tai "žemaitiška" knyga, nors jokios lietuviškos knygos, 1656 išspausdintos, lietuviškai bibliografijai lig šiol dar nepavyko surast. Galimas daiktas, kad tai yra ta pati knyga, apie kurią ir Poszakowskis rašo, kad Paškevičius buvęs lietuviškai paruošęs pamokslus ("Pias conciunculas de mysteriis vitae Christi Domini, de Beatissima Virgine LITUANICO idiomate compositas populo praecinebat"), tik nenurodo, ar jie buvo išspausdniti.

Literatūra. *J. Poszakowski* Vitae Patrum Soc. Jesu in Livonia et Curlandia laborantium (rankraštis buvo Krokuvoje).

Dr. J. Kleiijntjons Fontes Historiae Latviae Societatis Jesu. Riga 1940 p.469.

Vaclovas Biržiška Senųjų lietuviškų knygų istorija II 1957 p.116.

Z. Ivinskis Lietuvių kalba viešajame Lietuvos 16 — 17 a. gyvenime — Aidai 1953 N. 8 p.365, 367.

(") Kirchengesang in Litauen im XVI — XVII Jhrh. — Commentationes Balticae I 1951 p.103.

53. Kristupas Sapūnas

Biografija. Mykolo Sapūno sūnus. Gimė 1589 m. Pagal Arnoldtą, kurį kartoja A. Bruožis, jis gimė Didžiuosiuose Rūdupėnuose (Enciūnuose), tačiau, kadangi 1586-1594 m. Mykolas Sapūnas buvo kunigu ne Didžiuosiuose Rūdupėnuose, bet Kusuose, tai, greičiausia, ten Kristupas Sapūnas ir gimė, jei bent motina buvo kilusi iš Didžiųjų Rūdupėnų ir ten pas tėvus buvo išvykusi gimdymui. Kusai ir Rūdupėnai, kad ir XIX a. priklausė dviem skirtingoms bažnytinėms inspekcijoms — Pilkalnio ir Stalupėnų, bet atstumas tarp jų oro linija yra ne didesnis kaip 25 km.

1603 VI 13 Kristupas įsimatrikuliavo Karaliaučiaus universiteto teologijos fakultete (Christophorus Sepun Lituanus pauper). Įkūrus Didžiųjų Rūdupėnų (vėliau pavadintų Enciūnais) parapiją, jis 1612 m. buvo čia paskirtas pirmuoju kunigu. Čia jisai išgyveno, niekur kitur nekeliamas, beveik 45 metus. Kartais kitų jis vadinamas ir Trakėnų kunigu; bet tuo laiku Trakėnai nebuvo atskira parapija, tik kaimas, du kilometru atstu nuo D. Rūdupėnų. Kadangi A. Bezzenbergeris nežinojo, kad D. Rūdupėnai ir Enciūnai yra viena ir ta pati parapija, tai jam atsirado ir du kunigai Kristupai Sapūnai — vienas klebonas Enciūnuose, o kitas D. Rūdupėnuose, nors tai buvo vienas ir tas pats asmuo. Sapūnas mirė Didžiuosiuose Rūdupėnuose 1659 m. Jam mirus, parapijos bažnyčioje buvo pakabintas jo, kaip tos parapijos steigėjo, portretas.

1613 m. buvo vedęs Daratą Ekardaitę. Turėjo brolį Mykolą Sapūną, kuris 1624 VI 20 buvo įsimatrikuliavęs Karaliaučiaus universitete (Michel Sappun Pilupenensis), ir kitą brolį Dovydą, ten pat įsimatrikuliavusį 1609 XI 11.

Raštai. 1) *Christophorus Sappun* Pastor in Gross-Ruduppenen: a) Momus ait omnino perit emolumentum ir b) Mome canis mordax librum hunc cur dente canino. 1625.

Du lotyniški Sapūno eilėraščiai, išspausdinti 1625 m. J. Rėzos išleistų J. Bretkūno Dovydo psalmių pradžioje. Čia pat jam atsako J. Rėza eilėraščiu "Autor ad Momum".

2) (1638 m. buvo numatytas dalyviu neįvykusios Ragainės konferencijos Bretkūno Biblijai spaudai paruošti).

3) (Visai galimas daiktas, kad jis, kaip ir V. Fojerštokas, B. Lobelis, gal ir Klaipėdos kunigas J. Lėmanas, buvo paruošęs — savarankiškai ar su anais drauge — apie 1648 — 1663 m. lietuvišką giesmynėlį, tik negavo leidimo jam išleisti.

Su jais visais Danielius Kleinas buvo Tilžėje suėjęs, ir ten buvo nusistatyta visus tuos giesmynėlius pavesti Kleino dispozicijai. Tačiau, nors paprastai jie visi yra nurodomi 1666 Kleino giesmyno bendradarbiais, bet tarp tų giesmių, kurios naujai, ne iš senų giesmynų, buvo įneštos į 1666 m. giesmyną, nėra nei vienos, kuri būtų pažymėta kurio iš tų keturių kunigų vardu. Jei bent jų giesmės buvo išspausdintos be jų vardo, nes giesmyne yra nemaža ir nevardintų giesmių.

4) (D. Kleinui ruošiant savo 1653 m. Grammatica Litvanica, Sapūnas buvo vienas jo bendradarbių).

Kleinas buvo Sapūnui ilgesniam laikui pasiuntęs šiam reikalui savo gramatikos rankraštį. J. Gerulis spėja, kad Sapūnas tuo rankraščiu buvo plačiai savo "Nomenclatoriui" pasinaudojęs.

5) Compendium Grammaticae Lithvanicae *Theophili Schultzen* Past. Cattenov. Regiomonti 1673 p.13 ir 95 ir 4 nž. ir 4 tob.

Pagal Pisanskį (Entwurf) Sapūnas buvo paruošęs lietuvišką gramatiką, jo pavadintą "Nomenclatorium", ir jai išleisti jau 1651 m. buvo gavęs Karaliaučiaus universiteto filosofijos fakulteto leidimą. Tačiau pats jos neišspausdino, galimas daiktas, ir dėl to, kad tuo pačiu laiku daug tobulesnę gramatiką buvo jau paruošęs Danielius Kleinas. J. Gerulis (Baltica) tvirtina, kad Sapūno parapiją paveldėjęs Teofilis Šulcas kartu paveldėjo ir Sapūno gramatikos rankraštį, kurį kiek ištaisė ir prieš pat savo mirtį išleido, tik ne Sapūno, bet savo vardu, nors prakalboje ir paaukojime ir pažymi, kad tai yra Sapūno darbas. Tik vienu požiūriu čia J. Gerulio apsirikta: Šulcas Sapūno parapijos nepaveldėjo, nes pats buvo kunigu ne Didžiuosiuose Rūdupėnuose (Enciūnuose), bet Katniavoje (Cattenov), nors tarp tų dviejų vietovių oro linija atstumas ir yra ne didesnis kaip 15 km.

Spėjama, kad Sapūnas savo gramatiką buvo parašęs apie 1643 m.

Literatūra. Recessus Generalis der Kirchen-Visitation des Insterburgischen und anderen Litauischen Aembter 1639 p.56 - 57.

D. H. Arnoldt Kurzgefasste Nachrichten von allen Predigern II 1777 p.89.

G. Ch. Pisanski Entwurf einer preussischen Literarergeschichte 1790 (1853 p.226; 1886 p.398).

(") Von der Sprachwissenschaft in Preussen — Neue Preussische Provinzialblaetter II F. I 1852 p.291.

G. Ostermeyer Neue littauische Grammatik 1791 p.IX-X.

L. Rhesa Geschichte der litthauischen Bibel 1816 p.18.

A. G. Krause Litthauen 1834 p.135.

M. J. Voelkel Der Tonwandel in der litauischen Declination 1878 p.3, 32.

A. Bezzenberger Beitraege zur Geschichte der litauischen Sprache 1877 p.XXXIII.

(") Die litauische Literatur — Kultur der Gegenwart 1908 p.359.

M. Stankiewicz Bibliografia litewska II 1889 p.60-61.
A. Harnoch Chronik und Statistik der evangelischen Kirchen 1890 p.334, 355.
G. Erler Die Matrikel der Albertus Universitaet I 1910 p.161, 279.
J. Endzelin Aus dem Compendium Grammaticae Lithvanicae Th. Schultzen v. J. 1673 — Lietuvių Tauta II 2 1912 p.291.
A. B. Klaipėdiškis (*A. Bruožis*) Prūsų lietuvių raštija 1913 p.68.
Probočių Anūkas (*Ansas Bruožis*) Mažosios Lietuvos buvusieji rašytojai 1920 p.19.
Mykolas Biržiška Mūsų raštų istorija ^{2}1925 p.29.
J. Gerullis Baltica — Archiv f. slav. Philologie XXIX 1925 p.54 - 55.
(") Herkunft der Datíve Sing. d. *i* - Staemme im Baltischen — Archiv f. slav. Philologie XXXVIII H.1/2 1922 p.63, 65.
(") (Recenzija) — Tauta ir Žodis IV 1926 p.678.
F. Specht Lituanica — Ztschr. f. vergl. Sprachforschung LVII 1930 p.291.
(") Zur Geschichte d. Verbalklasse auf ė — Ztschr. f. vergl. Sprachforschung LXII 1935 p.86.
(") (Arumaa recenzija) — Ztschr. f. slav. Philologie XII 1935 p.204, 208, 209, 212.
Vaclovas Biržiška Lietuviškų knygų istorijos bruožai I 1930 p.98,100.
(") Lietuvių rašytojų kalendorius 1946 p.27.
(") Senųjų lietuviškų knygų istorija I 1953 p.106, 107, 108; II 1957 p.15, 30, 31, 32, 34, 92, 172.
Vydūnas Siebenhundert Jahre deutsch - litauischer Beziehungen 1932 p.304 - 305.
P. Arumaa Untersuchungen zur Geschichte der litauischen Personalpronomina 1933 p.105.
W. Mannhardt Letto-preussische Goetterlehre 1936 p.514.
P. Jonikas Kleino gramatikų bendrinė kalba — Archivum Philologicum VII 1938 p.57 - 58.
J. Vanagaitis Kovos keliais 1938 p.24.
V. Falkenhahn Der Uebersetzer Johannes Bretke 1941 p.334 - 335, 342.
J. Lebedys (paruošė) Smulkioji lietuvių tautosaka XVII - XVIII. a. 1956 p.506 - 507, 524 - 525.

54. Jonas Lėmanas vyresnysis

Biografija. Savo pavardę rašė Lehmann. Gimė Schwerine 1590 m. Nėra žinios, kur jis ėjo mokslus: tarp įsimatrikuliavusių Karaliaučiaus universitete nesurandamas. Pradžioje buvo lietuvių precentorium Karaliaučiuje. 1624 m. buvo paskirtas pirmuoju Ventės (Windenburgo) precentorium. 1626 V 18 buvo paskirtas čia pat ir kunigu. Jonui Hopneriui mirus, 1638 m. buvo iš Ventės perkeltas Hopnerio įpėdiniu į Klaipėdą (pagal Arnoldtą ir Neumanną, 1624-1638 m. buvo Kuncuose). Klaipėdoje nuo 1661 m. turėjo adjunktu Motiejų Pretorijų. Mirė Klaipėdoje 1664 m.

Turėjo septynetą vaikų. Jųjų vienas, Jonas Lėmanas jaunesnysis, gimė 1630 m. Rusnėje, 1648 IV 7 įsimatrikuliavo Karaliaučiaus universitete, 1652-1664 m. buvo kunigu Kretingalėje (pagal F. Tetznerį, nuo 1654 m. Nemirsetoj) ir 1664 m. buvo paskirtas į tėvo vietą Klaipėdoje. Kretingalėn jis buvo patekęs, keliaudamas iš Luebecko į Rygą, kur projektavo užimti kunigo vietą. Mirė 1696 m. Iš jo dešimties vaikų Jonas Teodoras buvo jo įpėdinis Klaipėdos lietuvių parapijoje.

Raštai. 1) Jog Wenczawonistes Sthonas Wissiems Diewo instatitas... *Johannes Lehmann.* 1643.

16 eilučių lietuviškas eilėraštis, kurį J. Lėmanas parašė Verdainės kunigo Vilhelmo Martinio santuokos su Gertrūda Baumgardaite proga ir išspausdino rinkinyje "Hochzeitszeitung" N.66 kartu su 10 kitų nelietuviškų vestuvinių eilėraščių. Pakartojo *F. W. Neumann* Archivum Philologicum V 1935 p.129-130 ir *J. Aistis* ir *A. Vaičiulaitis* Lietuvių poezijos antologija 1951 p.115.

2) Vyriausybei pavedus, kartu su kitais penkiais kunigais patikrino prieš spaudai atiduodant 1653 m. Kleino lietuvių kalbos gramatiką).

3) (Galimas daiktas, kad apie 1648 m. kartu su V. Fojerštoku, K. Sapūnu ir B. Lobeliu sudarė atskirą lietuvišką giesmynėlį, kuris jų buvo atiduotas Kleinui. Po to dalyvavo Kleino giesmyno rankraščio tikrinime, bet jo vardu pasirašytų giesmių tame giesmyne nėra).

Literatūra. *J. G. Reimer* Merkwuerdigkeiten der Stadt und Festung Memel — Erleutertes Preussen IV St.40 1726 p.260.

D. H. Arnoldt Kurzgefasste Nachrichten von allen Predigern II 1777 p.157.

A. Harnoch Chronik und Statistik der evangelischen Kirchen 1890 p.159, 163.
F. Tetzner Die Slawen in Deutschland 1902 p.127.
(") Die Kuren in Ostpreussen — Globus LXXV 1899 N.6 p.93.
G. Erler Die Matrikel der Albertus Universitaet I 1910 p.493; II 1911/1912 p.75.
J. Sembritzki Geschichte des Kreises Memel 1918 p.109.
(") Geschichte der Stadt Memel ^{2}1926 p.127.
J. Sembritzki - Bittens Geschichte des Kreises Heydekrug 1920 p.101.
Vaclovas Biržiška Lietuviškų knygų istorijos bruožai 1930 p.99.
(") Lietuvių rašytojų kalendorius 1946 p.28.
(") Lietuvių pasaulietinės literatūros užuomazgos — Žingsniai 1947 N.4 p.26 - 27.
(") Senųjų lietuvíškų knygų istorija I 1953 p.108; II 1957 p.32, 90, 91.
F. W. Neumann Litauische Gelegenheitsgedichte aus dem 17 Jhrh. — Archivum Philologicum V 1935 p.129 - 131.
V. Falkenhahn Der Uebersetzer Johannes Bretke 1941 p. 333, 342.
J. Aistis - A.Vaičiulaitis Lietuvių poezijos antologija 1951 p.115.
Mykolas Biržiška Lietuvių tautos kelias I 1952 p.120.
Lehmann. 4(Lemanas) Johannes — Lietuvių Enciklopedija XIV 1958 p.343.

55. Burhardas Lobelis

Biografija. Savo pavardę vokiškai rašė Lőbell. Bet kadangi, pats lietuviu pasisakydamas, savo pavardę Karaliaučiaus universitete rašė Lobelius (sulotyninta forma), tai lietuviškai ji galėjo skambėti Lobelis. Tėvas Burhardas buvo turtingas valdžios raštininkas Ragainėje, 1548 m. pradžioje įsimatrikuliavęs Karaliaučiaus universitete (Burhardus Löbell Memelensis). Jis mirė 1599 m. ir tais pačiais metais mirė jo žmona, kurią buvo vedęs 1562 m. Bene jo brolis ar dėdė buvo Tilžės klebonas Egidius Löbell, kuris 1561 m. nebuvo sutikęs priimti 1558 m. agendos. Burhardas tėvas, be sūnaus Burhardo, turėjo dar sūnus: teismo raštininką Jokimą, 1623 IX 6 įsimatrikuliavusį Karaliaučiaus universitete (Joachimus Löbelius Ragnetensis Borussus), kuris paskiau vedė Simano Vaišnoro dukterį Oną; Joną, kuris 1612 XII 20 įsimatrikuliavo, matyti, dar vaikas, Karaliaučiaus universitete (Joannes Lobelius Lituanus pauper; bet gal tai kitas koks Jonas Lobelis, nes šis pauper neatitinka tėvo materialinės buities, 1622 m. įsimatrikuliavo Bremeno "gymnasium illustre" (Joh. Lobelius Rag. Lithuanus), o 1623 IX 6 pakartojo Karaliaučiuje ius scholasticum (Johannes Lobelius Borussus) ir 1642 m. vedė Jono Gedkanto dukterį Barborą; Dovydą, kuris Karaliaučiaus universitete įsimatrikuliavo kartu su broliu Jonu 1612 XII 20 (Dauid Lobel Lituanus pauper); Pridrikį, kuris 1615 VII 9 įsimatrikuliavo Karaliaučiaus universitete (Fridericus Lobelius Ragnetensis), 1638 m. buvo kunigu Gavaičiuose. Burhardas tėvas turėjo ir dukterį, kuri buvo ištekėjusi už Simano Vaišnoro sūnaus.

Burhardas tėvas iškilo Ragainėje įtakingu valdininku ir 1566 VII 17 buvo kunigaikščio Albrechto apdovanotas Beržininkų dvaru, kurį, jam mirus, paveldėjo jo sūnus Jonas. Šio sūnus Jokūbas, gimęs 1611 m. ir miręs 1652 VIII 20 ar 12 (pagal Pisanskį, gimė Ragainėje ir mirė Olandijoje 1660 VIII 9), 1626 II 13 buvo įsimatrikuliavęs Karaliaučiaus universitete (Jacobus Lobelius Ragnetensis Borussus minorennis) ir vėliau Prūsuose išgarsėjo vienu žymiausiųjų matematikų, nors ir niekur netarnavo (Pričkaus Viliaus Hofmathematik). Jokūbo brolis Jokimas, gimęs 1609 V 20 ir miręs 1679 IV 23, 1634 II 10

buvo įsimatrikuliavęs Karaliaučiaus universitete (Joachimus Loebelius Gaiwatensis Borussus). Pridrikio ar Burhardo jaunesniojo sūnus Pridrikis, gimęs 1624 m., 1641 XI 1 įsimatrikuliavo Karaliaučiaus universitete (Fridericus Löbell Ragnetensis Borussus) ir 1644 IX 20 Leideno universitete (Fredericus Lobel Lithuanus ex Schalcogonia; čia toji Schalcogonia buvo jo sulotynintas Skalvos krašto, kuriame buvo Ragainė, pavadinimas). Pridrikio brolis Dovydas 1646 X 11 įsimatrikuliavo Karaliaučiuje (David Löbell Borussus Lithvanus Pastoris Gawaitensis filius). Gal jų brolis ar pusbrolis Jonas ten pat įsimatrikuliavo 1654 II (Johannes Löbelius Ragnicensis Borussus). Gal šio Pridrikio jaunesniojo sūnus Jonas Pridrikis, gimęs 1685 m., įsimatrikuliavo Karaliaučiuje 1709 X 9 (Johan Fredericus Loebel Insterburgensis Borussus). Matyti, iš tos pačios šeimos buvo ir 1653 m. Wittenberge įsimatrikuliavęs Kristupas (Löbelius Regiomonte Borussus) ir gal tas pats ar kitas Kristupas, ten pat įsimatrikuliavęs 1665 V 20 (Löbelius Christoph Ragnetensis Borussus).

Burhardas jaunesnysis gimė Ragainėje apie 1590 m. 1609 XI 11 stojo į Karaliaučiaus universitetą (Burhartus Lobelius Ragnetensis Lituanus). 1617-1620 m. buvo kunigu Viešvilėje, o prieš tai, greičiausia, dirbo kur nors precentorium, nes universitetą turėjo baigti apie 1612-1613 m.

1617 m. vedė Pridrikio Kleino dukterį Reginą. Nuo 1621 m. buvo kunigu Kraupiške. Ten ir mirė 1648 m. (pagal Arnoldtą) ar 1653 m. (pagal Quandtą).

Raštai. (Su V. Fojerštoku, K. Sapūnu ir J. Lėmanu Burhardas jn. Lobelis buvo paruošęs lietuvišką giesmyną, kuris jų buvo atiduotas Danieliui Kleinui. Tačiau 1666 m. Kleino giesmyne nėra jo pavarde pasirašytų giesmių; galimas daiktas, kad dalis nevardinių giesmių yra ir jo darbo)

Dokumentai. 1566 VII 17 kunigaikščio Albrechto aktas, kuriuo Burhardui Lobeliui tėvui yra dovanojamas Beržininkų dvaras.

Išspausdino Altpr. Monatschrift XXIV 1887 p.502 - 504.

Literatūra. Recessus generalis der Kirchen - Visitation Insterburgischen Aembter 1639 p.57.

D. H. Arnoldt Kurzgefasste Kirchengeschichte 1769 p.293 - 294.

(") Kurzgefasste Nachrichten von allen Predigern II 1777 p.97, 135.

G. Ch. Pisanski Entwurf einer preussischen Literaergeschichte [2]1886 p.439.

Album Studiosorum Academiae Lugduni Batavorum 1875 p.353.

A. Bezzenberger Zur litauischen Bibliographie — Mitteilungen d. Lit. Lit. Gesellschaft I 1883 p.38.

Carl v. Plehwe Nachrichten ueber die Vergangenheit d. Dwarisghken bei Schirwindt — Sitzungsberichte Prussia 1888 p.38, 39.

Burchardt Lobels Amtsschreiber zu Ragnith Vorschreibung d. 17 July 1566 — Altpr. Monatsschrift XXIV 1887 p.502 - 504.

J. Gallandi Koenigsberger Stadtgeschlechter — Altpr. Monatsschrift XX 1883 p. 40 - 41.

G. Erler Die Matrikel der Albertus Universitaet I 1910 p.8, 190, 205, 219, 274, 292, 348, 422, 426, 480, 536.

W. Rotscheidt Ost- und Westpreussen als Studenten am Gymnasium Illustre zu Bremen — Altpreussische Geschlechterkunde IV 1930 p.9.

B. Weissenborn Album Academiae Vitebergensis I 1934 p.342.

V. Falkenhahn Der Uebersetzer Johannes Bretke 1941 p.342.

Vaclovas Biržiška Lietuvių rašytojų kalendorius 1946 p.28.

(") Senųjų lietuviškų knygų istorija I 1953 p.108. (Iš ten Löbell j. Burhard — Lietuvių Enciklopedijoje XVI 1958 p.392).

56. Jurgis Beselmanas

Biografija. Kilimo iš Tilžės. Gimė apie 1592-1595 m. 1611 VI 15 įsimatrikuliavo Karaliaučiaus universitete (Georgius Beselmann Tilsensis Borussus) ir jį baigė 1615 m. Greitai po to buvo paskirtas protestantų kunigu į Tauragę.

1618 I 1 Ragainės kunigui Jonui Gedkantui gavus apopleksijos smūgį ir nepasitaisant, Beselmanas jau tų pačių metų sausio mėnesio pabaigoje kreipėsi į Karaliaučiaus konsistoriją, prašydamas jį paskirti į Ragainę. Tą paskyrimą gavęs, Gedkantui dar esant paralyžuotam, 1618 m. kovo 29 d. ar balandžio 8 d. Beselmanas sakė pirmą savo bandomąjį pamokslą Ragainėje. Po to kurį laiką dirbo greta Gedkanto, dalindamasis su juo pajamomis. Gedkantui mirus, užėmė Ragainės parapiją. Mirė Ragainėje 1634 ar 1635 m., nes jo įpėdinis Ragainėje, Hurtelius, buvo čia jau 1635 m. paskirtas.

Turėjo brolį Enriką, kuris 1613 XII 10 įsimatrikuliavo Karaliaučiaus universitete (Tilsensis Lituanus). Ten pat 1623 VI 28 įsimatrikuliavęs Kristupas Beselmanas (Christophorus Besselmannus Ragnetensis Borussus minorennis), greičiausia, buvo irgi Jurgio brolis, o ne sūnus, nes gimė dar prieš tai, kada Jurgis stojo į universitetą. Jurgio sūnus ar vaikaitis galėjo būti 1659 m. įsimatrikuliavęs Wittenbergo universitete "Besselmannus Joannes Ragnetensis Borussus".

Raštai. 1) (1612 m. Zengštako giesmyne yra įdėtas jo lotyniškas eilėraštis, parašytas dar jo studentavimo laiku).

2) (Buvo vienas iš 1625 m. J. Rėzos išleistų Bretkūno išverstų Dovydo psalmių taisytojų ir kalbos lygintojų).

Dokumentai. 1) 1618 I 1 J. Beselmano raštas Karaliaučiaus konsistorijai, prašant jį paskirti į Ragainę.
Ištraukų duoda *V. Falkenhahn* Bretke 1941 p.364.
2) 1618 I 31 konsistorijos pasiūlymas Beselmaną paskirti į Ragainę.
Ištraukų duoda *V. Falkenhahn* l.c. p.364-365.

Literatūra. *G. H. Arnodlt* Kurzgefasste Nachrichten von allen Predigern 1777 p.126.
L. Rhesa Geschichte der litthauischen Bibel 1816 p.18.

G. Erler Die Matrikel der Albertus Universitaet I 1910 p.198, 211, 270.
Vaclovas Biržiška Lietuviškų knygų istorijos bruožai I 1930 p.46.
(") Besselmanas Jurgis — Lietuviškoji Enciklopedija III 1934 p.720; Lietuvių Enciklopedija II 1954 p.448.
(") Lietuvių rašytojų kalendorius 1946 p.28.
(") Senųjų lietuviškų knygų istorija I 1953 p.105.
B. Weissenborn Album Academiae Vitebergensis I 1934 p.19.
V. Falkenhahn Der Uebersetzer Johannes Bretke 1941 p.363-366.

57. Kristupas Vilkas (Wilkau)

Biografija. Pavardę rašė Wilkau. Sūnus Karaliaučiaus Steindammo lenkų bažnyčios kunigo Stepono Wilkau (g. 1568 XI 27) ir Barboros Bretkūnaitės, Jono Bretkūno dukters, ištekėjusios už Stepono Vilko 1597 m. ir mirusios 1600 VII 15.

Gimė Karaliaučiuje 1598 m. vasario 3 d. Jau 1609 m. įsimatrikuliavo Karaliaučiaus universitete. 1629 m. buvo Karaliaučiaus archyvo archyvaru. 1629-1641 m. Karaliaučiaus Lebo mokyklos prorektorius. 1638 m. tuo pačiu laiku ir lenkų notaras. Buvo žinomas Karaliaučiuje poetu. Mirė Karaliaučiuje 1647 m. lapkričio 2 d.

Raštai. 1) *C. W.* Hochzeits Frage. Koenigsberg 1640.

Lebo mokyklos mokytojui Jonui Matthai skirtas studentiškas 46 eilučių eilėraštis, kuriame yra įterptos ir kelios lietuviškos eilutės.

Antrą kartą buvo išspausdintas 1659 m. Pakartojo *F. W. Neumann* Archivum Philologicum V.

2) 1641 VII 29 Simano Dacho vestuvių proga sveikino jį eilėraščiu kartu su Thilo ir Zameliumi.

Literatūra. *M. Lilienthal* Das Leben Simonis Dachii — Erleutertes Preussen III 1723 p.174.

F. W. Neumann Litauische Gelegenheitsgedichte aus dem 17 Jhrh. — Archivum Philologicum V 1935 p.131 - 133.

V. Falkenhahn Der Uebersetzer Johannes Bretke 1941.

Vaclovas Biržiška Lietuvių pasaulietinės literatūros užuomazgos — Žingsniai 1947 N.9 p.26.

(") Senųjų lietuviškų knygų istorija II 1957 p.89-90.

58. Jonas Jaknavičius

Biografija. Jaknavičiaus biografai jo pavardę rašė įvairiai: Jachnovicz, Jachnowicz, Jacknowicz (Mencken), Jaknowicz. Mykolas Biržiška ją sulietuvino į Jaknavičia (Jakna?), kitur Joknavičius. Jaknavičius (pagal nekrologą) gimė 1598 m. Lietuvos rytuose (pagal de Backerį, 1589), bet jo gimimo vieta ir kilmė ligi šiol nėra paaiškėjusi. Tačiau bene bus jis kilęs iš Lydos aps.? Vienas 1567 IV 4 dokumentas mini Lydos aps. bajorą Borisą Jachnovičių, Vosyliškio seniūnijos vėliavininką, su žmona Nevidana Zlochovnaite ir sūnumis Steckum, Bohušu ir Jonu, su dukterim Chvedora, kuriems buvo paskirta Pupeikovščina. Vardai rodo, kad jie buvo pravoslavai. Iš vieno tų sūnų galėjo ir mūsų Jaknavičius gimti. Šis Borisas Jachnovičius su šeima tai vienintelis Jaknavičius, kurį pavyko senuose dokumentuose rasti. Jonas mokėsi jėzuitų kolegijoje ir akademijoje Vilniuje, kur jį randame dar 1609 m. Būdamas 11 metų amžiaus, 1609 VIII 5 jis stojo į Vilniaus jėzuitų naujokyną ir nuo to laiko pradėjo visiems jėzuitams privalomas studijas. 1616 VI 24 Brunsbergos kolegijoje jis išlaikė logikos egzaminą, 1617 V 10 — 15 ten pat išlaikė fizikos egzaminą, 1618 IV 7 filosofijos egzaminą, taigi, greičiausia, jis Brunsbergoje išklausė ir visą filosofiją, tik ne Brunsbergos popiežiaus alumnate, nes jo nerandame to alumnato studentų sąrašuose. Teologiją Jaknavičius išlaikė Vilniuje ir ten 1619 IV 18 išlaikė pirmųjų metų teologijos egzaminą, 1620 V 15 antrųjų metų. Ketverių metų teologijos kursą išklausęs, jis 1622 m. prašė atidėti ketverių metų egzaminą. Trečiai probacijai atlikti jis buvo pasiųstas į Nesvyžiaus kolegiją. Po to keletą metų jis buvo pamokslininku, gal būt, tame pačiame Nesvyžiuje. 1627 IV 18 jis išlaikė Vilniuje ketverių probacijų egzaminą, ir buvo darbui paliktas Vilniuje. Čia po Sirvydo jis buvo paskirtas lietuvių pamokslininku ir, greičiausia, tais pačiais 1627 metais jis buvo paskirtas Sirvydo padėjėju prie šio ruošiamų literatūrinių darbų. Tuo pačiu laiku jis pradėjo ir savarankiškai rašyti. Apie 1631-1634 m. jis buvo Vilniaus alumnato (alumnatus papalis, seminarium pontificium) regensas, paskiau buvo paskirtas Kražių kolegijos rektorium ir ten išbuvo bent ligi 1644 m. Mykolas Brenšteinas savo rankraštinėje Kražių kolegijos istorijoje ta-

ria, kad jis į Kražius buvęs paskirtas 1636 m., tuojau po Timinskio, ir čia buvęs tiktai ligi 1638 m., kada kolegijos rektorium buvęs paskirtas Kazimieras Gedgaudas, o 1638-1641 m. Jaknavičius, dirbęs Kražiuose tiktai misijonierium. Załęskis, vadindamas jį Jackowicz, jo nenurodo šios kolegijos rektorių tarpe. Tačiau man teko matyti keletą autentiškų vienos Kražių kolegijos bylos dokumentų, kur Jaknavičius dar 1644 m. atstovavo Kražių kolegijai jos rektorium. 1644 m. jis buvo perkeltas kolegijos rektorium į Smalenską, o paskiau buvo paskirtas Vilniaus profesų namų regensu. 1655-1661 m. jis buvo Vilniaus kolegijos rektorium kaip tiktai tuo laiku, kada Vilniuje siautė laukinės maskolių ordos. Visi jo biografai sutartinai pabrėžia jo pasiaukojimą ir darbą šiuo sunkiausiu Vilniui ir visai Lietuvai laiku. Okupacijai pasibaigus, jis, matyti, atsisakė iš kolegijos rektoriaus pareigų, ir liko gyventi Vilniuje, neidamas jokių ypatingų pareigų, nors Brenšteinas ir taria, kad jis 1666 m. dar kartą buvęs Kražių kolegijos rektorium. Jaknavičius mirė Vilniuje 1668 m. balandžio 11 d. (tokią datą pateikia jo oficialinis nekrologas, nors kiti rašė jį mirus gegužės 11 d. ar net rugsėjo 11 d.). Z. Ivinskis taria jį buvus Karaliaučiaus misijų viršininku 1661-1665 m., supainiojęs jį su Joannu Juchnevičium.

Raštai. 1) Ad Infantem Serenissimum (..Mirus purpureo Titan qod candidat ore..) — ..Joannes Jachnovicz... Vilnae 1609.

Jaknavičiaus parašytas lotyniškas eilėraštis, išspausdintas Vilniaus akademijos leidinyje "Gratulationes a studiosa iuventute academiae Vilnensis Societatis Jesu factae, Serenissimis et Augustissimis Sigismundo III...et Constantiae Austriaciae Reginae, cum Sigismundo Vladislao et Joanne Casimiro filiis...Vilnae ingredientibus ab Adamo *Chalecki de Chalec* collectae et oblatae... 1609 p.32. Be Jaknavičiaus eilėraščio, čia išspausdinti eilėraščiai 35 kitų akademijos studentų. Jaknavičiaus eilėraštį, pridėjęs ir savo lietuvišką vertimą, pakartojo Mykolas Biržiška Vaire 1923 N. 3 ir Iš mūsų kultūros ir literatūros istorijos I 1931 p.367.

2) Sacrificium Christi cruentem seu libellus de Passione Christi. Vilnae 1626.

Nežinoma Jaknavičiaus lenkiška knygutė. J. Bieliński jos antraštę lenkiškai išvertė į "Ofiara czyli księga o cierpieniu Pańskiem". Sommervogelis "Ofiara Chrystusowa krwawa czyli o męce Pańskiey", Załęskis "Ofiara Chrystusowa krwawa o męce Pańskiey" 1630. Tačiau nei vienas jų, lygiai kaip ir K. Estreicheris, tokios knygutės nematė.

3) Libellus de Passione Domini in illa verba - Candidus et Rubicundus. Vilnae 1627.

Nežinoma Jaknavičiaus lenkiška knyga. Alegambė čia duoda 1627 m., A. Jocheris 1626 m., Sotvellis, Rostowskis ir kiti 1637 m. J. Bielińskis iš Alegambės antraštę lenkiškai išvertė "O cierpieniach Pańskich na słowa:

Candidus et Rubicundus", Sommervogelis "O męce Pańskiej na owe słowa: Biały i czerwony", Załęskis "O męce Pańskiej na owe słowa: Candidus et Rubicundus". Sommervogelis taria, kad antras leidimas buvęs išspausdintas Krokuvoje 1682 m., bet nei vienas lenkų bibliografas tokios knygos nežino. Galimas daiktas, kad tai buvo ta pati "Historia passionis Christi" (N.23), nes jos kaip tik nemini visi pirmieji Jaknavičiaus bibliografai.

4) Viae Salvatoris nostri in pueritia et iuventute. Vilnae 1629.

Nežinoma Jaknavičiaus lenkiška knyga. J. Bielińskis jos antraštę lenkiškai išvertė "Drogi Zbawiciela naszego w dziecińswie i młodości", Sommervogelis "Drogi Zbawiciela w dziecińswie y młodości" 1639 ir "Życie w młodości Zbawiciela naszego" 1639 (iš vienos knygos Sommervogelis padarė dvi); Załęskis "Drogi Zbawiciela w dziecińswie i młodości" 1639. Nors nei vienas jų tokios knygos nematė, bet visi Alegambės datą iš 1629 m. pakeitė į 1639 m.

5) (Punkty Kazań od Adwentu aż do Postu... przez Konstantego Szyrwida.. w Wilnie. 1629).

Šiems Sirvydo paruoštiems "Punktams" J., greičiausia, lietuviškai išvertė evangelijas, iš dalies sekdamas Daukšos postilės evangelijomis, iš dalies gal ir Vilentu ir nežinomu jo katalikišku korektorium, tik pakeitęs tarmę. Iš viso čia išversta 14 evangelijų ištraukų, kurioms Sirvydas ir parašė savo "Punktus".

6) Libellus praecatorius pro confraternitate Vilnensi Corporis Christi. Vilnae 1630.

Alegambės teigimu, tą knygutę Jaknavičius buvo išleidęs lietuviškai ir lenkiškai, tačiau nei vieno jos egzemplioriaus nežinome. Lotynišką jos antraštę J. Bielińskis išvertė į "Książeczka do nabożeństwa dla Wileńskiego Bractwa Bożego Ciała", o Jocheriu sekdamas Sommervogelis pateikia dvi lotyniškas antraštes: "Libellum precatorium pro Sodalitate Compassionis Christi" ir "Libellus precatorius pro Sodalitate Vilnensi Corporis Christi".

7) Institutiones Confraternitati Vilnensis S. Josephi et Nicodemi cum libello precatorio qui inscribitur Facula ardens. Vilnae 1630.

Nežinoma Jaknavičiaus lenkiška knygutė. Jos lotynišką antraštę J. Bielińskis išvertė "Prawidła bractwa Wileńskiego Św. Józefa i Nikodema pod tytułem Pochodnia gorejąca", Sommervogelis "Pochodnia gorejąca o założeniu Bractwa SS Józefa i Nicodema w Wilnie", Załęskis "Pochodnia gorejąca św. Nikodema i Józefa z Arymatei" 1630.

8) Sanguinea Domini Redemptoris Viae 1634.

Nežinoma Jaknavičiaus lenkiška knygutė. Jos antraštę Sommervogelis išvertė "Krwawe Zbawiciela naszego drogi", Załęskis "Krwawe Zbawiciela drogi".

9) Ewangelie polskie y litewskie tak niedzielne iako y wszystkich swiąt. (Vilnae) 1637.

Visi Jaknavičiaus biografai pateikia tik lotynišką tos knygutės antraštę "Euangelia aucta in usum concionatorum". J. Bielińskis ir Załęskis tai išvertė "Ewangelie dla użytku kaznodziei", o Sommervogelis pateikė tik kiek pakeistą lotynišką antraštę "Euangelia ad usum concionatorum" 1637. Nėra nė mažiausios abejonės, kad tai yra tos pačios "Ewangelie polskie y litewskie",

kurių dalį Jaknavičius jau buvo įdėjęs į Sirvydo 1629 "Punktus", o dabar tiktai jų skaičių padidino ("aucta"). Nėra žinios, ar 1637 metais "Evangelijos" buvo tik baigtos versti ar buvo ir išspausdintos, nes seniausias žinomas jų leidimas buvo išspausdnitas 1647 m. Ligi šiol yra žinomi šie "Evangelijų" leidimai: 1637 (?), 1647, 1674, 1679 (?), 1690, 1699 (?), 1705, 1711, 1731, 1732, 1735, 1738, 1743, 1750, 1752, 1756, 1767, 1769, 1770, 1772 (?), 1774, 1776, 1779, 1783, 1786, 1788, 1790, 1794, 1797, 1799, 1803, 1805, 1806 (vienas lietuviškas tekstas, J. A. Giedraičio ir D. Mogėno peržiūrėtas), 1808, 1819, 1820 (iš naujo pertvarkytas), 1835, 1841, 1848, 1856, 1858 (du leidimai), 1859, 1864 (rusų cenzūros uždraustas) ir dar 1890 ir 1900 m. kontrafakciniai leidimai. Nors vis tai buvo nauji to paties vertimo leidimai, bet kiekviename leidime vis buvo įnešama mažesnių ar didesnių korektūrinių ar redakcinių pakeitimų, keičiant kalbą ir rašybą. 1705 m. pirmą kartą buvo pridėtos kelios trūkstamosios evangelijos, kurias, greičiausia, vertė ne Jaknavičius. Nuo antrosios XVIII a. pusės knygutės pabaigoje atsirado ir keletas naujų priedų.

10) *Contiones catechisticae* 1638.

Alegambė šią knygutę vadina "Cantiones catechisticae" — katekizminėmis giesmėmis, bet kiti Jaknavičiaus biografai jas vadina contiones, t.y. katekizminiais pamokslais. Atrodo, kad toji antroji versija yra teisingesnė, nes šiaip katekizminės giesmės niekur nėra žinomos. Sommervogelis vadina "Cantilenae catechisticae", taigi vėl giesmėmis, Załęskis "Kazania katechetyczne". Alegambė tvirtina, kad jas Jaknavičius parašęs lietuviškai, tai galimas daiktas, kad tai yra knygutė, iš kurios yra paimtas "Spasabas atprowinieima poterius Bažnicioi su žmonėmis", kuris nuo 1750 m. buvo dedamas evangelijų pabaigoje, o gal ir kita kuri dingusi knyga.

11) *Institutiones et cantiones pro Confraternitatae S. Isidori.* Vilnae 1639.

Nežinoma lietuviška Jaknavičiaus knygutė. J. Bielińskis lenkiškai ją vadina "Prawidła i pieśni bractwa św. Izydora", Załęskis "Reguły, pieśni i modlitwy bractwa św. Izydora", o Sommervogelis pateikia keistą lotynišką antraštę "Regulae, cantilenae et devotiones confraternitatis S. Isidori S. I. 1639".

12) Viae Domini laboriosae seu de apparationibus post resurectionem. Vilnae 1639.

Nežinoma Jaknavičiaus lenkiška knygutė. J. Bielińskis ją vadina "Drogi Pańskie pracowite", Sommervogelis "Drogi Pańskie pracowite, czyli o objawieniach po zmartwychwstaniu" 1639, Załęskis "Drogi Pańskie pracowite o objawieniach po Zmartwychwstaniu".

13) Jesus Crucifex sub variis similitudinibus ex S. Scriptura petitis (desumtis) 1639.

Šią nežinomą lenkišką Jaknavičiaus knygutę J. Bielińskis vadina "Jezus ukrzyżowany". Sommervogelis "Jezus ukrzyżowany pod rozmaitemi podobieństwy, z Pisma Św. wziętemi", Załęskis "Jezus ukrzyżowany, pod różnemi podobieństwy z Pisma Św. wziętemi".

14) Libellus de doloribus Beatae Virginis 1639.

Nežinoma Jaknavičiaus lenkiška knygutė. J. Bielińskis ją vadina "O boleściach Najświętszej Panny", Sommervogelis ir Załęskis "O siedmiu boleściach Najświętszej Panny".

15) Institutiones Catechisticae 1639.

Šią nežinomą Jaknavičiaus lenkišką knygutę J. Bielińskis vadina "Nauka katechetyczna", Sommervogelis ją suskaidė į dvi: "Nauka katechizmu" apie 1628 m. ir "Mowy katechizmowe" 1638. Galimas daiktas, kad tai yra pirmasis leidimas 1654 m. išspausdintos knygutės "Światłość wiary albo katechizm katolicki".

16) Officium de S. Casimiro 1639.

Nežinoma Jaknavičiaus knygutė, parašyta lenkiškai ir lotyniškai. J. Bielińskis jos visai nemini, Sommervogelis, sekdamas Jocheriu, nurodo 1639 m., Załęskis 1637 m.

17) Martinus Becanus. Purgatorium calvinisticum 1639.

J. Bielińskis verčia "Czyściec kalviński", sekdamas Jocheriu, Sommervogelis nurodo 1639 m., Załęskis 1634 m.

18) Martinus Becanus. Deus calvinisticus 1640.

J. Bielińskis ir Załęskis verčia "Bóg kalwiński z łacińskiego X. Marcina Bekana S. J. na język polski przełożony 1640".

19) (Dictionarium Polono Latinum In usum studiosae Iuventutis Poloniae. Auctore Constantino Szyrwid. Editio nova 1741 p.540).

Galimas daiktas, kad šį Sirvydo žodyną spaudai paruošė Jaknavičius, pašalindamas iš trikalbio žodyno lietuviškąjį tekstą.

20) Officium de Verbo Incarnato: de Virgine portente Christum, de Josepho, de Angelo Custode. Apie 1642.

Alegambė metų nenurodo. J. Bielińskis iš vienos knygutės padarė dvi: "Officium o słowie wcielonem" ir "Officium o św. Aniele Stróżu" 1636 lenkiškai ir lotyniškai. Sommervogelis iš vienos knygutės padarė net 6: "Officium de Sancto Angele Custode" 1636 lenkiškai ir lotyniškai; "De Incarnatione Domini" 1636 (O wcieleniu Pańskim); "Officium de Verbo Incarnato" (Officium o słowie wcielonem), be metų; "Officium de S. Joseph" (Officium o św. Józefie), be metų; "Officium de Virgine tenete Christum" (Officium o Pannie, piastującej Chrystusa). S. Załęskis penkias: "O wcieleniu Pańskiem" 1636, "Officium czyli godzinki o św. Aniele Stróżu" 1636 (lenkiškai ir lotyniškai), "Officium o słowie wcielonem", "O św. Józefie", "O pannie piastującej Chrystusa".

21) (Punkty Kazań na Post Wielki Językiem Litewskim. Przez Constantego Szyrwida... napisane a teraz na Polski Język przetłumaczone y oboiem do druku podane. W Wilnie 1644 p.259).

Šiam leidiniui pats Sirvydas tesuspėjo paruošti prieš mirtį lietuviškus "punktus" ir atrinkti iš Wujko lenkiškas evangelijas. Jaknavičius išvertė punktus į lenkų kalbą, o evangelijų tekstus išvertė į lietuvių kalbą. Po lotynišku pasakojimu jis pasirašė slapyraidėmis — J. J. S. J., t.y. Joannes Jachnowicz Societatis Jesu.

22) Światłość wiary albo katechizm katolicki. Vilnae 1654.

Nei vienas Jaknavičiaus biografas šios knygutės nemini ir jos nežino nei viena biblioteka. Tačiau tokiu pavadinimu ją užrašė apie 1752 m. sudarytas "Catalogus auctorum Ordine alphabetico Collegii Acad. Vilnensis S. J.". Tai yra vienintelė knygutė, kurioje yra padėta ir Jaknavičiaus pavardė. Galimas daiktas, kad tai yra antrasis leidimas Alegambės minimų "Institutiones Catechisticae" 1639 (N.15) arba kad šie Institutiones 1639 m. tebuvo parašyti, o tiktai 1654 m. išspausdinti.

23) *Historia passionis Christi punctatim animae devotae per tres libros et capita exposita.* Varsaviae 1655.

Šią knygutę mini Brownas tarp Jaknavičiaus lietuviškai parašytų raštų. Juo seka Sommervogelis, o šiuo Załęskis, antraštę lenkiškai išvertęs "Historya męki Pańskiey". Gal iš šio darbo buvo paimtas sutrumpinimas "Passya arba muka Pona musu Jezusa Chrystusa pas S. Jona Pad. 18 ir 19 kuria Didzioj Petnicioj Klebonay Žmoniems wissiems Bažnicioy, o Gaspadorey waykams yr sieyminay namuose skaityt gali", kuris nuo 1750 m. buvo pridedamas lietuviškai ir lenkiškai "Ewangelie polskie y litewskie" pabaigoje. Lotyniška "Historia passionis" yra žinoma 1645, 1652 ir 1655 m. leidimais, išleistais Varšuvoje; tačiau ten yra nurodomas kitas autorius.

24) *Cantilenae spirituales polonice et lituanice* Auctore *J. Jachnowicz* 1660.

Vienintelė informacija apie šį lenkišką lietuvišką Jaknavičiaus giesmyną eina iš Oloffo Polnische Liedergeschichte 1744 p.98 ir 230. Oloffas remiasi Witte Diarium biographicum, Menckeniuso Gelehrter Lexicon ir Alegambe, bet savaip juos iškreipęs. Oloffu atsirėmė Ostermejeris (Erste litt. Liedergeschichte 1793) ir kiti, kurie, Oloffo žinią kartodami, jo visai nenurodo. Kadangi Oloffo rašte ir šiaip yra daugybė klaidų, tai ir čia jis galėjo šį giesmyną supainioti su Slavočinskio 1646 m. giesmynu ar su Šrubauskio "Balsu Szirdies", kurių jis visai nežinojo. Kita vertus, kadangi, greičiausia, vadinamasis Slavočinskio giesmynas buvo ne jo sudarytas, bet jo vardu paskelbtas, tai šį giesmyną galėjo parašyti ir Jaknavičius. Załęskis Jaknavičiaus giesmyną vadina "Pieśni nabożne po polsku i po litewsku" 1668, o Somervogelis "Cantilenae spirituales polonice et lituanice" 1668. Taip pat galimas daiktas, kad dvi istorinės dainos, įdėtos Šrubauskio giesmyne, buvo parašytos ne Šrubauskio, bet Jaknavičiaus. Leidėjas 1764 m. Beitraege zum Pohln. Gelehrtengedichte, taip pat sekdamas Witte, nurodo, kad apie 1660 m. Jaknavičius išleidęs "unterschiedene Gesaenge".

25) (Lietuviška gramatika apie 1660).

A. Krause Litthauen 1835 p.135 taria, kad Jaknavičius apie 1660 gal parašęs ir tą lietuvišką gramatiką, kurios rankraštis saugojamas Krokuvos universiteto bibliotekoje. Bet atrodo, kad šis rankraštis yra daug vėlesnis — XVII a. pabaigos ar XVIII a. pradžios. Tačiau dar nepaaiškėjo, kas buvo parašęs 1737 m. "Universitas linguarum", kur ir pačioje knygoje pažymėta, kad ją yra parašęs vienas kunigas Societatis Jesu, bet jo pavardė nėra nurodyta. Gal ją kaip tik Jaknavičius ir yra parašęs. Kita vertus, kadangi Jaknavičius savo rankose turėjo Sirvydo parašytą gramatiką, tai jam

nebuvo reikalo gramatikos savarankiškai rašyti, ypač, kad į kalbines studijas jis palinkimo neturėjo.

Dokumentai. 1) 1616 VI 24 Jaknavičiaus egzaminų Brunsbergoje įvertinimas.

Iš Liber extraordinarius provincialis pakartojo *Ch. S. Stang* Archivum Philologicum III 1932 p.41.

2) Toks pat įvertinimas 1617 V 10-15.

Išspausdino *Ch. S. Stang* l.c. p.41.

3) Toks pat įvertinimas 1618 IV 7.

Išspausdino *Ch. S. Stang* l.c. p.42.

4) Toks pats įvertinimas 1619 V 28.

Išspausdino *Ch. S. Stang* l.c p.42.

5) 1620 m. Jaknavičiaus egzaminų Vilniuje įvertinimas.

Išspausdno *Ch. S. Stang* l.c. p.42.

6) Toks pats įvertinimas 1620 V 14.

Išspausdino *Ch. S. Stang* l.c. p.42.

7) 1622 Vilniaus akademijos protokolas apie galutinių Jaknavičiaus egzaminų atidėjimą.

Išspausdino *Ch. S. Stang* l.c. p.42.

8) 1623 VII 22 Jaknavičiaus pažangumo moksle įvertinimas.

Išspausdino *Ch. S. Stang* l.c. p.43.

9) 1626 m. Jaknavičiaus keturių probacijų egzaminų įvertinimas.

Išspausdino *Ch. S. Stang* l.c.. p.42 - 43.

10) Summariolum Vitae Defunctorum in Collegio Vilnensi Societatis Jesu*).

Literatūra. *Ph. Alegambe* Bibliotheca Scriptorum Societatis Jesu 1643 p.251.

N. Sotvell Bibliotheca Scriptorum Societatis Jesu 1676 p. 467.

J. B. Mencken Compendio des Gelehrten Lexicon. Leipzig 1715 p.1035.

J. Poszakowski Katechizm jezuicki większy 1740 (balandžio 11 d.).

E. Oloff Polnische Liedergeschichte von Polnischen Kirchen - Gesaenger und derselben Dichtern, Dantzig 1744 p.97-98, 230. (Beitraege zu der Polnischen Weltlichen, Kirchen- und Gelehrtengedichte I 1744 p.97-98, 230).

S. Rostowski Litvanicarum S. J. historiarum provincialium pars prior 1768 p. 439, 448 - 449. ([2]1877 p.415, 423, 461, 479).

G. Ostermeyer Erste littauische Liedergeschichte 1793 p.277.

F. Bentkowski Historya literatury polskiej I 1814 p.244.

H. Juszyński Dykcyonarz poetów I 1820 p.144.

F. Siarczyński Obraz panowania Zygmunta III I 1828 p.185 -186.

A. Krause Litthauen 1835 p.135.

J. I. Kraszewski Wilno IV 1842 p.171, 201.

M. Wolonczewskis Žemaitiu Wiskupiste II 1848 p.156, 200.

---

*) Pateikiama toliau, po *Literatūros* skyriaus, p.282 - 284. — **M. B-ka.**

A. H. Jocher Obraz literatury II 1842 N.2787, 4409; III 1857 N.6613, 7046, 9124.

A. A. de Backer Bibliothèque des écrivains de la Compagne de Jésus III S. 1856 p.306, 366; II 1872 p.301.

J. Brown Biblioteka pisarzów asystencyi polskiej Towarzystwa Jezusowego 1862 p.203.

Encyklopedja powszechna Orgelbranda XII 1863 p.839.

M. Stankiewicz Studya bibliograficzne II. Bibliografia litewska od 1547 do 1701 r. 1889 p.39 - 40.

K. Estreicher Bibliografia polska XVIII 1901 p.370, 371; XXI 1907 p.400 - 401.

St. Jurjevičius J. Jaknavičius — Apszvieta 1893 N.13 p.771-773.

S. Baltramaitis Svedenija o litovskich rukopisiach — Živaja Starina IV 1894 p. 101.

(") Spisok litovskich i drevne-prusskich knig 1904 N.38, 39, 40, 40, 53.

C. Sommervogel Bibliothèque de la Compagne de Jésus IV 1893 p.706-707; X 1909 p. 1279.

Akty Vilenskoj Komissii XXIV 1897 p.290.

J. Bieliński Uniwersytet Wileński 1899/1900 I p.84; II p.548 (N.2331); III p.202 - 203.

(*A. Dambrauskas*) Balsas Amerikiečių lietuvių į Leoną XIII 1900 p.25-26.

(") *A. Jakštas* Lotyniškas periodas lietuviškoje literatūroje — Žinyčia 1901 N.3 p.14.

St. Załęski Jezuici w Polsce II 1901 p.679, 692-693; IV 2 1904 p.1019.

(") Jezuici w Polsce 1908 p. 94, 95.

A. Bezzenberger Die litauische Literatur — Die Kultur der Gegenwart I 9 1908 p.361.

R-čių Jonas (*J. Reitelaitis*) Švento Rašto į lietuvių kalbą vertimo istorija — Vadovas 1912 N.47 p.251 - 252.

J. S. Pelczar Zarys dziejów kaznodziejstwa w Polsce 1917 p.218.

Mykolas Biržiška Jono Jaknavičiaus tekstelis — Vairas 1923 N.3 (ir Iš mūsų kultūros ir literatūros istorijos I 1931 p.362 - 367).

(") Iš D. Poškos raštų — Lietuvių Tauta II 1914 p.373.

(") Lietuvių tautos kelias I 1952 p. 58, 123, 124.

(") Mūsų raštų istorija ²1925 p.26-27.

(") Senasis Vilniaus Universitetas 1940 p.16, 18; ²1955 p.14, 17.

Vaclovas Biržiška J. Jaknavičiaus raštų klausimas — Tauta ir Žodis IV 1926 p.308 - 313.

(") Lietuviškų knygų istorijos bruožai I 1930 p.82 - 86.

(") Ewangelie polskie y litewskie — Lietuviškoji Enciklopedija VII 1939 p.1352 - 1353; Evangelynas — Lietuvių Enciklopedija VI 1955 p.132.

(") Dar dėl Jaknavičiaus ir Ewangelie polskie y litewskie — Archivum Philologicum VIII 1939 p.49 - 82.

(") Jaknavičius Jonas — Lietuvių Enciklopedija X 1942 p.318 - 324.

(") Lietuvių rašytojų kalendorius 1946 p.28.

(") Senųjų lietuviškų knygų istorija I 1953 p. 12, 133, 175, 176, 177, 179, 180, 181, 182 - 191, 195, 196.

P. Skardžius Dėl "Universitas linguarum Lithuaniae" autoriaus — Archivum Philologicum I 1930 p. 115 - 120.

Ch. S. Stang Archivalia — Archivum Philologicum III 1932 p.41 - 43.

P. Arumaa Untersuchungen zur Geschichte der litauischen Personalpronomina. Tartu 1933 p.11, 23, 26, 31, 37-38, 49, 79, 88, 92, 102, 107, 127, 129-130, 150, 162, 169, 173, 182.

P. Jonikas Lietuvių bendrinės kalbos idėja priešaušrio laikais — Archivum Philologicum VI 1937 p.62 - 63.

J. Kabelka 1647 m. evangelijos — Archivum Philologicum VII 1938 p.73 - 87.

M. Brensztejn Szkoła w Krožach na Žmudzi (rankraštis).

Z. Ivinskis Lietuvių kalba viešajame Lietuvos 16-17 a. gyvenime — Aidai 1953 N.8 p.362, 364.

(") Jaknavičius Jonas — Lietuvių Enciklopedija IX 1956 p.257 - 259.

J. Lebedys 1646 metų giesmynas — S. M. Slavočinskis, Giesmės tikėjimui katalickam priderancios 1958 p.45 - 49 (Autorystės problema).

JĖZUITŲ ARCHYVO ROMOJE PASTABOS APIE JAKNAVIČIŲ

Summariolum Vitae Defunctorum in Collegio Vilnensi Soc. Jesu

P. Joannes Jachnowicz natione — Lituanus, 4 in Societate Vota professus, e denaria Parentum prole, omnibus praematura morte sublatis undecimus Dei et Societatis gloria cessit Causam nimirum praefatorum infantum obitus, quod in haereticorum fane baptizati fuissent boni Parentes suspicati, natum Joannem ad vicinam Catholicae fidei et ritus Ecclesiam detulere baptizandum. Pauida nihilominus Mater, ne hoc etiam sibi solamen eriperetur, quotannis ad eandem Ecclesiam cereum, quasi Vitam et Salutem Filii redemptura deferebat. Et redemit equidem Cereo cereum, quondam in Mystico Societatis Jesu candelabro arsurum. Hic dum eum in Tyrocinio commorantem sua Mater inuiseret suscitatus, virum deuotum pro se Cereum hoc anno obtulisset, id responsi a bona Mater accepit: Sis iam mi Fili cereus ipse Deo. Exacto per omnia Virtutis absolutae documenta tyrocinii biennis, quantum uis quibusdam ad Philosophiam non videretur admouendus, ei tamen (habita ratione Lituanicae Linguae, quam callebat optime) applicatus, tantum profecit, ut et principem inter exteros locum, et ad Theologiam accedendi iudicium obtinuerit. Porro postquam doctrinarum studia ad metam sibi praefinitam deduxit, duobus annis Theologicum examen humilitatis studio, subire recusabat. Tertio tandem sic praecipiente obedientia posteaquam gloriose subiisset, dignus 4 votorum professione est iudicatus. Ab illo tempore (fatebatur de se Jonas Pater) mire afficiebatur suis occupationibus, quae rudium concernebant instructionem, affirmans sibi propter illos a Deo gratiam in studiis perficiendis 1mo Vita Religiosa conseruanda concessam. Hinc Lituanicis concionibus applicatus multis annis hoc munere non sine copioso animarum fructu fungebatur. Sed nec multorum simul operariorum vices su-

bire, primus confessionalia occupare, postremus discedere, quo necessitudo vocaret exire, ultimo etiam vitae suae Anno Apostolici zeli amator desistebat. Audiendo pro more, refectionis tempore Societatis Historiam, tunc varias Sociorum Jesu functiones et charitatis opera memorantem, sensit sibi intectam a Deo mentem, ut pauperum decumbentium in plateis necessitatibus quoquo modo opitularetur. Nec defuit tam piis eius desideriis superioribus annuentibus sua ope et benedictione Deus. Nam breui piorum hominum subsidio, locus emptus, xenodochium extructum, illati pauperes: Templum et Confraternitas sub titulo Sancti Joseph ab Arimathia erecta; Albo primarii quique e Nobilitate Lituana et Civibus inserti; Censualis demum summa ad 30 circiter millia, euecta. Hocce in opere, quanto magis (nimirum obstare volentibus nonnullorum e nostris etiam, conatibus) sollicita Patris desudauit industria, tanto luculentius caritatis eius erga proximos ardor, et in bono infracta constantiae Virtus duxit. Inde diu, noctuque ad sui gregis salutem et necessitates intensere, saepius illum adeundo solari denique prodesse et consulere in omnibus. Domesticus autem bono praeire exemplo, despicientia sui, commodorumque contemptu, quam forti sui compressione, tam facili cum Deo per rerum diernarum commentationem consuetudine Vir. Quaequantum in illo emicuerit, nunquam, ne dicam omissa, sed ne dilata quidem in aliud praeter solitum tempus (prout ipse ficto cuidam e Nostris amico ingenue confessus est) matutinae meditationis hora, testimonium perhibet. Saeuiente bis per totam Ciuitatem pestifera lue, bis se Deo victimam ad infectis seruiendum obtulerat. Tertia Vice demum et depopulatis tum Vilnam Mosci et ingrauiescentis eiusdem mali periculum animosus sustinuit. Erat aetate iam grauis, viribus et valetudine debilis, nullum tamen etiam cubiculari vel si exiguum aliquod, id aegerime servitium admittebat; alacris semper obsequi omnibus, et exemplo Magistri ministrare, quam ministrari promptior. Verum qui subesse aliis perfecte didicerat, perfectam alios regendi artem non ignorabat. Quod in bino Crosensis et Smolensciensis Collegii Rectoratu, Domus Professae Praepositura, partum Tertii Anni instructione, Adolescentum in Seminariis Regimine, demum multorum annorum inter Domesticos Praefecti spiritua, et Confessarii officio, abunde declaratum omnium stat iudicio. Atque hisce artibus suae se serae quidem, votum felicissimae morti, apte congruenterque comparauit, quam Vilnae in collegio 11 Aprilis 1668 subiit, cum aetatis septuagesimum, societatis quinquagesimum, nouem annis excederet.

(Jėzuitų archyvas Romoje. Lituania Necrologia. Tom.61, f.409-410).

JĖZUITŲ PASTABŲ APIE JAKNAVIČIŲ VERTIMAS

Tėvas Jonas Jachnowicz, tautybės lietuvis, keturių apžadų [*Jėzaus*] Draugijos narys, iš dešimtinio gimdytojų vaisiaus, — visus pirmlaikinei išplėšus mirčiai, — vienuoliktasis Dievo ir [*Jėzaus*] Draugijos garbė. Iš tikrųjų ką tik minėtų vaikučių mirties dėka, — geriesiems gimdytojams galvojant, kad heretikų šventovietėje buvo pakrikštyti, — gimusį Joną nunešė pakrikštyti į kaimyninę katalikų tikėjimo ir apeigų Ekleziją - bažnyčią. Motina

Pavida, nežiūrint to, idant ir ši paguoda jai nebūtų atimta, nešdavo kasmet į tą pačią bažnyčią žvakę, tarsi norėdama išpirkti sūnaus gyvastį ir sveikatą. Ir išpirko, iš tikrųjų, žvake žvakę, kuri netrukus degs mistinėje Jėzaus Draugijos žvakidėje. Šis, kai gimnazijoje gyvenantį jį lankė jo motina, užsidegęs, žvakės vietoje už save atsidavusį vyrą [*t.y. patį save*] tais metais paaukojo, tokį atsaką priėmė iš gerosios motinos: 'Būk jau, mano sūnau, pats žvake Dievui'. Įvykdžius visus dvimetės gimnazijos griežtus reikalavimus, nors kai kuriems ir neatrodė perkeltinas į filosofiją, tačiau (atsižvelgiant į lietuvių kalbą, kurią jis labai gerai mokėjo), jon perkeltas, padarė tiek pažangos, jog ir tarp svetimųjų [*užėmė*] pirmąją vietą ir susilaukė nutarimo pereiti į teologiją. Paskui, studijas privedus prie užsibrėžto tikslo, iš nuolankumo per dvejus metus atsisakinėjo laikyti teologijos egzaminą. Trečiaisiais [*metais*] pagaliau, to reikalaujant paklusnumui, labai gerai išlaikęs egzaminus, buvo pripažintas pribrendusiu keturių apžadų darymui. Nuo to laiko (apie save prisipažindavo Tėvas Jonas) buvo traukte traukiamas prie tų užsiėmimų, kurie lietė prasčiokų mokymą, teigdamas, kad dėl jų Dievas jam davęs malonę studijas užbaigti ir pirmoje vietoje dvasinį gyvenimą palaikyti. Todėl atsidėjo lietuviškiems pamokslams, — dirbo šį darbą daugelį metų ne be gausios sielų naudos. Tačiau nei daugelio darbininkų darbą sykiu atlikti, nei pirmutinis užimti klausyklą, nei paskutinis išeiti, — tik ten, kur būtinas reikalas verstų išeiti, — neatsisakė net paskutiniais savo gyvenimo metais apaštališko uolumo mylėtojas. Valgymo metu pagal paprotį klausydamas [*Jėzaus*] Draugijos istoriją, kuri priminė Jėzaus Draugų pareigas ir meilės darbus, pajuto sau Dievo apreikštą mintį, kad kokiu nors būdu pasirūpintų aikštėse gulinčių vargšų reikalais. Tokiems geriems jo norams, vyresniesiems sutinkant, nestigo Dievo pagalbos bei palaimos. Nes trumpu laiku gerų žmonių paramos dėka buvo nupirkta vieta, pastatyta prieglauda, sunešti vargšai, įsteigta šventovietė ir Šventojo Juozapo iš Arimatėjos brolija; į sąrašą įrašyti žymiausieji iš lietuvių bajorijos bei piliečių; surinkta maždaug 30 tūkstančių suma. Kuo daugiau šiame darbe (žinoma, kai kuriems iš mūsų norint priešintis bandymais) plušo rūpestingas Tėvo uolumas, tuo labiau pasireiškė jo meilės artimui karštis ir gerame nepalaužiama ištvermės dorybė. Todėl dieną ir naktį aukojosi savo kaimenės gerovei ir reikalams, vis dažniau pas kaimenę eidamas, norėdamas paguosti ir, aplamai, suteikti pagalbą bei patarti įvairiais klausimais. Įpratęs gi geru pavyzdžiu skatinti — vyras savęs niekinimu bei patogumų vengimu, savęs suvaldymu ir, tarsi, įgimtu įpročiu su Dievu apmąstyti kasdieninius reikalus. Kiek jame buvo sušvitęs mąstymas, paliudija niekuomet nepraleista ir netgi į kitą, ne į tam skirtą, laiką nenukelta (kaip jis pats atvirai prisipažinęs, sako, draugui iš mūsiškių) mąstymo valanda. Du kartus visame mieste siaučiant baisiam marui, abu kartus save Dievui aukojo tarnaudamas ligonims. Pagaliau trečiu kartu tiek išniokojus maskoliams Vilnių, drąsiai pakėlė sunkėjantį to paties blogio pavojų. Jau buvo amžiaus seno, jėgos ir sveikatos silpnos, tačiau net kambarinį ar šiaip kokį patarnavimą priimdavo labai nenoriai; eiklus visuomet atsiduoti kitiems ir Mokytojo pavyzdžiu labiau linkęs tarnauti negu būti patarnaujamas. Vienok tas, kuris buvo pilnai išmokęs kitiems paklusti, pažino taip pat ir tobulą

meną kitus valdyti. Visų nuomone tai yra gausiai įrodyta dvigubame Kražių ir Smolensko kolegijų valdyme, Domus Professae prepozitūroje, trečiųjų metų Tėvų mokyme, jaunuolių seminarijos auklėjime, pagaliau būnant tarnų dvasios tėvu ir nuodėmklausio pareigose. Tokiu būdu šiais savo keliais vykusiai ir deramai pasiruošė vėlyvai, bet labai laimingai mirčiai, kurios sulaukė Vilniuje, Kolegijoje, 1668 m. balandžio mėn. 11 d., viršydamas septyniasdešimtuosius amžiaus, — o Draugijos penkiasdešimtuosius, — devyneriais metais.

(N.B. Vertimas yra perdėm žodinis. Yra tekste vietų, kurios sunkiai suprantamos. Pabrauktosios vietos yra vertėjų pridėtos. Esu dėkingas kunigams A. Rubšiui ir A. Bučmiui, o taip pat tautiečiui J. Tininiui už lotyniško teksto iškoregavimą ir vertimo parengimą. — *M. B-ka.*)

59. Jonas Chondzinskis

Biografija. Gimė 1600 m. Vilniuje (pagal Poszakowskį) ar Mozūruose (pagal Rostowskį). Mokėsi Vilniuje ir čia 1621 m. stojo į jėzuitų noviciatą. Paskiau Vilniaus akademijoje studijavo filosofiją ir teologiją ir gavo joje filosofijos ir teologijos daktaro laipsnį (1639 III 13 davė įžadus). Paskiau buvo Vilniaus akademijos poetikos ir iškalbos, taip pat ir teologijos profesorium ir studijų prefektu. 1655 m. maskoliams okupavus Lietuvą, pasišalino į Gdanską, kur tarp kito ko vedė disputus su protestantais; 1657 m. buvo Naugardėlio rezistencijos superioru. Apie 1662 m. grįžęs Lietuvon, buvo bene Pašiaušės kolegijos prefektu. Mirė Pašiaušėje 1666 IV 22.

Raštai. 1) Ver Lukiscanum ad Serenissimum Maiestatum praesentiam efflorescens... (Vilniuje) 1648 p.12.

Vladislovo IV ir jo žmonos Marijos Liudvikos atvažiavimo į Vilnių proga išleistas rinkinys 18 įvairių kalbų eilėraščių, kur p.11 yra ir lietuviškas dvieilis skirsnyje, pavadintame "Certamen lingvarum". Nors ir nurodoma, kad šias įvairiakalbes eilutes paruošė šios akademijos įvairiataučiai studentai, tačiau iš tikro šį visą rinkinį paskelbė iškalbingumo profesorius Chondzinskis (Chądzinskis), kuris ir daugiau darbų skelbė savo studentų vardu.

2) Florae Lukisciane amoenitas (Vilniuje) 1639.

Panašia, kaip ir 1648 m., proga Chondzinskio jo mokinių vardu paruoštas rinkinys.

3) Donum nuptiale carmine heroico 1639.

4) M. Lancicii de praestantia Institutum.

5) (A. Brueckneris priskiria Chondzinskiui ir keletą eilėraščių prieš protestantus — Rok Trybunalski Kr. 1625, Relacya a oraz Supplika Zboru Wileńskiego Wil. 1623, Supplikacya Zboru Wileńskiego (a.1642), taip pat Witanie na pierwszy Wiazd z Królewca, kur tarp kitko įdėtas eilėraštis, parašytas šešių kalbų mišiniu, jų tarpe ir lietuvių (Kaip ad nos il tes Hencher...).

Literatūra. *J. Poszakowski* De viris illustribus Provinciae Lithuanae Soc. Jesu (apie 1756 m. rankraštis) p.112, 971.

S. Rostowski Lithuanicarum Soc. Jesu Historiarum pars prima 1768 p.339-340 ([2]1877 p.420-421, 433, 434, 413, 462, 432).

J. I. Kraszewski Wilno IV 1842 p.196.

M. Stankiewicz Studya bibliograficzne II 1889 p.43 (pakartojo lietuviškąjį tekstą).
C. Sommervogel Bibliothèque de la Compagne de Jésus II 1891 p.1028.
A. A. de Backer Bibliothèque des écrivains de la Compagne de Jésus III S. 1856 p.229.
S. Załęski Jezuici w Polsce 1901.
(") Jezuici w Polsce 1908 p.95.
Mykolas Biržiška Jėzuitų mokyklos teatras Lietuvoje — Lietuvos Mokykla 1918 N.5/6 p.119 (ir Iš mūsų kultūros ir literatūros istorijos I 1931 p.120).
(") Mūsų raštų istorija ²1925 p.27.
(") Senasis Vilniaus Universitetas 1940 p.13, 24; ²1955 p.10, 25.
(") Lietuvių tautos kelias I 1952 p.123.
J. Gerullis Senieji lietuvių skaitymai I 1927 p.242.
(") Ein lettisch-polnischer Vierzeiler — Filologu Biedribas Raksti VII 1927 p.10-11.
Vaclovas Biržiška Lietuviškų knygų istorijos bruožai I 1930 p.123-124.
(") Chądzinskis Jonas — Lietuviškoji Enciklopedija V 1936 p.134; Chądzinskas Jonas — Lietuvių Enciklopedija III 1954 p.466.
(") Lietuvių rašytojų kalendorius 1946 p.28.
(") Senųjų lietuviškų knygų istorija II 1957 p.83.
S. Bednarski Chądzyński Jan — Polski Słownik Biograficzny III 1937 p.267.
S. Estreicher Bibliografia polska XXXIII 1939 p.158; XXXII 1938 p.340-341; XXIV 1912 p.2; XXVI 1915 p.203-204; XXX 1934 p.58.

60. Steponas Jaugelis Telega

Biografija. Pramìnto Telega Baltraus Jaugelio sūnus gimė apie 1600 m. Kėdainiuose. Turtingas Kėdainių miestietis, vertęsis prekyba ir eksportu į Karaliaučių. Nuo 1631 ligi 1666 m. vienas dviejų Kėdainių burmistrų. Kėdainių evangelikų reformatų veikėjas, nuo 1628 m. ligi 1642 VI 6 Kėdainių sinodo iždininkas, nors dėl nuolatinių kelionių prekybos reikalais dažnai tų pareigų tiesiogiai negalėjo eiti ir dėl to buvo pavaduojamas specialiai tam rekalui skiriamų padėjėjų. Nuo 1640 m. ligi 1661 m., su trumpomis pertraukomis, buvo nuolatinis sinodo senjoras pasaulietis iš miestiečių ir tiktai nuo 1655 m. ligi 1660 m. jis toms pareigoms nebuvo renkamas dėl kilusio tarp jo ir sinodo konflikto, kada jis neatsiskaitė sinodui iš dalies jo rūpesčiu išleistos "Knygos nobažnystės", kurią jis norėjo sau pasilaikyti, ir dar, be to, buvo sinodą įžeidęs. Pagaliau jis nusileido, kada sinodas jam pagrasino pritaikysiąs bažnytines bausmes. Matyti, apie 1630 m. jis vedė Oną Adomaitytę Burnaitytę (jo sūnus buvo įsimatrikuliavęs 1648, tai buvo gimęs apie 1631 m.). Mirė greitai po 1666 m. Turėjo sūnų Steponą,, kuris įsimatrikuliavo 1648 V 14 Karaliaučiaus universitete, čia įsirašęs "Stephanus Telega Kiedano Lithuanus". Vėliau jis buvo evangelikų kunigu Raudonsparnėje (Krasnogališkiuose) ir 1688 m. pabėgo į Tilžę. Galimas daiktas, kad jis vėliau grįžo prie vienos Jaugelių pavardės, nes XVIII a. jau žinomi Lietuvos reformatai, ne miestiečiai, bet bajorai Jaugeliai: Aleksandro Elijošiaus (gal Stepono jaunesniojo sūnaus) sūnus Kazimieras Povilas Jaugelis, krikštytas Radviliškyje 1729 III 11; Mykolas Jaugelis, 1735 VII 23 įsimatrikuliavęs Frankfurto ant Oderio universitete ir paskiau buvęs evangelikų kunigu Biržuose ir Papilyje (1746, 1749, 1754). Šis turėjo sūnus Joną Jokūbą, pakrikštytą 1746 VI 21; Jurgį Steponą, pakrikštytą 1749 XI 16; Adomą Joną, pakrikštytą 1754 V 13. Iš tos pačios šeimos kilęs Jokūbas Jaugelis 1759 XII 30 buvo vedęs Eleną Deveikytę. Vienas jų buvo 1762 m. Salamiesčio evang. kunigas ir, bevažiuodamas pas ligonį, buvo užpultas ir ilgą laiką kankinamas Papilio katalikų kunigo.

Raštai. *Kniga Nobaznystes Krikscioniszkos.* Kėdainiuose 1653 p.9 ir 272 ir 7.

Šios knygos prakalboje Telega pasivadino jos autorium. Tačiau 1653 m. Vilniaus sinodas jį vadina vien psalmių ir himnų vertėju. 1653 III 18 didysis Lietuvos etmonas Jonušas Radvila laiške, rašytam jo įgaliotiniui, pasipiktno tuo, kad čia vienas Telega pasivadino autorium. Iš tikrųjų "Kniga", kartu su kitais 1653 m. Kėdainių spaustuvės leidiniais, nebuvo kokia naujai paruošta ir parašyta knyga, bet tik antras, padidintas ir kiek ištaisytas ir papildytas 1598 m. katekizmo leidimas, tiktai be lenkiškojo teksto. Telega tiktai kiek ištaisė katekizmo giesmes ir, papildęs kai kuriomis naujomis, pakartojo "Knigoje". Be to, galimas daiktas, kad ir šį grynai redakcinio pobūdžio darbą atliko ne Telega, bet Samuelis Tamošauskis, kuris "Knigos" pasirodymo metu jau buvo miręs, ir tuo būdu negalėjo protestuoti prieš to darbo pasisavinimą. Matyti, dėl to, kad tai buvo pakartojimas, "Kniga" vadinama antruoju leidimu. Pirmojo leidimo daug kas bergždžiai ieškojo, nes tokio, be ano 1598 m. katekizmo, visai nebuvo. Vėlesniuose leidimuose "Kniga" buvo vadinama "Kancyonalu", ir tokie buvo dar išspausdinti 1781, 1845, 1877, 1910, 1921 ir 1924 m. Ištraukų duoda *M. Stankiewicz* Studya bibliograficzne II 1889 p. 43 - 50, *J. Gerullis* Senieji lietuvių skaitymai I 1927 p.244-254, *Mykolas Biržiška* Rinktiniai mūsų senovės raštai 1927 p.186-195, 208, *J. Aistis* ir *A. Vaičiulaitis* Lietuvių poezijos antologija p.116-117, *K. Korsakas* ir *J. Lebedys* Lietuvių literatūros istorijos chrestomatija (Feodalizmo epocha) 1957 p.80 - 83.

Dokumentai. 1) 1631 IV 12 Steponui Jaugeliui suteikta užstato teisė Babėnams.

Ištraukų duoda *K. Jablonskis* — Archivum Philologicum IV 1935 p.89.

2) 1631 V 20 suteikta Jaugeliui užstato teisė tų pačių Babėnų daliai.

Ištraukų duoda *K. Jablonskis* l.c. p.89.

3) 1631 XI 1 ir 1632 I 12 tokio pat turinio dokumentai.

Ištraukų duoda *K. Jablonskis* l.c. p.89 - 90.

4) 1631 XII 13 ir 1632 I 12 Stepono Jaugelio užstato dokumentas Babėnams, duotas Daumantams.

Ištraukų duoda *K. Jablonskis* l.c. p.90.

5) 1632 m. Kėdainių reformatų bažnyčios rinkliavos apyskaita su Telegos parašu.

Išspausdino Collecta Zboru Kieydańskiego 1939 p.23.

6) 1633 II 2 (ar V 30) užstato teisė Babėnams, duota S. Jaugeliui.

Ištraukų duoda *K. Jablonskis* l.c. p.90.

7) 1635 XI 1 Kasparo Juškevičiaus įkeitimo raštas Babėnų pievai prie Telegos lauko.

Ištraukų duoda *K. Jablonskis* l.c. p.95 - 96.

8) 1637 V 8 Samuelio Babėniškio pardavimo aktas mergai, parduotai Steponui Jaugeliui ir jo žmonai.

Išspausdino *K. Jablonskis* l.c. p.96 - 98.

9) 1638 III 29 Kėdainių sinodo nutarimas duoti sinodo iždininkui Telegai padėjėją.

Išspausdino Collecta l.c. p.42 - 43 ir 47 - 48.

10) 1638 IX 28 dviejų Babėnų laukų Telegos pirkimo aktas.
Ištraukų duoda *K. Jablonskis* l.c. p.90 - 91.
11) 1638 XI 17 Kėdainių sinodo nutarimas išrinkti Telegą senjoru ir atsiskaitymas su juo kaip su iždininku.
Išspausdino Collecta l.c. p.49 - 50.
12) 1640 III 28 Kėdainių sinodo nutarimas atleisti Telegą iš iždininko pareigų.
Išspausdino Collecta p.56 - 57 .
13) 1640 V 25 Telega senjoru pasirašo Kėdainių sinodo protokolą.
Išspausdino Collecta p.59.
14) 1641 V 25 toks pats Telegos parašas.
Išspausdino Collecta p.59.
15) 1641 XII 4 toks pats Telegos parašas.
Išspausdino Collecta p.60.
16) 1642 I 28 pranešimas Telegai apie Babėnų išpirkimą.
Ištraukų duoda *K. Jablonskis* l.c. p.91.
17) 1642 VI 6 suvedimas Kėdainių sinodo sąskaitų su Telega laikui nuo 1638 VIII 27 iki 1642 VI 6.
Išspausdino Collecta p.60 - 61.
18) 1643 VI 1 (VI 9) pardavimo teisė Telegai užstatytai Babėnų daliai.
Ištraukų duoda *K. Jablonskis* l.c. p.91.
19) 1644 IX 23 sinodas paveda Telegai išreikalauti bažnytines skolas.
Išspausdino Collecta p. 61 - 63.
20) 1646 VI 20 Martyno Skirmanto byla su Telega.
Išspausdino *K. Jablonskis* l.c. p.99 - 105 (ištrauka p.91).
21) 1647 X 19 teismui įteiktas skundas, kad Vilkijoje keli Telegos vytininkai primušę skundėjus.
Išspausdino *K. Jablonskis* l.c. p.105-106.
22) 1647 XII 12 Telega pasirašo senjoru sinodo protokolą.
Išspausdino Collecta p.64.
23) 1648 VII 22 toks pats Telegos parašas.
Išspausdino Collecta p. 64.
24) 1649 VIII 23 toks pats Telegos parašas.
Išspausdino Collecta p.66.
25) 1650 IV 16 Telega renkamas senjoru ir pasirašo sinodo protokolą.
Išspausdino Collecta p.66 - 67.
26) 1650 VIII 31 Telega pasirašo sinodo protokolą.
Išspausdino Collecta p.70.
27) 1650 XII 21 toks pat Telegos parašas.
Išspausdino Collecta p.72.
28) 1651 IV 5 toks pats Telegos parašas.
Išspausdino Collecta p.73.
29) 1651 XII 5 sinodo nutarimas sumokėti Telegai už spaustuvininko užimtą butą 70 auksinų.
Išspausdino Collecta p.76.
30) 1653 III 18 Jonušo Radvilos laiškas dėl kancionalo ir dėl Telegos,

kaip jo tariamojo autoriaus.

Išspausdino Archeografičeskij Sbornik VIII 1870 p.366-367.

31) 1653 m. Vilniaus sinodo padėka Telegai ir kitiems už paslmių ir giesmių vertimą į lietuvių kalbą.

Išspausdino *Ch. S. Stang* Archivum Philologicum III 1932 p.28 - 29.

32) 1653 IX 12 Telegos parašas po sinodo protokolu.

Išspausdino Collecta p.90.

33) 1654 XI 16 sinodo reikalavimas, kad Telega grąžintų pasisavintus kancionalo egzempliorius.

Išspausdno Collecta p.97.

34) 1655 III 24 sinodo grasinimas Telegai bažnytinėmis bausmėmis už negrąžinimą pasisavintų kancionalo egzempliorių ir grasinimus sinodui.

Išspausdino Collecta p.99 - 100.

35) 1655 V 14 sinodo susitakinimas su Telega.

Išspausdino Collecta p.101.

36) 1658 IV 12 sinodo nutarimas išrinkti Telegą taikintoju Strebeikos ir Dominskio bylai.

Išspausdno Collecta p.105.

37) 1659 VIII 15 Telegos pasižadėjimas sumokėti sinodui 6 talerius už vietą kapinėse.

Išspausdino Collecta p.111.

38) 1661 IX 15 po ilgos pertraukos išrinkimas Telegos vėl senjoru.

Išspausdino Collecta p.120.

39) 1662 IX 15 Telegos byla su S. Paškevičium.

Ištraukų duoda *K. Jablonskis* l.c. p.91.

40) 1662 X 12 įvedimas į kaimynines su Telega žemes.

Ištraukų duoda *K. Jablonskis* l.c. p.91.

41) 1663 XI 8 Kėdanių miesto inventorius su pažymėta Telegos nuosavybe.

Ištraukų duoda *K. Jablonskis* l.c. p.94-95.

42) 1664 I 20/26 suteiktas Telegai pardavimo teisės aktas užstatytiems Babėnams.

Ištraukų duoda *K. Jablonskis* l.c. p.94 - 95.

43) 1666 I 6/20 Telegos pardavimo aktas, suteiktas Romaškoms dėl Babėnų - Butrimavičių.

Ištraukų duoda *K. Jablonskis* l.c. p.92.

44) 1680 IV 18 Romaškos užrašas ligi gyvos galvos žmonai įsigytų iš Telegos Babėnų.

Ištraukų duoda *K. Jablonskis* l.c. p.92.

45) 1688 VIII 1 interciza dėl pirktų iš Telegos Babėnų.

Ištraukų duoda *K. Jablonskis* l.c. p.92.

Literatūra. *G. Ostermeyer* Erste littauische Liedergeschichte 1793 p. 271 - 278.

Archeografičeskij Sbornik VIII 1870 p.367.

Akty Vilenskoj Komissii VIII 1875 p.611 - 612.

M. Stankiewicz Studya bibliograficzne II 1899 p.43 - 50.
A. Bezzenberger Beitrage zur Geschichte d. litausichen Sprache 1877 p.XXVI.
(") Die litauische Literatur — Die Kultur der Gegenwart I 9 1908 p.361
E. Friedlaender Aeltere Universitaets Matrikeln. Universitaet Frankfurt a. O. 1888 p.342.
J. Sembritzki Die polnischen Reformierten — Altpr. Monatsschrift XXX 1893 p.94.
G. Erler Die Matrikel der Albertus Universitaet I 1910 p.495.
E. Fraenkel Baltoslavica 1921 p.60 - 61.
J. Gerullis Herkunft der Dative Sing. der *i*-Stamme im Baltischen — Archiv f. slav. Philologie XXXVIII H.1/2 1922 p.59, 61.
(") Senieji lietuvių skaitymai I 1927 p.244 - 247.
Mykolas Biržiška Mūsų raštų istorija [2]1925 p.27.
(") Rinktiniai mūsų senovės raštai 1927 p.186 - 195, 208.
E. Hermann Litauische Studien 1926 p. 29 - 35, 47 - 80, 130 - 132, 177 - 178, 196 - 197, 229, 356, 396, 402 - 403.
Vaclovas Biržiška Lietuviškų knygų istorijos bruožai I 1930 p.93 - 94.
(") Lietuvių rašytojų kalendorius 1946 p.28.
(") Senųjų lietuviškų knygų istorija II 1957 p.17,18, 19, 20, 21.
(") Jaugelis Telega Steponas — Lietuvių Enciklopedija IX 1956 p.332.
Ch. S. Stang Archivalia — Archivum Philologicum III 1932 p.28-29.
K. Jablonskis Kėdainių burmistras Steponas Jaugelis Telega — Archivum Philologicum IV 1933 p.86 - 107.
P. Arumaa Untersuchungen zur Geschichte der litauischen Personalpronomina 1933 p.27, 45 - 46, 49, 52, 82, 92, 129 - 130, 159, 161, 173, 178, 181, 183.
E. Radzikauskas (L. Gira) Lietuviškos eilėdaros kūrimosi raida — Darbai ir Dienos III 1934 p.203 - 204.
Sz. Konarski Szlachta kalwińska w Polsce 1936 p.117.
Collecta Zboru Kieydańskiego (Vilniuje 1939 — nebaigtas spaudinys) p.32 - 120.
Z. Ivinskis Kirchengesang in Litauen im XVI-XVII Jhrh. — Commentationes Balticae I 1953 p.80.
L. Gineitis Steponas Jaugelis Telega — Lietuvių Literatūros istorija (Feodalizmo epocha) I 1957 p.155-157.

61. Samuelis Minvydas

Biografija. 1638 m. mirusio Užnerio evangelikų senjoro Jono Minvydo sūnus, Naujamiesčio evangelikų kunigo Stanislovo Minvydo vaikaitis. Gimė 1602 m. Mokėsi ir studijavo Lietuvoje ir užsienyje, bet ano laiko užsienio universitetų (Karaliaučiaus, Leideno, Frankfurto a. O. ir kt.) studentų sąrašuose jo vardo nerandame. 1626 m. buvo paskirtas katechetu į Šiluvą, nuo 1628 m. buvo Radvilų rūmų (Biržuose?) pamokslininku, nuo 1629 m. Seirijų evangelikų bažnyčios administratorius. 1630 — 1635 m. tuo pačiu laiku, būdamas Seirijuose, buvo ir evangelikų sinodo notaru. Nuo 1637 m. jis buvo Biržuose pamokslininkas ir Žemaičių senjoras, o nuo 1638 m., pasilikdamas Biržų pamokslininku, buvo Užnerio senjoras. Dalyvavo 1630, 1633-1635 m. ir kituose Vilniaus sinoduose, 1634 ir 1644 m. Orlos konvokacijose. Mirė Liubčėje 1660 m. Jo sūnus Mikalojus, dar būdamas teologijos kandidatu, 1663 m. lydėjo Krainskį į Londoną Lietuvos evangelikų bažnyčių rinkliavos reikalais.. Vėliau kurį laiką buvo mažametės, gimusios 1667 II 27, Karalinos Radvilaitės rūmų pamokslininku Karaliaučiuje, 1673 m. Žemaičių senjoru. Jis 1681 m. išrūpino vokiečių ir Olandijos universitetuose eilę stipendijų Lietuvos studentams reformatams. Tais pačiais 1673 m. naujosios rinkliavos reikalais jis vėl nuvyko į Angliją ir dar 1685 m. pabaigoje susirašinėjo su Anglija dėl lietuviškos Biblijos leidimo.

Raštai. 1) Katechismas Aba Trumpas Pamokslas Wieros Krikśćioniszkos del waykialu mažu. Kiedaynise 1653 p.20.

Parašė S. Minvydas kartu su Jonu Božimovskiu vyresniuoju, gal prisidėjus ir Samueliui Tamošauskiui. Kiti leidimai 1680, 1809 ir 1861 m.

2) Maldos Krikśćioniszkos, Wisokiam meatuy ir reykalams prigulincios 1653 p.76.

Taip pat, kaip ir katekizmą, parašė S. Minvydas su Božimovskiu ir gal ir su S. Tamošauskiu. Naujas, Samuelio Nerlicho taisytas, leidimas pasirodė 1845 m.

3) Suma Aba Trumpas Iszguldimas Ewangeliu szwentu Per visus meatus dienomis Nedelos Bazniciose Krikśćioniszkose skaytomu... Kiedaynise 1653 p.288.

Paruošė Minvydas su Božimovskiu ir gal su S. Tamošauskiu. Tačiau nei vienoje tų trijų knygų jų pavardės nėra padėtos. Nauji leidimai pasi-

rodė 1781 m. ir 1863 m. Paskutinysis buvo paruoštas S. Nerlicho dar 1818 m., bet buvo išspausdintas Nerlichui jau mirus.

4) Droga powszechna To iest kazanie Na wyprowadzenie Przezacnego Ciała ... Krzysztofa Radziwiłła ... Odprawowane w Swiadosciach Przez Xiędza Samuela Minwida Superintendenta Zborów Ewangelickich Zawileyskich Pasterza Zboru Birzańskiego Roku 1614 Dnia 21 Januarij w Lubczu Drukował Jan Kmita. p.28 nž.

Dokumentai. 1653 m. Vilniaus sinodo padėka Minvydui ir kitiems už paruošimą "Sumos", "Maldų" ir "Katekizmo".

Išspausdino *Ch. S. Stang* Archivum Philologicum III 1932 p.28.

Literatūra. *A. Regenvolscius* (*A. Węgierski*) Systema historico-chronologicum 1652 p.442.

J. Lelewel Bibliograficznych ksiąg dwoje I 1823 p.205.

A. Jocher Obraz literatury II 1842 N.4410a, 5214; III 1857 N.7224-7225 ir Notes p.275 - 276.

J. Łukaszewicz Dzieje kościoła wyznania helweckiego II 1843 p.216-217.

A. Bezzenberger Beitraege zur Geschichte der litauischen Sprache 1877 p.XXVII - XXVIII.

J. Sembritzki Die polnischen Reformierten und Unitarier — Altpr. Monatsschrift XXX 1890 p.50, 67.

M. Stankiewicz Studya bibliograficzne nad literaturą litewską II 1889 p.50 - 51.

E. Volter Litovskaja Chrestomatija I 1901 p.62-74, 80-86.

Spis Synodów Jednoty Litewskiej — Monumenta Reformationis IV 1913 p.2.

E. Hermann Litauische Studien 1926 p.34 - 35.

Katalog pokazu zabytków. Vilnius 1926 p.37.

Mykolas Biržiška Rinktiniai mūsų senovės raštai 1927 p.62 - 67.

J. Gerullis Senieji lietuvių skaitymai I 1927 p.254 - 276.

Vaclovas Biržiška Lietuviškų knygų istorijos bruožai I 1930 p.95 - 97.

(") Lietuvių rašytojų kalendorius 1946 p.28.

(") Senųjų lietuviškų knygų istorija II 1957 p.21, 23, 170.

Ch. S. Stang Archivalia — Archivum Philologicum III 1932 p.27 - 29.

Collecta Zboru Kieydańskiego (1939) p.70, 75, 80 - 82, 89.

62. Pridrikis Gedkantas

Biografija. Jono Gedkanto sūnus. Įsimatrikuliuodamas universitete, įsirašė "Ragnetensis", taigi gimė Ragainėje. Kadangi jo tėvas (Mažvydo bendradarbio Tomo Gedkanto sūnus) gyveno Ragainėje nuo 1600 XII 22, tai Pridrikis gimė apie 1602 m., jei iš pirmosios Jono žmonos, ar apie 1604 m., jei iš antrosios.

1621 IX 1 įsimatrikuliavo Karaliaučiaus universitete (Fridericus Getkanth Ragnetensis Borussus). Tolimesnė jo gyvenimo eiga nebuvo išaiškinta. Išliko jo lietuviškas įrašas, padėtas 1634 VI 1 Karaliaučiaus matematiko Kristijono Otteruso albume, o po to visos žinios apie jį nutrūksta. Tačiau, kadangi tas įrašas buvo padėtas 13 metų po to, kai jis buvo įsimatrikuliavęs universitete, ir per tą laiką nėra apie jį jokių žinių, kad jis Mažojoje Lietuvoje būtų gyvenęs, tai iš to įrašo aišku, kad jis buvo padėtas ne Gedkanto studijų metu, bet po eilės metų apsilankius Karaliaučiuje ir ten aplankius savo seną universitetinį draugą. Taip pat nėra abejonių, kad jis nebuvo kunigas, nes niekur jis tokiu neminimas, taigi ir universitete nestudijavo teologijos. O kadangi Otterus, gimęs taip pat Ragainėje 1598 m. ir miręs 1660 VIII 9, buvo matematikas, tai, matyti, ir Gedkantas Karaliaučiuje studijavo matematiką ir vienu laiku su Otterusu, kuris taip pat, kaip ir Gedkantas, buvo įsimatrikuliavęs 1621 m., o 1631 VII 11 dar įsimatrikuliavo Strassburge filosofijos fakultete. Vėliau Otterus buvo Karaliaučiaus, o paskiau (1658 m.) Nemvegeno universiteto matematikos profesorius, kartu ir inžinierius statytojas, sudaręs daugelio miestų planus, taip pat ir fortifikatorius, tarp kito ko pastatęs Friederichsburgo tvirtovę Prūsuose, o 1637 m. buvo Leideno fortifikacijos kolegijos pirmininkas. Matyti, trečias jų artimiausias draugas buvo taip pat ragainietis jaunesnysis Jono Lobelio (Loebelio) sūnus Jokūbas Lobelis (gimęs 1611 m. ir miręs 1652 VIII 21 Karaliaučiuj), kuris taip pat, kaip jiedu, studijavo matematiką.

Ir štai sutapimas. Kaip tik tais pačiais metais, kada, matyti, iš kažkur kitur atvykęs trumpam į Karaliaučių Gedkantas padėjo savo įrašą Otteruso albume, Lietuvos Didžiosios Kunigaikštijos ir Lenkijos horizonte pasirodė "pareinietis" karo inžinierius ir išradėjas Pridrikis (taigi toks

pat Bridžius) Gedkantas (Gedkont — sulenkinta forma, nors aišku, jis tokios sulenkintos savo pavardės formos negalėjo iš Vokietijos Pareinės atsinešti, jei jis pats būtų buvęs vokietis). Abiejų Pridrikių Gedkantų biografijos žinios vienos kitoms neprieštarauja, bet kur vienos nutrūksta, tai prasideda kitos. Taigi, imant ir tai dėmesin, kad ir Otterus buvo ne vien matematikas, bet ir karo inžinierius, netenka abejoti, kad ragainietis Gedkantas ir anas tariamasis "pareinietis" Gedkont, apie kurį ligi 1634 m. apskritai nieko nebuvo žinoma, yra tas pats asmuo. Čia toji Pareinė galėjo tiktai reikšti, kad jis pas Vladislovą IV buvo atvykęs iš Pareinės, greičiausia, iš tos pačios Olandijos, kur ir Otterus dirbo. Toje Pareinėje jis galėjo tiek tęsti savo studijas, tiek ir kokia statyba verstis.

Rašę apie jį tuo laiku kiti Lenkijos kronikininkai vadino jį, dėl gausybės jo neva padarytų išradimų pabūklų liejimo srityje, "lenkiškuoju Archimedu", nors galimas daiktas, kad ir tie išradimai buvo naujiena tik ano meto Lenkijos kariams, bet iš tikro galėjo jis čia pritaikinti ne tiek savo išradimus, kiek tai, ką jis matė Vakarų Europoje.

Gedkantas gavo karaliaus Vladislovo IV karo inžinieriaus titulą ir 1634 m. vasarą Vladislovas IV pasiuntė jį kartu su Jonu Pleitneriu ir Elijošium Arciševskiu į Prūsus, tad kaip tik tuo laiku, iš kurio mums išliko jo lietuviškas įrašas Otteruso albume. Ten jiems buvo pavesta ištirti priemones, kuriomis būtų galima sustiprinti Baltijos pajūrį. Čia Gedkantas 1634 m. rugsėjo mėn., t. y. vos dviem mėnesiams tepraėjus po to, kada jis aplankė Otterusą Karaliaučiuje, padarė Pucko ir jo apylinkių nuotraukas, o paskiau, elgeta persirengęs, įsmuko į švedų valdomą Piliavą (visai arti nuo Karaliaučiaus) ir slaptai nuėmė švedų fortifikacijų planus. Vėliau jis dar pagamino ir Tczevo, Grudziądzo ir Gniewo planus. Viso paliko 15 didelių planų atlasą, kurį 1655 m. švedai Lenkijoje pagavo ir išsigabeno į Stockholmą. Dar 1648 m., kada grėsė rusų invazijos pavojus, jis pagamino Vilniaus, Lukiškių ir Dancigo planus. Vėliau fortifikavo Lvivą ir Kudaką ant Dniepro, o 1652-1655 m. Dancigą. Buvo sakoma, kad jis pastatęs ir Čenstakavos tvirtovę, o vėliau, švedams Lenkiją užėmus, neva jų pusėn perėjęs ir pats vadovavęs Čenstakavos apgulimui. Bet tai atrodo neteisinga legenda, nes ir vėliau jis nenustojo pasitikėjimo ir 1658 XI 11-17, turėdamas lenkų kariuomenės pulkininko laipsnį ir būdamas karaliaus Jono Kazimiero "ugnies meisteris", jis dalyvavo su lenkų kariuomene, puolant švedų užimtą Torunės miestą. Tariama, kad jis išradęs ir eilę naujų pabūklų. Mirė 1666 m. (Czołowskis pateikia neteisingą 1663 m. datą). Dar prie Vladislovo IV vienam seime buvo iškeltas reikalavimas jį, kaip svetimšalį, pašalinti iš valstybės.

Greičiausia, jo sūnūs buvo 1669 V 24 įsimatrikuliavę Karaliaučiaus universitete "Getkand Christoph Ragnet" ir 1676 VI 20 "Gettkant Georg Ragneta Prussus". Abudu gimę Ragainėje apie 1650 m. ir apie 1660 m.; matyti, kad ten tuo laiku gyveno jų motina, kada tėvas dėl savo darbo sąlygų turėjo nuolat keisti gyvenamąją vietą, ir dėl to ir šeimą paliko savo senojoje gimtinėje.

Raštai. 1) Ne wissi medzei Artojem pridůti 1634 VI I.

Viena eilutė lietuviško eilėraščio su gaida, užrašyta fone piešinėlio, vaizduojančio eilę nukirstų medžių kelmų, įrašyta Karaliaučiaus matematiko ragainiečio Kristijono Otteruso albume. Po šia eilute yra padėtas lietuviškas parašas: "ant atminimo Bridzus Getkants Anno 1634 I Junij Regiomonti". Bridžius tai Mažojoje Lietuvoje vartojama Pridrikio vardo forma. Šią eilutę pirmą kartą išspausdino *J. Gerullis* žurnale Studi Baltici V 1936 p.106-107.

2) Topographia practica, conscripta et recognita per *Fr. Gedkant* matematicum anno 1638.

Inžinieriaus Gedkanto (kuris čia įsirašė ne Gedkont, bet tokia pat forma, kaip ir aname įraše Gedkant) rankraštis, laikomas viename Stockholmo archyve. I lapas: Munitio Dirchoviae. II Grudentium a.1635 II 10, III Regiomontum, V. Marienburgum. Ichnographiae situs conscriptura 1635. IX Neuenburg 1638. XI Pillau 1638. XI Delineatio situs Pucensis observata a.1634 20 IX.

3) Descriptio Maioris, Minoris et Gedanensis forti 1648.

4) *F. Gedkant — S.R.M. Architectus Militaris* Tabula ichnographica, continens Campi Lukiskani positionem in situ et mensuris. Anno 1648, 42 iš 33 cm.

Vroclavo miesto bibliotekoje (W.2410) surastas Vilniaus miesto planas.

5) (Buvo paruošęs ir Ukrainos žemėlapį, bet manoma, kad jį nukopijavęs iš V. Beauplano le Vasseur, kuris 1650 m. buvo išleidęs "Description d'Ukraine" ir ten pridėjęs nedidelį Ukrainos žemėlapį; priekaištas Gedkantui, greičiausiai, neteisingas, nes Gedkantas piešė dar prieš Beauplaną. Didelis jo žemėlapis buvo 1648 m. išleistas pavadinimu "Delineatio generalis camporum desertorum".

Literatūra. *D. H. Arnoldt* Kurzgefasste Nachrichten 1777 p.126, 135.

G. Ch. Pisanski Entwurf einer preussischen Literaergeschichte 1790 (²1886 p.439, 457).

(") Aus Pisanski's Entwurf von den mathematischen Wissenschaften in Preussen — Neue Preuss. Prov. Blaetter II Folge III 1853 p.113 - 114.

M. Homolicki O planach Wilna, jakie były w XVI wieku — Wizerunki i Roztrząsania Naukowe Poczet II poszyt 24, 1843.

G. C. Knod Die alten Matrikel der Universitaet Strassburg I 1897 p.297 (Otterus).

A. Faerber Geschichte der Kirchengemeinde Schirwindt 1900 p.11, 13.

A. Seraphim Handschriften - Katalog der Stadtbibliothek zu Koenigsberg — Mitteilungen der Stadtbibliothek zu Koenigsberg I 1909 p.20 - 21, 247, 325.

K. Bogun Die Stambuecher in der Bibliotheken Koenigsbergs — Vierteljahresschrift fuer Wappen-, Siegel- und Familienkunde "Herold" XXXVII 1909 p.84 - 88.

G. Erler Die Matrikel der Albertus Universitaet I 1910 p.256; II 1911/1912 p. 55, 95, 129, 180.

W. Studnicki Nowe wiadomości o starem Wilnie — Ziemia 1918 N.43 p.704 - 706.

L. Kubala Wojny duńskie 1922 p.189 - 190.

A. Czolowski Marynarka w Polsce 1922 p.156 - 160 (su atvaizdu 1634 IX 20 sudaryto Pucko plano).

J. Fijałek Opisy Wilna — Ateneum Wileńskie I 3 1923 p.323 - 328.

Mieczysław Limanowski Najstarsze Wilno — Wilno i Ziemia Wileńska I 1930 p.139-140 (su Gedkanto Vilniaus fortifikacijų planu).

Erich Kayser Die Verzeichnung der ost- und westpreussischen Stadtplaene — Altpreussische Forschungen VIII 1931 p.111, 113, 114, 117, 119, 120, 122.

G. Gerullis - J. Mueller Eine litauische Melodie von 1634 — Studi Baltici V 1936 p.106-108.

K. Buczek Beauplaniana — Wiadomości służby geograficznej 1934.

Vaclovas Biržiška Gedkantas Bridzus — Lietuviškoji Enciklopedija VIII 1939 p.1142; Gedkantas Friedrichas — Lietuvių Enciklopedija VII 1956 p.77.

(") Lietuvių rašytojų kalendorius 1946 p.28.

(") Senųjų lietuviškų knygų istorija II 1957 p.88-89.

Mykolas Biržiška Lietuvių tautos kelias I 1952 p.120.

63. Jonas Kleinas

Biografija. Gimė apie 1605 m. Tilžėj, kaip pats pažymėjo stodamas į universitetą, ar Kraupiške, jei jis buvo Danieliaus Kleino brolis, su kuriuo jis stojo į universitetą. Tuomet jis būtų Baltazaro Kleino sūnus, tačiau dar nėra paaiškėję jo giminystės santykiai su Danielium Kleinu.

Jonas Kleinas 1623 VI 28 pirmą kartą įsimatrikuliavo Karaliaučiaus universitete, ten įrašytas Johannes Clein Tilsensis Borussus, o 1626 II 27 pakartotinai stojo, įrašytas Johannes Klein Tilsa Borussus repetit ius (scholasticum).

1633 — 1635 m. jis buvo Katniavos parapijos kunigo Machleto adjunktu, o nuo 1635 m. buvo paskirtas tos pačios Katniavos parapijos klebonu ir buvo juo ligi mirties, 1662 m.

Raštai. 1) (Buvo vienas tų kunigų, kuriam buvo pavesta peržiūrėti Danieliaus Kleino paruoštos lietuvių kalbos gramatikos, išspausdintos 1653 m., rankraštį).

2) Danieliaus Kleino 1666 m. giesmyne yra išspausdintos trys jo parašytos giesmės: Aukszcziausiamui Tewui Gerbę důkim; Garbe Tau, Diewe Pone, už brangus Walgimus ir dar trečia.

Šios pirmosios dvi giesmės buvo kartojamos visuose vėlesniuose lietuviškuose giesmynuose. 1900 m. giesmyne pirmoji turi N.312, o antroji 316.

Jonas Kleinas, be to, buvo Danieliaus padėjėjas, jam šį giesmyną ruošiant, tačiau nesusilaukė jo išspausdinimo.

Literatūra. Recessus Generalis der Kirchen-Visitation des Insterburgischen Aembtern 1639 p.56-57.

D. H. Arnoldt Kurzgefasste Nachrichten von allen Predigern II 1777 p.95.

G. Ostermeyer Erste littauische Liedergeschichte 1793 p.248.

A. Bezzenberger Zur litauischen Bibliographie — Mitteilungen der Lit. Lit. Gesellschaft I 1883 p.37.

G. Erler Die Matrikel der Albertus Universität I 1910 p.271, 292.

Mykolas Biržiška Mūsų raštų istorija I ²1925 p.30.

Vaclovas Biržiška Lietuviškų knygų istorijos bruožai I 1930 p.48, 99.

(") Lietuvių rašytojų kalendorius 1946 p.29.

(") Senųjų lietuviškų knygų istorija I 1953 p.109; II 1957 p.32.

V. Falkenhahn Der Übersetzer Johannes Bretke 1941 p.335-336, 342.

Kleinas Jonas — Lietuvių Enciklopedija XII 1957 p.94.

64. Samuelis Tamošauskas

Biografija. Savo pavardę rašė Tomaszewski. Gimė apie 1605 m. Mokėsi Biržų mokykloje, studijavo užsienyje, gaudamas Lietuvos evangelikų reformatų stipendiją. 1630 m. Prancūzijoje (Paryžiuje?) buvo ordinuotas evangelikų reformatų kunigu ir nuo 1631 m. buvo paskirtas Kėdainių evangelikų parapijos kunigu. Čia, tarp kitko ko, du kartus per savaitę sakė lietuviškai pamokslus. 1637 m. buvo išrinktas Užnerio superintendentu su buveine Kėdainiuose. Tuo pačiu laiku aprūpindavo ir Mantvydavo (seniau priklausiusio Mantvydams Dorohostaiskiams, o tuo laiku Gruževskiams) evangelikų parapiją. Nuo 1631 VIII 1 ligi 1650 IV 16 dalyvavo visuose evangelikų sinoduose Kėdaniuose ir dažniausiai pirmininkavo jų posėdžiams. 1630 ir 1635 m. dalyvavo Vilniaus sinoduose, o 1644 m. Orlos konvokacijoje. Mirė Kėdainiuose 1650 m. rugpiūčio mėn. pabaigoje ir buvo ten pat palaidotas rugpiūčio 31 d. Jo laidotuvių proga 1650 VIII 31 buvo sušaukta Kėdainiuose nepaprasta sinodo sesija.

Raštai. 1) Pamiątka źywota i smierci IMC P. Halszki Rekściowej Za Żądaniem J. M. P. Aleksandra i Mikolaja Rekściów braci... wystawiona przez X. Samuela Tomaszewskiego... w Wiewiu r.1632.

2) Kazanie nad ciałem Jego Xiążęcej Msci Pana P. Krzysztofa Radziwiłła ... odprawowane... Dnia 22 Jan. w Roku 1641... Przez Xdza Samuela Tomaszewskiego... w Lubczy w Drukarni Jana Kmity. p.14 nž.

3) *Kniga Nobaznistes Krikscioniszkos Ant garbos Diewuy Traycey Szwentoy Wienatijam Ant wartoimo Baznicioms dides Kunigistes Lietuwos iszduota... Kiedaynise.* Drukawoia Joachimas Jurgis Rhetas 1653 p.12, 172.

S. Tamošausko vaidmuo, ruošiant tiek šią, tiek ir kitas tris 1653 m. Kėdainiuose išspausdintas knygas, nėra pilnai paaiškėjęs. Geras lietuvių kalbos žinovas, ilgus metus buvęs Kėdainių evangelikų parapijos priekyje, dvylika metų buvęs superintendentu, jis, greičiausia, ir buvo sudaręs planą išplėsti 1598 m. katekizmą, ir, matyti, pats ir buvo žymią to darbo dalį atlikęs. Greičiausia, jis tikrino ir taisė ir kitų bendradarbių atliktą darbą ir pats jį koregavo. Bet kadangi jis mirė dar prieš tai, kai darbas buvo atiduotas spausdinti, tai tiek Telega, tiek ir kiti bendradarbiai žymią jo atlikto darbo dalį pasiskubino paskelbti savo darbu. Matyti, kaip tik prieš tai ir protestavo Jonušas Radvila savo laiške, nors tiesiogiai Tamošausko vardo jis ten ir neminėjo.

Dokumentai. 1) Visuose Kėdainių sinodų 1631 VIII 1 — 1650 IV 16 protokoluose yra S. Tamošausko parašai ir patys protokolai buvo, greičiausia, jo ir parašomi, nes paprastai jis pirmininkaudavo sinodo sesijoms.

Visi šie nutarimai yra išspausdinti leidinyje Collecta Zboru Kieydanskiego 1939 p.15-70.

2) 1648 VI 5 Jurgio Gruževskio laiškas S. Tamošauskui apie Mantvydavo bažnyčią ir kitus reikalus.

Išspausdino *B. Grużewski* Kościół ewangelicki w Kielmach 1912 p.163-166.

3) 1650 V 10 S. Tamošauskui ir kitiems Jono Bagdonavičiaus iš Gruzdžių duotas paskolos raštas.

Išspausdino *B. Grużewski* l.c. p.236-237.

Literatūra. *G. Ostermeyer* Erste littauische Liedergeschichte 1793 p.271-278.

J. Łukaszewicz Dzieje kościołów wyznania helweckiego I 1842 p.244; II 1843 p.157, 171-185.

Archeografičeskij Sbornik VIII 1870 p.366-367.

A. Bezzenberger Beitraege zur Geschichte der litauischen Sprache 1877 p.XXVII-XXVIII.

M. Stankiewicz Studya bibliograficzne nad literaturą litewską II 1889 p.43-51.

E. Volteris Lietuviška chrestomatija I 1901 p.74-80.

B. Grużewski Kościół ewangelicko reformowany w Kielmach 1912 p.163-166, 236-237.

Spis Synodów Jednoty Litewskiej — Monumenta Reformationis IV 1 1913 p.VII, 2.

E. Hermann Litauische Studien 1926 p.33, 37.

Katalog Pokazu Zabytków 1926 p.137.

Mykolas Biržiška Rinktiniai mūsų senovės raštai 1927 p.186-195, 208.

J. Gerullis Senieji lietuvių skaitymai I 1927 p.244-254.

Vaclovas Biržiška Lietuviškų knygų istorijos bruožai I 1930 p.94-96.

(") Lietuvių rašytojų kalendorius 1946 p.29.

(") Senųjų lietuviškų knygų istorija II 1957 p.18, 19, 21, 23, 170.

Ch. S. Stang Archivalia — Archivum Philologicum III 1932 p.28-29.

S. Estreicher Bibliografia polska XXXI 1936 p.213-214.

Collecta Zboru Kieydanskiego (1939) p.15-73.

65. Danielius Kleinas

Biografija. Kilimo iš Tilžės Danieliaus tėvas Baltazaras Kleinas, 1592 IX 30 įsimatrikuliavęs Karaliaučiaus universitete, nuo 1598 m. buvo Kraupiško kunigu ir ten mirė 1608 m. Jam mirus, jo našlė Gertrūda Šenvaldaitė (Schoenwald) Kleinienė išsikėlė į Tilžę, ir ten 1609 V 30 gimė Danielius, jau tėvui mirus. Dažniausiai buvo rašoma, kad jis gimęs 1610 V 30, tuo būdu padarant Kleiną gimusiu be tėvo pavainikiu vaiku, kas nėra teisinga. Lehnartas neteisingai rašė, kad Kleinas gimęs Kraupiške dar tėvui esant gyvam.

Kleinas mokėsi Tilžės provincijos mokykloje ir 1623 VII 3, teturėdamas 14 metų, įsimatrikuliavo Karaliaučiaus universitete (Daniel Klein, Tilsensis Borussus minorennis), antrą kartą 1627 m. vasaros semestre ir tik 1628 II 4 davė ten priesaiką. Iš septynių kandidatų pirmuoju išlaikęs, jis 1636 X 20 (ar X 2) magistravosi. Per trylika metų, praėjusių nuo jo pirmojo įsimatrikuliavimo, ir per septynerius jo faktiškųjų studijų metus jis studijavo teologiją, filosofiją, graikų ir hebrajų kalbas.

1637 m. Karaliaučiuje ordinuotas kunigu, jis buvo paskirtas kunigu Tilžėje. 1638 m. vedė Oną Klemaitę, su kuria turėjo vieną sūnų ir šešias dukteris. Jo pirmajai žmonai mirus, jis greitai po to vedė antrą kartą Oną Kaseburgaitę (Casseburg), iš kurios susilaukė dar vienos dukters.

Ligi mirties būdamas Tilžės kunigu, jis daugiausia laiko atiduodavo literatūriniams darbams, dėl kurių kiek apleisdavo ir savo parapijos reikalus. Jau tik atvykęs į Tilžę, jis buvo numatytas 1638 m. ruošiamos Ragainėje konferencijos Bretkūno Biblijos vertimui paruošti spaudai nariu ir net pirmininku. Tačiau toji konferencija neįvyko. Paskiau jis jau savarankiškai rinko medžiagą lietuvių kalbos gramatikai ir žodynui ir naujam lietuviškam giesmynui. Bet tik suspėjęs 1666 m. pasirašyti jau išspausdinto naujo giesmyno prakalbą, jis lapkričio 22 d. buvo paliestas apopleksijos smūgio, ir po šešių dienų, 1666 m. lapkričio 28 d., mirė. Jo atvaizdas buvęs pakabintas Tilžės lietuvių bažnyčioje ir dar XVIII a. ten kabėjęs, bet paskiau dingo.

Matyti, jo sūnus Danielius Kleinas 1659 VIII 7, dar vaikas būdamas, buvo įsimatrikuliavęs Karaliaučiaus universitete (Klein Danielus Regiomontanus Borussus puer studiis academicis initiatus).

Raštai. 1) Grammatica Litvanica... primum in lucem edita a *M. Daniele Klein* Pastore Tils. Litv. Regiomonti 1653 p.28 nž ir 274 ir 2 nž.

Perspausdinta fotografuotiniu tekstu 1955-1957 m. Vilniuje-Kaune leidinyje "Pirmoji lietuvių kalbos gramatika 1653" p.65-272 (vertimo p.397-528).

Pirmoji spausdinta lietuvių k. gramatika. Savo prakalboj Kleinas informuoja, kad šios gramatikos rankraštį tikrinę ir savo patarimais Kleinui padėję Kristupas Sapūnas, Jonas Kleinas, Jonas Hurtelijus, Jonas Lėmanas, Vilhelmas Martinis ir Kristupas Pretorijus. Gramatikos pradžioje buvo išspausdinti ir lotyniški Simano Dacho ir Kasparo Devitijaus (Dewitzo) eilėraščiai. Pagal Gerulį, tiek šią gramatiką, tiek ir savo žodyną rašydamas, Kleinas plačiai panaudojo K. Sirvydo žodyną.

2) Lexicon Lithuanicum in usum eorum conscriptus qui hujus lingvae nundum capaces sunt, sed fieri cupiunt. (1653) (1718) p.216.

Jau 1653 m. spaudai paruoštą savo žodyną Kleinas buvo pateikęs valdinei cenzūrai, bet dėl nepaaiškėjusių priežasčių jis nebuvo išspausdintas. Karaliaučiaus valstybiniame archyve išlikęs "Lexicon" yra, matyt, originalo nuorašas, kurį turėjo savo rankose D. F. Werneris ir kuris 1718 m. pateko į Th. Siegmanno rankas.

3) *M. Danielis Kleinii* Compendium Lithvanico-Germanicum, Oder Kurtze und gantz deutliche Anführung zur Littauischen Sprache wie man recht Littauisch lesen, schreiben und reden soll. Königsberg (1654) p.6 nž. ir 112.

Perspausdinta footgrafuotiniu tekstu 1955-1957 m. Vilniuje-Kaune leidinyje "Pirmoji lietuvių kalbos gramatika 1653" p.273-394 (vertimo p.529-610).

Su D. Kleino prakalba, kurioje jis aiškina reikalą šią sutrumpintą gramatiką išleisti.

4) Naujos Giesmju Knygos Kurriose Senos Giesmes su pritarimu wissu Baznyczos Mokitoju per musu Lietuwą yra pagerintos O naujos grazos Giesmes pridėtos. (Karaliaučiuje) 1666 p.527.

D. Kleino paruoštas naujas giesmyno leidimas su lietuviška 1666 VIII 26 pasirašyta prakalba ir kita vokiška prakalba. Giesmyno pradžioje, prieš tekstą, eina lotyniškas Fr. Vittiko, vokiškas Jokūbo Pušio ir lotyniškas Jokūbo Reicho eilėraštis. Giesmyną ruošiant, naujų giesmių Kleinui pateikė H. Leopoldis, M. Cintijus, M. Gaidys (Gallus), Jonas Kleinas, V. Martinis, M. Švobas, V. J. Liūdemanas, F. Pretorijus; be to, greičiausia, tarp bevardžių giesmių yra ir K. Sapūno, V. Fojerštoko, J. Lobelio ir J. Lėmano sukurtų giesmių, nes keliolika metų prieš šiam giesmynui pasirodžius šie keturi buvo Kleinui atidavę giesmynėlius, jų paruoštus, bet atskrai neišspausdintus. Pats Kleinas čia įdėjo ir 38 savo paties parašytas giesmes, kurios vėliau buvo kartojamos visuose vėlesniuose giesmynuose; dar ir 1900 m. giesmyne yra 36 jo parašu pažymėtos giesmės. Kleinui mirus, leidėjas paruošė vieną dedikacinį egzempliorių su pakeistu ant-

raštiniu lapu, kuriame vietoj 1666 m. yra padėti 1667 m. ir dar pridėta atskira leidėjo prakalba.

Ištraukų pateikia *J. Gerullis* Senuosiuose lietuvių skaitymuose 1927 p.300-308.

5) Naujos labay priwalingos ir Dussoms naudingos Maldu Knygeles, Kurose randamos yra Maldos Nedielose Panedeliûse taipoieg ir ant Szwencziu... Sutaisytos ir szam Krikszczoniszkam Pasaului ypaczey Baznyczoms ir nobazniems Namininkams a Ukininkams Szoj musu Prusu Lietuwoj' isdûtos nûg *M. Danielo Kleino* Lietuw. Klebono Tilzej'. (Karaliaučiuje) 1666 p.178 ir 107.

Tai yra ne tik pirmoji lietuviška protestantiška, bet ir apskritai pirmoji lietuviška maldaknygė. Ji buvo išleista kartu su giesmynu, bet su atskiru antraštiniu lapu ir atskira paginacija. Tokia pat forma ir su tokiu pat antraštiniu lapu D. Kleino pavarde ši maldaknygė buvo pridedama ir prie visų vėlesniųjų lietuviškų protestantiškų giesmynų.

Ištraukų duoda *J.Gerullis* Senuosiuose lietuvių skaitymuose I 1927 p.308-311.

6) (Galimas daiktas, kad Kleinas ar pats ruošė savarankiškai Biblijos vertimą ar ryšium su numatoma 1638 m. konferencija spaudai ruošė Bretkūno Biblijos vertimą ir tam reikalui buvo iškoregavęs to vertimo IV tomą, kuriame jis įnešė 55 pataisas. *V. Falkenhahn* Bretke 1941 jį vadina Bretkūno Biblijos korektorium x[6]).

Dokumentai. 1) 1637 VI 9 D. Kleino pranešimas kurfiurstui apie netinkamą lietuvių kalbos dėstymą Tilžės mokykloje.

Ištraukų duoda *V. Falkenhahn* Bretke p.331.

2) 1664 II 9 Tilžės hauptmano raštas kurfiurstui apie reikalą paskirti Tilžės bažnytinių santykių reviziją.

Ištraukų duoda *V. Falkenhahn* l.c. p.346.

4) 1666 XI 28 Tilžės hauptmano Abromo von Padewelso pranešimas kancleriui von Tettau apie D. Kleino mirtį.

Ištraukų duoda *V. Falkenhahn* l.c. p.352.

Literatūra. Programma memoriae Viri Reverendi et Clarissimi D. Danielis Kleinii. Königsberg 1666.

T. Lepner Der preussische Littauer 1690 (1741) p.115-116.

D. Braun Bibliotheca Brauniana 1723 p.32.

D. H. Arnoldt Zusätze zur Historie d. Königsbergischen Universität 1756 p.154-155; 1769 p.6.

(") Kurzgefasste Nachrichten von allen Predigern II 1777 p .141-142.

(") Kurzgefasste Kirchengeschichte 1769 p.271.

G. Ch. Pisanski Entwurf einer preussischen Literärgeschichte 1790 (1853 p.226, 261-262; [2]1886 p.398, 423).

(") Von der Sprachwissenschaft in Preussen — Neue Preussische Provinzialblätter II Folge I B 1852 p.291.

(") Über die Beredsamkeit, der Dichtkunst u. Musik im 17 Jhrh. — Neue Preussische Provinzialblätter II Folge II B 1852 p.155-156.

G. Ostermeyer Neue littauische Grammatik 1791 p.IX.
(") Erste littauische Liedergeschichte 1793 p.35-60, 247-248.
L. Rhesa Geschichte der litthauischen Bibel 1816 p.22.
P. Koeppen O proischoždenii, jazyke i literature litovskich narodov 1827 p.231, 239.
K. A. Jordan Zur Grammatik der litauischen Sprache — Neue Preussische Provinzial Blätter VII 1849 p.453-468.
J. Bender Zur altpreussischen Mythologie und Sittengeschichte — Altpr. Monatsschrift IV 1867 p.125-127.
M. J. A. Voelkel Der Tonwandel der litauischen Deklination 1873 p.2-3.
A. Bezzenberger Beiträge zur Geschichte der litauischen Sprache 1877 p.XXXI-XXXIII, 1-7.
(") Die litauische Literatur — Die Kultur der Gegenwart 1908 p.359.
V. Hoffheinz Bericht über einen literarischen Fund — Mitteilungen d. Lit. Lit. Gesellschaft I 5 1882 p.268-270.
Poelmann Geschichte d. königl. Gymnasiums zu Tilsit 1886 p.10.
Lietuvos Mylėtojas (*Jonas Šliūpas*) Lietuviszkieji rasztai ir rasztininkai 1890 p.14.
M. Stankiewicz Bibliografia litewska II 1889 p.57-59.
R. Schwede Zur Geschichte der litauischen Gesangbücher — Mitteilungen d. Lit. Lit. Gesellschaft III 1893 p.400.
E. Volter Klein Daniil — Enciklopedičeskij slovar' Brockhausa i Efrona XV 1895 p.349.
(") Litovskaja chrestomatija I 1901 p.86-90.
W. Gaigalaitis Ewangeliszki surinkimai Prūsų Lietuvoje 1904 p.51.
G. Erler Die Matrikel der Albertus Universität I 1910 p.271, 301; II 1911-1912 p.13.
S. Tijunaitis Lietuvos atgijimas 1911 p.26.
E. Hermann Über die Entwicklung der litauischen Konjunktionalsätze 1912 p.53.
(") Litauische Studien 1926 p.23-26, 104, 120-122, 192-193, 236, 354-355.
(") Die litauische Gemeinsprache als Problem der allgemeinen Sprachwissenschaft — Nachrichten d. Gesellschaft d. Wissenschaften zu Göttingen. Phil.-hist. Klasse 1929 p.72-74.
A. B. Klaipėdiškis (*Ansas Bruožis*) Prūsų lietuvių raštija 1913 p.10-11, 26-27, 68.
Pročiočių Anūkas (*Ansas Bruožis*) Mažosios Lietuvos buvusieji rašytojai 1920 p.18-19.
A. Jakštas (*A. Dambrauskas*) Mūsų alfabeto klausimu — Draugija 1914 N.88 p.389.
J. Kopp Geschichte des Landkreises Tilsit 1918 p.202.
Jonas Yčas Mažosios Lietuvos praeitis — Kovo 20 diena 1921 p.51.
J. Gerullis Das Lexicon Lituanicum Daniel Kleins — Ztschr. f. vergl. Sprachforschung L 1922 p.233.
(") Herkunft der Dative Sing. der i- Stämme im Baltischen — Archiv f. slav. Philologie XXXVIII H.1-2 1922 p.62-65, 72, 76, 77.

(") Baltica — Archiv f. slav. Philologie XXXIX 1924 p.54-55.
(") Senieji lietuvių skaitymai I 1927 p.299-311.
Mykolas Biržiška Mūsų raštų istorija I [2]1925 p.28-29.
(") Adomas Šimelpenigas — Lietuva 1925 N.107 (ir Iš mūsų kultūros ir literatūros istorijos I 1931 p.236-237).
(") Rinktiniai mūsų senovės raštai 1927 p.75-79, 122-134, 229-236.
(") Lietuvių tautos kelias I 1952 p.15, 118, 119, 120, 127, 128.
Vaclovas Biržiška Lietuviškų knygų istorijos bruožai I 1930 p.47-50, 99-100.
(") Giesmynai — Lietuviškoji Enciklopedija VIII 1940 p. 1448.
(") Lietuvių rašytojų kalendorius 1946 p.29.
(") Senųjų lietuviškų knygų istorija I 1953 p.18, 99, 108-110; II 1957 p.30, 31-34, 37, 91, 98, 135, 136, 137, 139, 140, 150, 172.
(") Kleinas Danielius — Lietuvių Enciklopedija XII 1957 p.92.
P. Skardžius Die slavischen Lehnwörter im Altlitauischen — Tauta ir Žodis VII 1931 p.22 ir kt.
Vydūnas (*Vilius Storosta*) Siebenhundert Jahre deutsch-litauischer Beziehungen 1932 p.304.
F. Specht Zur Endung der 2 Pluralis im Litauischen — Archivum Philologicum II 1931 p.49, 50.
(") Die Flexion der *n*-Stämme im Baltisch-Slavischen — Ztschr. f. vergl. Sprachforschung LIX 1932 p.238, 243, 244.
(") Lituanica — Ztschr. f. vergl. Sprachforschung LVII 1930 p.291, 295.
(") (Rec. Arumaa) — Ztschr. f. slav. Philologie XII 1935 p.199, 203, 204, 212, 215, 217.
(") Zur Geschichte der Verbalklasse auf ė — Ztschr. f. vergl. Sprachforschung LXII 1935 p.86.
(") Lituanica (11. Die Flexion d. idg. ė-Stämme und der Dative Singularis) — Ztschr. f. vergl. Sprachforschung LXIII 1936 p.82, 83, 85, 87.
P. Arumaa Untersuchungen zur Geschichte der litauischen Personalpronomina 1933 p.9, 36, 120, 158.
J. Bertoleit Die Reformation unter d. preussischen Litauern II.—Jahrbuch der Synodalkommission 1933/1934 p.19-23.
E. Radzikauskas (*L. Gira*) Lietuviškos eilėdaros kūrimosi raida — Darbai ir Dienos III 1934 p.189-190.
P. Jonikas Mažosios Lietuvos rašto kalba — Židinys 1935 N.12 p.515-516.
(") Kleino gramatikų bendrinė kalba — Archivum Philologicum VII 1938 p.57-72.
(") Nuo Mažvydo iki Jablonskio — Literatūra I 1950 p. 124-125.
(") Lietuvių kalbos istorija 1953 p.97-98, 125, 160-161, 164-165, 184, 190.
(") Kleino gramatika — Lietuvių Enciklopedija XII 1957 p.92-94.
W. Mannhardt Letto-preussische Götterlehre 1936 p.512-513.
J. Vanagaitis Kovos keliais 1938 p.24.
Iz. Matusevičiūtė D. Kleino giesmyno ir Maldų Knygų dedikacijos egzempliorius — Archivum Philologicum VII 1938 p.107-108.

Z. Ivinskis Medžių kultas lietuvių religijoje — Soter N.28 1939 p.133-134.
(") Iš Mažosios Lietuvos kultūrinio gyvenimo 16-18 a. — Aidai 1948 p.367.
(") Kirchengesang in Litauen im XVI-XVII Jhrh. — Commentationes Balticae I 1953 p.79.
V. Falkenhahn Der Übersetzer Johannes Bretke 1941 p.230, 235, 242-243, 300, *322-353*, 385 (ir rankos rašto fotokopijos Abb. 19, 26, 56, 57a, 57b).
Lehnert Klein Daniel — Altpreussische Biographie I 1941 p.338.
J. Rodenberg Die Druckkunst als Spiegel der Kultur 1942 p.104 (ir Kleiną, kaip ir Bretkūną, paverčia vokiečiais).
P. Naujokaitis Lietuvių literatūra 1948 p.16-17.
K. Korsakas ir *J. Lebedys* Lietuvių literatūros istorijos chrestomatija 1957 p.97-105.
J. Lebedys Smulkioji lietuvių tautosaka XVII-XVIII a. 1956 p.7-10, 15-16, 24, 505-506, 518-519.
L. Gineitis Danielius Kleinas — Lietuvių literatūros istorija I 1957 p.169-173.
(*J. Balčikonis ir B. Larinas* vyr. redaktoriai, *J. Kruopas* atsak. red.) Pirmoji lietuvių kalbos gramatika 1653 m. 1955-1957 p.1-658.

66. Jonas Božimovskis vyresnysis

Biografija. Gimė 1610 X 11. Dar 1490-1491 m. Krokuvos druskos salyklų valdytoju buvo Krokuvos kanauninkas Jonas Borzymowskis iš Borzymowicų. Mūsų Jono tėvas Adomas Božimovskis (Borzymowski) Lietuvon atvyko iš Lenkijos, bet jau 1572 III 8 Vilniuj gyveno miestietis siuvėjas Stanislovas Božimovskis su žmona Darata. Lietuvoje Adomas vedė Kotryną Kolinaitę Dijakevičiūtę (Studnickis jos pavardę neteisingai rašo "z Kolimat" — iš Kolimatų). Jonas Božimovskis mokėsi Kėdainiuose, nuo 1626 m. Slucke, paskiau Šiluvos evangelikų alumnate. 1631 VI 11 buvo paskirtas Kėdainių katechetu. 1632 m. Kėdainių sinodo nutarimu, aukštosioms studijoms buvo pasiųstas į užsienį, kur tais pačiais 1632 m. stojo į Utrechto universitetą Olandijoje, 1636 m. išsikėlė į Leideną, o 1637 m. į Frenekerį. Leidene buvo įrašytas vardu "Johannes Bvorzemorsky Lituanus" (greičiausia, matrikulų leidėjas neteisingai išskaitė parašą). 1638 m. grįžęs į Lietuvą, buvo ordinuotas kunigu ir paskirtas klebonu į Naujamiestį. 1645 m. dalyvavo Torunės kolokviume. 1652 m. buvo išrinktas Žemaičių konsenjoru su būstine Naujamiestyje. 1653 m. išrinktas Žemaičių senjoru (superintendentu) ir išsikėlė į Kėdainius. Žemaičių senjoru buvo ligi 1673 m., bet tuo pačiu laiku nuo 1663 m. buvo ir Vilniaus senjoru. Mirė Kėdainiuose 1673 I 8. Turėjo sūnų Joną jaunesnįjį (ž.).

Raštai. 1) Katechismas Aba Trumpas Pamokslas Wieros Krikśćioniszkos del waykialu Mazu. Kiedaynise 1653 p.20.

Sudarė Jonas Božimovskis kartu su S. Minvydu ir gal su S. Tamošauskiu. Šis katekizmas buvo savarankiška "Knygos nobažnystės" dalis ir faktiškai išplėtė atitinkamą 1598 m. katekizmo skyrių. Naujai pakartota 1680, 1803 ir 1861 m.

2) Maldos Krikśćioniszkos Wisokiam Meatuy ir reykalams bendriems prigulincios. Kiedaynise 1653 p.76.

Sudarė tie patys asmenys, kurie paruošė ir katekizmą. Čia išplėsta atitinkama 1598 m. katekizmo dalis. Pakartota 1781 ir 1863 m.

3) Summa Aba Trumpas iszguldimas Ewangeliu Szwentu Per Wisus Meatus dienomis Nedelos Bazniciose Krikśćioniszkose skaytomu... Kiedaynise 1653 p.288.

Iš lenkiškosios Jurgio Žarnowco postilės išvertė Jonas Božimovskis su S. Minvydu. Pakartota 1781 ir 1863 m.

4) (Biblijos vertimas į lietuvių kalbą apie 1673 m.).

Vilniaus sinodui pripažinus Chilinskio pradėtą Londone spausdinti lietuvišką Biblijos vertimą netinkamą, Jonas Božimovskis ėmė savarankiškai ją versti, darbą pradėjęs ta dalimi, kuri Londone dar nebuvo pradėta spausdinti — Naujuoju Testamentu. Šį darbą jis tęsė ligi mirties, 1673 m. Jam mirus, vertimą tęsė jo sūnus Jonas Božimovskis jaunesnysis ir Samuelis Bitneris. 1680 m. Vilniaus sinodas buvo nutaręs pavesti Stanislovui Mankevičiui, Samueliui Lipskiui ir Samueliui Bitneriui užbaigti Božimovskio vyresniojo vertimą. Tačiau, 1681 m. Biržų klebonijai degant, sudegė ir visas vertimo rankraštis. Po to Naująjį Testamentą pradėjo versti iš naujo. Dar tuo laiku, kada Božimovskio vertimas buvo tik įpusėtas, sinodas bandė jį išspausdinti Londone vietoje atmesto ir sukritikuoto Chilinskio vertimo, bet ir tai jam nepavyko. Po 1681 m. naujai vertimą toliau varė Jonas Božimovskis sūnus su Samueliu Bitneriu, ir šis vertimas buvo išspausdintas 1701 m. Karaliaučiuje, bet tik vienas Naujasis Testamentas. Božimovskiui vyresniajam Bibliją verčiant, dar 1664 m. iš Karaliaučiaus buvo paskolintas ir Bretkūno Biblijos vertimo rankraštis.

5) An quod tenetur credere, id omne sit verum? Respondebit *Joannes Božimowski* Litu. Frenequere 1637.

Disputas Frenekerio universitete tuo laiku, kada Božimovskis buvo ten studentas.

Dokumentai. 1) 1631 VI 16 Kėdainių vizitacijos nutarimas perkelti Božimovskį katecheto pareigoms iš Šiluvos į Kėdainius.

Išspausdino Collecta Zboru Kieydanskiego 1939 p.12.

2) 1637 m. P. Kochlevskio apyskaita iš pasiųstų Božimovskiui į Leideną 300 auksinų.

Išspausdino Collecta p.36.

3) 1650 VIII 31 Kėdainių sinodo nutarimas pavesti Božimovskiui ir kitiems sutvarkyti lietuviškų giesmių ir maldų reikalą ir kitus pamaldoms reikalingus dalykus.

Išspausdino Collecta p.69.

4) 1652 VII 24 Kėdainių sinodo nutarimas išrinkti Božimovskį konsenjoru.

Išspausdino Collecta p.78.

5) 1653 VII 25-30 Kėdainiuose sušaukto Vilniaus sinodo nutarimas paraginti Božimovskį paskubinti lietuviškų knygų spausdinimą.

Išspausdino *Ch. S. Stang* Archivum Philologicum III 1932 p.28.

6) 1653 m. Vilniaus sinodo padėka Božimovskiui ir kitiems už išspausdinimą "Knigos Nobaznistes".

Išspausdino *Ch. S. Stang* l.c. p.28.

7) 1663 m. Kėdainių sinodo nutarimas Naujojo Testamento ir Pranašų spausdinimo reikalu.

Išspausdino *Ch. S. Stang* l.c. p.30.

8) 1664 m. sinodo nutarimas grąžinti paskolintą iš Karaliaučiaus Bretkūno vertimo rankraštį.

Išspausdino *Ch. S. Stang* l.c. p.31.

8a) 1672 III 16 Božimovskio sudarytas Šiluvos dvaro pardavimo Jonui Bilevičiui aktas.

Išsp. Akty Vilenskoj Komissii XII 1883 p. 458-462.

9) 1680 m. Vilniaus sinodo nutarimas tęsti Božimovskio neužbaigtą Biblijos vertimą.

Išspausdino *Ch. S. Stang* l.c. p.35.

10) 1681 m. Vilniaus sinodas pažymi, kad per gaisrą Biržų klebonijoje sudegęs ir Božimovskio vertimo rankraštis.

Išspausdino *Ch. S. Stang* l.c. p.36.

Literatūra. *V.D.C.D.W.M.L.P.* Commeratio sive delineatio virtutum... D. Johannis Borzymowski... inclytae posteritati eius oblata. A.D.1673. a *P. Z.S.N.* (*Paulus Zarnovisius Senior Nouogrodensis*).

J. Lelewel Bibliograficznych ksiąg dwoje I 1823 p.205.

A. H. Jocher Obraz literatury II 1842 N.4410a; III 1857 N.7224, 7225 ir Notes p.275-276.

J. Łukaszewicz Dzieje kościołów wyznania helweckiego II 1843 p.225,285.

Biblioteka Warszawska 1859 I p.815.

Album studiosorum Academiae Lugduno Bataviae 1875 p.278.

A. Bezzenberger Beitraege zur Geschichte der litauischen Sprache 1877 p.XXVII-XXVIII.

M. Stankiewicz Studya bibliograficzne nad literaturą litewską II 1889 p.50-51.

Akty Vilenskoj Komissii XII 1883 p.458-462 (ne 362); XX 1893 p.23-25.

K. Estreicher Bibliografia polska XIII 1893 p.286-287.

E. Volteris Lietuviška chrestomatija I 1901 p.62-74, 80-86.

A. Brückner Borzymowski Jan — Podręczna Encyklopedja Kościelna V-VI 1905 p.77.

Spis synodów Jednoty Litewskiej — Monumenta Reformationis IV I 1913 p.IV, 3.

E. Hermann Litauische Studien 1926 p.34-35.

J. Gerullis Senieji lietuvių skaitymai I 1927 p.62-67.

Mykolas Biržiška Mūsų raštų istorija I [2]1925 p.62-67.

(") Rinktiniai mūsų senovės raštai 1927 p.62-67.

Vaclovas Biržiška Lietuvių knygos istorijos bruožai I 1930 p.95-97.

(") Borzymovskiai — Lietuvišokji Enciklopedija IV 1935 p.294-295; Lietuvių Enciklopedija III 1954 p.151.

(") Lietuvių rašytojų kalendorius 1946 p.29.

(") Senųjų lietuviškų knygų istorija I 1953 p.144, 145, 146, 149; II 1957 p.21, 23, 170, 171.

Ch. S. Stang Archivalia — Archivum Philologicum III 1932 p.26-29, 33-36.

S. Kot Anglo-polonica — Nauka w Polsce XX 1935 p.114.

(") Chyliński Bogusław — Polski Słownik Biograficzny IV 1938 p.12.

W. Gizbert Studnicki Borzymowski Jan — Polski Słownik Biograficzny II 1936 p.369.

Collecta Zboru Kieydanskiego (1939) p.12, 19, 20, 36, 45, 69, 70, 77, 78, 80, 81, 84, 89, 90, 92, 94, 95, 97, 99, 101, 108, 110, 113-117, 119, 121.

V. Falkenhahn Der Uebersetzer Johannes Bretke 1941 p.236, 243.

St. Kot Geneza i tło historyczne Biblii Litewskiej Chylińskiego — Biblia Litewska Chylińskiego (Nowy Testament) II 1958 p. XII, XIII, XIV, XIX, XXVII, XXVIII, XXIX, XXXI, XXXII.

67. Kristupas Šmitas

Biografija. Vokiškai savo pavardę rašė Schmied (vėlesniuose giesmynuose ji buvo rašoma Schmid). Gimė 1610 XI 10 Saluvoje. 1624 VI 18, dar nė 14 metų neturėdamas, pirmą kartą įsimatrikuliavo Karaliaučiaus universitete, bet faktiškai stojo tiktai į aukštesniąją mokyklą ir, tik ją pabaigęs, antrą kartą įsimatrikuliavo 1629 III 6 (Christophorus Schmied, Salaviensis Borussus).

Universitetą baigęs, buvo paskirtas Karaliaučiaus lietuvių bažnyčios procentorium. 1640 X 12 buvo ordinuotas kunigu ir nuo 1640 X 12 paskirtas Karaliaučiaus lietuvių kunigu. Mirė Karaliaučiuje 1648 m. liepos 28 d. (pagal Arnoldtą, birželio 18, pagal J.H.L. [Liedertą] — birželio 28 d.).

Raštai. Giesmė: Naujas Mets atejo jau (Neujahrslied).

Ši giesmė pirmą kartą buvo išspausdinta 1666 m. Kleino giesmyne, matyti, iš išlikusio rankraščio. Paskiau buvo kartojama visuose vėlesniuose giesmynuose. 1900 m. giesmyne ji pažymėta N.37.

Literatūra. *J.H.L.* (*J. H. Liedert*) Verbessertes Verzeichniss d. Bischöffe und Predigern zu Königsberg — Preussische Merkwürdigkeiten XI 1742 p.792-793.

D. H. Arnoldt Kurzgefasste Nachrichten von allen Predigern I 1777 p.23.

G. Ostermeyer Erste littauische Liedergechichte 1793 p.261.

G. Erler Die Matrikel der Albertus Universität I 1910 p.280, 312.

V. Falkenhahn Der Übersetzer Johannes Bretke 1941 p.344.

Vaclovas Biržiška Lietuvių rašytojų kalendorius 1946 p.29.

(") Senųjų lietuviškų knygų istorija I 1953 p.109.

68. Jonas Partatijus

Biografija. Gimė 1610 m. Reinerze, Silezijoje. 1628 X 12 kartu su broliu Esaju įsimatrikuliavo Karaliaučiaus universitete (Johannes Partatius Reinertzensis Silesius). 1630-1641 m. buvo kunigu Trempuose, nuo 1641 m. Laukiškoje, kur mirė 1646 m. spalio mėn.

1639 m. vedė kunigo Martyno Neanderio (1589-1630) ir Šperberaitės dukterį Oną Neandertaitę (gimusią 1619 ir mirusią Įsrutyje 1689 IX 29), vėliau išgarsėjusią klaipėdiškio poeto Simano Dacho 'Anke von Tharau'*), kuri, mirus jos pirmam vyrui Partatijui, ištekėjo už jo įpėdinio Laukiškoje kunigo Kristupo Grubės, o šiam 1652 m. mirus, trečią kartą už šio įpėdinio toje pačioje Laukiškoje — kunigo Melkijoro Beilšteino (mirusio 1676 m.). Tris vyrus pergyvenusi, ji ligi mirties gyveno prie savo sūnaus iš pirmo vyro Pridrikio Partatijaus. Iš Beilšteino ji dar turėjo sūnus Joną Kristupą ir Joną Albertą (1658-1717), 1691-1710 m. buvusį kunigu Laukiškoje ir 1710-1717 m. Papelkiuose.

Raštai. 1753 m. A. Šimelpenigio giesmyne yra viena giesmė, pažymėta Pridrikio ir Jono Partatijų vardais.

Literatūra. *D. H. Arnoldt* Kurzefasste Nachrichten von allen Predigern II 1777 p.54.

Th. Preuss Beitrag zur Lebensgeschichte von Aennchen von Tharau — Altpr. Monatsschrift IV 1867 p.478.

F. Hirsch Berichtigung in Sachen Aennchen von Tharau — Alpr. Monatsschrift IV 1867 p.577.

H. Osterley Simon Dach 1876 p.38.

A. Harnoch Chronik und Statistik der evangelischen Kirchen 1890 p.372.

G. Erler Die Matrikel der Albertus Universität I 1910 p.310, 409; II 1911/1912 p.27.

E. Grigoleit Die Nachkommen Anna Neanders des "Ännchen von Tharau" bis 1800 — Archiv f. Sippenforschung XIV 1937 N.8 p.235-238.

Vaclovas Biržiška Lietuvių rašytojų kalendorius 1946 p.29.

Th. Lepner Der preussische Littauer 1744 p.106.

J. Lebedys Smulkioji lietuvių tautosaka XVII-XVIII a. 1956 p.10.

*) Dėl "Ankės" asmenybės tikrumo ginčytasi. *M. B-ka.*

69. Jonas Hurtelijus (Urtelis)

Biografija. Nėra žinios, iš kur Hurtelijai buvo kilę ir kokia buvo jų tikra nesulotyninta pavardė. Lietuviškai jie kartais buvo ir Urteliais vadinami.

Jono Hurtelijaus tėvas Samuelis iš pradžių buvo kantorium, o paskiau Ragainės vokiečių bažnyčios kunigu ir galiausiai vyskupu. Jis gimė apie 1565 m. ir mirė bene 1642 m., nors V. Falkenhahnas teigia jį mirus 1636 m., kada iš tikrųjų jis tebuvo vyskupu paskirtas.

Jonas Hurtelijus gimė apie 1610 m. Ragainėje. 1623 X 22 jis su broliais Samueliu Pridrikiu (šis antrą kartą įsimatrikuliavo 1630 IX 16) ir Jurgiu įsimatrikuliavo Karaliaučiaus universitete (Johannes Hurtelius Ragnetensis Borussus), tačiau jam šis įsimatrikuliavimas tebuvo grynai formalinis, nes studijoms jis buvo per jaunas, ir tais pačiais metais jis stojo į vidurinę mokyklą, o ją pabaigęs, antrą kartą įsimatrikuliavo pavasario semestre 1627 m. (Johannes Hortelius denuo inscriptus iuravit), jau pasiekęs to amžiaus, kada galėjo ir priesaiką duoti.

1635 X 22 jis Karaliaučiuje buvo ordinuotas kunigu ir paskirtas lietuvių kunigu Ragainėje, kur jo tėvas buvo vokiečių kunigu (pagal Falkenhahną, tėvas tuo laiku jau buvo miręs, o vokiečių kunigu nuo 1636 m. buvo paskirtas Dovydas Hpijus tačiau Hurtelijus galėjo būti paskirtas ir tėvo adjunktu, tėvą paskyrus vyskupu).

Jonas Hurtelijus mirė Ragainėje 1666 m., o jo vieton nuo 1667 m. buvo paskirtas Jokūbas Pušys (Pusch) iš Aulavėnų.

Raštai. 1) (Hurtelijus buvo vienas svarbiausiųjų Danieliaus Kleino padėjėjų, šiam ruošiant savo 1653 m. išspausdintą Grammaticam Litvanicam).

2) (Buvo sudaręs lietuviškų giesmių rinkinį).

Iš šio rinkinio 27 giesmes Kleinas įsidėjo į savo 1666 m. giesmyną. Iš jų Šimelpenigio 1753 m. giesmyne teliko 25. Iš čia dvi giesmes — Piemuo man Viešpats viernasis ir Už visus stonus (Malonus Tėve iš dangaus...) — pakartojo *Mykolas Biržiška* Rinktiniuose mūsų senovės raštuose p.133-134. Kai kurios kitos Hurtelijaus sukurtos giesmės: Szi Diena est' labay linksma wissiems Zmonems griesznikams, Priėjai Žemjausei Saule žiemos Galop, Wierni Krikszczionis džiaugities ir kt. Dar 1900 m. giesmyne yra 25 jo parašu pažymėtos giesmės.

3) (Buvo sudaręs ir lietuvių kalbos žodyną, kuriuo, dar Hurtelijui esant gyvam, naudojosi Teodoras Lepneris, bet vėliau žodynas dingo).

4) (Lietuviški katechetiniai klausimai).

Taip pat dingęs Hurtelijaus rankraštis, nors galimas daiktas, kad kuri XVIII-XIX a. bevardė Mažojoje Lietuvoje išspausdinta knyga ir buvo iš šio rankraščio išspausdinta.

Literatūra. *T. Lepner* Der preussische Littauer 1690 (1744) p.105.

D. H. Arnoldt Kurzgefasste Nachrichten von allen Predigern II 1777 p.127.

G. Ostermeyer Erste littauische Liedergeschichte 1793 p. 57, 246.

A. Krause Litthauen 1834 p.137.

S. Baltramaitis Svedenija o litovskich rukopisiach — Živaja Starina IV 1894 p.101.

G. Erler Die Matrikel der Albertus Universität I 1910 p.270, 302, 320.

A. B. Klaipėdiškis (*A. Bruožis*) Prūsų lietuvių raštija 1913 p.42.

Probočių Anūkas (*Ansas Bruožis*) Mažosios Lietuvos buvusieji rašytojai 1920 p.20.

Jonas Yčas Mažosios Lietuvos praeitis — Kovo 20 diena 1921 p.51.

Mykolas Biržiška Mūsų raštų istorija I ²1925 p.30.

(") Rinktiniai mūsų senovės raštai 1927 p.133-134.

Vaclovas Biržiška Lietuviškų knygų istorijos bruožai I 1930 p.99.

(") Hurtelius Jonas — Lietuviškoji Enciklopedija X 1942 p.222; Lietuvių Enciklopedija VIII 1956 p.342.

(") Lietuvių rašytojų kalendorius 1946 p.29-30.

(") Senųjų lietuviškų knygų istorija I 1953 p.109; II 1957 p.32,34, 140.

J. Bertoleit Die Reformation unter d. preussischen Litauern — Jahrbuch der Synodalkommission 1933/1934 p.21.

V. Falkenhahn Der Übersetzer Johannes Bretke 1941 p.335, 337.

Vydūnas Siebenhundert Jahre deutsch-litauischer Beziehungen 1932 p.305.

70. Benediktas Petravičius

Biografija. 1634 m. studijavo Vilniaus akademijoje, tai bus gimęs apie1615-1616 m. 1638 m. studijavo Romoje. Kitų biografinių duomenų šiuo tarpu nepavyko surasti. Gal bus jo tėvas "Christophorus Petrouitz": lydėdamas Aleksandrą ir Joną Katkevičius, 1586 VII 26 buvo įsimatrikuliavęs Ingolstadto universitete.

Raštai. 1) Carmen Ltvanicum sive Alanicum *Benedicti Pietrowitz* ("Numirė Claudius, uns wiena Muzu Mayle, Lituwiu garbe, sciestes wysokios priuaile...") 1638.

Jean Jacques Bouchardo išleistame Klaudijaus Fabro de Peiresco garbei 40 kalbų rinkinyje "Monumentum Romanum Nicolao Claudio Fabricio Perescio" ("Componimenti funerali per la memoria del Signor di Peires") (Roma, 1638 m.), jo paskutinėje dalyje, pavadintoje "Panglossia, sive Generis humani lessus in funere delicii sui Claudii Perescii", įdėtas lietuviškas šešiaeilis. Pakartojo *M. Stankiewicz* Studya II 1889 p.41, *St. Jurjevičius* Naujoje Gadynėje 1896 N.17, *J. Gerullis* Senuosiuose lietuvių skaitymuose 1927 p.237 ir *Mykolas Biržiška* Rinktiniuose mūsų senovės raštuose 1927 p.20. Dar *J. Aistis* ir *A. Vaičiulaitis* Lietuvių poezijos antologijoje 1951 p.117.

2) Donum nuptiale... sponsis Adamo Kazanowski... et Eizbieta Słuszczanka... Ab antiquissima Musarum Matre Mnemosyne oblatum. Descripsit *Benedictus Piotrowicz* philosophus in Alma Academia Vilnensi... Anno MDCXXXIV Vilnae p.14 nž.

Petravičiaus lotyniškas sveikinimo eilėraštis, parašytas Kazanovskio ir Sluškaitės santuokos proga.

Literatūra. *Załuski* Bibliotheca 1832 p.86-87, 159 (prierašas).

M. Stankiewicz Studya bibliograficzne nad literaturą litewską II 1889 p.41.

S. J. Galicijietis (*Stanislovas Jurjevičius*) Pažvilgis į lietuvių svietiszką raszliavą ik 1795 m. — Nauja Gadynė 1896 N.17.

K. Estreicher Bibliografija polska XXIV 1912 p.300-301.

Mykolas Biržiška Mūsų raštų istorija I ²1925 p.27.

(") Rinktiniai mūsų senovės raštai 1927 p.207.

(") Lietuvių tautos kelias 1952 p.123.

J. Gerullis Senieji lietuvių skaitymai I 1927 p.237.

Vaclovas Biržiška Lietuviškų knygų istorijos bruožai I 1930 p.123.

(") Lietuvių rašytojų kalendorius 1946 p.30.

(") Lietuvių pasaulietinės literatūros užuomazgos — Žingsniai 1947 N.9 p.22.

(") Senųjų lietuviškų knygų istorija II 1957 p.81-82.

Götz von Pölnitz Die Matrikel der Ludwig-Maximilian Universität Ingolstadt 1937 p.1170.

71. Jurgis Šteinas

Biografija. Savo pavardę rašė Stein. Gimė Žabynuose 1617 m. Sūnus Jono Šteino, tų pačių Žabynų kunigo. Tikrų jo studijų metų nepavyko nustatyti. 1642 X 16 įsimatrikuliavęs Karaliaučiaus universitete "Georgius von Stein, Rugenwaldia Pomeranus", nors pagal metus ir galėtų Jurgį Šteiną atitikti, bet, be abejo, buvo kitas Šteinas, nes Jurgis nieko bendro su Pomeranija neturėjo. Šiaip Karaliaučiaus universitete studijavo daugybė įvairių Steinų.

1655 m. Šteinas buvo paskirtas kunigu į Žabynus, matyti, jau mirus jo tėvui. Bet galimas daiktas, kad prieš tai jis buvo precentorium ar adjunktu tuose pačiuose Žabynuose prie tėvo.

Mirė Žabynuose 1699 m.

Raštai. Giesmės "Wach auf meine Herz und singe" lietuviškas vertimas: Pabusk, duszia, laupsinki, Sutwertoji garbinki.

Tai yra iš P. Gerhardto versta giesmė, kuri pirmą kartą buvo išspausdinta 1685 m. Rikovijaus giesmyne, o paskiau buvo kartojama ir visuose vėlesniuosiuose giesmynuose. 1900 m. giesmyne ji turi N.304.

Literatūra. *D. H. Arnoldt* Kurzgefasste Nachrichten von allen Predigern II 1777 p.123.

G. Ostermeyer Erste littauische Liedergeschichte 1793 p.266.

Vaclovas Biržiška Lietuviškų knygų istorijos bruožai 1930 p.49.

(") Lietuvių rašytojų kalendorius 1946 p.30.

(") Senųjų lietuviškų knygų istorija I 1953 p.111.

72. Vilhelmas Martinis

Biografija. Galimas daiktas, kad Vilhelmas Martinis (Martini) buvo Mažvydo bendradarbio Stanislovo Marcijano-Martynaičio-Musos palikuonis. Buvo sūnus Martyno ar Jurgio Martinio, kurių Jurgis, Kumėnų (Cumehnen) kunigas, 1626 m. už vieno žmogaus nužudymą buvo pašalintas iš tarnybos, bet 1629 m. vėl buvo kunigu Heiligenbeil vietovėje.

Vilhelmas gimė apie 1618 m. Klaipėdoje ir 1636 VI 10 įsimatrikuliavo Karaliaučiaus universitete (Wilhelmus Martinius Memelensis). Nuo 1642 m. (kiti neteisingai nurodo 1641 arba 1645 m.) jis užėmė kunigo Cintijaus vietą Verdainėje prie Šilutės. 1643 II 23 vedė Gertrūdą Baumgartaitę iš Klaipėdos. Mirė Verdainėje 1671 m. (pagal Sembritzkį — 1670 m., o Neumannas ir Schröderis, sekdami neteisinga Arnoldto informacija, taria jį buvus Verdainės kunigu nuo 1645 m. ligi 1670 m.).

Šaltiniuose (taip pat ir Arnoldto, Bezzenbergerio, Mannhardto) dažnai jis painiojamas ir suplakamas į vieną asmenį su savo sūnumi, irgi Vilhelmu, kuris gimė Klaipėdoje apie 1645 m., 1668 X 29 įsimatrikuliavo Karaliaučiaus universitete — Martinius Wilhelmus Memelensis, nuo 1670 m. buvo kunigo Helmigo adjunktu Priekulėje (vedė kunigo Helmigo dukterį), nuo 1676 m. buvo kunigu Priekulėje ir ten mirė 1704 m. balandžio mėn. (Arnoldtas abudu Martinius — tėvą ir sūnų — sujungė į vieną asmenį). Matyti, Vilhelmas jaunesnysis turėjo vyresnį brolį Joną Vilhelmą Martinį, kuris 1665 VI įsimatrikuliavo Karaliaučiaus universitete. Bet dar atskirai minimas ir trečias Vilhelmas Martinis, 1672 I 1 ir 1679 II 11 įsimatrikuliavęs Karaliaučiaus universitete ir buvęs Priekulės precentorium. Kadangi J. Sembritzkio pateikiami jo precentoriavimo metai visai atitinka laiką, kada Vilhelmas Martinis sūnus buvo Priekulėje kunigu, tai visai galimas daiktas, kad ir šiuo atveju esama to paties Vilhelmo Martinio sūnaus, kuris tik, kaip tat dažnai anais laikais būdavo, kelis kartus įsimatrikuliavo Karaliaučiaus teologijos kurso pakartoti.

Vilhelmas Martinis tėvas turėjo dar vieną sūnų Martyną, kurio našlė buvo dar gyva 1681 m.

Raštai. 1) (Buvo vienas iš 1653 Kleino gramatikos redaktorių).

2) 1666 m. Kleino giesmynui pateikė (prie to giesmyno išspausdintus) vieną hebraišką ir du lotyniškus eilėraščius: Ad plebem Lithvanicum (A lituo nomen ducis gens Littawa aggresti) ir At, tu Mome, pios si vis mordere labores.

Paskutiniame eilėraštyje yra padėtas Martinio parašas, tik pirmame jo nėra. Bet jau *T. Lepner* Der preussische Littauer p.97, tą eilėraštį kartodamas, tvirtina, kad jis Martinio parašytas. Šį eilėraštį, be Lepnerio, pakartojo ir *Simanas Daukantas* Dajnes Žiamajtiu 1846 m. antraštiniame lape, A. Hagen 1846 (su vokišku vertimu), taip pat *Mykolas Biržiška* Lietuvių dainų literatūros istorijoje 1919 p.23 ir *W. Mannhardt* Letto-preussische Götterlehre 1936 p.513.

3) Trys lietuviškos giesmės: Diewop szaukiu, Diewa praszau (versta iš lenkų kalbos), Tau Diewe dekawoju (versta iš vokiečių kalbos) ir viena versta iš lotynų kalbos.

Išspausdintos 1666 m. Kleino giesmyne ir pakartotos Šimelpenigio giesmyne.

Dokumentai. 1) 1643 II 23 Jono Lėmano lietuviškas eilėraštis, parašytas Vilhelmo Martinio santuokos su Baumgartaite proga.

Išspausdino *F. W. Neumann* Archivum Philologicum V 1935 p.129-130.

2) 1663 X 24 kurfiursto Pridrikio Vilhelmo reskriptas, kuriuo V. Martinio ūkiui Šilutės apskrityje suteikiama Kulmo teisė.

Ištraukų duoda *A. Bezzenberger* Mitteilungen d. Lit. Lit. Gesellschaft III 1893 (H.XIV 1889) p.129.

Literatūra. Hochzeitszeitung N.66. 1643 (11 eilėraščių rinkinys, išleistas V. Martinio santuokos proga; jų tarpe ir lietuviškas Lėmano eilėraštis).

M. Praetorius Deliciae prussicae (W. Piersono leidiny 1871 p.22, originale IV k. p.58).

T. Lepner Der preussische Littauer 1690 (1744 p.97).

D. H. Arnoldt Kurzgefasste Nachrichten von allen Predigern II 1777 p.162, 165-166.

G. Ostermeyer Erste littauische Liedergeschichte 1793 p.251.

D. W. Schröder Einige Nachrichten über die Jubelprediger — Preussische Provinzial Blätter VII 1832 p.38 (supainiojo abudu Martinius).

A. Hagen Über das Wesen d. litt. Volkslieder — Neue Preussische Provinzial Blätter II 1846 p.263-264.

S. Daukantas Dajnes Žiamajtiu 1846 (antraštinis lapas).

A. Bezzenberger Zur litauischen Literaturgeschichte — Mitteilungen d. Lit. Lit. Gesellschaft III 1893 (H.XIC 1889) p.129.

G. Erler Die Matrikel der Albertus Universität I 1910 p.671; II 1911/1912 p.40, 53, 73, 112.

J. Sembritzki Geschichte des Kreises Memel 1918 p.102, 105, 114.

(") Geschichte der Stadt Memel ([2]1926) p.73.

J. Sembritzki-Bittens Geschichte d. Kreises Heydekrug 1920 p.85, 91-92.

Mykolas Biržiška Lietuvių dainų literatūros istorija I 1919 p.23-24, 98-99.

(") Mūsų raštų istorija I ²1925 p.30.
Hans Bertuleit Das Religionwesen der alten Preussen — Sitzungsberichte d. Altertumsgesellschaft Prussia H.25 1924 p.27.
(") *J. Bertoleit* Die Reformation unter d. preussischen Litauern II — Jahrbuch d. Synodalkommission 1933/1934 p.21.
Vaclovas Biržiška Lietuviškų knygų istorijos bruožai I 1930 p.48, 99.
(") Lietuvių rašytojų kalendorius 1946 p.30.
(") Senųjų lietuviškų knygų istorija I 1953 p.109; II 1957 p.32, 90, 91.
F. W. Neumann Litauische Gelegenheitsgedichte aus dem 17 Jhrh. — Archivum Philologicum V 1935 p.129.
W. Mannhardt Letto-preussische Götterlehre 1936 p.279, 513.
V. Falkenhahn Der Übersetzer Johannes Bretke 1941 p.330-331, 335 ,336, 342, 351.
A. Mž. (*Mažiulis*) Martynaitis (Martini) 5. Vilhelmas — Lietuvių Enciklopedija XVII 1959 p.417.

73. Pranas Šrubauskis

Biografija. Gimė 1620 m., kaip teigia De Backeris, Brownas ir Stankiewiczius, ar 1621 m., kaip teigia Sommervogelis. Jo oficialinis nekrologas pateikia dvi prieštaraujančias žinias: miręs 1680 m. 60 metų, tai būtų gimęs 1620 m.; stojęs į jėzuitus 1638 m. 22 metų, tai būtų gimęs 1616 m. Savo pavardę rašė sulenkinta forma — Szrubowski. 1638 VIII 6, turėdamas 18 metų (pagal nekrologą — 22 metus), stojo į jėzuitų ordiną, taigi, remiantis ta oficialine informacija, jis bus gimęs 1620 m. Sommervogelis rašo, kad jis 9 metus buvęs misijonierium, 9 metus superioru ir 6 metus rektorium. Turint galvoje tai, kad jėzuitu jis buvo daugiau kaip 40 metų, pasidaro aišku, kad Sommervogelis, viso paminėjęs 24 jo veikimo metus, žymiai sutrumpino jo veikimo laiką įvairiose srityse. Šrubauskio oficialinis nekrologas sako, kad jis ilgus metus buvęs misijonierium Karaliaučiuje, o Valančius apie jį rašo, kad "už wis giwendamas pas iwajrus szeip jau kunegu bažniczes, tejp rupinos iszganimu žmoniu, jog ir patis netikielej stebiejos"; taigi ir čia, greičiausia, kalbama apie jo veikimą Mažojoje Lietuvoje tarp "netikėlių" — protestantų. Jo oficialiniame nekrologe kalbama, kad jis buvęs išėjęs teologijos ir filosofijos mokslus, taigi, greičiausia, mokėsi ir studijavo daugiausia Vilniuje, nors galimas daiktas, kad ketvirtajai probacijai gauti reikalingo aukštojo teologijos mokslo jis nebuvo baigęs, nes tuomet ir Sotvellis savo 1676 m. pasirodžiusiame veikale tai būtų paminėjęs (oficialinis nekrologas nurodo, kad jis turėjęs keturias probacijas). Nors, kita vertus, galima paabejoti, ar jis be keturių probacijų būtų buvęs vėliau skiriamas Kražių kolegijos rektorium (Rostowskis nurodo, kad keturias probacijas jis atlikęs 1696 X 1). Jo veiklą suskaidžius tarp atskirų metų, tektų tarti, kad mokslus jis ėjo maždaug ligi 1655 m., nors priimta jėzuitų tvarka, jis, greičiausia, dar mokslo nebaigęs, buvo skiriamas įvairių mokyklų mokytoju. Galimas daiktas, kad jis buvo priverstas mokslą nutraukti dėl 1655-1662 m. maskolių okupacijos Vilniuje, ir 1655-1660 m. praleido misijose Karaliaučiuje, o gal ir Vilniuje, jei jis pats,o ne Jaknavičius parašė "Balse širdies" išspausdintas "Giesmę ciesu nepakaju" ir "Giesmę ciesu praejusiu Lietuwoje", kuriose taip vaizdžiai yra nupiešti rusų žiaurumai Vilniuje ir apskritai Lietuvoje, jog atrodo,

kad tų giesmių autorius buvo viską savo akimis matęs. 1660 m. buvo Varnių misijų vedėjas. 1661-1670 m. Šrubauskis buvo Pašiaušės vienuolyno superioras. Tikrai yra žinoma, kad jis tenai buvo 1664 m. Bet kadangi jo pirmatakas buvo ten superioru ligi 1661 m., o jo įpėdinis Kotovskis nuo 1670 m., tai, greičiausia, Šrubauskis ir valdė vienuolyną visą protarpį tarp tų dviejų datų. Tai atitiktų ir Sommervogelio teigimą, kad jis superioru buvęs 9 metus. 1670 IX 27 jis buvo paskirtas rektorium į Kražius ir tas pareigas ėjo ligi 1676 m., kas vėl atitinka Sommervogelio teigimą, kad jis rektoriavęs šešerius metus. 1676 m. Kražių rektorium jau nurodomas Jugovskis. Tačiau Załęskis teigia, kad 1670-1673 m. rektorium Kražiuose buvęs Jonas Juchovičius, kurio visai nebuvo, nes čia Załęskis tik iškreipė Jaknavičiaus pavardę, nors šis mirė jau 1668 m., galimas daiktas, kad Jonas Juchovičius — tas pats Joannas Juchnevičius. Ir tik po to savo Juchnovičiaus Załęskis 1673-1676 m. nurodo rektorium Šrubauskį, o nuo 1676 m. stato rektorium vietoje Jugovskio Lugovskį. Savo rankraščiu likusioje Kražių kolegijos istorijoje M. Brenšteinas teigia, kad Šrubauskis terektoriavęs ligi 1673 m. 1676 m. atleistas iš rektoriaus pareigų, jis toliau gyveno Kražiuose, iš ten nuolat lankėsi su misijomis įvairiose Žemaitijos vietose ir 1678-1679 buvo lietuvių pamokslininku Kražiuose. Tuo būdu ir čia misijoms jam paliekamas laikas visai atitinka Somervogelio teigimą, kad jis misijonieriavęs devynerius metus, nes Šrubauskis mirė Kražiuose 1680 birželio 27 d. Tuo būdu Sommervogelio pateikiamos datos faktiškai neapima tiktai Šrubauskio gyvenimo laiko ligi 1661 m. Brownas ir juo atsirėmęs Stankiewiczius neteisingai teigia, kad Šrubauskis miręs ne birželio 27 d., bet sausio 27 d., o Sommervogelis, teisingai nurodęs mirimo datą, neteisingai tvirtina, kad jis miręs Varšuvoje, nors Šrubauskis ten niekada nėra buvęs.

Raštai. 1) **Balsas sirdies pas Wieszpati Diewa, Panna Szwencziausia Maria ir Jo Szwentus Danguy Karalaujencius szaukiancios par giesmes... sudietas Per wiena Kuniga Societatis Jesu. Wilniuje (apie 1679 m.).**

Pačiame leidinyje autorius šio populiariausio XVIII-XIX a. lietuviško katalikų giesmyno tėra pažymėtas vienu Societatis Jesu kunigu. Tačiau oficialiniame Šrubauskio nekrologe rašoma, kad Šrubauskis "simplicioribus... pios cantus Lithuaniae concinnatos, a concione recinendos curabat..." Valančius, kuris, greičiausia, irgi savo rankose buvo turėjęs tą patį nekrologą, rašo, kad Šrubauskis "iwajres kningeles ir giesmes žemajtiszkai paraszęs, be piningu wargdieniems kajsziojes...", taigi jis čia kalba ne apie rankraščiu likusias giesmes, bet apie išspausdintas knygeles. Tas giesmynas, greičiausia, ir bus buvęs "Balsas szirdies", kurio šiuo tarpu tėra žinomi XVIII-XIX a. leidimai, bet kuris turėjo būti išspausdintas jau XVII a., dar prieš 1680 m.,

nes ligi XIX a. pradžios jo leidimuose buvo kartojamos dvi istorinės giesmės, aprašančios XVII a. įvykius. Viena tų giesmių — "Giesme ciesu praejusiu Lietuwoje", sprendžiant iš turinio, buvo rašyta tarp 1663 ir 1667 m., nors XIX a. leidimuose jai buvo nurodyti 1655 metai, tačiau šios datos senesniuose leidimuose visai nebuvo. Kita "Giesme ciesu nepakaju", be abejonės, buvo rašyta apie 1655-1662 m., nors ir jai XIX a. leidiniuose buvo padėta 1603 m. data. Tos datos padėtos todėl, kad abidvi giesmės kalbėjo apie rusų žiaurumus, tai jas spausdinant jau veikiant rusų cenzūrai, jų turinys sąmoningai buvo nukreiptas į visai kitus įvykius. Daugelis "Balso" pirmosios redakcijos leidimų dingo, ir dabar težinome — daugiausia iš literatūros, bet ne iš išlikusių egzempliorių — šiuos leidimus: apie 1679 m., 1701, 1726, 1752, 1762, 1768, 1774, 1780, 1784, 1790, 1798, 1801 (rodos, buvo du leidimai), 1802, 1806, 1808, 1814, 1817, 1818 metų — iš viso ne mažiau kaip 20 leidimų. Toliau V. Vilmikas senąjį "Balsą szirdies" kiek perredagavo ir išspausdino pradžioje "Giesmiu Szwentu" vardu, o paskesniuose leidimuose jas pavadino "Kantyczkomis žemaytiszkomis". 50-se metuose M. Valančius vėl jas iš pagrindų ištaisė ir papildė, ir tokios "Kantyczkos" buvo nuo to laiko nuolat kartojamos.

2) Pamokslas Krikscioniszkas trumpay iszgulditas Ir su dalaydimu Wiresniuju Par wiena Kuniga Soc. Jesu Drukarniey Wilniuy Akademijoy iszduotas. Metuose nuog užgimimo Chrystuso Pono (apie 1679).

Ir šiame leidinyje nėra pažymėtas jo autorius, bet yra visai tikra, kad jį paruošė ir išleido Šrubauskis, nes ne tik Valančius rašė, kad Šrubauskis, "kad gieriaus galietum wargdienius praszwejsti, paraszes Katekizmą lietuwiszką prusiszku liezuwiu, iszspaudina ir žmoniems iszdalije", bet ir oficialinis Šrubausko nekrologas rašo: "libellumque pro rudium informatione lingua Lithuanica vulgavit, additis compendiosis *actibus fidei, spei, et charitatis*, quos semper pro rostris populo in fine recitandos ipse praeeundo proponebat". Tuo tarpu 1725 m. "Pamokslo Krikscioniszko" trijuose paskutiniuose puslapiuose, o taip pat ir vėlesniuose šio katekizmo leidimuose yra išspausdintas lietuviškas tekstas su lenkiškomis antraštėmis "Akty przedniejsze wiary, Akt Nadziei, Akt Milosci i Akt Skruchy, Przedsięwzięte", kas visa atitinka nekrologo pastabą, liečiančią šiuos aktus. Seniau mano paskelbtas spėjimas, kad šios Šrubauskio knygutės neatitinkąs 1770 m. išspausdintas "Prastas Pamokslas per Klausimus ir per Atsakimus einąs, wissiems o labiausey Jauniems reykalingas", pasirodė neteisingas, nes paaiškėjo, kad šį katekizmą parašė Jonas Joskaudas. Taip pat, greičiausia, netenka Šrubauskiui priskirti ir 1677 m. Bellarmino katekizmo vertimo, nors A. Dambrauskas, manydamas, kad Šrubauskis rašė ne žemaitiškai, bet rytietiškai, šį vertimą priskirdavo Šrubauskiui.

(Poszakowskio rankraščiu, De Backeriu, Brownu ir Stankiewiczium atsirėmęs, Sommervogelis pateikia dar šiuos tariamuosius Šrubauskio raštus: Dialogue polonais-livoniens (vietoj lithuanienne), Libellus de doctrina christiana (polonais) ir Katechizm mały dla dzieci (en lithuanien). Čia, be abejo, kalbama apie tas pačias knygutes, kurios anksčiau yra mūsų minėtos, tik jų antraščių Sommervogelis nesuprato, ir pateikė vieną po kitos įvairių rašytojų įvai-

riai suformuluotas informacijas apie tas pačias knygas. Taigi šių tariamųjų raštų ir netenka ieškoti).

Dokumentai. 1680 Necr. lit. 61 p.667-680 (oficialinis Šrubauskio nekrologas Jėzuitų archyve Romoje).

Lietuviškai išvertęs, išspausdino *B. Andruška* Jėzuitų Kalendoriuje 1940 p.99-101.

Literatūra. *M. Wolonczewskis* Žemajtiu Wiskupiste II 1848 p.67-68, ([2]1897 p.156-157).

S. Rostowski Hist. S.J. 1877 p.464.

J. Brown Biblioteka pisarzów asystencyi polskiej Towarzystwa Jezusowego 1862 p.399.

De Backer Bibliothèque des écrivains de la Compagne de Jésus III 1876 p.1828 (ten: Szrabowski).

J. Szl. (*Jonas Šliūpas*) Lietuwiszkoji raszliawa XVI-XVIII szimt. — Lietuwiszkasis Balsas 1887 N.18.

(") *Lietuvos Mylėtojas* Lietuviszkieji rasztai ir rasztininkai 1890 p.15 (abiejuose Šliūpo raštuose katekizmo data neteisingai nukeliama į 1638 m.).

M. Stankiewicz Studya bibliograficzne nad literaturą litewską II 1889 p.62.

C. Sommervogel Bibliothèque de la Compagne de Jésus VII 1896 p.1794 (neteisingai Šrubauskį pavadino Szrabowski); IX 1899 p.1900 (atitaisė Šrubauskio pavardę) (žinias apie Šrubauskį ėmė iš Browno, Poszakowskio rankraščio p.811 ir iš De Backerio III p.1028).

Ks. A.D. (*Aleksandras Dambrauskas*) Szrubowski Franciszek — Encyklopedya Kościelna XXVIII 1905 p.68-69.

S. Załęski Jezuici w Polsce IV 2 1904 p.1019; IV 3 1905 p. 1501 (prierašas).

Mykolas Biržiška Dainų atsiminimai iš Lietuvos istorijos 1920 p.29-31 (pakartotos abidvi istorinės giesmės).

(") Iš Barono poezijos 1921 p.101-103 (pakartota viena istorinė giesmė).

(") Mūsų raštų istorija I [2]1925 p.27.

(") Rinktiniai mūsų senovės raštai 1927 p.156-175 (pakartotos 23 giesmės).

(") Lietuvių tautos kelias I 1952 p.58, 112, 123, 124.

Vaclovas Biržiška Dvi lietuvių literatūros XVII-XVIII a. problemos I. Pranas Šrubauskis — Tauta ir Žodis IV 1926 p.302-307 (pakartotos abidvi istorinės giesmės).

(") Žemaitiškoji knyga — Gubos 1927 p.100.

(") Lietuviškų knygų istorijos bruožai I 1930 p.86-88.

(") Lietuvių rašytojų kalendorius 1946 p.30.

(") Senųjų lietuviškų knygų istorija I 1953 p.23, 189, 190, 191-195; II 1957 p.81, 106-107, 108-109, 168.

E. Radzikauskas (*L. Gira*) Lietuviškos eilėdaros kūrimosi raida — Darbai ir Dienos III 1934 p.195-202.

P. Arumaa Untersuchungen zur Geschichte der litauischen Personalpronomina 1933 p.40, 108-109, 115, 134, 141, 145, 161.
B. Andruška Tėvas Pranas Šrubauskis — Jėzuitų Kalendorius 1940 p.99-101.
M. Brensztejn Szkoła w Krożach na Żmudzi (rankraštis).
Z. Ivinskis Lietuvių kalba viešajame Lietuvos 16-17 a. gyvenime — Aidai 1953 N.8 p.362, 364.
(") Die Druckerei der Jesuiten in Vilnius — Commentationes Balticae I 1953 p.44.
(") Kirchengesang in Litauen im XVI-XVII Jhrh. — Commentationes Balticae I 1953 p.103-104.
L. Gineitis Pranas Šrubauskis — Lietuvių literatūros istorija I 1957 p.195-196.
J. Aistis ir *A. Vaičiulaitis* Lietuvių poezijos antologija 1951 p.118-122.

JĖZUITŲ ACHYVO ROMOJE PASTABOS APIE ŠRUBAUSKĮ

Summariolum Vitae Patris Francisci Szrubowski
Anno 1680 27 Junii defuncti in Coleg. Crosensi S.J.

P. Franciscus Szrubowski natione Lituanus *patria Caunensis* Societati se addixit Anno D-ni 1638 Aetatis duo de vigesimo in qua emensus Philosophica ac Theologica studia, quattor votorum Professionem emisit. Huic illi gradui vitae genere, et gloriae Diuinae zelo omnino respondit. Erat enim vir solidarum virtutum et rare pietatis, quam ipso oris ad modestiam et hilaritatem compositi habitu spirare videbatur. Omnibus eius conuersatio iucunda pariter et fructuosa ad aedificationem, quid et confidentiam simul et venerationem pareret. Colloquia eius cum externis praesertim Magnatibus mira dexternitate temperata, dulcissime et amorem Dei propinabant. Ita commode sacra monita instillabat, ut velut aliud agens, fera et in anima mansura depromeret. Nihil in eo erat fucatum, nihil quod saeculi morem saperet: sed omnia iunctam prudentiae Euangelicam simplicitatem praeferebat, ob quam ille apud ipsas hostes Ecclesiae et Societatis fuit acceptus et amabilis et ad conciliandos animos efficax. Elucebat deinde singularis in omnes sine delectu conditionis charitas. Omnibus prodesse solatio, consilis, ope fatigebat; ut natus aliorum utilitatibus videretur, meritoque passim diceretur Pater afflictorum, praecipue vero aegrotantium, quis et visitatione piisque cohortationibus recreabat: et quidquid medicinae sibi suppeteret subministrabat; lmo tenuioribus congruum quoque infirmitati victum industria sua procurabat. Potior tamen ei cura fuit de salute animarum quam corporum, cui ille studio plane vitam totam impendit zelo non vulgari. Multos annos exegit in missionibus Regiomontana praecipue. Confluunt ad illud emporium ex Prouinciis Catholicis Lituani a Russia Prussia Samogitia omnis generis homines. Ad horum ille ut pote gnarus Prouincialium linguarum spirituale auxilium se totum ex animo conuertit. Obibat domus compita, suburbia, opificum oficinas, nauigia, militum stationes: ac ubique catechesi, rude vulgus imbuebat, ad pietatem incitabat, cateruatin ad exomologesim deducebat, refectos Sacra Eucharistia, piisque munusculis donatas dimittebat. Haec eius diurna fuit occupatio, qua ipsis haereticis admi-

ra boni et aedificationi fuerat cum singulari Societatis nostrae per Prouincias commerendatione. Noctes vero in diuini officii penso persoluendo, sacris commentationibus, parandisque ad populum sermonibus exigebat, ut vix quidquam quieti concederet idque plerumque in sella reclinis. His laboribus contabuisset procul dubie, nisi Moderatores pro sua prudentia ex hac arena eum vitae servandae gratia submouissent. Sed et alibi ipse eodem zelo quamuis minore iam labore caeptum opus continuabat. Paschale tamen tempus praecipuae curae fuit. Circuibat tuguria pauperum ac rudium etiam Rectorem agens, ut ad annum Eucharistiae epulum eos inuitaret ac disponeret. Potissimum vero id obsequii praestabat Christianae Judaeorum familiae, quod ne in senio quidem fracta iam valetudine pedum aegretudine confectus intermissit. Singulari ubique studio catechismi promouebat. Et idciro Regiomonti quamuis unoquoque festo Lituanice ac Polonice idem ad populum rem haberet, horis tamen pomeridianis, ipse Doctrinam Christianam vulgo explicandam suscepit, libellumque pro rudium informatione lingva Lituanica typis vulgauit, additis compediosis actibus fidei, spei et charitatis, quos semper pro rostro populo infime recitandos ipse praeeundo proponebat. In concionibus mire se genio rudioris populi accomodabat. Continua ac planissima erat instructio de rebus fidem moresque concernentibus. Hinc eximius fructus et frequentes ad meliorem frugem inproborum hominum conuersiones sequebantur, ut testantur ii qui constantibus peccata aures praebuerunt. Agendo grates non nemo ex Praelatis pro concione addebat, eam tam fructuosam fuisse, ut eodem die coram sermonem complures Diuina expiationis mysteria Sacrilegiis temerare assueti generalem noxarum suarum confessionem magno motu instituerint. Inexplebilis in eo fuerat auiditas laborum in procuranda animarum salute. E sacro tribunali cathedram conscendebat, ex qua rursus descendebat ad tribunal expiatorium, quod opus eousque corporalis refectionis immemor continuebat, donec neminem poenitentium supreesse aduerteret. In dirigendis conscientiis singulare coelitus donum videtur habuisse, ut nescio, quid Diuinum in eius moderatione spirituali plerique sentirent, et nonnulli altiori quodam sensu experirentur dum latebras conscitientiae suae ei aperirent, in eo Christi ipsius praesentiam. Illud etiam industriae genus ad pietatem promouendam usurpabat quod non modo Nostris iunioribus, sed externis quoque opuscula pro informatione spiritus legenda offerret, et his relectis alia surrogaret. Libellos item affectibus et precationibus sacris refertos liberaliter praesertim intra iuventutem spargebat: *simplicioribus vero pios cantus Lituanice concinnatos, a concione recinendos curabat.* Ob eiusmodi ille zelum passim vir Apostolicus audiebat. Porro ad haec omnia praecipuum robur et efficaciam illi addebat singularis in Deum pietas, et in res Diuinas studium. Assidue Deo coniunctus et orationi erat deditus; cui ut plus vacaret vix trium quattuorumque ad summum horarum spatium quieti dabar. Horas canonicas licet continua pedum aegretudine et fluxu confectus de genibus plerumque abstinebat, eaque constantia, ut in supremo etiam morbo satis violento ad intermittendas tantisper induci non potuerit: quin illa ipsa hora qua Deo spiritum reddidit inuentus est pensum Diuini officii persoluere. Praeparationi ad faciendum Missae Sacrificium dabat ad minimum semihoram: tantundem gra-

tiarum actioni, quam frequentius ultra horam protendebat. In visitanda Eucharistia frequens et diuturnus. Habuit in more constantissime a prandio et coena Ecclesiam adire pluuio licet et hiberno tempore, ibidemque diuinas grates persoluendo liberalitati Diuinae pro cibo corporali, animam pabulo suo reficere. Ante domesticam nostrorum exhortationem per duas tresue horas inde spiritum hauriebat quem deinde allis propinaturus erat. Speciali cultu prosequebatur mysterium adorandae Trinitatis certasque precationes in eius venerationem sibi concinnauit, quas deinde saepius persolueret. Quam vero grata coelites pietate coleret, inde coniicere licet, quod dum consuetas de omnibus Sanctis Litanias cum reliquis recitaret, duo ea specie qua Principes Apostolorum pingi solent illi astitisse a quodam e nostris visi sunt. Praecipua pietate ferebatur in Sanctum Franciscum Xaverium, cuius decem dium felici successus promouit, literatis prouidendo libellos huius decemdialis exertitationis, rudes autem instruendo de modo fructuosi eiusdem peragendae. Paupertatis quam studiosus fuerit, vel inde patet quod pelliceam contra frigora vestem totis decem et quattuor annis eandem resarciri sibi curauerit. Manica item eadem annis duadecim usus fuerit. Nunquam illi ob defectum necessariorum queri auditus. Seruitia Nostrorum etiam ingrauescente aetate et valetudine recusabat. Et ut ipse pauperem se Christi ubique exhibuit, ita pauperum curam habuit, praesertim ut dari solitus pauperibus ad portam nostram cibus praestituta hora extraderetur. Quanta in eo obedientia et in Superiores reuerentia fuerit, didicit optimo exemplo Prouincia Nostra, cum post exactum bis Rectoris officium, designatus in senio Procurator Eleemosynarum Domus Professae, tam prompte munus istud suscepit et executus est, quam quoduis aliud. Tanta in eo erat modestia et despiciantia sui, ut quoscunque inferiores honore praeueniret, de omnibus optime sentiret, suas dotes penitus deprimeret. Si forte error aliquis ei contigisset nequamquam eum dissimulabat, sed palam et iucunde de se referebat. Libenter se iuniorum e Nostris et simpliciorum consuergationi insinuabat quo magis quempiam afflictum et humiliatum cernebat, eo magis se illi in solatium addicebat. Externos quoque pauperes ac extremae sortis homines, etsi nunquam sibi notos ita amanter ac confidenter alloquebatur, solabatur, instruebat, ac si uniuersos fraterno ac paterno animo complexus esset. Hac sua humanitate pietateque consecutus erat ut totus fere Ducatus Samogitia tanquam patrem amantissimum et nosceret et amaret viuum, mortuum vero ubique summopere lugerent summi ac infimi. Crosis tamen praecipue ubi aere campano mortis eius datum signum, passim populi ploratus consecutus, inter pauperes praecipue, et inter iuventutem studiosam, cuius praecipua et florictior pars eum sibi conscientiae moderatorem elegerat. Fuere plures qui funus eius Sacra Synaxi cohonestarunt, cum lacrimis pia suffragia pro eo exhibendo Diuinae bonitati. Nostrorum quoque non tam dolore quam planctibus mors eius excepta tanquam patris amantissimi tum ob alteras virtutes tum praecipue ob raram in omnes charitatem et studium promissimum. Idem tenerius Sancti morales Crosenses fecere: quas ille sacris commentationibus perpoliebat, publicis aliquem in annum exhortationibus ad pietatem exutabat, saepius vero pro sacro tribunali expiabat. Ad positum in cubiculo ubi conspici per fenestram ab externis poterat cadauer,

turbatim accedebat populus, et nescio quid suauitatis ex ipso aspectu eius hauriebat, diu in serenam eius etiam a morte faciem intentus. Obiit hic plenus meritorum et fructuum Vir Anno D-ni 1680 Aetatis agens annum sexagesimum, die 27 Junii aeterna, ut sperare fas est, laborum suorum praemia recepturus.

(Jėzuitų archyvas Romoje. Lithuania Necrologia. 61 vlm. f. 677-680).

JĖZUITŲ PASTABŲ APIE ŠRUBAUSKĮ VERTIMAS

(1680 *metų birželio* 27 *dienos mirusieji Kražių Jėzuitų Kolegijoje*)

"Tėvas Pranciškus Szrubowskis, lietuvių tautybės, kilimo iš Kauno, įstojo į Jėzuitų Draugiją 1638 Viešpaties metais. Aštuonioliktaisiais savo amžiaus metais išėjęs joje filosofijos ir teologijos studijas, davė keturis įžadus. Tokiam gyvenimo būdui jis visai tiko iš prigimimo ir dėl uolumo garbinti Dievą. Juk jis buvo tvirtų dorybių ir reto pamaldumo vyras; atrodė, kad jis iš įpročio alsavo maldingumu, sudėdamas lūpas ir kuklumui ir linksmumui. Jo pokalbis visiems lygiai buvo malonus ir nešė vaisių auklėjime, kėlė pasitikėjimą ir pagarbą. Jo pasikalbėjimai su pašaliečiais, ypač didikais, buvo nuostabiai ir sumaniai saikūs ir labai švelniai kėlė Dievo meilę. Taip jis lengvai įdiegdavo jiems šventų perspėjimų tarsi to nedarydamas, ir priversdavo, kad tie perspėjimai pasiliktų net ir atkaklioje sieloje. Jokio nebuvo jame apsimetimo, nieko, kas pataikautų laiko papročiams, bet viskas rodė sujungtą su išmintimi evangelišką paprastumą. Dėl to jis ir patiems Bažnyčios ir Draugijos priešams buvo priimtinas, malonus ir sėkmingas jų sieloms sutaikyti. Iš čia spindėjo visiems, be luominio skirtumo, nepaprasta jo meilė artimui. Jis stengėsi visiems padėti suraminimu, patarimais ir šalpa. Kadangi jis atrodė gimęs kitiems patarnauti, tai nupelnytai visų buvo vadinamas nuliūdusiųjų, o ypač sergančiųjų tėvu, kuris nuo lankymo ir dievotų paskatinimų pats atgydavo. Kiek tik jis turėdavo vaistų, tiek jų ir suvartodavo ligoniams. Pirmiausia, savo darbštumu jis parūpindavo silpniesiems ligoniams maisto, atitinkančio ligą. Bet daugiau jis rūpinosi sielų negu kūnų sveikata. Tam jis aiškiai skiria nepaprastu uolumu ir visą savo gyvenimą. Daug metų jis praleido misijose, ypač Karaliaučiuje. Ten į turgų suplaukia iš katalikinių provincijų lietuvių, visokių luomų žmonių iš Rusijos*), Prūsijos ir Žemaitijos. Jis, kaip mokąs provincijos kalbas, iš visos širdies atsiduoda dvasiniam jų gelbėjimui. Jis lankė smukles, priemiesčius, amatininkų dirbtuves, laivus, kareivių stovyklas. Ir kur tik katechetai, nemokyta minia susirinkdavo, ten jis skatindavo ją į maldingumą, būriais vesdavo išpažinties, o paskui šventos Eucharistijos sustiprintus ir šventomis dovanėlėmis apdalytus atleisdavo. Tai toks buvo kasdieninis jo darbas, kuris pačius heretikus stebino savo gerumu, auklėjimu ir mūsų Draugijos provincijose nuostabiu nusipelnymu. Naktis jis leido atlikinėdamas religines pareigas, atlikdamas šventus pasiruošimus ir

*) Čia ne Maskolija, bet Lietuvos gudai ir gal dar Lenkijos rusėnai. — *M. B-ka.*

pamokslus liaudžiai ruošdamas; jis kiek atsilsėdavo atsišliejęs į kėdę. Be abejo, nuo šių darbų jis būtų sunykęs, jeigu viršininkai, vadovaudamiesi protu, nebūtų atitraukę jo iš šios vietos apsaugoti jo gyvybei. Bet jis ir kitur tuo pačiu uolumu, nors ir kiek mažesniu darbštumu, tęsė pradėtą darbą. O Velykų metu ypač daug rūpesčio buvo. Net ir rektorių pavaduodamas, jis apėjo vargingųjų ir prastuolių lūšneles, norėdamas pakviesti juos prie mistinio Eucharistijos stalo ir išdalyti komuniją. Bet didžiausią patarnavimą jis teikė krikščioniškai žydų šeimai. Net senatvėje, palūžus sveikatai, kojų ligos nuvargintas, nenutraukė savo darbo. Visur jis pasižymėjo ypatingu katekizmo išstudijavimu. Ir todėl tiek Karaliaučiuje, tiek ir kiekvienoje šventėje liaudžiai aiškino dalyką lietuviškai ir lenkiškai. Popietinėmis valandomis jis dėstė liaudžiai krikščionių doktriną. Taip pat religijos pagrindams aiškinti paprastiems žmonėms jis išspausdno lietuvių kalba knygutę, pridėjęs tikėjimo, vilties ir meilės darbų santraukas, kurias visuomet nuolankiai pats pasisiūlydavo iš sakyklos liaudžiai paskaityti. Pamoksluose jis nuostabiai prisitaikė prie mažiau išlavintos minios dvasios. Nuolatinis ir labai suprantamas buvo jo mokymas, liečiąs tikėjmo ir doros dalykus. Iš čia išaugo puikus vaisius ir dažni nedorų žmonių atsivertimai į geresnį kelią, kaip liudija tie, kurie išpažino nuodėmes. Dažnas prelatų dėkodamas padėjo pamokslininkauti. Jo mokymas buvo toks vaisingas, kad dar tą pačią dieną prieš pamokslą daugelis įpratusių šventvagiškai niekinti dieviškos atgailos paslaptis dideliu susijaudinimu nusistatydavo atlikti visuotinę savo skriaudų išpažintį. Tuo reiškėsi nesuvokiamas jo noras darbuotis ir rūpintis sielų išganymu. Iš šventos klausyklos eidavo į sakyklą, o iš čia vėl žengdavo prie atgailautojų į klausyklą. Tą darbą tęsdavo užmiršęs kūno poilsį, kol pastebėdavo, kad niekas iš atgailautojų neliko neišklausytas. Vadovauti sąžinėms, atrodo, jis turėjo nepaprastą dangaus dovaną. Dvasiniame jo saikingume daugelis nujautė kažką dieviška, o kai kurie, patyrę kažkokį aukštesnį jausmą, atverdavo jam savo sąžinės slaptis, matydavo jame paties Kristaus buvimą. Taip pat maldingumui sukelti jis naudojo ypatingą uolumą. Ne tik mums, jaunesniesiems, bet taip pat ir pašaliečiams jis parūpino skaityti veikaliukų dvasiniais klausimais, o šiuos perskaičius, duodavo kitų. Taip sudarytas knygutes jis dosniai skleidė su meile ir šventomis maldomis ypač jaunimo tarpe. Prastuoliams jis parūpindavo lietuviškai giedamų giesmių, būriu atkartojamų. Dėl tokio jo uolumo jis buvo plačiai vadinamas apaštališkuoju vyru. Šalia viso to, ypatingos jam stiprybės ir veiklos davė nepaprastas jo pamaldumas Dievui ir dieviškų dalykų studijavimas. Jis nuolat buvo sujungtas su Dievu ir atsidavęs maldai; kad daugiau turėtų jai laiko, teilsėjo vos tris, o daugiausia keturias valandas. Nors nuolatinės kojų ligos ir nelankstymo per kelius paliestas, bet kanoniškąsias valandas daugiausia vykdė su tokia ištverme, kad net sunkiausioje ligoje, pakankamai rimtoje, ilgai nesidavė prikalbamas jas nutraukti. Net tą pačią valandą, kada atidavė Dievui sielą, buvo rastas atliekąs dieviškos pareigos uždavinį. Ruoštis šventų mišių aukai jis skyrė mažiausia pusvalandį. Tokių malonių veikiamas, jis melsdavosi dažniausiai daugiau negu valandą. Eucharistiją priiminėjo dažnai, kasdien. Turėjo įprotį nuolat po pusryčio ir pietų nueiti į baž-

nyčią, nors ir lyjant lietui ar esant žiemos metui; ten jis dėkojo dosniajam Dievui už kūno maistą ir gaivino sielą dvasiniu maistu. Prieš naminį mūsiškių pamokslišką paraginimą dvi ar tris valandas jis ten semdavosi dvasios, kurią paskui ruošdavosi perduoti kitiems. Specialiu kultu jis vykdė Trejybės garbinimo misteriją, kurios aukštinimui giedodavo tam tikras maldas, kurias paskui dažniau skaitymu pakartodavo. O su kokiu maldingumu garbino šventuosius, galima spręsti iš to, kad žinomąsias visų šventųjų litanijas drauge su kitais kalbėjo; du apaštalų kunigaikščiai, turį tokią pat išvaizdą, kokia jie paprastai piešiami, jam padėję, kaip kaž kurio mūsiškio buvo pastebėta. Ypatingu maldingumu jis buvo traukiamas į šventą Pranciškų Ksaverą, kurio jis įsteigė sėkmingą dešimties dienų garbinimą; jis aprūpino literatus šio dešimtdienio pratybų knygutėmis, o neraštinguosius mokė vaisingu būdu atlikti šias pratybas. Kaip jis buvo uolus neturto dorybės vykdytojas, matyti iš to, kad ištisus keturiolika metų nuo šalčio gynėsi tais pačiais kailiniukais, kuriuos rūpinosi pats sulopyti. Niekados jis nebuvo girdėtas skundžiantis nepritekliais. Jis net atsisakė nuo mūsų patarnavimo artėjant senatvei ir silpnėjant sveikatai. Ir kaip pats visur save laikė Kristaus neturtėliu, taip iš įpratimo rūpinosi, kad ypač vargšams prie vartų būtų duodamas maistas nustatytą valandą. Koks buvo jo klusnumas ir pagarba vyresniesiems, pavyzdingiausiai rodo Mūsų Provincija, būtent: du kartu pasibaigus rektoriaus pareigų kadencijai, jis buvo paskirtas senatvėje Viešo Aukų Rinkimo Namų prokuratorium; jis visai lengvai tą pareigą priėmė ir vykdė, kaip ir bet ką kita. Toks didelis buvo jo kuklumas ir savęs paniekinimas, kad bet kuriuos žemesniuosius pralenkė savo garbingumu; apie kitus geriausiai galvojo ir atsisakinėjo nuo dovanų. Jei kartais pasitaikydavo padaryti kokią klaidą, niekad jos nenuslėpdavo, bet viešai ir noriai prisipažindavo. Džiaugsmingai jis įsijungdavo į jaunesnių už mus ar į prastuolių pasikalbėjimus; juo geriau jis pastebėdavo kurį nors nuliūdusį ar pažemintą, tuo labiau jis pasiaukodavo jo suraminimui. Taip pat jis maloniai prakalbindavo ir svetimus vargšus bei nelaimingus žmones, nors ir visai nepažįstamus; jis suramindavo juos, pamokydavo ir apglobdavo visuotine broliška ir tėviška meile. Šį savo žmoniškumą ir maldingumą jis vykdė taip, kad beveik visa Žemaitijos kunigaikštija jį pažino kaip mylimiausią tėvą ir mylėjo gyvą, o mirus jo liūdėjo aukštuomenė ir prastuomenė. Kražiuose, pranešus varpais apie jo mirtį, jis buvo visų žmonių ypač apverktas ir palydėtas. Jis buvo labai apverktas vargšų ir studijuojančio jaunimo, kurio nemažà, bet šauni dalis jį buvo išsirinkusi savo sąžinės vairuotoju. Daugelis buvo tokių, kurie per šventas jo laidotuvių pamaldas drauge jį pagerbė, su ašaromis akyse melsdami jam Dievo gerumo. Taip pat ir mūsiškiai jo mirtį sutiko ne tiek su skausmu, kiek su ašaromis; jie verkė jo kaip mylimiausio tėvo ir kaip pasižymėjusio kitomis dorybėmis, ypač reta labdara visiems ir dideliu uolumu. O kražiečiai švento žmogaus dorybes dar labiau iškėlė: tas dorybes, kurias jis šventuose aiškinimuose išgražino, į kurias viešuose raginimuose jis kasmet skatino žmones ir dažnai šventoje klausykloje už jų paniekinimą atleido. Kai tik pašarvotas miegamajame jo kūnas buvo pašalinių žmonių pro langą pastebėtas, būriai jų susirinko; jie sėmėsi

iš jo veido švelnaus gerumo, ilgai žiūrėdami į jo bruožus, kurie net mirtyje pasiliko giedrūs. Šis didelių nuopelnų ir didelio naudingumo vyras mirė 1680 Viešpaties metais, birželio 27 d., eidamas šešiasdešimtuosius amžiaus metus, pasirengęs, kaip galima tikėti, pasiimti amžino savo darbų užmokesčio".**)

(Jėzuitų archyvas Romoje. Lithuania Necrologia. 61 tom., psl. 677-680).

**) Šį vertimą maloniai parūpino tautietis Juozas Tininis, kuriam čia už tai dėkoju. — *M. B-ka.*

74. Jonas Enrikas Leopoldis

Biografija. Gimė apie 1622 m. Erfurte. 1642 V 22 įsimatrikuliavo Karaliaučiaus universitete (Johannes Henricus Leopoldi Erfurtensis). 1651 X 8 buvo Karaliaučiuje ordinuotas kunigu ir paskirtas į Stalupėnų parapiją, kur ir gyveno ligi mirties, 1662 m.

Raštai. Giesmė: **Kad Rytmeczeis anksti keliu** (vertimas vokiškos giesmės: Des Morgens, wenn ich früh aufsteh).

Išspausdinta buvo 1666 m. D. Kleino giesmyne, pakartota Šimelpenigio giesmyne, o iš ten buvo kartojama ir visuose vėlesniuosiuose giesmynuose. 1900 m. giesmyne turi numerį 301.

Literatūra. *D. H. Arnoldt* Kurzgefasste Nachrichten von allen Predigern I 1777 p.25.

G. Ostermeyer Erste littauische Liedergeschichte 1793 p.248-249.

G. Erler Die Matrikel der Albertus Universität I 1910 p.431.

Vaclovas Biržiška Lietuviškų knygų istorijos bruožai 1930 p.48.

(") Lietuvių rašytojų kalendorius 1946 p.30.

(") Senųjų lietuviškų knygų istorija I 1953 p.109.

V. Falkenhahn Der Übersetzer Johannes Bretke 1941 p.344.

Leopoldi Johannes Heinrich — Lietuvių Enciklopedija XIV 1958 p.470.

75. Jokūbas Preisas - Panonijus

Biografija. Sūnus protestantų kunigo Povilo Panonijaus (Pannonius), kuris gimė Mittelberge, Frankonijoje, 1579 m. buvo įsimatrikuliavęs Rostocko universitete, o paskiau, jį baigęs, 1588 m. buvo pakviestas į Kauną protestantų kunigu. Čia jis sukūrė šeimą, ir jo palikuonys liko gyventi Kaune. Turėjo sūnų Joną, nuo 1620 m. Kauno bažnytinės mokyklos mokytoją, 1632 m. Kauno tarybos narį. Šis turėjo tris sūnus ir vieną dukterį. Jų Kristupas gimė Kaune, 1643 X 15 buvo įsimatrikuliavęs Karaliaučiaus universitete. Antras sūnus, Kristijonas, gimė Kaune 1639 m. ir čia vėliau vertėsi prekyba; mirė Kaune 1692 IV 14. Duktė Marija gimė Kaune 1640 m. ir čia ir mirė 1676 V 14. Ji buvo ištekėjusi už Lietuvos kariuomenės kapitono Jono Reiso (Reuss), mirusio Kaune 1684 I 10.

Bene Povilo brolis Kristupas Preisas Panonijus buvo Karaliaučiaus universiteto elokvencijos profesorius ir mirė 1590 m. Povilo sūnus Valentinas g. 1553 II 27 ir mirė 1601 XI 28. Karaliaučiaus universiteto medicinos profesorius. Turėjo sūnų Valentiną (mirusį kūdikiu), Kristupą ir Fridriką.

Jono ir Reginos Panonijų sūnus Jokūbas gimė Kaune 1623 m. Vėliau greta senosios Panonijaus pavardės jis prisiėmė ir Preiso pavardę (visai galimas daiktas, kad anas jo senelio — Pannonius — ir buvo sulotyninta pavardė Preiss). Nėra žinių, kad jis būtų kur užsienyje studijavęs. Visą savo amžių jis gyveno Kaune, kur vertėsi prekyba ir buvo Kauno burmistru. Jis mirė maru 1710 II 18. 1655 m. rusams užplūdus Lietuvą, jis su motina ir dviem mažamečiais broliais bėgo į Karaliaučių.

Jis turėjo dvi dukteris. Jų Regina buvo ištekėjusi už Kauno pirklio Andriaus Petersono. Antroji, Gertrūda, gimė 1666 m., 1702 m. ištekėjo už Kauno chirurgo Enriko Pretorijaus (gimusio 1664 m. ir mirusio maru Kaune 1710 VII 13), greičiausia, to paties, kuris, pasirašydamas "Chirurgus Caunensis", buvo parašęs vokiškai griežtoką, bet iš dalies tiems laikams ir teisingą satyrą prieš Lietuvą ("Im Semaiten und Litauen findet man keine fromme Frauen..."). Pretorijaus žmona Gertrūda mirė taip pat maru 1710 VII 14.

Raštai. ("O apvynėli žalukeli..." ir kiti eilėraščiai).

Savo 1747 m. išleistame rašte "Betrachtung der littauischen Sprache" P. Ruigys pasakoja, kad, 1698 m. būdamas Kaune, jis ten girdėjęs dainą "O apvynėli žaliūkėli", kurią parašęs "šaunusis Kauno burmistras". Mykolas Biržiška taria, kad gal to paties burmistro buvo parašytas S. Daukanto palikime išlikęs eilėraštis "Mieželis drūtas — labai sugrūstas..." L. Gira buvo linkęs jam priskirti ir 1868 m. P. Užupio užrašytą dainą "Kad Dievas duotų giedrią dienelę, Eisim į lauką mieželių sėti..."

Kadangi tuo laiku, kada Ruigys buvo Kaune, kaip tik Jokūbas Preisas Panonijus buvo ten burmistru, tai, greičiausia, bent vieną tų dainų ("O apynėli žalukeli...") jis ir bus parašęs.

Literatūra. *P. Ruhig* Betrachtung der littauischen Sprache 1747 p.78-79.

L. Rhesa Dainos 1825 p. 351.

J. Gallandi Königsberger Geschichte — Altpr. Monatsschrift XX 1883 p.23.

P. Karge Zur Geschichte des Deutschtums in Wilna und Kauen — Altpr. Monatsschrift LIV 1917 p.74.

Mykolas Biržiška Lietuvių dainų literatūros istorija I 1919 p.41-43.

L. Gira Lietuvių eilėdaros raida — Darbai ir Dienos III 1934.

E. Seuberlich Die evangelisch-lutherische Prediger zu Kaunas (Kowno) in Litauen — Familiengeschichtliche Blätter 1935 N.1 p.305-310; N.10/11 p.349-356.

Vaclovas Biržiška Lietuvių pasaulietinės literatūros užuomazgos — Žingsniai 1947 N.9 p.23.

(") "Šaunusis Kauno burmistras" ir "Kauno chirurgas" — Žingsniai 1948 N.13 p.33-34.

(") Senųjų lietuviškų knygų istorija II 1957 p.33-34.

76. Pridrikis Pretorijus vyresnysis

Biografija. Gimė Tilžėje 1624 m. gegužės 24 d. (pagal Arnoldtą, gegužės 20 d.). Aišku, kad Pretorijus buvo ne tikroji jo pavardė, bet sulotyninta iš lietuviškos ar vokiškos.

Vos dešimt metų turėdamas, 1634 VI 28 jis buvo kartu su broliais Grigu ir Kristupu (šis antrą kartą 1645 VIII) imatrikuliuotas Karaliaučiaus universitete. Tačiau lankė ne universitetą, bet vidurinę mokyklą. Antrą kartą įsimatrikuliavo 1642 V 6.

Universitetą baigęs, jis 1646 V 1 buvo paskirtas kunigu į Žilių parapiją, ir, iš ten niekur kitur nekeliamas, jis dirbo Žiliuose 50 metų. Mirė Žiliuose 1695 m. vasario 27 d.

Raštai. 1) (Vokiškas lietuviškas žodynas).

Tą žodyną mini T. Lepneris savo 1690 m. pasirašytame darbe, bet jo rankraštis vėliau dingo. Tą žodyną Pretorijus buvo sudaręs vien iš Biblijos teksto. Bet kadangi tuo laiku Mažojoje Lietuvoje dar nebuvo lietuviškas Biblijos vertimas išspausdintas, tai jis gavo tam reikalui pasinaudoti Bretkūno vertimo rankraščiu arba savarankiškai parinko tokiam vertimui žodžius.

2) (Katechetiniai klausimai).

Tas pats Lepneris rašo, kad jis buvęs išvertęs "Katechetinius klausimus", kuriuos Lepneris vadina "Kinderlehre". Tai gal čia tas pats, tik 1735 m. išspausdintas "Pienas maziems wajkeliams".

3) (Švento Rašto ištraukos, išverstos į lietuvių kalbą).

Lepneris tai vadina "vornehmste Sprüche aus der Heiligen Schrift". Gal jo žodynas ir buvo ruošiamas šiam vertimui atlikti, ar atvirkščiai; jis jį sudarė šiomis ištraukomis atsirėmęs.

4) Buvo vienas D. Kleino bendradarbių, šiam ruošiant 1653 m. išleistą lietuvių kalbos gramatiką.

5) D. Kleino 1666 m. giesmyne yra 9 Pretorijaus parašytos giesmės: (65 psalmė) Diewe, tawę garbinam, Ką žadėjom, atliekam; Ką Diewas nor testow tai wis; Jau nu dziaugkis Duszia mano; Niekystes del didzios, Gywatos szios trumpos; Tu miel's zmogau wissad matai; Isz meiles daug Daiktu geru; Deszimts Prisakimu tawo myliu; Ger zemei tai, kur wisaday Pakajus iszsilikes; Rodosi jau ir auszt Diena. Visos tos 9 giesmės buvo kartojamos ir visuose vėlesniuose giesmynuose ir visos yra išspausdintos ir 1900 m. giesmyne, kur jos pažymėtos jo parašu: Frid Prätor, arba Frid. Prätor Past. Zill.

Literatūra. *Th. Lepner* Der preussische Littauer 1690 (1744 p.153).
D. H. Arnoldt Kurzgefasste Nachrichten von allen Predigern 1777 p.133.
G. Ostermeyer Erste littauische Liedergeschichte 1793 p.256.
A. G. Krause Litthauen 1834 p.137.
G. C. Pisanski Von der Beredsamkeit, der Dichtkunst u. Musik im 17 Jhrh. — Neue Preussische Provinzial Blätter II F. 1852 II p.157.
(") Entwurf einer Literärgeschichte ^{2}1886 p.423.
S. Baltramaitis Svedenija o litovskich rukopisiach — Živaja Starina IV 1894 p.101.
G. Erler Die Matrikel der Albertus Universität I 1910 p.352, 430, 466.
A. B. Klaipėdiškis (*A. Bruožis*) Prūsų lietuvių raštija 1913 p.41-42.
Probočių Anūkas (*Ansas Bruožis*) Mažosios Lietuvos buvusieji rašytojai 1920 p.21.
Mykolas Biržiška Mūsų raštų istorija I^{2} 1925 p.30.
Vaclovas Biržiška Lietuviškųjų knygų istorijos bruožai I 1930 p.48, 99.
(") Lietuvių rašytojų kalendorius 1946 p.30.
(") Senųjų lieutviškų knygų istorija I 1953 p.109; II 1957 p.32, 34, 140, 153.
J. Bertoleit Die Reformation unter d. preussischen Litauern II. — Jahrbuch der Synodalkommission 1933/1934 p.21.
F. Specht Das litauische Seminar an der Universität Halle — Archivum Philologicum V 1935 p.46.
J. Vanagaitis Kovos keliais 1938 p.24.
V. Falkenhahn Der Übersetzer Johannes Bretke 1941 p.335-336, 342, 346.
J. Lebedys Smulkioji lietuvių tautosaka XVII-XVIII amžiuje 1956 p.9, 46, 508-512, 530-561.

77. Pridrikis Lobelis

Biografija. Vokiškai pavardė buvo rašoma Löbell, Burhardto Lobelio iš Ragainės vaikaitis. Greičiausia, sūnus Pridrikio Lobelio, kuris 1615 VII 9 įsimatrikuliavo Karaliaučiaus universitete ir bent nuo 1634 II 10 buvo Gavaičių kunigu, o prieš tai gal ir Ragainėje. O gal jo tėvas buvo antras Burhardto Lobelio sūnus, irgi Burhardtas jaunesnysis, kuris gimė 1590 m., 1617 m. vedė Reginą Kleinaitę, nuo 1621 m. buvo kunigu Kraupiške ir mirė 1648 ar 1653 m.

Pridrikas Lobelis gimė Ragainėje 1624 m. (1644 m. nurodė turįs 20 metų). 1641 XI 1 įsimatrikuliavo Karaliaučiaus universitete (Ragnetensis Prussus, non iuravit), o 1644 IX 20 jau įsimatrikuliavo Leideno universitete Olandijoje, kur stojo į teisių fakultetą ir ten įsirašė vardu "Fridericus Lobel Lituanus ex Schalcagonia". Čia įdomu, kad Karaliaučiuje jis pasivadino prūsu, o Leidene lietuviu. O nurodydamas savo tėviške nežinomą Schalcagoniją ,jis ,matyti, ją sulotynino iš "Scalovia", lietuviškai Skalva t.y. kraštas, kuriame kaip tik ir buvo Ragainė. Bet toji Schalcagonija galėjo atsirasti ir tuomet, kai buvo leidžiamos Leideno universiteto matrikulos, o toli gražu ne viskas sugebėta tinkamai išskaityti. Leideno universitete studijavo dar ir 1647 m., bet jo tolimesnio likimo dar nepavyko išaiškinti. Tiek žinoma, kad, Olandijoje studijuodamas, jis turėjo kažinkokius santykius ir su Zeseno (Pilypo Blauto-Caesiuso) įkurta draugija, vardu Deutsche gesinnte Genossenschaft.

Raštai. *Ketureilis*: Kaip Kokkus gera daug ir lingsma Smogu dara, taip Pons Zesius (kitoj redakcijoje: Zesenow), kur jus miel baisvu (kitoj redakcijoj: baisu) dare, Jus Wokezei, gis jums bais daug gerumme dare. Grazniebę jusu wiens gis dar graznaus padare. (1647).

Pasirašyta *F.L.R.S.* Šio slapyraidžio anksčiau nesugebėta atskleisti, bet jis reiškia *F*ridericus *L*obel *R*agnetensis (ex *S*chalcagonia ar *S*caloviensis), nes jis buvo vienintelis, kurio raidės atitiko šį parašą ir kuris ten gyvendamas, kur buvo šis rinkinys leidžiamas, mokėjo lietuviškai. Pats eilėraštis buvo išspausdintas 1647 m. ir pakartotas Amsterdame 1669 m., rinkinyje "Das Hochdeutsche Helikonische Rosental", Zeseno išleistame. Tai yra ne originalus eilėraštis, bet vertimas tokio pat vokiško eilėraščio, ten pat išspausdinto ir pasirašyto Willingen (tai slapyvardis 1660 XII 21 mirusio *Jono Bel-*

lieno, kuris tą slapyvardį gavo stodamas į Zeseno draugiją). Lietuviškas vertimas yra išspausdintas greta hebrajų-lotynų, graikų-lotynų (to paties Bellieno), olandų, kurį pasirašė J.V.W., ir čekų, pasirašyto D.K.L.M. Tarp 1647 ir 1669 m. lietuviškojo teksto yra mažų skirtumų, atsiradusių, matyti, dėl to, kad leidėjai nemokėjo lietuviškai ir kitų rinkinio klaidų nesugebėjo atitaisyti.

Literatūra. Album studiosorum Lugduno Bataviae 1875 p.353.

D. L. Neubaur Eine litauische Strophe in Phil. von Zesens "Rosenthal" — Mitteilungen d. Lit. Lit. Gesellschaft II 6 (1887) p.416-417 (pakartojo lietuvišką eilėraštį, bet parašo neišskaitė).

G. Erler Die Matrikel der Albertus Universität I 1910 p.XVI, 427.

Mykolas Biržiška Adomas Šimelpenikas — Lietuva 1925 N.107 (ir Iš mūsų kultūros ir literatūros istorijos I 1931 p.237-238).

(") Rinktiniai mūsų senovės raštai 1927 p.210 (pakartotas eilėraštis).

(") Lietuvių tautos kelias I 1952 p.120.

J. Gerullis Senieji lietuvių skaitymai I 1927 p.240 (pakartojo eilėraštį).

Vaclovas Biržiška Lietuvių Bibliografija I 1924 p.24 N.57 (pakartotas eilėraštis iš 1647 m. leidimo).

(") Lietuviškų knygų istorijos bruožai I 1930 p.123.

(") Lietuvių pasaulietinės literatūros užuomazgos — Žingsniai 1947 N.9 p.17.

(") Senųjų lieutviškų knygų istorija II 1957 p.90-91. Iš ten trumpai: Löbell 2. Friedrich — Lietuvių Enciklopedija XVI 1958 p.392.

78. Melkijoras Švobas

Biografija. Savo pavardę rašė Schwabe. Gimė apie 1624 m. Įsrutyje. 1644 III 7 įsimatrikuliavo Karaliaučiaus universitete (Melchior Schwabe Insterburgensis Borussus, o kitas, matyt, to paties vardo Melchior Schwabe Dantiscanus įsimatrikuliavo 1636 VI 5). 1656 m. (pagal Pisanskį ir juo sekantį A. Bruožį, 1650 m.) buvo paskirtas Valtarkiemio kunigu ir, greičiausia, tais pačiais metais vedė Mariją Lepneraitę, Teodoro Lepnerio seserį. Buvo laikomas vienu geriausiųjų anais laikais lietuvių kalbos žinovu, be to, turinčiu didelius poetinius gabumus. Mirė Valtarkiemyje 1663 m. Jo vieton į Valtarkiemį buvo paskirtas Ernestas Dycelijus.

Raštai. 1) 1666 m. D. Kleino giesmyne įdėta 18 jo originalinių ir verstų giesmių (Ostermejeris ir juo sekęs Bertoleitis jų priskaitė tiktai 15).

Ostermejeris Švobo giesmes laikė geriausiomis visame Kleino giesmyne. Iš šių giesmių keturias pakartojo *Mykolas Biržiška* Rinktiniuose mūsų senovės raštuose 1927 p.126-132 (Už visus stonus; Čėsu ilgo lytaus; Tvankos ir giedros čėsu ir Minkštos žiemos čėsu).

2) 1685 m. Rikovijaus giesmyne, be pakartotųjų iš Kleino, yra įdėtos dar 9 Švobo giesmės, kurių Kleino giesmyne nėra.

Šimelpenigio giesmyne yra 19 Švobo parašytų giesmių (Eikim Angelop wissi; Mes dekawojam Tau wissi už Tawo žodį szwentajį; Ey, krikszczioniste dziaugkisi; Duszele brangi padumok; Mieliausias Diewe mes tawę; Ak, Diewe, kam Tu taip labai pyksti ir kt.). Taigi, matyti, Švobui mirus, buvo likęs koks didesnis jo giesmių rinkinys, iš kurio paskiau sau tinkamas ir pasirinko Rikovijus, Šimelpenigis ir kt.

3) (Rinkinys dešimties giesmių ir eilėraščių, kurių vienas buvo parašytas prieš turkus).

Šis rinkinys, kuris, matyt, apėmė ne vien tikybines giesmes, bet ir pasaulietinius eilėraščius, buvo rankose M. Švobo svainio T. Lepnerio, bet, Lepneriui mirus, dingo.

4) (Hortulus Biblicus, apie 1663 m.).

Lietuviškai gal tai būtų "Rojaus darželis". Tokį lietuvišką Švobo rankraštį mini Mörlinas ir pasakoja, kad iš šio Švobo rašto jis skaitęs žmonėms bažnyčioje ištraukas įsitikinti, ar gerai jie supranta lietuvių rašto kalbą. Be tos vienos Mörlino informacijos, nieko daugiau apie šį Švobo darbą nežinom. Tiktai aišku, kad vėlesnieji XVIII ir XIX a. lietuviški "Rojaus darželiai" nieko neturėjo bendro su šiuo Švobo raštu.

Literatūra. *Th. Lepner* Der preussische Littauer 1690 (1744) p.115-116.
M. Mörlin Principium primarium 1706 p.2.
D. H. Arnoldt Kurzefasste Nachrichten von allen Predigern II 1777 p.108.
G. C. Pisanski Entwurf einer preussischen Literärgeschichte 1790 ([2]1886 p.423).
(") Von der Beredsamkeit, d. Dichtkunst u. Musik im 17 Jhrh. — Neue Preussische Provinzial Blätter II F. 1852 II B p.155.
G. Ostermeyer Erste littauische Liedergeschichte 1793 p.264-265.
J. S. Vater Die Sprache der alten Preussen 1821 p.159 (iš Pretorijaus).
A. Harnoch Chronik und Statistik der evangelischen Kirchen 1890 p.286-287.
G. Erler Die Matrikel der Albertus Universität I 1910 p.370, 454.
Probočių Anūkas (*Ansas Bruožis*) Mažosios Lietuvos buvusieji rašytojai 1920 p.20.
Mykolas Biržiška Mūsų raštų istorija I [2]1925 p.30.
(") Rinktiniai mūsų senovės raštai 1927 p.126-132.
(") Lietuvių tautos kelias I 1952 p.120.
Vaclovas Biržiška Lietuviškų knygų istorijos bruožai I 1930 p.48-49.
(") Lietuvių rašytojų kalendorius 1946 p.31.
(") Senųjų lietuviškų knygų istorija I 1953 p.109, 110, 111; II 1957 p.91, 149-150.
Vydūnas Siebenhundert Jahre deutsch-litauischer Beziehungen 1932 p.305.
E. Radzikauskas (*Liudas Gira*) Lietuviškos eilėdaros kūrimosi raida — Darbai ir Dienos III 1934 p.190-192.
J. Bertoleit Die Reformation unter d. preussischen Litauern II — Jahrbuch d. Synodalkommission 1933/1934 p.21.
F. Specht (Arumaa darbo recenzija) — Ztschr. f. slav. Philologie XII H.1 /2 1935 p. 209-210 (išnaša).
P. Jonikas Mažosios Lietuvos bažnytinės kalbos reformos projektas 18 a. pradžioje — Archivum Philologicum VI 1937 p.77.
J. Vanagaitis Kovos keliais 1938 p.24.
V. Falkenhahn Der Übersetzer Johannes Bretke 1941 p.343, 344, 346.
L. Gineitis Melchioras Švoba — Lietuvių literatūros istorija I 1957 p.173-174.
J. Aistis ir *A. Vaičiulaitis* Lietuvių poezijos antologija 1951 p.123-124.
K. Korsakas ir *J. Lebedys* Lietuvių literatūros istorijos chrestomatija (feodalizmo epocha) 1957 p.106-108, 109-111.

79. Vilhelmas Jonas Liūdemanas

Biografija. Vokiškai jo pavardė buvo rašoma Lüdemann. Gimė apie 1628 m. Harburge ties Lüneburgu (bene tame pačiame Hamburgo Harburge). 1646 V 15 įsimatrikuliavo Karaliaučiaus universitete (Wilhelmus Johannes Ludemannus Harburgo-Luneburgensis). 1651 m. (tokią datą teikia Ostermejeris) buvo paskirtas Balėtų kunigo Paulio adjunktu. 1652 m. ordinuotas kunigu ir paskirtas Gumbinės diakonu, 1653 m. po Paulio paėmė Balėtų parapiją. 1655 IV 1 (ar 23) antrą kartą scholastikos kurso pakartoti stojo į Karaliaučiaus universitetą, bet jau 1655 IX pasikeitė vieta su Nybudžių kunigu Kerstenu ir perėjo į Nybudžius, kur mirė 1661 m.

Raštai. Giesmės: Ak, Kristau, Dowido sunau Duszelu Iszganytojau (parašas *M. Wilh. J. Ludem.*); Jau Metą Naują pradedam; Sunelis nauiej gimęsis, Saldziausis Iszganytojis; Asz szulnelus zinau gražus; Bėda mums griesznikams; Gerausas skarbas mano wis; Ak, Diewe, szirdis man sunkia, alpsta wissas kunas; Kaip grazus sunus Dowido.

Visos tos giesmės buvo išspausdintos 1666 m. D. Kleino giesmyne ir paskiau buvo ligi mūsų laikų kartojamos visuose vėlesniuosiuose giesmynuose.

Literatūra. *D. H. Arnoldt* Kurzgefasste Nachrichten von allen Predigern II 1777 p.87, 103.

G. Ch. Pisanski Entwurf einer Literärgeschichte 1790 (1853 p.261) ([2]1886 p.423).

(") Von der Beredsamkeit, der Dichtkunst u. Musik im 17 Jhrh. — Neue Preussische Provinzial Blätter II F II B. 1852 p.155.

G. Ostermeyer Erste littauische Liedergeschichte 1793 p. 250-251.

G. Erler Die Matrikel der Albertus Universität I 1910 p.475.

Mykolas Biržiška Mūsų raštų istorija I [2]1925 p.30.

Vaclovas Biržiška Lietuviškų knygų istorijos bruožai I 1930 p.48.

(") Lietuvių rašytojų kalendorius 1946 p.31.

(") Senųjų lietuviškų knygų istorija I 1953 p.109.

J. Bertoleit Die Reformation unter d. preussischen Litauern II — Jahrbuch der Synodalkommission 1933/1934 p.21.

V. Falkenhahn Der Übersetzer Johannes Bretke 1941 p.343-344.

Lüdemann Wilhelm Johann — Lietuvių Enciklopedija XVI 1958 p.495.

80. Ernestas Dycelijus

Biografija. Lotyniškai savo pavardę rašė Dieselius, Dizelius, vokiškai Diezel, Dietzel. Bruožis jį rašo Dycelius.

Gimė 1629 III 18 (pagal Bruožį III 13) Karaliaučiuje, nors kitų buvo rašoma, kad Fischauseno vyskupijoje ar tiesiog Fischausene. 1648 IV 2 įsimatrikuliavo Karaliaučiaus universitete (Ernestus Dizelius Regiomontanus Borussus). 1659-1661 m. buvo kunigo Jono Kleino adjunktu Katniavoje (ne Katyčiuose, kaip kiti rašo). 1661 m. buvo perkeltas kunigu į Nybudžius (po jo čia paskirtas Motiejus Pretorijus apie jį viename savo rašte sako, kad tai esąs "vir rarae eruditionis"). 1664 m. buvo perkeltas į Valtarkiemį, kur ir buvo kunigu ligi mirties, 1692 m. gegužės 17 d.

Jo įpėdiniu Valtarkiemyje buvo Jokūbas Perkūnas jaunesnysis, o po šio Pilypas Ruigys. Jis turėjo Valtarkiemyje gimusį sūnų Joną Kristupą Dycelijų, kuris 1695-1711 m. buvo mokytoju Vėluvoje, kur tarp kitko pasižymėjo ir vokiečių poetu, išspausdinusiu nemaža vokiškų eilėraščių.

Raštai. 1) Ad auctorem opusculi hujus... 1673.
Lotyniškas Dycelijaus eilėraštis su vokišku vertimu, kuris buvo paaukotas Teofiliui Šulcui. Šis jį išspausdino prie savo 1673 m. išleistos K. Sapūno gramatikos.

2) 1685 m. J. Rikovijaus giesmyne yra išspausdintos dvi originalinės Dycelijaus giesmės (jų viena — Imk, Jezau, dekawonę...) ir septynios, išverstos iš vokiečių kalbos. Visos jos yra pakartotos 1753 m. Šimelpenigio giesmyne, ir paskiau buvo kartojamos ir visuose vėlesniuose giesmynuose. 1900 m. giesmyne jos turi numerius 90, 117, 153, 171, 250, 294, 333, 346 ir 383.
Ostermejeris laikė Dycelijų geriausiu savo laiko tikybiniu lietuvių poetu.

3) (Locos apie 1692 m.).
Pilypas Ruigys turėjo savo rankose Dycelijaus rankraštį, kurį jis vadina "die Locos des sel. Herrn Ernesti Dizelii". Visai galimas daiktas, kad iš to paties rankraščio, bene rasto Valtarkiemio klebonijoje Dycelijui mirus, ir Motiejus Pretorijus ėmė tuos savo gotų kalbos pavyzdžius, kuriuos jis išspausdino savo "Orbis Goticus" ir kuriems šaltiniu jis nurodo Dycelijų.

Literatūra. *M. Praetorius* Orbis Goticus I 1688 p.72 ir kt.; III 1689 p.4, 44 ir kt.
Ph. Ruhig Littauisch - Deutsches Lexicon 1747 (prakalba) p.8 nž.

D. H. Arnoldt Kurzgefasste Nachrichten von allen Predigern II 1777 p.95, 103, 108.

G. Ch. Pisanski Entwurf einer preussischen Literärgeschichte 1790 (1853 p.261) (1886 p.271, 423).

(") Von den Provinzialschulen im 17 Jahrh. — Neue Preussische Provinzial Blätter X 1850 p.137.

(") Von der Beredsamkeit, d. Dichtkunst u. Musik im 17 Jhrh. — Neue Preussische Provinzial Blätter II F. 1852 II B p.155.

G. Ostermeyer Erste littauische Liedergeschichte 1793 p.243.

A. Harnoch Chronik und Statistik der evangelischen Kirchen 1890 p.286.

G. Erler Die Matrikel der Albertus Universität I 1910 p.494.

Probočių Anūkas (Ansas Bruožis) Mažosios Lietuvos buvusieji rašytojai 1920 p.21.

Mykolas Biržiška Mūsų raštų istorija I ²1925 p.30.

Vaclovas Biržiška Lietuviškųjų knygų istorijos bruožai I 1930 p.49, 100.

(") Diezelius Ernestas — Lietuviškoji Enciklopedija VI 1937 p.831; Dieselius Ernestas — Lietuvių Enciklopedija IV 1954 p.538.

(") Lietuvių rašytojų kalendorius 1946 p.31.

(") Senųjų lietuviškų knygų istorija I 1952 p.110-111; II 1957 p.31.

V. Falkenhahn Der Übersetzer Johannes Bretke 1941 p.464.

J. Vanagaitis Kovos keliais 1938 p.24.

81. Teofilis (Gotlybas) Šulcas

Biografija. Gimė 1629 m. Vėluvoje. 1644 X 6 įsimatrikuliavo Karaliaučiaus universitete, čia įsirašęs "Theophylus Schultz Welawensis Borussus". Universitetą baigęs, buvo paskirtas Nybudžių kunigo Andriaus Krausės adjunktu. 1650 III 18 buvo paskirtas Išdagų klebonu, nuo 1662 II buvo kunigu Katniavoje. Kitų kunigų buvo laikomas geru lietuvių kalbos žinovu; pas jį 1671-1672 m. lietuvių kalbos tobulinosi Pilypas Ruigys (Ruhig) tėvas. Šulcas mirė Katniavoje 1673 m.

Jam mirus, jo našlę ir vaikus paėmė globoti Motiejus Pretorijus, o jo vietą Katniavoje paveldėjo Pilypas Ruigys tėvas. Šulco sūnus, irgi Teofilis, įsimatrikuliavęs Karaliaučiaus universitete 1673 VII 18 (Schultz Theophilus Kattenou Prussus).

Raštai. 1) Compendium Grammaticae Lithvanicae *Theophilii Schultzen* Past. Cattenov. Regiomonti 1673 p.13 nž. ir 95 ir 4 nž. ir 2 tob.

Iš tikrųjų yra tai ne Šulco, bet K. Sapūno parašytas veikalas, kuris, Sapūnui mirus, pateko į Šulco rankas. Šulcas šią gramatiką kiek ištaisė ir paruošė spaudai, pridėjo prakalbą, Sebastijono Müllerio lotynišką eilėraštį, taip pat lotynišką Ernesto Dycelijaus eilėraštį "Ad autorem opusculi hujus" ir lietuvišką Motiejaus Pretorijaus eilėraštį "Ak mielas Kunnige, szwents tawo darbas est" (pasirašytas inicialais M.M.P.P.N.) ir paleido savo raštu, nors prakalboje ir pažymėjo, kad tai Sapūno darbas.

2) Lietuviškas-vokiškas-lotyniškas žodynas.

1673 VII 18 Šulcas gavo margrafo Pridrikio Vilhelmo įsakymą tokį žodyną paruošti spaudai, taigi, greičiausia, jis jį jau seniau rašė. Bet mirtis tais pačiais 1673 m. šį darbą sutrukdė, ir neliko nė to žodyno rankraščio pėdsakų.

Dokumentai. 1) 1672 X 4 Pilypo Ruigio vyresniojo laiškas kurfiurstui apie Šulcą.

Ištraukų duoda *V. Falkenhahn* J. Bretke 1941 p.464.

2) 1673 VII 18 margrafo Pridrikio Vilhelmo Sebastijonui Mülleriui adresuotas reskriptas, kur tarp kito ko pavedama Šulcui aną žodyną paruošti.

Ištraukų duoda *P. Ruhig* Littauisch-Deutsches Lexicon 1747 (prakalba).

Literatūra. (1673 m. rinkinys sveikinimo eilėraščių, parašytų Šulco 44 metų sukakčiai paminėti).

(Pagal P. Ruigį, A. Krausę ir V. Falkenhahną, *Motiejus Pretorijus* buvo parašęs Šulco biografiją, kuri tačiau neišliko).

P. Ruhig Littauisch-Deutsches Lexicon 1747 p.3-4 nž.

D. H. Arnoldt Kurzgefasste Nachrichten von allen Predigern II 1777 p.94-95, 102.

G. Ch. Pisanski Entwurf einer preussischen Literärgeschichte 1790 (1853 p.226) ([2]1885 p.398).

(") Von der Sprachwissenschaft in Preussen — Neue Preussische Provinzial Blätter II F. I 1852 p.291.

A. Krause Litthauen 1834 p.137.

A. Bezzenberger Beiträge zur Geschichte der litauischen Sprache 1877 p.XXXIII.

(") Die litauische Literatur — Die Kultur der Gegenwart 1908 p.359.

M. Stankiewicz Bibliografia litewska II 1889 p.60-61.

S. Baltramaitis Svedenija o litovskich rukopisiach — Živaja Starina IV 1894 p.101.

G. Erler Die Matrikel d. Albertus Universität I 1910 p.362, 463; II 1911 /1912 p.78.

J. Endzelin Litauisch-Lettische Miszellen. Aus dem Comp. Gram. Lithvanicae 1673 — Lietuvių Tauta II 2 1912 p.291.

A. A. Klaipėdiškis (*A. Bruožis*) Prūsų lietuvių raštija 1913 p.68.

Probočių Anūkas (*Ansas Bruožis*) Mažosios Lietuvos buvusieji rašytojai 1920 p.19.

Mykolas Biržiška Mūsų raštų istorija I [2]1925 p.29.

J. Gerullis Baltica — Archiv f. slav. Philologie XXIX 1925 p.54-55.

E. Hermann Litauische Studien 1926 p.122-123.

Vaclovas Biržiška Lietuviškų knygų istorijos bruožai I 1930 p.98, 100.

(") Lietuvių rašytojų kalendorius 1946 p.31.

(") Senųjų lietuviškų knygų istorija II 1957 p.20-31, 34, 92, 172.

Vydūnas Siebenhundert Jahre deutsch-litauischer Beziehungen 1932 p. 305.

J. Bertoleit Die Reformation unter d. preussischen Litauern II — Jahrbuch der Synodalkommission 1933/1934 p.9.

W. Mannhardt Letto-preussische Götterlehre 1936 p.514.

P. Jonikas Kleino gramatikų bendrinė kalba — Archivum Philologicum VII 1938 p.57-58.

(") Lietuvių kalbos istorija 1953 p.98.

V. Falkenhahn Der Übersetzer Johannes Bretke 1941 p.464-465.

J. Lebedys Smulkioji lietuvių tautosaka XVII-XVIII a. 1956 p.9, 10„ 49, 506-507, 524-525.

82. Mykolas Gaidys

Biografija. Savo pavardę sulotynino į Gallus. Gimė apie 1630-1632 m. Gaideliuose, Šilutės aps., kur jo tėvas turėjęs ūkį. Tačiau J. Sembritzkis (Geschichte d. Kr. Heydekrug) tvirtina, kad 1684 II 16 pats Mykolas Gaidys gavęs čia ūkį ir kad nuo jo, pirmojo to ūkio savininko, pavardės ir pats ūkis buvęs Gaideliais pavadintas. Jo motina buvo kilusi iš šeimos Norkaus Tolučio, kuris dar 1515 m. buvo gavęs ūkį Klaipėdos aps. Norkaičiuose.

Verdainės kunigo globojamas, Gaidys stojo į Tilžės provincijos mokyklą, kurios vedėju tuo laiku buvo Gasparas Devitijus (Dewitz). Ją baigęs, jis 1652 VI 15 įsimatrikuliavo Karaliaučiaus universitete (Michael Gallus Memelensis; kitas Gallus Michael pauper čia įsimatrikuliavo 1669 IX 9 — gal tad mažametis jo sūnus?). Universitetą baigęs, jis 1656 VI 19 buvo ordinuotas kunigu ir paskirtas į Rusnę, kur ir gyveno ligi mirties, neturtingoje parapijoje didelį vargą vargdamas. Mirė 1689 m. (pagal J. J. Kvantą, 1698 m.).

Raštai. 1) Giesmė: Pabusk duszele mano tu Ir kelkiesi dziaugsmingai.

Ši giesmė buvo išspausdinta 1666 m. D. Kleino giesmyne. Ją pakartojo *J. Gerullis* Senuosiuose lietuvių skaitymuose I 1927 p.305-308. Nėra abejonės, kad Gaidys buvo ir daugiau giesmių parašęs, gal jų yra ir tarp bevardžių to paties Kleino giesmyno giesmių.

2) (Buvo vienas Kleino padėjėjų, jam ruošiant savo giesmyną; tarp kito ko, Gaidys patikrino visą giesmyno rankraštį dar prieš 1666 m. atiduodant jį spaudai).

Dokumentai. 1) 1656 IV M. Gaidžio prašymas jam suteikti kunigo vietą.

Ištraukų duoda *J. Sembritzki-Bittens* Geschichte d. Kr. Heydekrug 1920 p.98.

2) 1663 m. M. Gaidžio raštas konsistorijai apie jo sunkią materialinę buitį.

Ištraukų duoda *V. Falkenhahn* J. Bretke p.343.

3) 1663 VII 17 konsistorijos raštas kurfiurstui apie būtiną reikalą pagerinti Gaidžio materialinę buitį.

Ištraukų duoda *V. Falkenhahn* l.c. p.343-344.

Literatūra. *D. H. Arnoldt* Kurzgefasste Nachrichten von allen Predigern II 1777 p.164.

G. Ostermeyer Erste littauische Liedergeschichte 1793 p.49, 243-244.

G. Erler Die Matrikel der Albertus Universität I 1910 p.530; II 1911/1912 p.56.

J. Sembritzki-Bittens Geschichte d. Kreises Heydekrug 1920 p.59, 98, 104.

J. Gerullis Senieji lietuvių skaitymai I 1927 p.305-308.

Vaclovas Biržiška Lietuviškų knygų istorijos bruožai I 1930 p.48.

(") Gaidys Mykolas — Lietuviškoji Enciklopedija VIII 1939 p.788; Lietuvių Enciklopedija VI 1955 p.458.

(") Lietuvių rašytojų kalendorius 1946 p.31.

(") Senųjų lietuviškų knygų istorija I 1953 p.109.

J. Bertoleit Die Reformation unter d. preussischen Litauern II — Jahrbuch der Synodalkommission 1933/1934 p.21 .

V. Falkenahhn Der Übersetzer Johannes Bretke 1941 p.343-344.

83. Samuelis Boguslovas Chilinskis

Biografija. Tėvas Adrijonas Chilinskis (gimęs 1586 II 4 ir miręs 1656 X), kilimo lenkas, buvo reformatų pamokslininkas Zabłudowe, nuo 1623 m. didžiojo Lietuvos etmono Kristupo rūmų pamokslininkas, nuo 1631 m. buvo reformatų kunigas Raseiniuose, nuo 1634 m. Šventežery, nuo 1642 m. Orloje. Dalyvavo 1642 m. Orlos reformatų konvokacijoje, 1635, 1636, 1637, 1638, 1644 m. Vilniaus evangelikų sinoduose. Taip pat buvo vienas Biblijos vertėjų į lenkų kalbą; buvo apsiėmęs išversti ir iškoreguoti Nehemijos ir Esteros knygas. Vedė du kartus: pirmą kartą reformatų kunigo Samueliaus Lenartavičiaus dukterį, mirusią prieš 1624 m., nes tais metais Adrijonas jau minimas našliu; po to antrą kartą vedė būsimą Samuelio Boguslovo motiną. Be jo, dar turėjo keletą sūnų ir dukterų, kurie bene visi žuvo ar iš dalies buvo išvesti į nelaisvę per 1655-1659 m. karą ir maskolių okupaciją.

Boguslovas gimė apie 1631 m., greičiausia, Raseiniuose, kur tuo laiku jo tėvas buvo reformatų kunigu (1631-1634). Nors jo tėvas buvo lenkas, bet sūnus, iš mažens augdamas lietuviškoj aplinkoj, buvo neblogai lietuviškai pramokęs. Nėra paaiškėję, kur jis ėjo vidurinį mokslą, bet, greičiausia, reformatų mokykloje Kėdainiuose, nes ir 1653 m., ruošiamas reformatų kunigo darbui, jis buvo Švobiškio fundacijos alumnas Kėdainiuose kaip tik tuo laiku, kada čia buvo spausdinamos reformatų lietuviškos knygos ir buvo ruošiamasi ir Bibliją lietuvių kalba leisti, kas, galimas daiktas, vėliau jį ir paragino patį imtis to vertimo, nes Kėdainių sumanymai nebuvo įvykdyti daugiausia dėl karo su maskoliais.

Gavęs Kėdainių sinodo stipendiją, jis 1654 m. pradžioje buvo komandiruotas į užsienį aukštųjų teologijos studijų. Jau 1654 V 5 jis įsimatrikuliavo Frenekerio (Olandijoje) universitete, čia įsirašęs vardu "Boguslaus Chylinski Polonus theol." 1655 m. kartu su kitu sinodo stipendininku, Musonijum, jis išsiruošė vykti atgal į Lietuvą. Tačiau, kadangi tuo laiku Lietuva jau buvo okupuota švedų ir maskolių, tai sinodas jiems pasiuntė įsakymą į Dancigą vykti atgal į Olandiją ir ten tęsti mokslą, taupant kiek galima daugiau lėšas, nes sinodas jau negalįs jiems daugiau pinigų siųsti.

Chilinskis grįžo į Frenekerį ir čia studijavo ligi 1657 m. balandžio mėn., matyti, šelpiamas vietinių tikybinių organizacijų. Gavęs iš tų pačių organizacijų pašalpą kelionei į Angliją, Chilinskis 1657 m. balandžio mėn. išplaukė į Angliją. 1657 IV 28 jis atvyko į Londoną, o po kelių mėnesių išvyko į Oksfordą, kur stojo universitetan. Pastebėjęs, koks tuo laiku Anglijoje buvo didelis susidomėjimas Biblijos vertimu į įvairias pasaulio kalbas, jis 1657 X 20 pradėjo versti Bibliją į lietuvių kalbą, tam reikalui bene daugiausia pasinaudojęs lenkišku Biblijos vertimu.

Pastebėjęs, kad Anglijos vadovaujamoji šviesuomenė materialiai paremdavo tos rūšies darbus, ir Chilinskis greitai surado eilę savo darbų rėmėjų, kurių tarpe buvo John Connaut, Thomas Goodwin, Edmund Staunton, Christopher Regers, Thomas Barlow, John Owen, Henry Wilkinson, Henry Langley, John Wallis, Francis Johnson, Seth Ward, Robert Say, Thomas Owen, Henry Savage, Henry Hickinson.

Labai greitu laiku, per dvejus metus, Chilinskis pabaigė visą vertimą ir 1659 m. anglų kalba paskelbė brošiūrą, kurioje jis anglų visuomenę painformavo apie savo atliktą darbą ir apie savo sumanymą išversti lietuviškai ir anglikonų tikybos išpažinimą, didesnį ir mažesnį katekizmą ir psalmes, atsirėmus čia anglų vartojamomis melodijomis. Savaime aišku, kad taip skubotai atliktas toks didelis darbas ir, be to, atliktas jauno žmogaus, kuris nei bibliniais klausimais nė kiek nenusimanė, o ir lietuvių kalboje nebuvo per daug stiprus, negalėjo būti tobulas. Tačiau Anglijoje nebuvo nė vieno žmogaus, lietuviškai mokančio, taigi galinčio tą vertimą įvertinti. Taigi anglų visuomenė tuojau jį parėmė, ir jis tuojau pradėjo spausdinti Senąjį Testamentą E. Tyloro spaustuvėje Londone (ne Edinburghe, kaip kiti tos Biblijos tyrinėtojai tarė).

Tuo tarpu 1660 m. į Angliją atvyko Vilniaus evangelikų sinodo deleguotas Jonas Krainskis, buvęs Boguslovo Radvilos rūmų pamokslininkas. Jis čia buvo atsiųstas organizuoti rinkliavos maskolių okupacijos ir švedų karų laikais sugriautoms Lietuvos reformatų bažnyčioms atstatyti. Jam pavyko prieiti prie valdžios sferų, ir 1661 VIII 27 anglų karalius paskelbė "Letters Patent", kuriuo anglų visuomenė buvo raginama viešai renkamomis aukomis paremti šį reikalą. Tuomet ir Chilinskis sumanė ta proga pasinaudoti ir iš tos rinkliavos gauti lėšų savo išverstajai Biblijai spausdinti, tuo labiau, kad ir už jau išspausdintos dalies spausdinimą spaustuvei nebuvo sumokėta. Kadangi tokiam panaudojimui dalies lėšų, skiriamų visai kitam reikalui, reikėjo gauti ir Lietuvos reformatų sinodo sutikimą, tai 1661 m. vasarą Chilinskis, pasiėmęs su savim jau išspausdintą ligi to laiko Biblijos dalį ir likusios dalies rankraštį, išvyko į Lietuvą.

1661 m. rugpiūčio mėn. aplankęs Kėdainių sinodą, jis iš jo gavo katecheto vardą, o išklausęs pranešimo apie Biblijos vertimą, sinodas pavedė vertimą patikrinti Jonui Božimovskiui ir Jurgiui Skrodzkiui. Bet kol neturėjo jųdviejų atsiliepimo, tai ir nieko Biblijos spausdinimo reikalu nenutarė. Pačiam gi Chilinskiui sinodas leido vykti atgal į Angliją darbo tęsti, turėdamas čia galvoje ne tiek tęsiamą Biblijos spausdinimą, kuriuo jis dar savo nuomonės neturėjo, bet tęsimą tų studijų, kurioms Chilinskis ir buvo anksčiau į užsienį komandiruotas. Kelionės išlaidoms apmokėti leido Chilinskiui užtraukti sinodo garantuotą privatinę paskolą.

Chilinskiui Anglijon grįžus, slaptai karaliaus tarnybai pritarus, 1662 V 21 susitarta, kad, Chilinskiui sutinkant priimti sinodo kontrolę, spausdinimas bus tęsiamas, bus apmokėta sena skola spaustuvei, taip pat iš tos pat kolektos bus apmokamas tolimesnis knygos spausdinimas ir pačiam Chilinskiui bus mokama tam tikra mėnesinė alga.

Bet greitai po to susitarimo tarp Chilinskio ir Krainskio atėjo Londonan visai kitos rūšies informacijos iš Lietuvos evangelikų sinodo. Pasirodė, kad Božimovskis su Skrodzkiu, kuriems buvo pavesta susipažinti su Chilinskio vertimu, apie tą vertimą griežtai neigiamai atsiliepė, suradę jame daugybę klaidų. Žinoma, tokiam atsiliepimui galėjo turėti įtakos ir tai, kad iš tų dviejų sinodo nustatytų cenzorių vienas, Božimovskis, šiuo klausimu negalėjo būti visai objektyvus, nes pats tuo pačiu laiku vertė į lietuvių kalbą Naująjį Testamentą ir turėjo interesą, kad kaip tik jo, ne Chilinskio, vertimas būtų spausdinamas. Tačiau dėl tokio atsiliepimo sinodas Chilinskio Biblijos spausdinimo reikalu pakeitė savo nuomonę ir apie tai pranešė Krainskiui Anglijoje. Tuomet Krainskis iš slaptosios tarnybos sekretoriaus Richardo Browno išgavo įsakymą sustabdyti spausdinimą ir atmuštus lankus ir popieriaus liekanas sudėti Londono olandų bažnyčios (Dutch Church) pastogėje.

Chilinskis, žinoma, negalėjo ramiai tokio sprendimo priimti, ir, pasinaudodamas savo pažintimis su anglų visuomenės atstovais, stengėsi kaip nors savo spaudos bylą laimėti. Kadangi tai neigiamai galėjo atsiliepti ir Lietuvos reformatų bažnytinei rinkliavai Anglijoj, tai vis dėlto Krainskis pasiuntė Lietuvon pasiūlymą Chilinskio vertimo spausdinimą tęsti. Tuomet sinodas iš principo sutiko, ir pasiūlė tokias sąlygas: tęsti Chilinskio vien Senojo Testamento spausdinimą, o Naująjį Testamentą spausdinti jau ne Chilinskio, bet to paties Božimovskio verstą. Korektūrą turės žiūrėti specialiai tuo reikalu Anglijon siunčiamas Mikalojus Minvydas. O tuo pačiu tarpu Lietuvoje bus tęsiamas ir Senojo Testamento vertimas. Chilinskis, kuris pats jau buvo išvertęs visą Bibliją, su tokiu pasiū-

lymu nesutiko, bet už tai jam buvo atimta ir nuolatinė mėnesinė alga, jam mokama iš kolektos. Chilinskio reikalus slaptojoje taryboje rėmė Robertas Boyle ir Jonas Wallis, bet jau ir čia jis negalėjo nieko laimėti. Spausdinimas buvo sustabdytas, bet nespausdinta ir Božimovskio vertimo.

Paties Chilinskio pavardė tuose susirašinėjimuose paskutinį kartą minima 1664 m. lapkričio mėn. Mirė jis, didelį vargą kęsdamas, Londone 1668 m. 1681 m. atvykęs Londonan Minvydas pardavė makulatūrai visus likusius anoje olandų bažnyčioje išspausdintus Biblijos lankus, gavęs už tai iš viso 37 svarus. Lietuvoje buvo kilęs sumanymas juos persiųsti Karaliaučiun ir ten išplatinti.

Raštai. 1) An Account Of The Translation Of The Bible Into The Litthvanian Tongve Into which Language the Scriptures were as yet never Translated: With A Copy of the Testimoniall Given to the Translator And of the Approbation of his undertaking, by several Reverend Doctors of Divinity, with the Professors of the same, and other Persons of Note, in the Vniversity of Oxford. November 15, 1659. Oxford: Printed by Hen. Hull, Printer to the University. 1659 p.8.

Chilinskio pranešimas apie jo darbą su pridėtu eilės anglų mokslininkų atsiliepimu. Ištrauką su vokišku vertimu pateikė *A. Bezzenberger* Mitteilungen d. Lit. Lit. Gesellschaft I 1883 p.32-35 ir *H. Reinhold* Mitteilungen d. Lit. Lit. Gesellschaft 1896 IV.

2) Biblie (Londini) (E. Tyloro spaustuvėje) p.416 (be 337-368).

Tos neužbaigtos spausdinti Biblijos buvo likę trys egzemplioriai. Vieną, pilniausią — 416 p. — 1805 m. Jurgis Gruževskis (miręs 1808 I 8) dovanojo Vilniaus universiteto bibliotekai. Šį egzempliorių pats Chilinskis buvo atgabenęs Lietuvon ir įteikęs sinodui. Vilniaus universitetą likvidavus, jis pateko į Vilniaus dvasinės akademijos biblioteką, su kuria ir buvo iškeltas paskiau į Petrapilį, kur buvo saugojamas Petrapilio dvasinės akademijos bibliotekoje. 1887 m. jį surado bibliotekoje akademikas E. Kunikas. 1918 m. akademiją likvidavus, to egzemplioriaus likimas nežinomas, bet vyskupas P. Būčys (Tėvynės Sarge) spėja, ar nebuvo jį iš Petrapilio Varšuvon išgabenęs prof. Baudouinas de Courtenay, kuriam po revoliucijos buvo pavesta tos bibliotekos priežiūra. Kitą egzempliorių (iš viso 384 p., be 328-336 p.) 1661 m. iš paties Chilinskio buvo Londone gavęs Andrius Mülleris (rašęs Ludekeniuso ir kitais slapyvardžiais; gimęs 1630 m. ir miręs 1695 m.) ir jį atgabeno į Stettiną. Prieš mirdamas, jis jį dovanojo Stettino gimnazijos bibliotekai. A. Kunikui nurodžius, kur būtų galima šį egzempliorių surasti, jį 1894 m. įsigijo Berlyno valstybinė biblioteka. Trečią egzempliorių (iš viso 176 p.) 1893 m. surado British Museum bibliotekos makulatūroje J. Th. Naake.

3) (Naujojo Testamento vertimas apie 1663-1668).

1932 m. British Museum vadovybei pavyko atsitiktinai įsigyti išlikusį Chilinskio Naujojo Testamento rankraštį su plačiomis autobiografinėmis pa-

ties Chilinskio pastabomis rankraščio kraštuose. Šį radinį pirmas aptarė ir išnaudojo *J. Kot* Anglo-polonica (Nauka Polska XX 1935).*)

Dokumentai. 1) 1659 II 7 Chilinskio laiškas Oksfordo universiteto profesoriui Henrikui Wilkinsui.

Išspausdino *H. Reinholdt* — Mitteilungen d. Lit. Lit. Gesellschaft IV 3 1896 p.211-213.

2) 1661 m. Vilniaus sinodo nutarimas Chilinskio Biblijos reikalu.

Išspausdino *Ch. Stang* Archivalia — Archivum Philologicum III 1932 p.32.

3) 1662 V 21 Anglijos slaptosios tarybos nutarimas Chilinskio Biblijos spausdinimo, koregavimo ir paties Chilinskio darbo atlyginimo reikalu.

Išspausdino *Kennet* — Register and Chronicle Ecclesiastical I 1727 p.157-158.

4) 1662 VI 6 slaptosios tarnybos nutarimas iš Lietuvos rinkliavos apmokėti Chilinskio 76 svarų 1 šilingo ir 4 d. skolą E. Tyloro spaustuvei.

Išspausdino *Kennet* l.c. p.507.

5) 1663 m. Vilniaus sinodo nutarimas Naujojo Testamento spausdinimo reikalu.

Išspausdino *Ch. Stang* l.c. p.30.

6) 1664 XI 19 Chilinskio laiškas Wallisui, kuriame reiškia viltį, kad jam pavyksią gauti pašalpą iš Roberto Boyle ir audienciją pas R. Browne.

Ištraukų duoda *J. Kot* — Polski Słownik Biograficzny IV 1938 p.12.

Literatūra.

John Wilkins Essays towards a real character and a philosophical Language 1668 p.435.

G. Growaeus Elenchus scriptorum in Sacras Scripturas 1672 p.22.

B. Hagius-Th. Ludekenius (*Müller*) Orationum S.S. Orationis Dominicae versiones 1680 p.56.

Ch. Hortoldus De variis scripturae editionibus tractatus theologico-historico-philologicus 1686 p.371.

H. Witte Diarium biographicum 1688.

(*R. Mottus*) Oratio Dominica polyglottos 1700 p.43.

(*S. G. Stark*) Alpha kai Omega. Alphabeta ac notae diversorum linguarum 1703 p.56 .

(*J. I. Krausen*) Oratio dominica poluglottos 1710 p.13.

D. Brown Oratio Dominica poluglottos 1713.

J. Chamberlaynius Oratio Dominica 1715 p.87.

Le Long Jacobus Bibliotheca sacra I 1723 p.447, 516, 534, 536, 550, 521; II 1729 p.372, 619.

---

*) Šį rankraštį leidžia Poznańskie Towarzystwo Przyjaciół Nauk (Wydział Filologiczno-filozoficzny — Komisja filologiczna) antr. "Biblia litewska Chylińskiego — Nowy Testament", kurios visų pirma pasirodė II tomas (Tekst) 1958 m. (Wydali Czesław Kudzinowski — Jan Otrębski, tiedu ir Stan. Kot dar įdėjo savo prakalbas lenkiškai ir angliškai) LXXVIII, 436 p. — *M. B-ka.*

Kennet Register and Chronicle Ecclesiastical and civil I 1727 p.157-158, 507, 697.

Neue Zeitungen von Gelehrten Sachen 1729 N.70 p.639-640.

J. Vogt Catalogus historico criticus librorum rariorum 1732 p.41; 1747 p.123.

(*J. J. Quandt*) 1735 m. Biblijos prakalba.

Orationis Dominicae versiones fere centum 1740 p.52.

J. F. Fritz-B. Schultze Orientalischer und occidentalischer Sprachmeister 1748 II p.42-43.

Chr. G. Jöcher Allgemeines Gelehrten Lexicon 1750.

F. G. Freytag Analecta litteraria 1750 p.118.

Dav. Clément Bibliothèque curieuse 1753 IV p.165.

M. L. Widekind Ausführliches Verzeichniss von raren Büchern IV St. 1753 p.593.

L. Hervas Saggio prattico delle Linguae e una riccolta di orazioni Dominica 1778-1787 II N.119 p.164.

J. Lorck Die Bibelgeschichte in einigen Beyträgen I 1779 p.454-455.

F. v. Bergmann Das Gebeth des Herrn oder Vaterunser Sammlung in 152 Sprachen 1789 p.2.

E. Fry Panthographia 1799 p.180.

J. J. Marcel Oratio Dominica CL Linguis versa 1805 p.102.

Gazeta Literacka Wileńska 1806 N.81.

(*L. Testa*) Oratio Dominica in CLV linguas versa 1806 p.129.

J. Ch. Adelung-J. S. Vater Mithridates II 1809 p.104.

L. Rhesa Geshichte der litthauischen Bibelübersetzung 1816 p.23-24.

S. B. Linde Zdanie sprawy o dwóch dziełach Rhesy — Roczn. Warszawskiego Towarzystwa Przyjaciół Nauk XIII 1820 p.124.

(") O języku dawnych prusaków — Roczn. W.T.P.N. XV 1822 p.178-179.

K. Niezabitowski Surinkimas wysokiu rasztu lietuwiszku 1824.

(") Wiadomość o literaturze Litewskiej — Dziennik Wileński 1824 I p.381-388.

P. Köppen O proischoždenii, jazyke i literature litovskich narodov 1827 p. 245.

P. Köppen-L. Rogalski O początkach, języku i literaturze narodów litewskich — Dziennik Wileński 1828 V p.430.

A. Jocher Obraz bibliograficzno historyczny literatury 1842 II N.2283, p.109-110.

J. Łukaszewicz Dzieje kościołów wyznania helweckiego w Litwie I 1842 p.240; II 1843 p.221-223.

(") Geschichte der evangelischen Kirche in Litauen II 1852 p.170-171, 242.

A. Auer Sprachenhalle 1844-1847 (N.462).

The Bible of every Land 1848 p.259; 1860 p.312.

S. Mikuckij Otčety vtoromu Otdeleniju Akademii Nauk o filologičeskoj poezdke I 1853 p.5.

G. Graese Trésor des livres rares et précieux I 1858 p.398.
Encyklopedja powszechna Orgelbranda III 1860 p.428.
J. Karlowicz O języku litewskim 1875 p.350.
The Athenaeum 1879 June p.186.
Kuryer Poznański 1879 N.36.
K. Estreicher Bibliografia polska VIII 1882 p.312; XIII 1894 p.40-41; XIV 1896 p.238.
British Museum Catalogue XVI Chr-Cic 1881 p.173.
J. Koncewicz Zur litauischen Bibliographie — Mitteilungen d. Lit. Lit. Gesellschaft I 1883 p.160-161.
A. Bezzenberger Zur litauischen Bibliographie — Mitteilungen d. Lit. Lit. Gesellschaft I (H.2) 1880 p.28-35 ir Altpr. Monatsschrift XVII 1880 p.196-203.
(") — Sitzungsberichte der Alterthumsgesellchaft Prussia 1891/1892 p.27.
(") Die litauische Literatur — Die Kultur der Gegenwart I 9 1908 p.361-362.
Wisłocki — Przewodnik Bibliograficzny IX 1886 p.153.
M. Stankiewicz Studya bibliograficzne nad literaturą litewską I. Wiadomość o biblii litewskiej 1886 p.23.
(") Studya II. Bibliografia litewska 1889 p.55-56.
A. Kunik — Zapiski Imp. Akademii Nauk XLVII 1888 p.94.
J. Hanusz Lituanica — Archiv f. slav. Philologie X 1887 p.648-654.
(") Die sogenannte Chylínskische Bibelübersetzung — Altpr. Monatsschrift XXV 1888 p.500.
Lietuvos Mylėtojas (*J. Šliūpas*) Lietuviszkieji rasztai ir rasztininkai 1890 p.16-17.
E. Volter Ob etnografičeskoj poezdke po Litve i Žmudi 1887 p.71-158.
(") Zur Chylinskischen Bibelübersetzung v. Jahre 1660 — Mitteilungen d. Lit. Lit. Gesellschaft IV 1 (H.19) 1894 p.61-63.
J. Sembrzycki Die polnischen Reformirten — Altpr. Monatsschrift XXX 1893 p.50.
H. Krebs The Lord's prayer in Lithuanian — The Academy 1891 V 2 N.991 p.419.
T. B. R. The Lithuanian Bible of 1660 — The Academy 1891 VI 13 N. 997 p.564.
W. R. Morfi The London Lithuanian Bible — The Academy 1891 IV 18 N. 989 p.370.
John T. Naake The London Lithuanian Bible — The Academy 1891 V 9 N.992 p.443.
(") The London Lithuanian Bible of 1660 — The Academy 1893 VII 1.
(") — The Academy 1893 VII 8 p.32.
A. Neubauer The Lithuanian Bible of 1660 — The Academy 1891 V 16 N.993, V 30 N.995 p.514.
S. Baltramaitis Sbornik bibliografičeskich materialov 1892 p.7; ^{2}1904 N.49.
A. Brückner — Kwartalnik Historyczny 1892 p.112-116.

(") Kwartalnik Historyczny 1898 p.112-116.
(") — Wielka Encyklopedja Powszechna Illustrowana XLII p.729.
M. C. Trepka — Kraj 1893 N.29.
H. Struwe Biblia litewska Chylińskiego — Biblioteka Warszawska 1893 III 8 p.410-411.
Beilage zur Münchener Allgemeinen Zeitung 1893 N.150.
A. A. Kryński Biblia — przekłady litewskie — Wielka Encyklopedja Powszechna Illustrowana 1893 VIII p.710; XII p.944-955 (kartoja Stankiewicziaus klaidas).
K. Rózycki Über die litauische Bibelübersetzung des Chylinski's — Zentralblatt für Bibliothekswesen XI 1894 p.402-403.
Heinrich Reinhold The London Lithuanian Bible — The Academy 1895 XI 30 p.461.
(") Die sogenannte Chylinskische Bibelübersetzung — Mitteilungen d. Lit. Lit. Gesellschaft IV 2 (Heft 20) 1895 p.105-163; IV 3 (Heft 21) 1896 p.207-273 (Die Bibelübersetzung von Chylinski).
D. J. Paczkowski Die sogenannte Chylinskische Bibel — Zentralblatt für Bibliothekswesen XII 1895 p.458-467.
J. H. Hessels The Lithuanian Bible — The Academy 1896 N.1243.
W. Porzezinski K istorii form spriaženija v baltijskich jazykach 1901 p.27, 28, 43, 45, 57, 59, 61, 67.
W. Gaigalaitis Ewangeliszki Surinkimai Prūsų Lietuvoje 1904 p.50.
R. Steele Materials for the History of the Lithuanian Bible — The Library 1907 VIII p.57-62.
Leonard C. Wharton The Lithuanian Lord's prayer and Chylinski's Bible — Transactions of the Philological Society 1909 (atskirai: Hertford 1909).
V. Gaigalaitis Lietuvos nusidavimai ir mūsų rašliava 1911 p.16.
Leonard C. Wharton New light on Chylinski on the Lithuanian Bible — Księga referatów II Międzynarodowego zjazdu sławistów 1934, Sekcja II p.170.
J. Tijunaitis Lietuvos atgijimas 1911 p.25.
R-čių Jonas (*Reitelaitis Jonas*) Švento Rašto į lietuvių kalbą vertimo istorija — Vadovas 1912 N.47 p.248-249.
(") Chilinskio Biblija — Vadovas 1913 N.64 p.64-67.
A. B. Klaipėdiškis (*A. Bruožis*) Prūsų lietuvių raštija 1913 p.32.
A. Leskien Litauisches Lesebuch 1919 p.117-121.
J. Gerullis Herkunft der Dative Sing. der *i*-Stämme im Baltischen — Archiv f. slav. Philologie XXXVIII H.1/2 1922 p.59,61.
(") Senieji lietuvių skaitymai 1927 p.278-298.
E. Nieminen Der urindogermanische Ausgang -ai im Baltischen 1922 p.34, 35, 45.
Mykolas Biržiška Mūsų raštų istorija I [2]1925 p.27-28.
(") Rinktiniai mūsų senovės raštai 1927 p.67-75.
(") Lietuvių tautos kelias I 1952 p.70.
E. Hermann Litauische Studien 1926 p.35-43, 56-57, 132, 178-180, 198, 229-230, 356, 361-362, 396-397, 403.

E .Fraenkel Syntax der litauischen Postpositionen 1929 p.1, 8, 19, 22, 64, 67, 75, 92, 117, 125, 133, 145, 148, 151, 155, 221, 229, 236, 266, 278, 280, 285.

(") Sprachliche Untersuchungen d. Katechismus von 1598. 1947 p.49, 50, 53, 55.

E. Specht Zur Geschichte der pronominalen Flexion in Indogermanischen und Litauischen — Ztschr. f. vergl. Sprachforschung LVI 1929 p.225-267, 272-275.

(") Lituanica — Ztschr. f. vergl. Sprachforschung LVII 1930 p.293; LXII 1935 p.238-239.

(") Die Flexion der *n*-Stämme im Baltisch-Slavischen — Ztschr. f. vergl. Sprachforschung XIX 1932 p.236, 270, 275, 276.

(") (Arumaa recenzija) — Ztschr. f. slav. Philologie XII 1935 p.203, 212, 214, 215, 217, 218.

(") Zur Geschichte der Verbalklasse auf *ė* — Ztschr. f. vergl. Sprachforschung LXII 1935 p.86.

(") Die Flexion der indg. ė-Stämme und des Dativs Singularis — Ztschr. f. vergl. Sprachforschung LXIII 1936 p.82, 85, 87, 89.

Vaclovas Biržiška Lietuviškų knygų istorijos bruožai I 1930 p.65-68.

(") Biblija lietuvių kalba — Lietuviškoji Enciklopedija III 1934 p.820; Lietuvių Enciklopedija III 1954 p.512-513.

(") S. B. Chylinskis — Lietuviškoji Enciklopedija V 1936 p. 282-284; Lietuvių Enciklopedija III 1954 p.512-513.

(") Lietuvių rašytojų kalendorius 1946 p.31.

(") Senųjų lietuviškų knygų istorija I 1953 p.143-149; II 1957 p.171.

P. Skardžius Die slavischen Lehnwörter im Altlitauischen — Tauta ir Žodis VII 1931 p.22 ir kt.

K. Alminauskis Vyskupo A. Baranausko laiškai H. Weberiui — Archivum Philologicum II 1931 p.101.

Ch. S. Stang Archivalia — Archivum Philologicum III 1932 p.29-40.

St. Kot Anglo-polonica — Nauka Polska XX 1935 p.112-116, 119.

(") Chyliński Bogusław Samuel — Polski Słownik Biograficzny V 1938 p.11-13.

(") Geneza i tło historyczne Biblii litewskiej Chylińskiego — Biblia litewska Chylińskiego — Nowy Testament II 1958 p.IX-XXXII (angl. XLVII-L-LXVII).

V. Falkenhahn Der Übersetzer Johannes Bretke 1941 p.180, 195-197, 202, 236, 243-244.

P. Bučys — Tėvynės Sargas 1949 N. 1.

P. Arumaa Untersuchungen zur Geschichte der litauischen Personalpronomina 1933 p.73, 85, 94-96, 127, 129-130, 132, 153, 155, 161, 173, 179.

Jan Otrębski Dlaczego przerwano druk kalwińskiej Biblii w przekładzie Chylińskiego — Biblia litewska Chylińskiego — Nowy Testament II 1958 p. XXXIII-XXXVII (angl. LXIX-LXXI).

Czesł. Kudzinowski Uwagi edytorskie — Biblia litewska Chylińskiego — Nowy Testament II 1958 p.XXXVII-XLII (angl. LXXIII-LXXVIII).

84. Samuelis Bitneris

Biografija. Samuelio tėvas Martynas Bitneris atvyko iš Vokietijos į Lenkiją ir čia kurį laiką tarnavo kariuomenėje kapitonu. 1631 m. pakeitė savo profesiją, ir liko reformatų kunigu.

Iš Lenkijos atvyko į Lietuvą ir čia 1654 m. buvo Užnerio konsenjoru, o nuo 1660 m. senjoru. Mirė Deltuvoje 1673 m. Daugelis tos pačios šeimos narių taip pat pasirinko evangelikų reformatų karjerą ar šiaip ėjo aukštuosius mokslus: Jonas Bitneris 1655 m. buvo Didžiosios Lenkijos superintendentu; Kristupas Bitneris 1696 m. buvo kunigu Kėdainiuose; Steponas Bitneris 1693 X 5 įsimatrikuliavo Karaliaučiaus universitete ir 1703 m. buvo reformatų kunigu Lietuvoje; gimęs Kėdainiuose Jurgis Bitneris 1707 VII 7 įsimatrikuliavo Karaliaučiaus universitete; gimęs 1676 m. Jonas Bitneris 1708 II 2 įsimatrikuliavo Leideno universiteto teologijos fakultete.

Samuelis gimė apie 1632 m. kažin kur Lenkijoje, nes universitete įsimatrikuliavo "Malitziensis Polonus". Pradžioje mokėsi Slucke, 1651 V 31 įsimatrikuliavo Frankfurto ant Oderio universitete, kur Lietuvos reformatai turėjo keletą stipendijų. 1663 m. buvo ordinuotas kunigu, 1668 m. paskirtas lektorium, 1670 m. diakonu, 1673 m. Naujamiesčio klebonu, 1687 m. buvo išrinktas Vilniaus konsenjoru, 1688 m. Užnerio senjoru (superintendentu) su gyvenamąja vieta Biržuose. Nuo 1698 m. buvo išrinktas Žemaičių senjoru su būstine Kėdainiuose. Tuo pačiu laiku jis buvo Karaliaučiaus reformatų parapijos klebonu ir už tą tarnybą iš Karaliaučiaus Cassa Montis Pietatis kasmet gaudavo 600 talerių atlyginimo, kuris jam buvo mokamas ne tiek už klebono pareigas, kurių faktiškai jis nėjo, kiek už politines Prūsijos valdžiai paslaugas. Būdamas uolus evangelikų teisių Lietuvoje gynėjas, jis tikybinius reikalus statė aukščiau už reikalus tos valstybės, kurios pilietis jis buvo, ir ilgainiui pradėjo vesti tiesiog žalingą Lietuvai politiką: jis prašė pagalbos prieš savo valstybę švedų karalių Karolį XII, Maskvos carą Petrą I, o labiausiai Prūsijos karalių Pridrikį I, kurio jis virto slaptuoju agentu Lietuvoje. Bitneris siūlė pirkti iš Biržų Radvilų jų dvarus, kad jų į savo rankas nepaimtų katalikiškoji Nesvyžiaus Radvilų šaka; ragino Pridrikį pastatyti savo

kariuomenės įgulas Slucke, Biržuose, Nesvyžiuje ir kitur, kad paskiau iš tų atramos punktų užimtų ir visą Lietuvą. Propagavo ir stengėsi organizuoti Lietuvos reformatų, protestantų ir pravoslavų politinę uniją, atsirėmusią Rusijos ir Prūsijos parama. Kaip žinoma, ši idėja ir buvo XVIII amž. pabaigoje įgyvendinta, iš dalies privesdama prie Lietuvos užgrobimo ir padalijimo tarp kaimyninių valstybių.

Bitneris mirė 1710 m. Turėjo brolį Jurgį, kuris 1679 m. buvo reformatų kunigu, gal ir Martyną, kuris 1661 VII buvo įsimatrikuliavęs Frankfurto ant Oderio universitete. Vienas Samuelio sūnų, Danielius, 1695 m. studijavo Berlyne, 1705 V 2 įsimatrikuliavo Frankfurto ant Oderio universitete, paskiau dar studijavo Leideno universitete ir 1713 m. buvo reformatų kunigu Zabłudowe. Kitas jo sūnus, Jonas Martynas, gimęs 1680 m., 1693 X 5 įsimatrikuliavo Karaliaučiaus universitete, 1701 II 24 Leideno universiteto teologijos fakultete, nuo 1721 m. buvo Žemaičių senjoru ir mirė 1738 m. Šio Jono Martyno sūnus Boguslovas Martynas gimė 1726 XI 17, 1768 m. buvo Vilniaus konsenjoru, 1789 m. Naugardėlio senjoru ir mirė 1796 m. Galimas daiktas, kad jo brolis Jonas Povilas, gimęs 1716 m., 1738 X 5 įsimatrikuliavo Leideno universiteto teologijos fakultete.

Raštai. 1) (Kartu su Jonu Božimovskiu jaunesniuoju, Stanislovu Mankevičium ir Samueliu Lipskiu tęsė Jono Božimovskio vyresniojo pradėtąjį Biblijos vertimą, bet, 1681 m. rankraščiui sudegus Biržų klebonijoje, šis darbas liko nebaigtas).

2) Naujas Testamentas Wieszpaties musu Jezaus Kristaus pirmą kartą ant Swieto Lietuwiszkoj Kalboj... su didziu dabojimu perguldijtas... Karaliauciuj 1701 p.12 ir 40 ir 445.

Didesnę vertimo dalį atliko pats Bitneris, kiek jam padėjus Jonui Božimovskiui jaunesniajam ir Mažajai Lietuvai pritaikius P. Z. Šusteriui. Knyga buvo išspausdinta vienu pagrindiniu tekstu, bet su skirtingomis prakalbomis ir antraštiniais lapais, taigi formaliais dviem leidimais, kurių vienas buvo skiriamas Didžiajai, o kitas Mažajai Lietuvai. Daugelyje teksto vietų skliausteliuose yra pateikti tik Mažojoje Lietuvoje tevartojami sinonimai.

3) Pradzia Pamoksla del Mazu Weykialu. Karaliauciuje 1680.

Tai yra antrasis išplėstas 1653 m. katekizmo leidimas. Galimas daiktas, kad jį spaudai paruošė S. Bitneris, kuris jau tuo laiku palaikydavo santykius su Mažąja Lietuva ir su Karaliaučiumi, o taip pat ir su Karolina Radvilaite, kurios lėšomis šis katekizmas buvęs išspausdintas.

Dokumentai. 1) 1680 m. Vilniaus sinodo nutarimas tęsti Božimovskio pradėtą Biblijos vertimą.

Išspausdino *Ch. S. Stang* — Archivum Philologicum III 1932 p.35.

2) 1682 m. Vilniaus sinodo nutarimas Naujo Testamento vertimą pavesti S. Bitneriui.

Išspausdino *Ch. S. Stang* l.c. p.37.

3) 1684 m. Vilniaus sinodo nutarimas paskelbti rinkliavą Biblijai spausdinti.

Išspausdino *Ch. S. Stang* l.c. p.37.

4-8) 1685, 1686, 1688, 1690 m. Vilniaus sinodų nutarimai Biblijos spausdinimo reikalu.

Išspausdino *Ch. S. Stang* l.c. p.37-39.

9) 1694 m. Vilniaus sinodo nutarimas Karolinos Radvilaitės aukos Biblijai spausdinti reikalu.

Išspausdino *Ch. S. Stang* l.c. p.19.

10) 1695 m. Vilniaus sinodo nutarimas Naujo Testamento spausdinimo reikalu.

Išspausdino *Ch. S. Stang* l.c. p.39-40.

11) 1702 m. Vilniaus sinodo nutarimas apie jau išspausdintą Naują Testamentą.

Išspausdino *Ch. S. Stang* l.c. p.39-40.

12) 1702 V 28 S. Bitnerio laiškas Jablonskiui apie Karaliaučiaus reformatų bažnyčią.

Išspausdino *J. Łukaszewicz* Dzieje kościołów wyznania helweckiego II 1843 p.41-42.

13) 1705 VII 3 S. Bitnerio pasirašytas Bielicos sinodo nutarimas, įgaliojąs Petersoną rinkti aukas Biržų bažnyčios reikalams.

Išspausdino *J. Łukaszewicz* l.c. p.8-9.

14) 1707 VI 22 Tilžėje rašytas S. Bitnerio laiškas Prūsijos karaliaus tarėjui Jonui Fehrui.

Išspausdino *B. Grużewski* Kościół ewangelicki w Kielmach 1912 p.259-260.

15) 1707 VII 3 S. Bitnerio laiškas iš Kėdainių, rašytas tam pačiam Fehrui.

Išspausdino *B. Grużewski* l.c. p.261.

16) 1709 m. Slucko sinodo laiškas Jablonskiui.

Išspausdino *J. Łukaszewicz* l.c. p.219.

17) 1709 XII 30 S. Bitnerio laiškas iš Kėdainių Fehrui.

Išspausdino *B. Grużewski* l.c. p.261-262.

Literatūra. *A. H. Lucanus* Preussens Uralter 1748 (1891) p.226.

D. H. Arnoldt Kurzgefasste Kirchengeschichte 1709 p.713.

L. Rhesa Geschichte der litthauischen Bibel 1816 p.25-31.

S. B. Linde Zdanie sprawy o dwóch dziełach X. Rhesy — Roczn. Warszawskiego Towarzystwa Przyjaciół Nauk XIII 1820 p.124-125.

(") O języku dawnych Prusaków — l.c. XV 1822 p.178.

P. Koeppen O proischoždenii, jazyke i literature litovskich narodov 1827 p.231, 232, 248.

J. Łukaszewicz Dzieje kościołów wyznania helweckiego I 1842 p.297-299; II 1843 p.8-9, 41-43, 174, 218-219, 263, 285.

F. Kurschat Zur Geschichte der littauischen Bibel — Evangelisches Gemeindeblatt 1864 N.43 p. 157-158.

E. Tyszkiewicz Birže 1869 p.82-85, 114-115.
Album studiosorum Academiae Lugduno Batavíae. Hagae 1875 p.757, 763, 784, 975.
A. Bezzenberger Beitraege zur Geschichte der litauischen Sprache 1877 p.XXIX ir 9-15.
(") Die litauische Literatur — Die Kultur der Gegenwart 1908 p.359.
M. Stankiewicz Studya bibliograficzne nad literaturą litewską II 1889 p.67-69.
J. Sembritzki Die polnischen Reformirten und Unitarier in Preussen — Altpr. Monatsschrift XXX 1890 p.55, 67, 73, 93.
H. Reinhold Die sogenannte Chylinskische Bibelübersetzung — Mitteilungen d. Lit. Lit. Gesellschaft V 2 (H.20) 1895 p.124, 160-162.
(*J. Tumas*) Sukaktuvės 200 metų išvertimo Šventraščio į lietuvių kalbą — Tėvynės Sargas 1901 N.11/12 p.14, 15.
A. Jakštas (*A. Dambrauskas*) Apie lietuvių Šventraščio vertimus — Žinyčia 1902 N.4/5 p.35; tas pats pakartota Sotere 1933 N.1(16).
G. Erler Die Matrikel der Albertus Universität II 1911/1912 p.178,188, 252.
B. Gružewski Kościół ewangelicki reformowany w Kielmach 1912 p.259-262, 270-272, 286.
R-čių Jonas (*Jonas Reitelaitis*) Švento Rašto į lietuvių kalbą vertimo istorija — Vadovas 1912 N.47 p.249-250.
A. B. Klaipėdiškis (*A. Bruožis*) Prūsų lietuvių raštija 1913 p.33-34.
Spis Synodów Jednoty Litewskiej — Monumenta Reformationis IV I 1913.
P. Rūškys Biržų pylis ir jos apylinkės — Mūsų Senovė I 1921 p.153.
J. Gerullis Herkunft der Dative Singularis der *i*-Stämme im Baltischen — Archiv f. slav. Philologie XXXVIII H. 1/2 1922 p.59, 61, 62, 78.
Mykolas Biržiška Mūsų raštų istorija I [2]1925 p.30.
E. Hermann Litauische Studien 1926 p.26-27, 123-124, 175-176, 193, 194, 214-215, 226, 355, 395, 401.
(") Die litauische Gemeinsprache als Problem d. allg. Sprachwissenschaft — Nachrichten d. Götting. Gesellschaft d. Wissenschaften. Philol.-hist. Klasse 1929 H.1 p.73, 74.
Katalog pokazu zabytków synodu ewang. reform. w Wilnie 1926 p.7, 8.
P. Skardžius Die slavischen Lehnwörter im Altlitauischen — Tauta ir Žodis VII 1928 p.26 ir kt.
E. Fraenkel Syntax der litauischen Postpositionen 1929 p.232.
Vaclovas Biržiška Lietuviškų knygų istorijos bruožai I 1930 p.68-69.
(") Biblija lietuvių kalba — Lietuviškoji Enciklopedija III 1934 p.821; Lietuvių Enciklopedija II 1954 p.471.
(") Bitneris Samuelis — Lietuviškoji Enciklopedija III 1935 p.1300-1301; Lietuvių Enciklopedija III 1954 p.44.
(") Lietuvių rašytojų kalendorius 1946 p.31-32.
(") Senųjų lietuviškų knygų istorija I 1953 p.149-154.
Ch. S. Stang Archivalia — Archivum Philologicum III 1932 p.35-40.
J. Bertoleit Die Reformation unter d. preussischen Litauern II — Jahrbuch der Synodalkommission 1933/1934 p.26-27.

P. Arumaa Untersuchungen zur Geschichte der litauischen Personalpronomina 1933 p.95-96, 117-122, 161, 170, 172-173, 179.

P. Jonikas Mažosios Lietuvos raštų kalba — Židinys 1935 N.12 p.515.

J. Kot Anglo-polonica — Nauka Polska XX 1935 p.118-119.

St. Konarski Szlachta kalwińska 1936 p.19.

W. Gizbert Studnicki Bythner Samuel — Polski Słownik Biograficzny III 1937 p.183.

85. Kristupas Cintijus

Biografija. Gimė Verdainės kaime, Klaipėdos aps. (kitų neteisingomis informacijomis — Šilutėje), apie 1632 m. Sūnus 1642 m. mirusio Verdainės kunigo Jono Cintijaus ir jo žmonos, Jokimo Mörlino dukters. Pagal Sembritzkį, Cintijus tėvas savo tikrąją pavardę Zinzius ar Zintz sulotynino į Cyntius.

Kristupas nuo 1647 IV 13 mokėsi Karaliaučiaus Knypavos mokykloje, o 1651 IV 3 (V. Falkenhahnas neteisingai — 1650) įsimatrikuliavo Karaliaučiaus universitete (Christophorus Cynthius Werdena Prussus, iuravit, pauper). Universitetą pabaigęs, buvo 1656 VII 10 Karaliaučiuje ordinuotas kunigu ir paskirtas Katyčių klebono Jono Hurtelijaus adjunktu. 1662 m. Hurtelijui mirus maru, Cintijus buvo jo vieton paskirtas Katyčių klebonu. Mirė Katyčiuose 1674 m. balandžio mėn.

Raštai. C. C. Giesmė: Loską tiktay tikkray, tawę Kristau, Diewo sunau, paware i szi Swietą.

Parašu C. C. (Christup Cyntius) ši giesmė buvo išspausdinta Kleino 1666 m. giesmyne ir pakartota Šimelpenigio giesmyne. Greičiausia, Cintijus parašė ir daugiau giesmių, tik jas dabar sunku anuose giesmynuose susekti, nes jo parašu tiktai ši viena giesmė teišspausdinta.

Literatūra. *D. H. Arnoldt* Kurzgefasste Nachrichten von allen Predigern II 1777 p. 143, 165.

G. Ostermeyer Erste littauische Liedergeschichte 1793 p.243.

G. Erler Die Matrikel der Albertus Universität I 1910 p.520.

J. Kopp Geschichte d. Landkreises Tilsit 1918 p.205.

J. Sembritzki-Bittens Geschichte des Kreises Heydekrug 1920 p.91.

Vaclovas Biržiška Lietuviškų knygų istorijos bruožai I 1930 p.48.

(") Lietuvių rašytojų kalendorius 1946 p.31.

(") Cyntius Kristupas — Lietuviškoji Enciklopedija V 1936 p.585; Lietuvių Enciklopedija IV 1954 p.34-35.

(") Senųjų lietuviškų knygų istorija I 1953 p.109.

K. Tiesler-C. Schulz Die Pauperschüler des Kneiphofs zu Königsberg i. Pr. — Archiv f. Sippenforschung X 1933 p.80.

W. Mannhardt Letto-preussische Götterlehre 1936 p.514.

V. Falkenhahn Der Übersetzer Johannes Bretke 1941 p.344.

86. Motiejus Pretorijus

Biografija. Nėra aišku, kokia jo tikroji pavardė buvo, nes jau kelios kartos anksčiau vartojo sulotynintą pavardę Pretorius. Piersonas taria, kad tikroji pavardė buvusi Schulz. Senelis Gregorijus nuo 1615 m. buvo adjunktu Įsėje, nuo 1629 m. Tilžės lietuvių kunigas ir ten mirė 1637 m. Tėvas Kristupas Pretorijus gimė 1601 m. Švedte Markijoj ir 1626 m. įsimatrikuliavo Rostocko universitete vardu "Sueto Marchicus". 1627 m. buvo pamokslininku švedų kariuomenėje prie Klaipėdos. 1631 m. paskirtas vokiečių diakonu Klaipėdoje. Norėdamas įsigyti magistro laipsnį, jau kunigu būdamas, 1633 IV 10 įsimatrikuliavo Karaliaučiaus universitete ir 1634 IV 20 išlaikė magistro egzaminą, o po to tęsė savo diakono tarnybą. Buvo vedęs Klaipėdos superintendento Motiejaus Cörberio dukterį, tačiau, atsirėmus Motiejaus Pretorijaus liudijimu, kad jam Jonas Bretkūnas buvęs senelis, V. Falkenhahnas mano, kad Cörberaitė buvusi antroji Kristupo Pretorijaus žmona, o kad pirmą kartą jis buvęs vedęs Bretkūno dukterį apie 1631-1636 m. Tačiau tai atrodo abejotina, nes tuomet jo pirmoji žmona tekėdama būtų buvusi bent du kartus už jį vyresnė. Greičiausia, Bretkūnaitė buvo Motiejui Pretorijui ne motina, bet senelė, jo tėvo Kristupo motina, ir tik dėl sklandesnio pasisakymo Pretorijus buvo pavadinęs Bretkūną savo seneliu vietoje prosenelio. Nuo 1647 m. jo uošviui superintendentui Cörberiui mirus, Kristupas buvo paskirtas Klaipėdos superintendentu ir ten mirė 1673 VIII 21.

Motiejus gimė Klaipėdoje apie 1635-1636 m. Augdamas Klaipėdoje grynai lietuviškoje aplinkoje, jis jau iš mažens gerai lietuviškai kalbėjo. Kartu su savo broliais Kristijonu ir Jonu Kristupu jis 1650 VI 29 įsimatrikuliavo Karaliaučiaus universitete, bet, būdamas studijoms dar per jaunas, jis 1655 IV 4 įsimatrikuliavo tame pačiame universitete antrą kartą, čia įsirašydamas vardu "Matthaeus Praetorius Memelensis Borussus 3 mk 12 gr." 1657 m. liepos mėn. jis dar stojo ir į Rostocko universitetą ir 1660 VII 26 ten gavo magistro laipsnį, o 1661 m. Karaliaučiuje filosofijos magistro laipsnį.

1661 IV 8 jis buvo paskirtas Klaipėdos lietuvių kunigo Jono Lėmano adjunktu (kitomis žiniomis, adjunktu Kristupo Šulco, kurio nekrologą

jis vėliau buvo parašęs). 1663 ar 1665 m. iš Klaipėdos jis buvo perkeltas klebonu į Nybudžius. Čia apie dvidešimt metų dirbdamas ir kartu atsidėjęs rimtoms Mažosios Lietuvos praeities tyrinėjimo studijoms, jis Karaliaučiaus universitetinėse ir šiaip intelektualinėse sferose įsigijo rimto mokslininko vardą ir palaikydavo mokslinius santykius su Hartknochu, kuriam teikė nemaža medžiagos jo istoriniams ir kalbiniams darbams, ir kt.

1671 m. Sembos konsistorija jam buvo iškėlusi bylą. Vienais liudijimais, jis pats buvęs pakaltintas, kad ir nuo 1661-1663 m. jau vedęs, nelegaliais santykiais su viena moterim; kiti, rodos teisingai, taria, kad byla jam buvusi iškelta dėl jo dukters, kuri liko nėščia nuo vieno berno, už ką Pretorijus ją taip smarkiai baudęs, kad ji, to pakelti negalėdama, kluone pasikorusi. Už tai jis buvęs nuteistas ir net kurį laiką laikomas areštuotas. Tačiau pradžioje dėl tos bylos jis nebuvo griežtai pasmerktas, buvo savo vietoje paliktas ir net atgavęs savo mokslininko reputaciją, nes Karaliaučiaus valdžia 1676 m. specialiniu raštu buvo kreipusis į vietos valdininkus, kad šie teiktų jam reikalingą jo rašomai kronikai medžiagą.

Tačiau kalbos prieš jį dėl tos bylos vis plėtėsi, jo, liuteronų kunigo, padėtis pasidarė labai kebli ir nemaloni, juo labiau, kad ir konsistorija vis dėlto buvo nusistačiusi griebtis prieš jį griežtų žingsnių. Tuomet, ieškodamas iš savo nemalonios padėties išeities, jis užmezgė slaptus santykius su katalikais Dancige, aplankė popiežiaus oficiolą Pastorijų, jėzuitą Hackiusą ir kitus ir, bylai jo nenaudai išsisprendus, jis savavališkai apleido Nybudžius ir, 1684 m. Olyvos vienuolyne padaręs tikybos išpažinimą, perėjo į katalikus. 1685 m. pradžioje jis dar buvo grįžęs į Nybudžius sutvarkyti savo santykių su žmona, kuri, jam išvykus, buvo apsigyvenusi pas savo motiną. Žmonai pavyko gauti perskyras, bet Pretorijui teko jai sumokėti stamboką kompensaciją, ir po to ji ištekėjo už Henselio iš Trakėnų.

Pretorijaus perėjimas į katalikus padarė didelę sensaciją Karaliaučiuje, ir tuojau pasikeitė su juo santykis tų, su kuriais jis anksčiau palaikydavo mokslinius saitus. Anksčiau laikomas geriausiu Prūsijos lietuvių ir prūsų kalbų žinovu, kurio raštais, tarp kito, labai plačiai naudojosi Hartknochas ir neretai jį citavo savo raštuose, dabar to paties Hartknocho ir kitų skelbiamas paprastu literatūriniu šarlatanu, net lotyniškai rašyti nemokančiu, o dar 1681 m. paskelbtą Pretorijaus "Syllabus" (jo Deliciae Prussicae sutrumpinimą) Hartknochas dabar vadina jo, Hartknocho, darbų plagiatu. Gi naujai Pretorijaus paskelbti darbai "Tuba pacis", kur jis siūlė liuteronams pripažinti popiežiaus valdžią, ir "Orbis goticus", kur

jis ypatingai iškėlė Lenkijos ir Lietuvos praeitį, Prūsijos liuteronų tarpe dar labiau jį sukompromitavo.

Perėjęs į katalikus ypač tam, kad savo kailį išgelbėtų, ir tikėdamasis tokiu būdu ir moraliai ir materialiai atsigauti, jis tačiau ir čia nedaug telaimėjo. Keletą metų jam teko gyventi vienuolio gyvenimą Olivos vienuolyne. Už savo naujai parašytus darbus iš karaliaus Jono Sobieskio 1685 m. gavęs nieko materialiai neduodančius karaliaus istoriografo ir sekretoriaus titulus, jis tik 1668 m. gavo Vakarų Prūsijos Strasburgo klebono vietą. Paskiau iš čia jis buvo perkeltas į Prūsijos Stargardą, pagaliau į Veiheravą Kašubuose. Paskendęs skolose, daugiausia dėl prievolės mokėti savo buvusiai žmonai kompensaciją, ir ilgą laiką likęs be vietos, o paskiau ir savo neturtingose parapijose nieką telaimėdamas, jis ligi mirties vargo didelį materialinį vargą.

Už 12 talerių jis dalį savo rankraščių pardavė Prūsijos rezidentui Dancige Adomui Rubachui. 1722 m. šie rankraščiai pateko į Dovydo Brauno rankas Elbinge. 1690 m. užbaigęs savo pagrindinį darbą "Deliciae Prussicae" (kažkokio kito asmens jis buvo dar ligi 1698 m. pratęstas), jis pradėjo rūpintis jo išleidimu, bet dėl jo katalikiškos ir lenkiškos orientacijos niekas neapsiimdavo jų leisti. Tam pačiam A. Rubachui tarpininkaujant, jis pasiuntė "Deliciae" į Berlyną, prašydamas jas išspausdinti karaliaus lėšomis. Tačiau į tą siūlymą jis visai nesusilaukė jokio atsakymo. Gi pats rankraštis tik po 1½ šimto metų, 1866 m., buvo atiduotas Karaliaučiaus valstybiniam archyvui.

Pretorijus mirė Veiherave 1707 m.

Raštai. 1) *M. M. P. P. N.* (*Magister Matthaeus Praetorius Pastor Nibudzensis*) Ak, mielas Kunnige! szwents tawo Darbas est. 1673 m.

Motiejaus Pretorijaus lietuviškas eilėraštis, kuris buvo pridėtas prie Teofilio Šulco 1673 m. išspausdintos lietuvių kalbos gramatikos.

2) (Vienas Motiejaus Pretorijaus sveikinimo eilėraštis, išspausdintas rinkinyje, kuris 1673 m. buvo Karaliaučiuje išleistas Teofilio Šulco 44 metų gimimo dienai).

Gal tai tas pats eilėraštis, kurį jis buvo pridėjęs ir prie Šulco gramatikos.

2a) Königsberger Schilt Joannis III wieder die Turken bey Wien. Typis Monasterii Olivensis 1684 1 lapas.

3) (1682 m. be savo vardo buvo išspausdinęs laišką, jo rašytą jėzuitui Pranui Hackui).

3a) Classicum Triumphale Ducalis olim nunc Regiae Vocis per Ukrainensis, Scythica, Moscovitica... S. D. Joannis pugnante gladio, victore clypeo ex loricis hostium galeisque excussum. Typis Monasterii Olivensis. 1686 p.8 nž.

3b) Applausus Sarmatiae über die Hochzeit des Prinzen Jacobi... Danzig 1695.

Pretorijaus parašytas eilėraštis Jokūbo Sobieskio santuokos su Jadvyga, Reino palatino dukterim, proga.

4) Syllabus Deliciarum Prussicarum, Anzeiger der befündlichen Materien in der Preussischen Schaubühne *M. Matthaei Praetorii.* / Syllabus materiarum in opere *M. Matthaei Praetorii* Memelensis intitulato Deliciae Antiq. Bruss. Regiomonti 1681 p.21.

Pretorijaus "Deliciae Prussicae" santrauka. Dalį pakartojo *W. Pierson* 1871 p. XV, 152.

5) (Buvo parašęs savo kaimyno, 1673 m. mirusio Teofilio Šulco, biografiją).

6) (1685 m. Rikovijaus giesmyne yra įdėtos penkios jo parašytos lietuviškos giesmės, kurios paskiau buvo kartojamos ir kituose giesmynuose).

7) (Vokiškas lietuviškas žodynas prieš 1690 m.).

T. Lepner Der preussische Littauer 1690 (išspausdintas 1744, p.133) tvirtina, kad Pretorijus buvęs sudaręs žodyną vokiškai lietuvišką: "Ein Wörterbuch aller Wörter, so in der Heiligen Schrift nach der Concordantae-Bibel Agricolae zu finden". Žodynas neišliko. Tačiau tiek šis, tiek ir tolimesnieji darbai priskirtini ne Motiejui, bet jo dėdei Pridrikiui Pretorijui.

8) (Eine Kinder Lehre wie auch die Übersetzung der vornehmsten Sprüche aus der heiligen Schrift Littauisch geschrieben fertig, allein es findet sich hierzu kein Verleger...).

Šiaip formuluoja *Th. Lepner* du Pretorijaus raštus, kurie visai nėra žinomi. Tačiau galimas daiktas, kad pirmam tų raštų (Kinder Lehre) atitinka 1735 m. Karaliaučiuje išleista knygutė "Pienas mazems waikelemes arba trumpas ir gerray suprantamas Mokslas kaipo zmogus tikru Krikszczonimi pastoti ir ikk' mirsztant palikti negal" (gal?) p.36, kurios leidime jos vertėjas nėra nurodytas. 1804 m. buvo išleistas jos antrasis leidimas. Ir čia leidėjas, greičiausia, ne Motiejus, bet jo dėdė Pridrikis Pretorijus vyresnysis.

9) Tuba Pacis ad universas dissidentes in Occidente Ecclesias Seu Discursus theologicus de Unione Ecclesiarum Romanae et Protestantium, Necnon amica compositione Controversiarum fidei inter hosce Coetus, in Dei O. M. quam maximam gloriam, Universae Jesu Christi Ecclesiae bono exhibitus per *Matthaeum Praetorium Memela Prussum.* Coloniae apud Joannem Pauli 1685 p.88 (iš tikro spausdinta Amsterdame).

Šį raštą Pretorijui įkvėpė jėzuitas Pranas Hack-Hackius.

Šio savo darbo rankraštį Pretorijus 1681 m. pasiuntė Karaliaučiaus teologijos fakultetui. Ten jis gulėjo dvejus metus, ir Pretorijui pavyko savo rankraštį atgauti po to, kada jis buvo paskirtas karaliaus Sobieskio istoriografu. Rankraštį gavo kartu su neigiamais apie jį atsiliepimais Melchioro Zeidlerio, Dr. Schelwigo, Bernhardo v. Sandeno, Dr. Fechto ir kt.

Kitas leidimas pasirodė Koelne 1711 m. 1812 m. kunigas Spenrath tai išvertė į vokiečių kalbą ir 1820 m. išleido: Die Mattheus Prätorius aus preussisch Memel, der luthernschen Gemeinde zu Nibbuds Predigers, Aufruf zur Vereinigung an alle in Glaubes Sachen Im Occident von einender abweichenden Kirchen. Aus dem Lateinischen übersetzt, mit einer theologischen Vorerinnerung auch mehrern Anmerkungen vermehrt durch *A. J. Binterius,* rö-

misch katholischen Pfarrer in Bilk und der Vorstadt Düsseldorf. Aachen bei J. A. Mayor. 1820.

10) Orbis Gothicus id est: Historica narratio, omnium fere Gothici nominis populorum Origines, sedes, lingvas, regimen, reges, mores, ritus varios, conversionem ad fidem etc. Exhibens. Qua simul victricem olim tot gentiam Gothiam, productis ultra Europae Asiaeque terminos in Africam armis, Gothiae Sarmaticae; scilicet: Patriae ac imperio Serenissimi ac invictissimi Joannis III. Auspicatissimi Poloniarum Monarchae, Potentissimi exercitum Imperatoris, patris patriae Clementissimi acceptam debere originem, Deducitur Argumentis; Auctorum Testimonio Comprobatur: Opera et Studio *Matthaei Praetorii,* Praepositi Waiheropolitani, Historiographi ac Secretarii S. R. Maj. Poloniarum. Anno supremi gentium terrarumque Principis M. DC. LXXXVIII. Typis Monasterii Olivensis Sacri Ordinis Cisterciensis. Imprimebat Joannes Jacobus Textor, Factor. p.10 nž., 121, 17 nž.

11) Orbis Gothici liber II. Exhibens Origines, terras, sedes antiquas, migrationes bellicas, reges, principes, conversionem ad fidem, etc. variorum slavo-gothici nominis populorum videlicet: Russorum, Polonorum, Prussorum, Livonum, Alanorum, Bastarnorum, Hunnorum etc. aliarumque gentium, Gothiae Sarmaticae id est. Patriae ac Imperio Serenissimi ac Potentissimi Principis ac Domini, Domini Joannis III. Invictissimi Poloniarum Monarchae Patri Patriae Clementissimi Vindicaturum etc. Argumentorum robore probatur auctorumque testimoniis comprobatur. Per *Matthaeum Praetorium,* Memelensem Praep. Waiher. Sacrae Regiae Majestatis Polon, Historiographum & Secretarium. Anno M. DC. LXXXIX. Typis Monasterii Olivensis Sac. Ord. Cisterciensis. Imprimebat Joannes Jacobus Textor, Factor. p.4 nž., 232 (paginacijoje p.41-176 apleisti, taigi faktiškai tik 95 p.).

12) Orbis Gothici liber III. Id est: Narratio Historica Variorum Gothici Nominis Populorum, Videlicet. Vandalorum, Gepedarum, Burgundiorum, Herulorum, Langobardorum, Rugiorum, Marcomannorum, Quadorum, & aliarum Gentium, Origines, Sedes, Migrationes, Reges & exhibens: Omnes Gothiae Sarmathicae, Id est: Principis ac Domini, Dni Joannis III, Invictissimi Poloniarum Monarchae Patris Patriae Clementissimi, vindicatas, Opero & studio *Matthaei Praetorii,* Praepositi Weripol. S. Reg. Maj. Historiographi & Secretarii. Anno Domini M DC LXXXIX. Typis Monast. Oliv. Sac. Ord. Cisterciens. Imprimebat Johannes Jacobus Textor, Factor. p.4 nž., 68.

13) Orbis Gothici liber IV & Ultimus, Exhibens. Praecipuorum Gothici Nominis Populorum Res Oeconomias, Sacras Politicas Earumque ritus varios. Ut et Catalogum Regum Gothicorum, Variis in Eyropae Regnis Celebratissimorum Ex Gothia Sarmatica, Olim Oriundorum. Ex Classibus Vet. Auctoribus conscriptus Auctore *Matthaeo Praetorio Memelensi,* Parocho Weihro-politano. Sacr. Reg. Maj. Polon, Historico & Secretario. Anno Domini M DC LXXXIX. Typis Monast. Oliv. Sac. Ord. Cisterciens. Imprimebat Johannes Jacobus Textor, Factor. p.4 nž., 44.

14) Mars Gothicus, Id est Tractatus historicus: Exhibens Veterum Gotorum Militiam, Potentiam, Arma, Machinas, Exercitationes Bellicas, Acies, Castrametationes, Leges, Stipendia, Poenasque Militares & Ex variis Clas-

sicisque plerumque Auctoribus deductus. Opera & Studio *Matthaei Praetorii*, Praepositi & Parochi Starogardensis, Weieropoliensis, Gorensis & Sac. Reg. Maj. Pol. Historici & Secretarii. Typis Monasterii Olivensis, S. O. C. Imprimebat Johannes Jacobus Textor, Factor 1691. p. 8 nž., 92, 20 nž.

15) Delíciae Prussicae oder Preussische Schaubühne darin vorgestelt wird Alles deszjenige, wasz zur Wissenschaft der Preussischen Historie erfordert wirdt, handelnde u.s.w. ausz gefertiget von *M. Matthaeo Praetorio*, von der Memel, Königl. Mayest. in Pohlen Historiographo undt Secretario. (1690) p. 1537.

Rankraštis pradžioj buvo saugojamas Berlyno bibliotekoje, paskiau ten pat slaptame archyve, o iš ten apie 1870 m. perkeltas į Karaliaučiaus valstybinį archyvą. XVII knygos pabaigoje buvo padėta data 1690 m., bet po jos eina kita ranka parašytas pratęsimas ligi 1698 m. Taigi paties Pretorijaus rankraštis buvo užbaigtas rašyti 1690 m., tai, matyti, kas kitas jau daug vėliau šį bei tą ten prirašė. Apie 1780 m. buvo parūpintas ir to rankraščio nuorašas. Šiek tiek ištraukų iš to rankraščio dar pirmojoje XVIII a. pusėje paskelbė Dovydas Braun íš Elbingo. 1871 m. *W. Pierson* išspausdino savo paties paruoštą šio darbo santrauką, tik vietomis pateikdamas ir autentiškų ištraukų. *W. Mannhardt* Letto-Preussische Götterlehre 1936 p.524-604 pakartojo IV, V ir VI knygą.

16) Lebensbeschreibung Friderici von Wallenrods, Gross-Marschallen des Deutschen Ordens. 70 lapų.

Nespausdíntas Pretorijaus rankraštis, buvęs Wallenrodo bibliotekoje Karaliaučiuje.

17) Lebensbeschreibung Conradi Tiberii von Wallenrods des Hochmeisters. 73 lapai.

Taip pat buvęs Wallenrodo bibliotekoje Pretorijaus rankraštis.

18) Nachricht von der Littauer Arth, Nathur und Leben. Ex Mscto *M. Matth. Praetorii* — Erleutertes Preussen B.I 2 Stück. Anno 1723 p.125-142.

Pateikė *D. Braun.* W. Pierson taria, kad čia paimta ne iš "Deliciae Prussicae", bet iš patekusio į Brauno rankas rankraštinio Pretorijaus palikimo. Pabaigoje išspausdintas Chirurgi Caunensis (tikrai Jokūbo Pretorijaus) vokiškas satyrinís eilėraštis apie Lietuvą.

W. Mannhardt Letto-preussische Götterlehre 1936 p.605-606.

19) Uhralte Adliche Geschlechter die mehren theils verstorbenen und uhrsprünglich alte Preussen gewesen. Ex Mscto — Erleutertes Preussen B.II 16 Stück. 1724 p.268-277.

Autorius čia nėra nurodytas, tačiau šio žurnalo redaktorius M. Lilienthalis prieraše nurodo, kad, be abejonės, šį straipsnį buvo parašęs Pretorijus, turėdamas tikslą papildyti *Hartknocho* Alt und Neues Preussen Part II Cap. IV p.443.

20) *M. Matthaei Praetorii* Bericht von der Müntze in Preussen ex Mscto — Erleutertes Preussen B.III 18 Stück 1725 p.243-284.

Tai yra pirmosios "Deliciae Prussicae" knygos ištrauka, kurią žurnalui pateikė D. Braun.

21) *M. Matthaei Praetorii* Historische Nachricht von der alten preussischen Sprache — Acta Borussica II Stück 1 1731 p.55-86.

Paties *M. Lilienthalio* (redaktoriaus) pateikta ištrauka iš XVI "Deliciae Prussicae" knygos: de lingua Prussica von der alten Preussischen Sprache.

22) *M. Matthaei Praetorii* von den unterschiedlichen Mundarten der alten Preussen — Acta Borussica B.II Stück 4 1731 p.534-564 (neteisingai paginuota 654).

Čia pakartotas XVI "Deliciae Prussicae" skirsnis.

23) *M. Matth. Praetorii* Bericht von der Ausrede und Schrift der alten Preussischen Sprache — Acta Borussica II Stück 5 1731 p.780-791.

Ištrauka iš XVI "Deliciae Prussicae" knygos.

24) *M. Matth. Praetorii* Beweisz, dazs die jetzige Preussische Sprache, der Wurtzel nach, sey die alte Gothische Sprache — Acta Borussica II 6 Stück 1731 p.883-902.

Ištrauka iš XVI "Deliciae Prussicae" knygos. Visus tuos skirsnelius apie prūsų kalbą 1821 m. pakartojo J. S. Vater.

Dokumentai. 1) 1671 m. M. Pretorijaus laiškas Ch. Hartknochui.

Ištraukas išspausdino Erleutertes Preussen I 2 Stück 1723 p.115-116 ir *V. Falkenhahn* J. Bretke 1941 p.143.

2) 1681 m. Ch. Hartknocho laiškas M. Pretorijui.

Išspausdino Das gelehrte Preussen 1723 p.350-351.

Ištraukų duoda V. Falkenhahn l.c. p.145-146.

3) 1681 VIII 22 Martyno Halleyordeno laiškas Ch. Hartknochui su atsiliepimu apie Pretorijų.

Ištraukos: Das Gelehrte Preussen 1722 p.45-46 ir *V. Falkenhahn* l.c. p.147.

4) 1682 VI 14 M. Kempiuso laiškas Hartknochui su teigiama Pretorijaus atestacija.

Ištraukų duoda Das gelehrte Preussen 1722 p.42 ir *V. Falkenhahn* l.c. p.147

5) 1684 XII 12 kurfiursto laiškas "iždininkui" (Mandatario fisci), iš kurio matyti, kad M. Pretorijus buvo įskųstas Įsručio hauptmano ir leitenanto Jurgio Albrechto Schwabeno.

Ištraukų duoda *V. Falkenhahn* l.c. p.465.

6) 1685 III 6 konsistorijai rašytas kurfiursto raštas, kuriame Pretorijus kaltinamas savavališkai savo parapiją apleidęs.

Ištraukų duoda *V. Falkenhahn* l.c. p.465.

7) 1685 III 14 kurfiurstui rašytas konsistorijos raštas, kuriame sakoma, kad Pretorijus jau seniai palaikydavęs santykius su katalikais ir norėjęs pereiti į katalikus.

Ištraukų duoda *V. Falkenhahn* l.c. p.465-466.

8) 1686 IX 2/12 kurfiursto aukštosios tarybos raštas Pretorijaus byloje.

Ištraukų duoda *V. Falkenhahn* l.c. p.465.

9) 1703 m. Pretorijaus raštas, įteiktas per rezidentą Rubachą Prūsijos vyriausybei, su prašymu išspausdinti jo "Deliciae Prussicae".

Ištraukos Erleutertes Preussen I 2 1723 p.115-116.

Literatūra. *Melchior Zeidler* Refutatio Tubae Pacis h.c. Detersio suspicionis, qua ipsum apud suos, quasi Papatui faveret, aspergere sibi voluque duxit Matthaeus Praetorius, Helmsted 1688.

(") Notae et animadversiones in Scrutatorem veritatis 1689.

Ch. Hartknoch Eigenhändige Nachricht von M. Matthaei PrätoriiAemulation gegen ihn und seine Schriften — Erleutertes Preussen 1723 I 2 p.114-125.

(") Petri de Dusburg Chronicon 1679 p.3, 83, 129, 148.

Bernhard von Sanden Diatriba brevis, opposita Tubae Pacis Math. Praetorii 1688 p.229-252.

(*M. Lilienthal*) Selecta historica et literaria continuata 1719 II p.27 (107).

Matthaeus Praetorius — Das gelehrte Preussen I 1722 p.45-46; II 1723 p.350-351.

D. Braun Bibliotheca Brauniana. Coloniae 1723 p.27-28.

J. Ch. Volbracht Beschreibung der Wallenrodischen Bibliothek — Erleutertes Preussen III 33 St. 1726 p.643.

G. Reimer Merkwürdigkeiten der Stadt und Festung Memel — Erleutertes Preussen IV 40 St. 1726 p.251, 254.

J. A. Pauli Kurtzer Entwurf einer weitläufftigen Ausführung, einiger Sätze von der alten Preussischen Sprache — Acta Borussica III 1732 p.588-591 (Erleuterte Anmerkungen des Herrn Praetorii).

T. Lepner Der preussische Littauer 1744 p.133.

A. Jöcher Allgemeines Gelehrten Lexicon III 1751 p.1750.

D. H. Arnoldt Historie der Königsberger Universität II 1746 p.542, 106.

(") Kurzgefasste Kirchen-Geschichte 1769 p.644-646.

(") Kurzgefasste Nachrichten von allen Predigern II 1777 p.153, 157, 163.

F. Pastenaci Kurzgefasste historische Nachrichten von allen Kirchen und Predigern I 1757 p.90-92.

Hummel Neue Bibliothek der seltenen Büchern III 1782 p.189-207.

G. C. Pisanski Entwurf einer preussischen Literärgeschichte 1790/^{2}1886 p.329-330, 429-430, 457; 1850 p.139).

(") Das Studium der Theologie im 17 Jhrh. — Neue Preussische Provinzialblätter XII 1851 p.164-165.

G. Ostermeyer Erste littauische Liedergeschichte 1793 p.256, 257.

H. Juszyński Dykcyonarz poetów polskich 1820.

J. S. Valter Die Sprache der alten Preussen 1821 p.VIII (Pretorijų pavadino Mykolu), VI-VII, XII-XV (taip pat Mykolas), XVIII, XX-XXI, 150-167.

S. B. Linde O języku dawnych prusaków — Roczniki Warsz. Tow. Prz. Nauk. XV 1822 p.173, 179-181, 203-208, 212, 214, 219, 226, 227.

A. G. Krause Nachrichten über M. Prätorius — Beiträge zur Kunde Preussen VII 1825 p.114-125, 336-365.

(") Geschichte der Kirche zu Niebudzen 1833 p.28.

R. J. Bock Nachrichten über Handschriften und alte Druckwerke d. Wallenrodtischen Bibliothek — Preussische Provinzial Blätter II 1829 p.511.

G. H. F. Nesselmann Über die Sprache der alten Preussen 1845 p.XXI-XXII.

A. F. Pott De Lithuano-Borussicae Principatu II 1841 p.58.

A. Räss Die Convertiten seit der Reformation VIII 1868 p.342-351.

W. Pierson Elektron 1869 p.24, 33, 64, 67, 70, 80, 84, 92, 104, 106, 119.

(") M. Prätorius Deliciae Prussicae 1871 p.XV, 152 (Einleitendes Vorwort prie "Deliciae Prussicae" leidimo) III-XV.

L. P. (*Passarage, L.*) — Altpr. Monatsschrift VIII 1871 p.155-156.

A. Hofmeister Die Matrikel der Universität Rostock III 1895 p.67[a], 196, 210.

A. Bezzenberger Über das litauische Haus — Altpr. Monatsschrift XXIII 1886 p.36-37.

J. Sembritzki Wer war Johannes Petrus de Memel — Altpreussische Monatsschrift XXXIII 1896 p.303 (tai bus Kristupo Pretorijaus giminaitis Johannes Pretorijus).

(") Geschichte der Stadt Memel 1920 p.168.

(") Geschichte des Kreises Memel 1900 p.158.

E. Berneker Die preussische Sprache 1896 p.89-90.

A. Brückner Starożytna Litwa — Biblioteka Warszawska 1897 II p.254, 263.

G. Erler Die Matrikel der Albertus Universität zu Königsberg I 1910 p.349, 514, 517.

K. Estreicher Bibliografia polska XXV 1913 p.210.

W. Caland Die vorchristliche baltische Totengebräuche — Archiv f. Religionswissenschaften XVII 1914 p.477, 480-481, 484, 486, 489, 491.

Probočių Anūkas (*Ansas Bruožis*) Mažosios Lietuvos buvusieji rašytojai 1920 p.20-22.

Hans Bertuleit Das Religionswesen der alten Preussen — Sitzungsberichte der Altertumsgesellschaft Prussia 1924 H.25 p.23-25, 27, 53-56, 62-64, 86, 94-99, 104.

Mykolas Biržiška Mūsų raštų istorija I² 1925 p.29.

(") Lietuvių dainų literatūros istorija I 1919 p.15, 20, 24.

(") Lietuvių tautos kelias I 1952 p.120, 163.

J. Gerullis Bretke als Geschichtschreiber — Archiv f. slav. Philologie B. XL H. 1/2 1925 p.125-126.

Vaclovas Biržiška Lietuviškų knygų istorijos bruožai 1930 p.49.

(") Lietuvių rašytojų kalendorius 1946 p.32.

(") Mažosios Lietuvos rašytojai ir raštai — Aidai 1948 N.18 p.353, 355.

(") Senųjų lietuviškų knygų istorija I 1953 p.40, 78, 79, 82, 111; II 1957 p.32, 33, 34, 83, 91-92, 140.

P. Skardžius Die slavischen Lehnwörter im Altlitauischen — Tauta ir Žodis VII 1931 p.38 ir kt.

E. Grigoleit Die Pfarrer von Inse und Kalningken — Altpreussische Geschlechterkunde VI 1932 p.39.

Vydūnas (*Vilius Storosta*) Siebenhundert Jahre deutsch-litauischer Beziehungen 1932 p.84-85, 305.

F. Specht Das lit. Seminar an der Universität zu Halle — Archivum Philologicum V 1935 p.46 (išnaša).

Hans Lüitjen Fanson Mittelalterliche Berichte vom Totenbrauch der Balten — Prussia 1939 B.33 H.1/2 p.197-199.

P. Pakarklis Mažoji Lietuva 1935 p.40-41.

W. Mannhardt Letto-preussische Götterlehre 1936 p.514-606.

J. Vanagaitis Kovos keliais 1938 p.24.

V. Kiparsky Die Kurenfrage 1939 p.34-36.

W. Gaerte Kriechkur in Altpreussen — Alt-Preussen 1935 N.3 p.179-182; 1936 N.4 p.247-248.

F. Paundler Alten und Krankenlöstung als Sitte bei indogermanischen Völkern — Wörter und Sachen LVII 1936 p.31-32, 34-35.

V. Falkenhahn Der Übersetzer Johannes Bretke 1941 p.5, 22, 56, 57, 63, 70, 71-79, 138, 140-147, 159-160, 187-188, 201, 325, 333, 464-466.

J. Balys Lietuvių tautosakos skaitymai II 1948 p.207-208.

Z. Ivinskis Iš Mažosios Lietuvos kultūrinio gyvenimo 16-18 amž. — Aidai 1948 N.18 p.367.

J. Lebedys Smulkioji lietuvių tautosaka XVI-XVII a. 1956 p.10, 513-514, 572-579.

87. Jokūbas Perkūnas vyresnysis

Biografija. Jokūbo Perkūno (mirusio 1673 m. Išdaguose) ir Onos Hanaitės (Hanin) Perkūnienės sūnus. Gimė apie 1640 m. Užupėnuose, Išdagų par. 1657 VI 2 įsimatrikuliavo Karaliaučiaus universitete (Perkuhn Jacobus Insterburgensis Borussus). Nuo 1662 m. buvo Išdagų kunigu. Mirė Išdaguose 1709 m. ir palaidotas Išdagų bažnyčioje greta savo žmonos. Turėjo sūnus Jokūbą jaunesnįjį (mirusį 1711 m.) ir Pridrikį (mirusį 1710 m.).

Raštai. Giesmė: Jau Iszgastis baisingas praszokusios Nakties... Išspausdinta 1685 m. Rikovijaus giesmyne, pakartota ir Šimelpenigio giesmyne.

Literatūra. *D. H. Arnoldt* Kurzgefasste Nachrichten von allen Predigern II 1777 p. 94.

G. Ostermeyer Erste littauische Liedergeschichte 1793 p.255.

A. Boetticher Die Bau- und Kunstdenkmaeler der Provinz Ostpreussen V. Litauen 1895 p.62.

G. Erler Die Matrikel der Albertus Universitaet II 1911/1912 p.1.

E. v. Mannstein Wappen, Grabmaeler, Kirchenbücher etc. in Ostpreussischen Kirchen — Vierteljahresschrift f. Wappen-, Siegel- u. Familiengeschichte XLI 1913 p.328.

Mykolas Biržiška Mūsų raštų istorija I [2]1925 p.30.

Vaclovas Biržiška Lietuviškų knygų istorijos bruožai I 1930 p.49.

(") Lietuvių rašytojų kalendorius 1946 p.32.

(") Senųjų lietuviškų knygų istorija I 1953 p.111.

J. Vanagaitis Kovos keliais 1938 p.24.

88. Mykolas Moerlinas

Biografija. Mykolo prosenelis Jodokus Mőrlinas (gimęs apie 1490 m. ir miręs 1550 IV 9) 1514 m. buvo Wittenbergo universiteto metafizikos profesorius, 1516 m. dekanas, nuo 1521 IV 9 kunigas Westhausene. Jodoko sūnus Jokimas (gimęs 1514 IV 6 ir miręs 1571 V 23) 1567-1571 m. buvo Sembos vyskupas. Jokimo sūnus Jeronimas (gimęs 1545 XII 25 ir miręs 1603 m.) nuo 1577 m. buvo Tilžės vyskupas. Jokimo brolis Hugonas (gimęs 1540 m. ir miręs 1622 III 5) Mykolo Mőrlino senelis. Jis turėjo ir kitą brolį, Maksimilijoną (gimusį 1516 X 14 ir mirusį 1584 IV 20), Koburgo miesto superintendentą ir generalinį superintendentą. Mykolo tėvas, Hugono sūnus Gabrielius (gimęs 1585 VII 13 ir miręs apie 1666 m.), buvo kantorium Oberslebene ir buvo vedęs Agnietę Longaitę, Mykolo motiną.

Mykolas gimė Oberslebene 1641 m. gruodžio mėn. 19 (kiti rašo ir 9 d.). Pradžioje jis mokėsi Karaliaučiaus senamiesčio mokykloje, paskiau Leipzigo universitete studijavo teologiją, iš čia 1660 m. perėjo į Jenos universitetą, o 1664 XI 18 įsimatrikuliavo Karaliaučiaus universitete. Paskiau buvo mokytoju Tilžėje ir Viešvilėje, 1667 m. vienerius metus gyveno Kaune, paskiau vėl Tilžėje ir tik 1670 m. buvo paskirtas kantorium į Įsrutį, o 1672 IX 2 kunigu į Gumbinę. 1672 III 10 jis vedė Mariją Elzbietą Forhofaitę (Vorhoff, mirusią 1693 m.), 1672 VIII 4 mirusio Gumbinės kunigo Forhofo dukterį, o šiai mirus, 1694 VI 9 antrą kartą vedė Oną Nepsaitę Kleinienę, Gumbinės dvarininko Jono Kleino našlę.

Ilgai gyvendamas ne tik Mažojoje, bet ir kurį laiką ir Didžiojoje Lietuvoje, Mőrlinas gerai pramoko lietuviškai, pradėjo ją studijuoti ir ragino reformuoti bažnytinę lietuvių kalbą, šalinant iš jos per ilgesnį laiką įsibrovusias vokietybes ir artinant prie liaudies šnekamosios kalbos. Jis suragino ir J. Šulcą rinkti lietuviškas dainas ir išversti į lietuvių kalbą Esopo pasakėčias, prie kurių išleidimo, rodos, ir pats buvo prisidėjęs. Dėl šios jo akcijos buvo kilusi ir polemika, ir prieš jį buvo pasisakęs Valtarkiemio kunigas Jokūbas Perkūnas, prikaišiodamas jam "dass Morlinus nicht cum vulgo redet", bet už tat Nemirskiemio kunigas Keimelis, paveiktas Mőrlino akcijos, siūlė įsteigti "societatem lithuanico philologicam".

Mőrlinas mirė 1708 m. vasario 21 d. Turėjo sūnus: Mykolą (gimusį 1674 VII 26 ir mirusį 1693 VII), įsimatrikuliavusį Karaliaučiaus universitete 1691 I 10 (Gumbin. Prussus) ir (Joną) Enriką, kuris iš pradžių buvo karininkas, paskiau įsteigė Gumbinėje vyninę ir praturtėjęs buvo pirmuoju Gumbinės burmistru. Mykolas turėjo dar ir penkias dukteris.

Raštai. 1) Zur vollmeinenden Vereinigung und einmüthigen Bedencken über Principium Primarium in Lingva Lithvanica in den Worten: Loquendum cum vulgo. (Karaliaučiuje) 1706 p.X+24.

Su 1706 m. D. Berento Karaliaučiuje parašyta prakalba.

2) An Lituanicae linguae reformatio sit necessaria.

Raštas, kurį 1705 m. Mörlinas buvo įteikęs Karaliaučiaus rūmų pamokslininkui Deutschui (ne Jentschui, kaip neteisingai pažymėjo A. Brückneris).

Literatūra. *P. Ruhig* Betrachtung der littauischen Sprache 1745 (1747) p.3-4.

(") Littauisch-Deutsches Lexicon 1745 p.5-6.

G. Ch. Pisanski Entwurf einer Literärgeschichte [2]1886 p.648.

A. Brückner Ein unbekannter litauischer Aesop — Ztschr. f. vergl. Sprachforschung, Bd.43 H.3/4 1910 p.374.

Franz Koch Nachkommen und verwandte des samländischen Bischofs Joachim Mörlin — Altpr. Monatsschrift XLVIII 1911 p.443-454.

G. Erler Die Matrikel der Albertus Universität II 1911/1912 p.179.

Mykolas Biržiška S. Šimelpenigis — Lietuva 1925 (ir Iš mūsų kultūros ir literatūros istorijos I 1931 p.239).

(") Lietuvių dainų literatūros istorija I 1919 p.39.

J. Krauss Die Mörlin — Familiengeschichtliche Blätter XXVI 1928 H.6 p.161-170.

H. W. Quassowski Die Familie des Bischofs Mörlin — Familiengeschichtliche Blätter XXVIII 1930 N.5/6 p.158-163.

Vaclovas Biržiška Lietuviškų knygų istorijos bruožai I 1930 p.101 (klaidingai Mörlino darbas priskirtas Šulcui).

(") Lietuvių rašytojų kalendorius 1946 p.32.

(") Senųjų lietuviškų knygų istorija II 1957 p.35, 93, 149, 175.

V. Maciūnas J. Šulco Ezopas — Archivum Philologicum V 1935 p.134-136.

F. Specht — Ztschr. f. slav. Philologie XII 1935 p.209-210 (recenzija: P. Arumaa, Geschichte der litauischen Personalpronomina 1933).

P. Jonikas Mažosios Lietuvos bažnytinės kalbos reformos projektas 18 a. pradžioje. M. Mörlino Principium in Lingva Lithvanica — Archivum Philologicum VI 1937 p.74-83.

J. Lebedys Smulkioji lietuvių tautosaka XVII-XVIII a. 1956 p.12-14.

L. Gineitis Mykolas Mörlinas — Lietuvių literatūros istorija I 1957 p.224-226.

89. Pridrikis Partatijus

Biografija. Jono Partatijaus ir Onos Neandertaitės sūnus. Gimė Laukiškoje 1643 m. 1662 VI 15 įsimatrikuliavo Karaliaučiaus universitete (Partacius Fridericus ex agro Laukischken Prussus). 1675 IX 25 buvo ordinuotas kunigu ir paskirtas Įsručio lietuvių kunigo Hafnero adjunktu, o 1687 m. ir jo įpėdiniu. 1678 m. vedė Elzbietą Schütz (gimusią 1660 X 24 ir mirusią 1748 I 23, 1724 V 5 antrą kartą ištekėjusią už kunigo Antano Pfeifferio). Pridrikis Partatijus mirė per Velykas 1688 m. (pagal Arnoldtą ir Ostermejerį, jis miręs 1687 m., t. y. tais pačiais metais, kada jis buvo paskirtas į Įsrutį).

Turėjo vaikus: 1683 VIII 30 gimusį Jurgį Kristupą, kuris 1711 IV 18 įsimatrikuliavo Karaliaučiaus universitete (Partatius Georg Christoph Insterburgensis Prussus); 1717 m. mirusią Oną Kotryną, kuri 1699 IX 10 buvo ištekėjusi už Didlaukių ir Balėtų kunigo Danieliaus Doerfferio; 1680 V 23 gimusį Joną Pridrikį; 1682 I 23 gimusią Elzbietą, kuri 1707 I 20 ištekėjo už vėlesniojo Waldecko burmistro Tobijaus Kristupo Voeterio; 1685 XII 23 gimusį Kristijoną Albrechtą; 1688 I 8 Įsrutyje gimusį ir 1756 IX 5 Karaliaučiuje mirusį Jokūbą Ernestą, Prūsijos armijos karininką, kuris pradėjo vietoje Partatius vadintis Portatius, 1731 II 17 vedusį kunigo Jono Kristijono Pušo ir Onos Julijonos Mühlpfortaitės dukterį Oną Julijoną Pusch (gimusią 1708 m. ir mirusią 1784 m.). Pridrikio Partatijaus vaikaičiai, Jokūbo Ernesto sūnūs: 1744 X 1 Karaliaučiaus universitete įsimatrikuliavęs ir paskiau Prūsijos kariuomenėje "premjer" leitenantu tarnavęs Ernestas Vilhelmas (gimęs 1734 III 22 ir miręs 1774 VIII 24); kartu su Ernestu Vilhelmu universitete įsimatrikuliavęs ir vėliau tarnavęs Prūsijos kariuomenės majoru Pridrikis Leopoldas (gimęs 1731 XI 14 ir miręs 1823 XII 7); 1733 m. gimęs Kristijonas Pridrikis; Prūsijos kariuomenės majoras Jonas Karolis (gimęs 1744 I 28 ir miręs 1798 III 23). Pridrikio Partatijaus provaikaičiai, Pridrikio Leopoldo sūnūs: leitenantas Ernestas Pridrikis Julius (gimęs 1797 X 18 ir miręs 1840 m.), pulkininkas Augustas Bernardas Leopoldas (gimęs 1801 X 23 ir miręs 1862 X 6), majoras Augustas Pridrikis Jurgis Zigmantas (gimęs 1804 V 19) ir Vilhelmas Leopoldas Karolis Jokūbas (gimęs

1800 m. ir miręs 1830 m.). O. Pridrikio Partatijaus vaikaičio Jono Karolio sūnus buvo 1797 VIII 27 gimęs Karolis Adolfas Ernestas. Vis tai palikuonys garsaus Klaipėdos poeto Simano Dacho numylėtosios "Aennchen von Tharau" — Pridrikio Partatijaus žmonos.

Raštai. 1) Giesmė: Pas wandenus Babylono ir kita: Ir szi naktis dabar praėjo.

Dvi lietuviškos giesmės, išspausdintos 1685 m. Rikovijaus giesmyne. Iš jų 1753 m. giesmyne tebuvo palikta viena, bendru Jono ir Pridrikio Partatijų parašu. Tačiau vėlesniuose, XIX-XX a., to giesmyno leidimuose antroji giesmė buvo į giesmynus grąžinta, kad ir be autoriaus parašo, o pirmosios autorium vėl nurodomas tiktai vienas Pridrikis Partatijus.

2) (400 lietuviškų, tariamai kilusių iš graikų kalbos, žodžių žodynėlis).

T. Lepnerio liudijimu, tokį žodynėlį buvo Pridrikis Partatijus sudaręs, bet jis niekur neišliko.

Literatūra.. *T. Lepner* Der preussische Littauer 1690 (1744 p.106).

D. H. Arnoldt Kurzgefasste Nachrichten von allen Predigern II 1777 p.84.

G. Ostermeyer Erste littauische Liedergeschichte 1793 p.255.

Th. Preuss Beitrag zur Lebensgeschichte von Aennchen von Tharau — Altpr. Monatsschrift IV 1867 p.478.

H. Osterley Simon Dach 1876 p.38.

G. Erler Die Matrikel der Albertus Universität II 1911/1912 p.26, 220, 408.

Vaclovas Biržiška Lietuviškų knygų istorijos bruožai I 1930 p.49.

(") Lietuvių rašytojų kalendorius 1946 p.32.

(") Senųjų lietuviškų knygų istorija I 1953 p.110.

E. Grigoleit Die Nachkommen Anna Neanders, des "Ännchen von Tharau" bis 1800 — Archiv f. Sippenforschung XIV 1937 N.8 p.235-238.

90. Gabrielius Šimkevičius

Biografija. Gimė 1644 V 13 Žemaitijoje. 1664 VIII 7 stojo į jėzuitų naujokyną Vilniuje. 1666-1677 m. buvo Kražių kolegijos mokytojas. Mokytojavo 1666 m. infimoje, 1667 m. mokė sintaksės, 1673 m. iškalbos, 1674-1676 m. filosofijos, 1677 m. moralinės teologijos. 1678-1683 m. buvo pamokslininku Pinske, Karaliaučiuje, (1681-1682) Kaune ir Vilniuje — 1683 m. buvo lietuvių pamokslininku Vilniuje. 1687 m. buvo Kražių kolegijos rektorius, nuo 1688 m. Vilniaus akademijos kanonų teisių profesorius. Būdamas profesorium, tuo pačiu laiku, 1688 ir 1689 m., buvo ir Vilniaus popiežiaus alumnato regensu. Sommervogelio teigimu, Šimkevičius iš viso buvęs 12 metų pamokslininku, 6 metus mokyklos prefektu ir 4 metus dvasios tėvu Vilniuje. Greičiausia, tuo pačiu laiku, kai jis ėjo Kražiuose mokytojo pareigas, t.y. tarp 1666 ir 1677 m., jis ir pats Vilniuje studijavo, tam reikalui gal 1668-1672 m. savo mokytojo darbą laikinai nutraukęs. 1689 IX 3 jis Vilniaus akademijoje gavo filosofijos ir artium liberalium magistro laipsnį. Nuo 1683 m. ligi 1707 m. jis buvo lietuvių pamokslininkas prie šv. Jono bažnyčios (M. Homolickis jį rodo čia lietuvių pamokslininku tik 1682 ir 1688 m.). Załęskis taria, kad 1703 m. jis buvęs Pašiaušės kolegijos rektorium, bet galimas daiktas, kad čia Zalęskis suklydo, nes atrodo, kad ir tuo laiku jis gyveno Vilniuje. Mirė Vilniuje 1709 m. sausio 10 d.

Raštai. 1) Chleb zwycięski w Gedeonie nad Madyanitami tryumphuiącym figurowany, od szlachetney młodzi Studenskiey Collegium Kroskiego Soc. Jesu w dzień Bożego Ciała reprezentowany 1677 a. a *P. G. Szymkiewicz*, proph. rhet.

Mokyklinė drama, kurios teksto žymi dalis yra parašyta žemaitiškai. Buvo rankraščiu išlikusi Petrapilio viešojoje bibliotekoje. Prologą su žemaitiškais įtarpais pakartojo *A. Brückner* Archiv f. slav. Philologie XIII 1891 p. 222-223 ir *Mykolas Biržiška* Jėzuitų teatras Lietuvoje — Lietuvos Mokykla 1918 N.7(8) ir Iš mūsų kultūros ir literatūros istorijos I 1931 p.141-142).

2) (Mokyklinė drama apie Vytenį, vaidinta Kražiuose apie 1677 m.).

Šimkevičiaus parašyta mokyklinė drama su plačiais žemaitiškais įtarpais. Ta pačia tema 1751 m. parašė dramą Witenes J. Z. R. K. (Juozas Zaluskis) ir išspausdino 1754 m. Šimkevičiaus dramos ištraukas išspausdino *A. Brückner* l.c. p.217-221 ir *Mykolas Biržiška* l.c. Liet. Mok. 1918 N7(8) (Iš mūsų kultūros ir literatūros istorijos I 1931 p.138-141).

3) Drama tragicum: Leontius orti victima a *P. Szymkiewicz* Crosis 1677 ante Bacchanalia.

1677 m. Šimkevičiaus parašyta lotyniškai mokyklinė drama.

4) (Lietuviškos giesmės apie Kristaus gimimą apie 1709 m.).

Savo rankraštyje "De viris illustribus" *J. Poszakowskis* (jį cituoja *Sommervogel* VII p.1797) rašo, kad Šimkevičius buvęs parašęs labai liaudies mėgtas "Rotulae", arba giesmes apie Kristaus gimimą. Greičiausia, tai yra tos pačios devynios kalėdinės giesmės, kurias iš XVIII a. pradžios to paties Šimkevičiaus lietuviškų pamokslų rankraščio buvau paskelbęs, dar nenustatęs autoriaus, Tautoje ir Žodyje VII 1931 p.258-263. Iš jų dvi giesmės (Bernelis gime Betleem ir Gime mums Bernelis) buvo paimtos iš lietuviškų protestantiškų giesmynų, viena giesmė (Angelus pastoribus vertimas) buvo savarankiškai iš to paties originalo išversta Mažvydo ir Šimkevičiaus. Kitos šešios giesmės buvo Šimkevičiaus savarankiškai parašytos ar išverstos. Tai: 1) Giedokime, garbinkime Jesu Christu, 2) Sweikas Jezau Waikeli o Chryste kudikeli, 3) Ateia mumis diena isz seno žadieta, 4) Pona musu gimimas Dangaus est linxminimas, 5) Nugi krikscionis wissi turime linxmintis, 6) Ant wisu kitu miestu Bethleem girkime. Keletas tų giesmių pirmą kartą buvo išspausdintos 1773 m. "Knigialej apraszanczioj broctwa pamoksla krikszczioniszka".

5) Contiones litvanice (apie 1683-1706 m.) p.330 nž.

Rankraštis, kurio pabaigoje ta pačia ranka yra įrašytos anos kalėdinės giesmės. Pirmuosiuos 318 rankraščio puslapiuos yra įrašyti 28 lietuviški pamokslai, kurių kiekvienas sudaro atskirą sąsiuvinėlį. Jau daug vėliau visi sąsiuviniai buvo sujungti į vieną rinkinį ir iš eilės sunumeruoti. Viename pamoksle kita ranka yra padėta data "Saulis Juliis 7 d. anno 1720". Čia "Saulis" reiškia ne Šiaulius, bet Sauliaus šventę, švenčiamą liepos 7 d. Dėl tų 1720 metų iš pradžių, rankraštį tik suradęs, priskirdavau ir visą rinkinį laikui apie 1720 m. Bet, greičiausia, tie metai buvo padėti ne pamokslų autoriaus, bet to kunigo ar vienuolio, kuris vėliau naudojosi rankraščiu savo pamokslui sudaryti, juo labiau, kad ši data yra rašyta kita ranka, ne paties pamokslo autoriaus. Tais laikais, kada spausdintų pamokslų rinkinių dar neturėjome, o Daukšos postilė ir Sirvydo "Punktai" buvo išlikę tik bibliotekose, kokio kunigo ar vienuolio parašytas pamokslų rinkinys ėjo iš rankų į rankas ir daugelio pamokslininkų buvo ištisus dešimtmečius naudojamas. Kadangi tiek visi 28 pamokslai, tiek ir kalėdinės giesmės yra surašyti vieno ir to paties asmens, tai čia, matyti, turime originalinius G. Šimkevičiaus sakytus ir užrašytus pamokslus, kuriuos jis, greičiausia, sakė šv. Jono bažnyčioje Vilniuje. Prie daugumo pamokslų yra pažymėti tie šventieji, kurių dienomis tie pamokslai buvo sakyti. Kadangi jie paprastai buvo sakomi sekmadieniais, tai nustatydami tuos metus prieš 1720 m., kada atitinkamo šventojo diena buvo sekmadienį, gauname, kad visi pamokslai buvo sakyti laikotarpiu tarp 1683 ir 1707 m., t.y. kaip tik tais metais, kada Šimkevičius buvo šv. Jono bažnyčios Vilniuje lietuvių pamokslininku*).

---

*) V. Biržiškos įrašyta ir paskiau išbraukta: "Rankraštis saugojamas Vytauto Didžiojo Universiteto bibliotekoje". *M. B-ka.*

Literatūra. Laurea academica Academiae Vilnensis (rankraštis).

J. Poszakowski De viris illustribus Provinciae Lituanicae p.824 (pirmosios XVIII a. pusės rankraštis, kuriuo naudojosi Sommervogelis).

(*M. Homolicki*) — Wizerunki i Roztrząsania Naukowe I p. 213; II p.436.

A. Brückner Lituanica — Archiv f. slav. Philologie XIII 1891 p.212-223.

(") Z dziejów dawnego teatru polskiego — Pamiętnik Literacki IV 1902 p.530-552.

(") Polacy a Litwini — Litwa i Polska 1914 p.358-359.

(*M. Davainis Silvestraitis*) Isz Lietuvos — Vienybė Lietuvninkų 1894 N.12 p.138.

C. Sommervogel Bibliothèque de la Compagne de Jésus VII 1896 p.1897.

J. Bieliński Uniwersytet Wileński I 1899/1900 p.84.

St. Załęski Jezuici w Polsce IV 4 1905 p.1502.

J. Korzeniowski Zapiski z rękop. bibl. w Petersburgu — Arch. do dziejów Lit. Ośw. XI 1910 p.203-264 (N.348).

Mykolas Biržiška Jėzuitų mokyklos teatras Lietuvoje — Lietuvos Mokykla 1918 N.7/8 p.166-167 (ir Iš mūsų kultūros ir literatūros istorijos I 1931 p. 137-142).

(") Mūsų raštų storija I ^{2}1925 p.13.

(") Rinktiniai mūsų senovės raštai 1927 p.203-206.

(") Senasis Vilniaus Universitetas 1940 p.25 (^{2}1955 p.26).

(") Lietuvių tautos kelias I 1952 p.18, 24.

J. Basanavičius Vilnius lietuvių dainose — Lietuvių Tauta III 3 1925 p.610.

M. Brensztejn Teatr szkolny w Krożach na Żmudzi 1925 p.8-9.

J. Popłatek Zarys dziejów Seminarjum Papieskiego w Wilnie — Ateneum Wileńskie VII 1930 p.208.

Vaclovas Biržiška Lietuviškos Kalėdų giesmės XVIII amžiaus pradžios — Tauta ir Žodis VII 1931 p.258-263 ir Nežinomi senieji lietuviški tekstai 1931 p.10-15.

(") Lietuvių rašytojų kalendorius 1946 p.32.

(") Lietuvių pasaulietinės literatūros užuomazgos — Žingsniai 1947 N.9 p.23.

(") Senųjų lietuviškų knygų istorija I 1953 p.196, 197; II 1957 p.84, 127, 131, 168-169.

E. Radzikauskas (*L. Gira*) Lietuviškos eilėdaros kūrimosi raida — Darbai ir Dienos III 1934 p.202-203.

P. Arumaa Untersuchungen zur Geschichte der litauischen Personalpronomina 1933 p.46, 71, 92, 100, 172, 183 (Contiones).

Alv. Augustkalns Senų lietuviškų raštų dalykai — Archivum Philologicum V 1935 p.151-152.

Z. Ivinskis Lietuvių kalba viešajame Lietuvos 16-17 a. gyvenime — Aidai 1953 p.362, 363.

L. Gineitis Gabrielius Šimkevičius — Lietuvių literatūros istorija I 1957 p. 201.

91. Jonas Božimovskis jaunesnysis

Biografija. Jono Božimovskio vyresniojo sūnus. Gimė apie 1645 m., greičiausia, Naujamiestyje, kur tuo laiku jo tėvas buvo reformatų kunigu. Mokėsi Kėdainių mokykloje, bet, matyti, studijoms į užsienį siunčiamas nebuvo, nes jau 1667 m. buvo paskirtas katechetu į Kėdainius. 1668 m. buvo perkeltas evangelikų pamokslininku į Liubčę. 1670-1680 m. buvo Slucko evangelikų bažnyčios pamokslininkas ir gimnazijos direktorius. Nuo 1681 m. pamokslininkas Vilniuje, o nuo 1685 m. Vilniaus konsenjoras. Mirė Vilniuje 1687 m. birželio mėn. antrojoje pusėje (palaidotas Vilniuje birželio 24 d.). Apie 1671 m. buvo vedęs Kotryną Latkovskaitę. Turėjo sūnus: Joną, gimusį 1672 m., kuris 1692 VI 21 įsimatrikuliavo Frankfurto ant Oderio universitete, kur įsirašė "Johannes Borzymouski Lituanus". Studnickis teigia, kad studijavo ir Karaliaučiaus universitete, tačiau to universiteto matrikulose jo pavardės nėra; 1698 VI 18 įsimatrikuliavo Leideno universitete vardu "Johannes Borzymofski Lituanus", o nuo 1700 m. buvo kunigu ir Slucko gimnazijos rektorium. Kitas sūnus, gimęs Slucke (pagal Studnickį, Kojdanove), Danielius, pagal Studnickį, studijavo Berlyne ir Karaliaučiuje, nors jo ir nėra Karaliaučiaus studentų sąraše. 1696 IV 4 jis įsimatrikuliavo Frankfurto ant Oderio universitete, 1700-1701 m. buvo Kėdainiuose konrektorium ir rektorium, paskiau pamokslininku Vilniuje. Trečias sūnus, gimęs 1675 m. Mikalojus, vėl neteisinga Studnickio informacija, studijavęs neva Karaliaučiuje ir vėliau buvęs reformatų kunigu Lietuvoje. Ketvirtas, gimęs 1678 m., Samuelis, 1699 VIII 27 buvo įsimatrikuliavęs Karaliaučiaus universitete "Borzymofski Samuelus Lituanus", nuo 1703 m. buvęs Kėdainių mokyklos prorektorium, o paskiau tos pačios mokyklos rektorium. Penktas sūnus, gimęs 1682 m. Slucke (pagal Studnickį, Kojdanowe) Kazimieras, 1702 XI 29 buvo įsimatrikuliavęs Karaliaučiaus universitete vardu "Borzymouski Casimirus Slucko Lituanus", 1707 m., pagal Studnickį, studijavęs ir Marburgo universitete, nuo 1721 m. buvęs Pagirių konsenjoru, 1731 m. ten pat senjoru, 1746 m. Naugardėlio senjoru ir miręs 1750 XII 29. Šeštas sūnus, Steponas, gimęs 1685 m. Vieno tų šešių brolių sūnus, Jonas Gabrielius, 1737 X 14 įsimatrikuliavo Frankfurto ant Oderio uni-

versitete vardu "Bourymowski Johann Gabriel Lituano Polonus", o 1738 m. gimęs Benjaminas 1758 X 2 įsimatrikuliavo Leideno universiteto teologijos fakultete vardu "Borzymowski Benjamin Lithuano Polonus". Bene jis, pavadintas "Bieniasz Borzymowski", kartu gal su savo broliu Kristupu dalyvavo 1767 III 20 Slucko konfederacijoj.

Raštai. (Jonui Božimovskiui vyresniajam mirus, Jonas jaunesnysis kartu su Samueliu Bitneriu, S. Monkevičium ir S. Lipskiu 1674-1681 m. toliau tęsė tėvo pradėtąjį Naujojo Testamento vertimą, tačiau beveik užbaigtas rankraštis 1681 m. sudegė Biržų klebonijoje).

2) (Pradėjus S. Bitneriui Bibliją versti iš naujo, Jonas Božimovskis buvo vienas Bitnerio padėjėjų prie vertimo. Šių dviejų išverstas Naujasis Testamentas buvo išspausdintas 1701 m. Karaliaučiuje).

Dokumentai. 1) 1680 m. Vilniaus sinodo nutarimas tęsti J. Božimovskio vyresniojo pradėtą darbą.

Išspausdino *Ch. S. Stang* Archivum Philologicum III 1932 p.35.

2) 1681 m. Vilniaus sinodo konstatavimas, kad jau paruoštas Biblijos vertimas sudegęs Biržų klebonijoje.

Išspausdino *Ch. S. Stang* l.c. p.35.

3) 1684 m. J. Božimovskio parodymas Slavinskio sumušimo byloje.

Išspausdino Akty XII 1883 p.497.

Literatūra. *J. Łukaszewicz* Dzieje kościołów wyznania helweckiego II 1843 p.352.

Album Studiosorum Academiae Lugduno Batavіae. Hagae 1875 p.750.

Akty Vilenskoj Komissii XII 1883 p.497; VIII 1875 p.619.

E. Friedlaender Aeltere Universitaets Matrikeln I. Universitaet Frankfurt a. Oder II 1888 p.222, 235, 347.

J. Sembritzki Die polnische Reformirten und Unitarier — Altpr. Monatsschrift XXX 1893 p.95.

G. Erler Die Matrikel der Albertus Universitaet II 1911/1912 p.216, 233.

Spis Synodów Jednoty Litewskiej — Monumenta Reformationis IV 1 1913 p.4-5.

Ch. S. Stang Archivalia — Archivum Philologicum III 1932 p.35-36.

Vaclovas Biržiška Borzymovskiai — Lietuviškoji Enciklopedija IV 1935 p.295; Lietuvių Enciklopedija III 1954 p.151.

(") Lietuvių rašytojų kalendorius 1946 p.32.

(") Senųjų lietuviškų knygų istorija I 1953 p.149-150.

Sz. Konarski Szlachta kalwińska 1936 p.25-26.

W. Gizbert Studnicki Borzymowski Jan — Polski Słownik Biograficzny II 1936 p.369-370.

St. Kot Geneza i tło historyczne Biblii litewskiej Chylińskiego — Biblia litewska Chylińskiego (Nowy Testament) II 1958 XXXI-XXXII.

92. Pridrikis Pretorijus jaunesnysis

Biografija. Pridrikio Pretorijaus vyresniojo sūnus. Gimė apie 1647 m. Žiliuose. Studijavo Karaliaučiaus universitete, kur įsimatrikuliavo 1670 VII 29 (Praetorius Fridericus Ragnetensis Borussus).

Nuo 1673 m. buvo tėvo adjunktu Žiliuose. Tėvui 1695 m. mirus, buvo paskirtas jo vieton Žilių klebonu.

Mirė maru 1710 m.

Raštai. Giesmė: Rodosi jau ir auszt Diena; ir dar dvi jo sukurtos giesmės, kurios buvo išspausdintos 1705 m. Šusterio giesmyne.

Vėliau kartais šios giesmės buvo laikomos Pridrikio Pretorijaus vyresniojo darbu. Šimelpenigio giesmyne yra 9 jo parašu pažymėtos giesmės.

Literatūra. *G. Ch. Pisanski* Entwurf einer preussischen Literärgeschichte 1790 (1853 p.261) (1886 p.423).

G. Ostermeyer Erste littauische Liedergeschichte 1793 p.256-257.

D. H. Arnoldt Kurzgefasste Nachrichten von allen Predigern II 1777 p.133.

G. Erler Die Matrikel der Albertus Universität II 1911/1912 p.60.

Vaclovas Biržiška Lietuviškų knygų istorijos bruožai I 1930 p.50.

(") Lietuvių rašytojų kalendorius 1946 p.32.

(") Senųjų lietuviškų knygų istorija I 1953 p.111.

J. Bertoleit Die Reformation unter d. preussischen Litauern — Jahrbuch der Synodalkommission 1933-1934 p.24.

93. Jurgis Kasakauskis

Biografija. Pavardė sulenkinta forma buvo rašoma Kossakowski. Gimė apie 1650 m. Dominikonų vienuolijos Lietuvoje narys. 1676 m. laikinai administravo Ylakių parapiją. 1693 VI 7 buvo komandiruotas į Siniavą-Slabadą Latvijoje. Paskiau dirbo Kalvarijos, Kauno ir kituose dominikonų vienuolynuose. 1701 m. buvo Posinės (Latvijoje) dominikonų vienuolyno prioru. Lietuvos dominikonų provincijos kapitulai pristačius, 1701 VIII 20 ordino generolas Antoninas Clochė paskyrė jį "praedicator generalis". 1704 VI 7 buvo paskirtas į Nesvyžiaus vienuolyną. 1722 VI 10 dominikonų konventas Vilniuje vėl jį išrinko generaliniu pamokslininku (praedicator generalis). Mirė po 1722 m.

Raštai. Rožanczius Maryos Pannos yr saldziausia warda Jezusa teypogi spasabas apwaykściojima Kałnu Kałwaryos Ziamayciu su modlitwomis ir giesmiemis anto służijęciomis. (Vilniuje) 1681 p.8+120.

Kasakauskio pavardė padėta po paaukojimu Samueliui Konarzewskiui. Ši pirmoji lietuviška katalikų maldaknygė XVII-XIX a. buvo pakartota mažiausia 40 kartų. Žinomi ir spėjami jos leidimai: 1681, 1691, 1715, 1717, apie 1727, apie 1737, apie 1746, apie 1756, apie 1762, apie 1769, 1773, apie 1776, 1779 (pavadintas 13-uoju), apie 1782, apie 1785, apie 1788, 1791 (17 leidimas), apie 1794, 1797 (19 leidimas); vėlesnieji leidimai nenumeruojami: 1805, 1817, 1824, 1826, 1832, 1840, 1845, 1849, 1851, 1852, 1853, 1855, 1856, 1858, 1859 (du leidimai vieneriais metais), 1860, 1861 (du leidimai), 1862 ir 1864 m. Spaudos draudimo metu jau nebekartojamas, kitoms maldaknygėms jį pavadavus.

Dokumentai. 1) 1693 VI 7 Kasakauskio paskyrimas į Siniavą ir pristatymas praedicator generalis titului.

Išspausdino Acta Provincialis Capituli Provinciae Litvanae 1693 VI 7.

2) 1701 VI 8 pristatymas praedicator generalis titului ir 1701 VIII 20 vienuolijos generolo to titulo patvirtinimas.

Išspausdino Acta Capituli Provincialis 1701 VI 18.

3) 1704 VI 7 Kasakauskio paskyrimas į Nesvyžiaus vienuolyną.

Įrašyta rankraštinėje Acta Capituli Provincialis 1704 VI 7.

4) 1722 VI 20 Kasakauskis kaip praedicator generalis dalyvauja Vilniaus kapituloje.

Įrašyta į neišspausdintus Acta Capituli Provinciae 1722 VI 20.

Literatūra. Acta Provincialis Capituli Provinciae Lithvanae (Vilnae 1693, 1701, 1704, 1722).

Vaclovas Biržiška Lietuvių rašytojų kalendorius 1946 p.33.

(") Senųjų lietuviškų knygų istorija II 1957 p.100-101.

Kasakauskas S. Jurgis — Lietuvių Enciklopedija XI 1957 p.127.

E. Radzikauskas (*L. Gira*) Lietuviškos eilėdaros kūrimosi raida — Darbai ir Dienos III 1934 p.202.

Mykolas Biržiška Lietuvių tautos kelias I 1952 p.113.

94. Jonas Andrius Kaizeris

Biografija. Savo pavardę buvo sulotyninęs į Cäsar, tačiau tikroji jo pavardė buvo, greičiausia, ne vokiškas Kaiser, bet lietuviškas Karalius.

Gimė apie 1650 m. Piktupėnuose, kur jo tėvas tuo laiku buvo kunigu. 1665 VI 18, dar beveik vaikas būdamas, įsimatrikuliavo Karaliaučiaus universitete (Ragnetensis, iniuratus, pauper), o 1672 V 16 antrą kartą čia įsimatrikuliavo su priesaika (iuravit). 1674 m. buvo paskirtas kunigu į Katyčius ir čia gyveno ligi savo mirties, 1710 m. vasario 25 d. Jo vieton buvo paskirtas jo sūnus Julius, kuris tačiau po penkių mėnesių, tais pačiais 1710 m., mirė maru. Jis kartais kitų buvo painiojamas su savo tėvu.

Raštai. 1) Giesmės: Diewe miel's sztay taw Paklana atneszu, kaip ir manau; Ak, tu Swieto Budawone, kam noris gali patikti; Kam tu zmogau wargingas, iszsikelsi nekingas; Asz tiktay jau pergalejau, Diew's man dawe wirszu gaut.

Šios keturios Kaizerio parašytos giesmės buvo pirmą kartą išspausdintos 1685 m. Rikovijaus giesmyne, paskiau buvo pakartotos Šimelpenigio giesmyne, o iš ten ėjo ir į visus vėlesniuosius giesmynus. 1900 m. giesmyne jos pažymėtos numeriais 175, 344, 362, 378.

2) (Buvo sudaręs platesnį savarankišką giesmyną, kurio rankraštį XVIII amž. pabaigoje savo rankose turėjo G. Ostermejeris).

Literatūra. *D. H. Arnoldt* Kurzgefasste Nachrichten von allen Predigern II 1777 p.143.

G. Ostermeyer Erste littauische Liedergeschichte 1793 p.96-98, 242.

G. Erler Die Matrikel der Albertus Universität II 1911/1912 p.39, 70.

J. Kopp Geschichte des Landkreises Tilsit 1918 p.105.

Vaclovas Biržiška Lietuviškųjų knygų istorijos bruožai 1930 p.49.

(") Lietuvių rašytojų kalendorius 1946 p.32-33.

(") Senųjų lietuviškų knygų istorija I 1953 p.111.

Kaizeris Jonas Andrius — Lietuvių Enciklopedija X 1957 p.265.

95. Mykolas Engelis

Biografija. 1656-1666 m. Piktupėnų ir nuo 1666 m. Tilžės kunigo Mykolo Engelio (mirusio 1687 m.) sūnus. Gimė apie 1650 m. Tilžėje (nors jo tėvas tik nuo 1666 m. buvo kunigu Tilžėje, tačiau, jam dar ir Piktupėnuose esant, jo sūnus galėjo ir netolimoje Tilžėje gimti). 1673 XI įsimatrikuliavo Rostocko universitete (Michael Engel Tilsensis Borussus), o 1676 V 15 Karaliaučiaus universitete (Michael Engel Tilse Borussus ex Acad. Rostock. huc accedens). Tėvui mirus, nuo 1683 m. (kiti taria, kad nuo 1673 m.) paėmė Tilžės lietuvių parapiją, kurioje buvo kunigu ligi mirties 1707 m.

Buvo vedęs Reginą Stobbe. Turėjo sūnų irgi Mykolą, 1697 XI 30 įsimatrikuliavusį Karaliaučiaus universitete, ir vaikaitį Mykolą Zigmantą, įsimatrikuliavusį Karaliaučiaus universitete 1716 III 20 (gimusį Laukiškoje). Mykolas Engelis turėjo brolį, kunigą Gabrielių Engelį, ir seserį Oną Mariją, kuri 1690 m. ištekėjo už kunigo Jono Klemo, kuris 1677 m. ligi mirties 1699 XI 24 buvo Kaukėnų kunigu.

Raštai. Grazei o zmones jusu Priprowiket Szirdis — Mit Ernst Ihr Menschen Kinder das Herz in Euch bestellt. *H. M. Engel.*

Lietuviška giesmė, įrašyta ranka 1612 m. Zengštako giesmyno Berlyno valstybinės bibliotekos egzemplioriuje. *Iz. Matusevičiūtė* priskiria XVII a. pabaigai. Tuomet jos autorium gali būti laikomas Mykolas Engelis sūnus (miręs 1707 m.). Tačiau, kadangi giesmė įrašyta ne 1666 m. Kleino giesmyne, bet 1612 m. Zengštako, gal ji buvo parašyta dar prieš tai, kai buvo Kleino giesmynas išspausdintas. Tuomet jos autorium būtų galima laikyti ir Mykolą Engelį tėvą (mirusį 1687 m.), kuris, D. Kleinui mirus, buvo į jo vietą pakviestas Tilžės kunigu; o tai galėjo būti susiję ir su žiniomis apie Engelio literatūrinius bandymus lietuvių tikybinės literatūros srityje. Giesmę iš rankraščio išspausdino *I. Matusevičiūtė* Archivum Philologicum VII 1938 p.93-94 ir pateikė jos fotokopiją. Ši giesmė yra vertimas iš vokiškai Thilos parašytos giesmės. Engelio vertimas į vėlesnius lietuviškus giesmynus nepateko, bet ta pati Thilos giesmė vėliau buvo savarankiškai Petro Gotlybo Milkės išversta (Szirdingay pritaisykit kožnas sawo Szirdi) ir tas vertimas buvo kartojamas visuose vėlesniuose giesmynuose (1900 m. giesmyne jis turi N.8).

Literatūra. *D. H. Arnoldt* Kurzgefasste Nachrichten von allen Predigern II 1777 p.142, 149.

Adolf Hofmeister Die Matrikel der Universität Rostock III 1895 p.257.
G. Erler Die Matrikel der Albertus Universität II 1911/1912 p.94.
J. Kopp Geschichte des Landkreises Tilsit 1918 p.202, 209.
E. Grigoleit Die Pfarrer von Kaukehmen bis 1800 — Archiv f. Sippenforschung X 1933 N.11 p.360-361.
Iz. Matusevičiūtė Prierašas Berlyno valstybinės Bibliotekos Sengstacko originale — Archivum Philologicum VII 1938 p.92-94.
Vaclóvas Biržiška Engelis Mykolas — Lietuviškoji Enciklopedija VII 1938 p.877; Lietuvių Enciklopedija V 1955 p.523-524.
(") Lietuvių rašytojų kalendorius 1946 p.29.
(") Senųjų lietuviškų knygų istorija II 1957 p.143.
V. Falkenhahn Der Übersetzer Johannes Bretke 1941 p.352.

96. Jonas Rikovijus

Biografija. Savo suvokietintą Richterio pavardę sulotynino į Rikovijų (Ricovius). Saluvos kunigo Jono Richterio, 1640 V 15 įsimatrikuliavusio Karaliaučiaus universitete, sūnus. Gimė Saluvoje 1652 m. Mokėsi Karaliaučiaus senamiesčio mokykloje (schola Palaeopolitana) ir 1671 XI 5 įsimatrikuliavo Karaliaučiaus universitete (Richovius Johannes Salavia-Prussus ex schola Palaeopolitana); čia 1676 X 1 gavo filosofijos magistro laipsnį. Nėra žinios, ką jis veikė nuo 1677 ligi 1681 m. 1681 m. buvo paskirtas Norkyčių klebonu, 1695 m. perkeltas diakonu į Vėluvą ir čia mirė 1703 m. rugsėjo 29 d.

Raštai. 1) Naujos su pritarimu wissu musu Lietuwoje Mokitoju pagerintos Giesmju Knygos... szwezey iszduotos per *M. Jona Rikowia* Norkiczu Klebona Karalauczuje 1685 p.6 nž.+595.

Rikovijaus paruoštas antras D. Kleino giesmyno leidimas. Iš Kleino giesmyno jis nepakartojo tiktai penkių giesmių, o naujų pridėjo 36; iš jų 5 pats parašė, o kitas gavo iš E. Dycelijaus, Jurgio Šteino, J. Kaizerio ir Motiejaus Pretorijaus.

2) Naujos labbay priwalingos ir duszoms naudingos Maldu Knygeles... iszdûtos nûg *M. Danielo Kleino*... szwezey perweizdetos per p. *M. J. R. N. K*. (Karaliaučiuje) 1685 p.4 nž.+178+10 nž.

Pakartotos 1666 m. D. Kleino "Maldų Knygelės", kurioms Rikovijus pridėjo keletą savo parašytų (ar išverstų) maldų: Bais dideley pasilinksmin szwenti Angelelei; Tamsam stalde, sztay stebuklas; Ak sztay Smutka ir neganda.

Literatūra. *A. Döring* Beschreibung der Stadt Wehlau — Erleutertes Preussen IV St.46 1727 p.710.

D. H. Arnoldt Kurzgefasste Nachrichten von allen Predigern II 1777 p. 61, 105.

G. Ostermeyer Erste littauische Liedergeschichte 1793 p.61-70, 258-259.

V. Hoffheinz Bericht über einen literarischen Fund — Mitteilungen d. Lit. Lit. Gesellschaft I 5 1882 p.269-270.

R. Schwede Zur Geschichte des litauischen Gesangbuches — Mitteilungen d .Lit. Lit. Gesellschaft III 1893 p.400.

G. Erler Die Matrikel der Albertus Universität I 1910 p.410; II 1911/1912 p.68.

J. Kopp Geschichte des Landkreises Tilsit 1918 p.203.

A. B. Klaipėdiškis (*A. Bruožis*) Prūsų lietuvių raštija 1913 p.11.
Probočių Anūkas (*Ansas Bruožis*) Mažosios Lietuvos buvusieji rašytojai 1920 p.20·
Mykolas Biržiška Mūsų raštų istorija I² 1925 p.29-30.
Vaclovas Biržiška Lietuviškų knygų istorijos bruožai I 1930 p.48-49.
(") Giesmynai — Lietuviškoji Enciklopedija VIII 1940 p.14-18.
(") Lietuvių rašytojų kalendorius 1946 p.33.
(") Senųjų lietuviškų knygų istorija I 1953 p.110-111; II 1957 p. 39, 72.
P. Arumaa Untersuchungen zur Geschichte d. litauischen Personalpronomina 1933 p.36, 120.
J. Bertoleit Die Reformation unter d. preussischen Litauern II — Jahrbuch d. Synodalkommission 1933-1934 p.23-24.
J. Vanagaitis Kovos keliais 1938 p.24.

97. Jonas Teodoras Lėmanas

Biografija. Jono Lėmano jaunesniojo sūnus. Gimė 1655 XII 25 Klaipėdoje. 1673 IV 8 įsimatrikuliavo Karaliaučiaus universitete (Lehmannus Johannes Memelensis Borussus). 1687-1696 m. buvo tėvo adjunktas Klaipėdoje, nuo 1696 m. gavo Klaipėdos lietuvių kunigo vietą. Nuo 1709 m. kartu iš Klaipėdos aptarnaudavo ir Karvaičių parapiją. Mirė Klaipėdoje 1722 V 20.

Turėjo brolį Joną Gotfrydą Lėmaną, gimusį Klaipėdoje, 1690 IX įsimatrikuliavusį Karaliaučiaus universitete, kuris 1709 m. buvo Klaipėdos diakonu ir precentorium ir mirė 1710 m. maru. Jonas Teodoras turėjo penketą vaikų.

Raštai. (Buvo vienas tų kunigų, kuriems buvo pavesta peržiūrėti ir perredaguoti 1719 m. Lysijaus katekizmą, išspausdintą 1722 m. Jis jį visą peržiūrėjo 1719 X 11 ir smarkiai sukritikavo, radęs daugybę taisytinų vietų tiek rašybos, tiek žodyno požiūriu).

Dokumentai. 1719 XII 30 Enriko Lysijaus raštas Prūsijos karaliui, kuriame, tarp kito ko, jis polemizuoja su Lėmano pastaba, kad katekizme esą daug kas taisytina.

Išspausdino *R. Jacoby* Mitteilungen d. Lit· Lit. Gesellschaft I 1883 p.122-126 (p.125).

Literatūra. *G. Reimer* Merkwürdigkeiten d. Stadt u. Festung Memel — Erleutertes Preussen IV, St.40 1726 p.260, 265.

D. H. Arnoldt Kurzgefasste Nachrichten von allen Predigern II 1777 p. 157.

R. Jacoby Zur Geschichte der litauischen Übersetzung d. Katechismus — Mitteilungen d. Lit. Lit. Gesellschaft I 1883 p.121, 122-126.

F. Tetzner Die Kuren in Ostpreussen — Globus LXXV 1899 N.6 p.91.

(") Die Slaven in Deutschland 1902 p.117.

G. Erler Die Matrikel der Albertus Universität II 1911/1912 p.75·

J. Sembritzki Geschichte des Kreises Memel 1918 p.109.

(") Geschichte der Stadt Memel ²1926 p.177.

(") Verzeichniss in Memel vorh. ält. Erzeugnisse der Edelschmiedekunst — Altpr. Monatsschrift XL 1903 p.528.

98. Motiejus Vilhelmas Meisneris

Biografija. Gimė 1664 m. Gumbinėje. Pagal G. Ostermejerį, jis buvo Jurgio Adomo Meisnerio brolis. Bet gal Ostermejeris čia suklydo, nes tarp Motiejaus Vilhelmo ir Jurgio Adomo Meisnerių buvo 22 metai skirtumo. Tai Jurgis Adomas galėjo būti ir jo broliavaikis. 1683 I 25 Motiejus Vilhelmas įsimatrikuliavo Karaliaučiaus universitete (Meisner Matheus Wilhelmus Baitschen Prussus), bet buvo pašalintas ir vėl antrą kartą stojo 1689 I 10 (Insterburgensis Prussus).

Pabaigęs universitetą, jis 1683 m. buvo paskirtas į naujai įkurtą Skaisgirio (Mažojoje Lietuvoje) parapiją pirmuoju kunigu. Čia jis dirbo ligi mirties, 1708 III 13.

Raštai. Giesmė "Ak Amžio žodis koks stiprus" ir kitos.
Jos buvo išspausdintos 1705 m. Šusterio giesmyne ir pakartotos Šimelpenigio giesmyne.

Literatūra. *D. H. Arnoldt* Kurzgefasste Nachrichten von allen Predigern II 1777 p.56.
G. Ostermeyer Erste littauische Liedergeschichte 1793 p. 252-253.
A. Harnoch Chronik und Statistik der evangelischen Kirchen 1890 p. 328-329.
G. Erler Die Matrikel der Albertus Universität II 1911/1912 p.132, 163.
Vaclovas Biržiška Lietuviškųjų knygų istorijos bruožai I 1930 p.50.
(") Lietuvių rašytojų kalendorius 1946 p.33.
(") Senųjų lietuviškų knygų istorija I 1953 p.111.
J. Bertoleit Die Reformation unter d. preussischen Litauern II — Jahrbuch der Synodalkommission 1933/1934 p.25.
A. Mž. (*A. Mažiulis*) Meisneris 3. Motiejus Vilhelmas — Lietuvių Enciklopedija XVIII 1959 p.144.

99. Jokūbas Perkūnas jaunesnysis

Biografija. Jokūbo Perkūno vyresniojo sūnus. Gimė 1665 II 3 (pagal Arnoldtą, III 3) Išdaguose, kur tuo laiku jo tėvas buvo kunigu. 1680 VII 5 įsimatrikuliavo Karaliaučiaus universitete (Insterburgensis Prussus) ir pakartotinai dar 1683 VII 3, taigi prieš tai, matyti, kurį laiką buvo universitetą apleidęs. 1689 m. (pagal Bruožį, 1685 m., pagal Schrőderį 1689 X 14) buvęs paskirtas tėvo adjunktu Išdaguose. Ordinuotas kunigu 1689 X 14. 1690 m. paskirtas E. Dycelijaus adjunktu Valtarkiemyje, o Dycelijui 1692 V 17 mirus, nuo 1692 m. buvo paskirtas Valtarkiemio klebonu. Nuo 1707 IV 4 buvo paskirtas vyskupu Įsrutyje ir čia mirė 1711 III 19 (pagal Arnoldtą ir juo sekusius Shrőderį ir Bruožį, III 12).

Bažnytinės lietuvių kalbos gryninimo klausimu dalyvavo polemikoje su Moerlinu ir kitais kunigais.

Turėjo brolį Pridrikį, kuris įsimatrikuliavo Karaliaučiaus universitete 1686 X 29 ir mirė 1710 m.

Raštai. 1) (Lietuviškų patarlių rinkinys, sudarytas apie 1706 m.)·
Jį mini Moerlinas savo 1706 m. rašte.
2) (Lietuviškas vokiškas žodynas).
Tą žodyną pas Perkūną buvo matęs paveldėjęs jo Valtarkiemio parapiją Pilypas Ruigys. 1745 m. Ruigys rašė nežinąs, koks buvo to žodyno likimas Perkūnui mirus.

Literatūra. *M. Mörlin* Zur vollmeinenden Vereinigung u. Ermuthigung Bedenken über das Principium Primarium in Lingua Lithvana 1706 p.22-23.

Ph. Ruhig Betrachtung der littauischen Sprache 1745 (1747) p.3-4.

(") Littauisch-Deutsches Lexicon 1747 p. 4-5.

D. H. Arnoldt Kurzgefasste Nachrichten von allen Predigern II 1777 p.83, 94.

G. Ch. Pisanski Entwurf einer preussischen Literärgeschichte 1790 (²1886 p.648).

W. Schröder Geschichte der Kirche zu Melkehmen — Preussische Provinzial Blaetter XV 1832 p.344.

A. G. Krause Litthauen 1834 p.137.

G. Hoenig Geschichte der Kirche Jodlauken 1885 p.8.

S. Baltramaitis Svedenija o litovskich rukopisiach — Živaja Starina IV 1894 p.101.

F. Koch Die Nachkommen d. Joachim Mörlin — Altpr. Monatsschrift XLVIII 1911 p.453.

Probočių Anūkas (*Ansas Bruožis*) Mažosios Lietuvos buvusieji rašytojai 1920 p.20 (supainiojo kiek abudu Perkūnus — tėvą ir sūnų).

Mykolas Biržiška Adomas Šimelpenigis — Lietuva 1925 (ir Iš mūsų kultūros ir literatūros istorijos I 1931 p.239).

Vaclovas Biržiška Lietuviškų knygų istorijos bruožai I 1930 p.101.

(") Lietuvių rašytojų kalendorius 1946 p.33.

(") Senųjų lietuviškų knygų istorija II 1957 p.34, 35.

P. Jonikas Mažosios Lietuvos bažnytinės kalbos reformos projektas 18 a. pradžioje — Archivum Philologicum VI 1937 p.82-83.

100. Pridrikis Kristupas Rabė

Biografija. Proprovaikaitis Karaliaučiaus burmistro Kristupo Rabės ir jo žmonos Ievos Elerto von Mevino dukters, provaikaitis Karaliaučiaus miesto tarėjo Andriaus ir 1598 V 7 mirusios jo žmonos Daratos, Lorenco Perbandto dukters, vaikaitis įsimatrikuliavusio Karaliaučiaus universitete 1634 II 10 kartu su broliu Kristupu Andriaus Rabės ir jo žmonos Kotrynos, Ditricho Kempeno dukters, sūnus 1638 V 13 gimusio ir 1708 X 1 mirusio Pridrikio Rabės ir Elzbietos, kunigo Grigo Pretorijaus dukters — Pridrikis Kristupas Rabė gimė Ragainėje 1669 II 20.

1686 IX 28 jis įsimatrikuliavo Karaliaučiaus universiteto teologijos fakultete (Rabe Fridericus Christophorus Ragnitensis Prussus). Prieš tai, 1681 IX 26, ten pat įsimatrikuliavo ir jo brolis Jonas (gimęs 1664 XI 20 ir miręs 1709 V 7). Nuo 1695 m. Pridrikis Kristupas buvo paskirtas Norkyčių klebonu. Mirė Norkyčiuose 1720 m. balandžio 23 d.

Turėjo 1717 VIII 9 įsimatrikuliavusį Karaliaučiaus universitete sūnų Joną. Jo vaikaitis ar provaikaitis, gimęs Šilutėje Pridrikis Kristupas Rabė įsimatrikuliavo Karaliaučiaus universitete 1761 III 16.

Raštai. 1) Parašė giesmes: Jezau, tawo sunkę muką; Jezau Duszeles Szwiesybe ir kt.

G. Ostermejerio tvirtinimu, Rabė išvertė lietuviškai daug įvairių giesmių. Šimelpenigo giesmyne 1753 m. yra tik trys jo sukurtos giesmės, bet 1806 m. Milkės giesmyne yra vienuolika giesmių, pažymėtų jo inicialais *C. F. R. P. N.*

2) (Su daugeliu kitų kunigų dalyvavo 1719 m. Lysijaus katekizmo taisyme ir pats 1719 VI 8 visą vertimą patikrino).

Literatūra. *G. Ch. Pisanski* Entwurf einer Literärgeschichte 1790 ([2]1886 p.663).

G. Ostermeyer Erste littauische Liedergeschichte 1793 p.257-258.

A. Rogge D. H. Lysius in Litauen und Masuren — Altpr. Monatsschrift XVIII 1881 p.125-126.

C. R. Jacoby Zur Geschichte der Übersetzung d. kleinen Lutherischen Katechismus — Mitteilungen d. Lit. Lit. Gesellschaft I 1883 p.121 ir Altpr. Monatsschrift XVIII 1880 p.533.

J. Gallandi Königsberger Stadtgeschlechte — Altpr. Monatsschrift XX 1883 p.451-452.

G. Erler Die Matrikel der Albertus Universität I 1910 p.348, 447; II 1911/1912 p.42, 50, 70, 102, 105, *153*, 295, 478.

Vaclovas Biržiška Lietuvių rašytojų kalendorius 1946 p.33.

(") Senųjų lietuviškų knygų istorija I 1953 p.115.

TRUPUTIS PAPILDYMŲ

Čia pateikiami kai kurie duomenys, nepatekę į savo vietą, tekstui jau esant sulaužytam puslapiais ar net ir atmuštam.

1 psl. (**Mikalojus Hussovianus** — Raštai 4:) Ištraukų pateikia K. Korsakas ir J. Lebedys, Lietuvių literatūros istorijos chrestomatija (feodalizmo epocha) 1957 p. 469-475.

14 psl. **Stanislovas Svetkus Rapolionis** — Raštai 5:) J. Aistis ir A. Vaičiulaitis, Lietuvių poezijos antologija 1951 p.107-108 (St. Rapolionio "Kristau diena esi ir šviesybė").

16 psl. (**Stanislovas Svetkus Rapolionis** — Dokumentai 18:) Vertimas: K. Korsakas ir J. Lebedys, Lietuvių literatūros istorijos chrestomatija (feodalizmo epocha) 1957 p.481-482.

28 psl. (**Jurgis Zablockis** — Raštai 2. J. Gerulis:) Su būdingais (bolševikiniais) apleidimais K. Korsakas ir J. Lebedys, Lietuvių literatūros istorijos chrestomatija (feodalizmo epocha) 1957 p.43-44.

32 psl. (**Jurgis Zablockis** — Literatūra:) K. Korsakas, Pirmieji raštai lietuvių kalba — Lietuvių literatūros istorija I (feodalizmo epocha) 1957 p. 113-114.

56 psl. (**Abraomas Kulvietis** — Raštai 1) Tschakert... Iš ten B. Kazlausko vertimas: K. Korsakas ir J. Lebedys, Lietuvių literatūros istorijos chrestomatija (feodalizmo epocha) 1957 p.476-478 (Tikėjimo išpažinimas); (Raštai 2, po J. Gerullio:) Dar J. Aisčio ir A. Vaičiulaičio Lietuvių poezijos antologijoje 1951 p.108-109.

59 psl. (Dokumentai 18:) Sąrašas pakartotas K. Korsako ir Lebedžio Lietuvių literatūros istorijos chrestomatijoje (feodalizmo epochoje) 1957 p.479-480.

94 psl. (**Martynas Mažvydas** — Literatūra:) K. Jablonskis, Duomenys M. Mažvydo biografijai — Literatūra ir Kalba I 1956; J. Senkus, Pirmosios lietuviškos knygos tarmė — Lietuvių kalbotyros klausimai I 1957 p.67-82; A. S(alys) ir V. M(aciūnas), Mažvydas — Lietuvių Enciklopedija XVIII 1959 p.44-50.

97 psl. (**Ulrikas Mercucecijus** — Literatūra:) Vaclovas Biržiška, Hose Ulrikas — Lietuvių Enciklopedija VIII 1956 p.313-314; V. M(aciūnas), Mercucecius Ulricas — Lietuvių Enciklopedija XVIII 1959 p.235.

129 psl. (**Mikalojus Daukša** — Raštai, IV pastraipa): "Sveika Karalyčia" kartojama J. Aisčio ir A. Vaičiulaičio Lietuvių poezijos antologijoje 1951 p.112-113.

130 psl. III pastr.: Postilės prakalba versta M. Biržiškos (A. Smetonos išlyginta) ir kitų. Nepilnas vertimas K. Korsako ir J. Lebedžio Lietuvių literatūros istorijos chrestomatijoje (feodalizmo epochoje) 1957 p.65-66 (ten pat ištraukos p.63-64, 67-68).

167 psl. (**Jonas Bretkūnas** — Raštai 12:) Ištraukėlės K. Korsako ir J. Lebedžio Lietuvių literatūros istorijos chrestomatijoje (feodalizmo epochoje) 1957 p. 84-86.

168 psl. (Raštai 13:) Ištraukėlės K. Korsako ir J. Lebedžio l.c. p.87-90.

183 psl. (**Simanas Vaišnoras** — Raštai 1:) Ištraukėlės K. Korsako ir J. Lebedžio Lietuvių literatūros istorijos chrestomatijoje (feodalizmo epochoje) 1957 p.91-95.

200 psl. (**Jokūbas Morkūnas** — Literatūra, 11/12 eil. iš viršaus:) („) Morkūnas 1. Jokūbas — Lietuvių Enciklopedija XIX p.280-281.

261 psl. (**Petras Tarvainis** — Raštai 2:) Dar J. Aistis ir A. Vaičiulaitis, Lietuvių poezijos antologija 1951 p.114-115; K. Korsakas ir J. Lebedys, Lietuvių literatūros istorijos chrestomatija (feodalizmo epocha) 1957 p.115.

261 psl. (Literatūra:) Vaclovas Biržiška, Senųjų lietuviškų knygų istorija II 1957 p.81.

294 psl. (**Samuelis Minvydas** — Literatūra, 2 eil. iš apačios:) A. Mž. (A. Mažiulis) iš V. B-kos: Minvydas Samuelis — Lietuvių Enciklopedija XIX 1959 p. 14.

304 psl. (**Danielius Kleinas** — Raštai 4 eil. iš viršaus:) Dar K. Korsakas ir J. Lebedys, Lietuvių literatūros istorijos chrestomatija (feodalizmo epocha) 1957 p.99-104 (per Rikovijų); (17 eil. iš viršaus:) Dar K. Korsakas ir J. Lebedys, l.c. p.104-105.

324 psl. (**Pranas Šrubauskis** — Literatūra:) S. M. Slavočinskis, Giesmės tikėjimui katalickam priderančios (1646) 1958 (J. Lebedys, Autorystės problema p.45-49).

374 psl. (**Mykolas Mörlinas** — Literatūra:) Mőrlin Michael — Lietuvių Enciklopedija XIX 1959 p.286.

M. B-ka.

1959. XII. 28

PRIEDAS

Jėzuitų pranešimo apie Joną Komperskį vertimas (prie 228-229 psl.)*

1622 m. rugsėjo 7 d. pamaldusis Jonas Komperskis, lietuvis, keturių (vienuoliškų) apžadų išpažintojas, pasimirė Polocke penkiasdešimt antraisiais savo amžiaus metais, nuo (Jėzaus) Draugijos pradžios dvidešimt septintaisiais, o savo luomo — dvidešimtaisiais metais, Dievui jį šaukiant į geresnį gyvenimą. Jis buvo vyras išgarsėjęs tiek išsilavinimu, tiek dorumu. Didžiąją savo amžiaus dalį, praleistą (Jėzaus) Draugijoje, sunaudojo įvairiuose mokymo darbuose, laikydamas ne tik humanistines, bet ir teologines bei filosofines paskaitas (prieš ingresą už filosofiją buvo apdovanotas laurų vainiku). Taip pat jis nagrinėjo savo paskaitose sąžinės klausimus ir Šv. Raštą. Nors ir dirbdamas protinį darbą, tačiau uoliai ir rimtai buvo atsidavęs Draugijos ir artimųjų išganymo reikalams; jis pasižymėjo savęs paniekinimu ir savo jausmų nuslopinimu; buvo nuostabios kantrybės, nusižeminęs, paklusnus ir paslaugus savo viršininkams. Jis paprastai įsigydavo draugystę iš tų, kuriuos pastebėdavo kenčiant kokį nors nusiminusios sielos nerimą ar kaujantis su pagundomis; nusitaikęs progą pamokslo metu jis galėjo sutvarkyti įsisiūbavusias žmonių mintis ir sutvirtinti besiblaškančiuosius tam tikslui skirtose pamaldose. Jis labai daug triūsė mokydamas naujokus ir uoliai rūpinosi uoliomis sielomis. Išrinktas Smolensko (Jėzuitų) Namų viršininku, taip sutvarkė jų reikalus, kad Šviesiausiojo Karaliaus dovanotas gausias nuosavybes pavertė pagaliau kolegijos nuosavybėmis. Iš paskutinio provincijos kongregacinio susirinkimo grįždamas, ilgos ir sunkios kelionės palaužtas nepatogumuose, mirtinos ligos vidury kelionės (yra) sugriebiamas; jau sergąs buvo nugabentas pas aukštos kilmės didiką; jis čia atvertė jo žmoną su seserimi iš heretiškos blogybės į katalikų tikėjimo tiesą, atleido joms nuodėmes ir sutvirtino šventąja komunija; ligai sunkėjant iš ten buvo pergabentas į Polocko Kolegiją; palikęs daugelį savo pagarsėjusio taurumo dokumentų po kelių dienų pasitraukė iš šio vargingo gyvenimo.

(Jėzuitų archyvas Romoje. Lithuania Necrologia, t. 61, f. 23)

*) Vertė J. Tininis

VARDŲ BEI PAVARDŽIŲ RODYKLĖ

Čia duodamas sąrašas asmenų, minimų šio veikalo biografijų skyriuose, neįtraukiant "Raštų", "Dokumentų" ir "Literatūros" skyriuose rodomų asmenų ir atitinkamų puslapių. Paaiškintinos šių rodyklių santrumpos: jr. — junior, jaunesnysis (dažniausiai sūnus); sen. — senior, vyresnysis (dažniausiai tėvas); ž. — žiūrėk.

A

B

C, Ch, Cz, Č

D

E

F

G

H

I

J

K

L

M

N

O

P

Q

R

S, Sch

Š

T

U

V, W

Z

M. B-ka.

SVARBESNIŲJŲ PASTEBĖTŲ SPAUDOS RIKTŲ ATITAISYMAS

Išspausdinta	*Turi būti*
2 psl. 2 pastr. 2 eil. Arnoldo (dar ir kitur)	Arnoldto
11 psl. 1 eil. iš apač. Radviloivč	Radvilovič
15 psl. Dokumentai 5) P. Tschakert l.c. VIII	P. Tschakert l.c. III
18 psl. Literatūra: Duae epistolae... an	Duae epistolae ... ad
18 psl. Literatūra: Kuzgefasste	Kurzgefasste
21 psl. Literatūra: S. Kott...	S. Kot ...
21 psl. Literatūra: L. Finkel... I² 1937...	L. Finkel... I 2 ²1937...
28 psl. Raštai. 2) dąnguesis	dąnguiesis
92 psl. 10 eil. iš virš. Mažvydas 1922 p.XXX	Mažvydas 1922 p.XXXV
102 psl. 2 pastr. 4 eil. 1769	1569
113 psl. 1 eil. iš virš. Tauta ir Žodis 1926	Tauta ir Žodis IV 1926
129 psl. 3 pastr. 3 eil. ivnt	ant
133 psl. 2 eil. iš apač. Radiminskio	Radziminskio
140 psl. 5 eil. iš apač. XVII a. vidurio XVII a. vidurio	XVI a. vidurio — XVII a. vidurio
140 psl. 2 eil. iš apač. 135, 138....	135, 137, 138 ...
163 psl. 1 eil. iš virš. svainis	žentas
205 psl. 1 pastr. 7 eil. iš virš. 1594 m. mirus	1587 m. mirus
218 psl. 14 eil. iš apač. Brandtkie	Bandtkie
228 psl. 12 eil. iš apač. initie	initio
228 psl. 11 eil. iš apač. duodecimo. Deo	duodecimo, Deo
228 psl. 5 eil. iš apač. ar	ac
228 psl. 4 eil. iš apač. humilitis	humilitas
228 psl. 3 eil. iš apač. obediantiae ...persuodiosus	oboedientiae... persuasiosus
228 psl. 2 eil. iš apač. tentantione	tentatione

229 psl. 1 eil. iš virš. sertuitii	seruitii
229 psl. 5 eil. iš virš. Collegii formam	in Collegii formam
229 psl. 7 eil. iš virš. letsali (?)... ager	legali... aeger
229 psl. 9 eil. iš virš. Catholice	Catholicae
229 psl. 11 eil. iš virš. arumnoseae	aerumnosae
260 psl. 5 eil. iš apač. V. Smigelskis	B. Smigelskis
281 psl. 2 eil. iš apač. Lietuvių Enciklopedija	Lietuviškoji Enciklopedija
286 psl. 16 eil. iš apač. Florae Lukisciane	Florae Lukiscianae
291 psl. 3 eil. iš virš. paslmių	psalmių
310 psl. 20 eil. iš virš. (ne 362)	(net 362)
312 psl. 6 iš virš. Neandertaitę	Neanderaitę
313 psl. 15 eil. iš apač. Hpijus tačiau	Hopijus, tačiau
315 psl. 12 eil. iš apač. Bibliografija	Bibliografia
324 psl. 20 eil. iš virš. quattor	quattuor
325 psl. 6 eil. iš apač. dabar	dabat
346 psl. 1 eil. iš apač. V. Falkenahhn	V. Falkenhahn
375 psl. 2 eil. iš virš. Neandertaitės	Neanderaitės
381 psl. polnische	polnischen
386 psl. 3 eil. iš virš. 1687	1687 (1677? M. B-ka)
392 psl. 11 eil. iš virš. Shrõderį	Schröderį
395 psl. 8 eil. iš apač. I 1956	II 1956
397 psl. 2 eil. iš apač. kumentų po	kumentų, po
399 psl. 17 eil. iš apač. Biržika	Biržiška
401 psl. 22 eil. iš virš. kėdainiets	kėdainietis
401 psl. 5 eil. iš apač. Jonas V	Jonas
402 psl. 13 eil. iš virš. superintendantas	superintendentas
403 psl. 11 eil. iš virš. Daukšatis	Daukšaitis
408 psl. 7 eil. iš apač. dantas	dentas
409 psl. 17 eil. iš apač. Michno	Michno (Mykolas)
410 psl. 7 eil. iš apač. 297	397
411 psl. 10 eil. iš apač. Lancincius	Lancicius
411 psl. 8 eil. iš apač. Dvydas	Dovydas
414 psl. 2 eil. iš virš. sūnus	sūnus
417 psl. 6 eil. iš apač. Pretoriijenė	Pretorijienė
420 psl. 2 eil. iš apač. 225	255
422 psl. 7 eil. iš virš. Rapailionis	Rapolionis
431 psl. 2 eil. iš apač. 427	426

1959. XII. 29.

M. B-ka

TURINYS